

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07558

KNEKHT ZENEN MIR GEVEN

Avraham Zak

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם זאק

מנעבט זענען מיר געווען

ביבער-פעריע

דאָס פּוֹיִלִישֶׁ יִידֵנוּם

126

רעזאנאטאָר:

מאַרק טוֹרֶקאַז

פּאַרזאַל-ליפּטאָן:

אַלע אַרבעטן פֿאַרזאָרגט דער פּאַרזאַל-ליפּטאָן

די רשימה פון דערשיגענע בענד — צום סוף פון בוך.

אברהם זאק

קנעכט צענען
מיר געווען

באנד איינס

ארויסגעגעבן דורכן
צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע
בוענאס-איירעס, 1956 — תשי"ז

אינהאלט פון באנד איינס:

אין היימישע שטעט

זייט

112	— — — — א „גאסט“ פון אוראל
115	— — — — די נידוס־גאס
120	— — — — מיט דער חברה ציגיינער
123	— — — — א נאכט אין דער אכסניה
126	— — — — „מיין פרעמירטער פאָעט“
128	— — — — די „געפאלענע טעמפּעראַטור“...
131	— — — — פליטים קלאַנגן...
134	— — — — אַ סירופּריז
138	— — — — איך צי „קאָנסעקווענצן“
141	— — — — ווען דער ני־עמאַן האָט זיך צעגאַסן...
144	— — — — „איך האָב מיך אַרײַנגעדרייט“...
147	— — — — אַ פאַרשפּעטיקטע „ליבע־דערקלערונג“
151	— — — — אַ קאַמעדיע, וואָס ענדיקט זיך מיט אַ תּליה
151	— — — — „דאָס גליק איז שוין געווען אַזוי נאַענט“...
157	— — — — אין דער אַלטער היים
167	— — — — אויף די אַלטע, ליבע געסלעך
174	— — — — אַלע וועגן פירן צום בית־עולם
176	— — — — אין אַ נאַציאָנאַליזירטער אָפּטייק
183	— — — — מיין קווינקע פון „מאַסלאַפּראָם“
188	— — — — דער אַרעמע יום־טוב־טיש
190	— — — — אַ בריוועלע פון וואַרשע
192	— — — — די מיליץ רופּט!
194	— — — — מען גייט „באַפּרייען“ ליטע...
196	— — — — די בשורה ביים ני־עמאַן
199	— — — — טעג פון מהומה
204	— — — — מייענע לעצטע פּרייע טעג...
209	— — — — הינטער די קראַטן

זייט

7	— — — — פאַרוואַרט פון מחבר
13	— — — — אויף יענער זייט בוג
17	— — — — אין שרייבער־הויז
21	— — — — אויף סטאַראַבאַיאַרסקאַיאַ
24	— — — — ביי זעליק אַקסעלראַד
28	— — — — איבער ביאַליסטאַקער גאַסן
31	— — — — אַ באַגעניש מיט פּסח קאַפּלאַן
35	— — — — אויף די באַזאַרן
36	— — — — געסט פון לעמבערג
39	— — — — אין היימישן גראַדנע
43	— — — — דאָס „גליקלעכע לעבן“...
47	— — — — איך זוך אַ „תּכּלית“
50	— — — — אין „זנאַמיאַ סאָויעטאַוו“
56	— — — — וואָס רעדט מען אין שטאַט?
59	— — — — ווידער אין ביאַליסטאַק
62	— — — — וואָס שרייבער דערציילן
66	— — — — אויפן פאַרס פון וואַלן
68	— — — — דאָס אומעטיקע ניי־יאָר
71	— — — — צווישן די „בלאַנדזשענדיקע שטערן“
74	— — — — די ערשטע עטאַלאַנען...
76	— — — — די שטאַט איז שטום געוואָרן...
80	— — — — דאָס פאַרשעמטע יידישע לשון
83	— — — — עס קומט די פרעמיערע!
88	— — — — ווי זשע לעבט מען?...
93	— — — — וואָס זאָגסטו, עליאַ אַזשעשקאַוואַ?
97	— — — — אַ גרוס פון „יענער זייט“
101	— — — — אין קאַפעען
104	— — — — אשורי יושבי ביתחן...
108	— — — — די פאַרענדערטע שטאַט

292	וידער די קללה: וואסער! — — —
297	א טאָג אויף מינסקער וואַקזאַל — —
301	דורך די וויסרוסישע פלייען — —
305	סצענעס אין וואַגאַן — — —
307	סאָויעטישע שטעט דורכן פענצטער —
312	די „אסיפה“ אין וואַגאַן — — —
314	א ייד שטאַרבט אין טלית — — —
318	טיפער אויף צפון — — —
321	אין האַרץ פון די לאַגערן — — —
323	אין קאַטלאַסער עטאַפֿזאַנע — — —
330	נישט אויסגעהאַלטן דעם „עקזאַמען“... —
334	וויצן, וואָס מאַכן טרויעריק — — —
338	וואָס אַ בעדער דערציילט — — —
342	מיט דער וויטשעגדאַ — — —
346	מענטשן פאַרמיאוסן די שיינקייט —
348	קלאַנגען פון אַ פידל — — —
352	די נייע „אכסניה“ אין אוסטוויים —
	מיר „טאַנצן“ אַריין אין קניאַזפּאַ —
356	גאַסט — — —
361	מיר זעען די מענטשן אין יאָך —

215	אין די „פיר אותיות“ — — —
223	אין גראַדנער תפיסה — — —
225	צעלע 16 — — —
229	און אַ טאָג איז געקומען — — —
233	געשרייען אין דער נאַכט — — —
238	עס קומט מיין ריי — — —
241	דער אַונטיקער „אַפעל“ — — —
243	אַ גרוס פון זלמן רייזען — — —
246	טעג און נעכט — — —
253	איך רייד „צו דער לאַמפּ“ — — —
255	אַ נאַכט אין תפיסה־קעלער — — —
258	וידער אין די תפיסה־קעטשלעך — —
262	אין אַרעסטאַנטן־צוג — — —
269	אין אומבאַקאַנטן וועג אַריין — —
272	אַ סצענע פון נאַקעטקייט — — —
276	די ערשטע נאַכט אין עשאַלאַן — —
278	אַדע, ביאַליסטאַק! — — —
286	פאַרשוועכטע פּאַנען — — —
288	אויף סאָויעטישער ערד — — —
290	דער וואַגאַן זינגט — — —

פארווארט

אין א שנייאיקן דעצעמבער-מאגאזין פון 1939 בין איך אנטלאפן פון אקופירטן ווארשע, פון די „ברוינע בעסטיעס“. עס האט געטריבן דער געשפענסט פון טויט, פון אומקום... כ'בין געלאפן צום בונג, אז דער גרענעץ, — אויף יענער זייט. אונטערן „האמער און סערפ“ האב איך געוונט און דערווארט שוין פארן נפש און אביסל די פארן צערווערטן געמיט. כ'בין געקומען קיין ביאליסטאק, אין מיין היימישן גראדנע. אין די אלע היימישע יידישע שמעט האבן כסדר און פון אלע זייטן געקלונגען די ווערטער פון לאקנדיקן ליד:

כ'האב א לאנד אזא נאך נישט געקענט גאר,
וון ס'אמעט אזוי פריי דער מענטש...

און ס'האט זיך אין פלוג געטראכט: אפשר?... אפשר איז דא
טאקע אזוי ווי עס זינגט זיך אין ליד?...

אבער גיך, גאר גיך — ס'איז אמילו קיין יאר נישט פארבוי —
און מינע דערווארטונגען האבן זיך געענדיקט מיט דער טרויערדי-
קער דערפארונג:

גראדנער תפיסה און קאנצענטראציע-לאגער אין די ווייטע,
פארווארפענע טייגעס פון קאמי...

און אט דער אומגעריכטער „עפיוואד“ אין מיין לעבן מיט אלע
זיינע טראגישע נאכבויענישן און אויסוויקלונגען האבן עס גורם
געווען דאס דאזיקע ווערק. „קנעכט זענען מיר געווען“ איז אזוי-
ארום נישט קיין פראדוקט פון שרייבערישן בודהידרמיון — ס'איז,
צו דער חרפה פון דער גאנצער ציוויליזירטער וועלט, די טרויער-
ריקסטע ווארט.

כ'בין, בכך, נישט געווען אין פארוועטרוסלאנד ווי א טוריסט.
מ'האט מיך דארט נישט ארומגעפירט ווייזן די מוסטער-אנשטאלטן
אין מאסקווע אז לענינגראד, ווי מ'איז זיך געוויינלעך נוהג מיט די

נישט צוראָסטע אויסלענדישע געסט — פאר מיר האָט מען אַראָפּ גענומען אלע סאָרהאַנגען; מיר האָט מען געוווּן דעם גיהנום אליין, דאָס מאַקאַברישע „ווערק“ פון דער „ג. ק. וו. ד.“, דעם עמק־הבכא הינטער שטענדיקן דראָט — די קאַנצלאַגעראָן, וווּ עס לעשן זיך מיר ליאָנען לעבנס...

די סאָויעטישע תּמיסה און קאַנצלאַגעראָן האָב איך געזען פון אַ י נ ע ו ו י י ג י ק, ווי איינער פון די מיליאָנען „זעקאָ“, די פאַרי שלאָסענע קנעכט. כ'בין דאָרט געווען ווי אַ היימישער, ווי אַ קנעכט צווישן קנעכט, אַ קרבן צווישן קרבנות; געטראָגן דעם זעלביקן יאָך ווי אלע; אַדורכגעבאַנגען גלייך מיט אלעמען דעם זעלביקן „וויאָ דאָלאָראָזאָ“ פון סאָויעטישער קאַטאַרגע. און ווען נישט אַ גס, וואָלט אויך מיין גורל געווען דער זעלבער וואָס פון די אלע מיליאָר נען שקלאָפּן: פּאלן לסוף אונטערן יאָך; „אויסגעלייזט ווערן“ אין אַ נאַמענלאָזן קבר אונטער אַ יאָלקע אין די שנייאיקע טייגעס פון ווייטן צפון...

דאָס דאָזיקע שלעכטס איז נישט נאָר דער פאַרברעך און די שאַנד פון יענעם ליגערישן רעזשים, וואָס רעדט כלומרשט אין נאָר מען פון באַפלינגלע פרייהייט און דערלייזונג־אידעאלן — דאָס איז אויך, ווי געזאָגט, די חרפה פון דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט, וואָס קוקט זיך צו מיט פאַרלייגטע הענט צו אַזא אכזריות־דיקן באַרבאַריום ביי דער העלער שוין פון דער זון...

עס קאָן שוין איצט קיינס פון די פרייע פעלקער נישט פאַרי ענטפערן זיך, אַז עס ווייס נישט פון אַזא באַרבאַריום — מער־וויי־ניקער ווייס שוין די גאַנצע פרייע וועלט וועגן דער עקזיסטענץ פון יענעם גיהנום דורך די על פי גס געראַטעוועטע פון דאָרט. צו אַט די ווייניקע געהער אויך איך, דער מחבר פון דאָזיקן ווערק. מיין אויסלייזונג האָב איך צו פאַרדאַנקען דער קאַנסטעלאַציע פון ציר פעליקע פּאָליטישע געשעענישן, וואָס האָבן געבראַכט די אַווינגע־רופענע „שיקאָרסקי־אָמנעסטיע“ פאַר די פּוילישע בורגער.

אין די קאָשטמאָרסולע לאַגערי־נעכט, אויף די האַרטע ברעטער
פון די נאַרעס אין באַראָק, פלעג איך נישט איין מאָל איבערחזרן
פאַר מינע שקלאַסן־ברידער:

— כ'וואָלט געוואָלט בלייבן לעבן און אויסגעלייזט ווערן נאָך
צוליב איין זאַך — כדי אַנצושרייבן נאָך איין בוך. אַ סך, וואָס זאָל
דערציילן דער וועלט וועגן דעם גרויזאמען פאַרבירען איבער מיליאָן
נען לעבנס.

און אז דער נס איז געשען, און אז כ'טוין געבליבן לעבן און בין
אויך אויסגעלייזט געוואָרן — האָלט איך וואָרט. איך האָב דאָס דאָס
זינע בוך אָנגעשריבן. געשריבן נישט מיט סינגל, נאָר מיט בלוט
פון האַרצן. נישט ביי איין קאָפיטל האָב איך, שרייבנדיק, נאָכאַ
מאָל איבערגעווייטיקט און איבערגעליפן יענעם קאָשטמאָר. אינעם
בין איך שוין רואַיך מיין לגבי מיין אייגענעם געוויסן, מיין לגבי מיין
נע געוועזענע שקלאַסן־ברידער, וועמען איך האָב געגעבן מיין נדר.
אגב: אַ באַנצע ריי פון זיי האָב איך אָנגערופן מיט זייערע אויבער-
טישע נעמען, גלויבנדיק, אז דאָס וועט זיי שוין נישט ברענגען קיין
שאַדן, ווייל איך בין זיכער, אז דער טויט האָט זיי שוין אויך „אויס-
געלייזט“...

איך האָב דאָ דערציילט אַ סך, אָבער נאָך נישט אליין. איך האָב
נאָר געשילדערט אַ טייל פון יענעם גרויסן שלעכטס — אי אז דען
מעגלעך פאַר אַ יחיד אויסצושעפן אזא ים פון טרערן און פייך?...

מיטן איבערגעבן דער עפנטלעכקייט די דאָזיקע טראַגישע
מגילה איז דער מחבר דאָנקבאַר זיין שרייבערישער השגחה: זיינע
ליידן און יסורים אינעם גיהנום פון קאָמו זענען נישט גענאָגען
לאיבוד...

**

„קנעכט זענען מיר געווען“ דערשיינט אין צוויי בענדער:
באַנד I — „אין היימישע שמעט“ און באַנד II — „אין די טייגעס
פון קאָמו“. ביידע בענדער צוזאַמען זענען, לויט דער טעמאַטיק, אַ

זעלבשטענדיק ווערן און גלייכצייטיק בילדן זיי דעם צווייטן טייל פון דער טרילאָגיע „א וועלט גייט אונטער“. דער ערשטער טייל פון דער טרילאָגיע איז „וואַרשע 1939“ (אויך אַ זעלבשטענדיקע אַר-בעט) און דער דריטער טייל, וואָס נעמט אַרומ מיין רומישן פּע-ריאָד נאָכן קאָנצלאַנער, וועט דערשיינען אויך ווי אַ באַזונדער ווערק אין אַ שפּעטערדיקן טערמין.

בבן, אלע דריי טיילן פון דער טרילאָגיע זענען זעלבשטענדיקע ביכער אין זענען נאָר כראָנאָלאָגיש געבונדן מיט די אויפטרייט-לונגען אין די טראַגישע יאָרן 1939—1945, ווען אַ וועלט האָט זיך געראַנגלט מיט אונטערנאָנג...

דער מחבר

בוענאַס איירעס, 1955.

1

אין היינטיגע שטעט

אויף יענער זייט בוג

כ'בין דעם ערשטן טאָג אויף „יענער זייט“. מיט וויפל בייזער דער וואַרטונג און אַנגסטן איז עס אַנגעקומען דאָס אַריבערשמוגלען זיך ביי נאַכט דעם גרעניץ־טייך — דעם בוג.

סטאַנציע סעמיאַטיטש.

די אכסניה און די שענקן אַרום דער סטאַנציע זענען פול מיט אַנגע־פלוּגענעם עולם. מענער און פרויען. דאָס רוב יונגוואַרג. ווער עס האַלט נאָך דעם „פלעצאַק“ אויף די פליצעס און שיידט זיך נישט מיט אים; ווער עס האָט אים שוין אויסגעטאַן און געמאַכט פון אים אַ „בענקל“ צום זיצן, ווייל די שטולן און בענקלעך פון דער אכסניה זענען שוין פאַרנומען פון אַנדערע. ווער עס שווינט דעם רוקזאַק — צוליב דעם אינהאַלט זיינעם — זיצט מיט איינגעקאַרטשעטע פיס אין אַ ווינקל פשוט אויף דער פּאַד־לאַגע. ווער עס קאַנסומירט נאָך פון זיינע „רעזערוון“: אַנגעשניטענע פע־נעצלעך ברויט מיט סאַרדינען, קעז און וורשט — מיטגענומענע פון יענער זייט, צוגעגרייטע פון אַ ליבער האַנט; פון אַ מאַמען, שוועסטער אַדער פרוי... ווער עס קייט שוין היגן ברויט מיט דאַרן טיי־וורשט, געקויפטע אין די פאַר באַלאַגערטע שפייזגעוועלבלעך אַרום דער סטאַנציע.

אין דרויסן אַרום די הייזער, ווי אינעווייניק אין דער אכסניה, צי אין די שענקן — אומעטום אַן אַנגעלויף פון מענטשן. אַ שטופעניש, אַ שטויסעניש. מען שטויסט זיך איינער אַן אַנדערן, מען טרעט זיך אויף די הינעראויגן און מען זאָגט אַפילו נישט קיין „פּשעפּראַשאַם“...

פליטים! יידישע פליטים! אומעטום זענען זיי דאָ. אין די הונדערטער, הונדערטער. אַנטלאָפּענע פון די דייטשן ווי פון אַ שרפה, ווי פון אַן אונ־טערגייענדיקער שיף. אומעטום, וווּ מ'גייט און וווּ מ'שטייט — פליטים. די מענטשן מיט „פלעצאַקעס“ אויף די פליצעס. די דאָזיקע „פלעצאַקעס“ האָבן אויסגעזען ווי אַ צוגעקומענער ווילדער אבר צום גוף, ווי אַ הויקער.

די אלע מענטשן ווארטן עס אויף דער באַן, וואָס דאַרף פירן קיין ביאַליס-טאַק. דאָ איז די ערשטע באַן־סטאַנציע אויף דער סאָויעטישער זייט ביי דער גרענעץ. דער צוג קומט נאָר איין מאל אין מעת־לעת און נעמט אויף די אָנגעזאַמלטע מחנות פון יענער זייט. קיין באַשטימטע שעה האָט נישט דער צוג. ער קומט, ווען ער קומט, און אַז ער קומט שוין מיט מזל, גיבן זיך די מחנות מענטשן אַ וואָרף אויף די וואַגאַנעס ווי היישעריקן. אין געציילטע רגעס ווערן די וואַגאַנעס אָנגעפילט און איבערגעפילט. מ'שטייט שוין אין די קאַרידאָרן, אויף די בופאַרן צווישן די וואַגאַנעס. מ'הענגט אויף די טרעפּ, מ'קריכט ממש אויף די דעכער פון די וואַגאַנעס. אַ ליאָרעם, אַ געפילדער, אַ בהלה. אַזוי קומט ער, דער צוג, יעדן טאָג אַ ליידי־קער און אַזוי גייט ער אָפּ פון דאַנען מיט אַ טומלדיקער לעבעדיקער מאַסע — אַהין, אַהין, קיין ביאַליסטאַק!

איך זיך פאַרנאַכט אין דער אכסניה און קוק זיך צו צום אומבאַקאַנטן עולם. ביי אַ טישל זיצן עטלעכע בחורים מיט אַ מיידל. דאָס מיידל, זעט אויס, איז אַ היימישע, פון דער אכסניה. צווישן זיי וואַרפט זיך אין די אויגן איינער אַ רויט־באַקיקער פאַרשוין אין אַ לעדערנער קורטקע. אַפּנים, דאָס איז אַ מענטש פון „דאָרטן“: ער רעדט מיט אַ סך רוסיפּיציומען און דערמאַנט אלע וויילע די „סאָויעטסקאַיאַ וולאַסט“ ... די צוהערער האַלטן אים, זעט אויס, פאַר אַן אויטאָריטעט און שטעלן אים כסדר פראַגן. יענער ענטפערט, דערציילט: *

— ביי אונדז — זאָגט ער, — האָט מען די אַנטיסעמיטן טיף אין דער ערד. ביי דער סאָויעטסקער וולאַסט' האָבן זיי מורא דעם קאַפּ אויפֿ־צוהייבן. אַהאָ, ס'איז נישט ווי ביי אייך אין פּאָלשאַ... פּאַנימאַיעטיע? (איר פאַרשטייט?).

— זענען טאַקע אלע אין רוסלאַנד געוואָרן אוהבי ישראל?... — פּרעגט ווער.

— טשטאָ טאַקאַיע?... (וואָס איז דאָס?), — פּרעגט איבער דער מענטש אין דער לעדערנער קורטקע, נישט פאַרשטייענדיק דעם פּרעגער. — כ'מיין יידן־פריינד.

— פאַרן סאָויעטסקי זאַקאָן זענען אלע גראַזדאַנעס גלייך. פּאַ־נימאַיעטיע? יידן זענען קאַמאַנדירן אין דער רויטער אַרמיי. יידן זענען גרויסע נאַטשאַלניקעס, אַזוי ווי ביי אייך אין פּאָלשאַ מיניסטאַרן, פּאַני־

מאָיעטיע? און יעזשעלי עס געפינט זיך אַן אַנטיסעמיט, וואָס אים קרענקט
עס, איז האָט מען אים אין דער ערד... פּאַנימאַיעטיע?

אויפן טישל זענען געשטאַנען פּלעשער ביר. דער „סאַוועטסקי
טשעלאָויעק“ (סאַוועטישער מענטש) האָט כּסדר געטרונקען. אויסגעליי-
דיקט איין פּלעשל, האָט ער באַלד באַשטעלט אַ צווייטס, גלייך ווי זיין
דורשט וואַלט שוין לאַנג נישט געשטילט געוואָרן פון אַזאַ משקה, אין אַן
אומבאַגרענעצטער מאָס...

— גוטער ביר ביי אייך, יעי באַגו... — באַלעקט ער זיך...

— ביי אייך שווערט מען זיך מיט גאַט? — ריזיקירט מיט אַ
פּראַגע איינער אַן אונדזעריקער „לץ“ ביים טישל.

— אַט, עס רעדט זיך אַזוי...

— פּאַראַן נאָך ביי אייך פרומע יידן? — איז יענער אַלץ טשיקאַווע

צו וויסן.

— אַ קאַק זשע? (ווי דען?) פּאַראַן סינאַגאַגעס... אַ ראַוויין...

— און „קאַצקער“ חסידים? און „גערער“?...

— ביי אונדז איז אַלץ פּאַראַן...

— און מען פּראַוועט ביי אייך „רביישן טיש“?...

— אַ קאַק זשע!...

— אַזוי ווי אין ירושלים... — באַמערקט ווער מיט באַהאַלטענער

איראַניע.

דער עולם ביים טישל איז געווען אין אַ גוטער שטימונג. אויך דער
ביר-טרינקער האָט זיך גוט געפילט, רעדנדיק, דערציילנדיק זיינע גוזמאות
פאַר זיין „אוידיטאָריע“ און צוטרינקענדיק אַלע וויילע פון דער משקה
מיט אַזאַ מתיקות, מיט אַזאַ באַלעקן זיך.

עס קומט אַריין אין דער אכסניה אַ „פּאַגראַניטשניק“ (גרענעץ-וועכ-
טער) מיט אַ שאַרפן רויטן שטערן אויפן באַראַנקאַוון היטל, מיט אַ ברייט-
ביינערדיק פנים און קליינע אויגעלעך. לויטן אויסזען אַ קאַלמיק. ער גייט
צו גלייך צום בופעט:

— כאַזייקאַ, פּאַראַן ביר?

— פּאַראַן.

— דערלאַנג!

די פרוי פון בופעט עפנט אים אויף אַ פּלאַש ביר און דערלאַנגט אים.

— נאָך אַ פּלאַש...

ער גייט צו מיט ביידע פלעשער צום טיש און פאלט צו צום טרינקען
ווי א פאָררחלשטער פון דורשט צו אַן אַאָזיס אין מדבר...
די פליטים ביי דער זייט קוקן זיך צו און ווינקען זיך שטום איבער
מיט אַ שמייכל.

— מסתמא זעען זיי קיינמאָל נישט די משקה פאַר די אויגן... —
באַמערקט איינער אין דער שטיל.

פאַרנאַכטלעך בין איך אַרויס אַביסל אויף דער גאַס. אומעטום האָבן
זיך אַרומגעדרייט „ביעזשענצעס“. מ'האַט געשמועסט, מ'האַט דערציילט
איינע די אַנדערע די „נסים“, ווי אַזוי מ'איז אַריבער די גרענעץ. יעדער
מיט זיינע „נסים“, מיט זיינע פרטים. ס'איז געווען אַ לינדער פאַרנאַכט.
אין דער מערב־זייט איז דער הימל געווען ראָז. די זון האָט געהאַלטן אין
זינקען. דאָרט אין מערב־זייט איז דאָך וואַרשע. די פאַרלאָזענע היים... די
פאַרלאָזענע מענטשן... די נאַענטע... דער הימל האָט נישט קיין גרענעצן.
דער הימל נעמט אַרום אַלע שטחים, אַלע טיילן; די דייטשישע, די סאַ-
ויעטישע — די גאַנצע וועלט!...

איך קוק פאַרבענקט אין מערב־זייט. וואַרשע, וואַרשע! פאַרלאָזענע
היים! — — — — —

ביינאַכט גענעכטיקט אויף אַ פאַדלאָגע אין דער אכסניה מיטן „פלע-
צאַק“ צוקאַפנס. נישט געווען קיין אַרט צומאָל, כדי צו קאַנען אויסציען
ווי עס געהער צו זיין די פיס. פון ביידע זייטן און פון פאַרנט זענען גע-
לעגן מענטשישע גופים, אַ סך מענטשישע גופים. כ'בין געלעגן לאַנג מיט
אַפענע אויגן און געטראַכט וועגן מיין גערוימען ווייס-וואַרעם בעט אין
דער פאַרלאָזענער היים.

אין מיטן נאַכט פראַלט עמיץ אויף די טיר און עס דערהערן זיך

קולות:

— דער צוג!

— דער צוג!

— דער צוג קיין ביאַליסטאַק!

געשטויסן זיך, געשטופט זיך מיט אַלע כוחות און מיט נסים זיך

דורכגעריסן דורך אַ צונויפגעפרעסטער מחנה.

כ'בין אינעווייניק. כ'בין אין וואַגאַן. איך פאַר!

נישט אַזאַ גרויסע שטרעקע; אַבער געדויערט האָט עס לאַנגע שעהען.

דער צוג מיט דער מענטשן-מאסע איז געקראכן און געקרעכצט ווי א זקן.
פאַרביי שוין טשערעמכאַ.
און אין פרימאַרגן איז דער צוג צוגעפאַרן צו דער גרויסער, אויסגע-
שפרייטער יידישעלעכער שטאָט —
ביאַליסטאָק!

2

אין שרייבער-הויז

מיטן רוקזאק אויף די אַקסלען לאַז איך זיך גיין איבער דער שטאָט.
איך האָב אַן אַדרעס: שענקעוויטש-גאַס 42. צום „דאַם פּיסאַטיעליאַ“, צום
שרייבער-הויז. די ביאַליסטאָקער גאַסן אין פרימאַרגן זענען שוין דער-
וואַכט. אַ באַוועגונג פון מענטשן. ציווילע און מיליטער-לייט. רויטאַר-
מייער. איך קוק זיך צו צו אַלץ אַרום מיר מיט נייגעריקע בליקן. פון אַ
סך געביידעס הענגען אַראָפּ רויטע פאַנען מיט דער עמבלעם פון האַמער
און סערפּ. אין פאַרשיידענע פונקטן טראָגן זיך שטימען פון ראַדיאָ-היל-
כערס. אַז איין הילכער בלייבט מיר פון הינטן, מיט אַן אַלץ שוואַכערן
אַפּקלאַנג — דערנענטערט זיך פון אַנטקעגן די שטים פון אַן אַנדער ראַ-
דיאָ-הילכער, וואָס וואַקסט אַלץ שטאַרקער און העכער און פאַרהילכט די
לופט. און אזוי כסדר. אַלץ זעט דאָ אויס יום-טובדיק. מסתמא גייט דאָס
לעבן דאָ יום-טובדיק און אינטערעסאַנט. אַ שטענדיקער יום-טוב.
איך גיי פאַמעלעך, נישט געאיילט, קוקט זיך אַרום, באַטראַכט די
גאַסן, די מענטשן. דער עיקר שמידן זיך צו מיינע אויגן צו די מיליטער-
לייט, צו די רויטאַרמייער — צו די הויפט-מחותנים פונעם יום-טוב...
ווי גוט, ווי גוט, וואָס איך קאַן גיין איבער די גאַסן פראַנק און פריי,
אַן דער „געלער לאַטע“, אַן אַ מגן-דוד.. קיינער כאַפט נישט... קיינער
פאַרפאַלגט נישט...

ס'איז טאַקע גוט, וואָס איך בין אַוועק פון „דאַרטן“, פון וואַרשעווער
גיהנום, און ס'איז אַ שאַד, וואָס אויך זיי, מיינע נאַענטע, זענען נישט
מיט מיר. זיי וואַלטן דאָך איצט אויך געפילט דאָס זעלבע וואָס איך.
„וירא כּי טוב...“ — באַמבלט זיך מיר אין קאַפּ — עס איז גוט.

מיט די דאָזיקע זיסע מחשבות בין איך אָנגעקומען אויף שענקע-
וויטש-גאַס 42.
אַ ציגל-געביידע. געציילטע טרעפּ פירן מיך אַרויף אויפן הויכן
פאַרטער.

איך עפּן די טיר און דערזע:

אַ גרויסער לאַנגער זאַל, וואָס זעט אויס ווי אַ באַראַק, מיט איי-
זערנע בעטלעך לענגאויס די ווענט. ווי כ'ווער שפעטער געווויר, איז דאָ
געווען אַ טאַנץ-זאַל, אָבער איצט טאַנצט מען שוין דאָ נישט...
ביי מיין דערשיינען מאַכט מען מיר אַ רוישיקן „ברוך הבא“. פריי-
דיקע אויסרופן פון קאַלעגן פון „טלאַמאַצקיע 13“. פון אַלע זייטן שטעקט
מען מיר שלום-עליכמס. איך בין ווי בגילופין. מען ווייזט מיר אָן אויף
אַ ליידיק בעטל, אַ פאַרבעטט און פאַרצויגן מיט אַ טונקעלן קאַץ. איך צי
אַראָפּ פון זיך דעם „פלעצאַק“ און זעץ זיך אַנידער אויף „מיין“ בעטל.
אַרום מיר אַ גאַנצער רעדל. אַלץ היימישע. יינגערע און עלטערע
שרייבער: משה זילבורג, יוסף רובינשטיין, ש. זאַראַמב, ב. פאַמעראַנץ,
בער מאַרק, זישע באַגיש, ש. ווולמאַן, פנחס קאַץ, מאַרק ראַקאָווסקי און
נאָך אַנדערע. אויך ווייטנבערגס יינגערע טאַכטער, פערל, איז דאָ פאַראַן.
מען פאַרשיט מיך מיט פראַגן:

— נו, זאָגט, רעדט, דערציילט. וואָס הערט זיך „דאַרטן“?

וועגן אויסרוען זיך נאָך די אויסטערלישע פאַר טעג איז גאַר קיין
רייד נישט געווען. מ'איז פון מיר נישט אַפגעטראָטן. כ'האַב זיך נאָר צור-
געלייגט אַביסל אין די מלבושים אויפן בעטל, אַרומגערינגלט פון היי-
מישן עולם. כ'האַב זיי געמוזט דערציילן פרטים פון די לעצטע וואָכן אין
וואַרשע; ווי עס לעבן דאַרט אונדזערע שרייבער; וועגן דעם און וועגן
יענעם.

— זאָגט מיר, חברים, ווער איז אַלץ דאָ פאַראַן פון אונדזער שריי-
בער־משפּחה? — פרעג איך.

און מען נעמט מיר אויסרעכענען אַ גאַנץ צעטל:

— משה בראַדערזאָן, לעאַ פינקלשטיין, אפרים קאַגאַנאָווסקי, מיכאַל
בורשטיין, ש. בערלינסקי, י. אַקרוטני, משה גראַסמאַן, היים לייב פוקס,
יצחק יאַנאַסאָוויטש. משה קנאַפּהייס, בינעם העלער, דוד ספּארד.

— קיין עיך־הרע, אַ שטיק טלאַמאַצקיע! — זאָג איך.

— וואַרט, וואַרט, איר זייט נאָך נישט פאַרטיק.

און מען רעכנט ווייטער. יעדער פון די אַנווענדדיקע דערמאָנט עט-
לעכע נעמען:

— חיים סעמיאַטיצקי, לייזער וואָלף, דוד מיצמאַכער, יחיאל האָפּער,
ברוך אַליצקי.

— ישראל עמיאַט, מלך טשעמני, א. פּטאַשקין, ישראל טראַנק, צ.
זאַקאַליק, משה וואַלדמאַן, בער קוטשער, מרדכי אַלעי.

מען האַלט נאָך אין רעכענען ווייטער און איך רייס איבער מיט אַ
פּראָגע:

— זאָגט מיר, צי אַלע וווינען דאָ אינעם שרייבער־הויז?

— צום גליק, נישט אַלע. ווער עס קאָן זיך אָן עצה געבן, וווינט
פרוואַט. שיין וואַלטן מיר אויסגעזען, ווען אַלע שרייבער וואַלטן געמוזט
דאָ וווינען אינאיינעם, אַ קנאַפע „אידיליע“ וואַלט עס געווען...

שפּעטער איז אַריינגעקומען לעאַ פּינקלשטיין — דער תּמיד פּריילע-
כער שמועסער — און די שטימונג איז געוואָרן אַ מער הייטערע. פּינקל-
שטיין וווינט נישט אינעם שרייבער־הויז. ער האָט, זאָגט ער, אַ דירהלע
ביי אַ פּאַמיליע, וווּ ער וווינט צוזאַמען מיט זיין מירען (זיין פּרוי) און
קומט נאָר אַהער אַמאָל אַביסל „קיבעצן“ מיט די חברים־שרייבער. עס
ווייזן זיך אויך די „נשים“, די פּרויען פון שרייבער, וואָס האָבן זיך דע-
צירט צו גיין איבער דער גרענעץ צוזאַמען מיט די מענער, מיט קינד
און קייט.

— איר האָט דאָ אויך אַן „עזרת נשים“? — פּרעג איך אין שפּאַס.

— דאָרט אין צווייטן חדר זענען די „נשים“ — טוט מען מיר אַ
ווייז, — דאָ לעבן פּאַרפעלקער סעפּאַראַט...

— אין געצווונגענער „סעפּאַראַציע“?...

— נישט איין מאָן מסתּמא איז צופּרידן פון דער געצווונגענער „סע-

פּאַראַציע“... — וואַרפּט אַריין אין לייכטן טאָן לעאַ פּינקלשטיין.

די ווייבער פּילן זיך געטראַפּן און איינע ענטפּערט:

— איר אַליין זייט אַ פּאַרקערטער ביישפּיל: אַט האָט איר גראד זיך
אַריינגעצויגן אין אַ פּרוואַטער דירה, כדי אויסצומיידן די „געצווונגענע
סעפּאַראַציע“...

— גערעכט! גערעכט! — רופּט אויס אַ שמייכלענדיקער פּינקלשטיין.

— אָבער דאָס איז געשען אַדאַנק די וואַלאָרן פון מיין „צווייטער העלפּט“...
עס ווייזט זיך באַלד אויך אַ פּוילישע שרייבערין — יאַנינאַ בראַך

ניעווסקאָ. זי איז דאָ די איינציקע, וועלכע רעפּרעזענטירט דאָס פּוילישע פּאַלק... פּון די ווייסרוסישע שרייבער איז דאָ קיינער נישטאָ, הגם, ווי מען אינפּאַרמירט מיך, זענען פּאַראַן איצט אין ביאַליסטאָק די באַ-קאַנטע ווייסרוסישע שרייבער יאַקאָב קאַלאַס, פּיליפּ פעסטראַק, יאַנקאָ קופּאַלאַ און אַנדערע; אָבער זיי זענען דאָך נישט קיין פּליטים און זענען נישט געצווונגען דאָ צו וווינען — אַזוי אַז דער אינטערנאַציאָנאַלער „דאָס פּיסאַטיעליאַ“ איז פּאַקטיש כּמעט אין הונדערט פּראָצענט אַן אכסניה פּאַר יידישע שרייבער-פּליטים.

שפּעטער אַביסל טיילט זישע באַגיש — דער באַאַמטער פּונעם שריי-בערהויז — טאַלאַגען אויף מיטיק, אויך איד באַקום אַזאַ טאַלאַן. דער עולם לאַזט זיך אויף מיטיק אויף סטאַראַבאַיאַרסקאַיאַ — אין דער ספּע-ציעלער קיך פּאַר אינטעליגענץ.

איד גיי איבער די גאַסן צוזאָמען מיט לעאַ פּינקלשטיין. ער אַליין עסט נישט אין יענער קיך. ער באַגלייט מיך נאָר אַביסל.

— נו, ווי זעט עס דאָ אויס? — פּרעג איד.

— אַ באַלאַגאַן... — טוט ער אַ מאַך מיט דער האַנט.

— סטייטש! היטכן?!

— אַזוי איז עס. איר וועט שוין זען.

— וואָס טוט דאָ אונדזער שרייבער-עולם?

— טייל פּאַסן זיך צו... פּרווון אַנגיין מיט זייער „פּראַגרעסיווקייט“...

טייל ווידער לעבן פּון דערווייטנס... אין שאַטן... זענען צופּרידן, וואָס מ'זעט זיי נישט, מ'באַמערקט זיי נישט...

— איד וויל אייך נישט פּרעגן. — זאָג איד — איד פּאַרשטיי אַליין,

אַז איר געהערט צו דער צווייטער קאַטעגאָריע...

— גוט, וואָס איר פּאַרשטייט... — ענטפּערט לעאַ פּינקלשטיין. —

מיט מיינ בונדזים טאָר איד זיך נישט וואַרפּן אין די אויגן... אַפּילו אין שרייבערהויז בין איד אַ זעלטענער גאַסט... פּאַראַן דאָרט עטלעכע פּאַר-שוינען, וואָס שאַרפּן שוין די ציין... געהערט פּריער אין גאַס, אַז איר זייט דאָ, בין איד אַרויפּגעקומען.

— טשיקאָווע, פּאַראַן טאַקע אַזעלכע פּאַרשויןען?

— פּאַראַן, פּאַראַן. איד ראַט אייך. זייט פּאַרויכטיק מיט אַ וואַרט...

איבער דער גאַס ציט דורך אַ ראַטע רויטאַרמיער. סאַלדאַטן פּאַר-

שיידנהויטיקע, פאַרשיידנשטריכיקע. עס הילכט זייער געזאָנג. אַ שיינע, מיטרייסנדיקע מעלאָדיע:

יעסלי זאוטרע וואָינאַ...

— פאַרוואָס זינגען זיי וועגן מלחמה? — „זיי“ האָבן דאָך געשלאַסן

מיט די דייטשן אַ פריינטשאַפטס־בונד?...

— נישט אַזוי לייכט צו דערקלערן „זייערע“ וועגן און הינטער־וועגן...

— ענטפערט פינקלשטיין, — פאַר אונדז זענען זיי תמיד אַ ספינקס...

3

אויף סטאַראַבאָיאַרסקאַיאַ

אין דער „סטאַלאָווקע“ אויף סטאַראַבאָיאַרסקאַיאַ איז אַ געדראַנג פון מענטשן. אַרום לאַנגע טישן זיצט אין גרויס ענגשאַפט אַ פאַרשיידנאַר־טיקער עולם: שרייבער, זשורנאַליסטן, סטודענטן, לערער. איטלעכער קומט מיט אַ טאַלאַן פון זיין אַרגאַניזאַציע. כ'האַב אַ היפשע צייט געוואָרט ביז ס'האַט זיך באַפרייט אַ פּלאַץ און כ'האַב זיך ווי עס איז אַריינגע־קוועטשט צווישן עולם עסער. דער מיטיק איז באַשטאַנען פון איין גע־ריכט: אַ טעלער זופ, און אין דער זופ האָט זיך געזען אַ שטיקל פלייש — מער ביין ווי פלייש. — וואָס האָט מיט זיין גרויס דערמאָנט אַ „זרוע“ פון אַן אַרימען סדר־טיש... צו דער זופ האָט מען אויך צוגעגעבן אַ באַ־שיידענע פאַרציע ברויט. דער אַפּצאָל איז געווען אַ קליינער, כמעט אַ סימבאָלישער. די עטלעכע דערלאַנגעריגט האָבן געטראָגן אויף די קעפּ וויי־סע שוועסטער־טיכלעך. דאָס זענען געווען קלויסטערישע „גבאיטעס“, וואָס האָבן געטאַן זייער אַרבעט ווי אַ ווילטאַט. כ'האַב לכתחילה נישט גע־קאַנט פאַרשטיין, ווי קומען זיי דאָ אַהער גראַד אין דער איצטיקער צייט? שפעטער בין איך געוואָר געוואָרן, אַז די דאָזיקע „סטאַלאָווקע“ איז פריער, פאַר דער מלחמה, אויך געווען אַ ווילטעטיקע. זי איז געווען ווי אַ פּונ־דאַציע פון קלויסטער, און דערפאַר איז דער דינער־פערסאָנאַל פון די „זאַקאַנניצעס“ (קאַטוילישע שוועסטער) געבליבן ווי געווען אויף זייערע פלעצער אויך ביי דער סאָויעטישער מאַכט.

און ווייל פון אַזאַ מיטיק האָט מען נישט געקאַנט זאָט ווערן, האָט יעדער איינער געזוכט אַ וועג, ווי אַזוי ער זאָל נישט מוזן זיין אַ סטאַבי־

לער גאסט אויף סטאַראַבאַיאָרסקאָיאַ... ס'איז געווען אַ סימן פון שלימ-
 מזלדיקייט, אויב מען האָט צו-לאַנג געמוזט דאָרט אַנקומען נאָך אַ מיטיק.
 סיי-וויסיי האָט מען נאָך יענעם מיטיק געפילט כמעט דעם זעלבן הונג
 גער, וואָס פאַרן עסן... די דאָזיקע „סטאַלאָווקע“ האָט מיר דערמאַנט די
 „דזשאַינט“-קיכן אין איצטיקן וואַרשע אונטער די דייטשן. דער אונטער-
 שייד איז נאָר, וואָס דאָרטן, אין דער שרייבער-קיך אין וואַרשע, אַ שטיי-
 גער, עסט מען אין אַ גערוועזער שטימונג, מ'רעדט בלחש, מיט שטענדי-
 קער פאַרבאַרגענער שרעק — און דאָ עסט מען טומלדיק, מ'רעדט הויך
 און ס'איז אַ גוואַלטיקע ענגשאַפט. דער הצד השווה פון ביידע טיפן קיכן
 איז, אַז אַרויסגייענדיק פון זיי, דאַרף מען ערשט זוכן אַפּצוּעסן אַ מיטיק...
 און היות ווי איך האָב נאָך געהאַט מזומנים, געבראַכטע פון וואַרשע, האָב
 איך זיך מיט דער דאָזיקער „סטאַלאָווקע“ באַנוצט נאָר עטלעכע טעג —
 און דאָס, אייגנטלעך, כדי זיך אַרומצוקוקן און צו טרעפן זיך מיט מענטשן.
 באַלד דאָס ערשטע מאָל האָב איך דאָרט געטראָפן אַ היימישע פון
 וואַרשע — די פּוילישע איבערזעצערין פון דער יידישער ליטעראַטור פאַר
 דער וואַרשעווער פּויליש-יידישער פּרעסע — אַנקאַ וועלטשערדוונאַ. צו
 איר געהערט עס די פּוילישע איבערזעצונג פון זלמן שניאָורס „נח פאַנ-
 דרע“ אין „נאַש פּשעגלאַנד“. אגב, איז זי אויך די איבערזעצערין פון
 מיינע עטלעכע נאָוועלן. דעריבער האָבן מיר זיך ביידע דערפרייט פון דער
 באַגעגעניש אויפן פּרעמדן באַדן און האָבן זיך חבריש צעקושט.
 — ווו זענט איר? ווו ווינט איר? ווען זענט איר געקומען? — פאַר-
 שיט זי מיך מיט פּראַגן.

— טאַקע היינט געקומען. דערווייל בין איך אין „דאָם פּיסאַטעליאַ“.
 — וואָס טויג עס אייך? איר דאַרפט דינגען אַ צימער פּריוואַט.
 — עס טויג טאַקע נישט. עס זעט דאָרט אויס ווי אַ באַראַק. אדרבה,
 אפשר וויסט איר פון אַ צימער?
 — יא, איך ווייס. ביי מיינ באַלעבאַסטעס זון איז פאַראַן אַ צימער.
 — אויסגעצייכנט! ווי גוט וואָס איך האָב אייך געטראָפן!
 אין אַ וויילע אַרום פּרעג איך זי:
 — נו, און ווי איז עס ביי אייך מיט „תכלית“? מיט פּרנסה? אַרבעט
 איר ערגעץ?
 — זעט איר, מיט אַרבעט איז שוין אַביסל ערגער... קיין פּריוואַטע
 צייטונגען זענען דאָך נישטאָ...
 ...

— וואָס הייסט? און זייערע צייטונגען ווערן נישט געמאַכט דורך מענטשן?

— יא, אָבער דורך זייערע מענטשן... איר פאַרשטייט? ... אָבער פאַראַן אַ סך צו רעדן... לאַמיר עס אָפּלייגן אויף שפּעטער... דאָך...

— איך האָב פאַרשיידענע פּלענער... דערווייל אָבער פּלענער... פאַר־שטייט זיך, אַז מען איז אַ „זייעריקער“, איז אַנדערש. אָבער... אין אַ ציי־טונג איז שווער פאַר אַ „נאַש בראַט“ צו באַקומען אַרבעט... — זאָגט זי סקעפּטיש.

— טאָ פון וואָנען לעבט איר?
— טאַקע נישט אַזוי פּריילעך... שוין פאַרקויפט עטלעכע „שמאַכ־טעס“, וואָס כ'האָב מיר מיטגעבראַכט פון דער היים...
— אייער ערשטער גרוס איז אַ שלעכטער... — באַמערק איך.
— אַזוי איז עס, צום באַדויערן...

כ'בין אַוועק מיט איר צו איר באַלעבאַסטע מכוּח דעם צימער. ס'האָט לאַנג נישט געדויערט און אַן שוועריקייטן. שוין צומאַרגנס האָב איך פאַר־נומען אַ פּיין צימער ביי איר זון — דעם טעקסטיל־פאַבריקאַנט קאַפּלאַן. יענער האָט מיר אָפּגעטראַטן דאָס צימער נישט צוליב פאַרדינסט, נאָר כדי צו באַוואַרענען פון רעקוויזיציע זיין צירגרויסע דירה...

אַזוי אַרום איז מיר אויסגעקומען צו נעכטיקן בלוין איין נאַכט אין דער שרייבערישער „אַבשטשעזשיטיע“ (קאַלעקטיווע וווינונג) אויף שענ־קעוויטש־גאַס 42, וווּ מ'האָט מער גערעדט, מער געקויבעצט ווי געשלאָפּן...

בשכּנות פון מיין אייזערנעם בעטל אין „דאָם פּיסאַטיעליאַ“ איז גע־לעגן דער דיכטער און עסייאַסט ש. זאַראַמב. איך האָב פון ערשטן אויגנ־בליק באַמערקט אין אים אַן אויסדרוק פון קאַלטער צוריקגעצויגנקייט, פון רעזערווירטקייט. אים דאַרף איך נישט איבערפרעגן, איך פאַרשטיי פאַר־וואָס דאָס איז: איז ער דאָך אין פּוילן געשטאַנען פּאָליטיש נאָענט צו די רעכטע פּועלי־ציון און ס'איז גלייכער צו זיין אין שאַטן...

— נו — פרעג איך אים ביינאַכט, פון בעט צו בעט, — אַרבעט איר נישט מיט אין „ביאַליסטאַקער שטערן“?
— כ'האָב זיך פּיינט צו שטופּן... — פּאַלט אַן ענטפּער.
— פאַרוואָס עפּעס „שטופּן זיך“?

— ווייל פאַראַן נענטערע, בילכערע... מיר זענען דאָך נישט אין וואַרשע... נישט אויף „טלאָמאַצקיע“... דאָ גילטן אַנדערע מנהגים... זאַראַמב באַמיט זיך צו רעדן שטיל, אַז קיינער זאָל נישט הערן. ער בייגט זיך כמעט אַריבער איבערן ראַנד פון בעטל, כדי צו זיין נענטער צו מיר און כדי ער זאָל נישט דאַרפן רעדן העכער... — און איך האָב געמיינט, אַז מ'וועט דאָ אויפכאַפן אַלע שרייבער... פאַרשטייט זיך, אויב אַ שרייבער זאָל וועלן דורך „זיי“ אויפגעכאַפט ווערן... — ערשטנס, געהער איך נישט צו די, וואָס וואַלטן עס געוואַלט. והשנית, אונדזערע היימישע לינקע פון „טלאָמאַצקיע“ זענען די בעלי-יועצים... זיי זאָגן אונטער וועמען יאָ און וועמען נישט... זיי האַלטן זיך דאָ פאַר די אמתע מחותנים... — ס'איז דאָך טאַקע זייער חתונה... — אַט לאַמיר קוקן און זען, וואָס ווייטער וועט זיין... ס'איז גלייכער צו זיין אַ זייטיקער באַאַבאכטער... בעסער און געזינטער...

4

ביי זעליק אַקסעלראַד

הגם כ'בין שפעטער נישט געשלאָפן מער אין „דאָס פּיסאַטעליאַ“, פונדעסטוועגן פלעג איך זיך אַהין אַלע טאָג אַריינכאַפן. איין טאָג זע איך דאָרט אַ גאַסט פון מינסק — אַ יונגמאַן אין אַ רוסישן קיילעכדיקן פאַ-קענעם היטל. דאָס איז אַ ספעציעלער שליח פון ווייס-רוסישן „ליטפאַנד“ (ליטעראַרישער פאַנד, אַדער פאַרבאַנד). זיין נאָמען איז טוניק. ער איז געקומען קיין ביאַליסטאָק, כדי צו פאַרנעמען זיך מיט דער אַרגאַניזירונג פון מערב-ווייסרוסישן שרייבער-פאַרבאַנד און מיט די שרייבער-פּליטים, וואָס קומען אָן פון דער דייטשישער זייט. די שרייבער-פּליטים איז געגעבן געוואָרן הילף. די הילף איז באַשטאַנען פון אַ גאַנץ באַשיידענער געלט-סומע — 200 רובל פאַר יעדן שרייבער-פּליט. פון צייט צו צייט פלעגט מען אויך טיילן טאַלאָנען אויף שוואַרצע ברויטלעך, וואָס שרייבער פלעגן באַקומען אין אַ געוויסן געוועלב, אַדער מען פלעגט עס באַזאָרגן אין קלוב אַריין.

און דאָס אַלץ איז דערווייל די הילף. די נענטערע, די אייגענע מענטשן, האָבן זיך ביסלעכווייז דערשלאָגן צו אַ געוויסער אַרבעט. דער מינסקער אינסטרוקטאָר האָט אַ סך גערעדט, אָנגעמאַכט אַ ווינט און ס'האָט געהייסן, אַז ער „אַרגאַניזירט“. עס האָט אָבער דאָך אַלעמען אימפּאָנירט, וואָס מען אינטערעסירט זיך יאָ — מעג עס זיין נישט גרינט-לעך — מיטן גורל פון די היימלאָזע שרייבער, הגם די הילף איז פאַר דער גרויסער מערהייט נישט געווען קיין קאַנסטרוקטיווע.

אין שרייבער-הויז ווער איך געווייר, אַז אין ביאַליסטאָק געפינט זיך איצט אויך דער באַקאַנטער יידישער דיכטער פון מינסק זעליק אַקסעל-ראָד, אַ מיט-רעדאַקטאָר פון מינסקער „אַקטאָבער“. מיט אים גלוסט זיך מיר צו כאַפּן אַ שמועס. אין „דאָס פּיסאַטיעליאַ“ האָב איך אים קיינמאַל נישט געטראָפּן. ער קומט זעלטן אַהער. האָב איך באַשלאָסן צו מאַכן אים אַ באַזוך אין זיין האַטעל — אין „ריטיץ“.

אַ האַרציקער מענטש, דער זעליק אַקסעלראָד. ס'האָט אים שטאַרק אינטערעסירט דאָס יידישע לעבן אין פּוילן. ער האָט מיך ממש פאַרשאַטן מיט פּראַגן. מ'איז אַרויפגעקומען צו רעדן קודם-כל וועגן די יידישע שריי-בער. ער האָט נאָכגעפרעגט אויף אַלעמען. ווייזט זיך אַרויס, אַז ער שפּירט נאָך, ווי ווייט מעגלעך, די יידישע ליטעראַטור פון פּוילן; אָבער דאָך, צו-ליב דער כינעזישער וואַנט, וואָס שיידט אָפּ סאָוועט-רוסלאַנד פון דער ברייטער וועלט, איז ער נישט אַזוי באַהאַונט אין אַלץ, וואָס דערשיינט אין פּוילן. ער האָט מיך פשוט מקנא געווען, וואָס מיר, די „זאַפּאַדניקעס“ (די מענטשן פון מערב), זענען מער באַהאַונט אין דער סאָוועטיש-יידי-שער ליטעראַטור און קענען אַלץ, וואָס דאָרט דערשיינט. צו אונדז דער גייען דאָך יאָ זייערע אויסגאַבן און אונדזערע ביכער צו זיי — נישט, סיידן ווי אַ יוצא מן הכלל אין אַ רעדאַקציע.

אין אונדזער שמועס האָב איך באַמערקט, אַז אַקסעלראָד איז זייער ווייט פונעם קינסטלעכן אָנגעבלאָזענעם פאַטריאַטיזם, און רעדט נישט מיט דער באַקאַנטער פּראַזעאַלאַגיע וועגן זיין „גליקלעכן היימלאַנד“... ער רעדט נאַטירלעך, פשוט, ווי אַ ייד און ווי אַ שרייבער.

מיר קומען אַרויף צו דעם יידישן מצב אין דער איצטיקער צייט — אין מלחמה-צייט. איך דערצייל אים וועגן דער טרויעריקער לאַגע פון די יידן אויף „יענער זייט“, אונטערן דייטש. איך דערצייל אים פרטים. ער ווערט פאַרחידושט און אומעטיק. זיין געזיכט ווערט מיט אַ וואַלקן פאַר-

צויגן. דאָס, וואָס איך דערצייל אים, איז פאַר אים אַ נייַעס. אין די סאַ-
וועטישע צייטונגען איז דאָך קיין וואָרט וועגן דעם נישט דערמאָנט...
און קיין אויסלענדישע צייטונגען זעט ער דאָך אויך נישט... היינט פון
וואָגען זאָל ער וויסן?

— איר זעט? — נעם איך אַרויס מיין לענטע מיטן מגן-דוד, וואָס
איך טראָג נאָך מיט זיך אין בוזים-טאַש פון מאַנטל, — איר זעט? די
דאָזיקע „געלע לאַטע“ האָב איך אויך שוין באַוויזן צו טראָגן אויפן אַרבל
עטלעכע וואָכן צייט ביז מיין אַנטלויפן פון וואַרשע.

אַקסעלראַד נעמט די לענטע אין זיינע הענט, באַקוקט זי פון אַלע
זייטן און שאַקלט מיטן קאָפּ, מורמלענדיק:

— מיטלאַלטער... מיטלאַלטער אין 20סטן יאָרהונדערט.

איך דערצייל אים אַ פאַר „בלימלעך“ פון די דייטשישע אַכזוריותן.
און דאָ דערמאָן איך זיך אויך אַגב אָן מיין „מיטיע“, וואָס איך האָב אויף
זיך גענומען און וואָס איז פאַקטיש געווען איינער פון די מאַטיוון, וועלכע
האַבן מיך באַוויגן אַרויפצוגיין צו אַקסעלראַדן: צו ווייזן אויסלאַנד די
שענדלעכע נאַטיץ אין היטלעריסטישן „נאַווי קוריער וואַרשאַווסקי“ וועגן
דער עקזעקוציע איבער 53 יידן אויף נאַלעווקעס 9. איך נעם אַרויס פון
פאַרטפּעל דעם צייטונגס-אויסשניט פון „נאַווי קוריער וואַרשאַווסקי“ און
דערלאַנג אים.

ער נעמט עס אין האַנט, קוקט עס אָן און בעט:

— איך לייען נישט קיין פּויליש. זעצט עס מיר איבער.

איך זעץ עס אים איבער וואָרט אין וואָרט אין יידיש — אַזוי ביזן
סוף. דערביי דערצייל איך אים דעם אמתדיקן אונטערשלאַג פון דער מוראַ-
דיקער געשיכטע: ווי אַזוי אַ גנב, אַ „תכשיט“ פון יידישע עלטערן, אַ באַ-
פרייטער דורך די דייטשן פון „פּאַוויאַק“ צוזאַמען מיט אַלע גנבים און
אונטערוועלט-טיפּן, באַגייט ווידער אַ פאַרברעכן, און בעתן אַרעסט דער-
שיסט ער אַ פּוילישן „גראַנאַטאָווי“ (אַ פּאַליציאַנט). צוליב אַט דעם אויס-
וורף, וועמען די דייטשן האָבן אַליין באַפרייט פון תּפיסה, האָבן זיי אין
מיטן נאַכט אַרויסגעשלעפט פון די וווינונגען אויף נאַלעווקעס 9 אַלע
מאַנסבילן — 53 יידן — און זיי אַלע אויסגעשאַסן...

וועגן זייער בלוטיקער טאַט האָבן די דייטשן אַליין פאַרעפּנטלעכט
אַ נאַטיץ אין דער היטלעריסטישער שמאַטע „נאַווי קוריער וואַרשאַווסקי“
אונטערן „אומשולדיקן“ קעפל: „דערשאַסן 53 יידן פאַר סאַבאַטאַזש“...

— שוידערלעך! — רופט אויס אַקסעלראַד, אַן אויפגעבראַכטער, אויסהערנדיק דעם גאַנצן פאַרלויף פון דער נאָך.

— כ'בעט אייך, — זאָגט ער אין אַ וויילע אַרום, — גיט עס מיר. מיר וועלן דערפון לאָזן מאַכן אַ קלישע און פאַרעפנטלעכן אין דער פרעסע... דאָס האָט אַקסעלראַד נישט געזאָגט, כדי צו „בלאָפּן“, נאָר מחמת פשוטער נאַאיווקייט. ער האָט טאַקע בעת־מעשה אַזוי געמיינט, וואָרום ווי קאָן מען עס טאַקע פאַרשווייגן אַזעלכע צינישע אכזריותן לגבי יידן?...

— כ'גלויב נישט, — זאָג איך אים, — אַז איר וועט עס קאָנען פאַרעפנטלעכן...

— פאַרוואָס נישט? אומבאַדינגט!

— איך האָב נאָך ביז איצט נישט באַמערקט קיין שום נאָטיצן אין אַ סאָוועטישער צייטונג וועגן די דייטשע אכזריותן איבער יידן... אַקסעלראַד האָט זיך פאַרטראַכט. איך גיב צו „פאַרזיכטיק“:

— ס'איז זיכער צוליב דעם פאַקט מיט דייטשלאַנד...

וועגן דער דאָזיקער נבלה האָב איך געמאַכט די באַמערקונג אין אַ „דעליקאַטער“ פאַרם, כדי אויסצומיידן אַ דראַסטישן טאָן אין שמועס מיטן האַרציקן אַקסעלראַד...

אמת, אויך די „דעליקאַטע פאַרם“ האָט אים געקאָנט „פראָוואַצירן“ עפעס צו זאָגן וועגן דעם ענין; ער האָט אָבער, זעט אויס, אויסגעמיטן „איבעריקע רייד“...

מיין באַמערקונג האָט אַקסעלראַדן נאָר געמאַכט שווייגעוודיק. אַ פאַרזאָרגטקייט איז געלעגן אויף זיין פנים. ער האָט זיך געריבן דעם שטערן, שטום אַריינגעקוקט אין דער נאָטיץ — אין „קאַרפּוס דעליקטי“ פון דייטשישן פאַרברעכן...

— יא, יא... — האָט ער ווי צו זיך אַליין געמורמלט. אין דעם אויס־דרוק פון זיין פנים האָב איך געלייענט: „טאַקע אַזוי... פאַרוואָס איז מיר גאַרנישט איינגעפאַלן?“...

— פונדעסטוועגן לאָזט עס ביי מיר. כ'וויל האָבן דעם דאָזיקן שענד־לעכן דאָקומענט. אפשר וועט זיך דאָך לאָזן עפעס מאַכן...

— איך וואָלט עס זייער געוואָלט! — זאָג איך — אדרבה, זאָל עס ליגן ביי אייך און טוט וואָס איר קאָנט.

איך האָב זיך געזעגנט מיטן ליבן מענטש און פיינעם דיכטער און אָפּגע־רעדט זיך צו טרעפן מיט אים אַ צווייט מאָל *).

5

איבער ביאָליסטאָקער גאַסן

איך דריי זיך אַרום איבער די ביאָליסטאָקער גאַסן, אומעטום אַ שטאָרקע באַוועגונג. אין אַלע געשעפטן זעט מען מיליטערלייט — קאַמאַנ־דירן און רויטאַרמייער. אַלע קויפן! קויפן! יעדער קאַמאַנדיר, יעדער „קראַסנאַרמייץ“ גייט אַרויס פון די געשעפטן מיט פעקלעך. איך באַ־מערק, אַז טייל געשעפטן זענען געשלאָסן. איך פאַרקוק דורך וויטרינעס, דורך גלעזערנע טירן — ליידיק! ליידיקע פּאַליצעס. פאַרוואָס זענען זיי ליידיק? ביאָליסטאָק איז דאָ געווען אַ רייכע פאַבריק־שטאָט, אַ שטאָט פון וועבער, אַ שטאָט וואָס האָט תמיד פאַרשאַטן אַלע מערק פונעם אַמאַ־ליקן גרויסן רוסלאַנד מיט ביליקער מאַנופאַקטור. אפילו בעת דער קורצער צוואַנציקיעריקער הערשאַפט פון די פּאַליאַקן האָט ביאָליסטאָק פּראָדוּ־צירט, אַ סך פּראָדוצירט אירע שטאַפן. פאַרוואָס זענען אַ סך מאַנופאַקטור־מאַגאַזינען איצטער ליידיק?... און אפילו אין יענע געשעפטן, וועלכע זענען יאָ אָפּן, באַמערק איך זייער ווייניק סחורות. די פּאַליצעס זענען שוין כמעט ליידיק. עס וואַלגערן זיך אויף די גרויסע פּאַליצעס בלויז איינצלנע, פאַר־איינזאַמע באַלן שניט־סחורה. מיליטערלייט פילן אָן יענע מאַגאַזינען און די „פּריקאַזשטיקעס“ האַלטן אין איין וויקלען פון די באַלן און שניידן „אַטרעזן“ (קופּאַנעס). אַן אמתע אויסכאַפּעניש! אין געציילטע מינוטן פאַרשווינדן די באַלן און ווערן אַלץ ווינציקער.

פאַרוואָס כאַפן זיי עס, די „קראַסנאַרמייצעס“, אַזוי פּיבערדיק, ווי אויסגעוהונגערטע וועלף, די „אַטרעזן“, די מענער־שטאַפן, די לייזונטן, די

(* לערך מיט אַ יאָר שפּעטער ווערט אַקסעלראַד אין מינסק אַרעסטירט און בעת דעם אויסברוך פון דער מלחמה מיט דייטשלאַנד, ביי דער עוואַקואַציע פון דער מינס־קער תּפּיסה, וווּ ער איז געזעסן, ווערט ער דערשאַסן דורך דער „ג. ק. וו. ד.“...
אגב: אין ביאָליסטאָק האָט זעליק אַקסעלראַד באַווּיזן חתונה צו האָבן מיט י. מ. ווייסנבערגס טאָכטער פּערל, וועמען די „ג. ק. וו. ד.“ האָט געמאַכט שפּעטער פאַר אַן אלמנה.

סיצן, די סאָטינען? ... פאַרוואָס און פאַר וועמען קויפן זיי איין אַזוי פיל פאַר שייך — מענער־שיך, דאַמען־שיך, קינדער־שיכלעך? די העמדער, די בלוזקעס, די קליידער? פאַרוואָס און פאַר וועמען? פאַרוואָס די בהלה? ... אויף די טראַטואַרן איז די מענטשן־מאַסע כסדר אַ געדיכטע. מען גייט אַהער און אַהין. מ'שטופט זיך, מ'שטויסט זיך. עס מאַכט דעם איינ־דרוק, אַז די אַלע מענטשן דרייען זיך דאָ אַרום גאַר אַן צוועק, אַן נייטי־קייט, נאָר סתם לשם שטופעניש... אַז דאָס זענען אַלע פשוטע „גאַפּיעס“... (נייגעריקע). זייער פאַרשטאַרקטע ראַדיאָ־הילכערס פאַרשרייען די גאַסן מיט רעדעס, מיט געזאַנג, מיט מוזיק. אין פלוג איז אַלץ אַזוי צעשפּילט, צעזונגען. ס'איז לעבעדיק אין ביאַליסטאַק! יא, אין פלוג... אינעם אַלגע־מיינעם רויש און גאַסיקן געטומל... אויף די פּנימער אַבער זע איך עפעס נישט די יום־טובדיקייט... אדרבה, אַזוי פיל ערנסטע, באַטריבטע פּנימער... אַזוי ווייניק שמייכלענדיקע... אַפילו די פרויען — די אַמאָליקע פּריילעכע „ביעלאַסטאַטשאַנקעס“! — אויך אויף זייערע געזיכטער זעט מען נישט די פּריידיקע שמייכלען...

וואו איז די אמתע מענטשלעכע פרייד פון אַ צעשפּילטער שטאַט? וואו איז דער זאָרגלאַזער שמייכל? ...

כ'זע ווידער אויפן ברוק מאַרשירן ראַטעס „קראַסנאַאַרמייצעס“. זיי מאַרשירן מיט ריטמישע טריט, מיט געקלאַפּ איבערן ברוק. די הענט באַ־וועגן זיך ביי אַלעמען גלייכצייטיק און גלייכמעסיק אַהין און אַהער, אַהין און אַהער און זייער געזאַנג שטייגט איבער דאָס גערויש פון דער גאַס. ווידער דאָס זעלבע ליד:

יעסלי זאוטראַ וואַינאַ...

יעסלי זאוטראַ ו'פּאַכאַד...

און ווידער פרעגסטו: פאַרוואָס „וואַינאַ“? פאַרוואָס מלחמה? אַ צווייטע ראַטע זינגט שוין אַן אַנדער ליד; אַבער אויך וועגן שלאַכט, וועגן מלחמה:

קאַנדאַ נאַס ו'באַי פאַשליאַט טאַוואַרישטש סטאַלין...

אויף אַן אַנדער גאַס — אַן אַנדער מאַרשירנדיקע און זינגענדיקע ראַטע. ערשט דאָ הער איך שוין אַן אַנדער ליד — נישט וועגן שלאַכטן און מלחמה, נאָר וועגן מאַסקווע — וועגן דער „גרויסער“, דער „מעכ־טיקער“.

מאַסקוואַ מאַיאַ — — —

עס איז מיר אויסגעקומען גיין אין איין ריכטונג, וואָס די ראַטע. איך
קוק זיך גוט צו צו די טיפּן סאַלדאַטן: אַ געמיש פון ראַסן. אַבער אַלע,
דוכט, אַזעלכע פּרידלעכע, אַזעלכע גוטמוטיקע. איך מאַך אין געדאַנק אַ
פאַראַלעל: די דייטשן, די „געסטאַפּאַ“־זעלנער און, להבדיל, זיי, די רויט־
אַרמייער... אַזוי האָב איך טאַקע אין געדאַנק געזאַגט: „להבדיל!“ „להב־
זיל, די רויטאַרמייער“: קומענדיק פון איצטיקן וואַרשע איז עס געווען
מער ווי נאַטירלעך. און אַזוי נאַכגייענדיק נאָך די רויטאַרמייער, און אַזוי
מאַכנדיק אין די רעיונות די פאַרגלייכן מיט יענע חיות רעות, זענען מיר
געקומען אין קאַפּ — און אין האַרץ — די שורות פון אַ ליד „איד גיי
איבער גאַסן“... *

אַן ענלעך ליד פון אַזאַ שטימונג — א. נ. „אויף יענער זייט בוג“
— האָב איך שוין אויך אָנגעשריבן אין סעמיאַטיש. אונטערן פּרישן
רושם פון דער זייט, פטור ווערנדיק פון די דייטשן...

אַגב: מיט אַ פאַר טעג שפּעטער בין איך געקומען מיט די דאָזיקע
צוויי לידער אין רעדאַקציע פון „ביאַליסטאַקער שטערן“.
איך זיך אין רעדאַקציע־שטיבל מיטן „חבר רעדאַקטאָר“, וועלכער
לייענט די געבראַכטע צוויי לידער. איך זע, ער איז אין אַ פאַרלעגנהייט:
ער האָט מורא פאַר עטלעכע שטעלן אין די לידער... ביי די דאָזיקע שטעלן
בלייבט ער אינסטינקטיוו שטיל אַ וויילע און קלערט נאָך... ס'איז ווי אַ
ביין אין האַלדז...

די שטעלן זענען:

אַן אויסרוף: „מיין גאַט!“... ווי קאָן מען עס געבן? ס'איז דאָך
„רעאַקציע“... „פאַנאַטיזם“... „קאַנטרעוואָלוציע“ ר"ל...

ער פאַרהאַלט זיך אויך ביים אויסדרוק „יודע“ — אַ סאַרקאַסטישע
באַצייכענונג אויפן חשבון פון די דייטשן...

אַבער דער עיקר פאַרהאַלט זיך דער רעדאַקטאָר ביי אַ גאַנצער שורה,
ווי עס רעדט זיך, ווי אַזוי די דייטשן צווינגען יידן „פאַר זיך אַליין גראַבן
אַ גרוב“... דאָס איז דאָך שוין קלאָר און אָן רמזים אָן אָנגריף אויף דעם
„פאַרבינדעטן“ פון ראַטנפאַרבאַנד...

* זע „יאָרן אין וואַנדער“; פאַרלאַג „דאָס פּוילישע יידנטום“, בוּענאַס איירעס
1949.

— וואָס־זשע זאָגט איר, חבר רעדאַקטאָר? איך מיינ, אַז אויף
 ד ע ר - זייט דאַרפן אַזעלכע לידער געדרוקט ווערן...
 — לאַזט איבער... מיר וועלן זען...
 שוין אין דעם וואַקלענדיקן ענטפער האָב איך פאַראויסגעזען דעם
 גורל פון די „טרייפּע“ לידער...
 אוועק עטלעכע טעג — און די לידער זענען טאַקע נישט פאַרעפנט־
 לעכט געוואָרן.

כ׳בין אַריין אין רעדאַקציע און צוריקגעבעטן דעם כתב־יד. אין מאַ-
 נוסקריפט זענען שוין אַפילו געהאַט געמאַכט געוואָרן דורכן רעדאַקטאָר
 אַ פאַר „קאַרעקטיוון“: אַנשטאַט „יודע“ — ייד... הגם עס האָט פאַרלוירן
 דעם סאַרקאַזם... דער אויסרוף: „מיינ גאַט!“ איז פאַרשטראַכן געוואָרן
 און די פעלנדיקע צוויי זילבן זענען אויסגעפילט געוואָרן מיט אַן אַנדער
 וואָרט. אָבער ענדערן די גאַנצע שורה וועגן די דייטשן, וואָס צווינגען יידן
 „פאַר זיך אַליין גראַבן אַ גרוב“ — דאָס האָט זיך שוין נישט געלאָזט
 מאַכן — אַ צו קאַמפּליצירטע אָפּעראַציע!

און אזוי האָבן מיינע צוויי לידער, געשריבן אין דער עקזאַלטאַציע
 פון די „האַניק־טעג“ אויף דער סאָוועטישער זייט, נישט געקאַנט געפינען
 קיין פּלאַץ אויף די שפּאַלטן פון אַ סאָוועטיש־יידישער צייטונג, ווייל עס
 וואַלט געווען אַ באַליידיקונג פאַר דעם כבוד פון די דייטשן...

6

אַ באַגעגעניש מיט פּסח קאַפּלאַן

איך זע זיך מיטן שרייבער פּסח קאַפּלאַן, דעם ג ע ו ו ע ז ע ז ע נ ע ם
 רעדאַקטאָר פון דער ג ע ו ו ע ז ע נ ע ר צייטונג „דאָס נייע לעבן“. גע-
 וועזענע, ווייל פאַרשטייט זיך, די דאָזיקע צייטונג דערשיינט שוין נישט.
 דאָרט, וווּ עס הערשט די סאָויעטישע מאַכט, קאַנען נישט זיין קיין פּרי-
 וואַטע צייטונגען און קיין פּריוואַטע רעדאַקטאָרן. פּסח קאַפּלאַן איז אין
 זיין היימ־שטאָט, אַ חוץ אַ שרייבער, אויך געווען אַן אַנגעזעענער קולטור-
 עסקן — אין ועד הקהל און אין אַנדערע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס.
 — ווי גייט עס אייך? וואָס הערט זיך עפעס ביי אייך אין רעדאַק-
 ציע?...?

— איך זע, איר זענט אויפגעלייגט צו שפאסן... — ענטפערט ער מיט אַ טרויעריקן שמייכל.

— און אין דער נייער צייטונג? כ'מיי אין „ביאליסטאָקער שטערן“? פאַראַן דען אַ בעסערער רעדאַקטאָר אין ביאליסטאָק?...

— איר ווייסט דען נישט, אַז אין „זייערע“ צייטונגען קאַנען נאָר זיין „זייערע“ רעדאַקטאָרן... איך אָבער...

— און וואָס איז מיט די אַלע יידישע אינסטיטוציעס? אַ שטייגער מיטן ועד הקהל? — פּרעג איך אין אַ וויילע אַרום.

— שוין לאַנג געגאַנגען אין „אַסטאָוקע“... איצט האָבן מיר אַ „ראַיאַספּאָלקאַם“... אַ „גאַראַיספּאָלקאַם“... אַן „אַבלקאַמפּאַרטיע“... אַן „אַבלאַנאַ“... אַאַז“וו. און צוזאַמען מיט די אַלע יידישע אינסטיטוציעס זענען אויך די אַלע עסקנים געגאַנגען אין „אַסטאָוקע“... אַלע זיצן פאַר-רוקט אין די ווינקעלעך און זענען צופּרידן, אַז מ'זעט זיי נישט און מ'הערט זיי נישט...

— פאַרוואָס זעט מען אייך נישט אין „דאָם פּיסאַטיעליאַ“?

— וואָס האָב איך דאָרט צו טאָן? דאָרטן איז דאָך אַ היים פאַר שרייבער-פּליטים.

— און שרייבער-פּליטים אינטערעסירן אייך נישט?

— די אייגענע מעשה... עס ווילט זיך נישט קריכן צופיל, וווהין מען מ'ז נישט... אַט גלייכער, אַז מ'איז אין שאַטן... וויפל זענט איר דאָ? איר זענט נאָך אַ גאַסט. איר וועט דאָ זיין נאָך אַביסל, וועט איר זיך איר בערצייגן, אַז כ'בין גערעכט.

און אין אַ וויילע אַרום גיט ער צו, שוין מיט מער צוטרוי:

— איר זענט דאָך אַן אייגענער מענטש. איר האָט דאָך אַמאָל אויך מיטגעאַרבעט אין „דאָס נייע לעבן“. פאַר אייך קאָן מען דאָך רעדן אָפּני האַרציק; אַז איך קוק זיך צו, וואָס עס איז געוואָרן פון די יידישע אינ-סטיטוציעס, ווערט זייער טרויעריק אויפן האַרצן... און „דאָס נייע לעבן“... וויפל געזונט און כוחות אַריינגעלייגט, ביז וואַנען די צייטונג האָט זיך אויף די פּיס געשטעלט. כאַטש אַ פּראַווינץ-צייטונג, אָבער איר וועט מודה זיין, אַז „דאָס נייע לעבן“ איז געווען אויף אַן ערנסטן ניזאָ. אַ צייטונג, וואָס האָט טריי געדינט די יידישע אינטערעסן פון אונדזער שטאָט, אָבער... דאָס, וואָס איז מעגלעך געווען אין האַלב-פּאַשיסטישן פּוילן, איז נישט דענקבאַר אונטער דער קאָמוניסטישער מאַכט...

— אזוי, אזוי, מיין ליבער, — פארענדיקט ער מיט א זיפק. — מיר לעבן איצט אין צייטן פון ליקווידאציע... דאָס, וואָס מיר האָבן אזוי לאַנג געבויט, איז שנעל חרוב געוואָרן...

— יא, ס'איז טאָקע אַ ווייטיק — זאָג איך — אָבער „דאָרטן“, אויף יענער זייט, אונטער די דייטשן, איז דאָך נאָך ערגער... דאָרט זענען דאָך יידן לחלוטין הפקר, — און דאָ... — עס איז אפשר אַ קנאָפּע טרייסט — אויב עס גייען נישט אַרויס קיין פּריוואַטע יידישע צייטונגען, גייען דאָך דאָ אויך נישט אַרויס קיין פּריוואַטע צייטונגען אין פּוילישער, רוסי-שער אָדער וויסרוסישער שפּראַך... איך חזר איבער: ס'איז טאָקע אַ קנאָפּע טרייסט... אָבער די צרה איז נישט נאָר אַ יידישע... . . .

— פאַרשטייט זיך, אַז ס'איז נישט קיין פאַרגלייך דער „דאָ“ מיט דעם „דאָרטן“... אָבער קיין טרייסט, ווי איר זאָגט, איז עס אויך נישט. אַלץ, וואָס ווערט ביי אונדז יידן ליקווידירט, חרוב — פון וועלכער זייט עס זאָל נישט קומען! — פאַרשאַפט ווייטיק, פאַרדרוס. קאָן דען דאָס האַרץ נישט פּלאַצן, ווען מ'קוקט זיך צו, ווי דער יידישער חותם ווערט באַזייטיקט, אַפּגעמעקט פון אַזאַ יידישן קיבוץ ווי ביאַליסטאָק? פון אַזאַ „עיר ואם בישראל“?... אזוי אין די שולן, אזוי אין אַלץ...

— מיר האָבן דען אַן עצה?

— אַוודאי נישט. דערפאַר טאָקע טוט וויי. מיר מוזן זיך צוקוקן און שווייגן... אַפילו נישט פאַר אַלע אייגענע קאָן מען רעדן... איר ווייסט דאָך... „דאָרטן“ דער דייטש, ימח שמו... ווער ווייסט, צו וואָס עס וועט נאָך דאָרט קומען... און דאָ... עט! — גיט ער יאושדיק אַ מאַך מיט דער האַנט.

— איר זעט מיין „טראַפּיי“? — שלעפּ איך אַרויס פון טאָש מיין „געלע לאַטע“, ווי וועלנדיק אים „טרייסטן“ מיט דעם ערגערן פון יענער זייט. — דאָס האָב איך שוין געטראָגן אויף מיין אַרבל.

— נו, יאָ... יידישער גורל... דערנידערונג... שפּיכת דמים... וווּ פיזישע, וווּ גייסטיקע אויסוואַרצלונג... ווער ווייסט... ווער ווייסט... זיינע אויגן, זע איר, הייבן אַן צו גלאַנצן פון אַן אַנגעלאַפּענער פייכטיקייט... אזוי גערירט איז פּסח קאַפּלאַן געוואָרן פון אונדזער שמועס. אין דעם מאָמענט שטרעקט ער מיר אויס די האַנט צום געזעגענען זיך. — קומט אַרויף אַמאָל צו מיר אין שטוב. כ'האָב גערן אַ היימישן קומט אויף אַ גלעזל טיי.

— א דאָנק, אדרבה. ווען טרעפט מען אייך?
 — שטענדיק. כ'בין געוואָרן א יושב אוהלניק. ווען איר זאָלט נישט
 קומען, וועט איר מיך טרעפן. קומט אַרויף, וועלן מיר הערן דורכן ראַדיאָ
 אָן אויסלענדישע אוידיציע. אָן אמתע ידיעה... אָן אמתדיק וואָרט פון
 דער וועלט...
 — הערט איר, — גיט ער צו ביים צעגיינ זיך, — זינט „דאָס נייע
 לעבן“ איז ליקווידירט, פיל איך מיך ווי אַ שטומער... איך האָב דאָס גע-
 פיל, ווי מען וואָלט מיר די צונג אויסגעשניטן... אַ קלייניקייט, טאָג-
 טעגלעך גערעדט צו יידן, צו דער געזעלשאַפט... און דאָ... נו, זייט זשע
 מיר געזונט!
 אַוועקגייענדיק פון פסח קאַפלאַנען האָב איך נאָך צופעליק געטראָפן
 אויף ליפּאָווע זעליק אַקסעלראָדן. ער איז געווען אַליין און מיר האָבן זיך
 ביידע אָפּגעשטעלט.
 — עס אינטריגירט מיך ביאַליסטאָק. — רופט ער זיך אָפּ. — איך
 גיי און קוק זיך צו — אַ יידישע שטאָט!
 — איצט איז אַביסל אַנדערש ווי געוויינלעך אין שלום־צייט. ווען
 איר פּאָלט אַריין אָהער אין אַ נאַרמאַלער צייט, וואָלט אייך די שטאָט
 אויסגעזען נאָך מער יידיש. און ווי זעט אויס אייער מינסק?
 — מינסק איז עפעס אַנדערש... אָן אַנדער כאַראַקטער...
 — נו, יא, דאָס מינסק פון אַ מ אַ ל איז דאָך אויך געווען אַ מין
 ביאַליסטאָק... איך געדענק מינסק פון אַ מ אַ ל... געווען דאָרט אַ
 גאַסט אַזוי ווי איר היינט אין ביאַליסטאָק...
 — אַלץ ענדערט זיך אין אונדזער לעבן... — באַמערקט אַקסעלראָד.
 אין טאָן פון זיין באַמערקונג האָב איך נישט אַרויסגעפילט, אַז די
 „ענדערונג“ זאָל אים אַזוי פרייען...
 — וואָס הערט זיך, חבר אַקסעלראָד, מכוּח דער נאַטיץ, וואָס איך
 האָב אייך געגעבן? מכוּח די 53 דערשאַסענע יידן אויף נאַלעקוועס?...
 — מען מוז אַביסל אָפּוואַרטן...
 — זעט איר? גערעכט בין א י ך טאַקע געווען... איך האָב גע-
 טראַכט, אַז כאַטש דער „ביאַליסטאַקער שטערן“ — ווי אַ צייטונג אין
 דער יידישער שפּראַך — זאָל די מעשה־נבלה פאַרעפנטלעכן...
 — דאָ גייט נישט אין דער שפּראַך פון דער צייטונג... — ענטפערט
 אַקסעלראָד.

— יא, איך פארשטיי...

איך האב געפילט, אז אקסעלראד פילט זיך אזש אומבאקוועם לגבי מיר צוליב דער נאטיץ און איך גיי איבער מיט אים אויף אן אנדער טעמע. פאר מיר איז עס געווען א קלארע, פארשטענדלעכע לעקציע: אין א סאָויעטישער צייטונג טאר מען נישט קריטיקירן די דייטשן — מעגן זיי אומברענגען א וועלט! מעגן זיי אויסשעכטן מיליאָנען!...

7

אויף די באַזאַרן

טאָג־טעגלעך קומען אַן מאַסן פּליטים פון יענער זייט — פון וואַר־שע, פון טשעכעסלאַכאָוו, פון לאַדזש, פון קראַקע, פון אַלע שטעט און שטעטלעך, וועלכע געפֿינען זיך אונטערן דייטשישן שטיוול. אין שטאָט איז אַ גוואַלדיקע ענגשאַפט. שוין פול אַלע בתי־מדרשים מיט פּליטים. אַלע אכסניות, מעבלירטע צימערן זענען געפּאָקט. ווער פון די ביאָליסטאָקער עס וויל נאָר פאַרדינגען עפּעס אַ צימערל, אַדער אַפֿטרעטן עפּעס אַ „ווינקל“, „מאַכט אַ לעבן“, נעמט דערפאַר געפּעפּערטע פּרייזן. די פּליטים מוזן צאָלן וויפּל מען בעט. אַנישט, קומט דאָך אויס צו נעכטיקן אונטערן פּרייען הימל.

אומעטום אין שטאָט לאָזן זיי זיך פּילן, די „בעזשענצעס“. מ'טרעפּט זיי אין די גאַסן, אין די קאָוויאַרניעס און רעסטאָראַנען, אויף אַלע פּלעצער און באַזאַרן. אַז מ'זעט אין גאַס אַ מענטש מיט אַ „פּלעצאַק“, ווייסט מען שוין, אַז דאָס איז אַ „ביעזשעניעץ“. מ'קוקט אויף אים ווי אויף אַ געפּאַלענעם, נעבעך; ווי אויף אַ יורד. אַמאָל טרעפּט מען אויך פאַרשוויינען מיט געשוואַלענע גרויסע רוקזעק און מיט פּעקלעך אין בייִדע הענט. דאָס זענען די שמוגלערס, די שפּעקולאַנטן, וואָס האָבן די גרענעץ געמאַכט פאַר אַ פּרנסה. זיי מאַכן אָפּטע „שפּאַצירן“ אַהין און צוריק און קומען פון דאָרט מיט פּעקלעך סחורה. זיי ווייסן שוין וואָס מיטצונעמען פון יענער זייט, זיי האָבן דאָ פון פאַראַויס אָפּגערעדט, אַנגענומען „באַ־שטעלונגען"... און אַט זענען זיי עס בשלום אַנגעקומען פון יענער זייט בוג, מיטן צוג פון סעמיאַטיש.

איך כאַפּ אַ קוק אויף אַ באַזאַר. ס'איז דאָ פול מיט אַן אייגנאַרטיקן

עולם: „ביעזשענצעס“, רויטאַרמייער און סתם היגע פאַרשוניען, וואָס שנאַפּן אַרום און זוכן לייכטע פאַרדינסטלעך. עס גייט אַ האַנדל, דער עיקר מיט זייגערלעך. די סאַלדאַטן זוכן זייגערלעך ווי מיט ליכט. זיי גייען פון איין סוחר צום אַנדערן, טאַפּן, באַקוקן, לייגן צו צום אויער מעשה־מבין. עס קומען דאָ פאַר נישט ווייניק קוריאָזן: פיפיקע פאַרשוויי נען נאַרן אַריין די „קראַסנאַאַרמיצעס“ די ביליקסטע „צילינדערס“, וואָס קלאַפּן שטאַרק און גייען פון אַסתר־תענית ביז פורים... קיין גרויסע מביי־נים אויף זייגערס זענען זיי נישט, די רויטאַרמייער: זיי זעען, אַז עס בלישטשעט, אַז עס טיקעט אין אויער: „טיק־טאַק“, „טיק־טאַק“ — כאַפּן זיי די מציאה...

דאָ ווערן אויך פאַרקויפט „אַטרעזון“ פון מענער־און דאַמען־שטאַפּן, פאַרטיקע אַנצוגער, זיידענע דאַמען־טיכלעך, זאַקן וכדומה. אַלץ ווערט געקויפט, אויף אַלץ זענען די רוּסן בעלנים. ווער פון זיי עס האָט גאַר אַ פאַר רובל, קויפט וואָס עס לאָזט זיך און שיקט עס איבער אין אַ פעקל קיין רוּסלאַנד, כדי צו מהנה זיין זיינע בני־בית מיט די טייערע גאַבן, די רעשטלעך פון געוועזענע „צעפּוילטן, בורזשאַזן לאַנד“... עס גלוסט זיך נענטער באַקענען מיטן אַנגעלאַפּענעם עלעמענט. איך פאַרפיר אַ שמועס מיט איינעם, מיט אַ צווייטן, ווייזט זיך אַרויס, אַז אַ סך פליטים זענען גראַד נישט קיין „סוחרים“; אַז דאָס טראַגן זיי פשוט פאַרקויפן אַן אייגענעם אַנצוג, אַן אייגענע שמאַכטע, כדי צו האָבן פון וואַנען צו לעבן דערווייל; פון וואַנען צו צאָלן דירה־געלט; אַז זיי דרייען זיך אַרום אין ביאַליסטאַק אַן אַרבעט, אַן דער מינדסטער פּרנסה. אויף דעם זאָגן טאַקע עדות זייערע אומעטיקע, בלאַסע פּנימער, די פאַרזאָרג־טע בליקן, זייער גאַנצער יורדישער „הולך“...

8

געסט פון לעמבערג

איין טאָג, אַז איך בין אַריינגעקומען אין „דאָם פּיסאַטיעליאַ“, האָט מען מיר געזאָגט, אַז מיין זון האָט מיך דאָ געזוכט; אַז מען האָט אים געגעבן מיין אַדרעס און אַז ער וועט זיין ביי מיר אין די נאַכמיטאָג־שעהען. זיין קומען, טראַכט איך, איז זיכער נישט קיין רעזולטאַט פון

מיין בריוו קיין לעמבערג, וואָס כ'האַב אים געשריבן מיט עטלעכע טעג צוריק שוין פון ביאַליסטאָק; צו שנעל ביי היינטיקער צייט!
 מיין 17-יעריקער זון, אַ מאַטוריסט, איז נאָך אַרום אָנהייב נאָוועמ-
 בער געלאָפן פון וואַרשע קיין לעמבערג, כדי אָנצוקומען דאָרט אין אר-
 ניווערויטעט. הייסט עס, אַז אים איז עס ביז איצט נישט געלונגען? אַנ-
 דערש וואָלט ער דאָך איצט נישט אַהער געקומען.

כ'האַב אים אָפגעוואַרט אין מיין וווינונג און ער איז טאַקע געקור-
 מען. נישט אַליין; צוזאַמען מיט אַ שול-חבר — מיטן זון פון מיין „מאָ-
 מענט“ קאַלעגע יוסף העפטמאַן. ביידע זענען עס אין איין צייט צוזאַ-
 מען אויך געלאָפן קיין לעמבערג.

ביידע זענען אַריינגעפאַלן צעיאַכמערטע, צעפלויעגענע.
 — ווי קומט איר אַהער?

— מיר פאַרן קיין וואַרשע.

— וואָס הייסט?!

— מיר פאַרן אויף צוויי וואַכן.

— וואָס הייסט? נאָך וואָס און נאָך ווען?

— מיר דאַרפן דערליידיקן בריוו קיין וואַרשע...

— וואָס פאַר אַ בריוו? וואָס פאַר אַ וואַרשע?

— בריוו... סוחרישע בריוו...

— סטייטש?

— מען באַצאָלט אונדז דערפאַר...

— און דערביי נעמען ביידע אַרויס פון די טאַשן פעקלעך בריוו —

צענדליקער בריוו...

— מיר באַקומען 50 זלאָטעס פון אַ בריוו. 100 בריוו איז 5.000

זלאָטעס...

„שיין דערלעבט“... — טראַכט איד.

— אַזוי גאָר? דאָס איז אייער תכלית? ... און וואָס איז מיטן אר-

ניווערויטעט?

— נעכטיקע טעג... מ'נעמט נישט אָן...

— פאַרוואָס?

— נישטאָ קיין פלעצער... נישטאָ קיין סטיפענדיעס... נעכטיקע

טעג...

— איז וואָס זשע טוט איר אין לעמבערג?

— טאקע ביטער... נישטאָ וווּ צו פאַרדינען... סיידן ביי שוואַרצער אַרבעט... איז דאָס צאָלט מען גראַשנס... עס קלעקט אַפילו נישט אויף עסן...

— סטייטש?!

— אַזוי איז עס... אָט איצט וועלן מיר פאַרדינען אַביסל געלט..

— פון די בריוו?

— יאָ, פון די בריוו. אַ שלעכט געשעפט? 5000 זלאַטעס...

— ניין, קינדער! איר וועט שוין קיין וואַרשע פון דאָנען נישט גיין!

אויס געשעפט!

און איך באַוויוו זיי אַ ביאָליסטאַקער צייטונג. וווּ ס'איז גראַד היינט פאַרעפנטלעכט אַ וואַרנונג פון דער סאָויעטישער מאַכט, אַז פאַר אַרײַ בערגיין אומלעגאַל די גרענעץ וועט מען מכבד זיין מיט דריי יאָר...

— נו, וואָס זאָגט איר, קינדער? איר וועט שוין ווערן איצט אויס

„סוחרים“... לאַזט עס איבער פאַר אַנדערע...

און צום זון זאָג איך:

— דו, אַלעק, וועסט מיטפאַרן מיט מיר קיין גראַדנע. דאָרט וועט

מען שוין אַ טראַכט טאָן מכוח תכלית.

איך האָב נאָך ווייטער געפירט דעם שמועס מיט די לייכטזיניקע

יינגלעך, די פרישגעבאַקענע „סוחרים“; אויסגעפרעגט זיי וועגן לעמ-

בערג. פון זייערע דערציילונגען ווער איך געווויר, אַז אויך דאָרטן, ווי

אין ביאָליסטאַק, איז דער זעלביקער יאָריד מיט די אַנגעלאַפּענע פליטים,

דער זעלביקער באַלאַגאַן, דער זעלביקער טומל, די זעלביקע ענגשאַפט

אין שטאָט, אויף די גאַסן און באַזאַרן.

שפעטער זאָגן זיי מיר אויס אַ „סוד“:

— מיר פירן נאָך סחורה — שנאַפּס. „מאַסקאַווסקאַיאַ“... (מאַס-

קווער ספירט). מיר וועלן שוין מוזן פאַרקויפן אין ביאָליסטאַק, אין וואַר-

שע וואַלטן מיר גענומען אַ בעסערן פרייז.

און יעדער איינער פון די יינגלעך שלעפט אַרויס פון מאַנטליקע-

שענע אַ פלעשל. אַ פלעשל מיט אַ מאַסקווער עטיקעט.

עס ווערט מיר פינצטער פאַר די אויגן; ערשט אַ וואַך זעקס ווי די

קינדער זענען אַוועק פון וואַרשע — און צו וואָס פאַר אַ „תכלית“ זיי

האַבן דאָ אַזוי שנעל אויף דער - זייט געקאַנט דערגיין!...

איך קוק אויף די פלעשער און פרעג:

— ווו האָט איר עס גענומען דעם יי"ש? ...
 — געקויפט אויפן באַזאַר ביי אַ „קראַסנאַרמיייעץ“ ...
 — ביי אַ „קראַסנאַרמיייעץ“?! ווי קומט עס?
 — אַ פּראַגע אַביסל! זיי פאַרקויפן „וואַדקאַ“ און קויפן זייגערלעך ...
 איך זע, זיי זענען שוין „אויסגעבונדן“ אין דעם היגן איצטיקן שטיי-
 גער ...

— דו, אַלעק, — זאָג איך צו מיין זון, — וועסט דאָ בלייבן מיט
 מיר דערווייל. און דו, אַמוש — האָסט וווּ צו נעכטיקן?
 — יא, איך האָב. ביי אַ באַקאַנטער פאַמיליע. מיין טאַטנס פריינד.
 — געדענקט, קינדער! — וואָרן איך זיי, — לאַזט זיך נישט אויף
 שלעכטע וועגן.. עס האָט געלויבט צו לערנען, צו באַקומען מאַטורע, כדי
 — וואָס? כדי איצט צו ווערן „לומפן“?
 — וואָס זשע זענען מיר שולדיק? אַז אין אוניווערסיטעט האָט מען
 אונדז נישט אָנגענומען, קיין קרובים אין לעמבערג האָבן מיר נישט, קיין
 אַרבעט, פון וואָס צו קאַנען לעבן, איז אויך נישטאָ, — טאָ ווער זשע
 וועט אונדז געבן אַ שטיקל ברויט?
 — וואָס זענען מיר שולדיק? — אַקצענטירן זיי נאַכאַמאָל די פּראַ-
 גע, — אדרבה, וואָס האָבן מיר געקאַנט טאָן?
 איך שווייג. איך טראַכט אַריין אין זייער פּראַגע. איך ווייס באמת
 נישט וואָס די קינדער צו ענטפערן...
 אינדעראמתן: זענען זיי דען שולדיק?...
 ס'אַראַ משונהדיקע, ס'אַראַ אויסטערלישע צייט! אין די דאָזיקע
 מבולבלידיקע טעג ווערן צעריבן מענטשלעכע גורלות, ווערן צעטראָטן
 קינדערשע נשמות — אונדזער צוקונפט, אונדזער האַפּנונג — — —

9

אין היימישן גראַדנע

מיט אַ „ספּראַווקע“ (באַשטעטיקונג) פון שרייבער-הויז, אונטערגע-
 שריבן פון פאַראַנטוואָרטלעכן סעקרעטאַר הערש סמאָליאַר, פאַרלאָז איך
 ביאָליסטאָק מיטן גאַנצן שרייבערישן יאַרידל און קום אָן אין מיין היי-
 מישן גראַדנע.

אין מיין באַליבטער נייעמאד־שטאָט בין איך אָפּגעוואַרט געוואָרן פון מיין משפּחה־קרייז: מאַמע, שוועסטער, פּלימעניקעס און אַנדערע קרוֹ-בים. (דער טאַטע ע"ה רוט שוין לאַנג אויפן גראַדנער „פּערשטאַטער“ בית־עולם און ער פּעלט אויף דער שמחה).

מיין אַנקומען, דערצו נאָך צוזאַמען מיט מיין בן־יחידל, איז פאַר דער משפּחה געווען אַ גרויסער יום־טוב. אַ פּרייד, וואָס ביי אַ מאַמען דערגייט זי ביז טרערן...

— וואָס וויינסטו, מאַמע?...

— גאַרנישט... גאַרנישט... איך פּריי זיך...

די ליבע און האַרציקייט פון די נאָענטע און היימישע ברענגט פאַר מיין געמיט אַ לינדערונג נאָך די איבערלעבענישן אין וואַרשע.

אַ גאַנצן טאָג האָבן געדויערט די ערשטע שמועסן אין דער באַשיי-דענער דירה פון מיין מאַמען און שוועסטער דער אלמנה. אויפן טיש איז געשטאַנען כיבוד („טשעם כאַטאַ באַגאַטאַ...“) און מ'האַט מיר כּסדר דערמאַנט איך זאָל עפּעס נעמען אין מויל אַריין. אַזוי מיר, אַזוי מיין זון. מיין בן־יחידל, אַ געבוירענער און דערצויגענער אין וואַרשע, האָט זיך געפּילט פּרעמד אין דער סביבה פון גאַלע ליטוואַקעס... ס'זענען אים פּרעמד געווען די מענטשן און זייער ליטווישער רעדנסאַרט. ער האָט עפּעס מיט קיינעם קיין לשון נישט געהאַט. איז ער געזעסן ביים טיש אַ שווייגעוודיקער.

— אַלעק מוז בענקען נאָך וואַרשע. — באַמערקט מיין מוטער אי-

בער זיין שווייגעוודיקייט.

— יא, ער בענקט. אַ סימן: כ'האַב אים אַהער געבראַכט פון וועג

— פון וועג קיין וואַרשע...

און כ'דערצייל וועגן דעם קוריאָז מיט זיינע געפּלאַנטע „מסחרים“...

עס רופּט־אַרויס אַ געלעכטער.

— חלילה! — רופּט אויס מיין מוטער, — אין אַזאַ סכּנה?

— נישט קיין ווונדער, — זאָגט מיין שוועסטער, — אַלע זענען

איצט געוואָרן סוחרים... אפילו קינדער אין די וויגן קלייבן זיך שוין אויפן באַזאַר...

— דער מסחר האָט זיך איבערגעטראָגן פון די קראַמען אין די היי-

זער. — דערקלערט עמיצער פון דער מסיבה.

— ווייל אין קראַם מוז מען פאַר אַ קילאַ צוקער נעמען אַ זלאַטע און

אין שטוב צען מאָל און פופצן מאָל אַזוי פיל. — ענטפערט אים אַן אַנדערער.

איך זע פונעם שמועס, אַז אין גראַדנע איז נישט אַנדערש ווי אין ביאָליסטאָק...

מ'פרעגט מיך אויס וועגן וואַרשע. איך דערצייל זיי אַביסל טרויע־ריקע געשיכטעס...

איבער דער שטוב טראָגן זיך זיפצן...

— פאַרוואָס איז מאַניע (מיין פרוי) נישט געקומען? — פאַלט אַ פראַגע — פאַרוואָס איז זי נאָך געבליבן מיט די באַנדיטן?

— זי וועט קומען, זי וועט קומען. מיר זענען נאָר די „פּיאָנערן“... מ'עט נאָר שאַפן אַ דירה.

— ווייס איך וואָס, — רופט זיך אַן די שוועסטער, — מ'וועט זיך דאָ אינאיינעם אַן עצה געבן.

דאָס האָט פון איר אַרויסגערעדט די גוטסקייט אַליין, וואַרום ווי איז עס מעגלעך, אַז דאָ אינעם קליינעם שטיבל זאָל זיך קאַנען אַרייַן־פאַקן נאָך אַ פאַמיליע?

— כאַטש איך ווייס אַליין נישט, ווי וועט עס איצט זיין, — גיב איך צו. — איצט איז אַ גרויסע געפאַר צו גיין איבער דער גרענעץ. ווי אַזוי וועט זי טאַקע זיך דערשלאָגן אַהער?

— טאַקע אַ פּעלער, אַ גרויסער פּעלער, וואָס זי איז אינאיינעם מיט דיר נישט געקומען, — האַלט די שוועסטער. — קיין „גליקן“ זענען דאָ נישטאָ... נישט קיין לייכט לעבן... אַבער כאַטש מיטן לעבן איז מען זיכער...

די טיר האָט זיך אַלע וויילע געעפנט און עס זענען צוגעקומען פרי־שע קרובים — נענטערע, ווייטערע.

— מיט־ליב אייך מיט די געסט!

קושן און האַנט־דרוקן, און פראַגן, פראַגן, פראַגן — — — איטלעכער האָט אויסגעפרעגט — אַלץ וועגן וואַרשע! צי איז טאַקע אַלץ אמת, וואָס מען דערציילט זיך אַן? צי איז אמת, אַז יידן טראַגן „געלע לאַטעס“... אד־גל.

אַנשטאָט זיי צו ענטפערן, נעם איך אַרויס מיין „געלע לאַטע“ און ווייז זיי:

— אַט זעט...

— דאָס איז עס טאַקע?

יעדער איינער האָט עס גענומען אין האַנט אַריין און עס באַקוקט.

— ס'איז דאָך אַ מגן־דוד... — באַמערקט ווער נאַאיוו.

— יא, אַ מגן־דוד. עס ווענדט זיך אָבער וו ו דער מגן־דוד געד

פינט זיך... ווו און ווען מען באַנוצט אים... געפינט ער זיך איבער אַ דאָך פון אַ שול — איז ער הייליק; אויף אַ יידישער בלויווייסער פאַן — איז ער אויך הייליק... אויב אָבער אויף אַ יידישן אַרבל — לויט אַ דייטשישן באַפעל — איז עס אַ שאַנד!...

— וואָס זשע ווילן זיי פון יידן? — פרעגט מיין מוטער תמימותדיק.

— וואָס האָט המן הרשע געוואָלט פון די יידן? די עמלקים? די

כמעלניצקיס?...

— דער יידישער מזל!...

אַזוי האָט זיך געצויגן דער ערשטער שמועס אין מיין משפּחה־קרייז;

געצויגן ביז אין אַוונט אַריין.

עס איז אַריינגעקומען מיין פלימעניק אפרים — מיין שוועסטערס

בכור. ער איז געקומען מיך נעמען צו זיך אין זיין דירה. אַזוי איז אָפּגע־

רעדט געוואָרן אין דער משפּחה נאָך פאַר מיין אַנקומען. ער האָט אַ באַ־

קוועמערע דירה — הגם אויך נישט קיין גרויסע — און וועט מיר אָפּ־

טרעטן אַ צימער.

— מיר דאַרפן שוין גיין. ס'איז באַלד פּאַליציי־שעה...

ווייזט זיך אַרויס, אַז אין גראַדנע, ווי אַ שטאָט, וואָס איז נאָענט

פון דער גרענעץ, איז דער פּאַרקער אויף די גאַסן באַגרענעצט: אין אַוונט

קאָן מען גיין נאָר ביז 10 אַזייגער.

געזעגענען מיר זיך:

— אַ גוטע נאַכט! אַ גוטע נאַכט!

— שלאָפט געזונטערהייט!

— ביז מאַרגן!

און עס דוכט זיך מיר, אַז אויך די פייערלעך, וואָס שפיגלען זיך אָפּ

אין גוטן, ליבן גייעמאָן, ווען מיר גייען דורך די בריק, ווינטשן מיר:

„אַ גוטע נאַכט!“...

10

דאָס „גליקלעכע לעבן“...

ביי מיין פלימעניק האָב איך געהאַט די ערשטע געלעגנהייט צו זען, ווי אזוי עס לעבט אָן אַרבעטנדיקע פּאַמיליע אין די נייע, סאָויעטי־שע באַדינגונגען.

מיין פלימעניק איז פאַר דער מלחמה ביי דער פּוילישער הערשאַפּט, געווען אַ יוריסט־אַפּליקאַנט. ער האָט געהאַט ערשט אַנגעהויבן דורכצו־מאַכן די געריכטס־אַפּליקאַציע. איצט ביי די באַלשעוויקעס איז ער אָנער־קענט געוואָרן ווי אַ פּולבאַרעכטיקטער אַדוואָקאַט און איז אַפילו באַ־שטימט געוואָרן אַלס פאַרזיצער פון דער יורדישער קאָנסולטאַציע פאַר גראַדנע און קרייז. ס'האַט די באַלשעוויקעס אימפּאַנירט קודם־כל די „סאָצפּראָאִיסכאָזשדעניע“ (סאָציאַלער אַפּשטאַם) פון מיין פלימעניק; אַ זון פון אַן אַרימער מוטער, אַן אלמנה, אַ „סלּוזשאַשטשאַיאַ“ (אַנגעשטעל־טע) אין יידישן קינדערהיים. מיין פלימעניק רעדט נאָך אַ שלעכטן רו־סיש, — נאָך נישט באַוווּזן אויסצולערנען זיך — און מאַכט שוין אַ שטיקל „קאַריערע“...

איך זאָג עס אים:

— ביי די פּאַליאַקן וואָלסטו זיך נאָך געדאַרפט וואַלגערן אַ פאַר־יאַר אין די געריכטן ווי אַן אַפּליקאַנט. און דאָ... ביסט שוין אַן אַד־וואָקאַט!

— יא, ביי די באַלשעוויקעס באַקן זיך זייער שנעל אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים, אינזשעניערן... אַלץ גייט צו „פּאַ סטאַכאַנאָוסקי“...

— ביסט כאַטש צופּרידן? האַסטו כאַטש פּרנסה?

— מיט דעם איז אַביסל ערגער... מיט מיין פאַרדינסט קען איך נישט אויסקומען, און דעריבער מוז אויך מיין פרוי אַרבעטן... מיט אונ־זוערע ביינס פאַרדינסטן פירן מיר ערשט אַ גאַנץ באַשיידן לעבן...

— פונדעסטוועגן, — גיט ער צו, — פלעגט אין פוילן אַ פרוי פון

אַן אַדוואָקאַט נישט דאַרפן העלפן דעם מאַן אין פּרנסה...

איך האָב זיך צוגעקוקט צו זייער לעבן אין שטוב און האָב טאַקע געזען זייער באַשיידענע פּירונג. מ'האַט זיך געמוזט רעכענען מיט יעדן גראַשן. דערצו איז נאָך געווען אַ קליין קינדעלע פון אַ 12'11 חדשים. און

וויבאלד די מאמע גייט אוועק אויף א גאנצן טאג צו דער ארבעט, האט מען געמוזט האלטן צום קינד א ניאניע — אן עלטערע פוילישע פרוי, וואס האט אויך געפירט די ווירטשאפט אין שטוב; געקאכט, געראמט. דאס פארפאלק האט אזוי ארום געפירט א באשיידן, ארבעטזאם לעבן. ער אין דער יורדישער קאנסולטאציע און אין די געריכטן אויפן פלאץ הינ-טער דעם שווייצער-טאל — איצט לענין-פלאץ, און זי — ווי א בוכהאל-טערין אין דער גרויסער מיל און בעקעריי, וואס האבן פריער געהערט צו א היגן יידישן גביר — צו קאסאווסקין — און וואס איז איצט נאציא-נאליזירט געווארן. ביידנס ארבעט — אויף פארנאנטווארטלעכע פאסטנס! — האט זיי געגעבן אזוי ווייניק, אז מ'האט געמוזט לעבן מיט חשבון. זיי האבן געציטערט איבער יעדן אויסגעגעבענעם גראשן. מ'האט נאר גע-זארגט, אז דאס קינד זאל האבן אלצדינג, וואס עס דארף; זיין זויבער בעטעלע, זיין קינדערישע אויסשטאטונג און גוטע ראציאנעלע דערנערונג; מילך, אלערליי קאשקעלעך, געקאכט אויף פרישער שמאנט-פוטער. אליין האט מען זיך דערנערט באשיידן, ווי עס לאזט זיך, אין די ראמען פון בא-שיידענעם „בידושעט“.

א יום-טוב פלעגט זיין אין שטוב, בעת א קליענט, א פויער פון דארף, פלעגט ברענגען דעם אדוואקאט א מתנה; א פאר צענדליק אייער, א קילא פוטער, צי א קעז. דעמאלט האט מען זיך געלאזט ווילגיין... — אייגנטלעך, וואס פאר א „ספראוועס“ פירט דא איצט אן אד-וואקאט? — פרעג איך מיין פלימעניק.

— נאר קרימינעלע; גנבות, שפעקולאציע, כוליגאנסטווא א. דגל.
— און פאליטישע?
— א, גיין... דאס געהערט נישט צו אונדזער געריכט... דערמיט פאר-נעמען זיך אנדערע אינסטאנצן...

— מיינסט אודאי די „ג. ק. וו. ד.“...?

— מסתמא...

מיין פלימעניק דערציילט מיר אפילו וועגן זיין אויפטריט אויף א זייער גרויסן פראצעס. א פראצעס, וואס האט זיך געענדיקט מיט טויט-שטראף:

געשען א קאטאסטראפע. א צוג איז ארויף אויף א לאסט-אויטא מיט רויטארמייער. ניין רויטארמייער זענען דערהרגעט געווארן. בלויז דער שאפער און עטלעכע רויטארמייער זענען פארווונדעט געווארן. שפעטער

איז דער שאַפער געשטאַנען פאַרן געריכט און ער האָט באַקומען טויט־
שטראַף. אויף דער אַפּעלאַציע איז אויפגעטראָטן מיין פּלימעניק — און
ס'איז געלונגען מ'זאָל די טויט־שטראַף פאַרבייטן אויף 20 יאָר לאַגער.
מיין פּלימעניק האַלט עס פאַר זיין „סוקצעס“...

— מסתמא איז עס דערפאַר, ווייל דער פּראָצעס איז דאָך אין גרונט
נישט קיין פּאָליטישער. נישט אמת?

— זיכער דערפאַר. ווען עס וואַלט געווען אַ פּאָליטישער פּראָצעס,
וואַלט מיר נישט אויסגעקומען צו פאַרטיידיקן.

מיין פּלימעניק, ווי זיין פרוי, האָבן מיר אַרויסגעוויזן אַ סך האַרץ,
אַ סך סענטימענט. אפשר איז עס אויך געווען דערפאַר, ווייל מיר פּלעגט
פריער אויסקומען פון צייט צו צייט שיקן הילף מיין שוועסטער און פון
דער דאָזיקער הילף פּלעגט ער אויך געניסן אַפילו אין זיינע סטודענט־
שע יאָרן אין ווילנער אוניווערסיטעט... אַפילו אויב נאָר צוליב דעם, איז
אויך גוט, וואָס מען געדענקט...

פאַרמאָגט האָט דאָס פאַרפּאָלק נאָר צוויי צימערן מיט אַ קיך און
קאַרדאַר. דאָס לעצטע צימער איז געווען זייער שלאַפּצימער און דאָס
ערשטע — אַן אויפנאַמס־צימער, מיט ניי מעבל אויסגעשטאַט נאָך פון
פריער, באַלד נאָך זייער חתונה. איך בין געשלאָפן אויף דער סאָפּאַ אין
אויפנאַמס־צימער און מיין זון — אויף אַן אויפלייג־בעטל. פון זייער טיש
האָב איך גענאָסן נאָר עטלעכע טעג. נאָכדעם פּלעג איך גיין אין אַ רעס־
טאָראַן. איך האָב פשוט נישט געוואַלט באַלעסטיקן זייער קאַרגן ביר־
דזשעט.

— עטלעכע טעג זענען מיר געווען אייערע געסט. איצט מוזן מיר
איבערגיין אויף אייגענע קעסט. ס'איז שייך פון אייער זייט, וואָס איר
גיט צוויי „ביעזשענצעס“ אַ דאָך איבערן קאַפּ.

אַזוי האָב איך דערקלערט אין אַ לייכטן טאָן מייןע היימישע גאַסט־
געבער. יענע האָבן עס טאַקע אָן דינגעניש גענומען צו קענטעניש.

— ווען איך וואַלט געווען פריי, וואַלט איך אייך, וויאַשקו (פּע־
טער), נישט געלאָזט גיין אין אַ רעסטאָראַן... אָבער איר זעט דאָך, כ'בין
אַזוי פאַרנומען... — האָט זיך ווי פאַרענטפּערט מיין פּלימעניקס פרוי.
— אוודאי אַזוי... איך פאַרשטיי... איך פאַרשטיי... זאָל אייך נאָר־

נישט אַרן...

מיין פלימעניק האָט עס געהאַט אַביסל אויפן געוויסן און ער האָט זיך אָפּגערופּן:
 — אָבער וואָס פאַר אַ פנים וועט עס האָבן? איר זאָלט גיין אין אַ רעסטאָראַן?

איך בין געווען קאָטעגאָריש:

— עס שאַדט גאַרנישט. עס איז גוט אַזוי. זאָל אייך נישט אַרן.

און איך האָב געטאָן מיינס: געמיטיקט צוזאַמען מיט מיין זון אין אַ רעסטאָראַן. אינדערפרי און אין אַוונט — אין אַ קאַפּע, אָדער פּלעג מיר איינקויפּן עפעס צום עסן אין שטוב אַריין — אַבי נישט צו באַלעסטיקן קיינעם. אַזוי האָב איך מיך איינגעאַרדנט. כ'בין געווען איבערגעטריבן פאַרויכטיק און באַמיט זיך אויסצומיידן די קלענסטע קלייניקייט, כדי לחלוטין גאַרנישט צו געניסן פון מיינע גאַסטגעבער. סיידן אַמאָל אַ גלאַז טיי, מיט וואָס מ'נעמט אויף אַפּילו אַ ווילד־פרעמדן אויך...

אויף איינעם אַ פאַמיליע־שמועס איז געווען די רייד וועגן אַ תּכּלית פאַר מיין בן־יחידל. ס'איז געבליבן, אַז מען זאָל אים אַריינגעבן אין „פּעד־אינסטיטוט“ (פּעדאַגאָגישן אינסטיטוט) אין ביאַליסטאָק. אפשר וועט ער אגב דאָרט קאָנען קריגן אַ סטיפּענדיע.

האַט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז דאָס לייכטזיניקע יינגל האָט אַלע זיינע זאַכן און — דער עיקר — אַלע זיינע פּאַפּירן מיט דער מאַטורע איבערגעלאָזט אין לעמבערג, ווהיין ער האָט דאָך גערעכנט צוריקקומען נאָך זיין געפּלאַנטן וויזיט אין וואַרשע... איז דעריבער קיין אַנדער עצה נישט געווען ווי אים צו שיקן קיין לעמבערג נאָך די זאַכן און פּאַפּירן. דער צוג קיין לעמבערג ווערט טאַקע פאַרמירט אין גראַדנע, און פון דאַנען איז די „פּאַסאַדקע“ (דאָס איינשטייגן) נישט אַזוי שווער. פון די ווייטער־דיקע סטאַנציעס איז שוין אַ סך שווערער און פון ביאַליסטאָק כּמעט אומ־מעגלעך — צוליב דער איבערפּולטקייט פון דעם צוג. דאָרט וואַלגערט מען זיך גאַנצענע טעג אויפן וואַקזאַל און מ'קען זיך נישט אַריינבאַקן־מען אין אַ וואַגאָן.

באַגלייט איך מיין זון צום וואַקזאַל און זען אים אַריין אין וואַגאָן אַריין. איך פאַרזאָג אים, אַז למען השם אין אַ וואַך אַרום — העכסטנס אַ וואַך! — זאָל ער זיין צוריק אין גראַדנע. ער זאָגט עס מיר צו.

11

איך זוך א „תכלית“

איך הייב אן צו טראכטן וועגן „תכלית“ פאר זיך אליין. מ'דארף דאך עפעס טאן. מ'דארף דאך פארדינען פרנסה.

איך זע זיך מיט אלע באקאנטע און פריינד: מיטן געוועזענעם רעדאקטאר פון דער „גרעדנער מאמענט“, דוד בערעזאווסקי (פסעוודאנים „דודל“); מיטן פארשטייער פון דער ווארשעווער יידישער פרעסע און באקאנטער ציוניסטישער עסקן נח באס; מיטן געוועזענעם לאוויק פון גראדנער שטאט-ראט, אויך א מיטארבעטער פון „גראדנער מאמענט“ — צבי טארלאווסקי; מיטן וואר-שעווער דאקטער בריזמאן, וועלכער וויינט זינט א לענגערער צייט אין גראדנע; מיט דער פאמיליע איבערסקי און אנדערע. פון מיינע שמועסן מיט זיי זע איך, אז קיין גרויסע „גליקן“ שטייט מיר אין גראדנע נישט פאר... אז מיט ארבעט קען מען זיך נאר „דעקן“ פאר דער מאכט, כדי נישט צו ווארפן זיך אין די אויגן, אז מען טוט גארנישט... אז קיין פרנסה גיט עס נישט...

בערעזאווסקי איז שוין, פארשטייט זיך, אויס רעדאקטאר. די ציי-טונג איז פארמאכט געווארן שוין דעם ערשטן טאג, וואס די באלשעווי-קעס זענען אריין אין גראדנע. ער ארבעט מיט נאר אין דער היגער ווייס-רוסישער צייטונג „סוואבאדנאיא ביאלארוסיא“, פאר וועלכער ער נעמט איבער דורכן ראדיא געוויסע מאטעריאלן, וואס מען דיקטירט פאר דער פראווינצער פרעסע. דערפון פארדינט ער וואסער אויף קאשע...

נח באס טוט גארנישט. אויף צו פארשפרייטן צייטונגען איז פאראן א „סאיוז-פעטשאט“ (פארבאנד פאר קאלפארטאזש) און פריוואטע מענטשן קענען דערמיט נישט האבן צו טאן. מוז נח באס לעבן פון זיין פרויס קארגן פארדינסט, וואס זי באקומט ווי א לערערין אין א פאלקס-שול.

עס רעדט זיך אזוי, אז „ער מוז לעבן“... אין דער אמתן איז דער פרויס פארדינסט א מינימאלער, וואס קען נישט קלעקן אויף דאס ניי-טיקסטע אפילו פאר איין פערזאן אין דעם שנעל געווארענעם יקרות...

אָבער אויף צו „דעקן זיך“ קלעקט עס... דער עיקר לעבט ער פון די רע-
זערוון, וואָס פאַרוואַלגערן זיך נאָך ביי אים פון די „גוטע צייטן“.
אויך טאַרלאָוסקי איז געוואָרן אויס פאַרדינער און לעבט פון גרייטן.
„דעקן“ דעקט ער זיך דערמיט, וואָס זיין טאַכטער אַרבעט ערגעץ...

פונדעסטוועגן גיט מען מיר כלערליי עצות: איך זאָל גיין אָהער,
אָהין, צו פאַרשיידענע „אויטשרעזשדעניעס“ (אינסטיטוציעס). אפשר...
האָב איך גענומען אַנקלאַפּן אין פאַרשיידענע טירן.

מיט מיין רוסיש בוך * — ווי מיט אַ „רעקאַמענדאַציע“... — קום
איך אַזוי אַריין אין „ראַיאָנאַ“ (ראַיאָן־אַפטיילונג פאַר פּאַלקס־בילדונג)
און ווענד זיך צום נאַטשאַלניק. איך פרעג אים, צי געפינט זיך נישט
אַמאָל עפעס אַ פּאַסיקע באַשעפטיקונג פאַר מיר אין זיין געביט. איך האָב
אים געוויזן מיין „ספּראַווקע“ פון ביאַליסטאַקער „דאַס פּיסאַטעליאַ“, וווּ
עס רעדט זיך מ'זאָל מיר העלפּן באַקומען אַרבעט. איך ווייז אים דאָן
אויך מיין רוסיש בוך.

ס'איז פאַרן נאַטשאַלניק געווען אַ שטיקל סענסאַציע, און איך
טראַכט, אַז איך דאַרף זיך דאָ כסדר באַנוצן מיט דער דאָזיקער „רעקאַ-
מענדאַציע“...

— איר זעט, — ווענדט ער זיך צו זיינע מיטאַרבעטער אין דער
קאַנצעלאַריע — צו אונדז קומען שריפטשטעלער.

נאָך אַ קורצן שמועס ראַט ער מיר, אַז פאַר מיר וואַלט געווען צום
בעסטן, איך זאָל זיך ווענדן אין „אַטדיעל איסקוסטוואַ“ (אַפטיילונג פאַר
קונסט) — צום דירעקטאָר טשערניאַווסקי.

— דאָרט איז אייער פּלאַץ! — רופט ער אויס, אַקצענטירנדיק די
ווערטער.

קום איך אין „אַטדיעל איסקוסטוואַ“. אין וואַרט־זאָל באַגעגן איך
אַ גראַדנער אַקטיאָר — אַזאַרד. אַן אַלטער באַקאַנטער. איך כאַפּ דער-
ווייל מיט אים אַ שטיקל שמועס. אַזאַרד אינפאַרמירט מיך, אַז טשער-
ניאַווסקי איז אַ מינסקער ייד, פון פּאַך אַ קאַמאַשן־שטעפּער און אָהער
איז ער געשיקט געוואָרן אויפן אַמט פון דירעקטאָר פון „אַטדיעל איס-
קוסטוואַ“ פאַרן ראַיאָן.

* „אונטער די פליגל פון טויט“, דערשינען אין רוסישער איבערזעצונג אין „גאַס־
איודאַט“, מאַסקווע 1930.

פון מיין שפעטערדיקן שמועס מיט טשערניאָווסקיין האָב איך בשום אופן נישט אַרויסגעטראָגן דעם איינדרוק, אַז דאָס זאָל אין דער אמתן זיין אַ „ספעץ“ פון קונסט; אַז ער זאָל האָבן אַ ספעציעלע קענטעניש און דערפאַרונג אין ענינים פון טעאַטער, מאַלעריי, צי מוזיק. זיינע רייד האָבן עס נישט פאַרראַטן... מעגלעך, אַז ער באַזיצט נאָר אַרגאַניזאַטאָרישע פעאַקייטן.

אויך זיין אויסערלעך אויסזען איז פונקט אַ קאַנטראַסט צו דעם אַלעם, וואָס קען דערמאָנען אַן קונסט, אַן פּלאַסטישער שיינקייט... אַ דורכשניטלעך פנים, אַן שום באַזונדערן אויסדרוק. גאַרנישט זאַגנדיקע אויגן. די גרויע דורכשניטלעכקייט. אַנגעטאַן באַשיידן, אין שטיוול — ווי דאָס רוב סאָויעטישע מענטשן.

באַלד ווי איך האָב זיך פאַר אים פאַרגעשטעלט און געזאָגט אים ווער איך בין — דער עיקר, ווען ער האָט אַ בלעטער געטאַן מיין רוסיש בוך (מיין „רעקאַמענדאַציע“...) — האָט ער גלייך אַן קווענקלעניש אַ זאַג געטאַן:

— איר זענט געקומען אין דער ריכטיקער צייט!

— טאַקע? וואָס, אַ שטייגער?

— מיר אַרגאַניזירן דאָ אַ יידיש טעאַטער. אַ דראַמאַטיש טעאַטער

מיט דער באַזע אין גראַדנע. איך וועל אייך באַשטימען אַלס „זאָווליט“ (ליטעראַרישער לייטער) פון דאָזיקן טעאַטער.

— אַ דאַנק! אויסגעצייכנט!

— ווער וועט שטיין בראש פון דאָזיקן טעאַטער? — פרעג איך.

— טאַקע אַן אַקטיאָר פון פּוילן, מאָריס ליאַמפע. איר קענט אים?

— אַוודאי קען איך אים. און ווער זענען די אַקטיאָרן? אויך פון

פּוילן?

— אַלע פון פּוילן. „ביעזשענצעס“. אויס מיט פּוילן... אַלץ איז אַריי-

בער צו אונד... אין אַ וואָך-צוויי אַרום וועלן זיי זיין אַלע אין גראַדנע.

דאָן וועט מען ציטרעטן צו דער אַרבעט. קומט אַריין צו מיר אין צען טעג אַרום.

כ'בין אַוועק מיט אַ געוויסן טריאַומף. הייסט עס, אַז אַ יידישער

שרייבער איז נאָך עפעס; אַז מ'קען דאָ נאָך געפינען עפעס אַ נייטראַל

פעלד פאַר אַרבעט. אַ פעלד אַן פּאָליטיק... אַן פאַרטייאַשישקייט... טעאַ-

טער!

אזוי האב איך געטראכט אין די ערשטע רגעס, ארויסגייענדיק פון טשערניאָווסקין.

די זאך האט זיך אָבער אַביסל פאַרשלעפּט. אין צען טעג אַרום האָב איך נאָך קיין קאָנקרעטע תּשובּה נישט באַקומען פּון טשערניאָווסקין: „עס ווערט“, „עס וועט זיין“. איינמאָל האָב איך אין קאַרדאָר פּון „אַט־דיעל איסקוסטוואַ“ שוין געטראָפּן דעם אַקטיאָר און רעזשיסאָר מאָריס ליאמפּע.

— נו, ווי האַלט עס מיט יידיש טעאַטער?

— אַ שווער געבורט... אָבער עס וועט עפּעס אַרויסקומען. טשערניאָווסקי האָט מיר געזאָגט, אַז איר וועט זיין „זאָוולט“. וועלן מיר, הייסט עס, אַרבעטן צוזאַמען?

— אזוי זעט עס אויס.

— עס פּרײַט מיך זייער.

— פּון וואָס פאַר אַן עלעמענט שאַפט איר די טרופּע?

— אַלץ פּלייטים. צונויפּגעלאַפּענע אַקטיאָרן: פּון לאַדזש, פּון ביאַ־ליסטאָק, פּון וואַרשע.

— די אמתע „בלאַנדזשענדיקע שטערן“... פאַראַן כאַטש צווישן זיי

באַקאַנטע נעמען?

— דאָ פּרעגט מען נישט... מען מאַכט פּון וועמען עס לאַזט זיך...

אָבער ס'וועלן זיין עטלעכע גוטע אַקטיאָרן אויך... היינט־מאַרגן קומט זיך שוין די חברה צונויף.

12

אין „זנאמיא סאָויעטאָוו“

פּונדעסטוועגן, אַז דער ענין טעאַטער האָט זיך אַביסל פאַרצויגן, האָב איך ווידער גענומען נאָכפּרעגן אויף באַשעפּטיקונג. מיין ביסל געלט, וואָס איך האָב מיטגענומען מיט זיך פּון וואַרשע, איז געוואָרן אַלץ ווייניג ציקער. יעדן טאָג האָב איך דאָך געמוזט אויסגעבן אין רעסטאָראַנען. אַ גליק, וואָס איך האָב מיטגענומען אַביסל זאַכן פּון דער היים. אַנגע־שטאַפט אין נישט־קליינעם „פּלעצאַק“ וויפּל עס האָט זיך געלאָזט. און כ'דאַרף נישט מאַכן דערווייל קיין אַנדערע אויסגאַבן אַ חוץ אויף עסן.

פון מיינע קרובים אין גראַדנע האָב איך קיין שום הילף נישט געקאָנט און נישט געוואָלט באַקומען: מיין מוטער, אַ זקנה, האָט געפירט אַן אַרעם לעבן. אַדרבה, כ'פּלעג איר פון וואַרשע כסדר שיקן אַ חודשלעכע שטיצע. די שוועסטער האָט געאַרבעט אין דעם יידישן קינדערהיים און קוים־קוים פאַרדינט איר אייגענעם, שוין צו־באַשיידענעם אויסהאַלט. מיינע אַלע פּלימעניקעס זענען אויך געווען אויף צרות און האָבן זיך אין די איצטיקע טעג נישט געקאָנט קיין עצה געבן מיט פרנסה. אַזוי אַז איך האָב געמוזט וואַס־פּריער זיך דערשלאָגן צו עפעס אַן אַרבעט, וואָס גיט חיונה, אגב האָב איך דאָך געדאַרפט אויך זאָרגן פאַרן זון, וואָס דאַרף אַ ליאַדע טאַג צוריקקומען פון לעמבערג.

היות ווי כ'קען אויך די אַרבעט פון קאַרעקטור, בין איך אַוועק אין דער ווייסרוסישער צייטונג „סוואַבאָדנאַיאַ ביכלאַרוסיאַ“ פּרעגן אויף אַר־בעט. דער רעדאַקטאָר האָט מיר צוגעזאָגט זיך נאַכצופּרעגן און געהייסן איבערלאָזן מיין אַדרעס. אין עטלעכע טעג אַרום קומט טאַקע צו מיר אַ שליח פון דער ווייסרוסישער צייטונג מיט דער בשורה, אַז אין דער רור־שישער מיליטערישער צייטונג „זנאַמיאַ סאַויעטאַוו“ נייטיקט מען זיך אין אַ קאַרעקטאָר.

דער שליח באַגלייט מיך אַהין און שטעלט מיך פאַר פאַרן רעדאַק־ציע־עקערטאָר, אַ מיליטערמאַן. יענער האָט זיך שטאַרק דערפרייט.

— גוט, זייער גוט, וואָס איר זענט געקומען. מיר נייטיקן זיך זייער שטאַרק אין אַ קאַרעקטאָר. קומט מיט מיר!

און ער פירט מיך באַלד אַריין אין אַן אַנדער צימער צום רעדאַק־טאָר — אויך אַ מיליטערמאַן, אַ העכערער אָפיציר.

דער רעדאַקטאָר נעמט מיך אויף מיט אַ גוטמוטיק, שמייכלדיק פנים. עס פאַרבינדט זיך אַ שמועס.

כ'האַב צווישן אַנדערן נישט אויסגעמיטן צו דערציילן וועגן די די־טשישע גרויזאַמקייטן איבער יידן. ער האָט אויפּמערקזאַם אויסגעהערט און געשוויגן. דיפּלאַמאַטיש געשוויגן. קלאָר: מחמת פּאָליטיק... מ'דאַרף זיין פאַרויכטיק מיט אַ וואַרט, בעת עס רעדט זיך וועגן אַ „סאַיוניק“... (פאַרבינדעטער), בפרט, אַז ער רעדט מיט אַן אומבאַקאַנטן...

בכלל האָב איך שוין באַוווּזן צו באַמערקן אַ מאַדנעם שטריך ביי די סאַויעטישע מענטשן: אין זייערע אַלעמענס אויגן ליגט תמיד אַ חשד. אַז זיי רעדן מיט אייך, טראַכטן זיי: „ווער ווייסט? אפשר אַ שפּיאָן?...”

אַן אונטערגעשיקטער אַגענט?..." דאָס איז, אַפנים, די ווירקונג פון דער כסדרדיקער פּראָפּאָגאַנדע וועגן אויסלאַנד. אויב אַן אויסלענדער — איז עס מסתמא נישט סתם אַ בירגער, נאָר אַ מענטש מיט אַ "ספּעציעלער מיסיע"... אַ מיסיע קעגן דעם סאָויעטישן רעזשים...

אויך דאָס קאַרגע רעדן פונעם רעדאַקטאָר, זיינע פאַרזיכטיקע, גע- וויגענע באַמערקונגען האָב איך אַנדערש נישט געקאַנט פאַרשטיין, און אַזאַ באַציאונג, אַזאַ רעזערווירטקייט באַליידיקט.

איך באַמי זיך צו געווינען זיין צוטרוי. איך לייג פאַר אים אויס אַלע מיינע לעגיטימאַציעס: פון וואַרשעווער פען־קלוב, פון ליטעראַטור־פאַר- איין, פון פוילישן זשורנאַליסטן־סינדיקאַט. כ'וויל ער זאל זיך איבער- צייגן, אַז איך האָב טאַקע אַ שייכות צו צייטונג־אַרבעט. נאָכמער: איך דערקלער אים אַפּנהאַרציק, אַז איך בין נישט קיין קאַמוניסט; אַז כ'בין אַן אומפאַרטייאישער; אַז איך רעפּלעקטיר נאָר אויף אַרבעט ביי קאָ- רעקטור, ווייל דאָס איז דאָך אַ ריינ־טעכנישע אַרבעט, וואָס האָט נישט קיין שום שייכות מיט פּאָליטיק — אַן אַרבעט, וואָס איז אין גרונט פאַר- בונדן כמעט אויסשליסלעך מיט דער זעצעריי. מיט איין וואָרט: דאָס אַלץ, וואָס איך האָב אים באַוווּן, האָט ווי געשריען: "נישט קיין שפּיאַן!..."

דער אַפיציר־רעדאַקטאָר האָט אַלץ געשמייכלט — און געשוויגן. איך האָב גערעדט און ער האָט געהערט און געשוויגן. איך זע: זיי רעזערוו פאַרשווינדט נאָך אַלץ נישט... פרוווי איך שוין אַנווענדן אַ לעצט מיטל — מיין "רעקאַמענדאַציע": איך ווייז אים אויך מיין רוסיש בוך...

דאָס האָט אים שוין אַ רעג געטאַן פון זיין רעזערוו... ער האָט גע- נומען בלעטערן, לענגער זיך אַפּגעשטעלט אויפן שער־בלאַט — און זיין צונג איז פּלוצלונג געוואָרן באַוועגלעכער...

ער האָט מיך גענומען אויספרעגן וועגן דער טעמאַטיק פון בוך, ווי אַזוי דאָס בוך איז דערשינען אין "גאַסאידאָט" (מלוכה־פאַרלאַג) אין מאַסקווע.

און אַז איך האָב אים נאָך דערציילט, אַז ביים איבערשיקן דעם יידישן עקזעמפּליאַר קיין מאַסקווע האָט פּערזענלעך פאַרמיטלט דער סאָ- וויעטישער אַמבאַסאַדאָר באַגאַמאַלאָוו — האָט עס אים גאָר אימפּאַנירט און ער האָט פּאַנאַנדערגעבונדן די צונג. ער האָט גערעדט שוין נאָטיר-

לעכער, נאַרמאַל און נישט אזוי טראַכטנדיק איבער יעדן וואָרט. איך האָב געפילט אין זיינע בליקן, אַז דער חשד איז שוין אין זיי נישט געווען...

פונעם גאַנצן ביז־איצטיקן שמועס אָבער האָב איך זיך מאַדנע נישט־ באַקוועם געפילט, גלייך ווי בעת אַ פאַרהער ביי אַן אויספאַרשער...

— הייסט עס, אַז איר זענט אַ פראַפעסיאָנעלער זשורנאַליסט, — באַמערקט ער, גלייך ווי דערמיט וואַלט ער צוגעגעבן זיין ענדגילטיקע באַשטעטיקונג צום ענין.

און ער שאַרט מיר צוריק אַלע מיינע לעגיטימאַציעס. די „אויספאַר־ שונג“ איז שוין, הייסט עס, געענדיקט...

— און איר זענט אויך אַ פראַפעסיאָנעלער זשורנאַליסט? — ריזני־ קיר איך מיט אַ נייגעריקייט.

אַז רעדן מענטשלעך, טאָ זאָל עס זיין קעגנזייטיק...

— יאָ און ניין. — ענטפערט ער. — כ'בין דאָך אַ מיליטערמאַן.

נישט שטענדיק קומט מיר אויס צו אַרבעטן אין דער פרעסע.

— פאַרן קריג זענט איר אויך געווען אין מיליטער?

— פאַרן קריג האָב איך יאָ געאַרבעט אין אַ צייטונג.

איך האָב שוין מורא אים צו שטעלן אַנדערע פראַגן: ער קאָן וויי־ דער אפשר עפעס מיינען...

עס פאַלט מיר איין אַ שפּאַס און איך פרעג אים כלומרשט תּמע־ וואַטע:

— אפשר וואַלט איר פאַרעפנטלעכט אין אייער צייטונג אַט דאָס אַלץ, וואָס איך האָב אייך אַקאַרשט דערציילט וועגן די דייטשישע עיב־ דות?... וועגן די אַלע „בלימלעך“?...

— אונדזער צייטונג איז פון ריין מיליטערישן כאַראַקטער... — געפינט ער אַן אויסרייד.

גראַד בעת ער זאָגט דאָס כאַפּ איך אַ בליק אויף דער ערשטער זייט פון זיין „זנאַמיאַ סאָויעטאָוו“.

כ'באַמערק דאָרט אַ קעפל וועגן אַ ליני־ טשעריי פון ווייסע איבער אַ נעגער אין אַמעריקע.

— אויב וועגן אַ לינטשעריי איבער אַ נעגער קאָן גיין, טאָ פאַרוואָס אויך נישט וועגן די לינטשערייען פון די „ווייסע“ דייטשן איבער יידן?... — פאַרשטייט איר... — שטאַמלט ער — די ידיעה האָבן מיר גע־

נומען פון „איזוועטסיאַ“... עטלעכע שורות נאָר... מיר קאָנען נישט שרייבן וועגן אַלץ אין דער וועלט אין אַזאַ קליינער צייטונג...

— דאָך... —

— דאָס גייט נישט אַריין אין אונדזער געביט...

ס'איז קלאָר פאַר מיר. פונקט אַזוי קלאָר, ווי דער ענין מיט זעליק

אַקסעלראַד...

— יאָ, פאַרגעסן אייך ווייזן נאָך אַ וויכטיקע „לעגטימאַציע“ מיין

נע... — פאַלט מיר איין פּלוצלונג אין געדאַנק.

און איך צי אַרויס פון מיין בוזים־טאַש דער „אַנדענק“ פון וואַרשע

— די „געלע לאַטע“.

— פאַזשלאַויסטאַ, קוקט עס אָן.

— וואָס איז דאָס אַזוינס?

— איר האָט עס זיכער קיינמאַל נישט געזען. ביי אייך אין לאַנד

פּראָדוצירט מען עס נישט. ס'איז אַ ריין־דייטשישע דערפּינדונג...

דער רעדאַקטאָר צענעמט די לענטע, באַקוקט דעם מגן־דוד.

— וואָס איז דאָס פאַר אַן עמבלעם?

— דאָס איז אַ ייִדישער עמבלעם. אין רוסיש הייסט עס „שטשיט

דאַווידאַ“, אָבער די דייטשן באַנוצן עס צו דער „געלער לאַטע“ פאַר די

יידן, כדי זיי מבזה צו זיין אין דער עפנטלעכקייט; כדי זיי צו דערנייִ

דעריקן.

— נייעאזשעלי?! (צי איז טאַקע אַזוי!?)

— יאָ, יאָ, קוקט, זעט. איך אַליין האָב עס געטראָגן אין וואַרשע.

דאָס איז טאַקע מיין „געלע לאַטע“...

ער האָט געקוקט, געקוקט, געדרייט מיטן קאַפּ. ער האָט עפעס יאָ

געהאַט וואָס צו זאָגן, צו באַמערקן; אָבער ער האָט ווידער געשוויגן...

— נו, — זאָג איך ווייטער — איז נישט כדאי צו דערציילן וועגן

דעם אין דער פרעסע?...

קיין ענטפער איז נישט געקומען.

דער רעדאַקטאָר איז צוגעטראָטן צו דער נאָך.

— דאָ, דאָ (יאָ, יאָ), אונדז איז אַפילו זייער נייטיק אַ קאַרקטאָר.

די גאַנצע אַרבעט פאַלט אויפן סעקרעטאַר. ער קאָן זיך אַליין נישט צע־

רייסן. איך זע דאָך, איר זענט אַ פאַסיקער קאַנדידאַט. אָבער... — האָט

ער גענומען שטאַמלען, — אָבער... מיר אַליין, פאַרשטייט איר, קאַנען

אייך נישט אַנגאַזשירן... פאַרמעל מוז עס באַשטעטיקן די „נ. ק. וו. ד.“.

שרייבט אָן אַ „זאַיאַוולעניע“ (בקשה) און אייער אויטאָביאָגראַפיע.

שרייבט עס טאקע גלייך אן דא אויפן אָרט, כדי עס זאל לאַנג נישט דויערן.

די דאָזיקע פּראָצעדור קלאַפט מיר אָפּ די פּליגל... עס געפּעלט מיר שוין נישט די גאַנצע געשיכטע...

אַבער פאַרפּאַלן. נישט באַקוועם שוין זיך צוריקצוציען. דער רע־דאַקטאָר האָט מיך אַריינגעפירט אין צווייטן חדר צום רעדאַקציע־סעקרע־טאָר און אַליין האָט ער זיך מיט מיר גאַנץ פּריינדלעך געזעגנט.

דער סעקרעטאַר דערלאַנגט מיר פּאַפּיר און פעדער. כּ׳זע, דאָס פּאַ־פּיר איז מאַקולאַטור. פון איין זייט פאַרשריבן מיט ציפּערן.

— פּאַסט עס צו שרייבן אויף אַזאַ פּאַפּיר? — פּרעג איך נאַאיוו.

— ניטשעוואָ, שרייבט! — טוט ער אַ מאַך ביטולדיק מיט דער

האַנט.

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָב איך שוין אַלצדינג געהאַט פאַרטיק

און איבערגעגעבן דעם סעקרעטאַר.

— קומט אַריין, — זאָגט ער, — אין אַ וואָך אַרום, כּ׳בין זייער

צופּרידן, וואָס איר וועט ביי אונדז אַרבעטן. איך האָב שוין נישט קיין

כוחות. בייטאַג אין רעדאַקציע, ביינאַכט ביי קאַרעקטור. קומט אומבאַ־דינגט!

— כּ׳וועל קומען, כּ׳וועל קומען. — זאָג איך שוין אויך אַ צופּרי־

דענער.

כּ׳בין דורכגעגאַנגען די זעצערײ. כּ׳האַב דערשפּירט דעם ריח פון

בליי. ביי די שריפטקאַסטנס זענען געשטאַנען האַנט־זעצערס און „גע־

דזשאַבעט“ די בלייענע אותיות פון די קעסטלעך אַרויס. אַזוי פּרימיטיוו... עס שמעקט מיט פאַרצייטנס... איך האָב אַבער מקנא געווען די צייטונגס־

אַרבעט. שוין פאַרבענקט זיך נאָך דעם... כאַטש ווי לאַנג דען בין איך דער־

פון אַוועק? סך־הכל געציילטע חדשים. אַבער עס טוט אַ שוועב פאַר די

אויגן נאַלעווקעס 38... „דער מאַמענט“... די גרויסע, גערוימע זעצערײ... די 6 לינאַטיפּן... די אומצאַליקע זאַץ־קאַסטנס מיט די פאַרשיידענערליי

קעפּל־שריפט... פון קליינע, טל ומטרדיקע אותיותלעך ביז ריזיקע פּלאַ־

קאַטן־בוכשטאַבן, וואָס קאַנען „הרגענען אַ מענטש“... די „חברים זעצער“

אין די אַרבעט־כאַלאַטן... אונטערן אַקאַמפּאַניאַמענט פון די לינאַטיפּן

טראַגט זיך אַ געזאַנג... דאָס ברומט אונטער אַ מוזיקאַלישער זעצער אן

אַריע פון אן אַפּערע אַדער אַ פּאַלקס־ליד, וואָס אַנדערע כאַפּן אונטער...

דאָ אָבער, זע איך, אַרבעט מען שטיל, אַזוי ווי צו „שמונה עשרה“...
 דאָ הערשט עפעס אַן אומעט...
 די פאַרשאַלטענע דייטשן, ימח שמם!...

13

וואָס רעדט מען אין שטאַט?

איך טרעף זיך מיט די פליטים פון וואַרשע. כ'באַגעגן באַקאַנטע. פאַראַן דאָ אַ גרופע דאָקטוירים פון וואַרשע. עטלעכע פון זיי אַרבעטן אין דיספּאַנסערן. טייל זענען אַרבעטלאָז. עס איז דאָ אויך פאַראַן אין גראַדנע דער מוזיק־רעצעגזענט פון וואַרשעווער „אונדזער עקספּרעס“, קיפּניס־אוישצקי, אַ קוזין פונעם זינגער און „היינט“־פעליעטאַניסט, מנחם קיפּניס.

די וואַרשעווער פליטים־אינטעליגענטן האַלטן זיך צוזאַמען. מען טרעפט זיך אין קאַפּיען, אין רעסטאָראַנען. אין אַוונט קלייבט מען זיך צו גויף אין דער וווינונג פון אַן אַמאָליקן וואַרשעווער — ד"ר בריזמאַן. מ'הערט ראַדיאָ, „מ'כאַפט“ אויסלאַנד, די פּוילישע אוידיציעס פון פּאַריז און פון לאַנדאָן. מען רעדט, מען פּאָליטיקירט. די אַטמאָספּער איז נישט קיין יום־טובדיקע. עס איז אַ לעבן „אויף דערווייל“... אָבער דער „דערווייל“ דויערט, ציט זיך ווי אַן אייביקייט. מ'לעבט אין שווערע באַדינגונגען. נישטאָ קיין פּרנסה. נישטאָ קיין דירות. טייל האָבן שוין פאַרלוירן דאָס געדולד, געוואָרן גערוועזן. מען דריקט אויס די אומצופּרידנ־קייט בקול; מען קריטיקירט דעם נייעם סדר; מען דערציילט שאַרפע וויצן אויפן חשבון פון די נייע מושלים...

עמיץ דערציילט אַ קוריאָז, ווי אַזוי אַ פרוי פון אַ סאָויעטישן אָפּיציר איז דערשינען אויף אַ „וועטשערינקע“ אין אַ זיידן נאַכט־העמד, מיינענדיק, אַז דאָס איז אַ באַל־קלייד...

אַן אַנדערער פּרעגט אַ קשיא און ענטפּערט:

— וואָס באַדייט די אינציאַלן סס"ר? — סאַכאַר סטאַאיט סטאַ רובלעי... (צוקער קאַסט הונדערט רובל אַ קילאָ).

אַ רמז, אַז דאָרט, ווו עס זענען די באַלשעוויקעס, ווערט אַ יקרות... און אַ דריטער פּאָלט אַריין מיט אַן אַנדער וויק:

— וואָס באַדייטן די אינציאַלן „נ. ק. וו. ד.“? — „ניע איזוועסטנאָ קאָגדאָ וויערניאַשיאַ דאַמאַי“... (דו ווייסט נישט ווען דו וועסט צוריק אַהיים קומען).

אַ רמז, אַז מען פאַלט אַריין אין „נ. ק. וו. ד.“, ווייסט מען שוין נישט ווען מען וועט ווידער אָנזען די ליכטיקע שיינ... אַזוי לויפן דורך עטלעכע וויצן ביים טיש און מ'ווערט צוריק און מעטיק געשטימט.

— ווי לאַנג קאָן אַזוי דויערן אונדזער גלות? — פאַלט אַ פּראַגע.
 — צווישן אַ יאָר און צען... — קומט אַן ענטפער פון אַ רעזיגנירטן.
 — ווער וועט עס קאָנען אַזוי לאַנג אויסהאַלטן?
 — ווער עס וועט נישט קאָנען, וועט נישט אויסהאַלטן...
 אַלע אָן אויסנאָם זענען דאָ אַנטוישט. שוין אין די ערשטע טעג האָבן זיך מענטשן געכאַפט, אַז — „עס טויג נישט“... „עס קלאַפט נישט“...
 „אַ באַלאַגאַן!“ — טראַגט זיך דאָס ווערטל, וואָס איז ספּעציעל גע-
 וואָרן גאַנגבאַר צווישן פּליטים. אַנדערע רעדן אָפּן וועגן גיין צוריק קיין וואַרשע...
 מענטשן מאַכן זיך דעם חשבון:

— קיין וווינונג — נישט, קיין פּרנסה — נישט, קיין לייב און לעבן — נישט, איז למה זה אנוכי?... איז דאָך שוין אפשר גלייכער צו זיצן אין וואַרשע „אין געהאַקטע צרות“ און איבערקומען צוזאַמען מיט אַלע יידן די ביטערע צייט... צו וואָס זיך דאָ מאַטערן און פּייניקן? ס'איז דאָך אַ מעשה אויף יאָרן!

און יעדער איינער הייבט אָן אויסרעכענען אַ צעטל נעמען פון באַ-
 קאַנטע, וועלכע זענען שוין אַוועק צוריק איבער דער גרענעץ קיין וואַרשע.
 — איך בין זיי מקנא — רופט זיך אָפּ קיפּניס-אוישיצקיס פּרוי,
 וועלכע האָט פון ערשטן טאַג אָן, זינט זיי זענען אַהער געקומען, געמאַ-
 טערט דעם מאָן מ'זאָל גיין צוריק.

— צו פרי ביסטו מקנא? — ענטפערט איר דער מאַן. — האָסט
 פאַרגעסן ווער דער דייטש איז? האָסט פאַרגעסן די שלאָפּלאַזע נעכט אין
 וואַרשע, ווען מ'האַט געציטערט פאַר יעדן שאַרף אויף די טרעפּ?... גע-
 דענקסטו דעמאָלט האָסטו מיך נישט געלאָזט רוען: האָסט געוואָלט אַנט-
 לויפן צו דער גרענעץ כאַטש אין מיטן נאַכט...
 — איך האָב שוין מער קיין כוח נישט צו וואַלגערן זיך דאָ...

— און דאָרטן האָסטו יאָ געהאַט כוח? ... אַוודאי, צום וואַרשעווער קאַמפּאַרט קומט עס נישט. נישטאָ דאָ פאַר קיין פּליט „דראַ שטיבן מיט אַ קאַך“...

— ניין, ניין. מען מוז אויסדויערן; מען מוז האָבן געדולד! — מישט זיך אַריין אַן אַנדער פּליט, אַן עלטערער וואַרשעווער דאָקטער. — אַנטלויפן פון דייטש האָט מען געמוזט פאַר יעדן פּרייז.

אַזוי איז טאַג־טעגלעך אַנגעגאַנגען דער דיאַלאָג צווישן מאַן און ווייב, ווען נאָר מ'איז זיך צונויפגעקומען און מ'האַט זיך צערעדט.

איין אַוונט, אויף אַזאַ מסיבה, איז דאָ אויך געווען דוד בערעזאַווסקי. — נו, פּאַניע רעדאַקטאַזשע, איר דאַרפט דאָך וויסן. ווען וועט מען שוין קאָנען פאַרן צוריק קיין וואַרשע? — פּרעגט אים די קיפּניסאַווע.

— טיטולירט מיך נישט „רעדאַקטאָר“. מ'האַט מיך דאָך שוין גע־מאַכט פאַר „עקס־רעדאַקטאָר“...

— פאַר אונדז זענט איר ווייטער רעדאַקטאָר... אגב אַרבעט איר דאָך מיט אין דער היגער ווייסרוסישער צייטונג.

— שוין דאָס אויך נישט... אויס!...

— וואָס הייסט?

— אַזוי איז עס.

ווייזט זיך אַרויס, אַז מיט אַ פאַר טעג צוריק איז אין דער ווייפ־רוסישער צייטונג געווען אַפּגעדרוקט אַ בריוו אין רעדאַקציע, אין וועל־כער אַ „לייענער“ קומט מיט אַזאַ טענה:

„אין גראַדנע — שרייבט יענער „לייענער“ — איז ביז דער באַפּריי־

אונג פון די פּריצישע „ביעלאַפּאַליאַקן“ דערשינען אַ פּאַשיסטישע ציי־טונג „גראַדנער מאַמענט“. די דאָזיקע צייטונג האָט טריי געדינט דעם פּילסודסקי־רעזשים. פּרעגט זיך: ווי אַזוי קאָן נאָך פּראַנק און פּריי אַרומ־שפּאַצירן איבער די גראַדנער גאַסן דער רעדאַקטאָר פון יענער פּאַשיס־טישער צייטונג, דוד בערעזאַווסקי?...”

און טאַקע באַלד צומאַרגנס באַקומט בערעזאַווסקי אַ מעלדונג פון רעדאַקציע „סוואָבאַדנאַיאַ ביעלאַרוסיאַ“, אַז ער ווערט אַפּגעשטעלט פון זיין אַרבעט...

בערעזאַווסקי איז צוליב דעם זייער אומרואיק, אַחוץ דעם, וואָס ער האָט פּאַרלוירן זיין „פּלאַצוווקע“, וואַרט ער נאָך אויף עפעס ערגערס... ווער ווייסט? ... שוין געווען אַזעלכע פּאַלן אין גראַדנע... מ'קאָן קומען צו

אים אין מיטן נאכט מיט אַ ״וויזיט״... מ'נעמט ערגעץ מיט און מ'קומט שוין נישט צוריק... דעריבער נעכטיקט ער איצט נישט אין דער היים... אזוי, דערציילט בערעזאָווסקי, האָט מען שוין אַרויסגענומען פון די בעטן אַ ריי פּאַרטיי־טוער; די בונדיסטן אַבראַמאָוויטש (פּאַרוואַלטער פון יידישן קינדערהיים), קאַבריןסקי און אַנדערע.

גוט אָפּגעשניטן האָט דערווייל דער ציוניסטישער עסקן און פּאַר־שטייער פון דער וואַרשעווער יידישער פרעסע, נח באַס. מ'האָט אים אָפּ־געהאַלטן אין ״ג. ק. וו. ד.״ אַ פּאַר טעג און נאָך אַ ריי ״דאָפּראַסן״ (פּאַר־הערן) האָט מען אים אַרויסגעלאָזט.

ווי נח באַס האָט מיר אַליין דערציילט, האָט ער אין ״ג. ק. וו. ד.״ געטענהט:

— אמת, כ'בין מיין גאַנץ לעבן געווען אַ ציוניסט, אַ טעטיקער ציוניסט; אָבער איצט, ביי דער סאָויעטישער מאַכט, זאָג איך צו, אַז כ'וועל זיין לאַיאַל און נישט פירן קיין שום ציוניסטישע טעטיקייט. איך וועל נאָר בלייבן אַ ציוניסט אין מיין גלויבן. אָבער איז דען פּאַראַן אַזאַ סאָויעטי־שער געזעץ, וואָס פּאַרבאַט אַפילו צו גלויבן?...

און ס'איז אים געלונגען, נח באַס; מ'האָט אים אַרויסגעלאָזט אויף דער פריי. דער ווי ל אַרויסגעלאָזט (*).

14

ווידער אין ביאַריסטאָק

איך ווער אומרואיק צוליב מיין זון, שוין אַ צען טעג ווי ער איז אַוועקגעפאַרן קיין לעמבערג — און ער איז נאָך אַלץ נישט צוריקגעקור־מען. וווּ וואַלגערט ער זיך אין די פרעסט?

אין אַ שיינעם פרימאָרגן באַקום איך פון אים אַ פאַרשפעטיקט

(* אין יוני 1941 איז נח באַס צוזאַמען מיט זיין פרוי — די בונדישע טוערין — אַרויסגעפירט געוואָרן אין אַן אַרעסטאַנטן־עשאַלאַן פון גראָדנע. אין יענע טעג זאָט עס אויסגעבראַכן די דייטש־סאָויעטישע מלחמה און דער אַרעסטאַנטן־עשאַלאַן איז אויפן וועג באַמבארדירט געוואָרן דורך די דייטשישע אויגאַנען. ביידע, נח באַס און זיין פרוי, זענען דעמאָלט דערהרגעט געוואָרן.

פאסט־קארטל פון ביאליסטאָק. ער שרייבט לאַקאַניש, אַז ער פאַרט היינט אויף שווענטאַיערסקע (מיין גאַס אין וואַרשע...); אַז אין אַ פאַר וואַכן אַרום וועט ער זיין צוריק; אַז ער לאַזט איבער די מאַטורע־צייגעניש אין מיין געוועזענער דירה, ביי די קאַפּלאַנס, כדי איך זאָל אים דערוויל פאַר־שרייבן אין „פעד. אינסטיטוט“ (פעדאָגאָגישן אינסטיטוט).

כ'בין אויסער זיך: ווי האָט ער געוואָגט קעגן מיין ווילן? ווי האָט ער געוואָגט צו ריזיקירן איבער דער גרענעץ, און דערביי אין אַזעלכע שנייען און פרעסט? אַזאַ לייכטזיניקייט! ווי די צייט האָט אים צעטומלט! אָבער צו טאָן עפעס איז שוין געווען צו שפעט: דאָס קארטל פון ביאליסטאָק ביז גראַדנע איז געגאַנגען דריי טעג. ער שרייבט דאָך, אַז „נאָך היינט פאַר איך אויף שווענטאַיערסקע“... פונדעסטוועגן טרייבט מיך דער אומרו קיין ביאליסטאָק. מיטן ערשטן צוג פאַר איך אַהין.

געקומען צו די קאַפּלאַנס — דערציילט מען מיר, אַז מיין זון איז דאָ געווען מיט דריי טעג צוריק און האָט איבערגעלאָזט פאַר מיר זיינע פאַפירן.

— גוט, וואָס איר זענט געקומען. — זאָגט מיר פרוי קאַפּלאַן. — מיט עטלעכע טעג שפעטער וואָלט איר אונדז דאָ שוין נישט געטראָפן. — פאַרוואָס עפעס? — איר זעט דאָך... — טוט זי מיר אַ ווייז אויף דער אומאַרדנונג אין די חדרים. — מיר מוזן נאָך היינט פאַרלאָזן די ווינונג... רעקוויר־זירט...

איך קוק זיך שווייגנדיק אַרום — אויף דער פאַדלאַגע: קופערטס, וואַליזעס, געפעק. מען פאַרעט זיך, מ'בינדט צונויף אין טיכער און ליי־לעכער כלערליי זאַכן. אַלץ בחפּונדיק. אַזוי אין אַלע חדרים. „רעקווירזירט“...

איך פרעג גאַרנישט איבער פאַרוואָס. איך פאַרשטיי. קאַפּלאַן איז דאָך געווען אַ טעקסטיל־פאַבריקאַנט — וואַרפט מען אים אַרויס פון דער דירה. פאַרשטיי איך, אַז זיין פאַבריק איז נאָך פריער נאַציאָנאַליזירט געוואָרן.

עס פיקט מיך אַ פראַגע: וויבאַלד אַז מען האָט ביי די קאַפּלאַנס אַלצדינג רעקווירזירט, טאָ פאַרוואָס דאַרף מען נאָך ביי זיין פאַמיליע — אַ היפש געזינדל — צונעמען דעם דאָך איבערן קאַפּ?...

— וווהין ציט איר זיך איבער?
 — צו דער מוטער, צום מאַנס מוטער, אין איר צוויי-ציימערדיקער
 וווינונג. עס וועט אונדז אויסקומען צו זיין דאָרט זאַלבעזיבעט...
 — און ווו איז אייער מאַן? פאַרוואָס העלפט ער אייך נישט?
 — מיין מאַן איז נישטאָ אין דער היים... איר ווייסט דאָך... געווען
 אַ פאַבריקאַנט... מען שלעפט ביינאַכט פון די בעטן אַרויס... נו, איז ער
 ערגעץ אַרויסגעפאַרן... אַזאַ אומגליק!...
 אין מיטן דערציילן צעכליפעט זי זיך
 אַז זי האָט זיך אַביסל באַרואיקט, פרעג איך זי פרטים וועגן מיין
 זונס באַזוך.

— מיין לייכטזיניק בייחידל האָט גאַרנישט אַנגעזאַגט פאַר מיר?
 — נישט ספעציעל. ער האָט געזאַגט, אַז ער פאַרט קיין וואַרשע.
 — באַלד יענעם טאַג?
 — יא, באַלד דעם זעלבן טאַג. ער האָט אַפילו נישט איבערגענעכ-
 טיקט. אינדערפרי איז ער געקומען אַן איילעוודיקער, אַ צעיאַכמערטער.
 געזאַגט, אַז ער פאַרט קיין וואַרשע. כ'האַב אים געגעבן עפעס איבערצו-
 בייסן און ער איז אַוועק. אַט דאָרטן אין קרעדענס ליגן די פאַפירן. גע-
 וואַלט טאַקע באַלד פאַרפאַקן אין אַ וואַליזקע.
 — אַ שרעק, אַ שרעק. ס'אַראַ לייכטזיין!
 — וואָס ווילט איר? אַז דערוואַקסענע פאַרלירן די קעפּ... אין אַזעל-
 כע טעג...

און אין אַ וויילע אַרום גיט זי צו:

— איבעריקנס, איר דאַרפט גאַרנישט באַדויערן, וואָס ער איז אַוועק
 פון דאַנען... איר זעט דאָך די „גליקן“... — גיט זי אַ ווייז אויף די צע-
 רודערטע חדרים. — הלוואי וואַלטן מיר איצט געווען אין וואַרשע...
 כ'בין אַוועק פון די קאַפּלאַנס אַ צעבראַכענער. איך קוק אַריין אין
 מיין זונס מאַטורע-צייגעניש, אַרויסגעגעבן פון קרינסקיס גימנאַזיע אין
 וואַרשע. איך פיל, פונקט ווי אין מייע הענט וואַלט געלעגן אַ צייגעניש
 פון פאַרשוונדענער היים, פון פאַרשוונדענע משפּחה-פריידן, פון פאַר-
 שוונדן רואיק לעבן — — —
 כ'בין געבליבן אַליין אויף דער גאַס מיט מיין פאַפירענער צייגע-
 ניש...

15

וואָס שרייבער דערציילן

איך קום אַריין שפעטער אין שרייבער־הויז אויף שענקעוויטש
גאָס 42.

דאָ איז טומלדיק. גרופקעס זיצן אויף די אייזערנע בעטלעך. מ'קיי־
בעצט, מ'רעדט און „מ'באַרעדט“... אויף אַ ווינקלדיק בעטל זיצט „במסור־
בין“ דער קאַמפּאָזיטאָר שניאור און כאַפּט אַ דרימל — ווי דאָרט אויף
טלאָמאַצקיע 13...

אויבן־אָן ביים סעקרעטאַר־טישל זיצט שוין נישט מער זישע באַ־
גיש. דאָ קיניגט שוין די פרוי פון אַ פאַטענטירטן קאָמוניסט. אַ סברה
— דערציילט מען מיר, — אַז אין באגישן האָט מען געפונען עפעס אַ
„פּסול“... אַן „אַפּניג“... הגם, מ'גייט איבער, אַז פון רומעניע איז באגיש
אַמאָל אַנטלאָפּן ווי אַ קאָמוניסט מיט אַ טויט־אורטייל איבער זיך...
אַבער אַ קשיא אויף אַ מעשה... באגיש זיצט נישט מער ביים סעקרע־
טאַר־טישל.

יוסף רובינשטיין מיט זיין הויכן וווקס לאָזט זיך אָנזען אין לאַקאַל.
ער איז נאָך ווייטער אויף זיין פּאַסטן אַלס אַדמיניסטראַטאָר פונעם שריי־
בער־הויז.

דער נאָך העכערער אין וווקס העברעאישער פּאַעט ב. פּאַמעראַנץ
דרייט זיך אום אַ פאַרמוחטער היז און צוריק איבער דעם הויז און רופט
זיך נישט אַפּ מיט קיין וואָרט, גלייך ווי ער וואָלט קיינעם נישט געזען.
ער טראָגט אויפן קאַפּ אַ „קראַסנאַאַרמייסקע“ „פּאַפּאַכע“ מיט אַ רויטן
שטערן פון פּאַרנט און פּאַראַדירט...

איך פרעג שטייענדיק ביי אַ געזעמל:

— וווּ האָט ער עס געפּאַקט די „פּאַפּאַכע“?

— אויפן באַזאַר קריגט מען אַלץ... — באַקום איך אַ תשובה.

— פּאַרוואָס זעט מען אייך נישט? — פּרעגט מען מיך. — מיר

האַבן דאָ געהאַט אַ שרייבער־פּאַרוואַמלונג. אַלע זענען געווען.

— איך זיך דאָך אין מיין גראַדנע.

— וואָס טוט איר דאָרט?

— דערווייל, מסתמא, וואָס איר: גאַרנישט... אָבער איך וועל נאָך

טאָן.

איך רעד מיט דעם און מיט יענעם. מען גיט מיר אָפּ באַריכטן. מען דערציילט מיר אַפילו „פּליאַטקעס“... מען מאַכט וויצן אויפן חשבון פון עטלעכע וואַרשעווער און לאַדזשער שרייבער און זשורנאַליסטן, וועלכע האָבן זיך אַזוי שנעל „איבערגעפּאַרבט אויף רויט“... וועלכע שרייבן אַזעל-כע פּלאַם-פּייערדיקע בילדלעך און רעפּאַרטאַזשן אין „ביאַליסטאַקער שטערן“, גלייך ווי זיי וואַלטן נאָך פון אבות אבותיהם געווען קאַמוניסטן. — וואָס טוט דאָ דער גאַנצער עולם? פון וואַנען לעבט מען? — מען ברענגט אַלע טאָג אַ קויש ברויט. מיט דער פּאַרציע ברויט. וואָס יעדער באַקומט, גייט מען צו די „מאַנאַשקעס“ אויף סטאַראַבאַ-יאַרסקאַיאַ און מען לענט אונטער דאָס האַרץ. אַי, ס'איז ווייניק, איז מילאַ... איר האָט אַן עצה?...

ח. ל. פוקס רופט מיך אָפּ אַן אַ זייט און רעדט צו מיר בלחש:

— מ'איז אויף געהאַקטע צרות... נישטאָ קיין פּרנסה... פון דער אַרבעט האָט מען גאַרנישט... —

— וואָס טוט איר, אַ שטייגער?

— איך אַרבעט אַלס שילדן-מאַלער אין אַרטעל „קראַסנאַיאַ פּאַ-ליטראַ“. די פּאַרדינסטן זענען אַזעלכע נישטיקע... איר ווייסט וואָס די יונגע שרייבער צינאמאן און האַלפּערן טוען? זיי האָבן זיך איינגעשאַפט האַק און זעג, אַ „סטאַלוגע“ און גייען איבער פּריוואַטע הייזער האַקן האַלץ... איר פּאַרשטייט? זיי, די קאַמוניסטן, זענען דאָ „אויפן פּערדל“... קודם האָט מען זיך איינגעטיילט מיט די „פּלאַצוווקעס“.

און מיט אַ נאָך שטילערער שטימע, כמעט פליסטערנדיק, גיט ער צו: — הלוואַי זאָל מען נאָך גוט אַפּשניידן... ווען איר וואַלט געווען אויף דער שרייבער-פּאַרזאַמלונג, וואַלט איר געוויסט... פּאַראַן דאָ אמתע מוסרים... איין פּאַרשוין איז אַרויס מיט „לשון“: „דער איז אַ ציוניסט“... „יענער אַ בונדיסט“... אַפילו פּרץ מאַרקישן און איציק פּעפּערן, וועלכע זענען אויך געווען אויף דער פּאַרזאַמלונג, האָט עס זייער שאַקירט. „אונדז אינטערעסירט נישט וואָס אין פּוילן איז געווען!“ — אַזוי האָט פּעפּער פּאַרמאַכט יענעם פּאַרשוין דאָס מויל... איך זאָג אייך, איר טוט ווי אַ חכם, וואָס איר זיצט פון דערווייטנס... זיצט, זיצט בעסער אין אייער גראַדנע... —

נאָך די אַלע רייד, נאָך די אַלע מעשיות, גיי איך אַוועק אין אַ זייער דערדריקטער שטימונג פונעם „דאָס פּיסאַטיעליאַ“.

צומאָרגנס גלוסט זיך מיר אַפילו נישט גיין אויף מיטיק צו די „מאָד נאַשקעס“ אויף סטאַראַבאַיאַרסקאַיאַ. איך גיי אַריין אין אַ יידישן היי־מישלעכן רעסטאָראַן, וואָס געפינט זיך אין אַ געסל בשכנות פון דער שענקעוויטש־גאַס, ווי אין אַ מין קעלער.

איך טרעף דאָרט דעם זשורנאַליסט הלל מיימאַן (פון „היינט“). מיימאַן פילט זיך זייער דערשלאָגן. מ'האַט אים דאָ אויפגעמישט עפעס אַ בלעטל חטאים פון אמאַל... און אַלטע מעשה מיט אַ שטרייק, אין וועלכן ער האָט זיך געהאַלטן נישט אַזוי פּראָפּעסיאָנעליקאַרעקט. און ער לעבט אין היילער שרעק. עס דאַכט זיך אים תמיד, אַז מען גייט אים נאָך. ער'ן שלאָפט נישט קיין נעכט און האָט מורא פאַרן אייגענעם שאַטן. ער פאַר־טרויט זיך פאַר מיר, אַז ער טראַכט אַריבערצושמוגלען זיך קיין ווילנע, וווּ עס זענען די ליטווינער.

מיימאַן מאַכט אויף מיר אַ זייער נעבעכדיקן איינדרוק. ווי געפאַלן עס קען ווערן אַ מענטש ביי געוויסע סיטואַציעס! זיין גאַנצער עטלעכע־און־דרייסיק־יעריקער זשורנאַליסטישער סטאַזש האָט פאַרלוירן זיין גאַנצן געוויכט...

מיט אַ פּיינלעך געפיל בין איך אַוועק פונעם קעלער־רעסטאָראַן.

אין אַוונט באַזוך איך לעאָ פּינקעלשטיינען אין זיין פּריוואַט צימערל ביי אַ פּאַמיליע, וווּ ער וווינט צוזאַמען מיט זיין פרוי מירע. מ'קען נישט זאָגן ד' על ד', ווייל דאָס צימערל איז נאָך פיל קלענער...

— איר טוט נאָך גאַרנישט? — פּרעג איך אים.

— עפעס געפרוווט שוין טאָן... געזאַלט אַנקומען אַלט לערער אין די העכערע קלאַסן; אַבער... איר ווייסט דאָך... מיין פאַרגאַנגענהייט...

— „סאַפּראַאיסכאַזשדעניע“ (סאַציאַלע אַפּשטאַמונג)? ...

— נאָך ערגער: בונדיזם...

— נו, איז פון וואָנען לעבט מען? ואם תאמר מה נאכל?...

— דערווייל גיט מען זיך נאָך ווי עס איז אַן עצה. פאַראַן נאָך עפעס פון דער היים. גלייכער צו שטיין פון דערווייטנס... מ'דאַרף איבער־וואַרטן... מיר לעבן דאָך אין אַ צערודערטער צייט. פאַר איין זאַך האָב

איך מורא: אין שרייבער־הויז זענען פאראן עטלעכע פארשויען — שטיק־לעך מוסרים... עס גלוסט זיך זיי כאפן פיש אין מוטנעם וואסער... ס'איז אריינגעקומען א גאסט: אונדזערע א געמיינזאמע באקאנטע פון ווארשע, מיינע א שכנה, א פרוי פון א יונגן ווארשעווער דאקטער, מאניע פ. די דאזיקע פרוי קומט אריין מיט א סך לעבן, מיט פרישקייט אויף די באקן און שמייכל אין די אויגן. עס שאפט זיך באַלד א שטיקל היימישע אַטמאָספּער, א וואַרשעווער מסיבה, מען רעדט זיך פאַנאַנדער. מ'דערמאָנט היימישע ענינים.

— איר וויינט אויך אין אַזאַ „פּאַלאַץ“? — פרעג איך זי.

— הלוואי וואָלטן מיר געהאַט כאַטש אַזאַ „פּאַלאַץ“...

— סטייטש?!

— פרעגט גאַרנישט. איר ווייסט דען וואָס עס טוט זיך איצט אין

ביאַליסטאָק? פּליטים ליגן אין קאַרידאָרן... אין שמוץ, אין חזיריי...

— די באַציאָנונג צו די פּליטים איז אונטער יעדער קריטיק... —

באַמערקט פינקלשטיינס פרוי. — די ביאַליסטאָקער יידן קענען זיך נישט באַרימען מיט צופיל גאַסטפּריינדלעכקייט... א פּליט טראַקטירט מען ווי אַ שנאָרער...

— איר ווייסט, וואָס אַ ביאַליסטאָקער באַלעבאַסטע זאָגט? „די זופּ

האַט זיך מיר אַזוי פאַרזאַצן, אַז אפילו אַ „ביעזשעניעץ“ וואָלט איך זי נישט געגעבן“...

דאָס האָט געזאָגט לעאַ פינקעלשטיין, וואָס האָט בכלל תמיד ליב

צו דערציילן אַ וויץ, אַ גלייכווערטל.

— נישט קיין ווונדער, — איז ער פונדעסטוועגן מלמד זכות, —

אין ביאַליסטאָק זענען אַנגעלאָפּן אַזוי פיל מענטשן! מ'קען דאָך סוף־כל־סוף נישט פאַרלאַנגען פון איטלעכן ייד, ער זאָל אָפּטרעטן פאַרן פּליט זיין בעט... מיר זענען דאָ צופיל. און יידן — אַ חוץ אפשר די גאָר ריי־כע — וווינען נישט אין פּאַלאַצן...

שפעטער פאַרבעט פינקעלשטיין מ'זאָל אַריינגיין אין צווייטן חדר,

וואָס עס וווינען זיינע באַלעבאַטים, כדי צו הערן די פּוילישע אוידיציע פון לאַנדאָן.

מיר גייען אַלע אַריין און מיר הערן זיך צו געשפּאַנט. ס'איז היינט

„באַזשע נאַראַדזעניע“. עס רעדט ראַטשקעוויטש, דער פּוילישער פּרעזי־

דענט אין גלות. ער רעדט מיט אַ זייער פּאַטעטישער שטיים. ער רעדט

פאמעלעך, אקצענטירט יעדעס וואָרט. ער איז, קענטיק, זייער גערירט און עס פילן זיך טרערן אין זיין שטים:

„ברידער פאליאָקן! פאליאָקן פון דער גאַנצער וועלט! אין היינטיגער בעת נאָכט, בעת איר וועט עסן דאָס הייליקע ברויט, געדענקט אָן די אַלע ברידער, וועלכע שמאַכטן סיי אין די דייטשישע קאָנצענטראַציע-לאַגערן, סיי אין די קאָזעמאַטן פון באַלשעוויסטישן אַקאָפּאַנט“...

און אַזוי כסדר אין זעלביקן גייסט.

— די פאליאָקן לאָזן איצט הערן אַ ראַמאַנטישן טאַן... — באַ- מערקט לעאָ פּינקעלשטיין, — ראַטשקעוויטשעס רעדע דערמאַנט אַביסל אָן יענער פּוילישער „עמיגראַציע“ אין מיצקעוויטשעס צייטן אין פּאַריז... — פּאליאָקן ווערן ברידערלעך-דאַמאַנטיש נאָר ווען מען אונטער- דריקט זיי... — קומט אַ קאַמענטאַר, — דאַקעגן אין פּעריאָד פון זייער אומאַפהענגיקייט ווערן זיי ברוטאַל, קליינמוטיק, פאַרריסן אין זייער מע- גאַלאַמאַניע...

16

אויפן פאַרס פון וואָלן

זייענדיק אין ביאליסטאָק קומט מיר אויס צו באַטייליקן זיך אין די וואָלן צום „וויכעראָווי סאָויעט“ (אויבער-ראַט). דאָס זענען צוגאַב- וואָלן פאַר די פאַרנומענע מערב-געביטן. לויט די פאַרשריפטן דאַרף יע- דער בירגער, וואָס איז אויסער זיין שטענדיקן ווינאַרט, שטימען דאָרט, וווּ ער געפינט זיך אין טאַג פון די וואָלן.

עס ווייזט זיך אַרויס, אַז אויך אונדז פליטים, וועלכע זענען דאָך אין גרונט פרעמדע בירגער, רופט מען צו שטימען.

און כ׳האַב אַזוי אַרום געהאַט די געלעגנהייט צו זען דעם פאַרס פון „פרייע“ וואָלן אין סאָויעט-רוסלאַנד.

ווי נאָר איך בין צוגעקומען צום אַריינגאַנג פון דער וואָל-געביידע, האָט מיך באַלד עמיץ מקבל-פנים געווען מיט אַ געדרוקטער רשימה קאַנדידאַטן:

— פּאַזשאַלויסטאַ, גראַזשדאַנין, אַט אויף דער ליסטע דאַרף מען

עס שטימען...

קיין אנדערע ליסטעס האָט מיר קיינער, אייגנטלעך, גאָר נישט פאַר-
געלייגט... ווער וואָלט עס געוואָגט?...

איך נעם די רשימה און קוק אין איר אַפילו נישט אַריין; צו וואָס
קוקן?... למאי נפקא מינה?...

דער, וואָס האָט מיר דערלאַנגט די רשימה, באַגלייט מיך אַריין איי-
נעווייניק, ביז עס קומט מיר אַנטקעגן אַן אנדער פאַרשוין מיט אַ קאַנ-
ווערט אין האַנט:

— אָט אין דעם קאַנווערט, גראַזשדאַנין, דאַרף מען אַריינלייגן דאָס
צעטל מיט די קאַנדידאַטן.

דערביי גיט ער, אמת, צו:

— אויב איר ווילט ענדערן די רשימה, איז אָט דאָ, הינטער די
קאַטאַרן...

אַבער ווער פון די וויילער וועט עס זיך איינשטעלן אַריינגיין היי-
טער די קאַטאַרן — דאָן, ווען עס לויערן אויף אים אַזוי פיל אויגן?... אַן
אַנדער זאָך וואָלט געווען, ווען מען דערלאַנגט נישט דעם וויילער קיין
גרייטע ליסטע; ווען ער ברענגט מיט זיך אַן אייגן צעטל פון דער היים,
צי פון דער גאַס.

— אַהער, גראַזשדאַנין, דאַרף מען אַריינוואַרפן, — באַגלייט מיך
יענער גלייך צו דער וואַלאַאָרנע .

דאָס הייסט, פון מאַמענט פון אַריבערטערען די שוועל ביזן אַרייני-
וואַרפן דאָס באַקומענע צעטל אין דער אָרנע בין איך געווען אונטער די
כסדרדיקע בליקן פון אַ סך באַאַבאַכטער...

איז מיר שוין גענוג קלאַר, פאַרוואָס דער „וואַל-נצחון“ פונעם
„בלאַק“ — פון די באַלשעוויקעס מיט די „אומפאַרטייאישע“ — איז אַן
אַבסאַלוטער...

כ׳האַב זיך שפּעטער אומגעדרייט איבער די גאַסן און זיך צוגעקוקט
צום „וואַל-פּיבער“. דאָס איז נישט געווען, פאַרשטייט זיך, יענער אמת-
דיקער וואַל-פּיבער, ווען עס קעמפן באמת פאַרשיידענע ריכטונגען פראַנק
און פריי, ווי, אַ שטייגער, אין אַ פאַרמלחמהדיקן וואַרשע. יעדע פאַרטיי
האַט דאָך פאַרשאַטן די שטאַט מיט איר וואַל-ליטעראַטור, מיט אירע
בלעטלעך, אויפּרופּן און פּלאַקאַטן. איבער די וואַרשעווער גאַסן זענען
אומגעפאַרן גרויסע פּלאַטפאָרמעס, ספּעציעל דעקאָרירטע, און די אַגיטאַ-
טאָרן האָבן פאַרשאַטן די גאַסן מיט זייער אַגיטאַציע-ליטעראַטור, מיט

זייערע לאַזונגען. קיינער האָט קיינעם נישט געשטערט צו פירן זיין אַגי-
טאַציע — אַפילו נישט די רעגירונג, וואָס האָט דאָך געהאַט איר אייגענע
ליסטע, איר אייגענעם וואַל־נומער.

און דאָ...

אויך דאָ פירט מען אַ קאַזיאַנע אַגיטאַציע פאַר דעם איינ־איינציקן
בלאַק — דעם „בלאַק פון באַלשעוויקעס און אומפאַרטייאישע“... אָבער
אַן היץ, אָן פיבער, אָן דעם ברען פון אַ וואַרשע, צי פון אַלע אַנדערע רע-
זידענצן פונעם „פאַרפּוילטן מערב“. וואַרום פון וואַנען זאָל קומען די היץ?
אַז קיינער ריוואַליזירט נישט מיט קיינעם...

די גאַנצע וואַל־קאַמפאַניע, די גאַנצע פּראָפּאַגאַנדע זעט דאָ אויס ווי
אַ שאַרזש...

איבער די גאַסן דאָ און דאָרט ציען זיך „פּראָצעסיעס“. מען טראַגט
טראַנספּארענטן מיט לאַזונגען. מ'טראַגט ריזיקע בילדער פון סטאַלין, קאַ-
לינין, מאַלאַטאָוו און אַנדערע מושלים. די בילדער זעען אויס ווי אַ רעק-
וויזש פון אַ קאַרנאַוואַל־פּראָצעסיע...

17

דאָס אומעטיקע ניי־יאָר

ס'איז ערב ניי־יאָר.

דער גראַדנער עולם איז אָבער געווען אומעטיק געשטימט. שטענ-
דיק אין דער נאַכט פון ניי־יאָר איז מען דאָך געווינט צו גיין אויף פאַר-
וויילונגען, אויף בעלער. אַ קלייניקייט, סילוועסטער! דער אָנהייב פון
יאָר! יוגנט וואַרט דאָך תמיד אויף דער דאָזיקער דאַטע. מען פאַר-
ברענגט דאָן אין עפנטלעכע לאַקאַלן, ביי מוזיק און טענץ. מ'פּראָוועט
צערעמאָניעס ביים באַגעגענען דאָס נייע יאָר — מיט ליכט און לאַמפּיאַ-
נען. קורץ פאַר צוועלף לעשט מען אויס דאָס ליכט און פונקט צוועלף
פּראַלט אַלץ אויף אין ליכט און אין קלאַנג, מיט כלערליי טריקן און סיוּר-
פּריזן, וואָס אַמוזירן דעם יום־טובדיקן עולם.

היינט אָבער... קיין שום אימפּרעזע קומט אין ערגעץ נישט פאַר.
קיינער פרייט זיך נישט מיטן נייעם יאָר. קיינער דערוואַרט פון אים גאָר-

נישט... עפעס אַ שווייגעניש, אַ דערדריקטע שטימונג הערשט אין דער גאַנצער שטאָט.

איין באַל קומט יאָ פאַר אין שטאָט. דאָס איז אַן אָפיציעלער באַל אין עפעס אַ לאַקאַל פון אַ גרויסער „אויטשרעזשעניע“ (אַנשטאַלט). אַהין זענען פאַרבעטן די „אויבערשטע פון שטויסל“, די פני פון שטאָט; פאַרשטייער פון די וויכטיקסטע אינסטיטוציעס.

אַהין איז אויך פאַרבעטן מיין פלימעניק, דער יונגער אַדוואַקאַט ליוֹר ביטש — ווי אַ פאַרשטייער פון דער יורידישער קאָנסולטאַציע.

מיין פלימעניק, זע איך, גייט אום אַ גאַנצן טאָג אַ צעטראַגענער. עפעס געפינט ער היינט זיך קיין אַרט נישט. אַז מ'רעדט צו אים, הערט ער נישט.

— וואָס ביסטו עפעס היינט אַזוי אומרואַיק? — פּרעג איך אים.

— איר ווייסט נישט? איך דאַרף היינט האַלטן אַ רעדע...

— ווו?

— אין אַוונט אויפן באַל...

— וואָס פאַר אַ טעם האָט עס אַ פאַרוויילונג מיט רעדעס?... —

לאַך איך.

— לאַכט נישט, אַזוי איז עס...

— נישקשה, ביסט דאָך עפעס אַן אַדוואַקאַט... וועסטו שוין ווי עס

איז „האַקן אַ טשייניק“...

— די ערשטע צרה, — קלאַגט זיך מיין פלימעניק, — איר ווייסט

דאָך, איז מיט מיין שלעכטן רוסיש; צווייטנס, וועגן וואָס זאָל איך רעדן?

אַסור אויב איך ווייס...

— ווייס איך וואָס, — זאָג איך, — אַ קובץ צו האַלטן אַ רעדע אויף

אַ קאָמוניסטישער פאַרזאַמלונג? ס'איז, דוכט זיך, די גרינגסטע זאַך:

מ'הערט דאָך אַלע טאָג די גאַנצע באַלשעוויסטישע תורה דורכן ראַדיאָ,

מ'לייענט זי טאָג־טעגלעך אין די צייטונגען. מ'נעמט דעם ערשטן־בעסטן

נומער פון „פּראַוודאַ“ אָדער „איזוועסטיאַ“ און מען געפינט שוין... אין

יעדער סאָויעטישער צייטונג ווערט דאָך כסדר איבערגעזעצט דער גאַנצער

צער אַרסענאַל סלאַנאַנען און גאַנגבאַרע פּראַזעאַלאַגיע. בלויז דאָס, און

נאָר דאָס דאַרף מען געברויכן. אדרבה, קיין נייע, קיין אייגענע געדאַנקען

טאָר מען דאָך גאַרנישט אַרויסזאָגן...

מיין פלימעניק האָט געלאַכט. אַבער זיין פאַרלעגנהייט איז דורך דעם נישט פאַרביי.

— כ'בעט אייך... העלפט מיר... — בעט ער זיך ביי מיר.

— זייער אַמוזאָנט פאַר מיר... — לאַך איך.

און כ'האַב זיך נישט געקאָנט אַרויסדרייען. כ'האַב אים געמוזט העלפן...

ס'איז אים דער עיקר געגאַנגען אין דער שפראַך. כ'בין מיט אים געזעסן און געהאַלפן אים צונויפשטעלן די טעזיסן פון דער רעדע. יעדע פראָזע אַרומגעפוצט מיט לאַקריץ און בויםאיייל... ביי אים, נעבעך, איז עס געווען אַ מוזיזאָך; ביי מיר — אַן ענין פון פאַרוויילונג...

די רעדע איז אַרויסגעקומען אויפן פאַפיר מיטן גאַנצן "קנאַק", מיטן "עכטן" קאַמוניסטישן בויםאיייל...

דער פלימעניק האָט מיט גרויסער טרעמע גענומען רעפעטירן אונ' טער מיין רעזשי. כ'האַב אים אָפט געמוזט קאַרעגירן זיין פאַלשן אַק צענטירן די רוסישע ווערטער. נישט אַזוי לייכט פאַר אים, ווען עס פלאַנ' טערט זיך נאָך ביי אים דאָס פויליש.

ביסלעכווייז באַרואיקט ער זיך: ער האָט שוין מיט וואָס צו קומען אויפן היינטיקן באַל אין דער סאָויעטישער "אויטשרעזשדעניע"...

— פאַרגעס נישט, זאָג איך אים אין שפּאַס, — צו אַקצענטירן דעם "עושה שלום": "נאַש וויעליקי, מודרי... אַז'וו וואָזשד' טאַוואַרישטש סטאַלין"!... (אונדזער גרויסער, קלוגער ... אַז'וו פירער, חבר סטאַלין). פונדעסטוועגן איז מיין פלימעניק אין אַוונט געוואָרן ווידער זייער

דענערווירט. נאָך מער ווי דעם גאַנצן טאַג.

ער האָט זיך אָנגעטאַן אין זיין פאַרמלחמהדיקן עלעגאַנטן טונקעלן קאַסטיום, אין אַ שפיגלדיק־ווייס געקראַכמאַליעט העמד און עלעגאַנטע שיד.

— אַזוי טוט מען זיך אָן אויף אַ סאָויעטישן באַל?. זעסט דאָך

אויס ווי אַ בורזשוי... — זאָג איך אין שפּאַס.

— אפשר... — קווענקלט ער — אפשר זענט איר טאַקע גערעכט?

און ער איז שוין גרייט געווען זיך איבערצוטאָן.

— ניין, ניין, גיי אַזוי — הייס איך אים, — אדרבה, זאָלן זיי אויך

הנאה האָבן, קוקנדיק אויף אַ "בורזשואַן" אנצוג...

און ער איז אַזוי אַוועק אויפן באַל מיט דער אויסגערעפעטירטער

רעדע און אין עלעגאנטן אנצוג מיט אַ גרויסער טרעמע. בעת זיינע עק-
זאמענעס אין ווילנער אוניווערזיטעט האָט ער זיכער אַזאָ טרעמע נישט
געהאַט...

18

„בלאָגנדיגע שטערן“

דער עולם אַקטיאָרן איז זיך מיט מזל צונויפגעפאַרן אין גראַדנע.
וואָס איז באַשטימט געוואָרן פאַר דער באַזע פון דער טרופּע. עס האָט
זיך געבילדעט דער קאָלעקטיוו און ער האָט באַקומען דעם נאָמען „קאַ-
לעקטיוו פון באַוועגלעכע ייִדישן דראַמאַטישן טעאַטער אין מערבֿ־רוסיס-
רוסלאַנד“.

מאָריס ליאמפּע האָט גערופן די ערשטע באַראַטונג פון די „בלאָגנ-
דיגע שטערן“. צווישן עולם זעען זיך אויך שווישפּילער מיט באַ-
קאַנטע נעמען. אַ געמיש פון פאַרשיידענע אַקטיאָרן פון פאַרשיידענע פאַר-
מלחמהדיקע טרופּעס אין פּוילן; זלמן קאַלעשניקאָוו, אברהם וואַלפּשטאַט,
מרדכי הילסבערג, ליעזע שלאָסבערג, מאַקסימאָוו, צוויליך (און פּרוי), פאַ-
ליאַנסקי (און פּרוי) און אַנדערע. פאַראַן דאָ אויך דער לאַדזשער קאַמ-
פּאַזיטאָר און דיריזשאָר ל. זעלמאַן. שפּעטער איז צוגעקומען ווי אַ גע-
הילף־רעזישאַר ק—י פון ווילנע.

דער „כודרוק“ (קינסטלערישער לייטער) מאָריס ליאמפּע איז מודיע,
אַז ווי אַן ערשטע פאַרשטעלונג וועט מען געבן שלום־עליכמס „טוביה
דער מילכיקער“. עס גייט דאָן אַ דעליקאַטער שמועס וועגן דער ראַלן־
פאַרטיילונג. אַז די ראַל פון טוביה נעמט ליאמפּע אַליין — דאָס איז
קיין פּראַגע נישט. דאָס איז דאָך זיין „קאַניאַק“ (פּערדל). דער ענין איז
אויף דער ערשטער זיצונג נאָך ענדגילטיק נישט דערליידיקט געוואָרן.
— דערווייל — זאָגט ליאמפּע — מוז מען נאָך ברענגען אין אַרדע-
נונג די פּיעסע. דאָס ווענדט זיך אָן דער שנעלקייט פון „זאַוולייט“ (לי-
טעראַרישער לייטער).

דאָס מיינט מען מיך.

ליאמפּע באַשטעלט זיך מיט מיר אויף צומאַרגנס.

איך זיך מיט אים און מיר בלעטערן צוזאַמען דעם געשריבענעם

טעקסט פון דער פיעסע. ער ווייזט מיר אן געוויסען שטעלן צו ענדערן, בולטער מאכן דעם סאָציאַלן מאַמענט...

— איר פאַרשטייט — זאָגט ער, מען מוז דאָך פאַר „זיי“ אַביסל יוצא זיין...

— טוביה — מיין איך — איז סאָציאַל גענוג כשר... איר קאָנט דאָך נישט ענדערן שלום־עליכמען...

— חס ושלום, נישט ענדערן, נאָר בולטער מאַכן שלום־עליכמס אַ געדאַנק, אַ רמז... אַ ווערטל אויפן חשבון פון די גבירים... איר פאַרשטייט וואָס איך מיינ?...

ליאמפע וויל דווקא אַרויפברענגען אויף דער בינע דעם מאַמענט פון גירוש, ווי אַזוי מען טרייבט אַרויס טוביהן מיט זיין פאַמיליע פון דאָרף. ביי אים אין געשריבענעם טעקסט איז עס נישטאָ און ער גיט מיר צו אינסצעניזירן „לך לך“.

— דאָס וועט „קלאַפן“ — זאָגט ליאמפע — „זיי“ האָבן ליב, אַז מען ווייזט די ברוטאַלקייט פון דער צאַרישער מאַכט. אַבער פאַרקאַט שערט גלייך די אַרבל און מאַכט עס וואָס שנעלער. איך וויל, אַז דאָס יידישע טעאַטער זאָל ווערן אַ פאַקט.

און כ'האָב זיך גענומען אינטענסיוו צו דער אַרבעט — צו דער ער־שטער אַרבעט אויף דער סאָוועטישער זייט.

אין צוויי טעג אַרום בין איך שוין געקומען צו ליאמפען מיט אַ פאַרטיקער אינסצעניזאַציע.

ביים פאַרלייענען האָט מיר ליאמפע פאַרגעלייגט אין געוויסע שטעלן צוצוגעבן נאָך אַ פאַר שאַרפערע אויסדרוקן, כדי נאָך בולטער מאַכן די טראַגישע סצענע.

— וואָס טייגן די איבעריקע רייד? די אַקציע רעדט דאָך אַליין.

— ס'שאַדט נישט. „זיי“ האָבן ליב אַ שאַרף וואָרט... זאָלן „זיי“

האָבן הנאה...

און מ'האָט זיך גענומען צו די רעפּעטיציעס.

יעדן אַוונט האָט זיך דער אַנסאַמבל צונויפגעקליבן אין האָטעל אויף דאָמיניקאַנער גאַס אין צימער פון ליזע שלאָסבערג, און ליאמפע האָט געקנעלט מיט יעדן זיין ראַל. איך האָב באַווונדערט זיין געדולד. געווען אַ פאַר פרויען, וואָס האָבן שטאַרק געזינדיקט מיט זייער „עבריי“, מיט זייער פאַלש אַקצענטירן די פראַזן. ליאמפען איז נישט נמאס געוואָרן

צענדליקער מאָל איבערצוהוּרן מיט זיי יעדעס וואָרט, מיטן געהעריקן טראָפּ אויף יעדן וואָרט — ביז וואַנען עס האָט זיך לסוף ביי זיי ווי עס. איז באַקומען. אָבער צומאָרגנס, אַז מ'איז צוגעטראָטן רעפעטירן, האָבן זיי ווידער געמאַכט די זעלבע פעלערן... און „עודך“... די „קנעלונג“ איז געגאַנגען אויף דאָס ניין.

אַן אמתער רעזשיסאָר דאַרף זיין אַ זייער געדולדיקער לערער, אַן נערוון. ער דאַרף אַפילו אַפּטמאָל זיין אין דער ראַל פון אַ פּשוטן „דרדקי-מלמד“, וואָס האָט צו טאָן אין זיין „חדר“ מיט „פּויערישע קעפּ“... אין אַזאַ געמישטן „חדר“, ווי ס'איז געווען אונדזער „קאַלעקטיוו“ האָבן אויך נישט געפּעלט אַזעלכע...

מיין אויפגאַבע ביי די רעפּעטיציעס איז געווען — אַכטונג צו געבן אויפן דיאַלעקט. די אַקטיאָרן האָבן געשטאַמט פון פאַרשיידענע געגנטן. האָט מען געמוזט פאַר דער בינע אויסגלייכן און צופאַסן אַלעמען צום ליטווישן יידיש. פאַר די וואָס שטאַמען פון די פּוילישע שטעט, איז עס געווען נישט קיין לייכטע זאַך. עס פּלעגט אַפּטמאָל דערגיין צו קוריאָזן. איין אַקטריסע, למשל, מיינענדיק אַז אומעטום, וווּ עס ווערט אין פּוילן באַנוצט אַ חיריק, דאַרף אין ליטע באַנוצט ווערן אַ מלופּם, האָט אין אַ געוויסער שטעל אויסגערופן: „מיין קונד“. אַנשטאַט מיין קינד!

מרדכי הילסבערג, ווי אַן אַפּערעטן-שווישפּילער, האָט דווקא געוואַלט אַריינפירן אַ מוזיקאַלישן נומער אין זיין ראַל פון כוועדקען. ליאמפּע האָט לסוף נישט גערן מסכים געווען. איך האָב פאַר אים עקסטערע אַנגעשריבן אַ ראַמאַנס און זעלמאַן האָט קאַמפּאָנירט מוזיק. זינגען האָט עס הילס-בערג-כוועדקע געדאַרפט הינטער דער סצענע ווען ער דערנענטערט זיך דורך די ביימער צו האַדלען.

די רעפּעטיציעס האָבן געדויערט אַ צוויי וואָכן. ס'איז, פאַרשטייט

זיך, געווען צו ווייניק, צו שנעל. אין אַ „סטאַכאַנאָוסקן טעמפּאַ“...!

19

די ערשמע עשאלאָנען...

איינמאל ביינאכט, אזויגער צוועלף, אז כ'בין צוריקגעגאנגען פון א רעפעטיציע מיט מיין נאכט"פראָפוסק" ווי אן אָנגעהעריקער צום טעאָ-טעראַנסאָמבל (דער פארקער ביינאכט אין גראַדנע איז דאָך געווען פאר-באָטן) — האָב איך באַמערקט אַן אויסטערלישע זאָך:

אויף אַלע גאַסן, וווּ מיר איז אויסגעקומען אַדורכצוגיין, זענען אין מיטן אויפן ברוק געשטאַנען לאַסט-אויטאָס. די ערשטע האָבן מיין אויפ-מערקזאַמקייט נישט צוגעצויגן, אָבער אַז איך האָב עס דערזען אומעטום, אויף אַלע גאַסן און אויף אַ באַשטימטער דיסטאַנץ איינער פון אַנדערן — אַלע פאַר הונדערט מעטער לערך — איז מיין פאַרווונדערונג געוואַקסן: וואָס קאָן עס זיין? ליידקע לאַסט-אויטאָס אויף די גאַסן? אויף וואָס וואַרטן זיי? צו וואָס שטייען זיי דאָ?

איך האָב עקסטראַ פאַרקוקט פון דערווייטנס אין די "שאַפערקעס" און באַמערקט אין דער טונקלייט סילוועטן פון דרימלענדיקע מיליטערי-שע שאַפערן. פון אַנדערע "שאַפערקעס" האָבן אַרויסגעגליט פייערלעך פון פאַפיראַסן.

אַזוי אומעטום, אומעטום, אויך אויף מיין לאַנגער גאַס — אויף ליסטאַווסקיעגאַ אַדער "קיראַוואַ" — ווי זי הייסט שוין היינט — וואָס הייבט זיך אַן מיט דער באַקאַנטער גראַדנער תפיסה מיט די הויכע וויי-סע געמויערטע ווענט אַרום. איך האָב דאָס רעטעניש נישט געקענט פאַר-שטיין און בין אַזוי אַהיים געקומען.

צומאַרגנס אין דער פרי, אַז כ'בין אויפגעשטאַנען, איז דאָס נאָכטי-קע געהיימניש אויפגעקלערט געוואָרן. מיין פלימעניק, וואָס איז אויפגע-שטאַנען פריער, קומט אַריין פון גאַס און דערציילט אַז אין מיטן נאָכט האָט מען אַרויסגעפירט פון שטאַט טויזנטער מענטשן...

שפעטער איז מען געווייר געוואָרן פרטים. די אַלע אַרויסגעפירטע צום פאַרשיקן זענען געווען: פאַמיליעס פון פוילישע אַפיצירן, וועלכע זע-נען אַריינגעפאלן אין סאָויעטישער געפאַנגענשאַפט; פוילישע "אַסאַר-ניקעס" (*) און זייערע פאַמיליעס; פאַליטישע; בונדיסטן, פ. פ. ס. אַוור-

(*) קאַלאָניאַטאָרן.

צעס און זייערע פאמיליעס, אָדער זייערע פאמיליעס, אויב זיי אליין זע-
נען שוין פריער אַרעסטירט געוואָרן; דערצו נאָך סתם „בורשויען“ און
„קולאַקעס“.

זיי אַלע צוזאַמען — שיינע טויזנטער נפשות...

אין מיטן נאַכט איז אַ לאַסט־אויטאָ — טאַקע פון יענע ביינאַכטיקע
געהיימישפולע אויטאָס — פאַרפאַרן לויט אַ באַשטימטן אַדרעס און
מ'האַט אויפגעוועקט די שלאָפנדיקע פאמיליעס. מ'איז אַריינגעקומען מיט
אַ קאַמאַנדע:

— „סאָבעריס ס'וועשטשאַמי“... (פאַרנעמט זיך מיט די זאַכן).

מ'האַט געגעבן אַ טערמין פון צוויי שעה צונויפצונעמען די נייטיק-
סטע „בעבעכעס“. אין די פיינלעכע מינוטן פון שרעק און פאַרצווייפלונג,
טרערן און פאַרלוירנקייט האָט מען נישט געוואוסט וואָס פריער צו נע-
מען... אַן סאַמע נייטיקסטן האָט מען פאַרגעסן. מען האָט גערעווען געכאַפט,
וואָס עס איז אונטער דער האַנט געקומען און נישט גענומען וואָס מער
נייטיק עס איז אין אַזאַ וועג. די „ג. ק. וו. ד. יסטן“ זענען געשטאַנען איי-
בערן קאַרק און פון וווינונג נישט אָפגעטראָטן. זיי האָבן כסדר „אַסיס-
טירט“ בעת דער טראַגישער סצענע און אונטערגעטריבן:

— ביסטרעי! ביסטרעי! — (שנעלער! שנעלער!).

פונקט צו די צוויי שעה — ס'איז שוין געוואָרן באַגינען — האָט
מען אַלע נפשות, קינד און קייט, מיט זייערע „בעבעכעס“ אויפגעלאָדן
אויף דער וואַרטנדיקער מאַשין און — היידאָ צום עשאַלאָן! אַזוי פון אַלע
גאַסן, פון אַלע זייטן זענען געפלוין די לאַסט־אויטאָס מיט די פאַרנומע-
נע מענטשן, און אַלץ אין אַזאַ איילעניש, אין אַזאַ געיעג, גלייך ווי מען
וואַלט עס געראַטעוועט די מענטשן פון אַן ערד־ציטערניש, וואָס דער
סייסמאָגראַף זאָגט אַן אין געציילטע שעהען אַרום...

דער ריזיק־לאַנגער עשאַלאָן איז באַשטאַנען פון אַ סך, אַ סך צענד-
ליקער פראַכט־וואַגאַנעס. ער איז אַזוי געווען צוגעגרייט נאָך מיט
טעג צוריק ערגעץ אויף אַ זייטיקן „טאַר“ הינטער „פערשטאַט“, וווּ עס
ענדיקן זיך שוין די גאַסן פון שטאַט. אַזעלכע „אַפעראַציעס“ איז גלייכער
צו מאַכן הינטער דער שטאַט. צו וואָס די נייגעריקע בליקן פון צושויער?
צו וואָס דער „ספעקטאַקל“?...

אין קאַלטע קיי־וואַגאַנעס האָט מען אַריינגעפאַקט די „קאָנטרערעוואַ-“

לוציאנערע עלעמענטן" — די זקנים, די פרויען און קליינע קינדער, אפילו עופהלעד, — וואָס באַדראַען דעם סאָויעטישן רעזשים...
 אויף די וואַגאַנעס איז געווען אַנגעשריבן מיט קרייד — מיט ריזי-
 קע בוכשטאַבן — דער באַקאַנטער „פּסוק" פון דער באַלשעוויסטישער
 פּראָפּאַגאַנדע:

— „ווראַגי נאַראַדאַ" — (די שוּנאים פון פּאַלק)...

דער אַנגעפּראָפּטער עשאַלאַן איז נאָך געשטאַנען אַ האַלבן טאַג און
 עס האָבן זיך אַהין געריסן הונדערטער מענטשן. צוגיין נאָענט האָט מען
 נישט געקאַנט. אַרום און אַרום זענען געשטאַנען „ג. ק. וו. ד. ייסטן" און
 האָבן נישט צוגעלאָזט קיין זייטיקע. בלויז פון דערווייטנס האָט מען גע-
 זען פון די אויבערשטע קליינע וואַגאַן-פּאַרטקעס קעפּ פון די פּרישע אַרעס-
 טאַנטן, וואָס ערשט מיט שעהען צוריק זענען זיי נאָך געלעגן אין זייערע
 וואַרעמע בעטן און געחלומט זייערע חלומות — — —
 דער עשאַלאַן איז אַוועק אין קעלט און אין שניי פונעם ווינטערדיקן
 טאַג. אַוועק אין די אומבאַקאַנטע רוסישע מרחקים.

20

די שטאַט איז שטום געוואָרן...

נאָך דער דאָזיקער נאַכט האָט זיך איבער דער שטאַט פאַרצויגן ווי
 אַ כּמאַרע, די באַפעלקערונג — ייד צי קריסט — איז באַהערשט געוואָרן
 פון אומרו. אין גאַס האָט מען באַגעגנט אומרואיקע פּנימער, פּנימער פאַר-
 צויגן מיט אַ מאַסקע פון שרעק און אומרו... מ'האַט פאַרלוירן די זיכער-
 קייט בייטאַג. דעם רואיקן שלאַף ביינאַכט. מענטשן זענען געלעגן שלאַפּ-
 לאַזע אין די בעטן און זיך צוגעהערט צו איטלעכן שאַרף פון דער גאַס...
 צי דערנענטערט זיך נישט אַ מאַשין צו דער שטוב?... דאַכט זיך, טריט?...
 דאַכט זיך, טריט אויף די טרעפּ?...

דאָס אומגליק האָט געטראָפּן כמעט איטלעכן איינוווינער. אויב
 נישט דירעקט, איז אין דער משפּחה. אין בית אשר אין שם מת... אין יע-
 דער משפּחה האָט שוין זינט יענער נאַכט עמיצער געפעלט...
 אין די קרייזן פון די יידישע פּליטים איז גאָר געוואָרן אַ בהלה. אַ
 צעמישונג. אַז מען באַגעגנט אַ פּליט, הערט מען נאָר:

— צוריק! צוריק קיין וואַרשע — כל-זמן ס'איז נאָך נישט שפעט... מיט אַ פּאַר טעג שפעטער איז מען געווייר געוואָרן, אַז אַזעלכע עשאלאָנען מיט „קאָנטרעוואָלוציאָנערע עלעמענטן“ זענען אויך אַוועק קיין רוסלאַנד פון ביאליסטאָק, פון לעמבערג און פון אַנדערע שטעט. די דאָזיקע „רייניקונג“ איז פאַרגעקומען אין אַלע „באַפרייטע“ שטעט און שטעטלעך, וואָס זענען געווען אונטערן „האַמער און סערפּ“...

לכתחילה האָט מען געפרוווט אויסטייטשן די געשעעניש אין גראַד-נע ווי אַ רייך-לאַקאַלן ענין, ווייל גראַדנע איז געווען פאַר „זיי“ אַ „שלעכ-טער ביישפּיל“: די פּוילישע אַרמיי האָט ביי גראַדנע געשטעלט אַ פאַרבני-סענעם ווידערשטאַנד דער רויטער אַרמיי און ביי די ברעגעס פון ניעמאַן זענען געפאַלן שווערע קרבנות פון ביידע צדדים: 1.000 הרוגים פאַליאַקן און 600 רויטאַרמיער. האָט מען געמיינט, אַז די „נ. ק. וו. ד.“ האָט דע-ריבער אַ ספעציעל אויג אויף גראַדנע — די שטאָט פון אַ סך פּוילישע „אַסאַדניקעס“, וואָס די פּילסודסקי-רעגירונג האָט עקסטראַ אַריינגעשיקט, כדי צו פאַרפּוילישן די געגנט.

אַבער די אַלע השערות האָבן באַלד פאַרלוירן זייער זין, ווי נאָר מען איז געווייר געוואָרן, אַז זיי זעלבע שפּיל מצד דער „נ. ק. וו. ד.“ קומט פאַר אומעטום.

מ'ווייס שוין אויך גענוי, מ'דערציילט שוין די פרטים ווי אַזוי עס זענען אין דעם סאָויעטישן אַקופאַציע-געביט אַרעסטירט געוואָרן אַ גאַנ-צע ריי יידישע אינטעלעקטואַלן: פּראָפ. משה שאָר — ראַבינער פון וואַר-שעווער סינאַגאָגע אויף טלאָמאַצקיע; געווי. סיים-דעפּוטאַט און פּובלי-ציסט ד"ר יהושע גאַטליב; די אַרבעטער-טוער וויקטאָר אַלטער און הענ-ריק ערליך; דער שרייבער, פּילאַלאָג און רעדאַקטאָר פון ווילנער „טאַג“ זלמן רייזען; דער פּובליציסט אַדוו. יוסף טשערניכאָוו (דניאַלי) און נאָך און נאָך פּיל אַנדערע.

זיי אַלע זענען פאַרשפּאַרט געוואָרן אין סאָויעטישע תּפּיסות. אומעטום, אין אַלע קרייזן, רעדט מען וועגן די דאָזיקע אַרעסטן און מען קאַמענטירט זיי ווי אַ טרויעריקן צייכן...

די „ביעזשענצעס“ האָבן גענומען לויפן פון אומעטום מאַסנווייז צו דער גרענעץ — צוריק אויף „יענער זייט“, קיין וואַרשע! מ'האַט זיך נישט אָפּגעהאַלטן פאַר קיין דראָאונג און אַרעסטן; פאַר די מוראדיקע קעלטן און שנייען אין דאָזיקן שאַרפּן ווינטער, וואָס איז צייטגווייז דערגאַנגען

ביז 40 גראד פראסט! מ'האט זיך אפגעפרוירן הענט, פיס, נעז — אבי געלאָפֿן אַהין! אַהין!... ס'האָט געטריבן די פֿיין פֿון היימלאָזיקייט, די פֿלאָגעניש און מאַטערניש אָן אייגענע פֿיר ווינקעלעך, הונגער און קעלט... עס האָט געטריבן דער געשפענסט פֿון ע ש א ל אָן . . .

פֿון וואַרשע קיין ביאַליסטאָק איז מען שוין געלאָפֿן אַ סך ווייניקער. מענטשן פֿון ביידע זייטן האָבן זיך געטראָפֿן אויף די וועגן אין דער גרעסטער צעמישונג: מען אַנטלויפט פֿון די דייטשן, מ'אַנטלויפט פֿון די באַלשעוויקעס. וווּ איז זיכערער?... טייל האָבן אויפֿן וועג „אויסגעדרייט דעם דישעל" און זיך אומגעקערט צוריק, פֿון וואַנען זיי זענען געקומען... ווער אַהער, ווער אַהין...

אין די אַוונטן אויף די מסיבות ביי ד"ר בריזמאַן איז די פֿליטים־געזעלשאַפט געווען באַזונדערס דעפֿרימירט. אויף אַלעמענס געזיכטער איז געלעגן אַ שווערער אומעט. קיפֿניס־אוישיצקיס פֿרוי האָט געהאַלטן אין איין „גריזשען" דעם מאַן:

— איך האָב דיר באַלד געזאָגט, שליממזל, אַז מען דאַרף לויפֿן צוריק, אויף וואָס וואַרטן? אויפֿן עשאַלאָן? אויף סיביר?...
— טאָ גיי, אַז דו ווילסט! — ווערט שוין דער מאַן נערוועז, ביזו.
— ווען נישט דאָס קינד, וואַלט איך שוין זיכער אַוועק, אינמיטן נאַכט וואַלט איך געלאָפֿן און דיך וואַלט איך איבערגעלאָזט מיט די „באַ־פֿרייער"...

— גיי, אדרבה, צו די דייטשן. זיי גרייטן פֿאַר דיר אַ קבלת־פֿנים...
גיי, גיי!

דער דאָזיקער „דיאַלאָג" צווישן מאַן און ווייב איז דערגאַנגען ביז דראַסטישע אַקצענטן...

איך קום אַריין אין באַקאַנטע הייזער. איך באַזוך באַקאַנטע געזעל־שאַפטלעכע טוער, קולטור־עסקנים, שרייבער, אַקטיאָרן, לערער. קיין יידיש־געזעלשאַפטלעך לעבן איז אין שטאַט לחלוטין נישטאַ: קיין שום יידישע אימפרעזעס, קיין יידישע פֿאַרלעזונגען, אַפֿילו נישט קיין יידישע קאַנצערטן — די שטאַט איז שטום געוואָרן...
פֿרעג איך זיך נאָך אויף יידישע ביבליאָטעקן, אויף יידישע שולן.

געווען דאך אין גראַדנע פיינע ביבליאָטעקן, אַ גאַנצע נעץ שולן. — ווי זעט עס אַלץ אויס איצטער, אונטער דער סאָויעטישער אפּטרופּסות? פון אַלע נאַכפרעגענישן און פון אַלע שמועסן מיט די דירעקט־פאַר־אינטערעסירטע עסקנים שאַפט זיך פאַר מיר אַ קלאַר בילד.

דער ועד־הקהל האָט זיך, פאַרשטייט זיך, פון זיך אַליין אויפגע־לייזט — ווי נאָר די באַלשעוויקעס זענען אַריין אין שטאַט. די אַלע דאַזאַרעס האָבן זיך פאַררוקט אין די ווינקעלעך און דאַנקען גאַט, אַז מ'הערט נישט פון זיי, אַז מען ווייסט נישט פון זיי... יעטוועדע טעטי־קייט איז אַפּגעשטעלט געוואָרן. אַלע שטאַטישע אינסטיטוציעס — סיי ווירטשאַפּטלעכע, סיי קולטורעלע, סיי אַפילו פּילאַנטראָפּישע — האָבן זיך ליקווידירט. ווער רעדט נאָך יידישע פאַרטייען — סיי ציוניסטישע, סיי סאַציאַליסטישע — אַלץ איז אין איין טאַג אַראָפּ פון דער סצענע... פאַרטייאַרכיוון האָט מען פאַרגראָבן אַדער פאַרברענט... די פאַרטייאַ־טוער האָבן זיך נישט געוויזן פאַרן שיין פון טאַג... יעדער איז געזעסן פאַרשטעקט אין זיינע דלד אמות און געציטערט פאַר יעדן קלאַפּ אין טיר... נאָך די ערשטע אַרעסטן, נאָך דער ערשטער גרויסער „רייניקונג“ און נאָך דעם ערשטן ריזיקן עשאַלאָן, וואָס האָט אַוועקגעפירט טויזנטער מענטשן אין די מרחקים, — זענען אַלע אַנגאַזשירטע פאַרטייאַ־טוער גע־ווען זיכער, אַז אויך זייערע טעג אויף דער פּריי זענען געציילטע... טייל פון זיי האָבן געביטן זייערע ווין־ערטער און זיך נישט געוויזן אין גאַס. ווער עס האָט געקענט, האָט פאַרלאָזט אינגאַנצן די שטאַט און איז אַוועקגעפאַרן צו אַ קרוב אין דער פּראָווינץ, כדי נישט געזען צו ווערן... און וואָס איז מיט די היגע ביבליאָטעקן? און „אומשולדיקע“ זאָך דאָך אין פּלוג...

געווען אין גראַדנע ביו 1939 עטלעכע ביבליאָטעקן, שטאַטישע און געזעלשאַפּטלעכע. די גרעסטע איז געווען ביי די „תרבות־שולן. די דאָ־זיקע ביבליאָטעק האָט פאַרמאַגט ביי אַ דרייסיק טויזנט בענדער אין פאַר־שיידענע שפּראַכן און אַ סך, אַ סך ווערטפולע כתב־ידן. געווען דאָרט אַן אוצר פון דער יידישער און פון דער אַלטער און נייער העברעאישער לי־טעראַטור.

בעת די באַלשעוויקעס האָבן איבערגענומען די מאַכט אין שטאַט, האָבן זיי באַשטימט אַ קאַנטראַליער פאַרן ביבליאָטעק־וועזן, אַ ייד פון מינסק. דער דאָזיקער קאַנטראַליער האָט צוגעצויגן נאָך אַ פאַר גראַדנער

קאמוניסטן אויף דורכצופירן א רעוויזיע אין אלע ביבליאטעקן. אומעטום האבן זיי כמעט אלצדינג געפסלט, אפגעווארפן, דיסקוואליפיצירט... גע-לאזן האבן זיי נאָר די פּוילישע קלאַסיקער. פון דער יידישער ליטעראַטור האבן זיי געלאָזט נאָר מענדעלעס און שלום-עליכמס ביכער. אלע העברע-אישע ביכער אָן אויסנאָם זענען געווען טרייף.

אזוי האבן די קאנטראָלערן „גלייכגעשאַלטעט“ אלע גראַדנער ביי-בליאטעקן און די צענדליקער טויזנטער ביכער זענען אַוועק אויף פאַפּיר אין „סאַיוואַטיל“ (אַן אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט זיך פאַרנומען מיט זאַמ-לען אַלטוואַרג און ברוכוואַרג). די ווערטפּולסטע עקזעמפּליאַרן, די טייער-סטע פּאַליאַנטן, זענען אַוועק אויף „שמעליץ“...

מ'האַט מיר פאַרטרויט בשתיקה, „עס זאָל חס ושלום ווייטער נישט אַוועקגיין“:

דער ביבליאטעקאַר פון דער „תרבות“-ביבליאטעק, שמואל גינזבורג פון „סלאַבאָדקע“, האָבנדיק ביי זיך דעם שליסל פון ביבליאטעק, האָט בשתיקה געגנבעט די ווערטפּולסטע ביכער און צעטיילט זיי צווישן די לע-רער און שילער פון די פאַרמאַכטע „תרבות“-שולן, כדי די עקזעמפּליאַרן זאָלן פאַרבלייבן „עד יעבור זעם“...

דיגרעסיע:

נישט די אלע לערער זענען געבליבן נאָכן גרויסן חורבן, נישט די שילער, נישט די ביכער און נישט די לייענער...

21

דאָס פאַרשעממע יידישע לשון...

און וואָס איז מיט די אלע יידישע שולן אין גראַדנע?

אויך דער דאָזיקער געביט איז נישט ווייניקער טרויעריק:

ביז דער מלחמה איז אין שטאַט געווען אַ גאַנצע נעץ שולן פון פאַר-שיידענע טיפּן און פאַרשיידענע אידעאָלאָגיעס: „ציש“אַ“, „תרבות“, „יבנה“, „בית-יעקב“-שולן פאַר מיידלעך, פּריוואַטע פּרעבל-שולן, האַנדלס-שולן, חדרים, תּלמוד-תּורה, ישיבות, אַ גרויסע יידישע פּאַלקס-שול אין

דער פוילישער שפראך — די אַזוי־גערופענע „שאַבאַסוואַקאַ“ (ווי מ'האַט נישט געלערנט נישט שבת, נישט זונטיק) און נאך, און נאך.

אין די אַלע לער־אַנשטאַלטן האָבן געלערנט טויזנטער יידישע קינדער פון אַלע שיכטן, פון אַלע שטאַנדן; קינדער פון דער מאַסע, פון די אַרבעטס־מענטשן און קינדער פון „באַלעבאַטישע“ היימען, קינדער פון האַלב און גאַנץ בורזשואַזע עלטערן. אומעטום האָט מען געלערנט יידישע „קעגנשטאַנדן“ — ווי מער, ווי ווייניקער. אין דעם רוב שולן האָט גע־קלונגען סיי יידיש, סיי העברעאיש; האָבן יידישע קינדער געזונגען יידישע און העברעאישע לידער; האָבן זיך יידישע קינדער גייסטיק באַהאַפטן און געוואַקסן מיט די ווערק פון אונדזערע קלאַסיקער און מיט די רייד פון אונדזערע נביאים...

אַזוי איז געווען ביז דער מלחמה.

די באַלשעוויקעס זענען אַריין אין שטאַט דעם 21סטן סעפטעמבער, צוליב דער אַנאַרכיע אין שטאַט און צוליב די מלחמה־שטימונגען איז דאָס שול־יאָר נאָך די וואַקאַציעס נישט באַנייט געוואָרן. שפעטער, בעת אין גראַדנע איז שוין געווען „רו און אַרדענונג“, האָט דער „גאַראַ־נאַ“ (שטאַטישער אפטייל פאַר פאַלקס־בילדונג) גערופן אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון אַלע לערער. לערער פון אַלע נאַציאָנאַליטעטן אזוי פון אַלע שולן, וואָס גראַדנע האָט פאַרמאַגט. אויף דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג האָט רעפערירט דער לייטער פון „גאַראַנאַ“ שאַפיראַ, אַ מינסקער ייד, אַ שוסטער פון פאך (אַזוי פיל שוסטער געקומען פון מינסק!...). ער האָט דעם פאַרזאַמלטן עולם אויפגעקלערט די סיסטעם פון סאַוועטישן שול־וועזן, וואָס מען גייט איינפירן אין גראַדנע. דאָס איז נאָר געווען אַן אינ־פאַרמאַטיווע פאַרזאַמלונג, אַן פראַגן, אַן דיסקוסיעס, אַן אַ וואָרט פון קריטיק... אַלע האָבן אויסגעהערט שוויגעוודיק און מ'איז זיך צעגאַנגען.

בלויז איין נאַאיווער מענטש האָט זיך געפונען צווישן די פאַר־זאַמלטע, וואָס האָט געשטעלט אַ פראַגע. דאָס איז געווען וויגדאַראַוויטש — דער לערער פון מוזיק און העברעאיש, דער אַנפירער פון כאָרן אין פאַרשיידענע צייטן אין גראַדנע. וויגדאַראַוויטש האָט לפי תומו געפרעגט:

— צי וועט מען דערלויבן אין דער שולע צו אונטערריכטן העברעיִ-

איש ווי אַ קעגנשטאַנד?

אַלע האָבן זיך אומגעקוקט צו וויגדאַראַוויטשן מיט אַ שמייכל.

דער ענטפער פון „גאַראַנאַ“-לייטער — דעם מינסקער שוסטער — איז געווען אַ קלאַרער:
— העברעאיש איז די שפראַך פון רעאַקציע, פון ציוניזם, פון בור-
זשוואַן קלערקאַליזם...

נאָך דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג איז געקומען אינגיכן די רעאַליזאַ-
ציע: עס זענען געעפנט געוואָרן די שולן לויטן סאָויעטישן סיסטעם: 10-
קלאַסיקע, 7-קלאַסיקע און טעכנישע שולן. אויפן ערשטן אַרט זענען גע-
שאַפן געוואָרן ווייסרוסישע שולן, מיט ווייסרוסיש ווי אַ לימוד־שפראַך;
אויפן צווייטן אַרט — רוסישע שולן, דאָן פּוילישע שולן און נאָר איינ-
אינציקע יידישע 10-קלאַסיקע שול אין דער געביידע פון דער געוועזענער
„תרבות“-גימנאַזיע.

די דאָזיקע שול־פּאַליטיק האָט, פאַרשטייט זיך, שרעקלעך שאַקירט
סיי די יידישע לערערשאַפט, סיי די גאַנצע יידישע באַפעלקערונג, ווייל
גראַדנע האָט נאָר פאַרמאַגט יידישע און פּוילישע קינדער, אָבער כמעט
גאַרנישט קיין ווייסרוסישע. דאָס שטעלן אין צענטער די ווייסרוסישע שולן
איז געווען אַן ענין פון פּאַליטיק. אַזוי האָט געפאַדערט די פּאַליטיק פאַר
דער אַקופּירטער געגנט, וואָס האָט ביי די באַלשעוויקעס געהייסן „מערב-
ווייסרוסלאַנד“...

די טויזנטער יידישע קינדער האָבן די עלטערן געמוזט בליט ברירה
שיקן: אָדער אין די עטלעכע פּוילישע שולן, אָדער אין די פּיל ווייסרוסי-
שע און רוסישע שולן.

אי וווּ נעמט מען אַזוי פּיל ווייסרוסישע קינדער? אַז אין שטאַט
זענען אַזוי ווייניק ווייסרוסן פאַראַן!...

האַט זיך די שול־מאַכט געלאָזט „אויף געיעג“ נאָך קינדער אין די
דערפער... מ'האַט אַרויסגעשיקט אַגיטאַטאָרן־אינסטרוקטאָרן אין אַלע
אַרומיקע דערפער און אַזוי אַרום ווערברט פּויערישע ווייסרוסישע קינד-
ער פאַר די פּוסטע שולן. מ'האַט פאַר די דאַרפישע קינדער איינגעאַרדנט
אַפּילו אינטערנאַטן — אַבי צו פאַרפּולן דעם בלוין פון דער שטאַט...
און וואָס טוט מען נישט פאַר דער „פּאַליטיק“?...

דאָס האָט אנג גורם געווען נייע פּראַבלעמען און שוועריקייטן, ווייל
די דאַרפ־קינדער זענען געווען אַפּגעשטאַנען און זענען אַריין אין די שולן
נישט לויט זייער ניוואַ פון ידיעות, נאָר לויט זייער עלטער. דעריבער זע-
נען אין לימוד פון די דאָזיקע שולן אַרויסגעקומען אַ סך קוריאַזן...

צו די גרעסטע קוריאזן איז עס געקומען אין דער איינציקער 10-
קלאסיקער יידישער שולע. דאס רוב שילער און לערער זענען דאָרט גע-
ווען פון די פריערדיקע „תרבות“־שולן. איצט האָבן די זעלבע לערער פון
אַלטער טראַדיציע, די לערער פון רעליגיע, געמוזט אונטערריכטן קעגן
רעליגיע און מאַכן די קינדער פאַר „בעזבאָזשניקעס“...

אַבער אַפילו די איין און איינציקע כלומרשטע יידישע שולע האָט
קיין אריכתימים נישט געהאַט. אין אַ געוויסן מאָמענט האָט דער „גאַ-
ראַנאַ“ גערופן אַ פאַרוואַמלונג פון די עלטערן און די דאָזיקע פאַרוואַמלונג
האָט אויף „עמיצנס“ אַ פאַרשלאַג „איינשטימיק“ און „פרייוויליק“ באַ-
שלאָסן צו פאַרוואַנדלען די יידישע שולע אין אַ רוסישע... און זינט דאָן
האָט שוין די דאָזיקע שולע געהייסן: „רוסישע 10-יאַריקע שולע נומער
7“. מ'האָט ביסלעכווייז טראַנספערירט די לערער, געבראַכט רוסישע לע-
רער פון רוסלאַנד און אַריינגעפירט קריסטלעכע קינדער אין די פריער
הונדערט־פּראָצענטיקע יידישע קלאַסן. אַזוי אַרום איז יידיש — אַפילו
דאָס יידישע לשון ווי אַ קעגנשטאַנד — אינגאַנצן ליקוידירט געוואָרן
פון דער שולע.

און אַזוי איז עס געשען אין אַזאַ יידישלעכער שטאָט ווי גראַדנע.
אַזוי איז עס אויך געשען אין אַנדערע פאַרנומענע שטעט — וווּ פריער,
ווי שפעטער. אין ביאליסטאָק און לעמבערג — האָב איך געהערט — איז
עס נישט צוגעגאַנגען מיט אַזאַ שנעלן טעמפּאָ: מסתמא האָט די פּאַלי-
טיק אויפן אָרט דאָס נישט געפּאָדערט.

און עס מאַטערט די קשיא:

וויבאַלד יידיש ווערט אויסגעוואַרצלט ביי דער יידישער שול־יוגנט
— ווי קען שוין געדייען יידישע קולטור? ווי קען שוין וואַקסן אַ יידי-
שער מענטש?...

22

עס קומט די פּרעמיערע!

טעאַטער! יידיש טעאַטער!

אונדזער טעאַטער איז בכן די איינציקע יידישע אינסטיטוציע וואָס
איז יאָ דערלויבט; וואָס ווערט נאָך, אדרבה, געשטיצט פון דער מאַכט:

פון „אטדיעל איסקוסטווא“; וואָס זיין באַלעבאָס איז דער מינסקער יידישער שידשטעפער טשערניאָווסקי.

מילא, גם זו לטובה!

און אַט באלד, אין געציילטע טעג אַרום, האַלטן מיר שוין טאַקע ביי דער פרעמיערע פון „טוביה דער מילכיקער“.

מיין אויפגאַבע אַלס „זאוולט“ איז אַנצושרייבן אַ קורצע ליברעטאָ אין יידיש און אין רוסיש. דאָס דאַרף אַריינגיין אין דער „פראַגראַמקע“, וואָס וועט האַלטן 4 זייטן; 2 זייטן פאַרן טעקסט און 2 זייטן פאַר דער אַקטיאָרן־רשימה.

איך האָב די ליברעטאָ אַנגעשריבן גאַנץ פאַרזיכטיק. שווער איז עס מיר נישט אַנגעקומען. צו „מאַסקירן“ איז דאָ נישט געווען וואָס; איז דאָך שלום־עליכמס טוביה אַ פאַלקס־מענטש, אַ ייד אַ האַרעפאַזניק, אַ גוט־מוטיקער אביון, וואָס האָט טענות צום רבונו של עולם און צו „נאַטשאַלס־טוואָ“ צוליב די אַלע אומגליקן, וואָס שיטן זיך אויף אים און צוליבן גיי־רוש פון דאַרף, צוליבן „לך לך“... קורץ: אַ מאַטעריאַל לכל הדעות אַ כשרער...

אַז כ'בין מיט דער ליברעטאָ געקומען אין דער דרוקעריי, האָט מיר דער פאַרוואַלטער דערקלערט, אַז דער טעקסט מוז אונטערגעשריבן ווערן דורכן צענזאָר. אַנדערש קען מען נישט דרוקן.

ווער איז אָבער דער צענזאָר? גיי איך אין „אטדיעל איסקוסטוואַ“. דער דירעקטאָר טשערניאָווסקי האָט געקלונגען אַהער, אַהין. פאַר יידיש, ווייזט זיך אַרויס, איז נישטאָ קיין צענזאָר. נאָך נישט באַשטימט געוואָרן. צו וואָס? מ'דרוקט דען עפעס אין יידיש? ... לסוף שיקט מיד טשערניאָו־סקי מיט דעם טעקסט צום רעדאַקטאָר פון דער ווייסרוסישער צייטונג. דער לעצטער האָט, פאַרשטייט זיך, געקענט נאָר לייענען דעם רוסישן טעקסט. די גענויאַקייט פון דער איבערזעצונג האָט ער שוין געלאָזט אויף מיין פאַראַנטוואַרטלעכקייט. כמעט אַלץ איז פאַרן צענזאָר געווען כשורה. נאָר איין פּסול האָט ער יאָ געפונען. איך האָב געשריבן (לויט שלום־עליכמס באַצייכענונג): „דער סאַציאַליסט פעפערל“, און דאָס האָט נישט געטויגט. האָט דער צענזאָר פאַרשטראַכן דאָס וואָרט „סאַציאַליסט“ און אַנשטאַט דעם אַנגעשריבן: „פראַגרעסיוואַ נאַסטראַיעני“ (פראַגרעסיוו־געשטימטער).

איך האָב אַזוי אויך געענדערט דעם יידישן טעקסט — און כשר

ישר. דער רעדאקטאר-צענוואַר האָט אונטערגעשריבן די ליברעטאָ פאַר דער דרוקעריי.

די פרעמיערע אין שטאַטישן טעאַטער איז אַדורך אין גרויס פייער-לעכקייט. דאָס טעאַטער איז געווען געפאַקט. דער יידישער עולם, וואָס איז שוין געווען אויסגעהונגערט נאָך אַן עפנטלעך יידיש וואָרט, האָט זיך קוים דערוואַרט אויפן דאָזיקן אַוונט, און מ'האַט געשטראַמט מאַסנ-ווייז אין טעאַטער. אין די ערשטע רייען זענען געזעסן אַ סך אַפיציעלע געסט: אין פּינע „קאָזשינקעס“ (פוטערנע קורטקעס) און גלאַנציקע שטייול. דער „אַטדעל איסקוסטוואַ“ איז געווען שטאַרק פאַרטראַגן דורך אַ ריי באַזאַמטע מיטן דירעקטאָר טשערניאַווסקי בראש. געווען אַ ריי יידי-שע „נאַטשאַלינקעס“ פון אינסטיטוציעס, יידישע מיליטערי-לייט פון גאַר-ניזאַן אאַז״וו.

די פאַרשטעלונג איז אַדורך מיט גרויס דערפאַלג. מאַריס ליאַמפע אין דער ראָל פון טוביהן איז געווען „אין דער פאַרם“ און האָט מיטגע-ריסן דעם עולם. אַ פיינעם מנחם-מענדל האָט געגעבן מאַקסימאַוו. אַ כאַ-ראַקטעריסטישן מאַטל קאַמוזייל האָט אַרויסגעבראַכט אייזענבערג; די פאַרקערפערונג פון סאַציאַליסט... (פאַרדאָן: „פראַגרעסיוו-געשטימטן“). פּעפּערל האָט געגעבן א. וואָלפּשטאַדט. דער טענאַר מ. הילסבערג — אין דער ראָל פון כוועדקע — איז דערשינען פון הינטער דער סצענע אַ זינ-גענדיקע. דאָס האָט ער טאַקע געזונגען דעם טעקסט, וואָס איך האָב פאַר אים ספּעציעל אָנגעשריבן. אַן עכט-טיפּישן מיקיטאַ, אַ „כאַכאַל“ (אין דער סצענע פון גירוש), האָט געגעבן ז. קאַלעשניקאָוו.

פון די פרויען האָבן זיך באַזונדערס אויסגעצייכנט ליזע שלאָסבערג (צייטל) און ר. ראָזענצווייג (האַדל).

די ראָל פון גאַלדען, טוביהס ווייב, האָט געשפּילט לאַקס. און די פעלערן, וואָס זי האָט געמאַכט אין דער אַקצענטירונג בעת די רעפּעטי-ציעס, האָט זי אויך אויף דער בינע געמאַכט... ס'האַט נישט געהאַלפּן ליאַמפעס גאַנצע מי און האַרעוואַניע, וואָס ער האָט אין איר אַריינגעלייגט. כ'בין געווען בעת דער פאַרשטעלונג הינטער די קוליסן און האָב געזען ווי ליאַמפע האָט זיך צוליב דער לאַקס שטאַרק דענערורירט.

— זאַגט אַליין, ווייניק האָב איך מיט אייך געקנעלט? ... — פּרעגט ער זי, — וויפל איז דער שיעור?

— וואָס נעמט איר זיך אַזוי איבער? — באַרואיקט אים די לאַקס

Евр. Труд коллегия артистов г. Гродно
худ. руководитель: М. ЛЯМОЕ

Программа

ТЕВЬЕ МОЛОЧНИК

песа в 4-х действиях, 6-ти картинах
Шолом Алейхем

- Участуешце:
- Тевье Молочник . . . Д. Дьячынск
 - Гондле, его жена . . . Д. Дьячынск
 - Цейтль . . . Д. Шлосберг
 - Хава . . . Г. Валнштук
 - Годл . . . Р. Розенцвайг
 - Шпринце . . . Д. Юднер
 - Дети: . . . Я. Яднер
 - Бекляк . . . Нисенцвайг
 - Шее . . . Гержелин
 - Мотл-Камзойл . . . В. Айзенберг
 - Менахем-Мендл . . . И. Максимов
 - Микита . . . З. Колешник
 - Феферл . . . І. Вольфштат
 - Фелька . . . А. Гильсберг
 - Урядник . . . М. Рубин
 - Писерь . . . И. Шифер
 - Крестьяне . . . Ц. Цвиллих
 - . . . Г. Лакас
- Реж.: . . . М. Дьячынск
Композитор дирижер: Л. Зельман
Зав. Лит. Частью: . . А. Звак
Деноратор: . . . Н. Розенштейн
Инспектор сцены: . . М. Коби
Директор: . . . Ц. Чернявский
Глав. администратор: Шолова

1940. Гродно. Тיאטר פאר די עבר. ארטסטעלער פארשטיאנג

ידי שטרען סעקסאסער
קונסטלערשע ליטוונג מאנהיס זאמער

פרגראם

טעוויע דער מילכיניקער

- פארשטיאונג פון 2 טעגער
יום שבת 8 יום ראשון 9 יום שלישי 10 יום רביעי 11 יום חמישי 12 יום שבת 13 יום ראשון 14 יום שלישי 15 יום רביעי 16 יום חמישי 17 יום שבת 18 יום ראשון 19 יום שלישי 20 יום רביעי 21 יום חמישי 22 יום שבת 23 יום ראשון 24 יום שלישי 25 יום רביעי 26 יום חמישי 27 יום שבת 28 יום ראשון 29 יום שלישי 30 יום רביעי 31 יום חמישי

1940. גרודנא. פאר די עבר. ארטסטעלער פארשטיאנג

— אַ גרויסע נפקא מינה! איך זע נישט דעם אונטערשייד... „כ.כ. א. ט. ש. ער איז געווען אַ שניידער“ און „כאַטש ער איז געווען אַ שניידער“...
— איר יידענע! — רופט אויס מאָריס ליאמפע אויפגערעגט, —
די גאַנצע קונץ שטעקט דאָך אין קוועטש אויף דעם „כאַטש“!...
און צו מיר גיט ער אַ זאָג בלחש אויף איר חשבון:
— איר האָט שוין אַמאָל געזען אַ יידענע אַ דראַנג? אַט האָט איר זיי אַ פאַרפאַלענע זאָך!

עס ווילט זיך דערמאנען די אַלע מענטשן, ווייל בלויז עטלעכע פון זיי זענען געבליבן צווישן די לעבעדיקע נאָכן חורבן. עס איז דעריבער נישט קיין „רעצענזיע“, נאָר אַ ווידער־אויפלעבונג פון אַלטע בילדער און געשטאַלטן אין זכרון...

די צושויער האָבן געזען אַ סך שיינע סצענעס אין יענער פאַרשטע־לונג. דאָס איז דאָך אין יענע טעג געווען פאַר זיי אַן אמתע אָפּפרישונג. נישט צו פאַרגעסן איז אויך יענע דאָרפישע סצענע בעת טוביהס טעכ־טער ויצן אַלע פאַר דער כאַטש און זינגען: „קיי, קיעלע, קיי קיעלע, היי“... דער „כודרוק“ מאָריס ליאמפע האָט סיי דאָס לידעלע, סיי דעם גאַנצן אמביאנס גוט פאַרטראַכט. ער האָט אַליין גוט איבערגעווייטיקט יענע צייט, דעם הונגער נאָך אַ יידיש קינסטלעריש וואָרט — און ער האָט מיט אַנשטרענגונגען געוואָלט „דערלאַנגען“ עפעס שיינס די גראַדנער יידן... צו דעם אַלעם האָט מיטגעווירקט די פּרעכטיקע מוזיקאַלישע באַגלייטונג און אַקאָמפּאַניאַמענט פון לאַדזשער מוזיקער ל. זעלמאַן.
די דאָזיקע פאַרשטעלונג איז געווען אַ זעלטענע יידישע קולטור־מאַ־ניפעסטאַציע פאַרן יידישן גראַדנע אין יענע טעג. קיין אַנדערע יידישע מאַניפעסטאַציעס זענען שוין אין גראַדנע בכלל נישט געווען...

„טוביה דער מילכיקער“ איז געגאַנגען אין גראַדנע אַ פאַר וואַכן צייט. יידן זענען גערן געגאַנגען אין טעאַטער. טייל זענען געגאַנגען צו צוויי און צו דריי מאָל. נישט געווען דאָך קיין שום אַנדערע יידישע אימ־פרעזעס אין שטאָט. בפרט נאָך אַז מ'גיט שלום־עליכמען!
אַז די פּיעסע איז געוואָרן אויסגעשפּילט אין גראַדנע, האָט זיך די טרופע אַוועקגעלאָזט שפּילן אין דער פּראָווינק; סלאַנים, וואַלקאָוויסק, בריסק, סאַקאַלע, באַראַנאָוויטש און אַנד.

נאך „טוביה דער מילכיקער“ איז רעפעטירט געוואָרן אַ צווייטע פּיעסע פּון שלום-עליכמען — „200.000“. צו דער דאָזיקער פּאַרשטעלונג איז צוגעקומען נאָך אַ קראַפט: די סימפּאַטישע שוישפּילערין פּאַגאַדאַ, אַ ביאָליסטאָקערין, אַן אָפּשטאַמיקע פּון קרינעק.

אין רעפּערטואַר זענען נאָך גרייט געווען צום אויספירן: „קרייצער סאַנאַטאַ“, „וואַסאַ זשעלעזנאַוואַ“ און די „רומענישע חתונה“ (אין אַ ספּעציעלער באַאַרבעטונג).

פּאַראַלעל מיט אונדזער טעאַטער, וואָס זיין באַזע איז געווען אין גראַדנע, האָט זיך אויך אין ביאָליסטאָק פּאַרמירט אַ יידישער טעאַטער-קאַלעקטיוו מיט אברהם מאַרעווסקין און מינדלינען אַלס „כודרוקן“. אין ביאָליסטאָק איז עס געווען אויף די יסודות פון אַ מלוכה-טעאַטער. אויך אין דאָזיקן טעאַטער האָבן זיך גרופּירט — אַ חוץ געציילטע אַרטיקע כּוֹ-חות — על פי רוב אַקטיאָרן-פּליטים. דער „זאָוולט“ אין ביאָליסטאָקער טעאַטער איז געווען משה בראַדערזאָן. אויך זיין פּרוי, שיינע מרים, איז געווען אין דאָזיקן אַנסאַמבל.

און פּונקט ווי אין גראַדנע, אַזוי אויך אין ביאָליסטאָק, איז טעאַ-טער געווען די איינציקע עפּנטלעכע אַטראַקציע פּאַר דער יידישער באַ-פעלקערונג.

23

ווי זשע לעבט מען?

מיינע פּאַרדינסטן אין טעאַטער זענען נישטיקע: 300 רובל אַ חודש. און דאָס קלעקט מיר אַפילו נישט אויף מיין דערנערונג, כאַטש כּבין דאָ נאָר איין מענטש, אַן מיין פּאַמיליע. ווען איך וווינ נישט ביי מיין פּלי-מעניק און וואַלט נאָך געדאַרפט צאָלן דירה-געלט, וואַלט געווען גאָר שליממזלדיק...

אויך די אַקטיאָרן לעבן בצמצום, אויסגערעכנט. דער פּאַרדינסט קלעקט נישט אויף דאָס סאַמע נייטיקסטע. בלויז מאַריס ליאַמפּע, ווי אַ „כודרוק“ באַקומט די העכסטע נאָרמע, פון וואָס מ'קאָן זיך שוין ווי עס איז אַן עצה געבן. און דאָס אַחוץ קליידער! וועגן דעם איז נישט צו חלור-מען... נאָך גוט, וואָס יעדער איינער האָט זיין ביסל „שמאַטעס“ נאָך פון

פריער. פאראן אין אנסאמבל נאך א פאר קלענערע „פאוואריטן“, — אבער די גרויסע מערהייט איז געווען אויף צרות.

פון צייט צו צייט פלעגט אונדז טשערניאָווסקי באַזאָרגן מיט א „פּאַיאָק“; אַ קילאַ צוקער, קאַנפּעקטן, אַ שטיקל זייף א. ד. גל. דאָס אַלץ צו פעסטע פּרייזן. אין שטאָט איז דער יקרות כּסדר געוואָקסן און די וויכ-טיקסטע פּראָדוקטן האָבן שוין אָנגעהויבן אויסצופעלן. אַפילו פאַר די בע-קערייען פלעגן שוין אַפּטמאַל שטיין לאַנגע „אַטשערעדן“ (רייען) נאָך ברויט. נאָך פשוטן שוואַרץ-ברויט...

אָבער די פּראָדוקטן-צוטיילונגען פון טשערניאָווסקי האָבן ווייניק געקאָנט העלפן. אגב זענען זיי נישט געווען אַזוי אַפּט.

די קראַמען אין שטאָט זענען געוואָרן ליידיקער פון טאָג צו טאָג. אַנ-דערע געשעפטן האָבן זיך בכלל געשלאָסן, ווייל די פּאַליצעס זענען גע-וואָרן לחלוטין אויסגעליידיקט. אַזוי שפּייז-געוועלבער, אַזוי מאַנאָפּאַק-טור-מאַגאַזינען, גאַלאַנטעריע אַאָז״וו.

דער עולם האָט גענומען זוכן סחורות און פּראָדוקטן אויפן פּרינציפּ וועג. עס איז אַזוי אַרום באַשאַפן געוואָרן דער „שוואַרצער מאַרק“. און פאַרשטייט זיך, אַז אויפן „שוואַרצן מאַרק“ זענען די פּרייזן געווען נישט-קאַנטראָלירטע. אַלץ איז כּסדר געשטיגן. יעדן פּרימאַרגן, אַז אַ באַלע-באַסטע איז אַרויס עפעס קויפן, האָט זי געמוזט צאָלן דאָפּלט און מער ווי נעכטן. און ס'איז נאָך געווען אַ גליק, אַז מען האָט געקריגן צום טייערן פּרייז. דינגען זיך איז נישט שייך. מ'האַט געצאָלט מיט אַ דאַנק, וויפל מען האָט פאַרלאַנגט. אויף אַזאַ אופן איז דער לויף, וואָס מיר האָבן באַקומען, געוואָרן מינדערווערטיקער מיט יעדן טאָג. ער איז לחלוטין איינגעשרומפן געוואָרן.

אין שטאָט האָבן גענומען קורסירן כלערליי וויצן וועגן יקרות. אַ

שטייגער:

— פּאַרוואָס איז אין שטאָט אַ דוחק אויף פּראָדוקטן?

— ווייל דער טראַנספּאָרט אַריינצופירן סחורות איז נאָך נישט אַר-

גאַניזירט, — פּרווט זיך די מאַכט פאַרענטפערן.

— טאָ פּאַרוואָס, — פּרעגן די לצים, — איז פאַראַן שוין דער

טראַנספּאָרט אויף אַ רויס צו פירן סחורות פון שטאָט?...

אַנשטאָט מיט פּראָדוקטן האָט מען די שטאָט גענומען שפּייזן מיט...

פּראַפּאָגאַנדע.

אזוי איז איינמאל אויך אונדזער גאנצער קאלעקטיוו גערופן געוואָרן אין טעאָטער אויף אַ „דאָקלאַד“ (פּאַרטראַג). „אַז מען רופט, מוז מען גיין“... — האָט אונדז אַלעמען דערמאנט מאָריס ליאמפע, וועלכער האָט אָפּיציעל באַקומען די פּאַרבעטונג.

זענען מיר אַלע געקומען אין טעאָטער. מיר און נאָך עטלעכע קאָלעקטיוון פון אינטעלעקטועלע פּאַכן.

אין זאַל איז געווען טונקל. באַלויכטן איז נאָר געווען די בינע, וווּ עס איז געשטאַנען פּאַר אַ טישל אַ „פּאַליטרוק“ (פּאַליטישער לייטער) — אַ מיליטער־מאַן, און האָט געלייענט זיין „דאָקלאַד“. ער האָט גערעדט, גערעדט און אַלע וויילע אַריינגעקוקט און ציטירט פון גראַב־בייביקע ביי־כער, וואָס זענען פּאַר אים געלעגן אויפן טישל; דאָס זענען געווען ווערק פון וולאַדימיר איליטש לענין און „טאָוואַרישטש סטאַלין“ (ווי דער לעק־טאָר האָט אַלע וויילע דערמאָנט). אַ פּאַר מינוט גערעדט, ווי אויסגעלערנט טע פּראָזן אויף אויסנווייניק, און ווידער אַריינגעקוקט, און ווידער צי־טירט. אזוי כסדר. דער רעדנער האָט אויסגעזען קאָמיש און אומבאַהאַלפן צוליב זיין צו אָפטן אַריינקוקן אין קאָמוניסטישן „שולחן ערוך“... קיין נייע געדאַנקען האָט ער נישט אַרויסגעזאָגט — אַלץ באַקאַנטע פּראָזן. אַ באַקאַנטע שאַבלאַן־רעדע וועגן די אויפגאַבן און צילן פון מאַרקסיזם. צום סוף איז דער רעדנער איבערגעגאַנגען צו אַקטועלעס.

דאָ איז שוין דער וועג געווען אַביסל אַ גליטשיקער... ס'איז, פּאַר־שטייט זיך, נישט אזוי לייכט צו רעדן פּאַר אַ פרעמדער, אומבאַקאַנטער אוידיטאָריע, אין אַ פרעמדער, פּאַרנומענער שטאַט, וואָס מ'ווייסט נישט ווי אזוי די צוהערער וועלן אויפנעמען דעם רעדנערס רייד, דאָן ווען די צו־הערער אַליין זענען בעסער באַהאַונט אין די אַרטיקע תנאים.

— ביי אונדז אין שטאַט, — זאָגט ער מיט אַביסל איראַניע אין טאָן — זענען פּאַראַן אומצופרידענע עלעמענטן... מיר ווייסן עס וויל... אַלץ, — זאָגן זיי, — איז צוליב אונדז געוואָרן טייערער. פוטער האָט פריער געקאָסט 2 זלאָטעס אַ קילאָ. איצטער — 20... אַבער, טאָוואַרי־שטשי! — רופט ער אויס — דאָס איז דאָך נאָר אין אָנהייב. עס וועט זיך מיט דער צייט ענדערן.

— בודיעט סאַראַק... (עס וועט קאָסטן פּערציק...) — מאַכט אַ שטילן צווישנרוף די גראַדנער שוישפילערין סאַניע סטאַראַדוב־אַלטבוים, וואָס איז גראַד געזעסן הינטער מיר.

— טאָוואַרישטשי! — רעדט ווייטער דער רעדנער מיט געמאַכטן פאַטאַס, — איר דאַרפט געדענקען איין זאַך. מיר ברענגען אייך אַ גליק־ לעך לעבן. מיר האָבן אייך באַפרייט פון די פאַשיסטישע „פאַנעס“, די ביעלאַפּאַליאַקן... מיר האָבן אייך באַפרייט...

— פון פוטער, פון פלייש, פון צוקער... — מאַכט ווידער אַ צווישנ־רוף אין דער שטיל הינטער מיר סאַגיע סטאַראַדוב־אַלטבוים. אַזוי איז געאַנגען די פּראַפּאַגאַנדע פון דער טריבונע און אַזוי האָט זיך דער עולם בלחש געוויצלט. דאָס איז געווען אַ געלעכטער מיט יאַש־טשערקעס...

צוליב מיינע גראַשנדיקע פאַרדינסטן האָב איך שוין אויפגעגעסן מיין גאַנץ ביסל געלט, וואָס כ'האַב מיטגענומען פון וואַרשע און האָב גע־מוזט אַנקומען צו „טראַנספּערן“: מיין פרוי אין וואַרשע פלעגט אייב־צאָלן פאַר מיר אַ געוויסע סומע און מ'פלעגט מיר דאָס געלט אויסצאָלן אין גראַדנע. דאָס איז דורכגעפירט געוואָרן דורך מענטשן, וואָס פלעגן פירן געשעפטן צווישן „ביידע זייטן“. מיינע „טראַנספּערן“ האָבן זיך אַזוי איבערגעחזרט עטלעכע מאל.

איך האָב געמוזט איינפירן „עקאָנאָמיע“, רעדוצירן נישט־שטאַרק נייטיקע אויסגאַבן; אַוועקגעוואַרפן דעם צו טייערן רעסטאָראַן אויף דאָ־מיניקאַנער גאַס און אַנגעהויבן עסן היימישע מיטיקן אין אַ פּריוואַטער יידישער שטוב — ביי אַ פרוי און דערוואַקסענער טאַכטער, וועלכע האָבן אַליין געאַרבעט אין קיך און זיך איינגעשפּאַרט אַדמיניסטראַציע־קאַסטן. דעריבער זענען די פרייזן דאָרט געווען מער צוגענגלעכע. אגב האָבן זיך די ביידע פרויען גערעכנט מיטן געשמאַק פון די געסט — אַלץ יידן־פּלי־טים פון וואַרשע, פון לאַדזש, פון לובלין אַאַז־וו. אפילו פיש פלעגט מען דאָרט קאָכן צווייערליי: פאַר די „ליטוואַקעס“ שטאַרק געפּעפּערט און געזאַלצן און פאַר די פּוילישע — געצוקערט. דער עולם האָט זיך דאָרט געפילט היימיש. די שטימונג ביים עסן איז געווען אַ גאַנץ הייטערע. מ'האַט דאָ געהערט אַ וויץ, אַ גלייכווערטל. די טאַכטער — אַ יונג שוואַרצאויגיק מיידל, מיט חן־גריבלעך אין די באַקן — פלעגט אַריינכאַפן קאַמפּלימענטן און טיילמאַל שיער נישט ליבע־דערקלערונגען.

— איר ווייסט, פרייליך וויעראַ, — זאָגט איר כמעט אַ פאַרליבטער כּחור פון לאַדזש — פאַר אייערע היינטיקע ליטווישע לינדזן מיט קליאַצ־קעס זענט איר ווערט אַ קוש...

— אזוי? — לאַכט חנעוודיק וויעראָ, — אויב די קליאַצקעס געפעלן
איין אזוי, קאָנט איר קושן די קליאַצקעס...

עולם קוועלט און לאַכט פון וויעראָס „שלאַגפערטיקייט“...
אין דער דאָזיקער שטוב פלעגט זיך אַמאָל ווייזן אַ פריש־געקומענער
גאַסט פון „יענער זייט“.

אַלע עסער פלעגן אים פאַרשיטן מיט פראַגן:

— וואָס הערט זיך אין וואַרשע?

— זענט איר געווען אין לאַדזש?

— אין שעדלעץ?

— אין לובלין?

יענער דערציילט וועגן אַ גאַנצער ריי אכזריותן פון די דייטשן איר
בער יידן אין פאַרשיידענע ערטער. מעשים תעוועים.

— נו, און וואָס טראַכטן יידן?...

— יידן וואַרטן... יעדער איינער טראַכט: „מוועט איבערלעבן די
רשעים“.

— און איר וואָס טראַכט? — פּרעגט מען דעם גאַסט פון „יענער
זייט“.

— וואָס זשע מיינט איר, — ענטפערט יענער, — ס'איז אזוי גרינג
צו לויפן? אַט זעט! אַט דער פינגער איז מיר אָפּגעפרוירן. ווער ווייסט,
צי איך פאַרליר אים נישט. אַ גאַנצע נאַכט זיך געוואָלגערט ביים בוג אין
פראַסט און אין ווינט. איז אפשר גלייכער, אַז מען זיצט אין דער היים,
די גרויסע „גליקן“, וואָס מען האָט דאָ, אומשטיינס געזאָגט! איר ווייסט
דאָך... איין זאָך פעלט דאָ נישט ב"ה — לייז...
— איר קומט אַקאַרשט און ווייסט שוין אַלץ?...

— מאַלט אייך, כ'גיי איבער דער גרענעץ נישט דאָס ערשטע מאָל.

— כ'קען דאָ אַלץ זייער גוט...

— פּרנסה, האָ?

— יאָ, פּרנסה, אָבער גלויבט מיר. עס לוינט נישט דאָס איינשטע

לעניש, דאָס ריזיקירן מיטן לעבן.

— איר רעכנט שוין איצטער דאָ צו בלייבן?

— חלילה! עס פאַלט מיר גאַרנישט איין. אין אַ וואָך אַרום גיי איך

צוריק קיין וואַרשע — דיינו!

די דאָזיקע רייד האָבן ביי אַלע אַרומיקע פאַרשטאַרקט דעם חשק

צו זיין דארטן, פון וואָנען מ'איז געלאָפֿן. אפשר זענען טאָקע גערעכט די יעניקע, וואָס מיינען, אַז מען דאַרף זיצן אויף אַן אָרט און איבערוואַרטן די רשעים. דאָס וואָלגערן זיך אין דער פרעמד איז דאָך די גרעסטע פּיין!
 — ווי איז אייער עצה? — פרעגט ווער דעם גאַסט.
 — מיין עצה איז: אשרי יושבי ביתך...

24

וואָס זאָגסטו, ערליז אַזשעקאַוואַ?...

איך בין שוין עטלעכע מאל געווען אין רעדאַקציע פון „זנאַמיאַ סאַ-וויעטאַוו“ נאָך אַ תּשובּה. ס'איז מיט פרנסה געוואָרן ביי מיר אַלץ ער-גער... פון ליטעראַרישער אַרבעט האָב איך דאָך לחלוטין נישט געקאַנט מאַכן קיין געברויך: פשוט נישט געווען וווּ צו דרוקן. אין „ביאַליסטאַ-קער שטערן“? נאָך מיין איינציקער דערפאַרונג אין די ערשטע טעג פון מיין אַנקומען אין ביאַליסטאַק האָב איך שוין קיין שום חשק נישט פאַר-צולייגן דאָרט עפעס: אַ ליד, צי דערציילונג. מען מוז זיך דאָרט צופאַסן און אַריינפאַסן... נישט פאַר מיר!

יעדעס מאל, וואָס כ'פלעג אַריינקומען אין רעדאַקציע פון „זנאַמיאַ סאַוויעטאַוו“ — פלעגט מיר דער רעדאַקציע-סעקרעטאַר באַגעגענען מיט אַ פריינדלעכן שמייכל און פלעגט זיך פאַרענטפערן:

— שטעלט אייך פאַר, אַז מיר האָבן נאָך אַלץ נישט קיין ענטפער אין אייער ענין. כ'בין שוין אַליין געווען עטלעכע מאל אין „נ. ק. וו. ד.“ און געבעטן אין נאָמען פון דער רעדאַקציע מ'זאל וואָס שנעלער דערליי-דיקן דעם ענין, ווייל מיר קאַנען פשוט נישט אויסקומען אָן אַ קאַרעק-טאַר. איך פאַל שוין פון די פּיס. אַט האָב איך די פאַרגאַנגענע נאַכט — נאָך אַ גאַנצן טאָג אַרבעט — געמוזט פאַרברענגען ביי דער קאַרעקטור ביז 5 באַגינען, און איצט, ווי איר זעט, בין איך ווידער ביי דער אַרבעט.
 — וואָס זשע האָט מען אייך דאָרט דערקלערט?

— מ'האַט מיר געזאָגט: „היינט-מאָרגן“.

— אַ צו לאַנגער „היינט-מאָרגן“... שוין העכער אַ חודש צייט...
 — נישטאָ קיין עצה...
 — איז ווען זאל איך צו אייך נאַכאַמאל אַריינפאַלן?

— כאפט זיך אריין אין א וואך ארום. פאר דער צייט וועל איך
 נאכאמאל זיין אין „נ. ק. וו. ד.“

האב איך געמוזט האבן געדולד און אויסווארטן נאך א וואך.
 אז כ'בין אריינגעקומען אין רעדאקציע אין א וואך ארום, האט מיך
 דער סעקרעטאר באגעגנט מיט אן ערנסט פנים, שוין אן א סימן פון יע-
 נעם פריינדלעכן שמייכל, וואס כ'פלעג פריער ביי אים זען.

— נו? — פרעג איך אן ווערטער.
 — נישטא קיין גוטע נייעס.
 — וואס הייסט?
 — אטקאז... (אן אפזאג).
 — אזא תשובה האט איר באקומען פון „נ. ק. וו. ד.“?
 — יא!
 — צוליב וועלכע מאטיוון?
 — מ'גיט נישט אן קיין מאטיוון...
 ער האט זיך ווי געשעמט מיר צו קוקן בעת-מעשה אין די אויגן.
 אזוי אומבאקוועם איז אים געווען.

— און איך האב געמיינט, — באמערק איך, — אז איך וועל אייך
 פארלייכטערן, איר זאלט נישט דארפן ארבעטן אזוי שווער...
 — יא, יא, — שמייכלט שוין דער סעקרעטאר, — איך האב אויך
 געמיינט... איר ווייסט דאך... אבער...

ער האט אפגעהאקט: ער טאר מער נישט רעדן, בפרט פאר א זיי-
 טיקן. אבער געפילט האב איך, אז אויך אים פארדריסט דער ענין.
 ביים געזעגענען זיך מיט אים האט זיך ביי מיר ארויסגעכאפט:
 — כ'האב נישט געגלויבט, אז ס'וועט זיך אזוי ענדיקן...
 — גראזשדאנין, — זאגט ער מיר פילדייטיק, — מ'דארף נישט
 צופיל אריינטראכטן... ווסיעווא כאראשאווא (אלדאס גוטס!)...
 כ'בין ארויס אויף דער גאס, ארומגעדרייט זיך איבער דער אשעש-
 קאווע-גאס, ביים שווייצער-טאל, היז און צוריק, און זיך נישט געקאנט
 בארואיקן. היתכן?! — האט עס מיך גערעגט, — נישט אנגענומען ווערן
 צו א פשוטער טעכנישער ארבעט? איז וואס זשע קאן איך דא שוין דער-
 ווארטן? און צוליב וואס? מיין „סאצפראאיסכאזשעניע“? איז דאך מיין
 פאטער געווען א לערער און באקאנט אלס אביון... א יחוס דאך!... איז
 דאך נאר צוליב מיר אליין? קיין בורזשוי בין איך דאך אויך קיינמאל

נישט געווען, — איז מסתמא נאָר פאַר מיין „חטא“, וואָס איך בין גע-
ווען מיטאַרבעטער אין אַ בירגערלעכער צייטונג? אָבער ביי „זיי“, אין
„זנאַמיאַ סאָויעטאָוו“, האָב איך דאָך נישט רעפּלעקטירט צו דרוקן אַר-
טיקלען, נאָר בלויז אויספירן אַ טעכנישע אַרבעט! צי מוז מען דערצו זיין
אַ פאַרטייער? טראָגן אַ „יארליק“? און ווער זענען עס געווען די „אינ-
פאַרמאַטאַרן“? די היגע עצה-געבער? אויף וועמענס „זכות“ מוז מען דאָ
זיין אַנגעוויזן? אין וועמענס הענט ליגט דאָ אַ מענטשנס גורל? —
פונעם פּלאַץ אַנטקעגן שווייצער-טאַל — איצט „לענין-פּלאַץ“ —
האַט געקוקט צו מיר די בראַנדז-פיגור פון דער איידעלער עליזאַ אַזשעש-
קאָוואַ. איך דערנענטער זיך צו איר און קוק פון דער נאָענט אין איר
קלוגן גוטן פנים.

„וואָס וואָלסטו געזאָגט צו דעם אַלעם?“ — רעד איך צו איר אין

געדאַנק.

און קוקנדיק אויף איר שווייגנדיק פנים, האָב איך, דוכט, פון אירע
אויגן אַרויסגעלייענט איר ענטפער:

— „זיי רואיק... צייטן קומען — צייטן פאַרגייען... אַזוי ווי די
וואַסערן אין אַלטן נייעמאַן... אייביק איז נאָר דער אמת און די ליבע פון
מענטש צו מענטש“...

וועמען כ'האָב שפּעטער נישט דערציילט וועגן דעם אַפּזאָג אין
„זנאַמיאַ סאָויעטאָוו“, — האָט געקוועטשט מיט די פלייצעס. מיין פּלי-
מעניק, דער פאַרזיצער פון דער יורידישער קאַנסולטאַציע, איז אויך גע-
ווען זייער אַנטוישט און האָט קיין ווערטער נישט געפונען. בלויז איין דוד
בערעזאַווסקי, מיט זיין געניטן זשורנאַליסטישן חוש, דער געוועזענער רע-
דאַקטאָר און איצטיקער „פּלאַנאָוויק“ אין עפעס אַ קאָאָפּעראַטיוו — בלויז
ער איינער האָט געהאַט אַ ניכטערן צוגאַנג צו דער זאַך.

— וואָס ווילט איר, — האָט ער מיר געזאָגט, — אַז די באַלשע-
וויקעס, וואָס קוקן אויף אונדז אַלעמען ווי אויף „שפּיאַנען“ און „שעדי-
קער“, זאָלן אייך אַרייננעמען אין אַ מיליטערישער צייטונג? איר ווייסט
דאָך, מיך האָט מען באַזייטיקט פון דער ווייסרוסישער צייטונג — נישט
קיין מיליטערישע! כאַטש איך פּלעג דאָך פאַר זיי אויספירן אין גרונט
אויך נאָר אַ טעכנישע פונקציע. היינט זאָגט אַליין, ווי זשע האָבן „זיי“

איך געקאנט ארייננעמען אין „זנאמיא סאָויעטאָוו“? איך האָב באַלד געוואָסט, אַז „פון דעם קאַרן וועט קיין ברויט נישט זיין“...

— זענט איר, הייסט עס, אַ שפּיאָן? און איך בין אַ שפּיאָן? ... האָ? ...
— אַווראי אַזוי! — לאַכט בערעזאַוואָסקי, — שפּיאָנען, שעדיקער, קאַנטרעוואָלוציאָנערן, טראַצקיסטן, און וואָס אין דער קאַרט שטייט, לויטן באַקאַנטן נוסח...

— איז וואָס זשע בלייבט אַ יידישן שרייבער צו טאָן?
— אויב אַ שרייבער קאָן זיך „איבערשטעלן“... „איבערשטעלן די רעלסן“... אַנשרייבן אַ הימן סטאַלינען — ווי טייל האָבן עס שוין גע- טאָן... — איז מה־טוב ומה נעים. אלא נישט...

— איז ווערט מען אַ „פלאַנאַוויק“... — כאַפּ איך אונטער אין שפּאַס.

— מאַלט אייך, אַז מיט דעם איז מען נאָך אויך נישט אַזוי זיכער, ווער ווייסט וואָס מאַרגן קאָן זיין. אָבער גאַרנישט. נעמט זיך נישט איר בער. לאַמיר בעסער כאַפּן די פּוילישע אוידיציע פון לאַנדאַן.

און בערעזאַוואָסקי האָט גענומען מאַניפּולירן מיט די ווייזערס פון ראַדיאָ־אַפּאַראַט. לסוף האָט ער געכאַפּט. עס גייט עמיצער אַן איבער זיכט. דערציילט, וואָס עס הערט זיך אויף „יענער זייט“, אין די פּוילישע שטעט אונטערן דייטשישן שטיוול; וועגן אכזריותן און מאַסן־דערשיסונג גען; וועגן דער מעשה־נבלה אין וואָווער, הינטער וואַרשע, וווּ עס איז, צוליב אַ מאַרד פון אַ דייטשישן אַפיציר דורך ווידערשטענדלעך, אויסגע־שאַסן געוואָרן כמעט אַ גאַנץ דאָרף. דער ספּיקער דערציילט אויך אַ ריי גרויל־געשיכטעס און ווילדקייטן, וואָס די דייטשן באַגליען איבער יידן אין וואַרשע און פּראָווינץ... ער גייט דאָן איבער צו דער סאָויעטישער אַקופּאַציע אין די מערב־געביטן; דערציילט וועגן עשאַלאַנען מיט דער פּאַרטירטע, וואָס גייען קיין סיביר און קאַזאַכסטאַן. וועגן אַרעסטן פון די אַנגעזעענסטע פּערזענלעכקייטן צווישן דער אינטעליגענץ. וועגן תּפּיסות און לאַגערן. דאָן קומען קאָמוניקאַטן פון די פּראָנטן. פּאַרביסענע שלאַכטן אויף אַלע מערב־פּראָנטן.

עס קומט אויך אַ קאָמוניקאַט וועגן דער קריגס־קאָמפּאַניע פון די רוסן קעגן פינלאַנד. ביי דער „מאַנערהיים־ליניע“ גיסט זיך בלוט. די רוסן האָבן דאָרט אַ שווער „לייענען“... די פינלענדער־אוואָנטורע קאַסט זיי אַ סך קרבנות.

„די ביידע דיקטאטורן — פארענדיקט דער לאַנדאַנער ספיקער — האָבן זיך גענומען מאַכן „אַרדענונג“ אין אייראָפּע. דער דאָזיקער פּאַר- מעסט קעגן די פּרייע פעלקער קאָן אויך ברענגען פּאַר ביידן פּאַטאַלע פּאַלגן.“

נאָך דער דאָזיקער ראַדיאָ-אוידיציע ווערט די שטימונג אַ געדריקטע.

— פּאַסקודנע אין אונדזער וועלטל! — רופט-אויס בערעזאָוסקי, — נישט דאָ און נישט דאָ ר ט, אונטער די דייטשן.

— מ'איז אין פעקל... אָן אַן אויסוועג... דאָס בעסטע וואָלט גע- ווען, ווען מען קאָן זיך אַריבערכאַפּן קיין ווילנע צו די ליטווינער. פון דאָרט קאָן מען אפשר לויפן ווייטער.

— איר טראַכט נאָר וועגן לויפן? נישט קיין געשמאַקע זאָך!

— אויף וואָס קאָן מען זיך דאָ דערוואַרטן?

— אַבער קיין ווילנע איז איצט נישט צוצוקומען. די סאָויעטישע שמירה איז זייער אַ שטרענגע, שמעקט אייך אַ סאָויעטישע תּפּיסה?

נאָך אַזאָ טאָג האָב איך געהאַט אַ שלאָפּלאָזע נאַכט. איך האָב זיך געדרייט אויפן געלעגער פון איין זייט אויפן אַנדערן און נישט געפונען קיין ביסל פּאַרגעסנקייט. דער שלאָף איז בשום אופן נישט געקומען כאַטש אויף אַ שעה, צוויי, כּהאַב מיך געפילט ווי אַ געפּאַנגענער פּויגל אין אַ שטייג. און הינטער דער שטייג רייצט אַ ברייטע, פּרייע ליכטיקע וועלט — — —

25

אַ גרום פון „יענער זייט“

אין סאַמע ברען פון ווינטער — די פרעסט זענען אַלץ געשטיגן — האָב איך לסוף באַקומען אַ בריוול פון „יענער זייט“, פון מיין פּרוי. גע- בראַכט דעם בריוו האָט אַ קריסטלעכע פּרוי, אַ גראַדנערין, וואָס איז צו- פעליק געווען אין וואַרשע ביי משפּחה נאָך פון פּאַרן אויסברוך פון דעה מלחמה און ערשט איצט האָט זי זיך אומגעקערט צו זיך אַהיים. זי האָט מיר אַנגעזאָגט דורך עמיצן איך זאָל צוקומען צו איר אָפּנעמען פּערזענ- לעך אַ גרום.

געוויינט האָט די דאָזיקע קריסטין ערגעץ אין אַן עק פון „פּער-

שטאַט", ביי א סוף פון אַ פאַרוואַרפענעם געסל. כ'בין געקראַכן דורך טיפע, שטייפע שנייען. דער פראַסט האָט געקנאַקט אונטער די טריט. ס'האַט געשטשיפעט די נאָז, די אויערן. איך בין אָבער געדולדיק געקראַכן דורך די שנייען; כ'בין געווען זייער געשפּאַנט — אַ גרוס פון נאַענטע!... אַ קליינע כאַטקע, אַרומגענומען מיט אַ פאַרשנייטן פאַרקאָן, באַ- האַלט זיך אין אַ הויפל צווישן ווייסע יונגע ביימלעך. כ'גיי אַריין איבע- ווייניק — און עס נעמט מיך אַרום אַ ליבע וואַרעמקייט, וואָס שמעקט מיט היים... ווי ווייט איך בין פון אַזאַ וואַרעמקייט!... אַרום, אין דער וועלט, קערט זיך אַלץ מיטן קאַפּ אַראָפּ... „מאַכטן“, „אַרדענונגען“ בייטן זיך... אָבער דאָ אין דער כאַטקע איז שטיל, ווי אין אַ ווייטן אָפּגעזונ- דערטן אינדזעלע...

אין פּלוג אַ גוטמוטיקע פרוי — די גרוס־ברענגעריין. זי האָט מיר אונטערגערוקט אַ בענקל און נישט אויפגעהערט צו שמייכלען.

— רעדט, דערציילט... — בעט איך זי.

— געזען אייער פרוי און זון. אייער פרוי האָט מיך זייער געבעטן

איבערצוגעבן אייך אַ פּערזענלעכן גרוס.

— וווּ האָט איר זיי געזען?

— טאַקע ביי אייך אין שטוב. אויף שוויענטאַיערסקע.

— נו, ווי זעען זיי אויס? וואָס מאַכן זיי?

— ווי ביים דייטש... איר ווייסט דאָך, אַז אייערע „זשידקעס“

לעבט זיך נישט אַזוי פריילעך ביים דייטש...

— איז עפעס לעצטנס באַזונדערס געשען מיט יידן?

— באַזונדערס? די דייטשן טוען מיט די „זשידקעס“ וואָס זיי

ווילן... מ'כאַפט יידן אין די גאַסן... מען פייניקט, מען מאַרדעוועט... איך

אַליין האָב נישט איינמאַל צוגעזען אַזעלכע סצענעס אויף דער גאַס —

אַזש דאָס האַרץ האָט מיך פאַרקלעמט... אַ, ראַני באַסקיע! (גאַטס

וונדן!)... און איר ווייסט דען נישט דערפון?

— איך ווייס... איך ווייס פון דעם אומגליק... זאַגט מיר, שאַנאַוואַ

פאַני, האָט איר נישט קיין בריוו פאַר מיר?

— יא, פאַרגעסן, איך האָב. כ'האָב עס אַפילו מורא געהאַט צו טראַגן

איבער דער גרענעץ, אָבער אייער פרוי האָט מיך זייער געבעטן.

און זי גייט אַריין אין אַ צווייטן חדר און ברענגט מיר באַלד אַרויס

אַ צעקנאַדערט שטיקל פאַפיר.

— זעט, איך האָב עס גענומען עקסטראַ אָן אַ קאַנווערט און איינ-
געוויקלט דערין עפעס אַ קלייניקייט.

איך לויף שנעל דורך מיט די אויגן דאָס בריוול.

קודם-כל שרייבט מיר די פרוי וועגן מיין זון, וואָס האָט פון מיר
„דעזערטירט“ און איז געלאָפן אָן מיין וויסן איבער דער גרענעץ. ביי דער
גרענעץ, שרייבט מיר די פרוי, האָט מען אים אַרנטלעך „באַאַרבעט“ און
ער איז אָנגעקומען קיין וואַרשע כמעט אַ נאַקעטער, קוים מיטן לעבן...
נישט ער אַליין האָט שוין שפעטער געהאַט חשק צוריקצוגיין און נישט
זי האָט אים געלאָזן. אגב, שרייבט זי מיר, אַז די לעצטע צייט האַלט מען
אין איין לויפן צוריק — כאַטש קיין האַניק לעקט מען נישט ביים דייטש...
און זי רעכנט אויס אַ גאַנץ צעטל פון באַקאַנטע, וועלכע זענען שוין צו-
ריקגעקומען און זיצן אינאיינעם מיט זייערע פאַמיליעס. „אפשר — פאַר-
ענדיקט זי דאָס בריוול — וואַלטו אויך צוריקגעקומען און צוזאַמען מיט
אונדז און מיט אַלע יידן איבערוואַרטן און אויסדויערן די שווערע צייט
אין די אייגענע ד' אמות? צו וואָס זיך וואַלגערן אַליין אין דער פרעמד?...
פאַרטראַכט זיך וועגן דעם“.

דאָס בריוול האָט מיך אָנגעפילט מיט ווייטיק און מיט בענקעניש
נאָך די היימישע ווינקעלעך...

„פאַרטראַכט זיך וועגן דעם“ — שרייבט זי. יא, איך האָב זיך שוין
פאַרטראַכט... פאַרטראַכט — נאָך איידער זי האָט עס מיר געשריבן. איך
האָב נאָך פריער פון איר שרייבן זיך שוין איבערצייגט אויף דער-
זייט, אַז דאָ איז פאַר מיר קיין אַרט נישט... ווען דער וועג צוריק
וואַלט נישט געווען פאַרבונדן מיט סכנות-נפשות, וואַלט איך שוין זיכער
געווען אויף יענער זייט...

צום סוף פונעם בריוול — אַ צושריפט, אַז זי שיקט מיר עטלעכע
קלייניקייטן; אַ סוועטער, וואַלענע סקאַרפעטן, וואַרעמע הענטשקעס.
„דער ווינטער — שרייבט זי — איז דאָך היינאַר אַזאַ שווערער. אַזעלכע
פרעסט. און אין גראַדנע איז דאָך צפונדיקער און מסתמא קעלטער. זע,
היט זיך אָפּ. קיל זיך נישט צו“...

די דאָזיקע צושריפט, די האַרציקע זאָרג פון אַ נאָענטן מענטשן האָט
ארויסגערופן אַ הייסע טרער. ס'האַט מיך אַזש אין אויג אַ ברי געטאַן...
— שאַנאָונאַ פאַני, האָט אייך מיין פרוי עפעס מיטגעגעבן פאַר
מיר? — פרעג איך די קריסטין, וועלכע מאַכט זיך גאַרנישט וויסנדיק.

— אַך יאָ, פאַרגעסן... אייער פרוי האָט מיר מיטגעגעבן פאַר אייך
אַ קליין פעקעלע... אָבער אויף דער גרענעץ האָבן עס די דייטשן ביי מיר
צוגענומען... יאָק יעזוסאַ קאַכאַם!...

כ'קוק אַן די פרוי און פיל אַרויס איר נישט אויפריכטיקייט. זי
לייגט! אָבער מילא! קיין גרויסער מאַטעריעלער היזק איז עס נישט. עס
איז נאָר פאַר מיר אַ זאָך פון מאַראַלישן ווערט, וואָס אַ נאָענטע האַנטן
האָט דאָס פעקעלע געמאַכט פאַר מיר מיט אַזוי פיל זאָרג און ליבשאַפט...
און דאָס קאָן איר דער נישט־ערלעכער פוילישער פרוי נישט שענקען.

— האָט מען אויך עפעס פון אייערע זאַכן צוגענומען?... — פֿרעג
איר זי.

— אַוודאי צוגענומען. וואָס דען?

— וואָס, אַ שטייגער?

— צוגענומען... אַ... אַ זייגערל פון דער האַנט...

פון איר נישט תיכפדיקן ענטפערן, פון איר צושטאַמלען, האָב איר
דערקענט, אַז זי לייגט ווידער.

— האָט אייך מיין פרוי באַדאַנקט פאַר מיטנעמען דאָס בריוול מיטן
פעקעלע?... —

— טאָק, פּראַשען פאַנאַ! אייער פרוי איז זייער אַ שליאַכעטנע...

און זי ווייזט מיר מיט אַ צופרידענעם שמייכל די מתנה פון מיין
פרוי, אַ שפּאַגל־נייעם פיינעם גאַרסעט.

די דאָזיקע מתנה האָט נאָך מער אונטערגעשטראַכן די פאַרדאַרב־
קייט פון דער דאָזיקער פוילישער פרוי און כ'בין אַוועק פון איר מיט אַ
געפיל פון עקל.

דאָס בריוול פון מיין פרוי, — וואָס האָט, צום גליק, קיין ווערט נישט
געהאַט פאַר דער איבערברענגערין... — האָט מיר געבראַכט — נאָס־
טאַליע, וואָס האָט זיך כסדר צעוואַקסן! — — —

נאָך פעסטער, נאָך שטאַרקער איז נאָך יענעם טאַג ביי מיר געוואָרן
דער געדאַנק און דער ווילן — צוריקצופאַרן! זיין צוזאַמען מיט דער
משפּחה, מיט די נאָענטסטע, מיט אַלע יידן, זיין צוזאַמען אויף יעדן
אופן... ווי עס זאָל נישט זיין?... מיין פרוי טראַכט איר, איז טאַקע גע־
רעכט, וואָס זי גיט מיר דערצו די אַנרעגונג. זי זאָגט כמעט אַנטשלאָסן
איר זאָל צוריקקומען „אין די אייגענע ד' אמות“...

26

אין קאפען

אונדזער טרופע איז אויף גאסטראָלן אין קלענערע שטעט און איך בין געבליבן אין גראָדנע. איך האָב דעריבער אַ סך פרייע צייט און קום אַריין אָפּטער אין קאָפּען. קיין צו גרויסער אויסוואַל צום קאָנסומירן איז שוין אין די קאָפּען נישטאָ. אָבער טיי — אמת, נישט פון בעסערן קוואַליטעט — קאָן מען נאָך שטענדיק באַקומען. מ'קריגט נאָך אויך קיין כעלעך פון טונקעלן מעל, אַ פּלעצל, און קיין געסט פעלן נישט. דער עיקר פילן אויס אַלע קאָנדיטערייען די רויטאַרמייער. אומעטום באַמערק איך, אַז נעבן איטלעכן רויטאַרמייער זענען אויפן טישל אויסגעשטעלט אַ פינף־זעקס גלעזער טיי פאַראַמאָל, — צוליבן באַקאַנטן „אַוואָס“ באַלשע נייע בודיעט“... (אפשר וועט שוין מער נישט זיין...), אַ מאַטיוו געבראַכט פון „גליקלעכן היימלאַנד“, ווי עס זינגט זיך אין די סאַוועטישע לידער...

אין איין קאָפּע פאַרברענג איך אָפּטער אין די פאַרנאַכטן. דאָס איז אַ קליינע, אָבער געמיטלעכע קאָפּע ערגעץ נעבן דער אַרזשעשקאָווע גאַס. אַהין קומט די אינטעליגענץ פון די פּליטים. דאָס זענען וואַרשעווער: אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים, לערער, אַקטיאָרן, אַמאָל אויך עמיץ פון די גע־ציילטע שרייבער אין גראָדנע. ווער אַליין, ווער מיט דער פּאַמיליע, דאָ זעט מען אויך דעם טיפּ דאַמעלעך פון וואַרשעווער „זשעמיאַנסקע“, צי „איי־ראַפּייסקי“. פרויען, וואָס טוען זיך נאָך דאָ אָן גענוג עלעגאַנט. פרויען מיט שיינע, זאַרגפּעליק־אָפּגעהיטע פּריזורן און מאַניקירטע נעגל. די ליפּן גוט געשמייקט און די ברעמען צוגעפּוצט אין אַ טונקעלן בויגן. קיין הי־טעלעך טראָגט אָבער קיין איינע נישט פון די פרויען. אַלע מיט דער בלוין־זער פּריזור אָדער מיט אַ זיידענעם שאַרף אויף דער פּריזור. דאָס וויל מען — אָן היטעלעך — אויסזען מער „דעמאָקראַטיש“, מער „פלעבעאיש“, כדי זיך נישט צו וואַרפּן אין די אויגן די נייע קאַמוניסטישע מושלים...

און ס'איז כאַראַקטעריסטיש: אויך אין איצטיקן וואַרשע, אונטער די נאַציס, טראָגן נישט פרויען קיין היטעלעך, נאָר טיכלעך אויפן קאָפּ: אויך דאָרטן ווילן זיי זיך נישט וואַרפּן אין די אויגן מיטן וואַרשעווער „שיק“...

אַבער אין וואַרשע טוען עס נאָר ייִדישע פּרויען און דאָ אַלע, אָן חילוק פון נאַציאָנאַליטעט...

די דאָזיקע קליינע קאַפּע איז אגב די איינציקע, וווּ מען באַקומט נאָך אַמאָל אַ גוטן „סערניק“ (קעזיקבל) אָדער אַ „פּראַנצוזקע“. די דאָ מעלעך דעלעקטירן זיך ממש, צוטראַגנדיק דיסקרעט מיטן לעפעלע צו די געשמיקטע ליפּן די קליינע דאָזעס פונעם מאַכל.

— טשאַסטעטשאַק סאָן נאָ פּראַוודען ווישמיעניטע! — (די קיכלעך זענען באַמת אויסגעצייכנט!) — רופט־אויס איינע. און די אַנדערע געסט ביים טישל האַלטן אונטער: — יאָק וו'וואַרשאַוויזע וו' „זשעמיאַנסקעי“... (ווי אין וואַרשע אין „זשעמיאַנסקע“).

אָדער — ווי אָן אַנדערער פּאַלט איין:
— יאָק או לאַרדעלעגא... (ווי ביי לאַרדעלין).

דאָ אין קאַפּע הערט מען די לעצטע גייעס פון וואַרשע. אַמאָל פון אַ פּרישאַגעקומענעם, אַמאָל פון אַ בריוול, וואָס עמיץ דערהאַלט.

אויך דאָ, ווי אומעטום, רעדן די פּליטים וועגן דעם וועג אויף צוריק... יעדער חלומט וועגן צוריק זיך דערשלאָגן קיין וואַרשע. „דאָ אַקאַכאַנעי וואַרשאַווי“... (צו דער געליבטער וואַרשע...). פון אַלע טישלעך כאַפּ איך אויף די געשפרעכן, די שטימונגען. פון אַלע גערעדערייען ווערט קלאַר, אַז דער גאַנצער עולם דאָ, אויב ער זיצט נאָך דאָ, איז עס צוליב די שווערי־קייטן צוריקצופאַרן: צוליב דער שטרענגער קאַנטראָל ביי דער גרענעץ, צוליב די אַפטע אַרעסטן דאָרט און מחמת די שווערע קלימאַטישע באַ־דינגונגען. די שטאַרקע פרעסט האַלטן זיך כּסדר, און ביים לאָזן זיך אין וועג דאָרף מען פשוט איינשטעלן דאָס לעבן.

— אַזעלכע פּאַרשאַלטענע פרעסט! — הערט מען ביי די טישלעך — דאָס האָבן זיי, די רוסן, געבראַכט פון סיביר אַזעלכע פרעסט...

פונדעסטוועגן, דערציילט מען דאָ אין קאַפּע, געפינען זיך אויך אַזעלכע, וועלכע ריזיקירן, וועלכע שטעלן יאָ איין דאָס לעבן. טייל גע־לינגט, טייל פּאַלן דורך. מ'דאַרף האָבן נאָר יענעם גוטן „פּשעוואַדניק“ (פירער), וועלכער קען די אַלע וועגן און הינטערוועגן ביי דער גרענעץ. דער בוג איז דאָך איצט פּאַרפּרוירן, קאָן מען דאָך אומעטום פּרווון מול. אויף דער טעמע — דאָס גיין צוריק איבער דער גרענעץ — ווערט

גערעדט כמעט ביי אַלע טישלעך. מען באַהאַנדלט דאָ אַלע מעגלעכקייטן, אַלע עווענטואַליטעטן.

אַהער קומען אויך אַרײַן די קיפּניסעס. דאָ ווערט די פּרוי קיפּניס נאָך מער צעוואַרימט און אַנגעלאָדן און זי לאַזט אויס איר ביטער האַרץ, נעבעך, צום מאָן.

און ס'חזרן זיך איבער די שוין באַקאַנט־געוואָרענע דיאַלאָגן צווישן מאָן און ווייב. די האַרבע טענות פון דער פּרוי און די פּאַרענטפּערונגען און קעגן־אַטאַקעס פּונעם מאָן...

אַז קיפּניס דערמאַנט דער פּרוי, ווי שטענדיק ביים ווערטלעך זיך, אַז זי האָט א י ם גאָר צוגעיאָגט מ'זאָל לויפּן פון וואַרשע — ווערט איר שוין אומבאַקוועם פאַר די שכנים ביים טישל און זי פּאַרענדיקט כלומרשט מיט אַ שפּאַס:

— אַ מאָן דאַרף זײַן ווייטזעעוודיקער פון דער פּרוי... האָסט מײַך נישט געדאַרפּט פּאַלגן...

— נו, איז פּאַלג איך דיר א י צ ת ע ר נישט... — ענטפּערט קיפּניס אין זעלביקן טאָן.

אין דער זעלביקער קאַפּע פּלעג איך פון צײַט צו צײַט זיצן מיט דער שווישפּילערין פּאַגאַדאַ. אַ זײער סימפּאַטישע, חנעוודיקע פּרוי. כ'האַב ליב געהאַט מיט איר צו שמועסן, ווייל זי האָט פּאַרמאַגט אַ זײער וואַ־רעמען טעמבר אין איר שטים, אינטימע טענער. ווי אַ שווישפּילערין האָט זי מיר צופיל נישט אימפּאַנירט — אַ מיטלמעסיקייט.

— איר ווייסט — זאָגט זי מיר איינמאָל — זינט די „באַפּרייער“ זענען צו אונדז געקומען פיל איך ווי די גאַנצע וועלט וואָלט פון מיר גע־וואָרן אַפּגעשניטן. מײַן אײגענע שטאַט — מײַן ביאַליסטאַק — איז מיר געוואָרן פּרעמד... איך דערקען איצט די שטאַט נישט... עפּעס דוכט זיך מיר, אַז „זײ“ האָבן די נשמה פון דער שטאַט פּאַרטריבן...

— אַזוי ווי איצט גראַדנע... און דאָ איז דען נישט אַזוי?... געווען אַ ליבע יידישע שטאַט... אויך אַ שטאַט מיט אַ יידישער נשמה... און איצט... אַ לײדיקייט... אַ פּוסטער חלל... דאָס יידישע איז לחלוטין פאַר־שטומט געוואָרן... די גראַדנער יידן האָבן זיך אַנגעכאַפּט אַן אונדזערע ספּעקטאַקלען ווי אײנער, וואָס טרינקט זיך, אַן אַ שטרוי...

— וואָס ווילן זײ, די אַלע רעגירער, פון די מענטשן? ווער דאַרף זײערע אַלעמענס „גליקן“? צו וואָס שטערן זײ די מענטשלעכע רו?...

— איר זענט אַ צו סענטימענטאַלע פרוי פאַר אונדזער האַרטן לעבן...
 — און איך מײן, — זאָגט פּאַגאַדאַ, — אַז מען דאַרף מיט זײַן
 דווקא סענטימענטאַל, כדי ליב צו האָבן די מענטשלעכע רו און די מענטש-
 לעכע פּרייקייט; כדי צו פאַראַכטן יעטוועדע ברוטאַליטעט — פון וואַנען
 זי זאָל נישט קומען...

— גלויבט מיר, — זאָגט זי נאָך אַ פּויזע — ווען איר קוקט זיך צו
 צו די עשאַלאַגען, וועלכע זענען אַוועקגעגאַנגען פון ביאָליסטאָק אין די
 רוסישע שנייען און פּרעסט — וואָלט איר גוט פאַרשטאַנען מײַנע ווער-
 טער... אין נאָמען פון וואָס האָט מען עס אין מיטן נאַכט אַרויסגעריסן
 אומשולדיקע פּרויען און קינדער, פּרידלעכע מענטשן, פון זייערע וואַרעמע
 בעטן — און פאַרשיקט זיי ווי פאַרברעכער אויף נע ונד? ... פאַרוואָס און
 פאַרוועזן? אין נאָמען פון וואָס? אַט האָט מען פון ביאָליסטאָק פאַרשיקט
 אַזוי אַרום מײַנע אַ חברטע. אַ ליבע, האַרציקע פּרוי און האַרציקער
 מענטש! איר אײַנציקער חטא איז — איר מאַן, אַן אַפּיציר פון דער פּויר-
 לישער אַרמײַ... וואָס זשע קאַנען מיר שוין פון אַזעלכע „באַגליקער“ דער-
 וואַרטן? ... און בכלל, וואָס פאַר אַן אינטערעס האָט אונדזער גאַנץ לעבן?...
 אַזוי האָט זי גערעדט און אויסגעגאַסן דאָס האַרץ, די יידישע שויר-
 שפּילערין, אין דער קליינער קאַפע אין אַן אַפּגעוונדערטן ווינקל בײַ אַ
 טישל (*).

27

אשרי יושבי ביתך...

— איין טאָג האָט זיך אין דער דאָזיקער קאַפע געוווּן ש. גארבער —
 אַן אַנפירער פון אַן אַמאָליקער יידישער אַמאַטאָרן-טרופע אין גראַדנע.
 זיין פּרנסה איז געווען פעלדשעריי, זיין ליידנשאַפט — די בינע, אַן אַל-
 טער „פּשיאַטשיעל“ (פּריינד) פון אַמאָליקע צײַטן אין גראַדנע.

(* דער שווישפּילערין פּאַגאַדאַ איז באַשערט געווען צו פּאַלן אַ קרבן פון אַן אַג-
 דער ברוטאַליקייט פון אַן ערגערער; נאָכן 22סטן יוני 1941 איז זי, צוזאַמען מיט איר
 טעכטערל, דערשאַסן געוואָרן אין סלאַנים דורך די דײַטשישע מערדער. דאָרט זענען אויך
 אומגעקומען דאָס רוב פונעם אַקטיאָרן-קאַלעקטיוו.)

איך רוף אים צו צו מיין טישל.
 — נו, גרייט איר אפשר צו עפעס א ספעקטאקל? — פרעג איך אים
 אין שפּאַס.
 — מיט מאַריס ליאמפען וויל איך נישט קאָנקורירן... — ענטפערט
 ער.

— נאָר דאָס איז די מניעה?...
 — דאָס און נאָך עפעס...
 — די צרה, מיין איך, שטעקט נאָר אין דעם „נאָך עפעס“...
 — אַבי איר פאַרשטייט...
 — איז וואָס זשע טוט איר עפעס פאַר דער „מענטשהייט“?
 — איך פאַרנעם זיך איצט נישט מיט דער „מענטשהייט“, נאָר מיט
 מענטשן. אין אַזעלכע צייטן איז שטעלן באַנקעס אויך אַן ענין...
 — דאָס רעדט שוין אין אייך דער פעלדשער... איז אייך אַזוי לייכט
 צו דערשטיקן אייער שטאַרקסטע „שוואַכקייט“ — שפּילן טעאַטער?
 — איך אַליין וואַלט עס טאַקע נישט געקאָנט... פאַראַן איצט גוטע
 „העלפער“...

גאַרבער פאַלט אַריין אין זכרונות: ער דערמאָנט מיר די אַלטע צייטן
 אין גראַדנע... די צייטן פון דער אַמאָליקער דייטשישער אַקופאַציע... אונ-
 דזער געמיינזאַמע טעטיקייט אין דער דעמאָלטיקער געזעלשאַפט „ידי-
 שע קונסט“... די ליטעראַרישע „פאַראַגשטאַלטונגען“... דער אויפגלאַנץ
 פון לייב ניידוסן... זיינע גראַמען... זיינע וויצן...
 — יאָ, זאָג איך, — מיר מוזן איצטער לעבן נאָר מיטן אַמאָל. דאָס
 איצטיקע לעבן אין גראַדנע איז ווייניק אינטערעסאַנט... ווי מיינט איר?
 ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט, ווי איינער זאָגט: „לאַמיר
 בעסער דערפון נישט רעדן“...

— פון אונדזערע אַמאָליקע באַקאַנטע האָט מען אַ היפש ביסל
 מענטשן אַרויסגעפירט פון גראַדנע... — צי איך ווייטער דעם שמועס. —
 אפשר קאָנט איר מיר זאָגן: מיט וואָס איז עס אַבראַמאָוויטש געווען אַזוי
 געפערלעך פאַר „זיי“? אַזוי שנעל אים „ליקווידירט“! און אַז ער איז
 געווען אַ „בונדיסט“?

גאַרבער גיט ווידער אַ מאַך מיט דער האַנט און רופט זיך נישט
 אָפּ מיט קיין וואַרט. איך זע, ער מיידט ספעציעל אויס צו רעדן מיט מיר
 „פאַליטיק“... פאַרוואָס עפעס איז ער עס אַזוי פאַרויכטיק מיט מיר?...

שפעטער האָט מיר דוד בערעזאָוסקי געמאַכט אויפּמערקזאַם, איך זאָל זיך היטן מיט אַ וואָרט פאַר גאַרבערן... אַז ער איז געוואָרן אַ גאַנצער „שמעלקע“ ביי די נייע „האַרן“... אַז איך זאָל בכלל נישט פאַרברענען גען צופיל אין די קאַפּעען... אַז היינטיקע צייטן איז „אַשרי יושבי ביתך“... איך פרוו מיר נאַכדעם אויסטייטשן גאַרבערס צוריקגעהאַלטנקייט אין אונדזער שמועס. אפּשר איז עס אַן אומזיסטער חשד? און ווער קאָן היינט וויסן? אַ קשיא אויף היינטיקער צייט? די צייט דעמאָראַליזירט. די מוחות ווערן צעמישט. אָבער וואָס שייך מיין דעמאָליטיק נישט פאַר זיכטיק רעדן פאַר אים — בין איך זיכער אין זיינע אַלטע סענטימענטן צו מיר... אָבער ניין, ניין! איך גלויב נישט אויף גאַרבערן!... בשום אופן נישט...

יא, מען מוז נאַכזאָגן דעם בעל־התהילים: „אַשרי יושבי ביתך“... אָבער גרינג צו זאָגן: זיך אין דער היים, אַז מען האָט אַ היים, אַן אייגענע היים, אַ משפּחה־טיש... איך האָב דאָך געמאָרט אַנקומען צו די קאַפּעען און רעסטאָראַנען נישט איין מאָל, נאָר מינימום צוויי מאָל אין טאָג — איז ווי זשע קאָן מען זיך עס איזאָלירן פון מענטשן? מענטשן — מיט גוטע אָדער שלעכטע כוונות?...

אַזוי זיך איך איין מאָל ביים אָונט־ברויט אין אַ קריסטלעכען רעס־טאָראַן אויף דאָמיניקאַנער־גאַס אָדער „סאָויעטסקאַיאַ“, לויטן נייעם נאָמען. מיין „ווי ז'אַ ווי“ ביים טיש איז אַ פּרישער מענטש. זיכער פון רוסי־לאַנד. דאָס דערקען איך באַלד לויט זיינע מלבושים, וועלכע זענען ווייט פון אייראָפּעאישער עלעגאַנץ... דער באַשיידענער אנצוג, דער שניט פון אנצוג, די לאַצן — נישט קיין היגע אַרבעט... טאַנדעט־מעסיק... אַז מען זיצט העכער אַ שעה צייט ביים טיש — צוליבן גרויסן עולם — און דער־צו אַזוי נאָענט, פאַרבינדט זיך צווישן אונדז אַ שמועס. פּריער וועגן קעל־נער, וועגן זיין דערלאַנגען צום טיש מיט צו גרויסע הפסקות, און דאָן קור־מען שוין זייטיקע באַמערקונגען. ווייזט זיך אַרויס, אַ רוסישער ייד. ס'איז אַ ייד פון מינסק. אַ „קאַמאַנדיראַוואָטשני“ (אַ שליח).

— איר רעדט יידיש?

— יא, — ענטפערט ער מיר אין רוסיש — אַז מען דאַרף רעדן, רעדט מען.

— ווען דאַרף מען יא און ווען — נישט?

— דאָס זאָוויסיט אין וואָס פאַר אַ אַבשטשעסטוואָ מען געפינט זיך...

די תשובה האָט ער מיר שוין געגעבן אין אַ „פערלדיקן“ יידיש...
 — קיין ריינעם יידיש רעדט איר נישט — באַמערק איך אים, —
 איר לייענט גאָר נישט אייער יידישע צייטונג „מינסקער אַקטאַבער“?
 — איך האָב ווייניק צייט דערצו... — רעדט ער שוין ווידער רו-
 סישן — ביי אונדז זענען אַלע גלייך: יידן, רוסן, טאַטאַרן, גרוזינער...
 אַלע לייענען רוסיש...

— פאַר וועמען זשע גיט מען אַרויס די יידישע צייטונג?
 — ווער עס וויל, איז פאַזשאַלויסטאַ! לייענט אייך „זשאַרגאַן“...
 איך לייען בעסער די „פּראָוודאַ“.

— איר האָט געזאָגט „זשאַרגאַן“... ביי אונדז זאָגט מען נישט
 „זשאַרגאַן“, נאָר יי די יי... — ווילט זיך מיר אים פאַרטשעפען.
 — וואָס איז די ראַזניצאַ?

— ס'איז שוין יאָ אַן אונטערשייד...

דאָ הייבט ער אָן מיר שטעלן פּראָגן:

הערנדיק, אַז איך בין פון וואַרשע, פאַרשיט ער מיך מיט קשיות. עס
 אינטערעסירט אים אַלץ: ווי עס לעבט זיך אין וואַרשע, פאַרוואָס איך בין
 אַנטלאָפֿן פון דאָרט. און איך זאָל אים זאָגן דעם אמת... — איין קלייני-
 קייט — צי עס געפעלט מיר דאָ איצט אין גראַדנע? ... צי איז איצט נישט
 בעסער ווי ביי די „פוילישע פּאַנעס“? ... און בכלל וויל ער פון מיר הערן,
 ווי עס פילן זיך דאָ די יידן אין גראַדנע? צי איז מען צופרידן מיט דער
 סאָויעטסקער וולאַסט'?

פון דעם מבול פּראָגן זע איך, אַז ער גייט מיט מיר „אויף זיכער“...
 ערשט אין דער רגע האָב איך פאַרשטאַנען און באַרעכטיקט בערע-
 זאָוסקיס עצה: „אשרי יושבי ביתך“...

פאַרשטייט זיך, אַז אויף דעם גאַנצן מבול פּראָגן האָב איך געענט-
 פערט מיט אַ פאַר גאַרנישט-זאָגנדיקע פּראָגן. דעם שמועס האָב איך שנעל
 ליקווידירט: איך האָב באַצאָלט דעם קעלנער און בין שנעל אַרויס פון
 רעסטאָראַן...

ווייטער, אַז כ'פלעג אַריינקומען אין אַ קאַפע, צי אַ רעסטאָראַן, פלעג
 איך שוין זיין שטום ווי אַ פיש. מיט קיין שום אומבאַקאַנטן פלעג איך
 זיך נישט אַריינגלאָזן אין קיין שמועס.

28

די פארענדערטע שטאָט

ווי שנעל עס האָט זיך געביטן דער כאַראַקטער פון שטאָט! איך דער-
קען נישט גראַדנע, דאָס אַמאָליקע היימישע, געמיטלעכע ייִדישע
גראַדנע! עפעס אַ פּרעמדקייט, עפעס אַן אומעטיקע כּמאַרע איז פּאַרצויגן
איבער דער שטאָט... ווױזן און צו וועמען איך זאָל נישט קומען — יעדער
דער לעבט פאַר זיך, אָפּגעשלאָסן אין זײַנע אײגענע ד' אמות. יידן האָבן
ווייניק קאַנטאַקטן, ווייניק שייכות אײנע מיט די אַנדערע. אַלע געזעל-
שאַפּטלעכע בונדן זענען אײבערגעריסן געוואָרן. אַלע פּרײַנדשאַפּטן ווי
אָפּגעקילט, גלייך ווי מענטשן וואָלטן פּלוצלונג פּאַרלוירן דעם צוטרוי
אײנע צו די אַנדערע...

אַזאָ קאַלטע רעזערווירטקייט פילט זיך אומעטום, כּמעט אין אַלע
קרייזן. פאַרוואָס איז עס אַזוי? וווּ ליגט די רעטעניש דערפון? איז עס
מורא? פּחד? מורא און פּחד פאַרן אײגענעם שטאָטן?...

איך זײַן אײנמאַל אין אַ שטוב וווּ איך פיל זיך יאָ היימיש — ביי
נח באַסן. נח באַס איז באַקאַנט ווי אַ קרישטאָל-ריינער און באַליבטער
געזעלשאַפּטלעכער עסקן. אַ מענטש, וואָס פאַרדינט אַלעמענס צוטרוי.
איך באַמערק אין דער ערשטער רגע זײַן גאַסטפּרײַנדלעכקייט און —
דער עיקר — זײַן צוטרוי צו מיר...

מיר זיצן ביי אַ גלעזל טײַ מיט וויינשיל, סערווירט פון זײַן סימפּאַ-
טישער פּרוי, די „בונדאָווקע“. די לופט פון דער שטוב, די פּרײַנדלעכע
אַטמאָספּער ווירקט באַרואיקנדיק, ווי באַלזאַם אויפן געמיט. הגם נח באַס
איז אַן אַלטער ציוניסטישער טוער און זי — אַ בונדישע טוערין — פונד-
דעסטוועגן איז די האַרמאָנישע רו אין שטוב קײנמאַל נישט געשטערט
געוואָרן.

— אומעטיק געוואָרן אין גראַדנע... — קלאַג איך זיך.
— הלוואי זאָל נישט זײַן נאָך אומעטיקער. — שמייכלט באַס.
— מסתמא הערט איר נישט דעם סאָוועטישן ראַדיאָ... — רופט
זיך אַן פּרוי באַס — ווען איר וואָלט געהערט דעם סאָוועטישן ראַדיאָ,
וואָלט איר דאָך כּסדר פאַרנומען „נאַשאַ סטשאַסטליוואַיאַ זשיון“ (אונ-
דזער גליקלעך לעבן)... וואָלט אײך דאָך נישט געווען אומעטיק...

נח באס דערציילט מיר ווידער די פרטים פון זיין אַרעסט און וועגן זיין שמועס מיט דער „נ. ק. וו. ד.“ בעתן פאַרהער. ער קוועלט אליין בעת-מעשה. ער איז זיכער, אַז צוליב זיינע קלוגע תשובות דעם אויספאַרשער האָט מען אים באַפרייט...

זיין פרוי איז שוין אין דעם דאָזיקן ענין ווייניקער נאַאיוו.

— אויב עס גייט אין אויפווייזן די אומשולד — טענהט זי — טאָ דערקלער מיר, מיט וואָס איז דערווייזן געוואָרן די „שולד“ פון די פרויען, קינדער און זקנים, וואָס מ'האַט אַרויסגעפירט פון גראַדנע הינטער די הרי-חושך?...

— טאָ פאַרוואָס-זשע מיינסטו האָט מען מיך אַרויסגעלאָזט? — פרעגט זי באַס.

— ווער ווייס, הלוואי זאָל עס זיין אויף לאַנג...

די דאָזיקע באַמערקונג פון דער פרוי האָט דורכגעאַגט אַ וואַלקן איבער זיין פנים...

— איך פרעג אייך — גיי איך אַרויס צו זיי מיט אַ „טענה“ — וווּ איז עס געהערט געוואָרן, מ'זאָל נעמען אַ יידישע שטאַט און אויס-ליידיקן זי לחלוטין פון איר יידישן נוסח? קיין זכר, קיין שפור פון יידיש לעבן... קיין יידישע שולן, קיין יידישע אָונטן, קיין יידישע פאַרוויילונג-גען, קיין יידיש ליד, קיין יידישע מוזיק — אויס! אַלץ אויס! בלויז דאָס איינע, וואָס דאָס טעאַטער שפילט אַמאָל, און אַז דאָס טעאַטער פאַרט אַוועק אויף גאַסטראָלן, בלייבט גאַרנישט, לחלוטין גאַרנישט. אַ מדבר! — שרייבט וועגן דעם אַ „זאַיאָולעניע“ צום „גאַראַיספאַלקאָם“... (שטאַטישער אויספיר-קאָמיטעט) — וויצלט זיך באַס.

פרוי באַס דערציילט, אַז עס זענען שוין אַנגעקומען בריוו פון די גראַדנער פאַרשיקטע אין קאַזאַכסטאַן. פון צווישן די שורות לייענט מען קלאַר אַרויס וועגן זייער פינצטערער „דאָליע“, די פאַרשיקטע פאַמיליעס געפינען זיך אין „פּאַסיאַלקעס“ (פאַרשיקונגס-דערפלעך). זיי וווינען אין באַראַקן. אין איין באַראַק וווינען אַ ריי פאַמיליעס. מען שלאַפט אויף נאַ-רעס. אַרויספאַרן פון „פּאַסיאַלאַק“ קאַנען זיי נישט. מען פּראַצעוועט שווער און ביטער פאַרן שטיקל ברויט. די געגנט איז אַ ווילדע. אַ מדבר... „מיט טרערן דערמאַנען מיר אונדזער פאַרלוירענע היים, אונדזער ליבע גראַדנע“... — אַזוי שרייבן די גראַדנער אין די פאַרצווייפלטע בריוו. איי-נער האָט אַפילו מרמז געווען: „ס'איז מיר זייער גוט, אָבער עס פעלט

מיר דער נייעמאן... ד"ה ווען ער האט דעם נייעמאן, וואָלט ער זיך גע-
קאַנט דערטרינקען...

נח באַס דערציילט מיר וועגן אַ יידישן זקן פון „פערשטאַט“, אַ ייד
אַ בן-תורה, וועלכער איז אויך אַוועק מיטן עשאלאָן: זיין זון איז געווען
אַ פוילישער אַפיציר — נו, איז דערפאַר האָט ער באַדאַרפט פאַרוואַגלט
ווערן אויף די עלטערע יאָרן קיין קאַזאַכסטאַן... „ווי האָלט מען טאַקע
אַזאַ זקן אין גראַדנע? טאַמער אַרגאַניזירט ער די „פערשטאַטיר“ שול-
מתפללים קעגן דער סאַוועטישער מאַכט“?... — פאַרענדיקט באַס מיט
סאַרקאַזם זיין דערציילונג.

— אומעטיק, אומעטיק געוואָרן אין גראַדנע... — חזר איך איבער
מיין קלאַג-לידל.

— וואָס-זשע ווילט איר — איראַניזירט ווייטער באַס — מ'האַט
דאָך אונדז „באַפרייט“...

— איר האַט דאָך שוין אַוודאי געהערט, ווי אַזוי מען האַט אונדז
„באַפרייט“: פון פּוטער, פון פלייש, פון צוקער... — חזרט איבער פרוי
באַס דאַס טראַפאַרעטע ווערטל, וואָס גייט אום אין שטאַט.

— איז וואָס-זשע טוט איר איצט גאַנצענע טעג אין שטוב? — פּרעג
איך באַסן.

— מ'קוקט אַריין אין אַ ספר. כ'האַב נאָך קיינמאַל נישט געלייענט
אַזוי פיל ווי אין די דאָזיקע טעג. איר ווייסט דאָך, אַז אַ „נאַש בראַט“
איז דאָך תמיד פאַרנומען מיט געזעלשאַפטלעכע ענינים, מיט אסיפות
און באַראַטונגען. איצט אַבער... געענדיקט! יא, יא, מ'האַט אונדז אויך
דערפון „באַפרייט“... — פאַרענדיקט באַס מיט אַן אומעטיקן טאַן.

כ'בין געזעסן אין דער דאָזיקער שטוב ביז רעכט פאַרנאַכט. כ'בין
אַרויס פון דאַרט אַן דערלייכטערונג: אומעטום די זעלביקע דערדריקטע
שטימונגען. ס'איז מיר פון דאַרט אויסגעקומען צו גיין אין „פערשטאַט“.
פאַרבייגענדיק דאַרט די אַלטע הילצערנע שול האָבן מיך פאַרהאַלטן די
קאַרגבאַלויכטענע פענצטער. אינטערעסאַנט, ווי עס זעט דאָ אויס איר
נעווייניק אין די דאָזיקע טעג. כ'דערמאַן זיך, אַז עס איז פרייטיק-צור-
נאַכט.

כ'גי אַריין אינעווייניק אין דער שול. ס'איז קבלת-שבת. אפשר
קוים אַ צוויי מנינים מתפללים דאָ-דאַרט צווישן די בענק. ווייניק ליכט
ברענען אין די הענגלייכטער. נישט אַזוי, מיט אַזאַ קאַרגער באַלייכטונג.

פלעגט מען דאָ פריער מקבל זיין די מלכה שבת... מיט וואָסער שטיל-דער- שלאָגענעם ניגון זאָגט עס דער אַלטער בעל-תפילה דעם „בואי כלה, בואי כלה“... פון איבערן ארון קודש, גאַנץ הויך, קוקן אַראָפּ, ווי פאַרשעמט, די לוחות מיט די „עשרת הדברות“: אַזאַ קליינע, אומעטיקע עדה יידן אין שול...

— פאַרוואָס אַזוי ווייניק דאוונערס אין שול? — טו איך אַ פּרעג אן אַלטיטשקו, נעבן וועלכן כ'בין געשטאַנען.

— אַ קשיא אויף איצט? איצט זיצן יידן בעסער אין דער היים... מען דאוונט ביחידות, אָדער אין אַ היימישן מנין... אַט מיר... אַלטע לייט... עפעס אַנדערש...

דאָס ביסל יידן איז זיך נאָך „מעריב“ צעגאַנגען מיט אַ קאַלטן „גוט שבת“ אין די שטיבער. אין מיר האָט די שול פאַרגרעסערט דעם אומעט... כ'האָב זיך שפעטער אומגעדרייט איבער די גאַסן און ציל. אַפילו אויף די גאַסן זעט מען נישט דעם עולם פון אַמאָל. עפעס זעט מען נישט קיין לאַכעדיק פנים... קיין שמייכל פון אַ פרוי...

כ'בין שטיין געבליבן פאַר אַ קינאַ. מ'גיט היינט „אַלעקסאַנדער נייעווסקי“. אפשר וועט עס מיך אַביסל צעשטרייען? איך גיי אַריין.

איך דאַרף נאָך וואַרטן ביזן סוף פון אַ סעאַנס. אין פאַיע — אַ היפש פובליקום. מען זעט דאָ אַ סך יוגנט, זייער ווייניק יידן. כאַטש תמיד איז אין קינאַ על פי רוב אַ יידישער עולם. איך זע אַ סך מענטשן אין היטלען. זייער „דעמאָקראַטיש“... פון וואַנען האָבן זיך דאָ פלוצלונג גענומען אַזוי פיל היטל-מענטשן?... נישט מעגלעך, אַז אַלע זאָלן זיין היגע...

אין איין ווינקל, אויף אַ פּאָדיום — אן אַרקעסטער. מען שפילט סאָוועטישע מאַטיוון. באַקאַנטע זאַכן, וואָס מ'הערט איצט שטענדיק דורכן ראַדיאָ. איך קוק זיך צו צו די מוזיקאַנטן און טראַכט, אַז אויך זיי זענען געבראַכט געוואָרן פון רוסלאַנד, כדי באַלד פון אָנהייב שוין צו לאָזן הערן אין די נייע שטעט סאָוועטישע לידער, סאָוועטישע מוזיק.

איך דריי מיך אום אין פאַיע. מ'רעדט דאָ אַ סך רוסיש. הייסט עס, טאַקע און אַנגעפאַרענער עולם, אַלץ מענטשן פון דאַרט, פון רוסלאַנד. „קאַמאַנדיראַוואַטשנע“. דאָס האָבן זיי טאַקע „געירשנט“ די דירות פון די אַרויסגעשיקטע מיט די עשאַלאַנען...

אַט שפילט דער אַרקעסטער אַ וואַלס. און אַלטן רוסישן וואַלס: „נאַ סאַפּאָד מאַנדזשוריאַי“. עטלעכע פאַרלעך דרייען זיך אַוועק אין טאַנץ.

מען טאנצט ווילעריש, נישט מיט אונדזער אייראפעאישער מאנירלעך-
 קייט, נאר עמכדיק... עס טאנצט אויך א מיידל מיט א מיידל... זיי טאנצן
 לאכנדיק און פארטשעפען זיך אלע וויילע אן די אנדערע טאנצנדיקע. דער
 עולם באלאגערט דעם בופעט: עס פארקויפט זיך דארט קוואס. פון וואנען
 האט זיך דא גענומען אין גראדנער קינא קוואס?... ווי קומט דא איצט די
 דאזיקע משקה?... אבער די רוסן קוויקן זיך דערמיט גאנץ געשמאק. זיי
 טרינקען איין „באמבע“ קוואס און א צווייטע...

בעת איך בין שוין געזעסן אינעווייניק אין זאל, בין איך געווען ווי
 אין א קלעם: אזוי געפראפט איז געווען דער קינא. עפעס א ריזיקער אג-
 געלויה פון יונג און אלט, א ליארם, א שטופעניש, א געדראנג.
 אפילו בעת מען האט שוין דעמאנסטרירט דעם פילם, האבן זיך אויך
 איבערן זאל געהערט אלע וויילע קולות, צווישנרופן. דאס האבן געטומלט
 די יוגנטלעכע — די רוסישע „פאצאנעס“:

— וואניא, זע!

— דאס זענען אונדזערע!

— ניין, דאס איז דער שונא!

— און איך זאג, אונדזערע...

— קוק, דוראק!

— אט רוסישע שליפעס!

— שווייגט, איר רוחות... — דערהערט זיך אין מיטן א געשריי פון

א דערוואקסענעם.

אבער די „פאצאנעס“ האבן זיך נישט איבערגענומען און האבן אין

א וויילע ארום ווידער זיך ארומגעקריגט.

ווי שנעל, ווי שנעל עס האט זיך דא געביטן די „דעקאראציע“: די

מענטשן, דאס גאנצע לעבן... אליין...

29

א „גאסט“ פון אוראל

אין איינעם פון די טעג, אין א לינדן, זוניקן פארמיטאג, זיך איך
 מיט קיפניסן אויף א באנק אין „ברעכאלקע“ (שווייצער-טאל).
 עמיץ פון די פארבייגייער פארהאלט זיך נעבן אונדז:

— שלום-עליכם, פריינד קיפניס!
 קיפניס קוקט אים אַ וויילע אָן און רופט אויס פון איבערראַשונג:
 — זילבער! ווי קומט איר דאָ? איר זענט דאָך געפאַרן אויף אוראַל
 מיטן „נאַבאַר“?
 — געפאַרן און שוין צוריקגעקומען...
 — וואָס איז געשען? דערציילט! ווי שרעקלעך איר זעט אויס! כ'האַב
 אייך דאָך גאַרנישט דערקענט.
 — כ'בין טאַקע ווי נאָך אַ שווערער קרענק... קוים מיטן לעבן
 אַרויס...
 — שוין נאָך די „גליקן“?...
 — שוין נאָך זייערע „גליקן“...
 — דערציילט, איך בעט אייך. זעצט זיך צו אַ ווייל.
 און דער יונגערמאַן האָט זיך אַנידערגעזעצט און גענומען דערציילן.
 ער האָט דערציילט אַ גאַנצע מגילה פון צרות און פלאַגן... ער האָט אַב
 געהויבן פון סאַמע אָנהייב: פון „נאַבאַר“ פון אַרבעטער אויף אוראַל, אין
 די שאַכטן:
 — מ'האַט דער יונגט צוגעזאָגט „גאַלדענע בערג“: דירות, אַ גוטע
 „סטאַלאַווקע“, טעאַטער און קינאָ... אַבער געקומען זענען מיר צו אַ שווער,
 ביטער לעבן. געאַרבעט האָט מען אַזוי ווי די יידן אין מצרים — בחומר
 ובלבונים. נאָכן טאָג אַרבעט אין די שאַכטן האָט מען געדאַרפט ערשט
 פטרן שעהען אויף צו באַקומען די פאַרציע ברויט אין „לאַראַק“, וואָס
 איז געווען קילאַמעטערס ווייט פון אונדזערע „אַבשטשעזשיטיעס“ (צוואַ-
 מענוויוונגען). און די „סטאַלאַווקע“? נאָך אַ טאָג שווערער פראַצע האָט
 מען אונדז געקאַרמעט מיט אַ מאַגערער זופקע און קאַשע. פלייש איז נישט
 אַלע מאָל געווען. אויב יאָ — האָט מען דערויף געדאַרפט קוקן דורך אַ
 מיקראַסקאָפּ... היינט פון וואַנען האָבן די מענטשן געקאַנט האָבן כוח צו
 דער שווערער פראַצע? זענען מיר פשוט אויסגעשעפט געוואָרן און שוין
 נישט געקאַנט די פיס שלעפּן... האָט זיך אָנגעהויבן צווישן אונדזערע
 פוילישע אַ לויפעניש... השיבנו נאָזאָד... מענטשן האָבן פאַרקויפט זייערע
 אנצוגער, זייערע וועש, כדי צו האָבן אויף הוצאות הדרך... נו, און אַזוי
 בין איך אויך צוריקגעלאָפּן פון „גן־עדן“...
 — און וואָס איז מיט אייער חבר? מיט רובינען? ער איז דאָך גע-
 פאַרן צוזאַמען מיט אייך?

— איר ווילט אים זען? ביטע, דאָ האָב איך אַ פּאָטאָגראַפֿיע...
 און זילבער נעמט אַרויס אַ פּאָטאָ פֿון טאַש און ווייזט אונדז:
 — פּאָטאָגראַפֿירט טאַקע מיט מיין פּאָטאָ־אַפּאַראַט... נאָך נישט גע־
 האָט אים דאָן פּאַרקויפֿט...

קיפּניס כאַפּט זיך פּאַרן קאַפּ:

— מיין גאָט! ער איז טויט!

זיין חבר רובין איז געלעגן אין אַ קאַסטן און אַרום אים זענען גע־
 שטאַנען אַ גרופּע חברים מיט אַראַפּגעלאָזטע קעפּפּ...

— רובין, — דערציילט ווייטער זילבער, — איז שווער קראַנק גע־
 וואָרן אויף אַ טיפּוס; אַ זייער אויסגעשעפּטער פֿון דער קאַטאַרגע, האָט
 זיין אַרגאַניזם נישט געקאָנט באַקעמפֿן די שווערע קראַנקייט... נאָך רובינס
 טויט האָט זיך אָנגעהויבן די אמתע לויפעניש צוריק, קיינער פֿון אונז
 דזערע יאָטן האָט דאָרטן קיין טאַג נישט געוואָלט בלייבן... מ'איז געלאָפֿן
 אַזוי ווי פֿון אַ שרפה... אַבי ווייטער, ווייטער פֿון אומגליק...

— נו, וואָס זאָגט איר צו די בלאַפּערס?... — רופּט אויס קיפּניס.

— ווי זיי האָבן עס אַגיטירט און געפּויקט מיט זייער „נאַבאַר“ אויף אַר־
 בעט... זיי האָבן די היימלאָזע „ביעזשענצעס“ פּאַרלאַקט מיט אַ „לע־
 קעכל“: מיט אַן אַוואַנס... מיט אַן אומזיסטן באַך־בילעט אויף אוראַל...
 מיט ברויט און ווורשט אויפֿן וועג...

— נו און וואָס טראַכט איר איצטער צו טאָן? — פרעגט אים
 קיפּניס.

— כ'וויל נאָר קומען אַביסל צו די כּוּחות, וועל איך מיר לאָזן צו־
 ריק קיין וואַרשע... מיינע חברים זענען שוין אַוועק צו דער גרענעץ... זיי
 האָבן דאָ קיין טאַג מער נישט געוואָלט בלייבן... איך האָב מיך געפּילט
 נישט „מיט אַלעמען“... צוריקגעקומען קוים מיטן לעבן...

— כ'האָב אייך טאַקע נישט דערקענט... וואָס פֿון אייך איז גע־
 וואָרן... איר זענט דאָך געווען ווי אַ דעמב... ווי אַלט זענט איר דען? נאָך
 אַ יונגער בחור. מער ווי 28 יאָר גיב איך אייך נישט.

— שוין 30, — פּאַרריכט זילבער. — אָבער אַזאָ אומגליק קאָן אַן
 אַטלעט אויך אַנידערלייגן...

דער „גאַסט“ פֿון אוראַל האָט זיך אויפּגעהויבן און געזעענט מיט
 אונדה.

— האָ, וואָס זשע זאָגט איר צו די בלאַפּערס?... — האָט זיך קיפּ־

ניס גאַרנישט געקאַנט באַרואיקן. — ווען איר קוקט אָן דעם בחור פריער.
ער האָט דאָך געבליט... בלאַפּערס, פּשיאַ קרעוו!...

30

די ניידוס־גאַס

איך בלאַנקע איינמאַל איבער די גאַסן און געפין זיך אויך אויף דער
ניידוס־גאַס.

איך וויל האָבן די סאַטיספאַקציע צו זען מיט מיינע אויגן אויפן
ראַג גאַס דאָס שמאַלע לאַקירטע בלעכל מיטן נאַמען פונעם גראַדנער
פּרעכטיקן פּאַעט — און דערצו נאָך מיינ נאַענטן חבר.

ווי דערשטוינט בין איך געוואָרן, דערווענדיק גאַר אַן אַנדער אָנ־
שריפט אויפן בלעכל: „פּערוואַמאַיסקאַיאַ“ אַנשטאַט — „אוליאַ ניידו־
סאַ“...

סטייטש? היתכן? אויס מיט דער ניידוס־גאַס? אַראַפּגענומען לייב
ניידוסעס נאַמען? פון אזאַ פּאַעט? איך האָב לכתחילה מיינע אויגן נישט
געוואַלט גלייבן.

דאָס וואָס די יידן האָבן אַדורכגעפירט ביי די פּאַליאַקן — אין
האַלב־פּאַשיסטישן פּוילן! — צו באַערן אַ גרויסן יידישן דיכטער, אַ יליד
גראַדנע — דאָס האָט מען ביי דער סאַוויעטישער מאַכט אַרונטערגעריסן?
כ׳בין געווען אויסער זיך און אַ גאַנצן טאַג זיך נישט געקענט באַ־
רואיקן. אין אַוונט האָב איך זיך געטראַפּן מיט מאַריס ליאַמפּען און מיטן
געהילפּס־רעזשיסער פון דער טרופּע ק—י. איך דערצייל זיי וועגן דער
חרפה. אויך זיי ווערן אויפגעבראַכט.

— מען מוז עפּעס טאָן. רעאַגירן! — זאָג איך — אפשר איז עס אַן
אַקט פון אַ קליינ־קעפלדיקן „טשינאַוויניק“.

— לאַמיר גיין אין „גאַראַיספּאַלקאַם“. — לייגט פּאַר ק—י.

ליאַמפּע איז אין אַ וויילע אַרום געוואָרן קילער צו דער זאַך.

— איך האָב מוראַ. — זאָגט ער — אַז מיר וועלן גאַרנישט קענען

אויפּטאַן... —

— פּאַרוואָס מיינט איר אַזוי?

— און איר מיינט דען אַנדערש? אַז „זיי“ טוען אָפּ עפעס, וועט „זיי“ שוין קיינער נישט איבערצייגן אַז דאָס איז אַ פעלער...
 — אָבער פונדעסטוועגן, — זאָג איך — מיר מוזן גיין. זיי ווייסן זיכער נישט, ווער ניידוס איז געווען.
 — אַז איר ווילט, פרוווט. איך גיי נישט...
 — טאָ לאַמיר גיין זאָלבענאַנד! — לייג איך פאַר ק—ין.
 — מסכים.
 — איך ווינטש אייך דערפאַלג... — זאָגט סקעפטיש ליאמפע.
 נאָך דעם זעלביקן טאָג זענען מיר ביידע — איך און ק—י — אַוועק אין „גאַראַיספּאַלקאַם“ אויף אַזשעשקאַווע גאַס.
 מיר מעלדן זיך צום „אַטווייעטסטווענני סעקרעטאַר“ (פאַראַנטוואָרט־לעכער סעקרעטאַר).
 — מיט וועמען האָב איך דעם כבוד? — פּרעגט ער.
 מיר זאָגן אים.
 ער פאַרבעט אונדז צום טיש.
 מיר האָבן אים אינפאַרמירט וועגן דעם ענין. דערציילט אים ווער ניידוס איז געווען; וועגן זיינע פאַרדינסטן פאַר דער יידישער ליטעראַטור.
 — זיכער איז דאָ געשען אַ מיספאַרשטייעניש... — זאָג איך. —
 די מאַכט האָט מסתמא נישט געוואוסט ווער ניידוס איז געווען...
 דער סעקרעטאַר האָט אונדז אויפּמערקזאַם אויסגעהערט און לסוף זיך אָפּגערוּפּן:
 — גוט, איך האָב אייך פאַרשטאַנען. איר מוזט עס מיר אַליץ געבן שריפטלעך. שרייבט אַן אַ „זאַיאָולעניע“.
 — ווי איז אָבער אייער מיינונג?
 — פּאַסמאַטרים! (מיר וועלן זען) — ענטפּערט ער דיפּלאַמאַטיש.
 מיר זענען ביידע נאָכדעם געזעסן אַ גאַנצן אַוונט און צונויפּגעשטעלט אַ מעמאָריאַל צום „גאַראַיספּאַלקאַם“. קלאָר געמאַכט דעם גאַנצן ענין, מאַטיווירט און פאַרטייטשט. דעם מעמאָריאַל האָבן מיר פאַרענדיקט מיטן אויסדריקן די האַפּענונג, אַז דער „גאַראַיספּאַלקאַם“ וועט זיך רעכענען מיט די געפילן פון די גראַדנער יידן, וועלכע האָבן שטאַרק געערט לייב ניידוסן ווי אַ העכסט טאַלענטירטן דיכטער; אַז דער „גאַראַיספּאַלקאַם“ וועט צוריקשטעלן דעם נאָמען פון דער לייב ניידוס־גאַס, ווי געווען. דעם דאָזיקן מעמאָריאַל האָבן מיר ביידע אונטערגעשריבן, צוגעבנדיק אונדזע־

רע טיטלען, וואָס מיר האָבן אין דעם ייִדישן אַקטיאָרן־קאַלעקטיוו: איך — „זאָוולט“ (ליטעראַרישער לייטער) און ק—י — „פּאַמאַטשניק כּוּדּרוּקאַ“ (געזיילף פון קינסטלערישן לייטער).

צומאַרגנס באַלד אינדערפרי איז שוין דער מעמאָריאַל געווען אייַ בערגעגעבן אין „גאַראַיספּאַלקאַם“. מ' האָט אונדז געהייסן קומען אין אַ דריי־פיר טעג אַרום נאָך אַ תּשובּה.

אין משך פון די עטלעכע טעג איז מיר אויסגעקומען צו רעדן מיט באַקאַנטע וועגן דעם דאָזיקן ענין. און מאַדנע: כמעט אַלע זענען געווען פאַרחידושט וואָס מיר האָבן אונטערגענומען די אינטערווענץ ביי דער מאַכט.

— דאָ דאַרף מען קוקן און שווייגן. — האָט איינער באַמערקט.
— אייער שתדלנות איז זייער נאַאיוו. — זאָגט אַ צווייטער. — איר מיינט טאַקע, אַז דער „גאַראַיספּאַלקאַם“ האָט געענדערט דעם נאָמען פון דער נייִדוס־גאַס גאַרנישט פּרעגנדיק ביי קיין אייגענע מענטשן?
— איז עס מעגלעך, אַז אַן „אייגענער“ זאָל געבן אַזאַ „עצה“?
— פאַראַן, פאַראַן אומבאַדינגט אַזעלכע עצה־געבערס...
אויך דוד בערעזאָווסקי איז געווען סקעפטיש צום דאָזיקן ענין.
אַז איך האָב אים דערציילט וועגן אונדזער אינטערווענץ, האָט ער געשמייכלט:

— איך זע, אַז איר קענט „זיי“ נאָך נישט... — באַמערקט בערע־זאָווסקי, — וואָס אינטערעסירן עס „זיי“ די סענטימענטן פון די גראַד־נער יידן, בעת מ'מוז די גאַסן צוגעבן אַ סאָויעטישן אויסזען? „פּערוואָ־מאַיסקאַיאַ“ איז מער סאָויעטיש ווי „אוליאַצַ נייִדוסאַ“...

— פונדעסטוועגן האָף איך יא, אַז אונדזער מעמאָריאַל וועט גענוג מען ווערן אין אַכט, — האַלט איך זיך ביי מיינס.

— האַפּט, האַפּט... וויל איז דעם גלויביקן... איר וועט עלטער ווערן מיט אַ פאַר טעג, וועט איר רייכער ווערן מיט אַ דערפאַרונג...
מיט דער דאָזיקער „דערפאַרונג“ בין איך טאַקע רייכער געוואָרן אין עטלעכע טעג אַרום.

מיר קומען ווידער — ק—י און איך — אין „גאַראַיספּאַלקאַם“ נאָך דער תּשובּה, ווי מען האָט אונדז געהייסן.
דער סעקרעטאַר אַליין איז גראַד נישטאַ און עס נעמט אונדז אויף

א פרוי — זיין פארטרעטערין. זי איז אינפארמירט וועגן אלץ און בעט אונדז זיצן.

זי עפנט אויף א פאפירענע טעטשקע און נעמט ארויס פון דארט אונדזער מעמאריאל. אויבן ביי דער זייט אויפן פאפיר, באמערק איך, איז שוין פאראן א צושריפט: די „רעזאלוציע“... עטלעכע שורות מיט רויטן טינט אין דער קרום געשריבן. זי ווארפט אדורך מיט די אויגן די „רעזאלוציע“. מיר ווארטן מיט שפאנונג.

— אייער „זאציאלעניע“ — זאגט זי לסוף קורץ — איז נישט גענומען געווארן אין אכט.

— ניין?! — כאפט זיך ביי מיר ארויס דער ערשטער אויסדרוק פון פארווונדערונג.

— ווי אזוי זשע? — פרעגט אויך ק—י.

זי האט אויף אונדז א בליק געטאן ערנסט, מיט אן א סימן פון א שמייכל.

— דאס איז אלץ, וואס איך קען איך זאגן... — רעדט זי ארויס געשעפטלעך קאלט.

— אבער איר ווייסט, ווער נידוס איז געווען? א בארימטער פאעט! — זאג איך.

— א פאעט מיט גרויסע פארדינסטן! — האלט אונטער ק—י.
זי שווייגט.

— אויפן גראדנער בית-עולם — רעד איך ווייטער — שטייט ניידוסעס א פרעכטיקער דענקמאל, געשאפן פון א בארימטן סקולפטאר. א סימן, אז דאס פאלק האט אים געערט... דערצו איז ער א געבוירענער פון דער שטאט... א גראדנער... דא האט ער געשאפן, דא איז ער יונג געשטארבן...

— איך זע, איך זע וואס איר שרייבט אלץ אין אייער „זאציאלעניע“. — רעדט זי ווייטער אין איר כסדר קאלטן טאן. — אבער זאגט מיר, פאזשאלויסטא, פון וועלכער סאציאלער אפשטאמונג איז ער געווען?...

דא בין איך שטום געווארן... דא, הייסט עס, ליגט דער הונט באגראבן... צוליבן טאטן דעם גוטבאזיצער, הייסט עס, איז לייב נידוס פסול...

— אבי ער אליין איז געווען א גרויסער פאָעט! — רוף איך זיך
באַלד אָפּ מיט מער קוראַזש.

— און פּושקין? ... — קריגט אויך לשון ק—י. — און פּושקין האָט
דען אָפּגעשטאַמט פון דער אַרעמקייט? ... פּונדעסטוועגן פאַרערט מען
פּושקיןען אויך אין היינטיקן רוסלאַנד ...

— זאָגט מיר, פּאַזשאַלויסטאַ, פון וועלכן לעבן האָט ניידוס גע-
שריבן? ... — פּרעגט זי מיט אַ העכערער שטים ווי בעת אַ וויכוח. —
ווי אַ זון פון אַ גוטבאַזיצער און פּאַבריקאַנט (מיר ווייסן אַלץ וועגן אים)
האָט ער זיכער נישט געשריבן וועגן אַרבעטער-לעבן... וועגן געראַנגל פון
אַרבעטער-קלאַס... איבעריקנס, מיר האָבן נישט וועגן וואָס צו דיסקר-
טירן... פאַראַן שוין אַ „רעזאַלוציע“ ...

ק—י טוט מיר אומבאַמערקט אַ צי ביים אַרבל און הייבט זיך אויף
דער ערשטער פון אַרט.

כ'האָב זיך געפילט ווי אָפּגעגאַסן מיט אַ קאַלטן דוש...

— נו, וואָס וועט איר זאָגן איצט? — פּרעגט ק—י שוין אויף
דער גאַס.

— פשוט אַ ווייטיק צו הערן אַזעלכע רייד... אַ ווייטיק און אַ
חרפה! ...

ק—י, ווי ניידוסעס אַ גרויסער פאַרערער און פאַרליבטער אין זיין
מוזיקאַלישן פּערז, האָט זיך אויך איבערגענומען מיט דער זאַך. איך זע
אין זיינע אויגן, אַז ער לעבט עס איבער.
מיר גייען שווייגנדיק און אַנטוישט.

— איר ווייסט וואָס איך טראַכט? — רופט זיך אָפּ ק—י נאָך אַ
לאַנגן שווייגן — די באַלשעוויקעס, זעט אויס, באַזיצן די „קונסט“ שנעל
צו פאַרוואַנדלען פּריינד אין פּיינט...

שפּעטער, אַז מיר איז אויסגעקומען ווידער צו גיין דורך דער געווע-
זענער ניידוס-גאַס, האָב איך זיך אינסטינקטיוו ביים ראַג אָפּגעשטעלט,
און קוקנדיק אויפן איבערגעמאַלטן בלעכל מיט דער נייער אַנשריפט:
„פּערוואַמאַיסקאַיאַ“ — האָב איך געהאַט דאָס געפיל, ווי איך שטיי פאַר
אַ פאַרשוועכונג... ס'איז פאַרשוועכט דער נאָמען פון אַ יידישן דיכטער
און אין גרונט איז אויך פאַרשוועכט דער ערשטער מאַי... יא, אריך דער
ערשטער מאַי, ווייל כלומרשט אין נאָמען פונעם אַרבעטער-יוס-טוב —

וואָס איז דאָך אַ סימבאָל פֿון פֿרייהייט! — איז פֿאַרשוועכט געוואָרן דעם פֿאַלקס אַ הייליקייט...

31

מיט דער חברה ציגיינער

אונדזער טרופע פֿאַרט אויף גאַטטראַלן קיין ביאַליסטאַק און דאָס מאָל פֿאַר איך מיט מיט דער חברה ציגיינער: עס גלוסט זיך צו ענדערן אַביסל דעם קלימאַט... אגב, עס ציט מיך צו שרייבער. טשיקאַווע, וואָס רעדן זיי איצט? וואָס טראַכטן זיי?

די ערשטע זאָרג אין ביאַליסטאַק איז געווען: וווּ נעכטיקט מען? וועגן האַטעלן איז קיין רייד נישט געווען. וווּ נאָר אַ האַטעל, אַן אכסניה, צי מעבלירטע צימערן — פֿאַרנומען, געפֿראַפט. די האַטעלן זענען פֿאַרנומען פֿון "קאַמאַנדיראַוואַטשנע" פֿון רוסלאַנד, די אכסניות — פֿון פֿליטיים. מיר האָבן זיך צעטיילט פֿאַרווייז צו זוכן אַ דאָך איבערן קאַפּ פֿאַר די געציילטע טעג, וואָס מיר זאָרפֿן דאָ זיין.

איך בין אומגעקראַכן אַ גאַנצן טאָג מיט איינעם אַן אַקטיאָר — שיפער — פֿון גאַס צו גאַס, פֿון אַדרעס צו אַדרעס. אַבער ווהיין מיר זענען נישט אַריין פֿרעגן — באַזעצט, פול! כאַטש גיי נעכטיק אויפֿן וואַקזאַל. אַבער אויך אויפֿן וואַקזאַל וואַלט מען קיין שטיקל פֿאַדלאַגע נישט געקענט געפינען. אַלע זאַלן און קאַרידאָרן זענען דאָרט טאָג און נאַכט געווען אַנגעוואַלגערט פֿון אַ המון. מאַנסבילן, ווייבער, קינדער, אַלץ פֿליטים!

אַ חוץ די פֿליטים, וואָס וואַלגען זיך סתם אויפֿן וואַקזאַל, נישט האַבנדיק קיין דאָך איבערן קאַפּ — זענען דאָ אויך פֿאַראַן אַ סך פֿאַסאַן זשירן וואַרטנדיקע אויף צוגן. די צוגן זענען תמיד געפֿראַפט און די "פֿאַסאַדקע" (דאָס איינשטייגן) איז אַזוי שווער — ווי אייננעמען אַ פעס־טונג... ליגט מען דאָ אַפּ אויפֿן וואַקזאַל גאַנצע טעג און נעכט און מ'וואַרט. דערצו גייען נישט די צוגן פינקטלעך און מ'ווייס קיינמאַל נישט ווען אַ צוג קומט אָן...

ערשט אין אַוונט איז אונדז געלונגען צו דעררעדן זיך מיט עפעס אַ פֿרוי פֿון אַ פֿריוואַטער וווינונג. די דאָזיקע פֿרוי האָט זיך אַרומגעזען,

אז אין איצטיקער צייט איז גאר קיין בעסערע פרנסה נישטאָ, ווי מאַכן ביי זיך אין שטוב אַ שטיקל אכסניה. איצט, ווען אַלע געשעפטן און פרנסות זענען אונטערגעגאַנגען, איז עס ממש אַ שמאַליץ-גרוב... האָט זי אין איינעם אַ גרעסערן צימער פון איר דירה אַריינגעשטעלט עטלעכע אייזערנע בעטלעך און גענומען אַריינלאָזן מענטשן אויף נאַכט־לעגער. פרייזן האָט זי געשטעלט געפּעפּערטע — קיינער האָט נישט געוואָגט צו דינגען זיך — און דאָס געשעפט איז געגאַנגען.

די פרוי פירט אונדז אַריין ווייזן דאָס צימער, וווּ מיר וועלן שלאָפּן. דאָ שטייען פיר אייזערנע נעבעכדיקע בעטלעך, באַדעקט מיט עפעס שמוֹר־ציקע שמאַטעס. עס כאַפט אָן אַן איבל קוקנדיק דערויף.

— דאָס איז דאָס בעטגעוואָנט? — פרעג איך.

— עס געפעלט אייך אפשר נישט?... — פאַרט זי גלייך אַרויס

מעשה־תּקיה...

— איר האָט גאר נישט קיין ריינע ליילעך? קיין זויבערע קישן?... —

— היינטיקע צייטן קלייבט מען נישט איבער. אויב עס געפעלט

אייך נישט, קענט איר גיין אין האַטעל „ריטץ“...

— יאָ, פרוי, אָבער אַ ריינע ליילעך קען מען דאָך פון אייך פאַר־

לאַנגען. מילא, וועט קאָסטן נאָך עפעס... מ'דינגט זיך דאָך מיט אייך

נישט...

דערהערט אַזאָ אַרגומענט, איז שוין די פרוי געוואָרן ווייכער.

— גוט, גוט, איך וועל אייך געבן אַ ריינע ליילעך. מ'האַט אינדער־

פרי געוואָשן וועש, איז נאָך נישט טרוקן. ביז וואָנען איר וועט קומען

שלאָפּן, וועט זיך עס צוטריקענען... איר קומט דאָך נישט אַזוי פרי

שלאָפּן?

— אויסגעצייכנט! אַ דאַנק אייך, באַלעבאַסטע!

פאַראויס איינגעצאָלט פאַרן נאַכט־לעגער — כדי צו זיין זיכער...

— זענען מיר אַרויס אויף דער ווינטערדיקער גאַס.

— ווי איך זע, — שפּאַסט מיין באַגלייטער, דער אַקטיאָר שיפּער,

האַט איר נאָך „בורזשואַזע געווינהייטן“... איך ווילט דווקא האָבן אַ

ריינע ליילעך... וווּ זענען מיר דען? אין אַ קאַפיטאַליסטיש לאַנד?... פע,

קאַנטררעוואָלוציע!...

צו דער פאַרשטעלונג — מען האָט געגעבן „טוביה דער מילכיקער“

— איז געקומען אַ ריזיקער עולם. אויך דאָ, ווי אין גראַדנע, זענען ייִדז

פארבענקט נאך א יידיש ווארט. געקומען אויך די גאנצע שרייבער-משפחה. די היגע און אלע שרייבער-פליטים. איך זע זיך מיט אנשי שלומנו.

נאך דער פארשטעלונג גייט מען אריין אין א קאפע אויף א "קיר בעץ". פאראן דא שרייבער, אקטיארן. איך זיך ביי א טישל צוזאמען מיט משה בראדערזאן און זיין פרוי, די שוישפילערין שיינע מרים. אויך בראדערזאן ארבעט אין ביאליסטאקער יידישן מלוכה-טעאטער ווי א "זאוו-ליט". איך דערצייל אים צו. אנד. וועגן מיין נישטיקן לוי, וואס קלעקט נישט אויף פרנסה...

— און איר זענט אויף בעסערע באדינגונגען? — פרעג איך.

— בקבצנו יחד... — ענטפערט ער.

— ווי זשע פילט איר זיך בכלל? — פרעג איך בראדערזאנען. —

זענט איר שוין אריין אין דער נייער "ארביטע"?... האט איר דא נישט קיין גרעסערע טעאטראלע אמביציעס? זיין א "זאוולט" איז דאך ווייניק פאר איך. אפשר קליין-קונסט — אלא דעם אמאליקן "אררט"?

— געטראכט... געהאט עפעס פלענער... פראיעקטן... אבער ס'איז

נישט אזוי לייכט פאנאדערצושפרייטן די פליגל...

עס איז צוגעקומען צו אונדזער טישל דער מוזיקער מ. שניאור —

איינער פון אונדזערע "תושבים" אויף "טלאמאצקיע 13". ער זעט אויס נאך מער אפגעלאזן און פארווארלאזט ווי אין ווארשע. זיין טונקל-ציגיי-נעריש פנים שטארק פארעלטערט. נאך מער ציגיינעריש, און אין זיינע טונקל-ברוינע אויגן — אויסגעלאשענער גלאנץ.

— ווען טרעט איר אויף מיט אייער ווארשעווער כאר? — פרעג

איך אים שפאסיק.

— מיין ווארשעווער כאר איז געגאנגען שלאפן... ס'איז צייט פאר

אונדז אלעמען צו גיין שלאפן...

— א פראפא שלאפן... — רוף איך זיך אפ. — זאגט מיר, רבותי,

ווי שלאפט איר? אין וואס פאר אן אכסניה?...?

און איך דערצייל זיי די סצענע אין מיין "לוקסוס-האטעל" און וועגן

מיין דיאלאג מיט דער באלעבאסטע.

— איר האט נאך געהאט מזל. — זאגט בראדערזאן. — אויך אונזל-

כע "אכסניות" זענען דא א יקר המציאות. מילא, איז אן ליילעכער! ווער דארף האבן זייערע ליילעכער? זייערע קישנס? נישט אמת, שניאור?...?

א פויסט איז פאראן, לייגט מען אונטער די פויסט און מען שלאפט...
 — אויף כפרות די קישנס מיט די אלע „בעבעכעס“... — טוט שניי-
 אור א מאך מיט דער האנט.
 — דער בעסטער שלאף איז, אז מען לענט זיך אן אויף דער פיאנא
 אויף „טלאמאצקיע“... נישט אמת, שניאור?...
 — הלואי בין איך איצט דארטן!
 און אזוי האט מען זיך געוויצלט איבער זיך אליין.
 אנטקעגן ביי א טישל זיצט אברהם מארעווסקי, דער „כורוק“ פון
 ביאליסטאקער יידישן מלוכה־טעאטער. מיט אים זיצן עטלעכע אקטיארן
 פון זיין אנסאמבל און ער רעדט עפעס אין זיי אריין מיט זיין הייזער-
 קער שטים. ער רעדט אימפולסיוו. א קליין וועלטל, אן איינגעשרומפענע
 איז זי געווארן די ברייטע יידישע וועלט. אבער ווי קליין די סביבה זאל
 נישט זיין — תמיד געפינט זיך שוין ברען־שטאף, וואס זאל דערהיצן
 געמיטער. ווער רעדט נאך צווישן קאיאפן!...

32

א נאכט אין דער אכסניה

אז כ'בין שפעט ביינאכט געקומען מיט מיין „אח לצרה“ אין אונז-
 דער אכסניה, איז מיר פינצטער געווארן פאר די אויגן: אויף אונדזערע
 בעטלעך זענען נאך אלץ געלעגן די שמוציקע שמאטעס.
 — גאט מיינער, ווי קען מען זיך אויסטאן און אריינלייגן זיך אין
 אזא בעט?
 מיר רופן אריין די באלעבאסטע.
 — סטייטש, איר האט אונדז דאך צוגעזאגט ריינע ליילעכער?
 — וואס זאל איך טאן, אז זיי זענען נאך נישט גוט טרוקן. איין וויי-
 ליטשקע, כ'וועל אייך ווייזן.
 און זי גייט ארויס אין קיך און ברענגט אריין די ליילעכער.
 — זעט אליין, טוט א טאפ.
 איך טאפ — טאקע פייכט. פייכט און אויסגעקעלטערט.
 — פארפאלן, — זאג איך — בעסער פייכטע ליילעכער איידער
 שמוציקע...

— אַז אייך איז ליב, איז מיר ניהא... — ענטפערט די באַלעבאָסטע
און וואָרפט מיר צו אויפן בעט אַ ליילעך.
— מיר אויך, — בעט מיין „אח לצרה“.

איך האָב אַראָפּגעשאַרט די שמאַטעס פון בעט און אויסגעשפּרייט
די פייכטע ליילעך, אַריבערציענדיק זי איבערן נישט־זויבערן קישן. כ'האָב
בלויז אַראָפּגעוואָרפן דעם רעקל און זיך ווי עס איז צוגעשפּאַרט. אַזוי
האָט אויך געטאָן דער אַקטיאָר. צוגעדעקט האָב איך זיך מיטן אייגענעם
מאַנטל, ווייל דער צודעק פון בעט האָט מיר אויסגעוויזן פאַרדעכטיק...

אין צימער זענען געווען נאָך צוויי מענטשן צום שלאָפן. אין אַ
ווינקל, אויף דער פּאַדלאַגע, אין אַן אויסגעלייגטן פּאַק אייגענעם בעטגע-
וואַנט, איז געלעגן אַ „פּאַני“ פון וואַרשע. זי האָט אַפילו זיך געמיגלט
צו לייגן איר בעטגעוואַנט אויפן בעטל, צו וועלכן זי האָט נישט געהאַט
קיינ צוטרוי... איר מאַן האָט זיך נאָך נישט געלייגט. ער איז געשטאַנען
אַ האַלב־אַנטבלויזטער און זיך איינגעריבן דעם קערפּער מיט עפעס אַ
זאַלב קעגן פּאַראַזיטן...

— דאָס וועט אייך דען העלפן? — פרעג איך אים.
— איך ווייס דען? איך טו וואָס איך קען... איך שמיר זיך...
— אויב אַזוי — מישט זיך אַריין דער אַקטיאָר — מעג זיך איצט
גאַנץ ביאַליסטאַק שמירן מיטן זאַלב...
— אייך לאַכט זיך... — זאָגט יענער פּאַרדראַסיק, — וואַרט, וואַרט
יונגערמאַן. שלאַפט דאָ אַ פּאַר נעכט, אין דעם „האַטעל דע וואַנץ“, וועט
איר אויפהערן צו זיין אַזאַ חכם...
— מילא, וועל איך טאָן וואָס אַלע טוען... וועל איך מיד אויך
קראַצן...

— און איך, זעט איר, קען שוין נישט מער... — רעדט דער שמי-
רער מיט אַן ערנסטן טאָן, — גענוג... איך לויף שוין צוריק...
— צוריק?? ווהיין?
— קיין וואַרשע.
— טאַקע צוליב די לייז? ...
— לאַכט, לאַכט! מיין פרוי איז געוואָרן אויס מענטש... אַט זעט...
אויף דער פּאַדלאַגע וואַלגערט זי זיך...

דאָ האָט זיך אָפּגערופן די פרוי פון דער פּאַדלאַגע אין פויליש:

— איד פארשילט דעם טאג, וואָס כ'בין אַרויס פון וואַרשע... צואַ
שמוץ, צואַ חזיריי!

— איז גייט איר טאַקע צוריק? האָט איר גאָר קיין מורא נישט
פאַרן דייטש?

— מילא, איין מאָל שטאַרבט מען... — רעדט ווייטער די פרוי. —
וויפל ס'איז באַשערט צו לעבן, וויל איד לעבן ווי אַ מענטש, נישט ווי אַ
וואַרים אין מיסט... אין שמוץ, אין אַפפאַל... ברררר!... ניע מאַגען וויענ-
צעיי... (איד קען נישט מער...).

— ווו האָט איר געווינט אין וואַרשע?

— אויף מאַרשאַלקאַווסקע... געלאָזן דאָרט אַ גערוימע וווינונג מיט
פרעכטיקע צימערן... מיט אַ טעראַסע... מיט אַ וואַנע-צימער... מיין גאַט,
אַ וואַנע-צימער!... מיט אַ דוש... מיט שפיגלען... מיט טעפּיכער אין די
צימערן... מיט די פיינע „אַזשעכאַווע“ בעטן אין שלאַפּצימער... אַך, ווען
איד האָב איצט מיין בעט!...

איד הער זיך צו ווי זי רעדט, די וואַרשעווער „פאַני“, און טראַכט:
„ווי מענטשן זענען עס נאַאיוו: מ'זעט אַלץ די היים, דאָס ווייסע בעט!...“
כ'קוק אָן דאָס יונגע פאַרפאַלק: נאָך יונגע מענטשן, זעט אויס,
פאַרמעגלעכע. מען דערקענט עס אין דעם עלעגאַנטן בעטגעוואַנט אויף
דער פאַדלאַגע; אין די פיינע פרויען-קליידער, וואָס ליגן ביי דער זייט
אויף אַ שטול; אין די פינקלדיקע שטיינער אויף אירע נאָך ווייסע פינג-
לעך...
— איז ווען-זשע פאַרט איר?

— טאַקע מאַרגן-איבערמאַרגן. מיר האָבן שוין אַ גוטן „פּשעוואַד-
ניק“.

— דזיענקי באַגו! — רופט אויס די פרוי אַ צופרידענע. —
כ'וואַלט שוין געוואַלט דערלעבן צו זיין אויף „יענער זייט“, כאַטש איין
נאַכט אין מיין בעט...
— דער מאַן האָט געענדיקט זיין שמירעריי מיטן זאַלב און זיך אויך ווי
עס איז איינגעאַרדנט אינעם קופּע בעטגעוואַנט נעבן זיין פרוי.

מ'האַט פאַרלאַשן דאָס ליכט. כ'בין לאַנג געלעגן אינעם חושך מיט
אַפענע אויגן. ס'האַט נישט גענומען קיין שלאַף. צו מיין קאַפּ האָט זיך
געקלעפּט אַזוי אומבאַקוועם די נאָך פייכטע ליילעך. און אין קאַפּ, אין

מות, האבן זיך געפלאַנטערט מחשבות וועגן היים, וועגן אַ ווייס בעט, וועגן זאָרגלאַזער מנוחה...

33

„מיון פרעמירטער פּאָעט“

צומאָרגנס האָב איך אין שרייבער־הויז געטראָפֿן מיינעם אַ ליבלינג, דעם יונגן פּאָעט חיים סעמיאַטיצקי, און בין מיט אים אַוועק מעסטן די גאַסן.

סעמיאַטיצקי שטאַמט פון אַ שטעטל הינטער ביאַליסטאָק, פון טיך טין. אַנטלויפנדיק פון וואַרשע, פון די דייטשן, איז ער אַוועק אַהיים, אין שטעטל אַריין, און דאַרטן זיצט ער כסדר. — פאַרוואָס ווייזט איר זיך אַזוי ווייניק אין ביאַליסטאָק? — פרעג איך אים.

— אין אַזעלכע צייטן איז „אשרי יושבי ביתך“...

— סטייטש? ציט אייך נישט צו דער שרייבער־משפּחה?

— יאָ, אמת, עס ציט טאַקע אַמאָל צו שרייבער; אָבער וואָלט עס געווען „טלאָמאַצקיע“, וואָלט איך זיכער נישט געקענט איינזיצן אין שטעטל... איר ווייסט דאָך, ווי איך האָב זיך געמוטשעט און געקלאַמערט אָן וואַרשע... מיט וואָס, זאָגט מיר, זאָל איך קומען אַהער? מיט מיינע לידער? פאַר „זיי“ איז עס דאָך „רעאַקציע“...

חיים סעמיאַטיצקי איז געווען אַ סובטעלער, טיף־רעליגיעזער דיכ־טער, פון זיינע לידער האָט געווייעט מיט קאַסמישער שיינקייט, מיט דער הייליקייט פון תּפּילות. אין די בלויקייטן פון הימל און אין זון־פאַראַנג האָט ער געזען אויך גאָט...

— שרייבט איר נאָך, הייסט עס, אַלץ די זעלבע „רעאַקציאָנערע“

לידער ווי אַמאָל, מיון פרעמירטער פּאָעט?...

— אַלץ די זעלבע... אויף אַ האַר זיך נישט געביטן... „זיי“ האָבן

מיך מיט גאַרנישט אַנגערעגט איך זאָל זיך בייטן... איך זאָל פאַר „זיי“ זינגען „הלל“... זאָלן עס אַנדערע טאָן, אויב זיי איז ניחא...

איך האָב סעמיאַטיצקין טיטולירט „מ י י ן פרעמירטער פּאָעט“,

ווייל קורץ פאַר דעם מלחמה־אויסברוך — אין זומער 1939 — האָט דער

וואַרשעווער יידישער פען-קלוב צוגעטיילט דריי פּאָעטן די פּרין-פּרעמיע פאַר דיכטונג. אין זשורי זענען געווען: יצחק קאַצענעלסאָן, ש. י. אימ-בער, זלמן רייזען, רחל קאַרן און דער שרייבער פון די שורות. און די דריי פּרעמירטע דיכטער זענען געווען: חיים סעמיאַטיצקי, יוסף רובינ-שטיין און אלחנן וואַגלער.

— איז וואַס-זשע טראַכט איר צו טאָן? בלייבן ווייטער פאַררוקט אינעם שטעטל?

— איך טראַכט וועגן אַריבערכאַפן זיך קיין ווילנע, קיין ליטע. ס'איז דאָך נישט קיין תּכּלית צו זיצן דאָ ווי אַ בער ווינטער אין דער נאַרע. עס ווילט זיך דאָך אויסלעבן ווי אַ שרייבער. דאָ אָבער... אַ וועגעטאַציע...
— האָט איר עפּעס אָנגעשריבן נייע זאַכן לעצטנס?

— יאָ, איך האָב אַפּילו די טעג אָנגעשריבן דריי לידער...

אַ מאַדנע טבע האָט ער געהאַט, אָט דער סעמיאַטיצקי: ער האָט זיך נישט נוהג געווען ווי אַלע שרייבער, זיך אַנידערצוועצן ביי אַ שרייבטיש און אַנשרייבן מיט טינט אויף פּאַפּיר; נאָר ער „שרייבט“ עס נאָר אין קאַפּ... ער קען אַמאָל אַרומגיין מיט גאַנצע ציקלען נייע לידער טעג און וואַכן און זיי נישט פאַרשרייבן. וויפל איך פלעג אים דערפאַר נישט מוסרן אין וואַרשע נאָך — ער איז זיך נאָך אַלץ אַזוי נוהג.

אויך איצט אויף דער גאַס לייענט ער מיר פאַר זיינע לעצטע דריי לידער פון אויסנווייניק. אויפן פּאַפּיר האָט ער זיי נאָך נישט „איבערגע-שריבן“ פון קאַפּ...

אויך די דאָזיקע לידער זענען פון זיין שטענדיקן זשאַנר: וועגן דער שכינה, וואַס באַהאַלט זיך הינטער פּרוכתן אין פאַריתומטע בתי תּפּילה... וועגן ווערבעס, באַטויטע מיט טרערן פון וויינענדיקע מלאכים... וכדומה. לאַנג, לאַנג האָבן מיר אַזוי אַרומגעבלאַנקעט איבער די ביאַליסטאַ-קער גאַסן. מיר זענען אַזוי פאַרקראַכן ביז ערגעץ אין אַן עק שטאַט. פון דערווייטנס האָט זיך אויסגעשפּרייט אַ שטיק פעלד אין שנייאיקער ווייס-קייט. ביימער זענען געשטאַנען באַקיטלטע, ווי פאַרטיפּטע אין מחשבות. — קוקט אָן די ווייסקייט! — טוט אַ ווייז סעמיאַטיצקי. — גוט כאַטש, וואַס די נאַטור קען מען נישט ענדערן. קיין רעזשים איז נישט בכוח „גלייכצושאַלטן“ גאַטס שיינקייט... די בלויקייט פון הימל...
אויף צוריקוועגס רעדט ער מיר צו:

— קומט, לאַמיר צוזאַמען זיך אַריבערכאַפן קיין ווילנע. געהאַט אַגב אַ בריוול פון נח פּרילוצקין. ער ראַט מיר צו קומען. נח פּרילוצקי איז אַגב געווען חיים סעמיאַטיצקיס ערשטער גייס־טיקער אפּוטרופּוס אין וואַרשע. ער איז געווען דער ערשטער, וועלכער האָט סעמיאַטיצקין אַנטדעקט און מקרב געווען, געזאָרגט שטענדיק. אַז זיינע לידער זאָלן אָפט געפינען פּלאַץ אין דער פּרייטיקדיקער ליטעראַ־רישער זייט פון „מאַמענט“, „מענטשן און ווערק“. נישט אומזיסט האָט סעמיאַטיצקין געצויגן קיין ווילנע. ער האָט זיין פּלאַן אינגיכטן אויסגעפּירט. ער האָט זיך דערשלאָגן אין „ירושלים דליטאַ“*.)

34

די „געפּאַלענע טעמפּעראַטור“...

מיט אַ טאַג שפּעטער קום איך ווידער אַריין אין „דאָם פּיסאַטיעליאַ“. די שטימונג איז דאָ געוואָרן אַ קעלטערע. ווייניק מענטשן דאָ איצט געטראָפּן. די פּנימער זענען עפּעס מאַדנע אַנגעכמורעט. ווער עס ליגט אויפן בעטל, ווער עס קוקט אַריין אין אַ בוך, צי אין אַ מאָנוסקריפּט. עס מאַכט דעם איינדרוק, ווי די מענטשן וואַלטן געווען אַנגעשטויסן, גע־טראָגן אַ האַרץ איינע אויף די אַנדערע. עס ווערט מיר אומהיימלעך פון דער „געפּאַלענער טעמפּעראַטור“ ביי די שרייבער... איך כאַפּ אַ שמועס מיט משה זילבורגן. ער זעט אויס ערגער ווי תּמיד. אין די קנייטשן פון זיין פנים באַהאַלט זיך פּאַרביטערטקייט. זיל־בורג איז בכלל אַ מענטש אַן אַנגעכמורעטער. איך געדענק אים פון יעדער צייט, ווען ער איז קיין וואַרשע אַנגעקומען. אַ לאַנגע צייט איז ער געווען אַרבעטסלאָז און קיין האַניק האָט ער דאָן אין וואַרשע נישט גע־לעקט... די פּאַרוואַלטונג פון ליטעראַטור־פּאַראַיין האָט פון אים אָפט אויס־געהערט זיינע תּרעומות, זיינע פּאַרביטערטע טענות.

* שפּעטער, ביי די דייטשן, איז זיין אַפּוטרופּוס נח פּרילוצקי פּאַרפּייניקט גע־וואָרן אין די קעלערן פון דער „געשטאַפּאַ“ און חיים סעמיאַטיצקי איז אומגעקומען, מסתּמא, אויף פּאַנאַר...

— היתכן?! — פלעגט ער האלטן אין איין טענהן — מען זאָרגט גאַרנישט פאַר די אַרבעטסלאָזע! מען זיצט אויף די פעטע פּאַסטנס און מען קומט נאָר אין פאַראיין עסן גענדזנס...

שפעטער, בעת עס האָט זיך געגרינדעט „אונדזער עקספרעס“ און זילבורג איז געוואָרן דאָרט אַ רעדאַקציע-מיטגליד, האָט ער זיך באַר-איקט. איין טאָג, ביי מיטיק, אין בופעט פון פאַראיין, האָב איך אים שוין אויך געטראָפן זיצנדיק איבער אַ טעלער און אַרומנאַגנדיק אַ פּולקע גענדזנס...

„גאָט צו דאַנקען!... — האָב איך בעת-מעשה געטראַכט — די אַפּאָזיציע האָט זיך איינגעשטילט“...

משה זילבורג איז אויף טלאָמאַצקיע געווען אַביסל „ליניקסיש“ גע-שטימט און מען האָט אים אָפט פאַררעכנט צו דער לינקער שרייבער-גרופע. דאָ ביזן אַיך געווען זיכער, אַז ער שפּילט די ערשטע פּידל...

אַבער באַלד אין אָנהייב פון אונדזער שמועס באַמערק איך, אַז איך בין זיך טועה. עפעס מורמלט ער אונטער. עפעס איז ער ווידער נישט צופרידן... אמת, איצט איז עס נישט קעגן די „גענדזלעך“... קיינער עסט דאָ איצט נישט קיין גענדזלעך... אַבער דאָך איז ער אומצופרידן... עפעס קוועלט אים, עפעס באַפּרידיקט אים נישט... ער קרעכצט נאָר אַרויס אַפּ-געהאַקטע ווערטער פון אָנגעזאַמלטן אינעווייניקסטן פאַרדרוס:

— עך... ווייס איך וואָס... נישטאַ וואָס צו מאַכן... מ'קען זיך צו גאַרנישט דעררעדן...

איך ווייס נישט קלאָר וואָס ער מיינט, דער תמיד אומצופרידענער משה זילבורג. אַבער איך פּיל, ווי עס פּייניקט אים. עס ווילט זיך אים אויסשיסן עפעס אַ שאַרף וואָרט און — ער האַלט זיך איין... ער האַלט קאָפּ און באַהערשט זיך, נישט אַרויסצוכאַפּן זיך מיט אַן איבעריק וואָרט... איך וויל אים נישט ציען ביי דער צונג. אַז אַ מענטש האָט מורא, זאַל ער מורא האָבן. עס שאַדט נישט, אַז מען איז פאַרויכטיק אין אַזעל-כע צייטן...

— האָט איר כאַטש עפעס אַ באַשעפּטיקונג? — פרעג איך אים.
— ווער באַשעפּטיקונג! וואָס באַשעפּטיקונג! — רעדט ער אויפגע-רעגט. — מ'קען דאָ עפעס אויפּטאָן? — טוט ער אַ ווייז צום שרייב-טיש אַרויף-צו ביי דער וואַנט, וווּ ס'איז געזעסן די „נייע מאַכט“ פון שריי-

בער-קלוב — די נייע באַאָמטין — אויפן אַרט פון באַזייטיקטן זישע באַגיש, אין וועמען מען האָט געפונען עפעס אַ „פסול“...

עס ווייזט זיך זיין „צווייטע העלפט“ — דאָס ווייב זיינע. — אַ פרוי מיט אינטעליגענץ. זי האָט אַבער קיינמאָל נישט געגלאַנצט מיט איר אויסערלעכקייט. די שטענדיק שמאַלע, דאַרע פרוי, מיטן פאַרעלטערטן פנים, איז נאָך שמעלער, דאַרער און זקנהשער געוואָרן. אינגאַנצן איינגע- שרומפן געוואָרן ווי אַ „גרוגרת דר' צדוק“. און זי נעבעך איז געווען אַ „צושמעלץ“ צו זילבורגס „געהרגעטן“ הומאַר. אין דער אמתן: ווי קען שוין אַזאַ מענטש זיין אַ צופרידענער!...

איך ווער דאָ געווייר אַביסל „נייעס“: עטלעכע וואַרשעווער שריי- בער זענען שוין נישטאַ אין ביאַליסטאָק: דער „קלימאַט“ איז דאָ געוואָרן שעדלעך... דאָס זענען ש. זאַראַמב, ווילמאַן, טאַף און נאָך עטלעכע. פאַר זייער אייגענער זיכערקייט האָבן זיי זיך פאַררוקט אין דער פראַווינץ, כדי זיך נישט צו וואַרפן אין די אויגן... אגב האָבן זיי עס געטאַן, ווייל אַזוי האָט מען „אַנגעווינקען“...

הלל מיימאַן — דער מיטאַרבעטער פון וואַרשעווער „היינטיקע נייעס“ — איז פאַרהאַלטן געוואָרן ביי דער גרענעץ, ביים וועלן זיך אַרײַ בערשמוגלען קיין ווילנע — און ער „זיצט“ שוין בײַה... ער האָט שוין נישט וואָס צו זאָרגן פאַר זיך — אַנדערע זאָרגן שוין פאַר אים...

אגב: מיט מיימאַנען איז פאַר דער צייט, וואָס איך האָב אים נישט געזען, געשען אַן אויסטערלישע דראַמאַטישע פאַסירונג: אין אַ מאַמענט פון שטאַרקער דעפּרעסיע איז ער אַריין אין „אוביקאַציע“ און האָט זיך אויפגעהאַנגען. צופעליק איז אַהין אַריין דער שרייבער חיים לייב פוקס און האָט אים פון שטריק אַראַפגענומען...

און נאָך אַזעלכע נייעסן פונעם זעלביקן זשאַנר... — אין לעמבערג, — הער איך — לעבט זיך אונדזערע פליטים- שרייבער אַביסל בעסער.

דאָס זאָג איך משה זילבורג, מיט וועמען איך בין אַראַפ אַביסל אויף דער גאַס.

— אפשר... — טוט זילבורג אַ מאַך מיט דער האַנט אַ רעזיגניר- טער. — איך האָב נישט קיין כוח צו שלעפן זיך אויף די באַנען. אדרבה, ווייזט אַ קונץ און באַקומט זיך אַריין אין לעמבערגער צוג... דערצו נאָך

מיט „איר“... מיט דער פרוי... אַ קראַנקער מענטש, נעבעד... און איך אליין... קכעקכעקכע...

דער הוסט רייסט אים איבער. זיין אַסטמע, זע איך, האָט שטאַרק אוואַנסירט. אַז ער פרווט ווידער רעדן, פאַרקייכט ער זיך ווידער. זיין פנים ווערט רויט, אַנגעגאַסן מיט בלוט. ער קען דעם אַטעם נישט כאַפן. ער בלייבט אַלע וויילע שטיין און כאַפט זיך פאַר דער ברוסט. אַזוי שווער שטיקט עס אים אינעווייניק.

— גייט אפשר בעסער אַהיים... — ראַט איך אים.

— יא, גערעכט. כ'וועל צוריקגיין.

כ'האַב אים צובאַגלייט ביזן שרייבער-הויז און בין אליין אַוועק אי-בער די גאַסן.

35

פליטים קלאַנג...

געכאַפט גייענדיק אַ בליק אין עטלעכע בתי-מדרשים — צו די פלי-טים. אומעטום איז געפאַקט. מען שטיקט זיך, מען וואַלגערט זיך אויף די שמוציקע פאַדלאַגעס. חושכדיקע פנימער... אין טראַנטעס, אין לאַכעס... קראַנקע ליגן אין היק... מאַנסביל און ווייבער, קנים און קינדער... אַן אמתער עמק הבכא!...

איך טרעף אין גאַס אַ סך באַקאַנטע פון וואַרשע. אַלע קלאַנג זיך. אַלע זענען פאַרצווייפלט: נישטאָ קיין פרנסה, קיין לייב און לעבן. מ'לעבט אין ענגשאַפט, אין „ווינקלען“, אין קאַרידאָרן. דער מין פליטים איז גע-וואָרן אין ביאַליסטאָק פאַרמיאוסט. אַפילו אַז אַ פליט האָט געווינט ביי אַ קרוב, האָט ער מיט דער צייט אויך גענומען פילן, אַז ער איז אַן אי-בעריקער... אַז ער פאַרנעמט שוין צו לאַנג אַ פלאַץ אין דער דירה... אַז וויפל איז דער שיעור?... ווי לאַנג קען מען עס זיין אַ „גאַסט“?... אויף אַלע אופנים — דעליקאַטע און אַפטמאַל אַן „צערעמאַניעס“ — האָט מען דעם פליט געגעבן צו פילן, אַז ער מוז סוף-כל-סוף ווערן „זעלבסטשטענ-דיק“...

אַט די דאָזיקע באַציאונג פון אייגענע, פון קרובים, האָט די פליטים אַריינגעבראַכט אין דער גרעסטער פאַרצווייפלונג. אין וואַרשע האָבן זיי

געלייגט אויף די קרובים די גרעסטע האַפענונג... וואָס שייד, מען האָט דאָך אַן אַדרעס, מען האָט דאָך ווהיין צו לויפן, צו ראַטעווען זיך... אַ היי-מישע שטוב, היימישע מענטשן... און דאָ...

די ביאַליסטאַקער יידן ווידער האָבן געטענהט דאָס זייעריקע; ווי לאַנג קען מען זיך קוועלן, זיך מאַכן ענג? ווי לאַנג קען מען עס דולדן די פרעמדע, די אַנגעלאַפענע, וואָס האָבן געמאַכט אַזוי ענג דאָס לעבן אין די באַשיידענע היימען?...

כאָטש די פליטים זענען נישט געזעסן ביי קיינעם אומזיסט, מען האָט געצאָלט פאַר אַ ווינקל, פאַר אַ בעט אין אַ קיך געזאָלצענע פרייזן, — פונדעסטוועגן האָט מען זיי שוין געוואָלט זען אויף דער אַנדער זייט טיר... טייל יידן האָבן זייער גאַנצע פאַרביטערונג אויסגעגאַסן צו די פליטים, גלייך ווי זיי וואָלטן כלומרשט שולדיק געווען אין די אַלע אַנ-שיקענישן און שוועריקייטן, אין די אַלע צרות, וואָס זענען געקומען אויף דער שטאָט... טאָמער האָט פאַרפעלט צוקער אין שטאָט, האָט מען גע-טענהט, אַז די פליטים כאַפן עס אויס דעם צוקער... טאָמער האָט מען געדאַרפט שטיין אין „אַטשערעד“ נאָך ברויט — זענען אויך די פליטים שולדיק... אַ קלייניקייט, אַזוי פיל מענטשן צוגעקומען אין שטאָט, נו, פעלט אויס ברויט...

אַ פאַרביטערונג איז געווען ביי איטלעכן; יעדער איינער איז געווען אַנגעלאָדן מיט טענות און תרעומות, און יעדער איינער האָט געזוכט אַ קרבן אויף וועמען אויסצולאָדן דאָס האַרץ... באַרעכטיקט — נישט באַ-רעכטיקט, — אַבי אויסלאָדן זיך, אַבי זיך אַראַפּרעדן...

און אַזוי האָט מען זיך אין די ביאַליסטאַקער שטיבער „געווערטלט“...

און אַזוי האָט זיך אומעטום געשאַפן אַ מין ביטל-באַציאָנונג צום פליט, און דער פליט האָט זיך דערפילט ווי אַן איבעריקער מענטש אין דער געזעלשאַפט... ווי אַ מענטש, וועלכער איז אַלעמען ווי אַ דאָרן אין אויג און פון וועלכן מען גאַרט לויז צו ווערן...

איז דען אַ חידוש, וואָס ביי אַזאַ געשאַפענער לאַגע ווילן די פליטים לויפן צוריק קיין וואַרשע? לויפן צוריק — פאַר יעדן פרייז, ביי דער גרעסטער סכנה! לויפן דורך נאַכט און דורך שניי, דורך קעלט און דורך פראַסט. מעג מען דערביי אַפּפּירן הענט און פיס. מעג מען דערביי אַריינפאַלן אין תפיסה. מעג מען דערפאַר באַצאָלן מיטן לעבן — — —

איך דריי זיך אזוי שעהען-לאנג איבער די ביאליסטאקער גאסן און פלעצער. שוין היינט געזען אַ וועלט באַקאַנטע. אַ סך וואַרטן טאַקע אויף „געלעגנהייטן“ צוריקצוגיין איבער דער גרענעץ. ווער עס ווארט נאָר דער פראַסט זאָל פלאַצן; ווער עס ווארט אויף אַ גוטן „פּשעוואַדניק“; ווער עס האַלט אין ליקווידירן געוויסע געשעפטן און — היידאָ אין וועג אַריין...

איך דערקען נישט די גאַסן. כמעט אַלע געשעפטן זענען שוין גע- שלאָסן. ליידיק. פאַרקלאַפט, גלייך ווי נאָך אַ „ליציטאַציע“...

שאַ, אַט איז אַ פיינער וורשט-געשעפט. אין שויפענצטער לאַקן מיין בליק פרישע, דיקע וורשטן.

איך קום אַריין און בעט אַ האַלבן וורשט.

— נישטאַ, — ענטפערט מען מיר.

— סטייטש?! — שטעל איך אויס אַ פאַר אויגן אויף דער פאַר-

קויפערין, — אין דער וויטרינע איז דאָך יאָ פאַראַן. איר האַלט עס אויף שפּעקולאַציע?...

— איר זענט זיך טועה. — שמייכלט זי. — קוקט זיך גוט צו.

— כ'פאַרשטיי נישט.

— קוקט זיך צו צו די וורשטן, וועט איר פאַרשטיין...

איך קוק זיך אַרום אין געשעפט גופא — ליידיקע טישן. די בלעכן

גלאַנצן רייך-אויסגעוואַשן, ווי אין די „ניין טעג“ אין אַ יאַטקע אין אַ פאַרצייטיק פרום יידיש שטעטל...

די פאַרקויפערין גייט צו און טוט פאַר מיר אַן עפּן אינעווייניק די

שויפענצטער.

— ביטע, — זאָגט זי — איר קענט אַ טאַפּ טאָן אַ וורשט...

איך פּאָלג איר. איך טו אַ טאַפּ אַ פעטן גלאַנציקן וורשט — און

שמייכל זיך אויך פאַנאַנדער.

ערשט איצט האָב איך דערזען מיין טעות: דאָס זענען נישט קיין

אמתע וורשטן, נאָר אימיטאַציעס... הילצערנע וורשטן! טפוי זאָל עס ווערן!...

אַ פאַרשעמטער גיי איך אַרויס פון געשעפט.

איך קוק זיך איצט ווידער צו פון דרויסן צו די וורשטן. ווי אויס-

געצייכנט זיי זענען אימיטירט, די בוטאַפּאַרן. ווי פריש, דוכט זיך. זיי

זענן אויס, מיטן געהעריקן טונקל־ברוינעם קאליר, גלייך ווי דאָס פעטס וואָלט עס פון זיי אַרויסגעשלאָגן...
 לצים... אַ שיינעם קאַטאַוועס, כ'לעבן, איבער דער הונגעריקער באַ־
 פעלקערונג!
 איז עס נישט לועג לרש?...

36

אַ ס י ו ר פ ר י ז

קורץ נאָך מיין צוריקקומען קיין גראַדנע פּאַסירט אַ נייעס —
 אַ סיורפריז פאַר די פּליטים:
 אין שטאַטישן „קאַמפּאַמביעזש“ (קאַמיטעט צו העלפּן פּליטים) —
 אַן אַפיציעלער אַמט פון דער מאַכט — איז אַרויסגעהאַנגען געוואָרן אַ
 מודעה, אַז עס איז געקומען צו אַ הסכם מיט דער דייטשישער מאַכט אין
 וואַרשע וועגן אַן אויסטויש פון פּליטים. ווער פון די פּליטים עס וויל
 זיך אומקערן אַהיים, דאַרף זיך רעגיסטרירן אין „קאַמפּאַמביעזש“, וועט
 ער קענען פאַרן לעגאַל אין אַ ספּעציעלן עשאַלאָן.
 די דאָזיקע נייעס האָט זיך בליץ־שנעל פאַרשפּרייט איבער דער
 שטאַט. ביי די פּליטים האָט עס אַרויסגערוּפּן די גרעסטע פּרייד. זיי זע־
 נען ממש אויפגעלעבט געוואָרן. יעדער איינער איז געלאָפּן אין „קאַמ־
 פּאַמביעזש“, כדי אַליין זיך איבערצוצייגן און לייענען די מודעה מיט
 די אייגענע אויגן. מענטשן האָבן אַפּגעאַטעמט פּרייער, גלייך ווי ס'וואָלט
 פאַר זיי זיך פּלוצלונג אַן עפּן געטאַן דאָס טירל פון אַ פאַרקאַטעוועטער
 שטייג... שוין, מען וועט שוין פאַרשפּאַרן לויפּן דורך דער גרענעץ און
 איינשטעלן דאָס לעבן.
 געווען אַפּילו פּעסימיסטן, וועלכע האָבן זיך באַצויגן אַביסל סקעפֿ־
 טיש צום גאַנצן ענין.
 — ווייס איך וואָס! — האָבן זיי געטענהט, — נישט די סאָויעטן
 וועלן האָבן חשק די יידן אַרויסצולאָזן און נישט די דייטשן וועלן זיי
 וועלן אַריינלאָזן...
 אַבער די דאָזיקע סקעפּטיקער זענען פאַרשריען געוואָרן פון דער
 גרויסער מאַסע ענטוויאַסטן:

— אן אפיציעלע מעלדונג!

— שוואַרץ אויף ווייס!

— די סאָויעטישע מאַכט טרייבט נישט קיין קאַטאַוועס!

— מען שפילט זיך נישט מיט מענטשלעכע לעבנס!

איז מען געלאָפן זיך רעגיסטרירן. עס האָבן זיך באַלד געשאַפן לאַג-גע-אַטשערעדן" ביי דער געביידע פון "קאַמפּאַמביעזש". אָבער יידן זע-נען געשאַטאַנען, אָנגעלאָדן מיט אַ סך געדולד: אַ קלייניקייט, עס נעמט אַ סוף צום פליטיג-גלות!... מען ווערט פטור פון אַלע פּורעניותן פון אַ "ביעזשעניעץ"!

יעדער רעגיסטרירטער האָט באַקומען פון "קאַמפּאַמביעזש" אַ ספּע-ציעלע "ספּראַווקע", אַז פּלוני בן פּלוני האָט זיך רעגיסטרירט צוריקצו-פאַרן אין זיין היימשטאַט... דאַרטן און דאַרטן... אויף דעם דייטשישן געביט...

— ווען וועט מען קענען פאַרן? — האָט מען געפרעגט די באַאַמ-טע פון "קאַמפּאַמביעזש".

— אינגליכן, אינגליכן. — איז געווען דער ענטפער.

מענטשן זענען ממש געווען פאַרשיכורט פון פרייד. ס'האָט איטלע-כער געלאָזט גלייך וויסן אויף "יענער זייט" צו משפּחה, אַז שוין, מ'איז שוין געהאַלפן געוואָרן... אַז מען קומט אינגליכן צו פאַרן אָן מאַכערס, אַן לעבן־איינשטעלעניש, נאָר פּראַנק און פריי, מיט אַ צוג, ווי די פרי-צים... אין די געזעמלען, אין די קאַפּעען, וווּ עס קומען אַריין די "ביע-זשענצעס", איז געוואָרן אַן אויפּלעבונג. די פּנימער האָבן געשיינט. די שטענדיקע מרה־שחורה, וואָס איז אויף זיי געלעגן ווי אַ וואַלקן, איז פאַרשווונדן. מענטשן האָבן זיך געדריקט די הענט און זיך אָפּגעגעבן מזל־טובּ...

מיט איטלעכן טאָג איז דער געדראַנג פאַרן "קאַמפּאַמביעזש" גע-וואָרן גרעסער. אין בירוּאָ האָבן געאַרבעט אַ גאַנצע ריי באַאַמטע ביי דער רעגיסטראַציע, דער מענטשן־שטראָם איז אַלץ געוואַקסן.

מ'איז באַלד געווייר געוואָרן, אַז די זעלביקע רעגיסטראַציע פאַר פליטים קומט פאַר אומעטום, אין אַלע שטעט פון די פאַרנומענע מערב-געביטן; אין ביאַליסטאָק, אין לעמבערג, אין בריסק, אין סלאָנים, אין באַראַנאָוויטש אַאָ"וו. אומעטום איז עס געוואָרן אַ מאַסן־דערשיינונג. אַפילו די צווייפלער, וועלכע האָבן זיך תמיד געשלאָגן מיט דער דעה:

„יא פאָרן, נישט פאָרן“ — האָבן איצט, אין אַנבליק פון דער לעגאַלי-טעט, זיך אויפגעהערט צו וואַקלען און זיך תיכף דעצידירט אויף יא. עס וועט נישט זיין קיין גוזמא צו זאָגן, אָו ניינציק פּראָצענט פון דער גאַנצער יידישער פּליטים-מאַסע — אין די הונדערטער טויזנטער! — האָבן זיך רעגיסטרירט צוריקצופאָרן.

געווען פאָלן, ווען אַ באַאַמטער אין „קאַמפּאַמביעזש“ פּלעגט אַ פּרעג טאָן אַ פּליט:

— סטייטש, אַלע פּאַרט איר צום דייטש?...?

דער פּליט פּלעגט די פּראָגע אַראָפּשלינגען ווי אַ ביטערע פּיל. אַמאָל פּלעגט ווער זיך פּאַרענטפּערן:

— כ'פּאַר נישט צום דייטש — כ'פּאַר צו מיין פּאַמיליע... צו מיין פּרוי און קינדער...

און אַזוי איז עס דאָך טאַקע באמת געווען.

דער גרעסטער טייל באַאַמטע האָט גראָד נישט געשטעלט קיין פּראָגן, גלייך ווי זיי וואַלטן עס יאָ געהאַלטן פּאַר אַ נאַטירלעכע זאַך: ווער נאָך ווי זיי ווייסן אין וואָס פּאַר אַ טרויעריקן מצב עס לעבן די פּליטים?... קומען דאָך טאַג-טעגלעך צו זיי די פּאַרוואַגלטע נפשות בעטן ברויט, בעטן אַרבעט, בעטן אַ דאָך איבערן קאַפּ...

פּאַר זיי, פּאַר די באַאַמטע פון „קאַמפּאַמביעזש“, איז מער ווי פּאַר אַלעמען קלאָר געווען פּאַרוואָס די פּליטים-יידן זענען גרייט צו לויפן אַפּילו צום דייטש...

אויך איך האָב זיך נישט געוואַקלט און האָב זיך, גלייך ווי אַלע יידן, פּאַרשריבן צום אַהיימפּאַרן. אַזוי האָבן אויך געטאָן אַלע, אַלע באַקאַנטע פון מיין פּליטים-קרייז אין גראָדנע. אַזוי האָבן אויך געטאָן כמעט אַלע פּליטים אין די אַלע אַנדערע שטעט.

די פּרוי קיפּניס האָט טריאומפּירט. איר שמחה איז געווען אין לשער. — היינט שטעל איך פּאַרן גאַנצן טישל טיי מיט „טשאַסטקעס“... — האָט זי אַ פּאַרשיכורטע געמאַכט אַ זשעסט אין דעם קליינעם קאַפּע ביי דער אַזשעשקאָווע-גאַס.

— ווער איז צו מיר גלייך? סוף-כל-סוף — האָט זי אין איר שכרות געזאָגט, — וועל איך קענען פּאַרן ווי אַ פּריצהטע קיין וואַרשע... דאָ מאַיעי אוקאַכאַנעי וואַרשאַווי... (צו מיין געליבטער וואַרשע...).

אַזוי האָט זי פּאַטעטיש פּאַרענדיקט אין פּויליש...

עס האָבן אונדז מקנא געווען אַ סך, אַ סך היגע יידן, נישט קיין פליטים, וועלכע קענען זיך דאָך נישט רעגיסטרירן.
 — ווען איך קען ווערן אַ פליט! — זאָגט מיר דוד בערעזאָווסקי, —
 וואָלט איך אויך געלאָפן אַפילו וווּ פעפער וואַקסט...
 און דער ד"ר בריזמאַן, וועלכער איז אין גרונט אַ וואַרשעווער, אָבער
 וויינט שוין זינט יאָרן אין גראַדנע, באַקלאָגט זיך:
 — אַ שאַד, אַ שאַד! כ'בין דאָך אַ וואַרשעווער... ווען איך קען זיך
 איצט אַריינכאַפן אין מיין וואַרשע!...

נישט צופרידן זענען נאָר געווען מיינע נאָענטע; מיין מוטער, מיין
 שוועסטער. זיי האָבן געוואָלט איך זאָל זיין מיט זיי, איך זאָל נישט
 ווערן פון זיי אָפגעריסן. איז דאָך איצט וואַרשע געוואָרן אַזוי ווייט, אַזוי
 ווייט... ווי אין מרחקים... און דערצו ווער ווייט... ווער ווייט, וואָס עס
 קען אַלץ ווערן אויף דער וועלט? — — —

אָבער איך האָב זיי נישט געקענט נאָכגעבן: פון איין זייט האָב איך
 פאַרלוירן יעטוועדן אינטערעס צו בלייבן דאָ — אַזוי ליידיק איז פאַר
 מיח דאָ אַלץ געוואָרן... און פון דער אַנדער זייט: די נאָסטאַלגיע! די
 גרויסע נאָסטאַלגיע נאָך דער וואַרשעווער היימישער סביבה מיט די איי-
 גענע ד' אמות... ווי האָט געזאָגט די קיפניסאָווע: „דאָ מאַיעי אוקאַכאַנעי
 וואַרשאָווי“...

אחוץ דעם האָט שוין אויך אָנגעהויבן צו ליידן מיין עמפינדלעכקייט
 — און אפשר היפער-עמפינדלעכקייט... — וואָס שייך מיינע גאַסט-גע-
 בער, מיין פלימעניק און זיין פרוי. „ווער ווייט — האָט זיך געטראַכט
 — אפשר בין איך זיי שוין צו-לאַסט? ... אפשר קוקן זיי שוין אויך אויף
 מיר מיט אַ געוויסן אומוילן ווי אויף אַ „ביעזשעניעץ“? ... אַט אַזוי ווי
 עס קוקן אַלע היגע אויף אונדזערע אָנגעלאָפענע פליטים, וואָס מאַכן ענג
 אין שטאָט... וואָס מאַכן ענג אין די דירות... סוף-כל-סוף פאַרמאָגט דאָך
 מיין פלימעניק נאָר אַ באַשיידענע ווינונג, נאָר צוויי צימערן. היינט ווי
 קען איך פאַרנעמען איינס פון זיי אַזוי לאַנג? אָן אַ טערמין, אָן אַ „מע-
 טע“? ... מען ווייסט דאָך נישט ווי לאַנג עס קען נאָך אַזוי דויערן די
 מלחמה... מיין פליטים-לעבן... אפשר חדשים... אפשר יאָרן“...

כאָטש נישט מיין פלימעניק, נישט זיין פרוי האָבן מיר געגעבן אַנ-
 צוהערעניש; אָבער דוכטן דוכטן זיך מיר אַמאָל, אַז אין מחשבה רעגט
 עס זיי זיכער... און איך באַשולדיק זיי אויך נישט: פאַרוואָס זאָלן זיי

טאקע צוליב מיר זיך דארפן קוועלן? בפרט אז זיי זענען מיט א קליין קינד, וואָס מוז צוליב מיר שלאָפן ביינאַכט מיט זיי אין איין צימער. ווען איך וואָלט נישט געווען, וואָלט דאָס קינד געשלאָפן מיט דער ניאָניע איינעם צימער, וואָס איך פאַרנעם...

אָן עוולה פון מיין זייט, אַ גרויסע עוולה... אָבער די עוולה האָב איך נישט געקענט די גאַנצע צייט פאַרריכטן; עס האָט מיר פשוט נישט געקלעקט מיין פאַרדינסט אויף צו קענען דינגען זיך ערגעץ אַנדערש אַ צימער. אָפילו אויף מיין באַשיידענער אויסהאַלטונג — אַ חוץ דירה — קלעקט דאָך מיר אויך נישט און איך מוז אַנקומען צו געלט־טראַנספערן פון וואַרשע, וואָס מיין פרוי אראַנזשירט...

דעריבער, אַז איך הער מיינע פלימעניקעס זיך סודן אַמאָל, דוכט זיך מיר אויס, אַז דאָס רעדן זיי וועגן מיר...

די איינציקע זאַך, וואָס איך האָב יאָ געטאָן, איז מיין אָפּגעהיטקייט נישט אַנצורירן זייערס אויף קיין גראַשן. כ'פּלעג אויסמייַדן צו געניסן אין שטוב אָפילו אַ גלאַז טיי...

— איר באַיקאַטירט אונדז!... — פּרעגט מיך איין מאָל דעם פּלימעניקס פרוי.

— ניין, איך דאַנק... איך בין נישט דורשטיק...

און אַזוי האָב איך די שטוב־מענטשן צוגעווינט, אַז איך בין אין שטוב נאָר אַ קוואַרטיראַנט, אָן שום אַנדערע „פּריווילעגיעס“... אין מיין פּרייד, וואָס איך ווער לסוף אויס פליט, איז אויך געווען אַ היפשע דאָזע באַפּרידיקונג, וואָס איך וועל אויפהערן צו זיין אַ לאַסט פאַר מיין פלימעניק און זיין פרוי...

37

איך צי „קאַנסעקווענצן“

נאָך מיין רעגיסטראַציע האָב איך, פאַרשטייט זיך, געדאַרפט „ציען קאַנסעקווענצן“; באַפּרייען זיך פון „יידישן אַקטיאָרן־קאַלעקטיוו“. נאָך אַ קורצער רעפּליק מיטן דירעקטאָר טשערניאַווסקי האָב איך באַקומען זיין הסכּם. ער האָט מיך, אמת, געפרוווט איבערצייגן איך זאָל עס נישט טאָן; איך זאָל חרטה האָבן אויף מיין רעגיסטראַציע און אַרויס-

נעמען אַ פּאַס, ווייל — האָט ער געזאָגט — עס קאָן ברענגען צו „נייע“ פּריאַטנאָסטן“ (אומאַנגענעמלעכקייטן)...

וואָס ער האָט געמיינט מיט זיינע „נייעפּריאַטנאָסטן“ האָבן איך נישט פאַרשטאַנען און האָבן אים נישט איבערגעפרעגט. (שפעטער האָבן איך שוין גוט פאַרשטאַנען דעם טייטש דערפון...).

איך האָבן טשערניאַווסקיס עצה נישט געפּאָלגט און בין אַרויס פון דער טרופּע.

אין דער טרופּע האָבן זיך אויך עטלעכע אַקטיאַרן רעגיסטרירט צו ריקצופּאַרן, ווי אברהם וואָלפּשטאַט, מרדכי הילסבערג און נאָך אַ פּאַר. יענע האָבן עס אָפּגעטאַן בשתיקה און דערווייל ווייטער געאַרבעט אינעם אַקטיאַרן־קאַלעקטיוו. איך האָבן נישט געוואָלט אַזוי האַנדלען. כ'האַבן גע־וואָלט זיין פּולשטענדיק פּריי, „אזשור“, גרייט צו דער נסיעה... עס האָבן אַלע געמיינט לכתחילה, אַז דאָס וועט געשען גאַר גיך, אין משך פּונד אַ פּאַר וואָכן.

כ'בין געווויר געוואָרן, אַז אין ביאַליסטאָק האָבן זיך אויך אַ ריי שרייבער־פּליטים רעגיסטרירט אויף צוריקצופּאַרן קיין וואַרשע; לעאַ פּינקלשטיין, משה גראַסמאַן, יחיאל האַפּער, א. פּטאַשקין, י. טראַנק, ב. קוטשער, צ. זאַקאליק און אַנדערע. דאָס זעלבע אַ ריי אַקטיאַרן, ווי: דוד לעדערמאַן, זישע קאַץ און אַנדערע.

לגבי דער קליינער מינדערהייט פּליטים, וועלכע האָבן אַרויסגענומען סאָויעטישע פּעסער צום בלייבן, זענען מיר, רעגיסטרירטע צום פּאַרן, דערווייל געווען „פּריווילעגירט“: יענע האָבן באַקומען אין זייערע פּע־סער אַ „פּאַראַגראַף“ — אַ מין מינדערווערטיקייט־צייכן... — צוליב וואָס זיי האָבן געמוזט פּאַרלאָזן די שטעט אויפן גרענעץ־פּאַס. און היות ווי גראַדנע איז דאָך געווען נאָענט סיי פון דער פּרייסישער גרענעץ, סיי פון דער ליטווישער, האָבן זיי דעריבער געמוזט פּאַרלאָזן די שטאָט. זיי האָבן געמוזט פּאַרן קיין וואָלקאַוויסק, סלאָנים, באַראַנאָוויטש און אין אַנדערע שטעט און שטעטלעך, ווייטער פון דער גרענעץ. אויך ביאַליסטאָק איז געווען איינגעשלאָסן אינעם גרענעץ־פּאַס — און עס האָט זיך אָנגע־הויבן אַ נייע וואַנדערונג פון די פּליטים, וואָס האָבן זיך נישט רעגיס־טירט צום פּאַרן. די נייע גזירה האָט זיי שווער געטראַפּן. די מענטשן זענען שוין געווען אַזוי דערשלאָגן, אויסגעפּייניקט פּונעם נע־וונד — און דאָ אַ נייע צרה! פּאַררוק זיך אין דער פּראָווינג, וווּ ס'איז בכלל נישט

געווען וואָס צו טאָן — סײַדן צײלן בײנאַכט די שטערן אויפן הימל... אַ סך פון די, וואָס האָבן אַרױסגענומען פעסער מיט „פאַראַגראַפן“, האָבן זיך ממש גערױסן די האַר פון קאַפּ, וואָס זײ האָבן נישט געטאָן וואָס די גרױסע מאַסע פּליטים האָט געטאָן — זיך רעגיסטרירט צו פאַרן אהיים... זײ וואָלטן דאָך איצט אויך געווען פטור פון דער נײער וואַנדערונג אײַ בער די שטעטלעך...

די פּליטים מיט די „ספּראַווקעס“ פון „קאַמפּאַמביעזש“, אַז מ'איז רעגיסטרירט צום פאַרן, האָבן יאָ געמעגט בלייבן אין די אַלע שטעט פון גרענעץ־פּאַס — אין גראַדנע, ביאַליסטאַק, בריסק אַאָז'וו — און זײ האָבן „טראַומפּירט“...

— מיר האָבן געטאָן ווי חכמים... — האָבן זײ זיך באַרימט.
עס האָט געהײסן: סײ ווי סײ פאַרן זײ דאָך אינגיכן אַוועק — מעגן זײ דערווייל בלייבן אויף די ערטער.
די פּליטים האָבן געוואַרט. געוואַרט אויפן עשאַלאַן. געוואַרט אַ וואַך, און צוויי, און דריי. קײן ידעיה וועגן פאַרן איז נישט געקומען.
דער פּליטים־עולם איז געוואָרן נערוועזער. מענטשן האָבן אַנגעהויבן פאַרן צו דער געמישטער סאַויעטיש־דייטשישער קאַמיסיע, וואָס איז גע־זעסן אין בריסק ביים בוג — וואָס איז געווען די גרענעץ צווישן ביידע אַקאָפּאַציע־געביטן. אָבער פון בריסק האָט קײנער קײן קאַנקרעטע נײעס נישט געבראַכט.

— אינגיכן! — איז געווען דער ענטפער אין בריסק. — דער „קאַמפּאַמביעזש“ אויף די ערטער וועט שוין צוויסן געבן.
— אָבער צי איז טאַקע פאַראַן אין בריסק אַ געמישטע קאַמיסיע?...
— האָבן אַנדערע געפרעגט סקעפטיש בײ אַ געקומענעם פון בריסק.
— פאַראַן, פאַראַן! — האָט יענער פאַרזיכערט. — אַזעלכע אַפּײַ קורסים זענט איר?...
— איר זענט דאָרט אַליין געווען?... מיט זײ גערעדט?...
— אַליין געווען... אַליין גערעדט...
— ממש?...
— ממש! ממש!... אויב איר גלויבט נישט, פאַרט אַליין אַהין...

די צײט האָט זיך דערווייל גערוקט און דער „קאַמפּאַמביעזש“ האָט געשוויגן. דאָס לױפעניש פון פּליטים קײן בריסק איז געוואָרן אַפטער. ס'האַט אײטלעכער זיך געוואַלט איבערצײגן מיט זײנע אײגענע אײגן,

רעדן מיט די מענטשן פון דער קאמיסיע, פרעגן, געווייר ווערן. אויב עס איז שוין יא דא א קאמיסיע, טא פארוואס דויערט עס אזוי לאנג? פאר-וואס הערט מען נישט און מען זעט נישט? פארוואס נעמט עס קיין סוף נישט?

אבער אלע פליטים פלעגן צוריקקומען מיטן זעלבן: מען מוז ווארטן אויף די ערטער אויף א מעלדונג פון „קאמפאמביעזש“.

די אלע רעגיסטרירטע צום פארן זענען געבליבן נישט אהין — נישט אהער. ארויס פון די רעלסן! די ווייניקע, וואס האבן פריער ביי עפעס געארבעט, דרייען זיך איצט אום שלינג און שלאנג, געפינען זיך קיין ארט נישט, זענען שוין נישט קיין היגע; אבער מוזן זיך דא נאך וואלגערן — אקוראט ווי פאסאזשירן אויף א פרעמדער סטאציע, ווו זיי ווארטן לאנג אויפן וואקזאל צוליב א באן-קאטאסטראפע, וואס האט טארמאזירט אויף לאנג די באוועגונג אויף דער נייטיקער ליניע...

פון די היימען אויף „יענער זייט“ קומען שוין אן בריוולעך צו די פליטים מיט באגריסונגען און ווינטשערייען: מען איז דארט גליקלעך צו-ליב דער גוטער בשורה וועגן עשאלאן...

אומעטום ווארט מען. מען ווארט מיט אומגעדולד אויף די אלע, וואס זענען אוועק, וואס האבן פארלאזט די היימען...

טייל בריוולעך פון „יענער זייט“ פארהוילן נישט דעם אמת... זיי דערציילן — ווער אפן, ווער פארשטעלט, דורך רמזים — אז אין ווארשע איז נישט אזוי פריילעך ביי יידן... אז די „עמלקים“ טוען אן אפט גע-ברענטע צרות... אבער כמעט אין די אלע בריוו איז פאראן א רוף: „קערט זיך אום! לאמיר זיין צוזאמען! צו וואס זיך פלאגן באזונדער? אין בע-ונד?... מ'וועט ווי עס איז איבערלעבן די „עמלקים“...“

38

ווען דער נייעמאן האט זיך צענאסן...

ס'איז געקומען דער פרילינג.

דער הימל איבער דער שטאט האט זיך צעבלויט און די זון צע-שמייכלט. די שנייען, די שפעדיקע שנייען פון היינטיקן שווערן ווינטער, זענען צעשמאלצן געווארן אונטער די ווארעמע זון-שטראלן. דורך אלע

רינעס און ריטשקעלעך האט עס געשטראמט. אַלץ האָט זיך צעגאַסן אין מוטנעם וואָסער און זיך געצויגן אַראָפּ, דורך די באַרג־אַראָפּיקע גאַסן צו קאַלאָזשע, צום ניַעמאַן. דער ניַעמאַן מיט די צוגעקומענע וואָסערן איז געוואָרן האָסטיקער, שטראָמיקער און האָט זיך געטראָגן מיט פּרישן פּרי־לינגדיקן אימפעט צווישן די גרינע בערגיקע ברעגעס. די פּרעמדע, די אויסגעוואָרצלטע יידן, האָבן אין די דאָזיקע טעג זיך אומגעדרייט ווי אין אַן עולם התוהו. אין נשמה האָט זיך צעגליט אַ ווילדע בענקשאַפט, אַן אומגעשטילטער אומרו. עס האָט די וואַרשעווער געצויגן צו די היימישע ברעגעס... צו דער ווייסל... זיי האָבן געקוקט אויפן ניַעמאַן און געזען די ווייסל... זיי זענען אומגעקראַכן ביי די ניַעמאַן־ברעגעס, איבערן גע־בערגלטן קאַלאָזשע, אויף די וועגן צו לאָסאַסנע און פּישיקי — און גע־בענט האָבן זיי נאָך דער „אַטוואָצקער ליניע“... נאָך די רחבותדיקע, דופטיקע סאַסנע־וועלדער, וואָס באַדעקן די העלע טרוקענע זאַמדן... פאַר די אויגן האָבן פאַרבייגעשוועבט באַקאַנטע ערטער — ערטער טיף אייני־געבעקענע אינעם האַרצן פון יעטוועדן וואַרשעווער: מיעדזשעשין... פּאַ־לעניצע... מיכאַלין... יוזעפּאַוו... שווידער... די היימישע ליבע ערטער, וווּ מ'האַט די זומערס פאַרבאַכט... צוזאַמען מיט היימישע... מיט נאַענטע... אַן אומגעשטילטע בענקעניש איז עס געווען...

האַבן זיך אַפילו איצט, נאָך דער רעגיסטראַציע, געפונען יחידים, וואָס האָבן זיך נישט געקענט דערוואַרטן אויפן צוגעזאַגטן עשאַלאַן — אין וועלכן זיי האָבן אויפגעהערט צו גלייבן — און געפרוּווט גליק אַליין, נישט לעגאַל, מיט געניטע „פּשעוואַדניקעס“. עפעס האָט מען געפונען אַ „נייעם וועג“, דורך וואָנען צו שמוגלען די גרענעץ, ביי עפעס אַ דערפּל, אין קליינע שיפלעך, דורך אַ פּרילינגדיק־צעגאַסענעם טייד. אָבער זעלטן וועמען עס איז דאַרט געלונגען זיך אַריבערצוכאַפּן אויף „יענער זייט“. כמעט אַלע פּרוּווּן זענען דורכגעפאַלן און די מענטשן זענען אַריינגעפאַלן הינטער קראַטן...

אויך מיין פאַמיליע אין וואַרשע האָט שוין געוויסט, אַז איך קום. אַט־אַט... נאָך אַ וואָך... נאָך אַ וואָך... מ'האַט מיך אָפּגעוואַרט מיט גרויס שפּאַנונג. אין אַיטלעכע בריוו האָט מיך די פּרוי געפּרעגט ווען איך קום שוין מיט מזל... זי האָט מיר אַלץ דערמאַנט, איך זאַל נישט פאַרשלאָפּן דעם מאַמענט, איך זאַל למען השם זיין פון די ערשטע...

אין מיין פאמיליע אין ווארשע ווארט מען אויף דעם טאָג; אָבער דער טאָג קומט נישט...
 אזוי איז דערוויל אָנגעקומען דער פסח... דער פריילעכער יידישער פּרילינגס־יום־טוב, וואָס ברענגט אַריין אַזוי פיל פרייד אין די יידישע היימען... אָבער דער היינטיקער פסח איז פאַר מיר געווען אַן אומעטיקער, אַן פרייד...

געזעסן אין די סדר־נעכט ביי מיין אַרעמער מאַמען, ביי איר אַרע־מען טיש. געווען אויך די שוועסטער די אלמנה. ביידע — מאַמע און טאַכטער — ווייסן שוין לאַנג נישט פון משפּחה־פרייד... שוין לאַנג נישט געזעסן מיט זיי ביי אַ סדר־טיש... עס דערמאַנט מיר מיין קינדהייט אין שטעטל... אַ טריבע, אַרעמע קינדהייט... אָבער דאָך, דערמאָן איך זיך, אין די פסח־נעכט איז אַמאָל געווען פרייד, מלכות־דיקע פרייד... — כאַטש נאָך אַ שווערן, לאַנגן יאָר פון וויסער אַרעמקייט... דער טאַטע אין קיטל אויפן הסבה־בעט האָט אויסגעזען ווי אַ מלך... די אָנגעצונדענע ליכט אויפן טיש האָבן געשפּרייט אינעם שטיבל אַ נשמה־תירהדיקע ליכ־טיקייט. אַ יום־טוב־דיקע פייערלעכקייט... דעם טאַטנס ניגון פון דער הגדה האָט געקלונגען פייערלעך... און איך — דער בן־יחיד — האָב געפרעגט מיט ציטער די לאַנג־איינגעחזרטע פיר קשיות: „מה נשתנה הלילה הזה?..."

איצט זיך איך אויך מיט די היימישע ביים סדר־טיש. עס פעלט נאָר דער טאַטע. דער טאַטע ליגט שוין פון לאַנג אויפן „פערשטאַטער" בית־עולם אונטער אַ בערגל... און עס פעלט זיין ניגון... זיין אָרט איז ליי־דיק... איך זאָג די הגדה מיטן טאַטנס ניגון... איך פיל זיך אַריין אין זיינע אַלע „דריידלעך" און קנייטשן פון די מעלאָדיעס... אָבער איך קען דעם טרויער נישט פאַרוינגען... אַן עלנט פילט זיך ביים סדר־טיש...

היינטיקער סדר איז אַנדערש ווי אַמאָל אין דער קינדהייט... אַנ־דערש ווי אַלע יאָר און אַנדערש ווי פאַראַיאָרן... אַנדערש... אַנדערש... מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות — — — דורכן איינציקן פענצטער פון מיין מאַמעס קליינעם אַרעמען שטיבל האָט אַריינגעקוקט אַ בלינדע נאַכט...

39

„איך האב מיך אריינגערדייט“...

ווי אן אויסגעוואַרצלטער, ווי אַ מענטש אָן אַ היים, בלאַנקע איך אום איבער אַ פרעמד געוואַרענער וועלט. איך געפֿין קיין אַרט נישט. אָן אומרו יאָגט, טרייבט. די שטאָט, די יידישע שטאָט, די עיר ואם בישראל, דאָס אַלטע הורדנה און דאָס נייע גראַדנע, האָט פאַרלוירן דעם גאַנצן אַמאָליקן חן... דעם גאַנצן אינהאַלט, וואָס די שטאָט האָט ערשט נישט לאַנג פאַרמאַגט...

ווי שנעל אַ שטאָט קען זיך ענדערן! אַזוי ענדערט זיך אויך אַ מענטש, וואָס פאַלט אַריין פּלוצלונג אין אַ שווערע קראַנקייט... די באַקן ווערן בלאַס, די אויגן אויסגעלאָשן, אָן לעבן, אָן לוסט... אַזוי האָט איצט אויסגעזען גראַדנע: אָן לעבן, אָן לוסט...

דאָס יידישע טעאַטער האָט זיך שוין אין גראַדנע אויסגעשפּילט — שוין עטלעכע פּיעסן געשטעלט — און פאַרט איצט כּסדר אויף גאַסט־ראַלן אין דער פּראַווינץ. אין גראַדנע הערט מען שוין לחלוטין מער נישט קיין עפּנטלעך יידיש וואָרט, קיין יידיש ליד. די פּוסטקייט האָט זיך אַריינגעכאַפט אין אַלע יידישע הייזער און פּון אומעטום ווייעט עס מיט אומהיימלעכקייט. די איינציקע זאָרג אין יעדער שטוב איז יעדן טאָג גע־ווען — איינצושאַפּן זיך פּראַדוקטן, ווי אַזוי דעם מאַגן איינצושטיילן... און דאָס איז שוין נישט אָנגעקומען אַזוי לייכט... וואָס ווייטער, איז דער מאַנגל אין שטאָט אויף פּראַדוקטן געוואָרן אַלץ מער פּילבאַר...

און ס'איז נישט קיין חידוש, וואָס איך האָב שוין געציילט די טעג און די וואָכן, ווען כ'וועל שוין פּון דאַנען לסוף קענען אַוועקפאַרן... איך — אַזוי ווי אַלע פּליטים... ווי אַלע פּון יענער זייט... די הונדערטער, די טויזנטער, די צענער טויזנטער... ס'האַבן אַלע, אַלע אויפּגעהערט לחלוט־טין צו טראַכטן און איבערטראַכטן וואָס עס טוט זיך איצט אויף „יענער זייט“ — זאָל זיין וואָס עס וויל!... „וואָס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט ר' ישראל“... — אַזוי האָט מען זיך אויסגעטייטשט. אַזוי האָט מען זיך געמאַכט דעם חשבון...

אַבער פּאַרוואָס קומט ער נאָך אַלץ נישט, יענער טאָג, ווען מען וועט

זיך קענען געזעגענען מיט דער אומעטיק־געוואָרענער שטאַט און מיט דער היימלאַזיקייט?...

בלאָנקע איד אַרום ווי אַן איבעריקער איבער די גראַדנער גאַסן און געסלעך. פאַרקלינגען פון מיליטע־לייט — און אַמאַל אויך פון ציווילע — שוין אַלט־באַקאַנטע סאָויעטישע לידער, וואָס ווערן אומעטום און כסדר איבערגעזחזרט:

קאַגדא נאַס ו'באַי פאַשליאַט טאַוואַרישטש טטאַלין...

אַדער:

טרי טאַנקיסטאַ,

טרי וויעסיאַליך דרוגאַ...

מיליטע־לייט זינגען עס מאַרשירנדיק, ראַטעסווייז; ציווילע — ברומען אונטער אַדער פייפן עס אויס גייענדיק.

די דאָזיקע לידער באַהערשן די גאַס. מען הערט נישט קיין אַנדערע. פאַרשטומט די לידער, די אַלע מעלאַדיעס פון אַמאַל... גלייך ווי די נייע צייט וואַלט אַלץ אַפּגעהאַקט, איבערגעריסן... גלייך ווי קיין אַנדערע מע־לאַדיעס וואַלטן דאָ גאַר קיינמאַל נישט געווען, נישט פאַרקלונגען..

בלאָנקע איד אַפט הינטער דער שטאַט. זוך איד באַרוואַיקונג, אַביסל פאַרגעסנקייט ביי די נייעמאַן־ברעגעס, אויף די פּרעכטיקע גרינע וועג צו לאַסאַסנע און פּישיקי. אַמאַל באַרוואַיקט עס מיך טאַקע אַביסל; אַמאַל ווי דער ווערט די בענקשאַפט צום לעבן נאָך מער צעגליט. געפּיין איד דעמאַלט גאַר קיין אַרט נישט אינעם גרויסן אומרו, וואָס נעמט מיך אַרום און באַ־וועלטיקט.

אַמאַל מאַך איד אַזעלכע שפּאַצירן נישט אַליין; עס ווילט זיך אַנט־לויפן פונעם גרויסן עלנט. מיין באַגלייטערין איז דאָן די טאַכטער פון מאַריס ליאַמפּעס באַלעבאַסטע. אַ טיפּ פון אַ באַלעבאַטיש, אַבער חנוודיק מיידל — כאַטש שוין נישט אַזוי יונג. איר מאַמע האַלט אין איין זוכן פאַר איר חתנים... די ערשטע צייט, אַז כ'האַב אַנגעהויבן אַריינקומען צו ליאַמפּען, פּלעגט זי אויף מיר קוקן מיט אַ פּרעג־צייכן; אפשר? ... אפשר וואַלט איד געקענט זיין אַ קאַנדידאַט פאַר איר טאַכטער? ... שפּעטער, אַז זי איז געווען געוואָרן פון איר טאַכטער, אַז כ'בין אַ פּאַמיליע־מענטש, האַט זי מיר אויפּגעהערט שענקען אויפּמערקזאַמקייט. אדרבה, זי פּלעגט גאַר זיין נישט צופּרידן, וואָס די טאַכטער רעדט מיט מיר — לויט איר איינ־

זען — שוין צופיל... איצט, ערב מיין אוועקפארן, אז איך ארבעט שוין נישט, האָב איך דאָך מער פרייע צייט — קום איך נאָך אָפּטער אַהין אַרײַן; קומט מיר נאָך אָפּטער אויס צו שמועסן מיט דער טאַכטער פון ליאַמפּעס באַלעבאַסטע.

ליאַמפּען טרעף איך לעצטנס ווייניקער — צוליב זיין אַרומפאַרן מיט דער טרופּע איבער דער פּראָווינץ. אין זיינע רו־טעג אין גראַדנע — צווישן איין רייזע און דער אַנדערער — כאָפּ איך מיט אים אָפּט אַ שמועס. ער האָט זיך אויך פאַר דער לעצטער צייט געביטן. איז תמיד דער נערווירט, אין שלעכטער שטימונג. ער פאַרטרויט זיך פאַר מיר, אַז ער וואָלט גערן פון דאַנען אוועקגעפאַרן... אויף „יענער זייט“... אָבער נישט קיין וואַרשע, נישט אין דייטשישן געביט, נאָר קיין ווילנע ציט עס אים. אין ווילנע איז דעמאָלט געווען די שוישפּילערין שושנה מיט איר מאַן, דעם שרייבער לאַזאַר קאהאַן. און שושנה — ווי אַ נאָענטער מענטש — האָט ליאַמפּען געשריבן, ער זאָל אַלץ אוועקוואַרפן און קומען קיין ווילנע; אַז עס זענען פאַראַן מעגלעכקייטן זיך אַרויסצורייסן פון דאָרט אין דער ברייטער וועלט... פאַר ליאַמפּען איז עס אָבער געווען אַ צו קאָמפּליצירטער ענין; אַז אָנפירער פון אַ טרופּע! ער וואָלט צופיל איינגעשטעלט... עפעס אַנדערש איז, ווען עמיצער אַנדערש, סתם אַן אַקטיאָר, אַ שטייגער, ווערט „אַ האַז“... דאָס זעלבע אויך מיין אוועקגיין פון אַנסאַמבל. דאָס וואַרפט זיך נישט אַזוי אין די אויגן. ער אָבער, ליאַמפּע — ער קען עס נישט און טאָר עס נישט. טאַמער, חלילה, כאָפּט מען אים ביי דער גרעך נעץ, וועט עס אים זיכער קאַסטן צו טייער...

אויף איינעם אַזאַ בריוו פון „יענער זייט“, פון אַ געוויסן טעאַטער־דירעקטאָר, האָט ליאַמפּע געענטפּערט מיט עטלעכע שורות נאָטן — אַן טעקסט — פון אַ באַקאַנטן טעאַטער־קופּלעט:

איך האָב מיך אַרײַנגעדרייט,
ווי דרייט מען זיך אַרויס?...

איז פלעג איך נאָך אַלץ אַרײַנקומען צו ליאַמפּען אין שטוב און אַמאָל — אַז כ'פלעג אים נישט טרעפן — פלעג איך מיטנעמען פון דאָרט דאָס מיידל אויף מיינע בלאַנדזשענישן הינטער דער שטאַט. אויף די נייע מאַן־ברעגעס פלעגט איר חנוודיק שמייכל אַמאָל מאַכן פאַרגעסן די טריי־בע וואָר.

40

א פארשפעטיקטע „ליבע-דערקלערונג“...

געמאכט אמאל אזוי אויך אן אויסטערלישן שפאציר מיט עפעס א קוזינע. אן „אויסטערלישער“ — ווייל אין נארמאלע צייטן וואלט אזא שפאציר נישט מעגלעך געווען. וויפל מאל איך פלעג פאר דער מלחמה נישט זיין אין גראדנע — מיט דער דאזיקער קוזינע פלעג איך זיך אפילו נישט זען. איצט, אז איך בין דא ווי א פ ל י ט, אין מיין געפאלענעם געמיט — האט זי זיך געוויזן, גלייך ווי זי וואלט געוואלט אויסנוצן דעם „שעת הכושר“: מיין שפלות-קאמפלעקס, וואס איז געבוירן געווארן אין די דאזיקע פיינלעכע טעג...

די דאזיקע ווייטע קוזינע מיינע איז שוין אן אלטע בתולה. און איצט, אין די דאזיקע טעג איז זי עס צו מיר געקומען מיט א פארשפעטיקטער „ליבע-דערקלערונג“... (מיט א צוואנציק יאר צוריק האט איר נישט גע-קלעקט קיין דרייסטקייט...). איך האב שוין אויך דעמאלט, אין מיין יונג-בחורשאפט, געוויסט וואס זי טראכט. פארשטאנען איר שמייכלעך צו מיר. איך בין אבער קאלט געווען צו איר און קיין אכט נישט געלייגט אויף איר שמייכלעך...

זינט יענער צייט זענען שוין א סך וואסערן פארשווומען. איצטער אין מיין פארוואגלטקייט האט זי זיך ווידער „געיאוועט“... געהאט גע-מיינט, אז זי איז שוין א מאמע פון קינדער... ווייזט זיך גאר ארויס, אן זי האט גאר קיינמאל נישט חתונה געהאט און געבליבן זיצן א בתולה.

זי האט מיר פארגעלייגט צו מאכן מיט איר א „פראגולקע“ (שפא-ציר) הינטער דער שטאט. אזוי איין מאל, א צווייט מאל. איך האב זיך ארויסגעדרייט מיט עפעס אן אויסרייד.

איין מאל האב איך געמוזט יוצא זיין: זי האט אפעלירט צו מיין גע-פיל פון „יושר“... „היתכן? — זאגט זי — איז גוט אזוי זיך צו דער-ווייטערן פון קרובים?“...

איז גיי איך מיט איר — מיט דער ק ר ו ב ה — אויף דער „פרא-גולקע“...

איך לאז זיך פון איר פירן. זי פירט מיך הינטער דער שטאט. איבער וועגן און שטעגן, צווישן פעלדער און לאַנקעס. מיר מיידן אויס עפעס א

מיליטערישן לאַגער און זי פירט מיך ווייטער. טשיקאָווע, ווהיזן רעכנט זי עס מיך צו פאַרפירן?...

ערגעץ ביי אַ קליינעם בעריאַזאָון וועלדל לייגט זי פאַר זיך אַפּצור־
רוען אַביסל. זי איז מיד. זיצן מיר אויפן גראָז, ביי אַ ווייסער בעריאַזע.
רעדן מיר. זי קוקט אויף מיר ווי אַמאַל... מיט צוואנציק יאָר צוריק...
אַבער נישט אירע אויגן, נישט איר שמייכל זענען די זעלבע: צוואנציק
יאָר האָבן איבערגעלאָזט זייער חותם... האָבן אויסגעקריצט קנייטשן אויפן
שטערן...

ווילט זיך מיר צולהכעיסדיק אַרויסטרייבן פון איר די „אילויע“,
וואָס ביי איר איז איצט מסתמא געבוירן געוואָרן לגבי מיר: זאָל זי זען,
אַז כ'בין דאָר זעלביקער „עקשן“, וואָס מיט צוואנציק יאָר צוריק —
הגם איך בין איצטער, נעבעך, אַ „ביעזשעניעץ“...
פרעג איך זי:

— זאָג מיר, געניאָ, פאַרוואָס האָסטו נישט חתונה געהאַט? ביסט
דאָך געווען אַמאַל נישט קיין מיאוס מיידל...
— אַז דו האָסט דאָך נישט געוואָלט מיט מיר חתונה האָבן... —
שיסט זי אויס.

— איז מיט אַן אַנדערן. ווייניק בחורים געווען?
— כ'בין דאָך אַבער געווען פאַרליבט אין דיר.
— אַזש פאַרליבט?
— האָסט דען נישט געוויסט?
— ניין, נישט געוויסט... זאָג איך אַ ליגן מחמת קורטואַזיע לגבי
אַ פרוי.

— דו האָסט יאָ געוויסט! — לאָזט זי זיך נישט אַפּנאַרן. — אַבער
איך באַשולדיק דיך נישט... מסתמא האָסטו מיך נישט ליב געהאַט...
„אַבי זי ווייס“... — טראַכט איך.
— דו האָסט געמאַכט אַ גרויסן פעלער אין דיין לעבן! — מוסר
איך זי. — האָסט געקאַנט זיך צוקלייבן אַ חתן.
— אַז דו ביסט מיר געווען געפעלן.

— אַ דאָנק פאַר אַ קאַמפּלימענט... — פאַרוואַנדל איך עס אין אַ
שפּאַס. בכלל ווילט זיך מיר מאַכן לייכט דעם שמועס. איך קאָן נישט
נעמען ערנסט אירע רייד, איר וועלן מיך אַריינציען אין דער שולד פון
איר פאַרשפּילט לעבן... איך בין דאָך גאָט די נשמה שולדיק... מאלע וואָס

זי האָט דעמאָלט געמאַכט דעם חשבון אָן באַלעבאַס... איך האָב דעמאָלט נישט געגעבן קיין שום גרונט פאַר אירע „אילוועס"... וואָלט זי איצט בעסער דעם „אַמאָל" פאַרשוויגן... אין מיין איצטיקער דעפרעסיע פעלט מיר אַוודאי נישט די משא פון התחייבות פאַר נישט באַגאַנגענע חטאים... — ווייסט — זאָג איך איר אין לייכטן טאָן, — אפילו איצט איז נאָך נישט צו שפעט... מען דאַרף אַביסל אַרונטערלאָזן פון קורס...

— ווען דו וואָלט געווען פריי...

— איך קום דאָך נישט אין חשבון..

— אָט רעד איך, אַז עס קומט צו רייד... ס'איז נאָר אַ שפּאַס... —

כאַפט זי זיך, אַז זי האָט שוין אַריבערגעכאַפט די מאָס.

זי האָט אַליין דערפילט די לעכערלעכקייט פון דער סיטואַציע און האָט צוגעגעבן מיט אַן ערנסטן טאָן, אפילו נישט אַ שמייכל טוענדיק דערביי:

— איצט איז שוין שווער: דעם, וועמען איך וויל — געפעל איך

נישט; יענער, וועמען איך געפעל — געפעלט מיר נישט...

— אַ פאַרכישופטער קרייז, הייסט עס... מ'דאַרף אָבער זיך אַרויס-

באַקומען פון אים פאַר יעדן פרייז...

פלוצלונג קומט זי אַרויס מיט אַזאַ מין פאַרשלאָג:

— זאָג נאָר, — זאָגט זי, — ביי אפרימען אין דער דירה איז דאָך

צו ענג. אפשר וואָלטו זיך אַריבערגעקליבן צו אונדז? ביסט דאָך אַן איי-

גענער... מיין מאַמע וואָלט געווען צופרידן... אַ פוסטע שטוב ביי אונדז,

דו ווייסט דאָך — בלוז איך און די מאַמע...

„נאָר דאָס פעלט מיר"... — טראַכט איך, — „זי וויל מיך דורך אַלע

וועגן געווינען — דעם „ביעזשעניעץ"...

— אַ שיינעם דאַנק! — זאָג איך — איך פאַר דאָך שוין סיווי אין

גיכן צוריק קיין וואַרשע.

און בעת־מעשה טראַכט איך:

„ווי וואָלט טאַקע געווען, ווען איך פאַר נישט צוריק? צי וואָלט איך

געווען אַזאַ „העלד" און רעזיגנירט פון איר פאַרשלאָג וועגן דער דירה

— דאָן ווען ביי מיין פלימעניק האָב איך שוין פאַרלוירן מיין גוטן

זעלבסטגעפיל? ... און צו וואָס וואָלט עס מיך געפירט? צי וואָלט איך דאָן

נישט געווען אַ... „ביעזשעניעץ", וואָס מוז שלום מאַכן מיט אַלץ? ... צי

וואַלט זי דאָן נישט טריאומפירט: „געוואַרט צוואַנציק יאָר און זיך דער-
וואַרט?“... — — —

— אַ משוגעת דאָס צוריקפאָרן קיין וואַרשע צום דייטש... — באַ-
מערקט זי, — אַט פּאָלג מיך, בלייב מיט אונדז...

— גיין, איך פאָר! אין וואַרשע וואַרט דאָך אַ היים... אַ פרוי... אַ
קינד...

זי איז אַנטשוויגן געוואָרן. זי האָט זיך גענומען שפילן מיט אַ
צווייגל, און שפילנדיק געצופט די בלעטעלעך פון אים: „ליוביט, גיע
ליוביט?“... (האָט ער ליב, האָט ער נישט ליב?).

יעדע פרוי — אַפילו די נישט־ראַפּינירטע — פאַרמאָגט אין זיך
שפילעריי — אַ שפילעריי, וואָס צילט אַרויסצורופן די שוואַכקייט פון
מאָן. האָט זי געפרוּווט מזל מיט שפילעריי, מיט שמייכלען...

איך האָב זיך געמאַכט נישט הערנדיק, נישט זעענדיק...
— זע, ס'אַראַ איידל־ווייסע בעריאַזקעס! — שלאָג איך איבער איר
שפילעריי, — האָסט אויסגעפונען אַ שיין וועלדל.

איך שפאַר זיך אָן אָן מיין עלנבויגן און מאַך זיך באַקוועמער אויפן
גראַז.

— קאָנסט דאָ אַנשפאַרן דעם קאַפּ, וועט דיר זיין באַקוועמער... —
ווייזט זי מיר אויף אירע קני.

דאָס האָט אַרויסגעשריען פון איר דאָס בלוט. די דערשטיקטע שטים
פון בלוט. איר דערדריקטע מיידלשאַפּט. אין די דאָזיקע רגעס איז זי
גרייט געווען אויף אַלץ... אויף אַלץ... אַט אַזוי „כאַפּ־לאַפּ“... הפּקרדיק...
איך האָב קלאָר געלייענט אירע געדאַנקען:

...איצט... נאָך אַזוי פיל יאָרן... דערצו נאָך אַ „ביעזשעניעץ“... ער
איז זיכער נישט דער „עקשן“ פון אַמאָל...

פונעם נישט־ווייטן מיליטערישן לאַגער האָט זיך „אַמאָל אין אַ נאָ-
ווינע“ דערטראַגן:

קאַנדאַ נאַס וויבאַי

פאַשליאַט טאַוואַרישטש סטאַלין...

דאָס האָט פאַר מיר אונטערגעשטראַכן די צייט און די סיי-
טו אַ צייט, אין וועלכער עס זענען מעגלעך ביי מיר אַזעלכע אויסטער-
לישע באַגעגענישן...

41

א קאמעדיע, וואָס ענדיקט זיך מיט אַ תּלִיָּה...

אין איין שיינעם פרימאָרגן דערוויסט מען זיך אין שטאַט, אַז סוף-כל-סוף האָט זיך שוין אָנגעהויבן אין בריסק די לאַנג-דערוואַרטע רעפּאָרטיראַ-ציע פון פּליטים קיין וואַרשע; אַז איין עשאַלאַך מיט טויזנט יידן איז שוין פון דאָרט אָפּגעפּאַרן.

צווישן די פּליטים אין גראַדנע ווערט אַ בהלה-שטימונג. מען לויפט אין „קאַמפּאַמביעזש“ — ענטפּערט מען דאָרט, אַז „אַפּיציעל“ ווייסן זיי דערווייל גאַרנישט; אַז צו זיי האָט מען נאָך דערווייל נישט אַריינגעשיקט קיין שום פּאַראַדענונג וועגן די גראַדנער פּליטים.

איך טו ווי עס טוען אַנדערע — איך פּאַר קיין בריסק. מען מוז איין מאל פּאַר אַלע מאל געוויר ווערן ווי עס האַלט מיט דעם ענין. עס פּאַרן אַהין פּליטים פון אַלע אַרומיקע שטעט און שטעטלעך. אומעטום די זעלביקע דערוואַרטונג, די זעלביקע געשפּאַנטקייט. אין באַן דערציילן יידן כלערליי ווערסיעס וועגן דער זאַך. מען פּאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז מען פירט די פּליטים גאַרנישט קיין וואַרשע... מען זייט אומרו און שרעק... פון בריסקער וואַקזאַל לאַזט זיך דער גאַנץ היפשער עולם גלייך צו דער געמישטער סאָוועטיש-דייטשישער קאַמיסיע.

פאַר דער געביידע — אַן עטלעכע טויזנט-קעפּיקער עולם, אַן אמתע באַלאַגערונג. דער המון באַשטייט פון היגע, ד"ה פון פּליטים, וואָס וויר-נען אין בריסק גופא, און פון אָנגעפּאַרענע.

— יידן, וואָס הערט זיך?

— יידן, מען פּאַרט שוין?

— סקאַצל קומט. מ'וואַרט טאַקע אויף אייך... — וויצלט זיך איי-

נער פון המון.

אינעווייניק צו דער קאַמיסיע לאַזט מען נישט אַריין. פאַרן אַריינ-גאַנג שטייען מיליציאַנערן און היטן אָפּ קיינער זאָל זיך נישט אַריינ-רייסן. מענטשן שטופן זיך צו די מיליציאַנערן. מ'פּאַרשיט זיי מיט פּראַגן. יענע ענטפּערן פון יוצא-וועגן.

די פּליטים, וואָס וווינען אין בריסק דערציילן, אַז דערווייל פּאַרן נאָר פּאַליאַקן אויף „יענער זייט“; אַז קיין יידן נעמט מען איצט נישט. די

בריסקער באַשטעטיקן, אַז עס איז טאַקע אמת די מעשה וועגן יידישן עשאלאַן: קיין וואַרשע איז ביז איצט אַוועק נאָר איין איינציקער עשאַ-לאַן מיט טויזנט יידן. און אויס! מער נעמט מען נישט קיין יידן.

— ווייסט מען שוין ווי אַזוי עס איז צוגעגאַנגען די נסיעה פון דעם יידישן עשאלאַן? — פרעגט מען די בריסקער.

— זיי זענען אָנגעקומען בשלום. דער עשאלאַן איז אַרויסגעפאַרן פון בריסק אינדערפרי און אין אַוונט זענען זיי שוין געווען אין וואַרשע. — און פאַרוואָס זענט איר נישט געפאַרן? — פרעגט מען די בריס-קער.

— ווייל מיר זענען שוטים, פחדנים... — ענטפערט איינער מיט גרויס באַדויערונג און עגמת נפש, — מ'האַט געמיינט, אַז די דייטשן וועלן אויפן וועג אויסשעכטן די אַלע יידן, וואָס קומען אָן פון דער סאַ-ויעטישער זייט.

— פון וואַנען ווייסט מען שוין, אַז זיי זענען אָנגעקומען בשלום? — וואָס שייך „פון וואַנען?“. באַלד צומאָרגנס — דאָס איז געווען פאַריקע וואָך — זענען אָנגעקומען דעפעשן פון באַקאַנטע צו באַקאַנטע, אַז אַלץ איז צוגעגאַנגען כשורה.

— טאַקע אַ נאַרישקייט, וואָס איר זענט נישט געפאַרן. — זאָגט ווער פון די ביאַליסטאַקער פליטים.

— אַ נאַרישקייט? בהמות זענען מיר געווען, אַקסן! — מישט זיך אַריין אַן אַנדער בריסקער פליט מיט זיינע פאַרווורפן אויפן אייגענעם אַדרעס. — אַזוי גרינג געווען... מ'האַט נאָר געדאַרפט אַריינגיין אין דער קאַמיטיע און זיך מעלדן, אַז מען פאַרט... איז היידאַ אויפן וואַך זאָל... איצט איז שוין אַלץ געענדיקט. מ'נעמט שוין מער נישט קיין יידן. — איז וואָס־זשע האָט מען אונדז פאַרדרייט אַ קאַפּ מיט אַ רעגיס-טראַציע? — דערהערט זיך אַ גראַב קול פון עמיצן אַנדערש.

— גייט פרעגט זיי, אדרבה.

— לאַמיר טאַקע גיין פרעגן!

— גיי פרעג, אַז די מיליץ לאַזט נישט אַריין!

— און עולם האָט זיך גענומען שטופן שטאַרקער צו דער מיליץ.

— מיר ווילן רעדן מיט דער קאַמיטיע!

— לאַזט אונדז רעדן מיטן נאַטשאַלניק!

— לאַזט אונדז אַריין! מיר קומען עקסטראַ פון ביאַליסטאַק!

— מיר קומען פון גראַדנע!
 — מיר קומען פון סלאָנים!
 — פון וואַלקאָוויסק!
 — אַסאַדי! (שאַר זיך!), — האָבן די מיליציאַנערן געשטופט די מענטשן, וואָס האָבן זיך צו זיי דערנענטערט.
 — רוף אַהער דעם נאַטשאַלניק! — שרייט ווער אויס.
 דער טומל איז געוואַקסן.
 די מיליץ איז געוואָרן ווייניקער איידל און גענומען שטופן און שטויסן פון זיך די מענטשן.
 — ראַזכאַדיס! (גיט זיך פאַנגדער!) — האָבן די מיליציאַנערן געקאַמאַנדעוועט.
 — דאָס איז אַ חוזק!
 ... פאַרוואָס האָט מען אונדז אָפּגענאַרט?
 — לאָזט אונדז צו דער קאַמיסיע!
 — מיר וועלן פון דאָנען נישט אָפּטרעטן!
 — מיר מוזן וויסן! מען האָט אונדז רעגיסטרירט צום פּאַרן!
 — דאָס איז סאַב־טאַזש!... — הערט זיך אַן אויסגעצויגענער קוויטשעדיקער קול פון צווישן דער מאַסע.
 אַזוי האָבן זיך געטראָגן און געקרייצט קולות מיט קולות פונעם פאַר־ביטערטן עולם.
 פּלוצלונג עפנט זיך די טיר פון דער פאַרשלאָסענער געביידע און עס באַווייזט זיך אַ דייטשישער אָפיציר.
 — דאָס איז קאַפּיטאַן שמידט! — הערט זיך אַ מורמלעריי פון די בריסקער פּליטים, — דאָס איז דער אָנפירער פון די דייטשן אין דער געמישטער קאַמיסיע.
 אַלע זענען געבליבן מיט אַ פאַרכאַפטן אַטעם. אַלץ איז שטיל גע־וואָרן.
 — גראַזשדאַניע! (ברגערי!), — הייבט דער יעקע אָן אין אַ פּער־פּעקטן רוסיש — מיר פון אונדזער זייט מאַכן נישט קיין שוועריקייטן איר זאָלט אַלע פאַרן. מיר וואַרטן נאָר אויף אינסטרקציעס פון מאַסקווע... דאָס איז אַלץ, וואָס איך קען אייך זאָגן.
 קורץ אָפּגעדרשנט, איז קאַפּיטאַן שמידט צוריק אַריין אינעווייניק, אין דער מאַסע איז געוואָרן נאָך אַ גרעסערער טומל.

— ווער אינסטרקציעס! וואָס אינסטרקציעס!
 — ער זאָגט ליגן, דער יעקע!
 — ווי קומט דער יעקע צו מאַסקווע!...
 — אַ ליגן! כּזבּ ושקר!
 — אַ קאַמעדיע!
 — בבא־מעשיות!
 — דעם נאַטשאַליק אַהער!
 — אַהער דעם נאַטשאַליק!
 באַלד קומט אַרויס פּון אינעווייניק אַ סאָויעטישער מיליטערמאַן.
 אַ סערושאַנט.
 — טאָוואַרישטשי! — הייבט יענער אָן. — שטילער, טאָוואַרישטשי!
 דער ליאַרעם ווערט פּלוצלונג פאַרשוויגן. אַלע שרייערס ווערן שטום.
 — טאָוואַרישטשי! — רעדט יענער פּון אַן אויבערשטן טרעפל. ווי
 פּון אַ טריבונע, — מיר האָבן אַלץ געטאָן, אַלץ צוגעגרייט, כּדי איר
 זאָלט קענען פּאַרן „נאַ ראַדינו“ (אַהיים). אָבער מיר זענען נישט שול-
 דיק. די דייטשן ווילן מער נישט נעמען קיין יידן...
 אַ פּלוצלונגער געמורמל איז דורכגעגאַנגען דורכן עולם.
 — טאָוואַרישטשי! — רעדט יענער ווייטער, — ווי איר זעט, איז
 נישטאָ קיין עצה. פּאַרט איטלעכער אין זיין שטאַט, נעמט אַרויס סאָ-
 וועטישע פּאַספּאַרטן און הייבט אָן צו אַרבעטן. אַז די מלחמה וועט זיך
 ענדיקן, וועט מען זען...
 אַזוי האָט ער „רעפּערירט“ פּאַרן עולם, און איז אויך באַלד צוריק
 פאַרשוונדן אין דעם אַריינגאַנג פּון געביידע — אַ באַגלייטער פּון פּראָגן,
 וואָס האָבן זיך צו אים געשאַטן פּון אַלע זייטן, ווי אַ האַגל, און אויף
 וועלכע ער האָט שוין נישט געענטפּערט.
 דער פּאַרביטערטער עולם האָט זיך ביסלעכווייז גענומען פּאַנאַדער-
 גיין. אויפן וועג האָט מען נאָך הייס גערעדט, זיך געהיצט.
 — נו, וועמען גלויבט מען, דעם דייטש צי דעם רוס?...? — פּרעגט
 איינער.
 — ביידע זענען ליגנער... — פּאַלט אַן ענטפּער.
 ערשט שוין ביים פּאַנאַדערגיין זיך פּון עולם האָב איך געטראָפּן
 היימישע פּון וואַרשע; די אַקטיאָרן דוד לעדערמאַן און זישע קאַץ. ביידע
 זענען געווען אין אַ דערשלאַגענער שטימונג. באַזונדערס איז געווען דער

שלאָגן זישע קאָץ. זיין דאָר פנים איז געווען אזש גרין פון פאַרביטערט־
 קייט. די אויגן האָבן נערוועז געבליצט מיט צעמישונג.
 — אַן אומגליק! אַן אומגליק! — האָט ער ווי פאַר זיך אַליין געחזרט.
 אַז כ'האָב צו אים עפעס גערעדט, האָט ער נישט געהערט און איז
 געווען אַריינגעטיפט אין זיך אַריין. אַזוי טראַגיש האָט ער איבערגע־
 לעבט דעם דורכפאַל מיטן צוריקפאַרן קיין וואַרשע.
 כ'בין נאָך אין בריסק אַריינגעגאַנגען צו אַ באַקאַנטער פאַמיליע פון
 וואַרשע — די אדלערס — וועלכע האָבן דאָ געווינט ווי פליטים. רייכע
 מענטשן.

אדלער דערציילט מיר, אַז אויך זיי האָבן געזאָלט פאַרן מיטן „יידישן
 עשאַלאָן“, אָבער זיי האָבן עפעס מורא געהאַט צו זיין פון די ערשטע און
 געוואַרט אויפן צווייטן יידישן עשאַלאָן, בעת מ'וועט שוין וויסן דעם
 רעזולטאַט פון ערשטן...

— נו, און איצטער?

— איצטער וועלן שוין מער קיין יידישע עשאַלאָנען נישט גיין.
 בלויז טויזנט גליקלעכע יידן געווען... איך מיינ אָבער, אַז פאַר עטלעכע
 הונדערט דאָלאַר אין יד אַריין וועט מען קענען פאַרן אינדיווידועל אין
 אַ פּוילישן עשאַלאָן...

— דאָס איז אָבער פאַר יחידי טגולה... אַזוי ווי איר, אַ שטייגער...
 נישט פאַר מיין קעשענען...

און אדלער — דער גביר און בעל־תקוּף — חזרט איבער דאָס באַ־
 נאַלע ווערטל:

— אויף דריי זאַכן שטייט די וועלט: געלט, געלט און געלט..

פון מיינע אַלע באַגעגענישן און שמועסן אין בריסק — מיט באַ־
 קאַנטע און מיט „זאַכקענער“ — איז פאַר מיר דער גאַנצער ענין אויפ־
 געקלערט געוואָרן: די סאָויעטישע מאַכט האָט זיך פאַרשטענדיקט מיט
 די דייטשן וועגן אַן אויסטויש פון בלויז 60.000 מענטשן — דאָן ווען
 בלויז רעגיסטרירטע יידן צום פאַרן זענען געווען ביי די פיר הונדערט
 טויזנט! אין די ראַמען פון די אָפּגעמאַכטע 60.000 האָבן פון „יענער זייט“
 געדאַרפט אַרויספאַרן ווייס־רוסן און אוקראַינער פון די ראַנד־געביטן
 אויף דער דייטשישער זייט, און פון דער סאָויעטישער זייט קיין וואַרשע
 האָבן געזאָלט אַרויספאַרן אַזאַ צאָל יידן און פּאָליאַקן, אויף די 60.000
 זענען נאָר געפאַרן די 1.000 יידן אין דעם איינציקן עשאַלאָן, די רעשט

— פאליאקן. ווער ס'איז דער אמתער גורם, וואָס נאָר טויזנט יידן האָבן די דייטשן גענומען און נישט מער — דאָס בלייבט אַ נישט־אויפגע־קלערטער סוד. קיינער קען נישט זאָגן אויף זיכער, צי די רוסן האָבן די יידן נישט געוואָלט אַרויסלאָזן, צי די דייטשן — אַריינלאָזן. טייל האָבן זיך געהאַלטן פעסט ביי דער מיינונג, אַז שולדיק זענען געווען די רוסן, און זייער אַרגומענטאַציע איז געווען:

ווי באַלד די רוסישע מאַכט האָט געמאַכט אַן אָפּמאַך מיט די דייטשן נאָר אויף 60.000 רעפּאַטריאַנטן — טאָ פאַרוואָס האָט זי רעגיסטרירט צום אַרויספאַרן אַזוי פיל יידן — ביי די פיר הונדערט טויזנט? און אויב אַפילו די דייטשן האָבן די יידן נישט געוואָלט אַריינלאָזן אין זייער אַקור פאַציע־געבטי, וואָלטן זיי דאָך זיכער פאַראויס געוואָרנט די רוסן וועגן דעם! אַזאָ אָפּמאַך — ווי יעדער אָפּמאַך צווישן מלוכות — ווערט דאָך געשלאָסן מיט אַ געוויסער פרעציקייט. אויב די דייטשן האָבן אויסגע־שלאָסן יידן פון דער דאָזיקער רעפּאַטריאַציע, וואָלטן זיי זיכער געוואָרנט די רוסן, און נישט נאָר מיטן מויל, נאָר שריפטלעך, ווי אַ פונקט פון דער פאַרשטענדיקונג.

דער דאָזיקער אַרגומענט איז טאַקע באַזירט אויף לאַגיק — דער־פאַר טאַקע האָבן די יידן־פליטים דערין געזען אַ סאָוועטישן שפיצל... וואָס דערין שטעקט האָט מען לכתחילה נישט פאַראויסגעזען. דאָס איז מען אינגיכן געווייר געוואָרן...

בעת כ'בין שוין צוריק געווען אין גראַדנע, האָב איך אין אַ פאַר טעג אַרום זיך דערוווסט, אַז די פאַמיליע אדלער איז טאַקע צוריקגע־פאַרן קיין וואַרשע מיט אַן עשאַלאָן פאַליאקן... דער כוח פון דאָלאָרן!... און נאָך עפעס בין איך געווייר געוואָרן אַביסל שפעטער:

דער שטאַרק דערשלאַגענער און אַנטוישטער אַקטיאָר זישע קאַץ האָט זיך אַזוי איבערגענומען מיט זיין „אומגליק“ — ווי ער האָט עס אַנגערופן אין בריסק — אַז צוריקקומענדיק קיין ביאַליסטאָק, בעת עס האָבן זיך אַנגעהויבן די אַבלאַוועס אויף די פליטים; בעת זיין חבר דוד לעדערמאַן, זיין מיטווינער, איז שוין געווען הינטער די קראַטן און אים האָט אויך דערוואַרט דער זעלבער גורל... — איז ער באַגאַנגען זעלבסט־מאָרד: מ'האַט אים געפונען אַ געהאַנגענעם אין דער „אוביקאַציע“ און אַראָפּגענומען פון שטריק שוין אַ טויטן — — — און אַזוי האָט זיך זי בריסקער קאַמעדיע געענדיקט מיט אַ תליה...

42

„דאס גליק איז שוין געווען אזוי נאָענט“...

דערוויסנדיק זיך, אז פאר גראַבע דאָלאַרן קען מען נאָך עפעס אויפֿ-טאָן, זענען געציילטע פאַרמעגלעכע יידן געפּלויגן בשתיקה קיין בריסק צו דער געמישטער קאַמיסיע, אָדער ריכטיקער: צו געוויסע מיטגלידער פון דער געמישטער קאַמיסיע — סיי צו די רוסישע, סיי צו די דייטשישע. דאָס נעמען אין יד אַרײַן — „באַקשיש“ — איז אַן אינטערנאַציאָנאַלער ענין, פון וואָס אַפילו, זעט אויס, אויך אַ סאָויעטישער באַאַמטער זאָגט זיך נישט אָפּ...

אין בריסק זענען שוין געווען „מאַכערס“, וואָס האָבן זיך „געקענט“ מיט די דייטשן און מיט די „סאָויעטן“ פון דער געמישטער קאַמיסיע — און ס'איז געגאַנגען אַ שטילער „משא ומתן“... טייל יידן איז טאַקע אזוי אַרום געלונגען זיך „אַרויפצוכאַפּן אויפן וואַגן“ — מיטן פּוילישן עשאַ-לאַן. וואָס ווייטער איז עס געוואָרן שווערער און די פּרייזן זענען גע-שטיגן. מ'האַט שוין געמוזט „שמירן“ מיט די גראַבע הונדערטער דאָ-לאַרן... דער אָפּעטיט קומט מיטן עסן...

אַ חוץ יידן האָבן זיך אויך פּאַליאַקן געריסן אַריבערפאַרן אויף „יענער זייט“: עס איז זיי ליבער געווען צו זיין אונטער דער דייטשישער אַקופאַציע איידער אונטער דער באַלשעוויסטישער.

צווישן די יידישע פּליטים אין גראַדנע, וועלכע האָבן געפרוּווט מזל צו פאַרן אויף אַן אינדיווידועלן אופן, איז אויך געווען די פּאַמיליע קיפֿ-ניס: די קיפּניסאָווע האָט זיך אַרומגעזען, אַז בלויז פון אַרומקריגן זיך מיט איר מאַן דעם „שלים-מזל“ — ווי זי פּלעגט אים בעת די מחלוקתן אַנדרופן — וועט זי נישט געהאַלפּן ווערן. האָט זי זיך אויף אים נישט פּאַרלאָזן און איז אליין אַוועקגעפאַרן קיין בריסק, און צוריקגעקומען איז זי טאַקע אַ גליקלעכע: זיי פּאַרן!... איר פנים האָט געשיינט פאַר נחת, אירע שוואַרצע אויגן האָבן ממש געשטראַלט — אַ קלייניקייט, אַזאַ גליק, אַזאַ גליק! זיי פּאַרן!...

אַלע זייערע באַקאַנטע פון די פּליטים זענען געווען מלא קנאה. מ'האַט זי געפרוּווט אויספרעגן ווי אַזוי זי האָט עס געמאַכט. זי איז אַבער געווען קאַרג אויף ווערטער — טאַמער חלילה קען עס איר שאַדן...

פריינד האָבן פאַר די קיפניסעס איינגעאַרדנט אַ געזעגענונגס־
 אַוונט. ממש אַ באַנקעט! מ'האַט געטרונקען לחיים צו זייער שמחה און
 אַלע האָבן זיך געווונטשן צו זען זיך אינגיכן אין וואַרשע. די קיפניסאָווע
 האָט ממש געלאָזט טרערן פון פרייד. אַ קלייניקייט, זי וועט ווידער זען
 איר מאַמען, וואָס גייט אויס פון בענקשאַפט נאָך איר — און דער־
 צו וואַרשע, זי וועט ווידער זיין אין וואַרשע — „דאָ מאַיעי אוקאַכאַנעי
 וואַרשאַווי“...

די דאָזיקע פרייד איז אָבער געווען נישט אויף לאַנג:
 אין עטלעכע טעג אַרום, נאָך דער פייערלעכער אַרויסבאַגלייטונג,
 זענען די קיפניסעס צוריקגעקומען פון וועג — אַנטוישטע און דערשלאָ־
 גענע...

וואָס איז געשען?

די קיפניסאָווע, אין איר איבערגעאיילטקייט, האָט די „טראַנזאַקציע“
 דורכגעפירט צו לייכטזיניק, ווייבעריש, „כאַפֿ־לאַפּ“: זי האָט דעם גאַנצן
 „באַקשיש“ — אוריינגלעך און אַ בריליאַנטענעם רינג — אַוועקגעגעבן
 בלויז דעם „סאָויעט“ און מיטן דייטש האָט זי גאַרנישט „דערלידיקט“...
 ביים איינשטייגן אין עשאַלאַן האָבן די דייטשן קוועסציאָנירט. ס'איז
 פאַר זיי געווען „נישט קלאַר“ דאָס פאַרן פון די דאָזיקע פאַסאַזשירן,
 וועגן וועלכע זיי האָבן אין ביוראָ גאַרנישט געוואָסט. דער „סאָויעט“ האָט
 זיך איינגעשפאַרט און געטענהט, אַז „וויסאַ אַפאַרמלענאַ“ (אַלץ איז פאַר־
 מעל דערלידיקט); אַלץ איז פאַרזען מיט אַ פאַפיר און שטעמפל... אַז
 די דאָזיקע פוילישע „גראַזשדאַנעס“ קענען פאַרן... די דייטשן האָבן זיך
 געשפאַרט און לוסף זיי אַדורכגעלאָזט צום עשאַלאַן.

אַדורכגעלאָזט — אָבער אַנגעזאָגט טעלעפּאָניש צו זייערע מענטשן
 אין דער געמישטער קאַמיסיע אויף „יענער זייט“ — אין ביאַלאַ־פּאַד־
 ליאַסקאַ — מען זאָל די פאַמיליע קיפניס נישט אַריינלאָזן...

דאָס „גליק“, הייסט עס, וואָס איז שוין געווען אַזוי נאַענט, האָט
 געדויערט זייער קורץ: נאָר ביז איבער דער גרענעץ... ביז אויף יענער זייט
 בוג... פון ביאַלאַ־פּאַדליאַסקאַ האָבן די דייטשן צוריקגעשיקט די קיפני־
 סעס מיטן זעלביקן עשאַלאַן קיין בריסק, פון וואַנען זיי זענען געקומען...
 די קיפניסאָווע איז אין בריסק דאַן געלאַפּן צום „סאָויעט“:
 היתכן?!... יענער האָט אָבער גאַרנישט געקאָנט אויפּטאָן. ס'האָט שוין
 געשמעקט מיט אַ סקאַנדאַל, מיט קאַמפּראַמיטאַציע פאַר מענטשן אין דער

קאָמיסיע. צוליב מורא פאַר „קאָנסעקווענצן“ האָט יענער איר געמוזט צוריקגעבן די ווערטפולע ביזשו, וואָס ער האָט נאָך, צום גליק, נישט באַ-וויזן צו פאַרטרינקען.

אַ געוויסע צייט נאָך דער דאָזיקער פּאַסירונג האָבן זיך די קיפּני-סעס נישט געוויזן אין גאַס — אַזוי דערשלאָגן און צעבראַכן זענען זיי געווען. און ווער עס האָט שפּעטער באַגעגנט אין גראַדנע די קיפּניסאָווע, האָט ער זי נישט דערקענט — אַזוי פאַרענדערט איז זי געוואָרן. די פאַרב פון איר פנים איז פאַרשוונדן, אונטער די אויגן שוואַרצע רונגען, ווי נאָך אַ שווערער קראַנקייט... די דאָזיקע פרוי האָט דעם דורכפאַל איבערגע-לעבט ווי די גרעסטע טראַגעדיע, גלייך ווי זי וואַלט פאַרלוירן אַ נאַענטן אין דער משפּחה... זי האָט זיך גאַרנישט געקענט טרייסטן... (*).

43

אין דער אַלטער היים

ס'איז אַ פאַר טעג פאַר שבועות און איך פאַר באַזוכן די אַלטע היים — מיין געבוירן־שטעטלע אמדור. ס'איז אַ באַזוך און גלייכצייטיק אַ געזעגענונג... עפעס פיל איך אין מיין אונטערבאווסטיין, אַז איך דאַרף זיך געזעגענען מיטן שטעטל... אַז מער וועט מיר שוין אין לעבן נישט אויסקומען עס צו זען — — —

מייענע נאַענטע משפּחה־מענטשן וווינען שוין זינט דער ערשטער וועלט־מלחמה אין גראַדנע און אין שטעטל איז פאַרבליבן נאָר איין קרוי-ביש הויז — די מומע מלכה מיטן פעטער אַלטער. אַלטער פרוסאק, דער שטעטלשער גביר, דער אַמאָליקער וואַלד־סוחר. דאָס דאָזיקע הויז מיטן בלוי־געפאַרבטן גאַניק קוקט אַרויס גביריש־יחוסדיק אויף דער וואַלקאַ-וויסקער גאַס.

איבעריקנס, אַפילו ווען איך וואַלט אין שטעטל קיינעם נישט געהאַט,

(*) מיט העכער אַ יאָר שפּעטער האָט זי יאָ געהאַט „גליק“: נאָכן 22סטן יוני 1941, בעת די דייטשן האָבן אַקופירט די אַלע מערב־געביטן, דאָן איז די פּאַמיליע קיפּניס באַלד צוריקגעפאַרן קיין וואַרשע, און דאָן האָט זי אויך געהאַט דעם זעלבן גורל, וואָס אַלע יידן: אין די גאַזקאַמערן...

קיין קרוב, קיין גואל — וואלט איך אויך צוגעפארן א קוק טאן ווי עס זעט אויס מיין אלטע היים.

אלטע בענקעניש! — — —

דער שאַסיי־וועג האָט שטאַרק פאַרקירצט דעם שטח. אַמאָל, אַמאָל, איידער דער שאַסיי איז דאָ געוואָרן, פלעגט מען די סך־הכל איין און צוואַנציק וויאַרסט דאַרפן פאַרן אַ 5-6 שעה און אין די האַבסטיקע בלאַט־טעם — טאַפלטע שעהען, און אַמאָל נאָך מער. עס האָט זיך געווענדט אין וועלכער צייט דאָס איז געווען. די באַלעגאַלישע וועגענער פלעגן קריכן ווי די שילדקרעטן; די רעדער פלעגן זינקען אין דער קלעפיקער בלאַטע און די יידישע סוסים פלעגן נישט זיין בכוח אַרויסצושלעפן די וועגענער. די פאַסאַזשירן פלעגן בחרפתם מוזן אַראַפקריכן און העלפן אונטערשטופן דעם וואַגן...

היינט דויערט אזאָ גסיעהלע אַ פאַר שעה סך־הכל. אַ פאַר שעה מיט פערד און וואַגן. מיט אַ מאַשין דאַרף עס דויערן אַ דרייסיק מינוט.

דער פורמאן דערציילט מיר, אז צווישן שטעטל און גראַדנע איז שוין אויך געגאַנגען אַן אויטאָבוס, וואָס האָט אוועקגעקוילעט אַן אַ מעסער אלע אַמדורער באַלעגאַלעס... ווייל יעדער איינער איז געווען אַ בעלז אַ פלי צו טאָן דעם וועג אין אַ האַלבע שעה אַנשטאַט צוויי און מער. עס ווענדט זיך מיט וועלכן באַלעגאַלע. ווער עס איז געפאַרן מיט אַ פערד — אַ פגירה, האָט עס ביי אים געדויערט אויך דריי און פיר שעה. מעג עס טאַקע זיין אַ שאַסיי; אָבער אז דאָס פערדל האָט נישט קיין כוח צו שלעפן די פיס, מוז עס דאָך דויערן.

זינט דער מלחמה האָט דער אויטאָבוס אויפגעהערט צו קורסירן; אַפנים ביי די נייע סאַויעטישע „פאַריאַדקעס“ האָט ער זיך „פאַרקילט“... ווי קען דאָ אַ פריוואַטער מענטש האַבן אַן אויטאָבוס?... איז ער אַריבער צו „זיי“, צו די באַלשעוויקעס...

אין די פאַר קאַרגע שעה פון דער נסיעה ווער איך זייער גערירט: אַלט־באַקאַנטע וועגן, בערגלעך, דערפער, אַלץ ווי געווען. די נאַטור איז אייביק די זעלבע. זי ענדערט זיך נישט. די זעלביקע, אַמאָליקע ליבע, היימישע לאַנדשאַפטן. נאָר די צייט ענדערט זיך, דאָס לעבן, דער סדר־העולם...

ס'איז אַ זוניקער טאַג פון פאַר שבועות. אַ בלויער הימל נעמט אַרום די גאַנצע גאַטס יצירה. פון ביידע זייטן — אַ מילדע, צאַרטע גרינקייט.

דער קארן איז שוין העלער — אט נאך אביסל זון — און די זאנגען וועלן ווייס ווערן. בלויז די זאנגען פון גערשטן זענען נאך גרין, גרין און נאך נידעריק פון דער ערד. עפעס אזא ברכהדיקע גוטסקייט ווייעט אויף מיר פון די פעלדער — ווי די ברכה פון א גוטער, טרייסטנדיקער מאמען פאר איר קראנקן זון, וואס קערט זיך אום א צעבראכענער אין איר שויס... — וויא!

מיר מיידן שוין נאוואסיאלקע, און אט איז שוין זארוביטש. באַ- קאנטע דערפלעד און הויפן. ווי אמאל, אויך איצט זענען זיי ארומגע- רינגלט מיט ביימער. די הייזער קוקן ארויס צום וועג דורך א שלייער פון גרינקייט, דורך א געפלעכט פון צווייגן.

אבער ווו איז דא אין זארוביטש דאס הויז מיטן גאניק ביים וועג? וועלכע זאווערוכעס, וועלכע פייערן האבן עס אפגעמעקט פון דער ערד?... אין דאזיקן הויז האט אמאל געווינט מיין עלטער-פעטער יעקעווי. יעקעווי זארוביטשער. דאס איז געווען א ייד א גביר, וואס האט געהאלטן אין ארענדע די פאטשט פון שטעטל. אין זיין בריטשקע, געשפאנט אין צוויי פערד, האט א פאסט-באאמטער, באוואפנט מיט א רעוואלווער און לאנג- גער שווערד, געפירט אלע טאג די קארעספאנדענץ פון אמדור קיין גראד- נע און פון גראדנע קיין אמדור. מיט וואס פאר א שטאלצקייט פלעגט עס אט דער יעקעווי זארוביטשער גיין איבער די שטעטלשע גאסן. א הוי- כער, א פולער, מיטן גראבן בויך פאראויס פלעגט ער נגידיש שטעלן זיי- נע טריט אין די טיפע קאלאשן, ענטפערנדיק אויף די דרך-ארצדיקע גוט- מארגנס פון די יידן. אבער אויך ער, דער גביר און גבר, איז שוין אויפן עולם-האמת: א ראק — וואס ווייסט נישט פון קיין דרך-אריץ אפילו פאר קיין נגיד... — האט זיך אין אים אריינגעכאפט און אים שנעל פאר- צערט... די פארצווייגטע משפחה — די אלע זין און טעכטער — שיינע טעכטער! — צעזייט איבער דער וועלט...

און אט זענען מיר שוין אין פאדגוריע.

שוין דער לעצטער באַרג פארן שטעטל. פון אויבן, פון שפיץ באַרג, זעט זיך שוין דער הויפן הייזלעך אין טאל. עס סטארטשען, ווי תמיד, ווי אמאל, די ביידע קלויסטערס: די פראוואסלאוונע צערקווע מיטן גרינעם קופאל פארנט אנטקעגן באַרג, און פון יענער זייט שטעטל, לינקס, דער הויכער קאטוילישער קאשציאל. און אז איך קוק זיך גוט צו רעכטס

אינעם הויפן הייזער, דערזע איך אויך דעם הויכן דאך פון דער געמויער-
טער שול, להבדיל.

דאס פערדל לויפט בארג-אראפ צום שטעטל צו.

דאס שטעטל ליגט פאר מיר מיט זיינע גערטנער און הייזלעך ווי
מיט אויסגעשפרייטע ארעמס מיד ארומצונעמען... אין האלדז ווערט מיר
ענג, ספאזמאטיש-ענג — ווי בעת דער באגעגעניש מיט אן אלט-און
גרוי-געווארענער מאמען...

— אט האט איר אמדור! — זאגט מיר דער באלעגאלע.

איך בין שטום. איך קען פון האלדז קיין ווארט נישט ארויסבאקן
מען...

א היפש ביסל יארן דא שוין נישט געווען. אין דער ערשטער בריי-
טער גאס — גראדנער גאס — זע איך א נייעס, אן „אינאוואציע“: א
שטיקל טראטואר מיט א פאר ביימלעך לענג-אויס. הע-הע, גאר לייטיש,
גרויס-שטעטיש. ווער האט דא אמאל געטראכט וועגן א טראטואר? וועגן
א ביימל אין גאס? אבער גאר א קליין פיצל טראטואר איז עס. א דריי-
פיר הייזער פארכאפט ער. מסתמא נאר אן „עקספערימענט“ פון עטלעכע
יידן... און קיינער האט עס נאך נישט נאכגעמאכט...

איך זע עטלעכע עלעקטרישע סלופעס. אויך א נייעס פאר מיר. דאס
איז שוין אפנים מיניסטער סקלאדקאווסקיס פארדינסט געווען: דער פוי-
לישער „אוושעם“ מיניסטער (* האט טאקע צוגענומען, אדער געלאזט צו
נעמען. די יידישע פרנסות; אבער ער האט אויך געזארגט דערפאר, אז די
יידישע שטעט און שטעטלעך אין פוילן זאלן באקומען א שענער פנים...

אן אמתע שמחה געווען ביי מיין מומען און פעטער אין שטוב: א

גאסט אויף שבועות.

— אזא גאסט!

— אזא גאסט!

(* געמיינט דעם פוילישן אינערן-מיניסטער סקלאדקאווסקי, וועמענז ווערטל ס'איז
געווען באקאנט: „באיקאטירן יידן עקאנאמיש — אוושעם! (ביטע!), אבער מאכן פא-
גראמען — דאס נישט“...)

קושן פון אלטע לייט און אונטערגעוואקסענע קינדער. די אלטע לייט זענען גרוי, צעקנייטשט. דער פעטער רעדט מיט א געענדערטן לשון: אלע ציין פארלוירן... די מומע — אמאל א דארפישע „קראסאוויצא“ געווען, איצט... אויך זי האט שוין פארלוירן יעדן שפור פון איר אמאליקער שיינ-קייט. דערפאר די קינדער זענען ווי די שלאנקע בימער. צוויי זין אין גראדנע, הויך אויסגעשאסענע, ווי די טאפאלן; דער יינגערער דא איז שוין אויך א גרויסער בחורעץ. דער יורש, דער נייער דור... און דאס מיידל, מיין קוזינע, איז ווי א בוטאן, וואס האט זיך אקארשט געעפנט אנטקעגן דער זון. זי שמייכלט צו מיר אזוי באטעמט.

ווען זענען זיי אויסגעוואקסן? געזען זיי דא אמאל ווי קינדער, ווי שנעקעס. זיי האבן קוים צום טיש דערגרייכט...

אויפן טיש שטייט שוין כבוד. ארעמער כבוד: אלטע קיכעלעך, עטלעכע קליינע ביליקע עפעלעך.

די מומע פארענטפערט זיך:

— נישטא היינט מיט וואס מכבד צו זיין א גאסט. נישט אמאליקע צייטן... מ'טאר נישט זינדיקן מיט די רייד... אפשר א גלאז טיי דיר מאכן?

— נישט נייטיק, א דאנק.

— זאג, שעם זיך נישט.

דער פעטער שפאנט אום היין און צוריק איבער דער גרויסער שטוב און פלוצלונג בלייבט ער שטיין נעבן מיר:

— הערסט, ביטערע צייטן! „זיי“ קערן איבער די וועלט...

— ווער זענען דאס די „זיי“? — מאך איך זיך תמעוואטע. הגם איך פארשטיי גוט וועמען ער קען דא מיינען.

— סטייטש „ווער“? „זיי“, די באלשעוויקעס... האבן א תל געמאכט

פון אלי. מ'קען דען איצט עפעס קויפן? פארקויפן?

— געהרגעט די גאנצע פרנסה! — האלט אונטער די מומע.

— ווען נישט די בהמה, וואלט געווען גאר ביטער... — רעדט וויי-

טער דער פעטער. — מיר וואלטן ממש אלע אויסגעאנגען פון הונגער...

— וואס טוען אלע יידן אין שטעטל?

— וואס זיי טוען? מ'לייגט די ציין אויף דער פאליצע... איין גרוי-

סער אומגליק פאר יידן!

— און פאר גויים...? פאר די גויים איז גוט?...

— פאר גויים? ווער דארף עס דאגהן פאר די גויים? ... כאטש אז
 דו ווילסט וויסן, — כאפט ער זיך, — איז אויך פאר די גויים א גרויס
 אומגליק. מען נעמט ביי זיי צו די תבואה, מען ליידיקט זיי אויס די
 שיערס... אין אנדערע דערפער קלייבט מען זיך שוין איינפירן קאלכאזן...
 די פויערים ציטערן דערפאר אימת מוות... טאמער קענסטו מיר זאגן —
 דו קומסט דאך פון דער וועלט, ווייסטו אפשר, — ווער האט געשיקט
 נאך „זיי“? ...

— „זיי“ פרעגן דען עמיצן? ...

— אבער ווער דארף „זיי“? געווען אזוי גוט אויף דער וועלט. יידן
 האבן געהאט פרנסה, האבן געלעבט בריווח... איצט אבער... גיב א קוק,
 אדרבה, אין שטאט, קיין איין אפענע קראם זעט מען דאך שוין נישט...
 אלץ פארקלאפט, פארשלאסן... אדרבה, פרוו גיין עפעס קויפן... גיי אריין
 קויפן א מעטער טוך, צי ווייבערשן סיץ... אדער געפין מיר דא איצט צו
 קויפן א ציגאר אין שטאט! נעכטיקע טעג! איך מוז איצט רויכערן אט די
 פאסקודסטווע! אט די מאכארקע — די שטינקווקע... טפו! טפו! ...

און כ'דערמאן זיך, ווי אלטער פרוסאק פלעגט אזוי גדלותדיק בלאזן
 דעם רויך ארום זיך — מעשה־גביר... מ'פלעגט אים גאר קיינמאל נישט
 זען אן א ציגאר, גלייך ווי דער ציגאר וואלט געווען א טייל, אן אבר
 פון זיין גוף...

— ווו איז דאס אלץ אהינגעקומען? — פרעג איך.

— וואס שייך ווו? „זיי“ האבן אלץ אויסגעכאפט, אויסגעליידיקט.
 אז ביי זיך אין דערהיים, אין „ראסייע“, האט מען נישט קיין לייב און
 לעבן. נו, איז כאפן זיי וואס די אויגן זעען. אן אנשיקעניש, אן אומגליק!
 אזעלכע האלאדראנצעס! ...

אזוי האט ער נישט אויפגעהערט צו „מאנאלאגירן“, מיין פעטער
 אלטער. ער האט גערעדט און זי, די מומע, האט פון צייט צו צייט אריינ
 געווארפן איר באמערקונג — ווי א מין דערגאנצונג צום מאנס טענות...

אין שטעטל איז מען שנעל געווייר געווארן וועגן מיין קומען און
 יידן האבן זיך אנגעהויבן ווייזן מיר אפצוגעבן שלום־עליכם.
 — מיטליב אייך מיט אייער גאסט! — האט מען געגריסט מיין מו
 מען און פעטער.

און צו מיר האָט זיך אַ שאַט געטאַן אַ האַגל קשיות אינאיינעם מיט
שלום־עליכמס,

— שלום־עליכם!

— אַט אַ גאַסט! שלום־עליכם!

— אַט איר וועט אונדז זאָגן וואָס מ'רעדט אין דער וועלט.

— איז טאַקע אומעטום אַזוי ביטער?...

— און ווי לאַנג וועט מען זיך דאַרפן אַזוי מוטשען?...

— און ווי איז אין וואַרשע? ביים דייטש?

— איך כאַפּ זיך אָן אַן דער לעצטער פּראַגע.

— זיכער, — זאָג איך — נישט בעסער... נאָך ערגער.

— אפשר טאַקע ערגער... אָבער דאָ האָט דאָך געדאַרפט זיין גוט!

— האָט מען צו מיר אַ טענה.

— איך בין אַוודאי נישט שולדיק... — שפּאַס איך.

און ווידער הער איך אַן ענלעכע טענה ווי מיין פעטערס:

— אָבער ווער האָט „זיי“ געבעטן, אַז זיי זאָלן אונדז „באַפּרייען“?...

מ'האַט געשיקט נאָך „זיי“? ... אַז מען איז „זיי“ מוחל די טובות!...

אַזוי האָבן זיך געשאַטן איבער מיר די טענות און קשיות פון די

ליידיקגייערישע יידן אין מיין פעטערס גאַניק.

איך קוק אַלעמען אָן — איך דערקען זיי כמעט קיינעם נישט. אַלע

פאַרענדערטע, באַבערדיקטע, טייל שטאַרק אַלט־געוואָרענע.

— איך זע, יידן האָבן דאָ צייט אין מיטן העלן טאַג... — באַמערק

איך.

— צום אומגליק האָבן מיר איצט צייט... אַז אַלץ איז געשלאָסן...

נישטאַ מיט וואָס צו מסחרן... — באַקום איך אַן ענטפּער.

צווישן די יידן, וואָס זענען מיר געקומען אָפּגעבן שלום־עליכם, איז

אויך געווען איינער פון די אַלטע „נכבדי העיר“, אַן אַמאָליקער קאַזיאַ-

נער רב פון שטעטל, ר' מאיר־הערשל יעלין. איך קוק אים אָן — די

זיקנה האָט זיך ברייטלעך אויסגעלייגט אויף זיין פנים. די באַרד אינ-

גאַנצן גרוי, דער שטערן אין קנייטשן — אַ זקן. אָבער אין רעדן איז ער

גראַד רירעוודיק און שאַרף. דער קאַפּ, זעט אויס, איז ווייניקער אַלט ווי

דער גוף... פון זיינע רייד זע איך, אַז ער, ר' מאיר־הערשל, איז גראַד גע-

ווען „געכאַפּט אויף דער מעשה“: ער איז גראַד יאָ צופרידן פונעם טויש

— פון די פּאָליאַקן אויף די רוסן.

— וואָס פאַר אַן עוולות האָבן אייך די רוסן געטאַן? — מישט ער זיך אַרײַן אין שמועס.

— סטייטש, ווייניק עוולות? — צעשרײט זיך מיין פעטער. — אַז יידן זענען געבליבן אָן פרנסה איז ווייניק? און אַז די קראַמען זענען ליידיק? אַז מען קריגט נישט צו קויפן קיין לייב און לעבן? ס'איז אייך נאָך ווייניק?...

ר' מאיר־הערשל בלייבט נישט שולדיק קיין ענטפער:
— זאָגט מיר, איך בעט אייך, און די פּוילישע „ענדעקעס“, די אַנ־טיסעמיטן מיט סקלאַדקאָוסקין בראש, געפעלן אייך בעסער? האָבן די פּאַליאַקן נישט צוגענומען די יידישע פרנסות? נו, און די פּריסטאַראַוואַ מיט איר „הומאַניטאַרער שחיטה“? ... און די אוניווערזיטעט־בענק? ...
— קוקט אים נאָר אָן, אַט דעם אַמדורער „באַלשעוויק“! — טייטלט אויף אים מיטן פינגער מיין פעטער, — זעט, ווי ער איז פאַרקאָכט אין „זײ“, דער גרויער קאַפּ! וואַרט, וואַרט, וועסט עלטער ווערן מיט אַ מיט־וואַך, וועסטו זען.

אין גאַניק איז צוגעקומען מײנער אַן אַלטער ייִד פֿון שטעטל — דער לערער הירשל הימעלפאַרב. נאָך דער האַרציקער באַגריסונג גײט ער אַרויס צו מיר מיט אַ טענה:

— געהערט, אַז דו האַסט זיך רעגיסטרירט צוריקצופאַרן קיין וואַר־שע... היתכן? ... סטייטש?...

פֿון דער פּראַגע זע איך, אַז אויך ער איז „געכאַפט אויף דער מעשה“... און איך האַלט פאַר גלייכער די גאַנצע דיסקוסיע אַפּצוהאַקן: געזינטער אין אַזעלכע צײַטן...

— ווי דו קוקסט אים אָן, — ווייזט אָן אויף הימלפאַרבן מיין פּער־טער, — איז דאָס אויך אַ „באַלשעוויק“.

— פעטער, אַ וועלט קאָן מען נישט איבערמאַכן... — באַמערק איך מיט אַ ווונק, ער זאָל אויפהערן אַזוי אַפֿן צו דרשנען...

די אַנדערע יידן לאָזן אַבער נישט אַפּ. זײ האָבן געלאָזט אין גאַנג די שאַרפּסטע פּײַלן פֿון „קריטיק“ קעגן יעלינען און הימלפאַרבן, וואָס זע־נען פאַרשריען געוואָרן פֿון דער גרויסער מערהײט.

כדי אַ סוף צו מאַכן צו דער גאַנצער „דיסקוסיע“, האָב איך זיך אויפגעהויבן פֿון אַרט און דערקלערט, אַז — ווי אין פּאַלקס־ליד זינגט זיך — איך גײ אַרויס „דאָס שטעטעלע באַקוקן“.

44

אויף די אלטע, ליבע געטלעך

כ'האָב זיך מיט אלעמען אָפּגעזעגנט און בין אַרויס. עס באַגלייט
מיך אַביסל הימלפאַרב.

— זאָג מיר, — פּרעג איך אים, — ביסטו נאָך אַלץ לערער?

— נאָך אַלץ. אַזוי ווי פּריער, אַזוי איצט.

— פאַראַן דאָ שולן אין שטעטל?

— פאַראַן איין שולע.

— און וועלכע קינדער לערנען אין דער שולע?

— אַלע קינדער: יידישע, פּוילישע, ווייסרוסישע, רוסישע — אַן

אונטערשייד.

— און יידיש לערנט מען אין דער שולע?... — גיב איך אים פּלוצ-

לונג אַ פּרעג.

ער האָט גענומען שטאַמלען:

— יידיש... יידיש... פאַרשטייסט... ס'איז אַ פּראַגע פון צוועקמע-

סיקייט... די סאָויעטישע שול-מאַכט ווייסט וואָס זי טוט... פאַר-

שטייט?...?

— גיין, איך פאַרשטיי נישט... איך פאַרשטיי נאָר, אַז מיט יידישע

קינדער דאַרף מען אויך לערנען יידיש... יידישע קעגנשטאַנדן... שפּראַך...

אַביסל געשיכטע... אַ יידיש לידל...

הימלפאַרב האָט אין פאַרלעגנהייט געשוויגן. ער איז באַלד אַריבער

אויף אַן אַנדער טעמע...

אויף דער גאַס פאַרהאַלטן מיך נאָך יידן מיט שלום-עליכמס. די על-

טערע דערקען איך גיכער. די ייגערע ווייניקער: זיי זענען געענדערט

געוואָרן. פון אַמאָליקע יוגנטלעכע זענען געוואָרן יידן. ווער מיט באַרד

און יידישן חותם, ווער מיט סתם דערוואַקסנקייט, מיט שטאַט. ווער עס

גייט אין די אַלטע דרכים פון די אבות און טראַגט דעם גלות אויף די

פּלייצעס, ווער עס גייט אין די טריט פון דער נייער צייט און איז אַנגע-

שלאָסן אין אַ באַוועגונג, אַ קרייזל. דעריבער איז דאָס גריסן זיך מיט

מיר פון יעדערן אַן אַנדערס: מיט אַן אַנדער אַנדייט, אַן אַנדער רמז...

ווער עס רופט מיך אַן פשוט ביים נאָמען, ווי מ'האַט מיך דאָ אַמאָל אין

די יינגלשע יאָרן גערופן; ווער עס רופט מיך ביי דער פּאַמיליע מעשה מאַדערנער מענטש.

פון די אַלע יידן דאָ, סיי פון די אַלטע, סיי אויך פון די יונגע, ווייעט אויף מיר מיט היימישקייט. איך דערפיל דעם אַמאָל. די היימישע נאָענטקייט פון די מענטשן. עס דוכט זיך מיר בעת־מעשה, אַז איך גיי צוריק אין די קינדער־יאָרן אַריין...

אויף דער וואַלקאָוויסקער גאַס בלייב איך שטיין; ביי דער זייט דער־קען איך אַ לאַנג הויז.

— איז דאָס נישט ישראל־מרדכי'ס שטוב? — פרעג איך מיין באַ־גלייטער.

— יאָ, ישראל־מרדכי'ס ... געדענקסט גוט...

— ווי קאָן איך פאַרגעסן ישראל־מרדכי דעם בעל־תפילה? ער לעבט נאָך?

— ניין, שוין זינט עטלעכע יאָר אַ שוכן עפר.

ר' ישראל מרדכי'ס איז געווען דאָ אַמאָל אַ גאָר וואַזשנער בעל־תפילה. מיין טאַטע, געדענק איך, האָט אים מער ליב געהאַט צו הערן דאָוונען פאַרן עמוד איידער דעם חזן. זיין „מפני חטאינו“, זיין „הבן יקירי! יידן האָבן געלעקט די פינגער. ימים נוראים פלעגט אין סענדערס בית־מדרש זיין געפאַקט. אַלע פלעגן קומען הערן ר' ישראל־מרדכי'ס „זאָ־געכץ“. היינט זיין „ונתנה תוקף“ ראש־השנה צי יום־כיפור! פון די וואַנט־לעכער פון ווייבערשן בית־המדרש פלעגט זיך הערן אַזאָ כליפּעריי, אַזאָ יללה! ר' ישראל־מרדכי'ס נגינה האָט ממש הערצער געבראַכט. דערצו איז ישראל־מרדכי'ס געווען אַ שיינער מאַנסביל, אַ שלאַנקער, ווי אַ טאָ־פּאַל, מיט אַ שיינער בלאַנדער באַרד, מיט ליכטיקע אויגן. מיט וואָס פאַר אַ מאַיעסטעטישקייט פלעגט ער עס שטיין ביים עמוד און איינ־נעמען דעם גאַנצן עולם, און שפּאַלטן הימלען, און שטורעמען די שערי רחמים...

איצט אָבער... ווי פלעגט ער אַמאָל אַליין זינגען? כחרס הנשבר...

— — — כציץ נובל... כחלום יעוף — — —

— די שיינע יידן שטאַרבן אויס... — זאָג איך מיין באַגלייטער.

— עס קומט אַ ניער דור... — ענטפערט ער מיט אַ רמז אויף די

„נייע צייטן“...

— זאל אבער דער נייער דור נישט פארשעמען דעם אַלטן... —
 באַמערק איך. אַ מין תשובה אויף יענעם רמז...
 איך גיי פאַרביי דאָס הויז מיט דער לאַנגער סטאַדאַלע שוין באַלד
 אין עק פון דער וואַלקאַוויסקער גאַס, נעבן דער „קרומעיאַנקע“ — דעם
 כמו טייכל, וואָס פלעגט אָפט אינגאַנצן אויסגעטריקנט ווערן. בלויז נאָך
 אַ שטאַרקן גוס-רעגן פלעגט עס זיך צעיאַגן און צערוישן. דאָ אין דער
 שטוב מיטן סעדל פון הינטן האָבן מיינע טאַטע־מאַמע אַמאָל געוווינט.
 דאָ טאַקע אינעם סעדל בין איך אויך רייף געוואָרן. דאָ פלעג איך אַמאָל
 אין מיין פּרילינג שלינגען דורשטיק מיין ערשטע לעקטור: יעקב דינער־
 זאָנס האַרצייסנדיקע ראַמאַנען און שפּעטער — אברהם רייזענען.
 אויך די שטוב, ווי די מענטשן דאָ, איז אַלט געוואָרן. דער שינדל־
 דאָך מער אַראָפּגעזעצט אויף די איינגעהויקערטע אויסגעבויענע ווענט.
 אין „קרומעיאַנקע“ זע איך ווי עס ריזלט אַ קליין וואַסערל. עס ריזלט
 שטיל, שטיל און טראַגט זיך ווייטער, ווייטער, פאַרביי דער קוושניע,
 דורך דער גויישער גאַס, צום טייך. צו דער אינדורקע. דאָס וואַסערל
 מורמלט אַזוי ווי אַמאָל, אַזוי ווי אַמאָל...
 איך בלייב שטיין אַ וויילע ביי דער פאַרענטש אויף דער בריק און
 קוק אַראָפּ אַ פאַרטראַכטער. אינעם מורמל פונעם וואַסערל פאַרנעם איך
 דעם אַלטן זאָג:
 דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת...
 איך גיי ווייטער, ביז עק גאַס, ביז מיין באַבעס שטוב. מיין באַבע
 איז שוין לאַנג נישטאָ. זי ליגט שוין פון לאַנג דאָרט אויף יענער זייט
 שטעטל, אויפן בערגל... אין דעם הויז וווינען שוין אַנדערע מענטשן. אַן
 אַנדער דור. איך פאַרקריך עקסטערע פון הינטן, כדי אַ בליק צו טאָן. צי
 עס איז נאָך פאַראַן דער קאַרשן־בוים, וווּ כ'פלעג אַלס קינד קומען רייסן
 קאַרשן... נישטאָ... נישטאָ דער בוים — אַזוי ווי מיין באַבע איז נישטאָ...
 ווייטער הייבט זיך אָן דער שפּאַציר־וועג, פאַרביי דעם ווייסן קלויס־
 טער — דער „אונטערן גלח“, ווי דאָס הייסט נאָך דאָ עד היום. אַבער
 דעם דאָזיקן שפּאַציר לייג איך דערווייל אָפּ. איך וויל ראשית זען דאָס
 שטעטל גופא. איך מעסט אַזוי די געסלעך און סתם דורכגענג אין אַלע
 זייטן.
 י ו ר ז י ק ע. — אַ געגנט לענגראַויס דער „קרומעיאַנקע“. הייזער
 צעוואָרפן אָן סדר, אַן טאַלק. כ'בלייב דאָ שטיין ביי סענדערס בית־מדרש,

ווא איך האָב מיינע פּרילינג־יאָרן פּאַרבאַכט ביי דער גמרא... יוגנטלע־
כע יאָרן אין די שאַטנס פון די טריבע ווענט... נעכט אין „משמורים“ דאָ
פּאַרבאַכט... דאָ האָט זיך אַזוי געשמאַק געזונגען:
— אוי, אמר אביי... אוי, אמר רב פפא...

איך קום אַרויס פון דאָרט צום מאַרק, מ'זעט די אַלטע הילצערנע
סטראַגאַנעס, פּוסטע, קיינער שטייט דאָ נישט היינט. וואו זענען די אַמאָ־
ליקע בעקערס? די מילך־פּאַרקויפער? וואו זענען די אַמדורער בולקעס? די
בייגל? וואו זענען די אַמאָליקע פּאַכטערס מיט די פעסלעך פּוטער, מיט
די גרויסע געפרעסטע ווייסע שמעטאַנקאַווע קעזן? וואו זענען די אַלע
גוטע זאַכן? הלמאי זעט מען דאָס אַלץ נישט?...
אויפן וועג האָט זיך געטוישט מיין באַגלייטער. הימלפאַרב איז אַוועק
— האָב איך מיטגענומען מיין קוויז ווי אַ באַגלייטער. איז פרעג איך
מיין קוויז:

— זאָג מיר, וואו זענען די אַלע מאַרק־זיצערס מיט זייערע גוטע זאַכן?
דער קוויז קלערט מיר אויף, אַז ביז דער מלחמה איז דאָ אַלץ גע־
ווען אויפן מאַרק. מ'האַט דאָ געקריגן פון פייגל־מילך. איצט אַבער...
מ'פּאַרקויפט אַלץ „אויף שוואַרץ“... פאַר טייערע פּרייזן... אַפּן האָבן יידן
מורא צו האַנדלען...

דערביי דערציילט ער מיר אויך, אַז מ'האַט שוין אַרויסגעפירט אַ
היפש ביסל מענטשן פון דער געגנט: פּריצים, „גאַספּאַדאַרעס“ פון דער־
פּער, סטאַראַסטעס, וואַיטן און סתם מענטשן, וואָס מ'ווייסט אַפילו נישט
פאַרוואָס און פאַרווען... נו, האָבן יידן מורא צו האַנדלען. צווישן די אַרויס־
געפירטע זענען פאַראַן אויך אַביסל יידן. ער רופט מיר אָן זייערע נעמען,
אַבער דאָס זענען שוין מענטשן פונעם נייעם דור, וואָס איך קען נישט.
מיר פאַרנעמען זיך דורך גראַדנער גאַס צו לייזער שואַלס שטוב אַנט־
קעגן. די גרויסע שטוב מיטן ברייטן גאַניק, לייזער שואַלס איז געווען
אַ ייד אַ בן־תורה און אַ ייד אַ משכיל, מיט אַ באַרד אין צוויי עקן —
אַלאַ פּראַנץ יאַזעף. ער פלעגט תמיד לערנען „עין יעקב“ פאַר אַ טיש
יידן אין גרויסן בית־מדרש. שוין לאַנג אויפן עולם־האמת. אויפן דאָזיקן
גאַניק איז אַמאָל געווען דער „סבאָר“ פון יוגנט. לייזער שואַלס קינדער
— צוויי טעכטער און אַ זון — זענען געווען מנגנים, פיינע זינגער. אין

די אַוונטן פלעגט מען דאָ פון גאַניק הערן אַריעס פון באַקאַנטע אָפּערעס. ציגינער־ראַמאַנסן. פאַרבייגייער פלעגן זיך אָפט אָפּשטעלן הערן. דאָ פלעגט זיך תמיד פאַרזאַמלען דער „אינטעליגענטני קרוזשאַק“ (אינטע־ליגענטן־קרייז) פונעם שטעטל. איך געדענק עדי־היום זייערע אַלעמענס נעמען. אַקוראַט ווי מען געדענקט אַ ליד, וואָס אַ געליבטע פלעגט אַמאָל זינגען. און די דאָזיקע נעמען ווילט זיך אויסשטעלן אין שריפט ווי אַ ליד. הגם אָן ריטם:

אַלטער, לאַהקע, באַשקע, סאַניע, וועניע,
אברהם־זעליק, אסתר־לאַהקע, איטשקע,
חיה־שרהקע, שעפּסל, חיהקע, ליבקע, הירשל,
שמואל, אפרים, וועלוול, דאָרע, ציליע...

און צווישן דער זינגענדיקער יוגנט אויפן גאַניק פלעגט אויך אַמאָל גלאַנצן די עלטערע — אָבער תמיד יוגנטלעכע — טולקע דעם רבס מיט איר אליקום צונערס „רעפּערטואַר“...

דאָס זענען נעמען פון מענטשן, וואָס טייל לעבן נאָך, צעזייט אי־בער ימים און קאַנטינענטן, און טייל זענען אַוועק מיטן רויד פון די קרע־מאַטאַריעס אין פּוילן... צווישן זיי עטלעכע נעמען איינגעקריצטע אין מיין נשמה, איינגעשפינטע אין מיינע יוגנט־חלומות — — —

עס גלוסט זיך זיי אַלעמען דערמאַנען, פאַראייביקן... אין אונדזערע אַלע היימישע, ליבע שטעטלעך זענען געווען אַמאָל אַזעלכע קרייזלעך. אַ פיינע יוגנט, וואָס האָט אַרויסגעטראָגן די לויטערסטע בענקעניש, די שענסטע חלומות אין דער גרויסער וועלט — — —

דאָ אויפן גאַניק פלעגן אַמאָל קלינגען די טרויעריקע לידער פון נאָדסאַנען, געזונגען מיט אַזויפיל האַרץ, מיט אַזויפיל געפיל. ביי די פאַר־בענקטע צוהערער פלעגט נישט איין מאָל אַ פייכטקייט זיך באַווייזן אין די אויגן...

עס געדענקט זיך מיר נאָך ווי איצט, ווי אַזוי אַלטער לייזער שואַלס פלעגט זיך אַנידערשטעלן אין אַן אַרטיסטישער פּאָזע און מיט זיין אביסל הייזעריקלעכער שטים נעמען דעקלאַמירן:

ניע גאַוואַריטע מניע: אָן אומער — אָן זשוויאַט.
פּוסט' זשערטוועניק ראַזביט — אַגאַן יעשטשאַ פּילאַיעט;
פּוסט' ראַזאַ סאַרוואַנאַ — אָנאַ יעשטשאַ טויעטיאַט;
פּוסט' אַרפּאַ סלאַמאַנאַ — אַקאַרד יעשטשאַ ריראַיעט.

פארשוונדענע צייטן, פארקלונגענע לידער — — —

ווי איז איצט יענער יונגער עולם? צעשווומען איבער די וואסערן פון לעבן, דאס הויז גופא מיטן גאניק זעט אויס ווי א יורד, איינגעהויקערט און שווארץ פון אלטקייט. דער גאניק אפגעלאזן, מיט האלבצעפוילטע טרעפ. אנדערע זענען דא איצט די באַלעבאַטיים. קיין שאַטן נישטאָ אפילו פון יענע געשטאַלטן...

איך לאָז זיך פון דאָרט צו דער קרינקער גאַס. גיי פאַרביי דעם גרויסן פירקאַנטיקן מאַרק־פּלאַץ. אין די מאַרק־טעג פּלעגט דאָ שטענדיק זיין אַ טומל, אַ רעש פון אַנגעפאַרענע פּויערים מיט בהמות, פּערד און חזירים צו פאַרקויפן. אַ געקוויטשעריי פון די חזירים, צוגעבונדענע מיט שטריק צו די רעדער. אַ הירזשעריי פון די פּערד, אַ „מו־מו־קעריי פון די בהמות און אַ געקריי פון הענער פון קוישלעך אַרויס. דער גאַנצער מאַרק פּלעגט זיין באַלאַגערט, נישט אַדורכצוגיין צווישן די וועגענער, צווישן דעם המון פּויערים און פּויערטעס אין די שווערע קאַזשוכעס, פון וועלכע עס האָט זיך געטראָגן אַ זויערלעכער ריח, און די יידן פּערד־הענדלער, תּבואה־סוחרים און סתם יאַריד־מחותנים.

איצט איז דער פּלאַץ ליידיק, אפילו קיין איינציק פּורל זעט מען דאָ נישט שטיין. נישט קיין סוחרים און נישט קיין פּויערים. אויס אַלץ. גע־ענדערט דער סדר פון דער וועלט...

כ׳גיי אַריין אין קרינקער גאַס. די הייזער זענען ווי נידעריקער גע־וואָרן, איינגעהויקערט, אַקוראַט ווי די זקנים, וואָס איך באַגעגן דאָ. ביי דער זייט, דורך אַ דורכגאַנג, זעען זיך די גרויסע רויטע ציגל־געביידעס פון דער שול און גרויסן בית־מדרש.

כ׳גיי צו צום דאָזיקן פּלאַץ. איינע אַנטקעגן די אַנדערע שטייען זיי, די גרויסע מאַסיווע ציגל־געביידעס. מאַדנע, אויך די מויערן פון די בתי־תּפילה זענען פאַרצויגן געוואָרן מיט אַן אַפּגעבליאַקעוועטן שלייער פון זיקנה. עפּעס זענען אויך די ווענט אַפּגעקרישלט, אויסגעגעסן פון אַלט־קייט, אַזוי ווי פון ווונדן. בלויז אין די לעכער פון די ווענט זע איך נאָך אַזוי ווי אַמאָל שוואַלב־נעסטן, ווהיזן עס פּליען אַלע וויילע אַרויס און אַריין שוואַלבן מיט ברעקלעך אין די פּיסקלעך. אין גרויסן בית־מדרש, גע־דענק איך, האָט נאָך אַמאָל געדאַוונט דער אַלטער רב ר׳ ברוך. אַהער פּלעגט דאָס שטעטל לויפן הערן זיינע דרשות און אַמאָל, בעת א צרה, רחמנא ליצלך, אַ „הספּד מר“... אַ גרויסער בעל־בכי געווען דער אַלטער

רב און ער פלעגט תמיד דערוואַרעמען די הערצער פון דער עדה יידן. ווי נאָר ער פלעגט אָנהייבן דרשנען, פלעגן שוין די ווייבער אין „עזרת נשים“ באַלד נעמען ווישן די אויגן...

איך גיי אַרויף אויף די טרעפלעך פון גרויסן בית-מדרש, כאַפּ אַ קוק ביי דער אָפענער טיר אינעווייניק — אַ פּוסטקייט נעמט מיך אַרום מיט אַ מאַדנעם אומעט. בלויז אַ פּאַר זקנים זיצן אין דערווייטנס ביי אַ סטענ-דער פּאַרגראַבן אין אַ ספר. דער גרויסער געשניצטער ארון-קודש קוקט אין דעם פּוסטן חלל אַזוי ווי אַ פּאַריתומטער.

איך צי מיך צוריק אויף דער גאַס.

אין שול גיי איך שוין נישט אַריין. די שול פלעגט אַמאָל זיין אַפּן נאָר שבתים און ימים-טובים. היינט איז זי זיכער פּאַרמאַכט. אין שול פלעגט דאָוונען פּאַרן עמוד דער שטאַטישער חזן מיט משוררים. פּאַרן שול פלעגט מען שטעלן חופות. פּאַרן שול פלעגט מען מאַכן הספדים נאָך די חשובי העיר. און ערב-שבת אָדער ערב יום-טוב פלעגט דער אַלטיטש-קער משה בוראַק רופן יידן: „אין שול אַריין!“... ביינאַכט, פלעגט מען אַמאָל דערציילן, קומען אין שול אַריין דאָוונען די מתים פון בית-עולם... דעריבער פלעג איך קינדווייז מורא האָבן ביינאַכט פּאַרבייצוגיין פּאַרביי דער שול... מ'האַט אַפילו אין שטעטל אַמאָל דערציילט, אַז איינעם אַ פּאַרבייגענדיקן ייד האָבן די מתים אויפגערופן צו דער תורה און דער ייד איז פּאַר פחד געשטאַרבן...

באַקוק איך די שול פון אויסנווייניק, דעם ברייטן גאַניק מיט די שטיינערנע טרעפּ, די גרויסע הויכע פענצטער מיט די פּאַרשטויבטע בלויע שייבלעך פון אויבן. די יחוסדיקסטע געביידע אין שטעטל נאָך עד היום. פּאַרשטייט זיך, נישט רעכענענדיק די גויישע געביידעס, ווי, להבדיל, דעם קלויסטער, די צערקווע, אָדער „אומשילישטשע“. יענע זענען רייכער, גרעסער, העכער און תקיפער...

ווייטער, נידעריקער איבער דער קרינקער גאַס. כ'בלייב שטיין פּאַר אַ הילצערנער כאַטע. כ'פלעג דאָ אַמאָל זיין אַ טאַג-טעגלעכער גאַסט ביי איינער אַ מיידל, אַ לערערין אין שטעטל. אַ צאַרט וועזן געווען. יענץ מיידל האָט זיך פּריציטיק מיט דער וועלט געזעגנט... ווי נאָענט, ווי ליב איז זי מיר אַמאָל געווען, די דאָזיקע כאַטע, מיט די פּאַר ביימלעך ביים פענצטער. דער נידעריקער שינדל-דאָך, וואָס איך פלעג מיט דער האַנט

דערלאנגען. איך כאָפּ עקסטערע אַ בליק דורך די אָפּענע פענצטערלעך: פון אינעווייניק קוקן אַרויס גויישע פּנימער...
עבר! עבר!

45

אַלע וועגן פירן צום בית-עולם...

איך זע באַלד באַשיינפערלעך, וו ו ה י ן אַלץ גייט עס אַוועק:
דאָס איז דאָס בית-עולם-בערגל, צו וועלכן עס פירט דאָס דאָזיקע געסל.
פון דאַרט, פון יענער זייט טייל, זעט מען פון דערווייטנס יענץ בערגל,
און פון דאַרט ווייסלעך זיך די מצבות און די עטלעכע „ארהלס“ אויפן
שפיץ בערגל. אַט א ה י ן גייט עס אַלץ אַוועק — — —

איך בעט דעם קוזין ער זאָל מיך באַגלייטן ביזן בית-עולם. איז דאָך
דאָס גוטע אַר ט אַ טייל פון שטעטל. ווילט זיך עס אויך אַנ-
קוקן. דער הילצערנער בית-עולם-טויער איז נאָך שוואַרצער געוואָרן. פאַר
די פאַר צענדליק יאָר זענען דאָ צוגעקומען אַ היפש ביסל שורות קברים.
איך לייען די מצבות. דערמאָן זיך באַקאַנטע נעמען פון אַמאָל. יידן, וואָס
האַבן נאָך פאַר מיינ צייט געלערנט, אַ ראלע געשפּילט אין שטעטל, גע-
ווען אַפילו יחידים — העלדן פון זייער דור...

איך קריך אזוי ביז צום סאַמע שפיץ, דורך אַלטע איינגעוועקענע
שטיינער, דורך לאַנג-פאַרוואַקסענע קברים און קום צו ביז צום אוהל פון
צדיק ר' חיים חייקא (*). דער אוהל זעט שוין אויס חושכדיק און אָפּגע-
בלאַקעוועט, פאַרוואַקסן מיט ווילדע הויכע געוויקסן. אַמאָל פלעגן די
שטעטלשע ווייבער קומען אַהער אַריינזאָרפן אינעווייניק קוויטלעך מיט
בקשות אויף פרנסה, אויף קינדער, אויף אַ רפואה שלימה פאַר אַ חולה
מסוכן. אין די פאַרוואַקסענע גראַזן דערקענט מען איצט נישט קיין שפורן
פון טריט...

אַפילו די יחוסדיקע מצבה פון גאַלדע האָרעס — די איינציקע מאָר-
מאַרנע מצבה אויפן שטעטלשן בית-הקברות — איז אויך געוואָרן אַלט.

(* אַ בעל פּלוגתא פון ווילנער גאון, מחסידי ראשונים, בעל-מחבר פון ספר „חיים
וחסד“.

מיזערנע און אפגעבליאקעוועט פון יאָרן. די אַמאַל גאַלדענע אותיות אויס-
געפרעסן פון רעגנס און שנייען, כמעט שוין נישט צום איבערלייענען.
כ'דערמאָן זיך פון אַמאַל די סענסאַציע אין שטעטל: פון מרחקים. פון
אַמעריקע, איז אַראָפּגעקומען גאַלדע האַרעס זון, אַן „אַמעריקאַניעץ“ אין
אַ האַרטן קאַפּעליוש, מיט אַ היפש בייכל, דורכגעקרייצט מיט אַ גאַלדע-
נער קייט. ער איז עס געקומען אויף קבר-אבות אין דער אַלטער היים, צו
שטעלן אַ מצבה אויף דער מאַמעס קבר. דערביי האָט ער נישט פאַרפעלט
צו טיילן צדקה לאַביונים. ער האָט געטיילט מיט אַ פולער האַנט. אַלע
שטעטלשע קבצנים — און קבצנים זענען אין שטעטל שטענדיק געווען
לרוב... — האָבן נישט פאַרפעלט צו קומען מיט אַן אויסגעשטרעקטער
האַנט. ער האָט קיינעם נישט אַרויסגעלאָזט ליידיק, אונטער אַ דאַלאַר,
צי צוויי האָט ער קיינעם נישט געגעבן.

דער דאָזיקער „אַמעריקאַניעץ“ האָט עס אַוועקגעשטעלט אויף זיין
מאַמעס קבר אַ פרעכטיקע מצבה פון שוואַרצן שפיגלדיקן מאַרמאָר — אַ
צירונג אויפן בית-עולם. שטאַט האָט זיך געגרויסט מיט דער דאָזיקער
מצבה, און אַז עס פלעגט קומען אַ גאַסט אין שטעטל, פלעגט ער גיין אַנ-
קוקן דעם חידוש. און זי האָט באַמת אויסגעזען מאַיעסטעטיש, די דאָ-
זיקע מצבה: אַ הויכע, אַ שפיגלדיקע, אַ מלכותדיקע, דערהויבט זיך אי-
בער די שורות פשוטע גרויע און נידעריקע שטיינער, מיט די איינפאַך
אויסגעמאַלטע שוואַרצע כהנים־הענט, וואָס שפרייטן זיך אויס צום דוכ-
נען...

אַבער אויך די דאָזיקע שיינקייט האָט די צייט אַפּגעמעקט. געבליבן
איז דער בית-עולם אַ פשוטער, מיט די פשוטע שטיינער, מיט די פשוטע
שוואַרצע כהנים־הענט און מיט די פון אויבן אויסגעכתיבטע „פ. נ.“.

כ'האַב זיך אומגעקערט פון בית-עולם אַ שווייגענדיקער, אַ טרויע-
ריקער. אין דמיון האָט זיך געפלאַנטערט דער אייביקער „דור הולך ודור
בא“...

אויף די שטעטלשע גאַסן פעלן די טריט פון די אַלע, וואָס ליגן דאָ
דערנעבן אויפן בערגל. שפרייזן אַבער אום אַנדערע יידן, יינגערע, אונ-
טערוואַקסנדיקע. יידן ציען ווייטער דעם המשך...

אַבער צי ציען זיי טאַקע דאָ דעם המשך? ... אין היינטיקער צייט?
אין היינטיקער אויסטערלישער צייט? — — —

46

אין א נאציאנאליזירטער אפטייק

אין אונט זיך איך ביי אן אלטן ידיד — ביים היגן אפטייקער יתום. א ייד א היפער-נאציאנאלער, א ציוני פון סאמע רעכטן פליגל. א גוואל-דיקער ליבהאבער פון העברעאיש. אזוי ער, אזוי זיין פרוי נעמי — זיין געוועזענע שילערין טאקע פון העברעאיש ערגעץ אין א שטעטל ארום מינסק. צווישן זיך רעדן זיי נאך העברעאיש. אויך די קינדער דערציען זיי אין העברעאיש.

מיט יארן צוריק, בעת דער דייטשער אקופאציע, בין איך ביי זיי גע-ווען א בךבית. א טעגלעכער גאסט. זי, די פרוי, איז אהער אָנגעקומען שוין אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה און דאן האָבן זיי עס חתונה געהאַט. מיר איז דעריבער אַפילו אויסגעקומען צו זיין אַ גאָסט אויף זייער דעמאָליטיקער שמחה. יתום איז שוין דעמאָלט געווען ווייט פון דער ערשטער יוגנט. זי איז געווען אַ סך יינגער פון אים.

און פון דעמאָלט אָן שטאַמט אונדזער פריינדשאַפט. אויב איך האָב זיך אויסגעלערנט צו רעדן מיין באַשיידענעם העברעאיש, האָב איך עס צו פאַרדאַנקען יענער צייט און יענעם הויז.

זיך איך איצט ביי די יתומס אין הויז — אין דער ווינונג, וואָס אין הינטערגרונט פון דער אַפטייק-אַפטיילונג — און מען רעדט זיך אַראָפּ פון האַרץ. מען דערמאָנט נעמען פון מענטשן, וואָס זענען צעשפּרייט איי-בער דער ברייטער וועלט, איבער ימים. ווער עס לעבט שוין כלל נישט. דאָ אין הויז איז דורכגעגאַנגען אין משך פון אַ דור די גאַנצע אינטעלי-געניץ פון שטעטל. דאָ אין הויז האָט מען געקאָנט טרעפן דעם דאָקטער, דעם לערער, דעם משכיל, די פאַר סטודענטן, וואָס פלעגן קומען אויף קאַניקולן צום טאַטן אין ווינגאַרטן און בכלל די אַלע מענטשן פון גייסט, וועמענס גורל עס איז געווען צו פאַרברענגען סטאַביל אַדער קורצווייליק אינעם שטעטל. — אַלע האָבן דאָ געפונען אַ גאַסטפריינדלעכע היים, אַ היימיש ווינקל.

יתום איז שוין „זאָט אין יאַרן“. נאָך מיין חשבון טראָגט ער שוין דעם זיבעטן צענדליק, אָבער ער האַלט זיך נאָך גוט. דער קאַפּ איז נאָך „אויף די אַקסלען“...

— ווו איז אייער בכור? — פרעג איך.

— עמנואל איז שוין לאַנג אין ארץ־ישראל. — ענטפערט ער.
און די פרוי גיט צו:

— מיר זענען גליקלעך, וואָס ער איז דאָ איצט נישטאָ...

אַ שיינ יינגעלע געווען, דער עמנואל. שוין אַלס קינד האָט ער גע־
רעדט נאָר העברעאיש. אַזוי האָבן אים די עלטערן דערצויגן. דאָס איז
געווען די אַמביציע פון טאַטן ווי פון אַן עקסטרעמען העברעאיסט. איך
פלעג אים אַמאָל פאַרוואַרפן, אַז עס איז נישט גוט צו דערציען אַ קינד
צווישן יידן און נישט געבן אים די פאַלקס־שפּראַך — יידיש. עס פלעגט
קומען צווישן אונדז צו דראַסטישע וויכוחים. יתום איז אָבער געווען פאַר־
עקשנט און האָט געטענהט, אַז ער דערציט זיין קינד „נישט פאַרן גלות,
נאָר פאַר ארץ־ישראל“. און איך זע, ער האָט טאַקע געהאַלטן וואָרט: ווי
נאָר דאָס זינדל איז אונטערגעוואַקסן, האָט ער אים אַוועקגעשיקט אין
חיפהר טעכניקום, און דאָרט אין ארץ־ישראל איז ער שוין פאַרבליבן.
— זענט איך שווה בשווה מיט דער „נייער אָרדענונג“? ... — גיב
איך אַ פרעג.

— שטעלט זיך אַליין פאַר... איר קענט דאָך מיד... קיין אַנדערער

בין איך נישט געוואָרן...

איך דערמאָן אים, אַגב, אַן עפיזאָד:

— איר געדענקט? בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה, אין 1915.

האָט איר מיט אַלע פיבערן געוואָרט אויפן דייטש... איר זענט געווען אַ
חסיד פון „יעקען“. משנאת המן — דעם רוסישן צאַריום — האָט איר
דעם דייטש אויסגעקוקט ווי משיחן... און ווי נאָר די דייטשן זענען אַריין
אין שטעטל — איר געדענקט? — באַלד דעם ערשטן פרימאַרגן איז צו
אייער אַפטייק פאַרפאַרן די דייטשישע קאַרעטקע פון מיליטערישן רויטן
קרייץ און מ'האָט אויסגערוימט די וויכטיקסטע מעדיקאַמענטן פון די אַפֿ־
טייק־פאַליצעס. מען האָט אייך נאָר איבערגעלאָזט אַ „צעטל“ — אַ
„קבלה“, הייסט עס... „וויר צאַהלען... וויר צאַהלען“... — האָט אייך דער
סאַניטאַר־אַפיציר געטרייסט...

— יא, איך געדענק יענעם מאַמענט. כ'בין דאָן געבליבן ביי אַ

פוסטער קאַריטע... ס'האָט היפש געדויערט ביז כ'בין נאָכדעם צו זיך
געקומען...

— איך געדענק, — דערמאָן איך אים ווייטער, — ווי נאָר די קאָ־

רעטקע איז אָפּגעפּאַרן פּון דער אָפּטייק, האָט איר אַ צאַרנדיקער אויסגע-
רופן: „זיי מוזן אייננעמען אַ מיתה משונה, די דייטשן!“... און פּון דער
מאַלט אָן זענט איר שוין געוואָרן אויס „דייטש“...

— נו, און איצטער? — פרעג איך נאָך אַ קליינער פּויזע, — ווי
זעט עס אויס מיט אייער אָפּטייק ביי די נייע באַלעבאַטיים?...
— איצט... ווי איר זעט, זענען די פּאַליצעס דערווייל נישט ליידיק;
אַבער איין קלייניקייט: כ'בין געוואָרן אויס באַלעבאַס... די אָפּטייק איז
נאַציאָנאַליזירט געוואָרן און איך בין געבליבן אַרבעטן נאָר ווי אַן אַנ-
געשטעלטער... כ'בין נישט אַליין, פּאַרשטייט זיך. מיט מיר אַרבעט אַ
„זאָויעדווישטיש“ (לייטער), וואָס האָט אַן אַנונג אין פּאַרמאַציע ווי איך
אין כינעזיש... נו, און די ווינונג... איך ציטער פאַר דער ווינונג... ווי
אַ געוועזענער אייגנטימער, קאָן מען מיר הייסן גיין... אפשר וועל איך
עס נאָך „אַפּשרייען“... ווי איר זעט — גיט יתום צו — אַ שטיקל אונז
טערשייד: יענע דייטשן פּון 1915 האָבן ביי מיר נאָר אָפּגערוימט די פּאַ-
ליצעס פּון דער אָפּטייק און די איצטיקע מושלים האָבן מיך אינגאַנצן
געמאַכט אויס קאַפּעליוש-מאַכער...

— איר פּאַרשטייט שוין אַליין, ווי מיר זעען איצט אויס... — גיט
צו זיין פּרוי.

— וויפל באַקומט איר אַלס אָנגעשטעלטער? — פרעג איך.
— וואָסער אויף קאַשע... — ענטפּערט יתום, — ווען נישט דאָס
ביסל אָפּגעשפּאַרטע געלט פּון די „גוטע צייטן“, וואָלטן מיר געדאַרפט
אַנטאָן אַ טאַרבע און גיין „זשעברעווען“... ווען איך קאָן, וואָלט איך זיי
אַלץ מוחל געווען און וואָלט אַוועק פּון דאַנען. אַבער ווהיין?... די וועלט
איז דאָך איצט פּאַרמאַכט... דערצו איז מען נאָך נישט רואיק אויך מיטן
נפש... איר ווייסט דאָך, פאַר ציוניזם „זיצט“ מען אין רוסלאַנד... אַ ליאַ-
דע טאַג קאָן עס מיט מיר געשען...

— איר גלויבט אַזוי?

— און איר גלויבט דען אַנדערש? וויפל עשאַלאַנען מיט „ניעבלאַ-
גאַנאַדיאַזשנע“ (נישט זיכערע עלעמענטן) זענען שוין אַוועק פּון גראַדנע,
פּון ביאַליסטאַק?... מ'איז איצט אָנגעוויזן אויף דעם „חסד“ פּון די עט-
לעכע קאָמוניסטישע יינגלעך פּון „מיצקרינאַק“... (*). מסתמא וועט עס

(* אַן אַרעמע געגנט אין שטעטל.

בקרוב אויך דערגיין צו מיר... איצט, אין די עלטערע יארן, איז עס גאר-
נישט קיין געשמאקער ביסן...

— ס'איז אויך נישט קיין געשמאקער ביסן אין די יונגע יארן... —
באמערקט די פרוי יתום, אויך אן איבערגעשראקענע נאך מער פון מאן.
זי רעדט גערוועזן, מיט א ציטערדיקער שטים, קענטיק, זי לעבט עס
שטארק איבער.

פון שכנישן צימער באווייזט זיך א בלאַנד מיידעלע פון א יאר צען-
צוועלף.

— אמא, אני רעבה (מאמע, כ'בין הונגעריק), — רופט זי צו דער
מוטער.

— רגע, רגע, ילדתי! — קושט איר אין קעפל די מוטער.
„אן עקשן געבליבן ביזן סוף“, — טראכט איך ביי זיך וועגן יתומען,
הערנדיק דעם קינדס העברעאיש.

די פרוי יתום נעמט גרייטן צום טיש.
— איר וועט מיט אונדז עסן אַוונט-ברויט. — לייגט זי מיר פאַר.
— ניין, אַ דאַנק, מיין מומע וועט אויף מיר זיין ברוגז. כ'בין דאך
איר גאַסט.

— ס'שאַדט נישט. איצט זענט איר אונדזער גאַסט.
בין איך געבליבן ביי די יתומס אויף אַוונט-ברויט. אַ באַשיידן עסן
ווי אין מלחמה-צייט. דאָס ברויט, וואָס מ'עסט, קייט מען מיט כוונה...
מ'ווייסט, אַז מען עסט ב ר ו י ט... די פוטער, דער קעז אין די פאַר-
צעלייענע כלים זענען נישט אזוי שפעדיק ווי אַמאַל, אין די גוטע צייטן.
אַלץ איז בצמצום.

ביים עסן האָט זיך יתום געקלאַגט:
— מ'מוז זיך אַפּזאָגן פון אַלץ און אַלעמען. מ'מוז זיך איינשרומפן,
פאַרגעסן אַן אַלע גייסטיקע ענינים און לעבן אין די אייגענע ד' אמות.
מיין איינציקע תפילה איז — אַז אויך „זיי“ זאָלן אָן מיר פאַרגעסן...
— מסתמא... — טרייסט איך אים, — אַז מ'האַט זיך אָן אייך ביז
איצט פאַרגעסן, וועט שוין אויך ווייטער גוט זיין... עס וועט שוין וואַכן
איבער „זיי“ דער גוטער מלאך פון שכחה...

— הלוואי! ווי זאָגן יידן: „פון אייער מויל אין גאַטס אויערן“...
דאָס מיידעלע שווייגט ביים עסן. זי קוקט אויף מיר בגנבה און שעמט
זיך פאַר אַ זייטיקן ביים טיש.

— מי מורתך? (ווער איז דיין לערערין?). — פרעג איך זי.
— אמא, — ענטפערט דאָס מיידעלע און אַ ליכטיק שמייכלעלע צע-
גיסט זיך איבער איר קינדיש פנימל.

— איר ווייסט דאָך, — דערגאַנצט די פרוי יתום, — סיי איך, סיי
מיין מאַן האָבן זיך אַמאָל פאַרנומען מיט דעם פאָך. ביידע האָבן מיר זיך
פאַרנומען מיט קנעלן. נו, איז איצט בין איך איר לערערין. איבעריקנס,
איזן שטעטל זענען איצט קיין גוטע העברעאישע לערערס נישטאָ, מוז איך
זיך אַליין פאַרנעמען מיטן קינד.

— איך באַדויער, — זאָגט יתום, — וואָס אויך דאָס טעכטערל איז
נישט אין ארץ־ישראל. איך האָב זי געוואָלט אַוועקשיקן, אָבער זי, נעמי,
האָט זיך איינגעשפּאַרט, אַז מען זאָל וואַרטן ביז איבער איר מאַטורע.
נו, ווער איז געווען גערעכט, האָ? — שיקט ער אַ פּראַגע צו דער פרוי.
— ווען מיר וואַלטן געקאָנט זיין נביאים און וויסן פאַראַויס וואָס
עס דערוואַרט אונדז דאָ, וואַלטן מיר אַלע שוין לאַנג געווען אין ארץ־
ישראל. — ענטפערט זי.

— אין אייראָפּע קאָן מען קיינמאָל קיין גוטס נישט דערוואַרטן. אַן
איביקער ווילקאָן!

און ווענדנדיק זיך צו מיר גיט ער צו:

— איך פאַרשטיי אייך זייער גוט, וואָס איר ווילט איצט פאַרן קיין
וואַרשע... איך וואַלט עס אפשר אויך געטאָן פון פאַרצווייפלונג... אָבער
די דייטשן מעגן דאָך אויך אייננעמען אַ מיתה משונה... אַזעלכע מנווולים
און באַנדיטן!

— מיר לעבן דאָך אין אַזעלכע טעג, ווען עס דיקטירט אונדז די
פאַרצווייפלונג...

נאָך אַונט־ברויט זענען מיר נאָך געזעסן, ציענדיק ווייטער דעם
שמועס. ס'איז אין די דאָזיקע ווינקעלעך נישט געווען די געמיטלעכקייט
פון אַמאָל. עס האָט קיינער נישט פאַרצויגן קיין זמר ווי אַמאָל און יתום
האָט נישט באַגלייט אויף דער פּיסה־אַרמאַניע, וועלכע שטייט נאָך אַלין
אויף איר אָרט אַ פאַרלאַזענע, אַ פאַרגעסענע, נישטאָ אַפנים שוין פון
לאַנג קיין שטימונג ביי די באַלעבאַטים צו באַרירן אירע קלאַווישן.
שווייגט זי, שטומט זי ביי דער וואַנט ווי פאַרזונקען אין טרויער...
די פרוי יתום לייגט פאַר מיר זאָלן מאַכן אַ שפּאַציר „אונטערן גלח“.
לכבוד מיר, דעם גאַסט. כ'בין גערן מסכים.

ס'איז אַ זעלע לבנה־נאַכט. אַ בלויקייט האָט אַרומגענומען דעם גאַנצן אַרום. מיט דורשטיקע אויגן באַקוק איך דעם אַלט־באַקאַנטן וועג נאָכן קלויסטער, די פעלדער פון ביידע זייטן וועג, די ווערבעס ביי די ראָוון, די בלויע ווייטעניש. די ריחות פון די תבואה־פעלדער און לאַנקעס האָבן פאַרשיכורט, דער מילך־וועג אויפן הימל האָט זיך געצויגן פאַראויס און פון אַ זייט האָט אַראַפגעקוקט דער זיבן־שטערנדיקער „גרויסער בער“. דורך דער לופט איז פון צייט צו צייט פאַרבייגעפלוין אַ פויגל מיט אַ זומערדיקער טרילעריי.

עס גלוסט זיך מיר נישט אין די רגעס צו רעדן. איך שפרייז און שווייג, און קוק ווי אַ בגילופינדיקער.

— אַלץ ווי געווען... — רייסט זיך אַרויס ביי מיר. — אַלץ ווי אַמאַל...

— די נאַטור האָט זיך נישט געענדערט — מיר זענען געוואָרן אַנדערע... — באַמערקט יתום.

מיר זענען שוין ביים „מאַהילניק“ (צווינטער). פון דערווייטנס שוואַרצן זיך דאַרט די ביימער, וואָס פאַרהילן אין זייער פינצטערניש די שטיינער און צלמים איבער קברים...

מיר זענען דערגאַנגען ביזן שפיץ באַרג פאַרן ערשטן דאָרף — פראַַ קאַפּאַוויטש. אויף דעם באַרג זענען מיר אַביסל שטיין געבליבן. איך קוק זיך אַרום אין אַלע זייטן. פון דאָרף ווינקען קליינע פייערלעך פון דאָר־פישע כאַטעס. שטילקייט און שלווה. בלוז איין פויעריש פורל איז פאַר־בייגעפאַרן פון שטאַט און געאַיילט אין דאָרף אַריין, צו דער דאַרפישער ר. דער פויער האָט צוגעטריבן דאָס פערדל באַרג־אָרויף איבערן שאַסיי: „אַ נאַ! אַ נאַ!“ און דער וואָגן מיט די סקריפנדיקע רעדער איז געקראַכן, געקראַכן ביז ער האָט זיך אַרויפגעדראַפעט און דאָן גיך פאַרשוונדן גע־וואָרן באַרג־אַראַפ, צו פראַקאַפּאַוויטש צו.

— צוריק!

אויך צוריקוועגס האָט מען ווייניק גערעדט.

— ווו איז דאָ די שפאַצירנדיקע יוגנט? — פּרעג איך — אַמאַל אין

אַ זומער־נאַכט איז דאָך געווען דאָ לעבעדיק. געלעכטער, געזאַנג.

— ווי איר זעט, — ענטפערט יתום, — אומעטיק געוואָרן אויף די

וועג... אַ מאַדנע דערשיינונג: זינט די „באַפרייער“ זענען געקומען, האָט מען דאָ עפעס אויפגעהערט צו לאַכן...

— דער „אונטערן גלח“ איז אינגאנצן טויט געוואָרן... — גיט צו פרוי יתום. — נישטאָ קיין שטימונג ביי קיינעם... עפעס איז מען שוין נישט ווי ביי זיך אין דער היים. זיצט מען אין די כאַטעס. איר זעט דאָך אַליין די פּוּסטיקייט — קיינעם נישט באַגעגנט, כאַטש אַזאָ פּרעכטיקע לבנה־נאַכט היינט.

גענטער צום שטעטל האָבן מיר באַגעגנט איין יונג פּאַרל. פעסט גע־אַרעמט און צוגעטוליעט איינע צו די אַנדערע.

— נאָר פּאַר פּאַרליבטע איז דאָ איצט גוט. — באַמערקט פרוי יתום. — נישטאָ קיין מענטשן, שטערט זיי קיינער נישט...

— גוט צו זיין אין היינטיקע טעג אַ פּאַרליבטער, — רופט זיך אָן יתום, — אַז מען איז פּאַרליבט, פּאַרשיכורט, זעט מען אפשר אין גאַנצן נישט דעם אַרום...

מיר זענען ווידער אין שטעטל, אויף דער וואַלקאָוויסקער גאַס. זעלטן שלייכט זיך דורך אַ שאַטן פון אַ מענטשן, כאַטש עס איז נאָך נישט אַזוי שפעט. אַ סך פענצטער זענען שוין אויסגעלאָשן. שוין לאַנג אָפּגעוווינט פון אַזאָ שטילקייט, פון אַזעלכע שלאַפעדיקע גאַסן.

אין מיין מומעס שטוב שלאַפט מען שוין אויך. די טיר איז אָבער אָפּן צוליב מיר. עס באַגעגנט מיך דער קוזין און ווייזט מיר אויפן טיש, אַז פאַר מיר איז גרייט וואָס צום עסן. היות ווי כ'בין שוין נאָכן אַוונט־ברויט, פירט ער מיך אַריין אין אַ באַזונדער שטיבל, וווּ עס איז צוגע־גרייט פאַר מיר אַ געלעגער אויף אַ סאַפקע.

כ'בין לאַנג געלעגן און נישט געקאָנט אַנטשלאָפּן ווערן. ס'האַט מיך געפאַנגען און נישט אָפּגעלאָזט דער אומעט פונעם שטעטל. אַזוי ווי אין אבלות זע איך עס, דאָס שטעטל, גלייך ווי עס וואַלט די טייערסטע, די נאָענטסטע פּאַרלירן... די שאַטנס פון די אַמאָליקע געשטאַלטן, די לע־בעדיקע און די טויטע, זענען געשטאַנען איבער מיר ביי מיין צוקאַפּנס. אַ גאַנצע נאַכט האָב איך אַרומגעשוועבט אין מיין עבר — — —

47

"מאסלאַפּראָם" פון קווינקע

אינדערפרי זאָגט מיר די מומע:

— היינט איז מאַשע פריי. זי האָט „וויכאָדנאָי“ (רוֹטאַג). קענסטו מיט איר אַביסל שפּאַצירן. נישקשה, זי איז שוין אַ גרויסע „באַרישניאַ“... מ'קען שוין מיט איר פירן אַ „ראַזגאַוואָר“ (שמועס)...

— מאַשע אַרבעט דען?

— יאָ, זי אַרבעט אין „מאָסלאַפּראָם“ (מילכיקערייִ־אַמט). איר פּאַר־דינסט איז גאַרנישט מיט גאַרנישט — גראַשנס. אַדאַנק איר אָבער האָבן מיר אין שטוב אַמאָל אַ שטיקל קעז, אַביסל פוטער... פאַרשטייסט? די אַלע, וואָס אַרבעטן דאָרט, גיבן זיך אַמאָל אַן עצה... כמעט די גאַנצע מילך פון אונדזער בהמה פאַרקויפן מיר. מ'מוז דאָך האָבן אַ פּאַר גראַשן אין שטוב. אַז מען פאַרדינט דאָך נישט...

— אַזוי גאָר? — קוק איך זי אָן פאַרחידושט. — אויך דאָ מוז מען

גנבענען?...

— אַזוי, מיין טייערער. אַזוי גייט עס דאָ צו אין דער „נייער אַרדע־נונג“... אַז אויפן גלייכן וועג קען מען נישט לעבן, איז גייען די אַרבעטער „נאַ ליַעוואָ“...

עס קומט אַריין פון אַן אַנדער חדר מאַשע. איבערגעלאָזט זי אַמאָל אַלס קינד. אויסגעוואַקסן, אַנטוויקלט זיך. געוואָרן אַ שיין מיידל. ס'אַראַ שוואַרצע אויגן ביי איר! דער מאַמעס אויגן פון אַמאָל.

— געראַטן אין דער מאַמען, — זאָג איך אַ קאַמפּלימענט, אייגנט־

לעד, דער מומען.

— אַך און וויי וואָלט געווען ווען זי איז אין מיר געראַטן... —

כאַפט זיך אָן די מומע.

— איך געדענק אייך, מומע, פאַר אַ „קראַסאוויצע“.

— אפשר אַמאָל... פאַרצייטנס...

מאַשע לאַכט, און לאַכנדיק ווייזט זי אירע רעגלמעסיקע, ווייסע,

פערלדיקע ציין, באמת אַ שיין מיידל.

— מאַשע מוז זיין די „שיינהייט־קיניגין“ פון שטעטל, נישט אמת?

מאַשע איז רויט געוואָרן און האָט אויסגעדרייט דעם קאַפּ.

— נישט צו פארוינדיקן מיט איר פנים... — זאגט די מומע. —
 אָבער זי איז אַ שוואַך קינד. זעסט נישט איר בלאַסקייט?
 — וואָס איז איר דען? איז זי דען קראַנק?
 — כסדר בראַנכיטן. היינט שוין בעסער. דעריבער לאַז איך איר
 נישט אַרבעטן ביי דער מאַשין — זי איז דאָך אַ נייטאַרין.
 — מאַכט מיך נישט פאַר קיין „קראַסאָוויצאַ“ און מאַכט מיך נישט
 פאַר קיין קראַנקע... — פראַטעסטירט מאַשע האַלב ערנסט, — איך בין
 נישט שייַן און איך בין נישט קראַנק...
 נאָכן פרישטיק לאַז איך זיך מיט מאַשען אויף אַ שפאַציר. נישט זי
 פירט מיך, דעם גאַסט, נאָר איך פיר זי; עס גלוסט זיך מיר באַזוכן די
 אַלע ווינקלעך, די אַלע וועגן־שטעגן פון אַמאָל...
 מיר גייען קודם־כל „אונטערן גלח“; אונטער דער לבנה האָב איך
 שוין נעכטן געזען די געגנט; היינט וויל איך זי זען אונטערן שייַן פון
 דער זון.
 מאַשע פרעגט מיך אויס פון דער גרויסער וועלט. פון אירע רייד זע
 איך, אַז זי איז נישט קיין פראַסט מיידל. זי לייענט יידיש, פויליש. דער
 עיקר ראַמאַנען. אמת, נישט איבערקלייבעריש. אַ צארט מיידל, די מאַשע.
 זי דערמאָנט מיר מיינע ערשטע ליבעס דאָ אינעם שטעטל... יענע מייד־
 לעך זענען נישט געווען עלטער פון איר, אָבער ווייניקער נאַאיוו ווי זי...
 פון וואַנען נעמט זיך צו איר אַזאַ נאַאיווקייט? אַז כ'נעם זי אין גיין מחמת
 געוויינהייט אונטערן אַרעם, אַן שום כוונה, פאַרשטייט זיך, ווערט זי
 זשענירט. אַ רויטע פאַרב טוט אַ פלייך איבער אירע בלאַסלעכע באַקן.
 איך לאַז תיכף אָפּ איר אַרעם און געדענק שוין צו זיין פאַרויכטיק מיט
 איר...
 מיר גייען פאַרביי דעם „קלוגן שטיין“ — אַ ריזיקער אַלטער שטיין
 פאַרן קלויסטער. אויפן דאָזיקן שטיין פלעגן אין לבנה־נעכט זיצן פאַר־
 ליבטע פאַרלעך אין שטילע פליסטערייען... אויך איך בין דאָ נישט איין
 מאָל געזעסן... דער שטיין פלעגט הערן אַלעמענס שעפטשערייען און
 שווייגן... דיסקרעט שווייגן... אַלע ליבע־סודות פון שטעטל האָט ער גע־
 ווסט. דער דאָזיקער שטיין. דערפאַר טאַקע מסתמא האָט מען אים גע־
 רופן „דער קלוגער שטיין“.
 — דו זיצסט אַמאָל דאָ אויפן „קלוגן שטיין“? — פרעג איך מיין
 קוזינע.

זי פאַרשטייט מיין פראַגע און צעשמייכלט זיך.
 — פאַרוואָס ענטפּערסטו נישט?...
 — און אַז געזעסן?... — קריגט זי שוין מער קוראַזש אין דער
 שטים.
 — אדרבה, נישט קיין עוולה... — זאָג איד, — ווען וועסטו זיצן,
 אויב נישט איצט?...
 — האָסט נאָך נישט קיין יינגל? — פּרעג איד זי אין אַ וויילע אַרום.
 מאַשע ווערט ווידער רויט.
 — כ'ווייס... כ'ווייס נישט ווי אייך צו זאָגן.
 — זאָג מיר נישט „אייך“, נאָר „דיר“. ביסט דאָך אַ קווינע.
 — ס'איז מיר שווער צו זאָגן „דו“ אַן עלטערן פון מיר.
 — איז וואָס ענטפּערסטו מיר אויף מיין פראַגע?
 — כ'גיי אַמאָל שפּאַצירן מיט איינעם אַ יינגל; אָבער ער געפּעלט
 מיר נישט. אַ צו פּראָסטער. איבעריקנס, וואָס האָב איד זיך צו איילן?
 די מאַמע וואָלט שוין געוואָלט מיך פירן אונטער דער חופּה... וואָס איז
 די איילעניש?...
 — גערעכט! אויב ער געפּעלט דיר נישט, איז זיכער נישטאָ זיך
 וואָס צו איילן.
 — און ווי גייט עס דיר אין „מאַסלאַפּראָם“? — פּרעג איד זי אין
 אַ וויילע אַרום.
 — נישט אַזוי אינטערעסאַנט. האָב צו טאָן אַ גאַנצן טאָג מיט פּויע-
 רים, וואָס ברענגען די קאַנען מילך. איד נעם אויף פון יעדער פּויערטע די
 מילך און פאַרשרייב. קיין שווערע אַרבעט איז עס נישט. גרינגער ווי זיצן
 איינגעבויגן אַ גאַנצן טאָג איבער דער ניי-מאַשין.
 — ברענגען די פּויערים גערן זייער מילך אין „מאַסלאַפּראָם“?
 — אַ ברירה האָבן זיי? יעדער פּויער, וואָס האָט אַ בהמה, מוז צו-
 שטעלן אַ געוויסן קוואַנטום מילך. זיי קרעכצן, נעבעך, און ברענגען...
 אויף מיר וואָרטשען זיי, גלייך ווי איד וואָלט די שולדיקע געווען. איינע
 אַן אַלטע באבע האָט מיר אַמאָל אַ זאָג געטאָן: „אַלץ די זשידעס... די
 זשידעס ברענגען אונדז אומגליק“... און גיי טענה זיך אויס מיט איר!
 — און וואָס האָט געזאָגט דער פאַרוואַלטער?
 — דער פאַרוואַלטער איז גראד נישט געווען דערביי. פאַרן פאַר-
 וואַלטער ציטערן זיי אימת מוות.

— ווער איז ער, דער פארוואַלטער?

— נישט קיין היגער. ס'איז „זייערער“ אַ מענטש, פון רוטלאַנד גע-
קומען. אַז ער גיט זיך אַ בייזער אויף די פויערטעס, בלייבן זיי שטיל ווי
די לעמעלעך... נישט פון איין דאָרף האָט מען שוין אויסגעראַמט וועמען
מען האָט געפונען פאַר נייטיק... מען ווייסט נישט אַפילו וווּ זייער גע-
ביין איז אַהינגעקומען... צוגענומען און — ווי אין וואַסער אַרײַן...
איך רײס איבער די רײד און גיב זיך איבער דער אַרומיקער שטיי-
לער שיינקייט.

גייען מיר, בלאַנקען מיר. די איינציקע שפאַצירער אינמיטן העלן

טאָג.

מיין בליק נעמט אַרום דעם גאַנצן אַרום. כ׳זע אַלע ווייטקייטן, ביז
צום האַריזאָנט. רעכטס אין דער ווייטעניש שמידט מיין בליק די גרופע
מאָהיליאַנער בערג. אַ קלייניקייט, די מאָהיליאַנער בערג! שטענדיק, גע-
דענק איך, פלעגט מען אַמאָל דאָ רעדן וועגן די מאָהיליאַנער בערג; ייגל-
ווייז האָט מען געחלומט צו זיין דאָרט אויף די הויכקייטן. כאָטש סך-הכל
ליגן זיי אפשר אַ צען קילאָמעטער פון שטעטל. אַרום די דאָזיקע בערג
האַבן זיך אין שטעטל געוועבט לעגענדעס וועגן מלחמות, שלאַכטן. מ'האַט
דערציילט, אַז דאָרט אין די טיפע זאַמדן געפינט מען נאָך איצט מענטש-
לעכע ביינער, שאַרבנס...

גייען מיר, בלאַנקען מיר. מיר פאַרנעמען זיך אין דער זייט פון וועג,
רעכטס, צווישן די תבואה-פעלדער. דערנעבן ציען זיך לאַנקעס. לאַנקעס
באַצירטע מיט פעלד-בלימען, מיט ווייסע און בלויע, מיט דופטיקן רומיאַ-
נעק. אַמאָל פלעג איך דאָ פאַרברענגען גאַנצע טעג מיט ביכער און שלינג-
גען דורשטיק פרצן, טורגעניעוון, לערמאַנטאָוון... דאָ פלעג איך ליגן מיט
פאַרריסענע אויגן אין די בלויע הויכקייטן און שפינען חלומות וועגן די
שיינקייטן פון וועלט, וועגן ווייטע, גרויסע שטעט — — —

דער רומיאַנעק פאַרשיכורט אַזש. די ריחות רופן אַרויס אַפגעהאַקטע
שטיקער פונעם אַמאָל, רגעס און שעהען אָן צוזאַמענהאַנג. כ'דערפיל אַזש
אַן איבערגעלאַדנקייט אין געמיט. אַזוי וואַרעם ווערט אויף דער נשמה...
ביי דער אַזיערע פאַרנעמען מיר זיך צום וועג, אַנטקעגן „מאָהיל-
ניק“. מיר קומען צו צום שטיינערנעם פאַרקאַן. אויך דאָ, בשכנות פון די
„פאַמניקעס“ איבער קברים, איז אַן אַרט, וווּ כ'וואַלט געדאַרפט אַ דענק-
מאָל שטעלן — אַ דענקמאָל נאָך מיינע אַמאָליקע ליבעס... עס דערמאַנט

מיר דאָ אַ סך, אַ סך... וווּ זענען יענע מיידלעך? יענע ליבעס? אזוי פיל אומשולד, אזוי פיל תמימותדיקע שיינקייט געווען!

אויף צוריקוועגס פאַרהאַלט איך זיך אַ וויילע ביי אַ צלם אויף אַ קרייץ־וועג. דער הילצערנער צלם איז אַלט און מיט אַ סך שפאַלטן, איז עטוואָס אַנגעבויגן, ווי גרייט אומצופאַלן. דער קליינער יעזוסל אויבן, אין אַ ווייס העמדל איינגעהילט, זעט אויך אויס אַלט און אָפּגעבליאַקעוועט. זיינע אויסגעצויגענע אַרעמס אויף ביידע זייטן צלם זענען אזוי דאַר אויס־געטריקנט, און דער קאַפּ מיטן דערנער־קרוין אַראָפּגעזונקען. די דערנער פאַרברוינט און פאַרדאַרט מחמת אַלטקייט.

דורך אומוועגן זענען מיר אַריין אין שטעטל און אַנגעקומען אויף „מיצקרינאַק“ — דער אַרעמסטער טייל, אָן פּלאַנירטע גאַסן. סתם אַנגע־וואַרפענע הייזלעך — נעבעכדיקע, חושכדיקע. וווינען אויף „מיצקרי־נאַק“ איז אַמאָל געווען אַ פּחיתות הכבוד. אַז מ'האַט עמעצן געוואָלט אַריינזאָגן, האָט מען אים דערמאַנט, אַז ער איז אַ „מיצקרינקער“... דאָ האָט טאַקע אַמאָל אויך געווינט דאָס געזינדל ווילע יונגען פון שטעטל, די מאַרק־שלעגער, די שיכורים און גנבים. אַז אין שטעטל פלעגט געשען אַמאָל אַ גנבה, פלעגט מען קודם־כל זיך אוועקלאָזן צו דער ווילער חברה אויף „מיצקרינאַק“. אָבער אין דער אמתן איז דער גרויסער רוב איינוויי־נער פון „מיצקרינאַק“ געווען יידן ווי אַלע יידן, נישט ווינציקער חשוב ווי די יידן פון די עטלעכע הויפט־גאַסן. יידן האָרעפּאַשניקעס, באַלמע־לאַכעס, גוטמוטיקע פּאַלקס־מענטשן. זיי זענען נאָר געווען מער אַרעם, גרעסערע אביונים...

זינט 1905, ווען די „נייע ווינטן“ האָבן גענומען בלאָזן איבערן גרויסן רוסלאַנד און נישט אויסגעמיטן אויך די יידישע שטעט און שטעט־לעך פון „תּחום המושב“ — בתּוכם אמדור — האָט „מיצקרינאַק“ געליי־פּערט די „מאַסע“, די יוגנט, פאַר אַלע באַוועגונגען: סאַציאַליסטישע און ציוניסטישע — פון אַלע קאָלירן, פון אַלע שאַטירונגען. מעסיקע און עקס־טרעמע. די גאַסן האָבן געגעבן די „אינטעליגענטע כּוחות“, די אָנפירער, די רעדנער; „מיצקרינאַק“ — די „מאַסע“...

קוק איך זיך איצט צו צום אַלטן דלות. דער אַלטער דלות, וואָס תּמיד. אַפילו איצט — ביי דער „נייער אַרדענונג“ — איז ער נישט קלע־נער געוואָרן... דער זעלבער אומעט קוקט אַרויס פון די קליינע פענצטער־לעך, פון די צעריסענע, פאַרשימלטע שינדל־דעכער איבער די נעבעכדיקע

אַרעמע כאַטעס. איך זע אויך נישט קיין שיינענדיקע פנימער, קיין פרייד ביי די מענטשן, וואָס שלייכן זיך דורך צווישן די כאַטעס. מענטשן אין מיזערנעם הולך, מיט בלאַסע פנימער און מאַטע אויגן.

אַרויס פון דאָרט צום „באַרג־שלאָס“ — אויך אַ באַרג מיט לעגענ־דעס וועגן הריגות און מלחמות אין די אַלטע צייטן. אויך אין די טיפּע־נישן פון „באַרג־שלאָס“ געפינט מען מענטשלעכע שאַרבנס. אָבער דאָס שטערט נישט די ייִדישע קינדער פון שטעטל ווינטער־צייט אַראַפּצולאָזן זיך מיט געמאַכטע שליטעלעך באַרג־אַראַפּ, באַרג־אַראַפּ, אין גאַלאַפּ, ביז העט־העט צו די פאַרקאַנעס פון די גויישע הייוקעס.

צוריק אַריינגעקומען דורך קרינקער גאַס, צום מאַרק־פּלאַץ. פון כאַ־זעס מויער קוקט אַראַפּ אַ ברייטע שילד מיט אַן אַנשריפט: „גאַראַיספּאַל־קאַם“ (שטאַטישער אויספיר־קאַמיטעט) און איבער דער שילד אַ רויטע פאַן מיט האַמער און סערפּ. דער סימן פון דעם נייעם סדר־העולם אין שטעטל...

48

דער אַרעמער יום־טוב־טיש

אין די שבועות־טעג געזעסן ביי דעם יום־טוב־טיש פון מיינע גאַסט־געבערס.

מיין מומע האָט באַזאָרגט אַביסל גרינס פון דעם נאַענטן פעלד און אויסגעפּוצט די ווענט. זי האָט געוואָלט כאַטש שאַפּן אַ זכר פון יום־טוב. אַריינברענגען אַביסל נשמה־יתירה אין שטוב. דער טיש גופא איז אָבער נישט געווען אַזוי יום־טוב־דיק, נישט דאָס, וואָס אַמאָל. אַמאָל האָט מען ביי די פּרוּסאַקס אין הויז אַנדערש געפּראָוועט ימים־טובים. ימים־טובים מיט הינער, מיט גענדולעך, מיט העכט און מיט קאַרפּן, מיטן גוטן גלעזל ייִן־צמוקים, מיט די פיינע, פעטע טשאַלנטער אין די שבתים, מיט דער פעטער געפילטער קישקע און טעמדיקע לאַקשן־קוגלען. איצט אָבער... אַ דאַרער שבועות. טונקעלע חלה. קידוש מאַכט דער פעטער איבער טיי. אַ מאַגער ביסל יויך — נישט אַפילו פון עוף. און צו פיצל קעלבערנס ביי איטלעכן אויפן טעלער. דער פּלוימען־צימעס בלאַס און מאַגער, האָט נישט געהאַט יענעם טעם.

א טיש פון א יורד.

דער פעטער האָט ביים עסן ווידער געקרעכצט און דערמאנט מיט ווייטיק:

— פאַראַיאַרן אַן אַנדער שבועות געווען... אַלץ „זיי“... אַראָפּגע-
בראַכט צו אונדז דעם דלות...

— הלוואי נישט ערגער איבעראַיאַר! — זאָגט די מומע מלכה.

און ווי דאָס עסן — אַזוי דאָס בענטשן. אַזוי די זמירות.

דער פעטער פלעגט זיך קיינמאָל, געדענק איך, נישט צערעמאַניען צופיל נישט מיט זיינע זמירות, נישט מיטן בענטשן. אַט פלעגט ער אַ מורמל טאָן אַ פאַר ניגונים און יוצא. אַ קאַלטער מתנגד געווען. דאָס מאָל האָט ער עס גאַר געמאַכט בחיפּוזנדיק. קיין זמירות האָט ער בכלל נישט אָנגעהויבן. באַלד נאָכן עסן האָט ער אַן צערעמאַניעס אַ מורמל געטאָן שנעל־שנעל ווי אַ וואַסער:

— הון ומפרנס...

און אין אַ פאַר מינוט אַרום איז ער שוין אויפגעשטאַנען פון זיין אויבן־אָן. נאָך אים דאָס גאַנצע הויזגעזינד. מ'האָט זיך פאַרקליבן אויפן גאַנץ, גערעדט, דערציילט. מ'האָט דערמאָנט די משפּחה־מענטשן, וואָס זענען שוין אויפן עולם־האמת. מ'האָט דערמאָנט די אַלטע, גוטע יאָרן...

נאָך שבועות האָב איך זיך אָפּגעזעגנט מיטן שטעטל. כ'בין איינער אליין אַרומגעקראַכן אין און אַרום שטעטל, נאָכאַמאָל באַקוקט די אַלע ערטער, די וועגן און שטעגן, די אַלע ווינקעלעך, וועלכע זענען מיר פון תמיד אָן געווען איינגעבאַקן אין האַרצן. כ'האָב אויף אַלץ געקוקט מיט אַן אויסטערלישער בענקעניש און טרויער, מיט אַלץ זיך געזעגנט, אויף אַלץ געוואַרפן אַ לעצטן בליק... דאָס מאָל האָב איך געפילט באַשיינפער־לעך, אַז דאָס געזעגן איך זיך מיט דער אַלטער היים אויף אייביק... אַז קיינמאָל וועט שוין מײן פוס נישט טרעטן אויף דער היימישער ערד... די נאָך נישט רייפּע זאַנגען האָבן זיך צוגעשאַקלט. דוכט, גענייגט פאַר מיר, דעם מענטש פון נע־ונד. די בלויע קאַרן־בלימלעך פון צווישן די זאַנגען, די שטילע, פרומע גרעזלעך האָבן באַגלייט מיט ברכה מײן יעדן טריט...

שווערער איז געווען דאָס געזעגענען זיך מיט די היימישע מענטשן:

אויך זיי אלע האָבן אַפנים געפילט, אַז דאָס געזעגענען מיר זיך שוין אויף שטענדיק... פייכטע אויגן און שטומע קושן גיבן איבער דעם צער פון הערצער...

יא, איך פיל עס, איך ווייס: די דאָזיקע נאָענטע מענטשן וועל איך מער שוין אין לעבן נישט זען — — עפעס גרייט דאָך שוין זיכער דער גורל!

49

אַ בריוועלע פון וואַרשע

צוריקגעקומען קיין גראַדנע און געטראָפן די צעמישטע און רעזיגנירטע פליטים־מאַסע. די מענטשן זענען לחלוטין אומגעגאַנגען אַן קעפּ און נישט געוויסט וואָס צו טאָן מיט זיך. גיין אַרבעטן? אָבער די אַרבעט גיט דאָך סיי־ווייסיי נישט קיין פּרנסה.

געשריבן קיין וואַרשע וועגן מיין באַזוך אין שטעטל. דערויף באַקום איך אַן ענטפּער פון מיין פּרוי מיט שאַרפע טענות און פאַרווורף: „אנשטאַט צו זיצן אין בריסק און באַמיען זיך צו פאַרן קיין וואַרשע, ליגט דיר גאָר אין זינען אַ שפּאַציר אין אמדור... כ'האַב גערעדט מיט די אדלערס, וואָס האָבן מיר אַפּגעגעבן אַ גרוס פון דיר, פון בריסק. אַז מען וויל שטאַרק, קען מען זיך אַן עצה געבן, אַזוי ווי די אדלערס האָבן זיך אַן עצה געגעבן“...

אפשר איז זי טאַקע גערעכט, מיין פּרוי. כ'האַב געדאַרפּט לענגער זיצן אין בריסק, אָבער וווּ נעם איך דאָ אדלערס דאָלאַרן אויף צו קענען פאַרן ווי ער איז געפאַרן?...

בין איך אומגעגאַנגען אַ באַטריבטער מיט מיין פּרויס בריוועלע אין דער טאַש.

איך טרעף זיך מיט מאַריס ליאַמפּען, מיט די אַקטיאָרן פון אַנסאַמבל. מ'רעדט וועגן דער צעמישונג צווישן די יידישע פליטים. אגב, פאַר דער לעצטער צייט זענען אין גראַדנע פאַרגעקומען נייע אַרעסטן, נייע אַרויס־שיקונגען... דאָס האָט נאָך טריבער געמאַכט די שטימונגען אין שטאַט. ביי די פליטים איז נאָך שטאַרקער געוואָרן דער דראַנג צו זיין וואָס ווייטער פון דעם אַלעם, וואָס ווייטער...

— וואָס־זשע טראַכט איר איצט צו טאָן? — פרעגט מיך ליאַמפע.
— ווען עס וואָלט זיך געווענדט אָן מיר, ווייסט איר דאָך וואָס איך
וואָלט געטאָן.

— וועגן פּאַרן פּאַרגעסט! — וואָרנט ער מיך, — געדענקט, איר
שטעלט זיך אין געפּאַר...

— איך האָב דען אַ ברירה?

— איר האָט נאָך אַ ברירה. אויב איר ווילט, קען איך אַריינגיין אין
דער מיליץ און אַרויסבאַקומען פּאַר אייך אַ פּאַס. אַזוי האָב איך דער־
ליידיקט פּאַר וואָלפּשטאַטן, פּאַר הילסבערגן און פּאַר שיפּערן. זיי זענען
דאָך אויך געווען רעגיסטרירט צום פּאַרן ווי איר. נעמט אַרויס אַ פּאַס
און קומט צוריק אַריין אין אונדזער קאַלעקטיוו אַרבעטן מיט אונדז.
פּאַלגט מיך.

איך ווייז מאַריס ליאַמפען דאָס ברייול פון מיין פרוי.

— וואָס ווייסט זי דאָרטן, וואָס זי שרייבט! — רופט ער אויס מיט
ביטול, — איר ווייסט דאָך, וואָס שושנה שרייבט מיר פון ווילנע. כ'וואָלט
גערן אליין אויך געפּאַרן... אָבער פּאַראַן דען אָן אויסוועג? גיין ריזיקירן
מיטן קאַפּ?...?

— פונדעסטוועגן... אפשר וועט נאָך עפעס אַרויסקומען פון אונדזער
רעגיסטראַציע.

— שלאָגט זיך עס אַרויס פון קאַפּ! קיין גוטס וועט זיכער דערפון
נישט אַרויסקומען... כ'האָב גערעדט מיט טשערניאַווסקין — ער ווייסט
מיט וואָס דאָס שמעקט...

— פּאַרפּאַלן... כ'וועל נאָך אַביסל אונטערוואַרטן. אַרויסנעמען אַ
פּאַס הייסט דאָך זיכער, אַז מער וועל איך וואַרשע און מיינע נאַענטע
נישט זען... דאָן איז שוין אַלץ געענדיקט!...
— טוט ווי איר פּאַרשטייט.

עס ראט מיך אויך צו נעמען אַ פּאַס מיין פלימעניק דער אַדוואָ־
קאַט. נישט וויל ער איז מער אינפּאַרמירט ווי אַנדערע — אין די סאָ־
וועיטישע קאַנצעלאַריעס קען מען ווייניק געווירן ווערן. דאָרט ווערט אַלץ
באַשלאָסן בשתיקה, בחדרי חדרים... אַפילו „אייגענע מענטשן“ ווייסן
נישט איידער עס קומט די צייט...

אויך מיינע אַלע באַקאַנטע פליטים פון וואַרשע, מיט וועלכע איך
טרעף זיך ביי ד"ר בריזמאַנען, זענען פּאַרעקשנט: זיי נעמען נישט קיין

פאָספּאַרטן! „מ'האַט אונדז רעגיסטרירט צום פּאַרן, מוז מען אונדז אַרויס-
לאָזן!“ — טענהן זיי אַלע. יעדער איינער „דעמאָנסטרירט“ זיין געדולד
צו וואַרטן, כאַטש די נערוועזיטעט ליגט ביי אַלעמען אויף די פּנימען, אין
די גרימאַסן און אין די האַנט־זשעסטיקולאַציעס...

די קיפּניסאָווע האַלט פייערדיקע, פאַרביטערטע רעדעס ביים טיש
און קען זיך ממש נישט שענקען — בפרט נאָך איר דורכפּאַל אין ביאַלאַ-
פּאַדלאַסקאַ... זיבט יענע טעג קען זי נאָך אַלץ נישט געווינען איר גלייכ-
געוויכט...

— טאָ יעסט זבראַדניאַ! (דאָס איז אַ פאַרברעכן!) — דונערט זי.
— אַזוי צו באַגיין זיך מיט „ביעזשענצעס“! שפּילן זיך מיט מענטשלעכע
לעבנס... „זיין“ מוזן אונדז געבן אַן עשאַלאַן!

כמעט קיינער פון די פאַררעגיסטרירטע פּליטים האָט זיך נישט איינ-
געבראַכן. מ'איז נאָך קיין פעסער נישט געגאַנגען. מ'האַט ווייטער גע-
וואַרט.

50

די מיליץ רופט!

איין טאָג — ס'איז שוין אין יוני — באַווייזט זיך אין די גאַסן אַ
באַקאַנטמאַכונג צו די פּליטים. אַלע פּליטים, רעגיסטרירטע צום פּאַרן,
דאַרפן זיך תיכף מעלדן אין מיליץ אַרויסצונעמען פעסער.
צווישן די פּליטים האָט געהערשט אַ צערודערונג. מ'איז אומגעלאָפּן
איינע צו די אַנדערע. איטלעכער האָט געוואָלט וויסן וואָס דער טוט, וואָס
יענער טראַכט צו טאָן.

— מ'האַט זיך לסוף גענומען צו אונדז... — האָט מען גערעדט
צווישן זיך.

ס'האַט איטלעכער אויך געוויסט, אַז נעמען אַ פּאַס הייסט אויך —
תיכף צו פאַרלאָזן די שטאָט, דעם גרענעץ־פּאַס. ווידער הייסט עס, גיין
וואַנדערן. דערצו איבער דער פּראַווינץ, אין די קליינע שטעטלעך. און
וואָס וועט מען דאָרט טאָן? פון וואַנען וועט מען דאָרט לעבן? דאָ אין
גראַדנע, הגם די צרות זענען גענוג גרויס, האָט מען זיך שוין ווי עס איז
צוגעפּאַסט צו די היגע באַדינגונגען. מ'האַט כאַטש אַ שטיקעלע סביבה.

אבער איז דער פראוויניץ? גיין אנהייבן אויפסניי זוכן? זוכן א שטיקל ברויט? א דאך איבערן קאפ?

פאר מיר איז עס געווען קאטאסטראפאל: האב איך דאך אין גראד-נע געהאט א דירה ביי אייגענע. משפחה. היימישע. וואס וועט איצטער זיין מיט מיר?

אבער קיין עצה איז שוין נישט געווען: אלע זענען געגאנגען אין מיליץ.

בין איך אויך אהין אַוועק.

א יונגע פרוי — מיט א „קאמאנדיראווקע“ פון רוסלאַנד אַפנים... — אַמטירט ביי אַ ברייטן טיש און דערליידיקט די פליטים. זי הייסט איך זאל איר ווייזן אלע מיינע דאָקומענטן, וואָס איך האָב נאָר. איך גיב איר מיינ פוילישן פּאַס און דאָס מיליטערישע ביכל.

— וואָס האָט איר נאָך פאַר אַ דאָקומענטן?

— וואָס נאָך איז נייטיק?

— אַלץ, אַלץ.

— אויך פון אַ פּראָפעסיאָנעלן פאַראיינ?

— ווייזט! ווייזט אַלץ!

איך דערלאַנג איר די לעגיטימאַציעס פון וואַרשעווער זשורנאַליסטן-סינדיקאַט, פון ליטעראַטור-פאַראיינ און יידישן פען-קלוב.

זי קוקט אַריין אויפּמערקזאַם אין אַלע דאָקומענטן, פאַרצייכנט ביי זיך און הייסט קומען אין אַ וואַך אַרום נאָכן סאַוועטישן פּאַס.

— און די לעגיטימאַציעס? — פּרעג איך.

— אַלץ בלייבט ביי אונדז.

— סטייטש? פון אַ פּראָפעסיאָנעלן פאַראיינ? פון פען-קלוב?

די שיקסע האָט מיך אַפּגעמאַסטן מיט אַ בליק פון אויבן-אַראַפּ און מיט אַ פאַרביסנקייט אַ זאָג געטאַן:

— פאַרגעסט אָן דעם אַלעם! מער וועט עס שוין נישט זיין... פאַ-

ניאַטנאָ?...

און זי שיקט שוין אירע ביזע בליקן צו אַן אַנדערן אין דער ריי:

— סליעדויושטיש! (דער ווייטערדיקער פון ריי).

אַרויסגעאַנגען פון מיליץ בין איך „נקי“, אַן שום דאָקומענטן, בלויז

מיטן צעטל פון „קאָמפּאַמביעזש“, אַז איך בין רעגיסטרירט צום אַרויס-

פאַרן. דאָס האָט מיר די שיקסע איבערגעלאָזט ווי אַ שאַנד-צייכן...

— דאָס היט אייך אָפּ! — האָט זי מיר עס צוריקגעגעבן מיט אַ באַהאַלטענעם חוזק...

— נו, וואָס זאָגט איר איצט, פּאַניע דאָקטאָזשע? — פּרעג איך דעם דאָקטער ליוביטש, איינעם פּון דעם פּליטיס־קרייזל, מיט וועמען איך באַגעגן זיך ביי ד"ר בריזמאַנען אין הויז און וועמען איך האָב דאָ אויך געטראָפּן איצט אין דער מיליץ.

— מען שפּילט זיך מיט אונדז... — ענטפּערט ביטער ד"ר ליוביטש.

— יאָ, אַ שפּיל... אַ זייער טרויעריקע שפּיל... איר זענט אַ מבין ווי חוצפּהדיק די שיקסע פּאַרהאַלט זיך?

— אַו די דאָזיקע שיקסע איז איצט איבער אונדז דער באַלעבאַס... אויף אונדז אַלעמען קוקט זי פּון אויבן אַראָפּ, ווי אויף אַפּגעשטאַנענע, אָדער ווי אויף „בורזשויען“...

און אין אַ וויילע אַרום רעדט ער ווייטער:

— מיר מעגן זיך שוין איצטער געזעגענען מיט אונדזער וואַרשע... — איר זענט כאַטש צוזאַמען מיט אייער פּרוי און קינדער.

— איז אונדז אַלעמען זייער וויל... אַ גליק האָט אונדז אַלעמען געטראָפּן... — באַטאָנט ער זיין איראַניע. — אַז מען נעמט שוין אַרויס אַ סאָויעטישן פּאַס, איז מען דאָך שוין אַ זייעריקער. מ'קאָן שוין מיט אונדז מאַכן וואָס מען וויל... נישט אַזוי?

אַ גאַנצע וואָך האָט אַזוי געדויערט די רעגיסטראַציע אין דער מי־ליץ. אַלע פּליטים זענען בליט ברירה געגאַנגען אין דער מיליץ מיט אַ מינע, גלייך ווי מען וואַלט געגאַנגען אונטערשרייבן דעם אייגענעם גור־דין...

51

מען גייט „באַפּרייען“ לײַטע...

אומרויאיקע טעג אין שטאָט.

איבער די גאַסן ציען טאַנקען. די שווערע רעדער רודערן איבערן ברוק. נאָך די טאַנקען ציען באַטעריעס שווערע־און פעלד־אַרטילעריע. גאַנצע „אַבאַזן“ אַמוניציע. רויטאַרמייער אין קריגס־גרייטקייט. אַלץ ציט מיט אַזאַ אימפעט, מיט אַזאַ געדראַנג.

ווהיין? קעגן וועמען?

עס ווערט באַלד אויפגעקלערט: קעגן ליטע — קעגן דעם ליליפוטן לאַנד. אַלץ ציט צו דער ליטווישער גרענעץ.

דער סאָויעטישער ראַדיאָ האַלט אין איין פייערן דורך די הילכערס אויף די גאַסן: ליטע סאַבאַטירט... ליטע באַדראַט דעם שלום... מעשים-תעוועים פון ליטווינער קעגן די סאָויעטישע אָפטיילונגען אין ווילנע... ליטווינער האָבן פאַרנאַרט סאָויעטישע אָפיצירן אין אַ קעלער און זיי דאַרט געפייניקט... וואַלדעמאַראַס פאַרקויפט זיך צו ענגלאַנד און אַמע-ריקע... נאַטעס אַהער, גאַטעס אַהין... סמעטאַנאַ אַהער, סמעטאַנאַ אַהין... כלומרשטע אויפּרעגונג פון ליטווישן פּאָלק קעגן סמעטאַנאַן — דעם ליטווישן דיקטאַטאָר... דאָס ליטווישע פּאָלק האָט שוין גענוג די מאַכט פון די פעאַדאַלן... דאָס ליטווישע פּאָלק פּאָדערט שוין פון ראַטנפאַרבאַנד... עס חלשט ממש, עס בעט זיך, אָו ראַטנפאַרבאַנד זאָל עס „באַפרייען“... און אזוי כסדר אין זעלביקן נוסח. טאָג און נאַכט האָט די סאָויע-טישע פּראָפּאַגאַנדע געאַרבעט איבער די לופט-וועלן פון דער וועלט און צוגעגרייט די עפנטלעכע מיינונג. אין דער זעלביקער צייט האָבן נישט אויפגעהערט צו ציען צו דער ליטווישער גרענעץ די האַרמאַטן און טאַנ-קען... ווי אַן אָפּגעריסענע לאַווע האָבן זיך געאַיילט די אַמוניציע-אַבאַזן דורך אַלע וועגן, דורך אַלע שאַסייען — צו „באַפרייען“ ליטע, נעבעד... און אין אַ פּאַר טעג אַרום קומט טאַקע די ידיעה, אָו די רויטע אַר-מיי האָט באַזעצט נישט נאָר ווילנע — וווּ מ'האַט, נעבעד, „געפייניקט אין אַ קעלער סאָויעטישע אָפיצירן“... — נאָר גאַנץ ליטע מיט קאוונע בתוכם.

גראַדנער יידן האָבן יענעם אַוונט געקרעכצט מיט באַדויערונג:

— אַרעמע יידישע ווילנע! ירושלים ד'ליטא!...

ביינאַכט האָט עס נאָך אַלץ נישט אויפגעהערט צו רודערן איבערן ברוק פון די גאַסן.

און די פליטים אויף די געלעגערס האָבן געפּיבערט אין זייערע קאַשמאַרן... די גאַנצע וועלט, די גאַנצע וועלט ווערט אונטערגעצונדן פון דער שרפה! אַלץ פאַרכאַפן זיי, די ביידע דיקטאַטורן: יענע פון רעכטס און די פון לינקס... ווי באַקומט מען זיך אַרויס צו דער פרייער וועלט?... דו זעסט מיט די אייגענע אויגן, ווי אַ וועלט ווערט חרוב... אַ וועלט גייט אונטער

52

די „בשורה“ ביים ניעמאן

דער זומער האָט זיך צעשפּילט מיט זון און מיט גרינקייט.
 אין מיין דעפרעסיע לויף איך צום ניעמאן. עס ווילט זיך אַביסל
 פאַרגעסן. איך פאַרברענג גאַנצענע שעהען אויף די פּליאַזשע־זאַמדן
 צווישן קאַלאָזשע און לאַסאַסנע. אויך דער פּליטיס־עולם איז דאָ פאַראַן.
 פון די שלעכטע דירות, פון די „ווינקלען“ ביי פאַמיליעס קומט מען בע־
 סער פאַרברענגען די טעג אויף די הערלעכע ניעמאַן־ברעגעס — אין זון,
 אין וואַסער.

אַהער אויף דער פּליאַזשע ברענגט מען אַלע „פאַטשטן“: נייעסן פון
 ראַדיאָ, פון די פּראָנטן אויף מערב... דער דייטש באַהערשט די וועלט...
 נייעסן פון „יענער זייט“ — פון וואַרשע... נישט קיין פּריילעכע בשורות...
 אכזריותן, רציחות איבער יידן... אַ שוידער גייט דורך איבערן לייב
 הערנדיק...

— יידן, וואָס וועט עס זיין?

— וואָס וויל מען פון די יידן? זענען מיר טאַקע מער זינדיק פון

אַלעמען?...

— ענדיקט זיך טאַקע די וועלט?...

— פונדעסטוועגן, — רופט זיך ווער אָפּ, — וואַלט איך בעסער גע־

וואַלט זיין אין וואַרשע צוזאַמען מיט מיין פּרוי און קינדערלעך... צו

וואָס דאַרף איך ליידן באַזונדער און זיי באַזונדער?...

און איין טאַג ברענגט עמיצער אויף דער פּליאַזשע די אמתע

„בשורה“:

— אַבלאַוועס!! אַבלאַוועס אויף פּליטים! די מיליץ גייט אַרום לויט

די רעגיסטרירטע אַדרעסן און פאַרנעמט אַלע פּליטים...
 צווישן נאַקעטן עולם אויפן זאַמד איז געוואָרן אַ מהומה.

עס הערן זיך שטימען פון אַלע זייטן:

— סטייטש?! מיר דאַרפן דאָך באַקומען פּעסער!

— מ'האַט דאָך אין מיליץ געהייסן קומען אין אַ וואָך אַרום נאַכן

פּאַס.

— עס קאָן נישט זיין!

— גייט אין מיליך, וועט איר זיך איבערצייגן... — זאגט דער ברענ-
 גער פון דער „בשורה“, — איך בין עקסטרא געקומען דאָ צו מיין ברור-
 דער, איר האָט אים דאָ נישט געזען? מ'טאָר איצט נישט גיין אַהיים...
 די צערודערונג איז געוואקסן, מענטשן האָבן זיך גלייך געכאַפּט
 אַנטאָן די מלבושים, פון אַלע זייטן אַן אויפגערעגט גערייד:
 — האָט איר זיך פאַרגעשטעלט אַזאָ סוף?
 — אַזוי אַריינגענאַרט מיט דער רעגיסטראַציע...
 — איז די גאַנצע רעגיסטראַציע געווען אַ שווינדל?
 — זיכער אַ שווינדל! אַ כּיטרער שפיצל...
 — אַזוי האַנדלען לגבי פּליטים! לגבי אומגליקלעכע, היימלאָזע
 מענטשן...
 — וואָלט איך בעסער די פּיס צעבראַכן איידער כּ׳בין אַרויס פון
 וואַרשע...
 — מ'איז געלאָפּן פון פּייער אין וואַסער...
 — אָבער ווי איז עס מעגלעך, טאַטע אין הימל!
 — האָט איר ביי „זיי“ אַן עוולה...
 — אָבער מיר גלויבט זיך פאַרט נישט, ס'וואָלט געווען הימל-
 שרייענד...
 — אַז מ'זאָגט ביי „זיי“ אַרעסטן — גלייב...
 אַזוי האָט זיך געפּלאַכטן אַ נערוועזער שמועס אין די ערשטע רגעס
 פון אויפּרעגונג, אַלע האָבן זיך שוין דערווייל אַנגעטאַן און מ'איז גע-
 שטאַנען אין איין גרויס רעדל אויף דער פּליאַזשע, דער שמועס איז וויי-
 טער געגאַנגען:
 — וואָס טוט מען איצט?
 — דאָ איז גאַרנישט גוט צו זיין, מ'מוז פון דאַנען עוקר זיין.
 — אָבער וווּהיין? אַז צו זיך אַהיים נישט.
 — נישטאָ קיין אויסוועג.
 — כּאָטש פון בריק אין וואַסער.
 — צי קאָן מען זיך דען פון „זיי“ אויסבאַהאַלטן?
 — איך וועל פּרוּווּן גיין צו עפעס אַ קוזינע.
 — איך האָב נישט צו וועמען צו גיין... איך האָב דאָ קיינעם נישט...
 פאַרפּאַלן...
 ביסלעכווייז איז דער רעדל געוואָרן שיטערער, מ'האַט זיך גענומען

פאנאנדערגיין מיט נישט זיכערע טריט אין דער ריכטונג צו דער שטאָט;
אָבער דורך אַנדערע וועגן, נישט צוזאַמען. נישט אין גרופעס.

עס האָט אַיטלעכע באַגלייט די פאַרצווייפלונג! ...
אויף דער פליאַזשע זענען געבליבן נאָר די היגע מענטשן. זיי זענען
געבליבן ווייטער ליגן אויפן הייסן זאַמד, אונטער די שטראַלן פון דער
צעשפילטער סוף־יוני־זון, געקוויקט זיך מיט די קילע וואַסערן פונעם
בלויזען נייעמאַן.

איך בין פון דאָרט אַוועק, אויך דורך אַ זייטיקן וועג, נישט צום
פלימעניק, וווּ איך וווי, נאָר צו מיין מוטער און שוועסטער. אויך ביי
זיי איז נישט זיכער. איצט וווינען זיי שוין נישט אין „פערשטאַט“, נאָר
נישט ווייט פון מיין פלימעניק דעם אַדוואַקאַט, אויף דער זעלבער גאַס,
נעבן דער תפיסה. אָבער דערווייל, ביז וואַס־ווען, בין איך געגאַנגען אַהין
דורך הינטער־געסלעך, ווי אַ גנב, כדי זיך נישט צו וואַרפן אין די אויגן.
— ביסט דאָ! גאַט צו דאַנקען! — רופט אויס מיין פאַרזאָרגטע
מאַמע, אַז זי דערזעט מיך.

— וואָס איז געשען? ... — מאַך איך זיך נישט וויסנדיק.
— גאַרנישט... — שטאַמלט זי אין פאַרלעגנהייט. זי וויל מיך אַפנים
נישט מצער זיין מיט דער גוטער „בשורה“.
— טאַקע אמת, מאַמע? מען אַרעסטירט?
— דו ווייסט שוין? גאַט צו דאַנקען וואָס דו ביסט אַהער געקומען.
גיי נישט צו אפרימען נעכטיקן.

— וואָס וועט דאָס העלפן, מאַמע?
עס קומט אויך אַריין מיין שוועסטער — מיט פייכטע אויגן.
— וואָס וועט איצטער זיין? — רעדט זי אַרויס און צעכליפעט זיך.
די מאַמע באַגלייט איר מיט פאַרבראַכענע הענט און געוויין אויפן
קול.

עס ווערט מיר פיינלעך אין דער רגע — נישט פאַר מיר, נאָר פאַר
די צוויי פרויען, וואָס זענען איבערגעפולט מיט גרענעצלאַזער ליבע צו
מיר...

— וויינט נישט, איך בעט אייך. מ'וועט מיך דאָך נישט קוילענען...
— פרוו אויך זיי טרייסטן. און בעת מעשה פיל איד, אַז ווען איך רעד נאָך
אַ פאַר ווערטער, בין איך נישט ערוב, צי איך גופא וואַלט זיך נישט צע-
כליפעט אויף זיי קוקנדיק...

— איך האָב איצט גערעדט מיט אפרימען, — זאָגט די שוועסטער.
 — נו, וואָס זאָגט דיין אַדוואָקאַט?
 — ער זאָגט, אַז ער וועט בעטן דעם פּראָקוראַר, ער קען זיך דאָך מיט
 אים. דערווייל אָבער טאָרסטו נישט נעכטיקן אין שטוב, אַפילו דאָ ביי
 אונדז טויג נישט.
 — אָבער וואָס קען שוין אויפּטאָן אַפילו דער פּראָקוראַר? וואָס
 זאָגט אפּרים?
 — אפּרים וועט אים בעטן מ'זאָל דיר אַרויסגעבן אַ פּאַס.
 — אַ גליק האָט מיך געטראָפּן... אַ פּאַס...
 — וואָס דאַרפסטו פאַרדאָהן אַ וועלט? דערווייל וועט מען דיך
 נישט טשעפען.
 אין משך פון טאָג האָט מען אויסגעזוכט פאַר מיר אַן אָרט צום
 שלאָפן ביי אַ ווייטער קרובה.
 כ'בין אַהין געגאַנגען אין אַוונט. ס'זענען מיט מיר דאָרט געזעסן
 די מאַמע, די שוועסטער, גלייך ווי איך וואָלט געווען אַ שווער קראַנקער,
 פון וועמען מ'טאָר נישט אַפטרעטן... ביידע האָבן מיט מיר געוואָלט זיין
 צוזאַמען, רעדן מיט מיר, זיך אַנקוקן אויף מיר, ווייל ביידע האָבן דאָך
 געוואוסט, אַז אַ ליאַדע טאָג שייַדן מיר זיך דאָך ווער ווייסט אויף ווי
 לאַנג — — — — —

53

טעג פון מהומה...

היות ווי אין זעלבן הויז, ביי אַנדערע שכנים, זענען אויך געווען
 אויסבאַהאַלטן פליטים, האָט מען פאַר מיר אויסגעזוכט אַן אַנדער דירה.
 אַזוי האָב איך מחמת זיכערקייט יעדע פאַר טעג געביטן מיינע דירות.
 עטלעכע נעכט פאַרבראַכט ביי אַן אַנדער פלימעניק. דאָרט איז געווען צו-
 געגרייט פאַר מיר אַ בודעם-באַהעלטעניש אין פאַל עס וועט נייטיק זיין
 צו באַהאַלטן זיך. ביים אַדוואָקאַט האָב איך נישט געקענט זיין, אַחוץ
 צוליב דער אומזיכערקייט, אויך צוליב דעם, וואָס פאַר אים — דעם פאַר-
 זיצער פון דער „וירדישער קאָנסולטאַציע“ — איז נישט געווען „אויף

דער האַנט" צו באַהאַלטן ביי זיך אין ווייניג אַ "ביעזשעניעק", וואָס איז געוואָרן "טרייף"; אויף וועמען עס לויערט די מיליץ...

איין אַונט קומט צו מיר די שוועסטער און דערציילט מיר, אַז איר אַפריים האָט שוין גערעדט מיטן פּראָקוראַר. יענער האָט געשטאַמלט: אַפּשר... ער וועט זען...

ווי איך זע: שוואַכע שאַנסן... מען דאַרף זיך, הייסט עס, גרייטן אין וועג אַריין...

דערווייל זענען די אַרעסטן געגאַנגען מיט דער פּולער פּאַרע. טאַג און נאַכט האָט מען געשלעפט די קרבנות פון אַלע הייזער, פון אַלע באַ- העלטענישן. עס האָט גענישטערט די מיליץ. עס האָבן גענישטערט אַגענטן אין ציוויל. עס האָבן נישט געפעלט קיין אונטערזאָגערס אין שטאַט...

ביי די אַרעסטן און אַבלאַוועס איז אַנגעגאַנגען אַזאַ סיסטעם:

די פּליטים, וואָס זענען געווען צוזאַמען מיט זייערע פּאַמיליעס, מיט ווייב און קינדער, האָט מען פּאַרנומען אויף לאַסט-מאַשינען און אַפּגע- פירט גלייך צום עשאַלאַן, וואָס איז געווען פון פּאַראַויס צוגעגרייט הינ- טער דער שטאַט אויף אַ זייטיקן "טאַר" (שינעס) ביי דער סטאַנציע לאַ- סאַסנע. אַזאַ מין עשאַלאַן און אויף דעם זעלביקן אופן ווי בעת די ערשטע אַרויסשיקונגען פון די "שעדלעכע עלעמענטן" — די "בורזשויען", פּאַ- מיליעס פון מיליטערייט, פון אַרעסטירטע בונדישע און פ. פ. ס. ישע טוער וכדומה.

די ערגסטע מערכה האָבן געהאַט די אַלע יחידים-פּליטים — די יעניקע, וואָס האָבן בכלל נישט געהאַט קיין פּאַמיליעס, אַדער וואָס זייערע פּאַמיליעס זענען געבליבן אויף "יענער זייט" — זיי האָט מען איבערגע- פירט אין אַרעסט ביי דער מיליץ. און די דאָזיקע פּליטים זענען געווען די קאַלאַסאַלע מערהייט. אומעטום אין די הונדערטער טויזנטער. ווייל פאַר גאַנצע פּאַמיליעס איז דאָך געווען שווער צו לויפן איבער דער גרענעץ. אַגב האָט דאָך אַ פּאַמיליע געוואַלט ראַטעווען מיט זיך אויך אַביסל זאַכן, מלבּושים, די נייטיקסטע חפּצים: מען קען דאָך נישט אַוועקלויפן פון דער אייגענער היים נאַקעט און בלויז און אַלץ איבערלאָזן אויף הפּקר... אַגב האָט מען געהאַלטן, אַז אין סכּנה זענען נאָר די מענער; אַז פּרויען און קינדער וועלן די דייטשן שווינען... אַזוי האָבן יידן געטראַכט אין וואַר- שע, אין לאַדזש אין קראַקע... און אומעטום. דעריבער זענען געלאָפּן על

פי רוב נאָר יחידים. אַ סך, אַ סך יחידים. אין די צענדליקער, אין די הונדערטער טויזנטער. פאַראַן, הייסט עס, גענוג, גענוג קרבנות...
 — אפשר ווייסטו, וואָס געשעט דאָ? — פּרעג איך מיין פלימעניק
 דעם אַדוואַקאַט, וואָס איז מיך געקומען באַזוכן.
 — גאָר פשוט. מען נעמט אַלעמען. אָן אויסנאַם.
 — און די פעסער, וואָס מען האָט אונדז געזאָלט אַרויסגעבן?
 — נעכטיקע טעג... ס'איז געווען נאָר אַ «טריק» אַזאָ...
 — אַ קאַמעדיע בלויז געשפּילט מיט אונדז?...
 — רוף עס אָן ווי דו ווילסט...
 — און וואָס וועט מען טאָן מיט די אַלע פּליטים?
 — רוסלאַנד איז גענוג גרויס.
 — וווּהיז וועט מען זיי שיקן?
 — ווער קען ביי «זיי» וויסן?
 — וואָס האָט דיר געזאָגט דער פּראָקוראַר?
 — כ'האַב דעם איינדרוק, אַז אַפּילו ווען ער זאָל וועלן, קען ער אויך
 ווייניק וואָס אויפּטאָן.
 — און ווי איז אין אַנדערע שטעט?
 — אומעטום דאָס זעלבע. כ'האַב געהערט היינט אין דער «יורידי-
 שער קאָנסולטאַציע», אַז דאָס איז אַ פאַראַרדענונג פון אויבן — אַזש
 פון מאַסקווע... דאָ קען שוין קיינער נישט העלפן...
 הייסט עס, ווייס איך שוין זיכער, אַז מיין גורל איז געחתמעט... ווי
 לאַנג קען מען זיך דען אויסבאַהאַלטן? איז עס דען מעגלעך?
 אין שטוב ביים אַדוואַקאַט האָב איך טאַקע נישט גענעכטיקט; אָבער
 אויך ביים צווייטן פלימעניק פלעג איך נישט קאָנען איינזיצן. בייטאָג
 פלעג איך זיך אַרויסכאַפן אין שטאַט. איך פלעג צוגיין דורך הינטער-
 גאַסן אויף מיטיק אין דער פּריוואַטער שטוב. דאָרט האָבן אויך געגעסן
 די קיפּניסעס און נאָך אַ פאַר פּליטים. כ'מוז זיך זען מיט זיי. וואָס
 טראַכטן זיי? וואָס טוען אַנדערע פון מיין קרייז?
 ביי די היימישע מיטיקן טרעף איך נאָר די קיפּניסעס. די איבעריקע
 זענען שוין «פאַרטיקע»... שוין אַרעסטירט געוואָרן... די קיפּניסעס זענען
 זייער פאַרצווייפלט... די קיפּניסאָווע איז בלאַס ווי די וואַנט. די אויגן
 פאַרשוואַלן פון וויינען.
 פון מיטיק גייען מיר צוזאַמען אַריין צו ד"ר בריזמאַנען. דאָרט איז

איצט פאראן א גאנץ געזעמל הימישע. אלע פון אונדזער קרייז — אַחוץ צוויי דאָקטוירים, וועלכע זענען פאַריקע נאַכט אַרעסטירט געוואָרן... עס הערשט דאָ אַן אמתע לוייה־שטימונג. מען זיצט נישט ביים טיש, נאָר מען דרייט זיך אַרום איבער די חדרים און מען רעדט מיט שטילע טענער ווי אין שטוב פון אַן אַבל... דאָ ווערט מען געווייר פּרטים פון „שלאַכט־פעלד“... ווער עס איז שוין געפאַלן... ווער עס איז שוין אין עשאלאָן אָדער אין דער מיליץ... אין שטאָט איז ווי בעת אַ פּאָגראַם... אַזא שווערע, אַזא דערדריקטע אַטמאָספּער... יידן זענען דערשלאָגן און דערצערנט, ווייל דאָס אומגליק האָט געטראַפּן נאָר די יידן, נאָר די יידישע פּליטים. ווי ענג די פּליטים האָבן נישט געמאַכט אין שטאָט — זענען זיי דאָן אָבער יידן... ברידער־יידן... פאַרוואַגלטע יידן... פאַרוואַס קומט עס זיי אַזא ביטערע שטראַף?... פאַרוואַס יאָגט מען זיי אַזוי ווי די חיות אין וואַלד? די הערצער פון די גראַדנער יידן זענען געווען איבערגעלאָדן מיט רחמים און יסורים... איז אין שטאָט געווען אַן אמתער תּשעה־באב... ד״ר בריזמאַן דערציילט, אַז ער האָט גערעדט היינט מיט אַ געקומע־נעם פון ביאַליסטאָק — אויך דאָרט איז די זעלבע צרה: גוואַלדיקע אָב־לאַוועס און אַרעסטן. אויף די גאַסן זעט מען ווי מען שלעפט יידן פאַר־טיעסווייז. מען שלעפט די פּליטים ביינאַכט פון די בעטן, פון די בוידע־מער, פון די רעסטאָראַנען. דאָס זעלבע, דערציילט דער געקומענער, איז אין לעמבערג, אין בריסק, אין וואַלקאַוויסק, אין סלאָנים... אומעטום, ווו עס זענען נאָר פאַראַן פּליטים. לאַנגע עשאלאָנען גייען אלע פאַר טעג קיין רוסלאַנד...

— פון דער צרה וועלן מיר זיך נישט אַרויסדרייען... — זאָגט ווער פון די פּליטים.

— כ׳וועל אייך זאָגן דעם אמת, — רופט זיך אָפּ אַן אַנדערער, — איך בין שוין גרייט דערצו. כ׳בין שוין „רייזע־פּערטיק“... כ׳האַב מיר שוין צוגעגרייט אַ פּעקעלע מיט מיין ביסל שמאַטעס... טאַמער וואָס־ווען...

— לאַכט נישט. איך האָב נאָך בעסער געטאַן — דערציילט ד״ר לויבטיש, — היות ווי איך בין דאָ מיט מיין פאַמיליע, אַ פרוי מיט קינדער, בין איך אַוועק אין מיליץ און האָב זיך אַליין געמאַלדן. איך האָב זיי געזאָגט, אַז איך בין גרייט צום פאַרן און געבעטן מ׳זאל מיר געבן אַ טערמין פון דריי טעג, כדי צו פאַרפאַקן מיינע זאַכן מיט מיינע מעדיצי־

נישע מכשירים. און שטעלט אייך פאר, זיי האָבן מסכים געווען. קען איך זיך דען אויסבאַהאַלטן מיט אַ פאַמיליע?

— אָבער איך קען נישט פאַרשטיין אַזאַ ווילדקייט! — מישט זיך אַרײַן מיט זײַן טענה דער ד״ר גאַלדמאַן, אויך אַ פּליט אַן פאַמיליע, — פאַרוואָס אַזאַ באַרבאַרשע באַציאונג צו די פּליטים-יחידים? ממה נפשך: אויב די סאָויעטישע מאַכט האַלט, אַז די וואָס האָבן זיך רעגיסטרירט צום פּאָרן זענען „ניעבלאַגאַנאַדיאַזשנע“, „קאַנטררעוואָלוציאָנערן“ וכדומה — דאַרפן דאָך אַפילו פון סאָויעטישן שטאַנדפונקט גענומען ווערן אין אַכט די מילדערנדיקע אומשטענדן פון די יחידים; דאָס וועלן פאַרן צו דער פאַמיליע איז דאָך אַ וואָגיקער און לאַגישער אַרגומענט פאַר אַ מיל-דערער באַהאַנדלונג. דאַקעגן די מענטשן מיט פאַמיליעס האָבן דאָך נישט דעם דאָזיקן אַרגומענט. פאַרוואָס שיקט מען זיי אין עשאַלאַנען ווי „ספעצפּערעסעלענצעס“ (אַרויסגעשיקטע, נישט אין לאַגער, נאָר אין אַ „פּאַסיאַלאַק“) און די יחידים וואַרפט מען אַרײַן אין די תּפּיסות? וורושע איז דער יושר? און וווּ איז די לאַגיק?

— נאַאיווע טענות... — שמייכלט ד״ר בריזמאַן, — גײט זוכט יושר בײַ אַ קאָזאַק...

— און דאָס איז טאַקע זיכער, אַז די יחידים זעצט מען אײן אין תּפּיסה? ווי פאַרברעכער? אַזוי דראַקאַניש?

— אַזוי איז עס, צום באַדויערן... — באַשטעטיקט ד״ר בריזמאַן. און ער רעכנט אויס אַ צעטל נעמען פון באַקאַנטע, וואָס זיצן שוין אין גראַדנער תּפּיסה.

— אַרײַנגענאַרט אונדז אין אַ פּאַסטקע? האַ, וואָס זאָגט איר? — זאָגט צו מיר דער ד״ר גאַלדמאַן, — אַזאַ פּערפּידיע! אַזאַ פאַרברעך — און פון אַ מלוכה! נישט פון אַ בייזוויליקן באַאַמטן — פון אַ מלוכה! — איך האָב שוין נישט וואָס צוצוגעבן צו אייערע ווערטער... איך בין שוין גרייט צו מײן גורל...

ווייזט זיך אַרויס, אַז ביים ד״ר בריזמאַן אין דער ווינונג נעכטיקן איצט און באַהאַלטן זיך אויס עטלעכע פּליטים — די קאַלעגן-דאַקטוירים. ער ריזיקירט דערביי אַ סך, דער זייער סימפּאַטישער און פּריינדלעכער ד״ר בריזמאַן; אָבער ער איז אַזוי דורכגענומען און צעבראַכן פון אונדזער אַלעמענס צער, אַז ער לייגט נישט קײן אַכט אויף דער סכּנה, וואָס דראַט אים. נאָך מער: צו אים אין דער דירה האַט שוין אַ פאַר מאַל אַנגעקלונג-

גען אַ מיליציאָנער און געפרעגט, צי עס וווינען דאָ נישט קיין „ביעזשענ־צעס“? ד״ר בריזמאַן האָט זיך געמאַכט תּמעוואַטע: „ווי קומען צו מיר פּליטים?“...

דעם זעלביקן טאָג האָב איך דורך אַ געלעגנהייט איבערגעשיקט אַן אַליאַרמירנדיק בריוול צו לעאַ פּינקלשטיין קיין ביאַליסטאָק. היות ווי ער איז דאָך מסתּמא אויך אין דער זעלביקער געפּאַר ווי איך, און ווי די אַלע אַנדערע פּליטים־שרייבער, וואָס האָבן זיך רעגיסטרירט צום פּאַרן — זאָל ער עפּעס טאָן דורכן „דאָם פּיסאַטיעליאַ“, כדי צו ראַטעווען די שרייבער. „איבעריקנס — האָב איך צוגעגעבן — גלויב איך, אַז איר טוט עס שוין אַן מיין עצה. איך בעט אייך דעריבער אויך אַן מיר נישט צו פּאַרגעסן ביי דער דאָזיקער אינטערווענץ“...

„אַליאַרמירט! — האָב איך פּאַרענדיקט מיין נערווען בריוול, — אַליאַרמירט די יידישע שרייבער אין מאַסקווע! אַליאַרמירט פּרץ מאַר־קישן, דוד בערגעלסאָנען, איציק פעטערן! זיי קענען זיכער עפּעס טאָן פּאַר אונדז“...

איך האָב נאָך באוויזן צו באַקומען אַ פּאַסטקאַרטל פון לעאַ פּינקל־שטיין — אַ תּשובּה אויף מיין „ס. אַ. ס.“...
דאָס בריוול האָט געהאַט נאָר אַ פּאַר זאַצן בזה הלשון:
„ס'איז גאַרנישטאָ וואָס אויפצוטאָן. נישטאָ צו וועמען צו רעדן... אַלע זענען טויב... פּאַרפּאַלן! זעט אויס, אַז מיר מוזן אויסטרינקען דעם בעכער ביטערקייט ביזן דנאָ“...

54

מיינע לעצטע פרייע טעג...

ביז „וואָס־ווען“ כאַפּ איך אַריין פון דער פּרייהייט...
איך גנבע זיך אַפילו דורך צו דער פּליאַזשע. צו וואָס באַצייטנס אַפּליגן טעג אין אַ שטוביקער תּפּיסה? ... אָבער דאָסמאָל איינער אַליין, ביחידות. איך גיי אויך נישט אויף דער אַלגעמיינער פּליאַזשע, וווּ עס זען נען פּאַראַן שטענדיק מענטשן, נאָר איך זוך מיר אויס אַ שטילן ווינקל צווישן די בערגיקע ברעגעס, ווייטער פון שטאָט, צווישן ביימער, וואָס פּאַרשטעלן. איך ליג דאָרט אָפּ גאַנצענע שעהען און געזעגן זיך אין מחשבה

מיט אלץ: מיט די פעלדער און וועלדער, מיטן היימישן נייעמאן און מיט די פרעכטיקע ברעגעס...

פונקט אנטקעגן, אויף יענער זייט טייך, איז דער „פערשטאָטער“ בית־עולם. איך קוק אַהין — צום אַרט פון דער אייביקער רו. עס ווייסלעך זיך פון ווייטנס מצבות. דאָרט ליגט אויך מיין טאַטע. בעט איך אַ פאַר־בייפאַרנדיק שיפל מ'זאל מיך אַריבערפירן אויף יענער זייט. איך גיי זיך געזעגענען מיטן טאַטן...

די מצבה איז עטוואָס איינגעבויגן, דער קבר שוין פאַרוואַקסן מיט הויכע גראַזן. ברענג איך צו פירן דעם שומר — אַן עלטערער קריסט, גיב אים עטלעכע מטבעות און יענער זאָגט מיר צו נאָך היינט אלץ צו־רעכט צו מאַכן; די מצבה, די שטיינער אַרום בערגל. שטיי איך אַזוי איי־נער אַליין, אַנגעבויגן איבערן בערגל אַ היפשע צייט. איך קוק אויף דער מצבה, אויף מיין טאַטנס אויסגעקריצטן נאָמען. און די דאָזיקע אותיות פאַרוואַנדלען זיך ביסלעכווייז אין אַ געשטאַלט — מיין טאַטנס גע־שטאַלט... פאַרשווינדט בעת־מעשה דער אַרום... די וואָר... אַ טויטע וועלט רינגלט מיך אַרום... רעד איך צו אים אין דער מחשבה... דערצייל איך אים וועגן מיין גורל... וואָס עס וואָרט אויף מיר... פאַרנעם איך אין דער בית־עולם־שטומקייט, דוכט זיך, אַ שטים. מיין טאַטנס שטים:

„זון מיינער! לאַנג איז דער וועג און פול מיט פיין... זאל גאָט ברוך

הוא אַפּהיטן דיינע טריט“

עטלעכע טעג האָב איך אַזוי פאַרבראַכט שעהען־לאַנג אין דעם אַפֿ־געזונדערטן אַרט ביים נייעמאָן. איך האָב אין די דאָזיקע טעג זיך אויפגע־האַלטן ביי אַ צווייטן פלימעניק, וואָס האָט געווינט אויף דער זאַמקאווע גאַס, געציילטע הייזער פון נייעמאָן. פלעג איך באַלד אינדערפרי זיך אַראָפּכאַפּן אונטן צום טייך און זיך פאַרקלייבן אין מיין אַרט פון הת־בודדות. אפשר האָט מיך באַזונדערס געצויגן יענער אַרט, ווייל פונקט אַנטקעגן איז דער „פערשטאָטער“ בית־עולם געווען... מיין טאַטע...

די דאָזיקע טעג זענען געווען פאַר מיר ווי טעג פון חשבון הנפש... איך האָב געחשבונט און געסך־הכלט וואָס איך האָב באַוויזן ביז איצט אויפצוטאָן אויף דער וועלט... וואָס גענומען פון לעבן, וואָס געגעבן... עס האָט אלץ אין מיר געשריען, פּראָטעסטירט: „אָזוי ווייניק! אָזוי וויי־

ניק!... איך האָב געשפירט באַשיינפערלעך, אַז איך שטיי פאַר אַן אַפֿ-
גרונט — — —

איין טאָג איז מיין התבודדות געשטערט געוואָרן:

גראַבע קולות פון אַנטקעגן רייסן פלוצלונג איבער מיינע מחשבות.
איך קוק זיך צו — רויטאַרמייער. אַ גאַנצע גרופע איז געקומען פון יע־
נער זייט זיך באַדן. טייל באַדן זיך שוין און ליאַרעמען. זיי באַדן זיך אַן
קאַסטיומען, אַדס־נאַקעט. דערפאַר אַפנים זענען זיי געקומען אַזוי ווייט
זיך באַדן, וווּ קיין מענטשן דרייען זיך נישט. טייל ליגן נאָך אויפן זאַמד
און רעדן אַזוי הויך, אַז איך הער אַזש פון דאַנען זייערע שטימען. זייערע
רייד, זייערע אויסרופן קלינגען פרעמד, רוי, ווי פון מענטשן, וואָס זענען
ווייט און פרעמד פון אונדזער וועלט, פון אונדזער פילן און טראַכטן...
אַט צעזינגען זיי זיך און עס דערטראַגט זיך:

טרי טאַנקיסטאַ,

טרי וועסיאַליך דרוגאַ...

אַנגעזאַפט זיך מיט זון, מיט דופט און מיט פרייקייט און דערגאַנב־
גען בשלום צו דער שטוב פון מיינע היימישע מיטיקן. געטראַפן דאַרט
עטלעכע באַקאַנטע פון די פליטים: די נאָך נישט געכאַפטע אויף די אַב־
לאַוועס... צווישן זיי די קיפניסעס. מען נעמט אַפּ איינע פון די אַנדערע
„באַריכטן“ פון „פראַנט“... עס פעלן שוין אַ סך פון אונדזער קרייז. הגם
מענטשן זענען פאַרזיכטיק און מען נעכטיקט נישט אין דער היים. ביי־
נאַכט קומט דאָך צו גאַסט די מיליץ. בלויז די גאָר רעזיגנירטע באַהאַלטן
זיך נישט אויס: סיי־וויסן — פריער אַדער שפעטער. עס וועט דאָך
נישט מיידן.

מיר גייען צוזאַמען פון מיטיק. אויפן וועג גייען מיר פאַרביי דאַס
הויז, וווּ עס ווינט מיין פלימעניק דער אַדוואַקאַט. איך געזעגן זיך אַפּ
מיט מיינע באַגלייטערס: איך דאַרף עפעס אַרויסנעמען פון מיינע זאַכן.
בייטאַג, מיין איך, קען איך ריזיקירן אַ פאַר מינוט.

איך פאַררעד זיך אַ ווייל מיט אַ שכן אין אַ דערבייאיקן צימער.

פלוצלונג עפנט זיך די טיר פון דאָזיקן צימער —
אַ מיליציאַנער!

הינטער אים שטייט די אַלטע פוילישע ניאַניע פון מיין פלימעניקס קינד. זי טוט אים אַ ווייז אויף מיר:

— טען ביעזשעניעץ... (דער איז אַ פליט).

זי, די אַלטע, האָט גאַרנישט געוואוסט און גאַרנישט געמיינט מיר שלעכטס צו טאָן. געקומען אַ מיליציאַנער פרעגן, צי דאָ וווינט אַ „ביעזשעניעץ“, האָט זי אין איר תמימות געענטפערט, אַז יאָ... און אים נאָך אַריינבאַגלייט צו מיר...

— גראַזשדאַנין, פאַזוואַלטיע סאַ מנאַיו... (בירגער, קומט מיט מיר), — ווענדט ער זיך גלייך צו מיר.

— וווהין? — פרעג איך, כאַטש כ'האַב שוין אַלץ פאַרשטאַנען.

— אין מיליץ.

— דאַרף איך מיטנעמען מיינע זאַכן?

— ניין, ניין, נישט נייטיק. אין מיליץ וועט מען נאָר קאַנטראַלירן

אייערע דאַקומענטן.

— זיכער?

— געוויס! אין אַ שעה אַרום וועט איר שוין זיין צוריק אין שטוב.

— אפשר דאָך עפעס מיטנעמען? אַ פאַר העמדער?

— מען דאַרף נישט! קומט!

און כ'בין אַרויס מיטן מיליציאַנער. אין שטוב איז גראַד קיינער פון די היימישע נישט געווען און כ'האַב זיך אַפילו מיט קיינעם נישט געזעגנט. און אַזוי ווי כ'בין געקומען פון פליאַזשע, אַזוי בין איך געגאַנגען אין מיליץ; בלויז אין אויבער־העמד אויפן לייב, אין אַ זומער־אַנצוג און לייכטע זומער־לאַטשן, אַן אַ קאַפעליוש אויפן קאַפּ — ווי אין אַ שיינעם זוניקן טאַג.

ביים אַריינקומען אין קאַמיסאַריאַט האָט מיך דער מיליציאַנער

קאַלט און געשעפטלעך פאַרגעשטעלט דעם דעזשורני:

— געבראַכט צו פירן אַן אַרעסטירטן...

— ווער איז ער עס?

— ביעזשעניעץ.

— לאַדנאַ!

דער „דעזשורני“ האָט מיך רעווידירט, אויסגעליידיקט אַלע טאַשן; דעם פאַרטפעל, זייגער, פאַרקער־פעדער און אַנדערע קלייניקייטן; האָט אויך צוגענומען מיין „ספראַווקע“ פון „קאַמפּאַביעזש“. די אַלע חפצים

מיטן געלט האָט ער אַריינגעלייגט אין אַ טאַרבעלע און צוגעטשעפעט דערצו אַ צעטל מיט מיין נאָמען.

— פאַרטויק! פיר אים אָפּ!

כ'האַב שוין גאַרנישט געפרעגט. כ'בין שטום געווען ווי די וואַנט. כ'האַב שוין אַלץ פאַרשטאַנען: „אַן אַרעסטירטן“... — האָט ער דאָך גע' זאָגט.

דער מיליציאָנער האָט מיך געפירט דורך אַ קאַרידאָר און איז שטיין געבליבן פאַר אַ פאַרריגלטער, מאַסיווער טיר. אויבן אין טיר איז געווען אַ קליינער לאַך. ער האָט אָפּגעשלאָסן די טיר און מיך אַהין אַריינגעלאָזט. די טיר הינטער מיר איז תיכף ווידער פאַרשלאָסן געוואָרן.

אינעווייניק איז געווען האַלב־פינצטער. און אפשר איז מיר סתם פינצטער געוואָרן אין די אויגן... באַלד קום איך צו זיך און קוק זיך אַרום. בלויז אין איין וואַנט איז געווען אַ קליין קראַטן־פּענצטערל, וואָס איז אַרויס אויף עפעס אַ שמאַלן טונקעלן הויף. אויף אַ גרויסער נאַרש זע' נען געלעגן אויסגעצויגן אַ קופּע גופים פון מענטשן.

— אַ „ביעזשעניעץ“? — שיקט מיר עמיץ פון דער קופּע אַ פּראַגע.

— אַ „ביעזשעניעץ“.

— טאָ לייגט אייך, חבר. דאַרט אין ווינקל האָט איר נאָך אַ שטיקל

פּלאַץ. איר באַקומט עס אַן „שליסל־געלט“...

כ'בין נאָך אַלץ געשטאַנען אַ צעמישטער און נישט געוויסט וואָס צו טאָן מיט זיך.

— זיצט, חבר, — זאָגט מיר ווידער דער זעלביקער „ליץ“, — פילט

זיך נישט ווי קיין פרעמדער... זייט ווי ביי זיך אין דער היים... פון היינט אָן זענט איר שוין אַ היגער!

— וואָס הייסט אַ „היגער“? — כאַפּ איך זיך אָן אָן דער לעצטער

פּראַזע.

— אַ היגער הייסט, — טייטשט מיר יענער אויס מיט דער גאַנצער

ברוטאַלקייט, — אַז מיר זענען אַלע שוין אין „פּעקל“... אַז מיר וועלן די פּרייהייט מער נישט אַנזען. איצט פאַרשטייט איר שוין דעם פּשט?

עס האָבן זיך גענומען דאָן שיטן צו מיר פּראַגן פון אַלע זייטן; ווער? פון וואַנען? איך האָב קאַרג געענטפּערט. יוצא געווען נאָר מיט עטלעכע אָפּגעהאַקטע ווערטער. כ'האַב מיך געפרוּווט צוזעצן; אָבער די נערוון

האָבן מיר געטראָגן, געיאָגט — האָב איך אומגעשפּאַנט אָן אויפּגערעגט
טער הין און צוריק איבער די ד' אמות.
„די חזיריי האָט זיך, הייסט עס, אָנגעהויבן“... — האָב איך גע-
טראַכט אין די ערשטע רגעס פון מיין פּאַרלויירענער פּרייהייט...
„און אַקאַרשט פּריער — טראַכט איך ווייטער — ביים אַריינגאַנג
אין דער מיליץ האָב איך אויבן איבער דעם סאַמע אַריינגאַנג געזען פּלאַ-
טערן אַ רויטע פּאַן מיט דער עמבלעמע פון האַמער און סערפּ און מיט די
גרויסע בוכשטאַבן: „ס. ס. ר.“... אַ רויטע פּאַן — אינקלוסיוו אויך
איבער דער דאָזיקער שמוציקער נאַרע... אַ רויטע פּאַן — דער סימבאָל פון
פּרײַהײט, גלײַכהײט, ברידערלעכקייט“ — — —

55

הינטער די קראַטן...

די ערשטע נאַכט הינטער די קראַטן... אויף אַ האַרטער נאַרע, מיט
דער פּויסט צוקאַפּנס, אַ נאַכט לחלוטין אָן שלאָף. דורך דאָס קליינע
קראַטן־פּענצטערל זע איך אַ פּיצל בלויקייט פון דער זומער־נאַכט. ס'איז
די נאַכט פון 3טן אויפן 4טן יולי.

פאַר די אויגן האָב איך געזען צוויי פּרויען: מיין מאַמען און שוועס-
טער. איך האָב אַזוי נישט געפּילט מיין אייגענעם בראַך, ווי דעם צער
פון די דאָזיקע נאַענטע וועזנס. ווי אַזוי וועלן זיי איבערלעבן דעם צער? ...
מחשבות האָבן זיך איינגעגעסן און געשטאַכן ממש אין מוח:
„סטײַטש און סטײַטש! היתכן! אַזוי טוט מען מיט פּליטים? מיט נע־ונד-
ניקעס, וואָס זענען אַנטלאָפּן פון די נאַצישע באַרבאַרן? וואָס זענען גע-
קומען אַהער זוכן שוץ ביי די, וואָס רעדן וועגן באַפּרייען די גאַנצע
וועלט? ... די גאַנצע וועלט — און ביי מיר, און ביי אַט די אַלע יידן, מיי-
נע שכנים אויף דער נאַרע, ביי אַלע, אַלע פּליטים האָבן די זעלביקע „באַ-
פּרייער“ גאַר אַוועקגערויבט די פּערזענלעכע פּרייהייט און פּאַרשלאָסן
אין אַט־דער טונקלער, שמוציקער נאַרע? ...“

„באַפּרייען די גאַנצע וועלט!“ — ווי ליגעריש זעט אויס די דאָזיקע
פּראַזעאַלאַגיע איצט — אויף אַט־די האַרטע ברעטער...
איך דריי זיך אַזוי פון איין זייט אויף דער אַנדערער אַ גאַנצע נאַכט

און קען זיך נישט דערוואַרטן אויפן טאָג. איבעריקנס, און אַז דער טאָג וועט קומען — וואָס קען ער מיר שוין ברענגען?...

אינדערפרי בין איך אַראָפּגעקראַכן פון דער נאַרע אַ צעבראַכענער, אַ צעקנייטשטער. דער אנצוג אויף מיר זעט אויס ווי אַ צעקנאָדערטע שמאַטע, דאָס פאַנאָדערגעקנעפלטע העמד צעפאַרן. דאָס פנים, פיל איך, צעקאַרפּעט, די אויגן ברענען ווי פאַרשאַטענע מיט זאַמד. אונטערן קאַל-נער, דוכט זיך מיר, קריכט עפעס... איבלדיקס... בררר! עס נעמט דורך אַן עקל די ביינער.

איך באַקוק זיך אַליין פון אויבן-אַראָפּ — גאָט, וואָס פון מיר איז אין איין נאַכט געוואָרן! איך זע אויס ווי אַ גאַסן-שלעפּער! אין איין נאַכט קענען „זיי“ מאַכן פון אַ מענטש אַ בראַדיאַגע!... עס עפנט זיך די טיר.

מען רופט מיך אויס ביים נאַמען. מען פירט מיך אַריין אין אַ חדר צו אַן עלטסטן פון דער מיליץ. ער הייסט זיך מיר זעצן אַנטקעגן אויף אַ שטול. נעמט מיר שטעלן פראַגן און פאַרשרייבט מיינע תשובות. פראַגן אין פלוג אומשולדיקע, אַבער זייער גענויע, אַפילו וואָס איז שייך מיינע אבות אבות. ווי זיי אַלע האָבן געהייסן, וואָס יעדער האָט געטאָן. וועגן מיר גופא — אוודאי און אוודאי. אינפאַרמאַציעס זינט מיינ געבוירן ווערן ביז היינט. די סאַמע פּרעציזסטע אַנקעטע, וואָס קען נאָר געמאַלט זיין. אַזאַ אַנקעטע וואַלט גיכער געפאַסט צו מאַכן פאַר אַ פּסיכיאַטער... נישט אין אַ פּאַליציי-קאַמיסאַריאַט. ער פאַרשרייבט אויך ווען און אין וועלכן פונקט איך בין אַריבער די גרענעץ.

— איר האַלט דען פאַר אַ פאַרברעכן מיינ אַריבערגיין די גרענעץ? — פּרעג איך.

— אוודאי איז עס אַ פאַרברעך.

— כ'בין דאָך אַ „ביעזשעניעץ“. די סאָויעטישע „פאַגראַניטישני-קעס“ האָבן מיך דאָך אַדורכגעלאָזט.
— דאָס איז נישט וויכטיק...

דער מיליץ-עלטסטער זעט מיר אויס צו זיין גאַנץ העפלעך אין זיין רעדן און אין דער באַנעמונג. צי אפשר דערפאַר ווייל ער ווייסט שוין פון מיינע תשובות, אַז איך בין אַ שרייבער, דעריבער באַציט ער זיך העפלעך כער צו מיר?

איך פרוווי אים אַ פּרעג טאָן:

— וואָס גייט איר טאָן מיט מיר?
 — גאַרנישט. — טוט ער אַ בליק אויף מיר מיט אַ שמייכל. — מיר
 שיקן אייך קיין רוסלאַנד אויף אַרבעט.
 — אויף אַרבעט? ווי איר ווייסט שוין, בין איך אַ שרייבער — איז
 ביי וואָס וועל איך דאָרט אַרבעטן?
 — געוויס ביי אייער ספעציאַליטעט. וואָס־זשע מיינט איר, מיר זע־
 נען אַזעלכע אידיאָטן, וואָס וועלן הייסן אַ שרייבער גראָבן קאַנאַלן? ...
 „ער רעדט גאַר שוין... — טראַכט איך. — די פראַגע איז נאָר, צי
 דאָס איז אמת?“ ...
 — וווּהין? אין וועלכער שטאַט? — מאַך איך זיך גלויבנדיק און
 נאַאיוו.
 — אין צענטראַל־רוסלאַנד. מסתמא אין מאַסקווע אָדער לענינגראַד ...
 אַז ער האָט מיר דערמאָנט „מאַסקווע“ און „לענינגראַד“, האָב איך
 שוין קלאָר געזען, אַז ער גייט מיך איינוויגן מיט שיינע ליגנס.
 ער רעדט און שמייכלט צו, דער עלטסטער מיליציאַנער. הגם עס איז
 ויכער כּזב וּשקר, פּונדעס־טוועגן איז עס אַנגענעמער צו הערן איידער ברור
 טאַלקייטן. דאָך אַ מענטשלעכער טאָן. ווען עס וואַלט טאַקע געווען אַלץ
 אמת וואָס ער זאָגט, איז מה רעש? וואַלט עס נישט געווען אַזוי געפער־
 לעך. אדרבה, זאָל זיין רוסלאַנד. לאַמיר דאָרטן איבערקומען די מלחמה.
 אָבער ווען עס וואַלט געווען אמת ...
 געענדיקט דעם ערשטן פאַרהער, פירט מען מיך ווידער אַריין אין
 דער אַרעסטאַנטן־נאַרע.
 — נו, ווי איז עס צוגעאַנגען? — פּרעגן מיך די שכנים־יידן פון
 דער נאַרע.
 — גאַרנישט. אַלץ פאַרשריבן. דער קאַמיסאַר זאָגט, אַז מען פירט
 אונדז קיין מאַסקווע אָדער לענינגראַד ... — דערצייל איך זיי מיט אַ
 סקעפטישן שמייכל.
 — איר זאָלט אים למען השם האַלטן ביים וואָרט ... — וויצלט זיך
 ווער.

„און אפשר? אפשר וועט עס נישט זיין אַזוי שלעכט ווי מען מיינט?
 אפשר איז פאַראַן כאַטש איין דאָזע אמת אין די רייד פון דעם מיליץ־
 עלטסטן?“ — אַט אַזעלכע געדאַנקען מישן זיך אויך אַריין אינעם קנויל

שוואַרצע, פינצטערע מחשבות, וואָס לאָזן מיך נישט איינזיצן אויף דער נאַרע. עס טראַגט מיך.

בייטאָג ברענגט מיר דער שומר אַרײַן אַ פּעקעלע עסנוואַרג: דאָס האָט מיין שוועסטער געבראַכט.

— אפשר קען איד זען מיין שוועסטער? — בעט איד זיך.

— נייעליאַ! (מען טאָר נישט!).

— אויף אַ רגעלע כאַטש!

— נייעליאַ!

געחלשט זען מיין שוועסטער. אגב געוואַלט וויסן, צי מיין פלימע-ניק דער אַדוואַקאַט טוט עפעס פאַר מיר. דורך זיין באַקאַנטן פּראָקוראַר אַבער — „נייעליאַ!“...

ד' על ד' איז געווען די נישט-גלייכע שטיינערנע פּאַדלאַגע — האָב איד זי אין מיין צעטראַגנקייט געמאַסטן כּסדר, אַן אויפהער, אַן סוף, הין און צוריק, הין און צוריק. גאַנצע קילאָמעטערס בין איד אַזוי אויסגעגאַנגען. די שכנים אויף דער נאַרע האָבן געהאַט צו מיר פרעטענזיעס:

— עס שווינדלט דאָך שוין אין די אויגן פון אייער מאַרשירן. זעצט

זיך אַביסל אַנידער. ווהיין איילט איר זיך?...

אַבער ווי קען מען זיצן, אַז עס טראַגט, עס יאָגט — כאַטש צעשפאַר

די ווענט!

שפּעטער, פּאַרנאַכטלעך, האָט מען אַרײַנגעלאָזט אַ גאַנצע גרופּע פּרישע קרבנות — אַלץ פּליטים, אַלץ יידן, געכאַפטע דאָ און דאָרט אין שטאַט. אפנים, די אַבלאַוועס הערן נישט אויף.

— וואָס וועט מען טאָן מיט אונדז?

די דאָזיקע פּראַגע איז נישט אַראָפּ ביי קיינעם פון די ליפּן. איטלע-כער האָט דערציילט אַן אַנדער ניס, אַן אַנדער ווערסיע. איין בחור דערציילט, אַז אַלע פּליטים וועט מען האַלטן אין אַ לאַגער אַרום פינסק, כּדי צו אַרבעטן ביים טריקענען די פינסקער בלאַטעס.

— דאָס וואַלט שוין גוט געווען! — כאַפט זיך אַן ווער אַן דעם. —

אַבי נישט פּאַרוואַרפּן ווערן אין רוסלאַנד הינטער די הרי חושך...

אין דער שטייג איז געוואָרן שרעקלעך ענג. אַזוי פיל מענטשן צוגע-קומען. נישט געווען שוין וווּ זיך אויסצודרייען. האָב איד איבערגעריסן מיין „שפּאַציר“ און האָב פּאַרנומען „מײַן“ אַרט אויף דער נאַרע. כ׳האָב זיך אויסגעצויגן מיט די הענט אונטערן קאַפּ. מיין אנצונג איז שוין סײ-

ווי צעקנייטשט, צעקנאָדערט, קען מען זיך שוין וואַלגערן הפּקרדיק, ווי אַן עכטער בראַדיאַגע...

צווישן די ניי-צוגעקומענע האָב איך איין באַקאַנטן — אַ יונגן אַד-וואַקאַט פון וואַרשע, — קורלאַנדסקי. פון צייט צו צייט פלעג איך כאַפן מיט אים אַ שמועס אין קאַפּע. אַ גאַנץ סובטעלער מענטש. ער האָט ליב געהאַט צו זאָגן אַמאָל אַ טרעפלעכן וויץ — אַפילו אויפן אייגענעם חשבון. אַז כ'האַב אים דאָ דערזען, בין איך געוואָרן הייטערער. כאַטש איין באַקאַנט פנים.

אַזוי ווי קיין אַרט אויף דער נאַרע האָט ער נישט געהאַט, פאַרבעט איך אים צו זעצן זיך נעבן מיר, ביי מיין צופוסנס. ער טוט עס גערן. ער איז מיד און צעבראַכן.

— געפעלט אייך דאָ אין אונדזער נייעם „אַפּאַרטאַמענט“? ... — פּרעג איך אים.

— מ'קען נישט זאָגן... אַ פיינער „קאַמפּאַרט“... די נאַרע, זע איך, מוז זיין געמאַכט פון מאַהאָן... נישט אמת?... פון וועלכן „סטיל“ איז עס? ...

— זיכער גאָר אַן אַנטיק... דאָס זעט מען לויטן שטויב פון די שפּאַלטן אין די ברעטער...

קורלאַנדסקי קוקט זיך אַרום און באַמערקט:

— און די שייבלעך דאָרט, זע איך, זענען אַ פיינע מאַזאַאיק; די שוואַרץ-גרויע פלעקן אימיטירן שטויב און שפינוועבס... ממש נאַטורעל!... ער באַקוקט די נאַרע.

— אַט-אַ-דאָ שלאָפן מענטשן? כ'גלויב, אַז די כנים זענען דאָ אויך נאַטורעל... — פאַרענדיקט ער שוין צו „נאַטוראַליסטיש“...

— כ'האַב מורא, אַז יאָ... „נאַטורעל“, נישט קיין אימיטאַציע... נישט ווי די ווורשטן אין די ביאַליסטאַקער וויטרינעס...

און בעת-מעשה נעמט מיך פשוט איבלען... עס דוכט מיר, עפעס קריכט איבער מיין לייב...

איך טאַנץ אַראָפּ פון נאַרע. קורלאַנדסקי פאַרנעמט מיין אַרט.

— כ'בין אַזוי מיד און צעבראַכן — זאָגט ער, — די לעצטע נעכט געוואַלגערט זיך ביי באַקאַנטע אויף שטולן. דאָך האָט עס נישט גע-האַלפן. מען האָט מיד פון אַ קאַפּע צוגענומען.

- ווהיך, פאניע מעצענאָשיע, וועט מען אונדז פירן? וואָס טראַכט איר?
- זיכער אין אַ קוראַרט... — פאַרלאַזט אים אַלץ נישט זיין הומאַר.
- ס'איז דאָך איצט זומער־סעזאָן. מסתמא וועט מען אונדז פירן קיין קרים, צי אויף קאָווקאַז...
- אייך וויצלט זיך?...
- מען מוז דאָך דערשטיקן דעם וואַרעם, וואָס פרעסט...
- וואָס־זשע מיינט איר, אויף קאָווקאַז זענען נישטאָ קיין תפיסות און לאַגערן?...
- די דאָזיקע באַמערקונג האָט אַריינגעוואַרפן אַן אונטערהערער פון דער זייט.
- בעת מ'האַט שפּעטער קורלאַנדסקין אַרויסגערופן אויפן פאַרהער, האָב איך צוריק פאַרנומען מייַן אָרט אויף דער באַרע. ווידער האָט זיך אַנגערוקט אַ באַכט. אַ שווערע באַכט. היינט איז געווען ענגער, געדיכטער, שטיקנדיקער ווי נעכטן. היינט זענען דאָ פאַראַן מער ווי טאַפלט מענטשן. אַ סך האָבן זיך אויסגעצויגן אויף דער שטיינערנער פּאַדלאַגע. אויך קור־לאַנדסקי איז געלעגן אין אַ ווינקל איינגעקנוילט אַ פאַרחלשטער, די קני צום בויד, ווייל קיין סך אָרט אויף אויסציען די פיס איז נישט געווען.
- פאַניע מעצענאָשיע, — פרעג איך אים אין זיין טאָן, — אייער בעט איז פון מאַהאַן צי פון ניסנהאַלץ?
- פון פימפּסן־האַלץ... אין סטיל פון לואי דעם 14טן...
- און די גערוכן דאָ?...
- די פיינע גערוכן אין אונדזער „שלאַף־צימער“? ... דערמאָנען אייך נישט די ריחות יענע אַראַמאַטן פון שיר השירים? ... פון שלמה המלכס ווייבער?...
- העי דאָרטן! — רופט זיך אָפּ ווער פון קנויל גופים אויף דער פּאַדלאַגע, — וואָס טרייבט איר קאַטאַוועס איבער אַ סאָויעטישער אַרעס־טאַנטן־קאַמער? ... עס געפּעלט אייך דאָ נישט?...
- אדרבה... — ענטפּערט קורלאַנדסקי, — מען באַזינגט דאָך די סאָויעטישע אַרעסטאַנטן־קאַמער. מאַריאַ אַנטואַנעטס צעלע פאַר איר גי־לאַטינע איז געווען אַ הונט קעגן אונדזער קאַמער...
- אַזוי האָט עס געדויערט ביז אין שפּעטער נאַכט אַריין — דאָס טוישן זיך מיט פּראַזן, מיט ליצנות. ס'איז געווען אַ געלעכטער מיט יאַשטשער־

קעס... אז שלאפן האט מען נישט געקענט אין אזא ענגשאפט, אין אזא שמוץ... אז די מענטשן האבן פארט געהאט אין זיך די געווינהייטן און זיטן פון „צעפוילטן מערב“ — צו שלאפן אין א בעט און אויף ווייכע מאטראצן...

56

אין די „פיר אותיות“... *

באגינען עפנט זיך די טיר און מ'נעמט אויסרופן נעמען. אויך מיך. מ'נעמט אונדז אלעמען צו. די גאנצע שטייג איז מיטאמאל כמעט ליידיק געווארן און גרייט אויפצונעמען אנדערע קרבנות... מ'גיט איטלעכן צוריק זיינע אלע קלייניקייטן און געלט, וואס מ'האט צוגענומען ביים אַנקומען אין דער מיליק, און מ'פירט אונדז אלעמען אַרויס אין דרויסן. עס רינגלט אונדז באלד אַרום אַ גאַנצע אַפטיילונג מיליציאַנערן מיט ביקסן, מ'שטעלט אונדז אויס צו פיר אין אַ שורה — און מאַרש! מען פירט אונדז איבער נאָך האַלב־טונקעלע גאַסן, מיר גייען איבער דער מיט גאַס, אַרומגע־רינגלט פון מיליץ־קאָרדאָן, מ'ציט אַריין אין די לונגען די פרישקייט פון באַגינען. מיט אַזוי פיל פאַרסמטער לופט זיך אַנגעגעסן דאָרט אין דער ענגער שמוציקער נאָרע, וואָס איז אַנגעפילט מיטן ריח פון מענטשישן שווייס, אַנגסטן און אויסדעמפונגען פון ענג־צונויפגעדיקטע גופים. ס'האָט זיך געגלוסט, אַז דער וועג זאָל דויערן וואָס לענגער. אָבער דער דאָזיקער „שפאַציר“ האָט לאַנג נישט געדויערט. אפשר אַ פופצן מינוט סך־הכל. ביי ערגעץ אַ הויז מיט אַ הויף איז מען שטיין געבליבן — דאָס הויז פון דער „ג. ק. וו. ד.“. עס האָט זיך געעפנט אַ טויער און מ'האָט אונדז אַהין אַריינגעפירט.

— נאָך מיר! — האָט איין מיליציאַנער אויסגערופן צו אונדז.
— איצט האָבן מיר שוין נישט וואָס צו טראַכטן. איצט טראַכטן „זיי“ שוין פאַר אונדז... מ'פירט אונדז אַהער, אַהין... מיר האָבן דאָ שוין נישט וואָס צו זאָגן...
דאָס האָט אַזוי צו מיר גערעדט קורלאַנדסקי, וואָס איז געאָנאָגען מיט מיר אין איין שורה.

* אַזוי האָבן יידן גערופן די „ג. ק. וו. ד.“.

מ'איז אריין אין אן אריינגאנג, פון דארטן אין א לאנגן קארידאר. דא בלייבן מיר. קיין בענק צו זיצן זענען נישטאָ. דערפאר זענען שוין דאָ פאראן אַ סך, זייער אַ סך מענטשן. מענטשן אין די הונדערטער. אלץ פליטים. פונקט ווי דארט אין דער מיליץ, ליגט מען אויך דאָ אויף דער פאָדלאַגע. דאָ איז איבערהויפט קיין נאָרע נישטאָ. און ווער עס פאָרלירט די כוחות צו שטיין, מוז זיך אויסציען לענגאויס ביי דער וואַנט. זוך איך אויך אויס אָן אַרט און זעץ זיך אַנידער מיט די פיס אונטער זיך. נעבן מיר — קורלאַנדסקי. ער טרעט נישט אָפּ פון מיר.

— אַ נס וואָס איך האָב אייך דאָ געטראָפּן. — זאָגט ער מיר — כאַטש איין היימישער מענטש.

— אַ שיינעם דאַנק אייך. הלואי וואָלט איר מיך בעסער געטראָפּן אין דער וואַרשעווער אָפּערע...

ס'איז אַנגעקומען דער פרימאָרגן. דער קאָרידאר ווערט אַלץ פולער און פולער. מענטשן קריכן אום, שטויסן זיך און טרעטן ממש איינע די אַנדערע אויף די הינער־אויגן. אַ געמורמל, אַ גערייד. דורך די פענצטער אין קאָרידאר זעט מען ווי דער גאַנצער הויף איז פול מיט „ג. ק. וו. דיסטן“. פון צייט צו צייט רופט מען אַריין וועמען פון עולם ערגעץ אין אַ חדר אויף אַ פאַרהער. יענער קומט שפעטער אַרויס פון דארט אָן אויפֿ־ גערעגטער, אַ דענערווירטער. אַז מען פרעגט אים אויס, ענטפערט ער נישט צו דער זאָך.

— איר וועט באַלד אַליין געווייר ווערן... — טוט ער אַ מורמל.

מיך רופט מען נישט אין משך פון גאַנצן טאָג. אַפנים, פאַראַן ביי זיי אַ געוויסער סדר. לויט דער צייט פון אַנקומען אַהער. קיין עולם פעלט דאָך נישט. עס קומט אַזוי ווידער אָן אַ נאַכט. כ'בין שוין אויסגעמאַטערט פון עגמת־נפש און פון כסדרדיקן וואַך־זיין. שוין די דריטע נאַכט אָן שלאָף. און כסדר אין די מלבושים. וואָס פאַר אַן אויסזען איך האָב איצ־טער, וואָס פאַר אַ פנים — איז גלייכער נישט אַנצוקוקן...

אין מיטן נאַכט — אַ גראַבער קול רופט אויס מיין נאָמען איבערן קאָרידאר. מ'האַט זיך לסוף דערמאַנט אָן מיר...

מען פירט מיך אַריין אין אַ קאַבינעט. צוויי מענטשן זענען דאָ גע־ועסן. איינער ביי אַ שרייבטיש, אַנגעוואַרפּן מיט פאַפירן, מיט טאַולנע טעקעס. דער דאָזיקער פאַרשוין איז געווען אַנגעטאָן אין מיליטערישע

- בגדים — אן „ג. ק. וו. ד.“-מונדיר. דער צווייטער — אין אַ ציווילן אנה צוג, אויף אַ באַנק דערנעבן.
- ווידער אן אויספרעגעניש. דער, וואָס ביים שרייבטיש, האַלט מיינע פאַפירן פון דער מיליץ.
- צו וועלכער פאַרטיי געהערט איר? — שיקט ער צו מיר אַ פראַגע.
- אומפאַרטייאיש.
- פון וועלכער פאַרטיי איז געווען די צייטונג, וווּ איר האַט גע- אַרבעט?
- פון קיין איינער נישט.
- וואָס הייסט? ווי איז עס מעגלעך?
- פשוט, אן אומפאַרטייאישע צייטונג.
- און די אייגנטימער ווער זענען געווען? בונדיסטן אָדער ציר- ניסטן?
- די צייטונג איז געווען אַ קאָאָפּעראַטיוו. זי האַט געהערט צום גאַנצן פּערסאָנאַל.
- צו וועלכער פאַרטיי האָבן געהערט די אַלע מיטאַרבעטער? דער וַעדאַקטאָר?
- כ'קאָן אייך נישט זאָגן גענוי... איך בין געווען אן אומפאַר- טייאישער.
- איר ווילט נישט זאָגן קאַנקרעט?
- כ'האָב שוין געזאָגט: איך בין געווען אן אומפאַרטייאישער. עס האַנדלט זיך דאָך וועגן מיר...
- און אייערע חברים?
- כ'ווייס נישט... ס'האַט מיך נישט אינטערעסירט...
- איר ווילט נישט זאָגן, איז ערגער פאַר אייך.
- איך האָב אייך נישט וואָס צו זאָגן.
- דער אויספרעגער האַט גענומען עפעס פאַרצייכענען אין מיינע פאַ- פירן. בעת-מעשה נעמט זיך צו מיר דער צווייטער אין ציווילן.
- ווען זענט איר אַוועק פון וואַרשע? — פּרעגט ער.
- דעם 11טן דעצעמבער.
- אין בערלין זענט איר געווען?
- געווען אַמאָל מיט אַ באַזוך.
- אין וועלכן יאָר?

— דאָס לעצטע מאָל אין דעצעמבער 1932.
 — שוין ביים נייעם רעזשים?...
 — איר זענט זיך טועה... היטלער האָט פאַרכאַפּט די מאַכט אָביסל
 שפּעטער: אין אָנהייב 1933.
 — אין וועלכע ענינים זענט איר דאָן געפּאָרן?
 איך ווער שוין אָביסל דענערווירט: וואָס איז עס אַלץ זיין באַבעס
 דאגה און וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס איצט צום ענין?...
 — כ'בין געפּאָרן אין די ענינים פון אונדזער צייטונג קאַאָפּעראַטיוו.
 אָבער עס איז דען אינטערעסאַנט צו וויסן?
 — דאָס איז שוין אונדזער זאַך! — ווערט יענער ביין, — אייער
 זאַך איז צו ענטפערן אויף אַלץ, וואָס מ'פרעגט אייך.
 איך קוק אָן מיט דערשטוינונג דעם דאָזיקן חוצפּהניק, וואָס מאַכט
 אָן אַנשטעל ווי ער וואָלט דאָ געוועדט מיט ווער ווייס וואָס פאַר אַ
 פאַרברעכער...
 פּלוצלונג פאַרט ער אַרויס מיט אַזאַ מין קלאַץ-קשיא, ציענדיק לאַנג-
 זאַם די ווערטער:
 — זאָגט מיר, פּאַזשאַלויסטאַ, מיט וועלכע דייטשישע אָפיצירן זענט
 איר לעצטנס געווען אין קאָנטאַקט?...
 די דאָזיקע אומגעריכטע פּראַגע האָט מיך ממש אַ ברי געטאַן און
 כ'בין שוין אַרויס פון די כלים.
 — חזרט איבער נאָכאַמאָל אייער פּראַגע, — זאָג איך מיט ביטער-
 קייט אין דער שטים, — ווייל איך גלייב נישט מיין געהער...
 יענער האָט פאַרשטאַנען מיין גאַליקן שטאַך און געשוויגן.
 יענער האָט געשטומט, אָבער איך האָב שוין נישט געשוויגן.
 — ווי שעמט איר זיך נישט, — רעד איך אין אַן אויפגערעגטן טאָן,
 — ווי שעמט איר זיך נישט מיר צו שטעלן אַזאַ פּראַגע, — מיר,
 אַ יידישן שרייבער? איר ווייסט דען נישט ווי אַזוי די דייטשן באַ-
 גייען זיך איצט מיט יידן?...
 ער האָט אויף מיינע ווערטער מיט גאַרנישט רעאַגירט.
 — לאַדנאַ! איר קאָנט שוין גיין.
 כ'בין אַרויס פון דאָזיקן קאַבינעט מיט אַ באַליידיקטן געפיל, ווי אַ
 באַשפּיגענער...
 מיין אַרט אין קאָרידאָר איז שוין געווען פאַרנומען דורך עמיצן אַנ-

דערש. כ'בין געשטאנען ביי אַ וואַנט אַ דערצערנטער. דער גאַנצער פּאַר-
הער האָט מיר אין גרונט אויסגעזען ווי אַ קאַמעדיע. דערפאַר טאַקע האָט
עס נאָך מער געקרענקט. אַט, מ'האַט מיר געשטעלט פּראָגן סתם אין דער
וועלט אַריין. כ'בין זיכער, אַז זיי, די אויספרעגער, האָבן אַליין נישט גע-
גלויבט זייערע אייגענע ווערטער און „רמזים“. ס'איז זיכער יענעם אויף
אַ סעקונדע נישט איינגעפאַלן, אַז איך בין אַ דייטשישער שפּיאַן... אַט
האַט ער געמאַכט דעם אַנשטעל... פשוטער ציניזם!... אַז מען אַרעסטירט
טויזנטער, צענדליקער טויזנטער פּליטים, מוז מען דאָך מיט עפעס פּאַר-
מעל באַרעכטיקן די שיינע עובדה! מוז מען דאָך פּאַרפּראָטאַקאָלירן אַזעל-
כע נישטגעשטויגענע, נישטגעפּלויגענע בבא-מעשיות... עפעס אַזוינס,
וואָס וואַרפט אַ שאַטן, אַ חשד...

איך שמועס שפעטער אין דער שטיל מיטן יונגן אַדוואָקאַט קור-
לאַנדסקי וועגן מיין פּאַרהער. אויך ער איז שוין געווען נאָכן פּאַרהער.
— אַדרבה, זאָגט איר. ווי פּאַרקוט איר זיך ווי אַ יוריסט אויף
אַזעלכע מיני פּאַרהערן?

— ביי „זיי“ גילט נישט די יוריספרודענץ פון „צעפּוילטן מערב...“
די „נ. ק. וו. ד.“ האָט אירע אייגענע מעטאָדן...
— איר ווייסט, — זאָגט ער מיר אַ שמייכלדיקער אין אַ מינוט אַרום,
— אויך מיר האָט מען געשטעלט די זעלבע פּראָגע, וואָס אייך: „מיט
וועלכע דייטשישע אָפיצירן כ'בין געווען אין פּאַרבינדונג? ...“ עס גייט
ביי זיי, אַפּנים, לויט אַ שאַבלאָן... אויף דער צונג איז ביי מיר געלעגן
אַ פּראָגע. זי האָט זיך שיער נישט אַראָפּגעריסן: „די דייטשן זענען דאָך
איצט אייערע פּאַרבינדעטע — פּאַרוואָס זשע זענען ביי אייך טרייף די
דייטשישע אָפיצירן? ...“

— גלייכער, וואָס איר האָט נישט געפרעגט. גלייכער וואָס ווייני-
קער מיט „זיי“ צו טענהן. גענוג איז: „יאַ“, „ניין“, „כ'ווייס נישט...“
אין משך פון דער גאַנצער נאָכט האָט מען די פּליטים איינציקווייז
געפּירט אין יענעם קאַבינעט. דאָס איז אין גרונט געווען אַ פשוטע „אַפּאַר-
מילעניע“ (פּאַרמעלע דערליידיקונג) פון די אַרעסטן; עפעס האָט מען דאָך
געמוזט צו איטלעכן צוטשעפען אַ שטיקל שולד אָדער אַ שאַטן פון אַ
חטא, אַ חשד... אַ סך, וואָס האָבן זיך אומגעקערט פון קאַבינעט, האָבן
געשמייכלט, ווי איינער זאָגט: „אַט האַקן „זיי“ אַ טשייניק...“
מיט דער נאָכט האָט זיך עס נאָך נישט געענדיקט. אין דער פּרי

האָט מען ווידער גענומען אויסרופן אַלעמען פון דאָס ניי. דאָס מאָל צו אַן אַנדערן, אויפן ערשטן שטאַק.

ביי מיין אַרײַנקומען אַהין, זע איך אַן עלטערן אָפיציר פון „נ. ק. וו. ד.“. ביי דער זײַט אַ יונגע פרוי, די פּראָטאַקולאַנטין.

ווידער די זעלבע סדרה פּראָגן. מײַנע אַלע תּשובות ווערן פּאַרשריבן פון דער פרוי. די פּראָצעדור איז דאָ אויך אַ גאַנץ מעכאַנישע. אויך דער דאָזיקער אויספּרעגער גלייבט קענטיק אַליין נישט אין דעם, וואָס ער פּרעגט...

פּלוצלונג אַקצענטירט ער איין פּראָגע:

— האָט מען אײך אין פּוילן פּאַרפּאַלגט?

— וואָס הייסט?

— זענט איר געזעסן אין תּפּיסה?

— נײַן...

— פּאַרשרײַבט! — באַפּעלט ער גלייך דער פּראָטאַקולאַנטין, —

נישט פּאַרפּאַלגט געווען פון דער פּוילישער מאַכט און נישט געזעסן אין תּפּיסה...

איך לאָך אין געדאַנק: זײ האָבן „געפּאַקט“ קעגן מיר אַזאַ „וואַגיקן“ אַרגומענט... ווילט זיך מיר פּאַרבעסערן מײַן מערכה און איך דערצייל, אַז אײַן בוך מײַנס איז דערשינען אין „גאַסיוּדאַט“ (מלוכה־פּאַרלאַג) אין מאַסקווע.

— וואָס הייסט אין „גאַסיוּדאַט“? — גלויבט ער נישט.

— יאָ, אין מאַסקווער „גאַסיוּדאַט“.

— ווען?

— אין 1930.

— ווי הייסט דאָס בוך?

— איך זאָג אים.

— איך ווײַס נישט פון אַזאַ בוך...

— איר לײַענט דען אַלע ביכער? — זאָג איך מיט באַהאַלטענער

איראַניע, — מסתּמא צוליב אײער אַמט האָט איר נישט קײן צײַט פּאַר ביכער...

— און איר האָט עס יאָ געלײענט? — ווענדט ער זיך צו דער פּראָ-

טאַקולאַנטין.

— נײַן, נישט געלײענט.

— זייט זיכער, — זאגט מיר דער העכערער „ג. ק. וו. ד.“-אפיציר,
— א י צ ט וואלטן מען אייער בוך נישט ארויסגעגעבן אין „גאסיז-
דאט“...

— פון וואנען ווייסט איר? איר האט עס דאך נישט געלייענט...
יענער ווערט שטיל. ער מאכט אויך זיינע נאטיצן אין מיינע פאפירן
און לייגט אלץ אריין אין א פאפירענער טעקע.

— איר קאנט שוין גיין.
איך בלייב נאך אבער שטיין א רגע און וואג צו פרעגן כלומרשט
מיט תמימות:

— זאגט מיר, איך בעט אייך, פארוואס, אייגנטלעך, האט מען מיך
ארעסטירט?...

— איר וועט שוין וויסן... — פאלט א קורצער ענטפער.

— אבער דאך... טאר איך עס נישט וויסן?...

— מיר האבן געענדיקט...

און ער האט א דריקגעטאן א קנעפל אויפן טיש — א גלעקל אין
קארדאָר אַרויס. עס האט זיך באַוויזן דער זעלבער פאַרשוין, וואָס האָט
מיך דאָ אַהער אַרײַנגעפירט, כדי מײַד איצט אַרויסצובאַגלייטן פון דאַנען.
קורלאַנדסקי האָט מיך באַגעגנט אין קאַרדאָר מיט אַ פּרעג־צײַכן
אויפן פנים:

— נו?

— די זעלביקע קאמעדיע... אן אינסצעניזאציע פארן מאסן-געברויך...

— נו, יא. מיט אונדז האבן „זיי“ נישט וואס צו צערעמאניען זיך.

פארגעסט נישט, אז מיר זענען א מאסע אין די שווערע טויזנטער. קא-
נען „זיי“ דען זיין מיט איטלעכן באזונדער „אריגינעל“? ... מען נעמט
אונדז אלעמען אויף איין „קאפיטע“...

— אבער וואס, ווילן „זיי“ פארט פון אונדז?

— מ'עט עלטער ווערן מיט א טאג, וועט מען זען...

געווען אפילו באאיווע מענטשן צווישן דער מאסע אין קארדאָר,
וועלכע האבן געטענהט, אז ס'איז גארנישט מיט גארנישט... אז מ'וועט
זיכער ארויסגיין... אז נאך היינט ביינאכט וועט מען אהיימגיין...

— אדרבה, — האבן יענע מאטיווירט, — פארוואס קומט אונדז צו

ארעסטירן? מיר האבן דען געגנבעט, געגולט?

— ס'איז דאך קעגן יעטוועדן געזעץ אונדז צו האלטן אונטערן
 שלאס! — אַרגומענטירט אַ צווייטער די „טעזע“.
 — ס'איז אויך קעגן דער סאָויעטישער קאָנסטיטוציע!... — דע-
 קלאַמירט כמעט אַ דריטער, זעט־אויס אַ „געכאַפּטער“ אויף קאָמוניזם...
 — די סאָויעטישע קאָנסטיטוציע גאַראַנטירט די פּרייהייט פון יעדן ביר-
 גער... איך האָב אַליין געלייענט די סאָויעטישע קאָנסטיטוציע...
 — זאָגט נאָר, — פּרעגט אים אַ סקעפטיקער, — מ'האַט אייך שוין
 פאַרהערט?

— נאָך נישט.

— טאָ זייט אַזוי גוט, פאַרגעסט נישט אויפן פאַרהער צו דערמאָ-
 נען דעם נאַטשאַליק פון „ב. ק. וו. ד.“ וועגן פּסוק פון דער סאָויעטישער
 קאָנסטיטוציע... למען השם...
 אַ גאַנצן טאָג האָט מען אונדז אַזוי געהאַלטן אין דאָזיקן קאַרידאָר.
 עס זענען כּסדר צוגעקומען נייע און נייע. נישט געווען שוין וווּ אַ שפּילקע
 אַריינצושטעקן.

אין אַונט האָבן שוין אַלע אָן אויסנאַם — אַפילו יענער קאָמוניסט
 — גוט פאַרשטאַנען דעם פּשט פון דער סאָויעטישער קאָנסטיטוציע:
 אויפן הויף זענען געשטאַנען עטלעכע אַרעסטאַנטן־קעטשלעך מיט פּי-
 טשינקע פאַרקראַטעוועטע פענצטעלעך ווי טונקלע שאַטקעס. אין די דאָ-
 זיקע קעטשלעך האָט מען אָנגעפאַקט גרופּעסווייז די מענטשן פון קאַרי-
 דאָר און זיי אָפּגעפירט אין תּפּיסה. ס'איז געגאַנגען אַ כּסדרדיקע פּאָ-
 רעריי. איין פאַרטיע איבערגעפירט — געקומען נעמען אָן אַנדערע. אַזוי
 ביז אַלע זענען געוואָרן איבערגעפירט. איך בין געווען פון די לעצטע
 גרופּעס.

אינעם קעטשל איז לחלוטין קיין לופּט נישט געווען. כ'האַב גע-
 מיינט, אַז כ'ווער דערשטיקט. מ'האַט אָנגעפאַקט ממש איינע אויף די
 אַנדערע, ווי די גענדז. אַ נס, וואָס דער וועג האָט לאַנג נישט געדויערט.
 ס'איז געווען גאַנץ נאָענט. די שווערע תּפּיסה־מויערן אין דער לאַנגער
 מאַסיווער וואָנט האָבן זיך פּאַנאַדערגעפּענט און אונדז איינגעשלונגען.
 אין משך פון מיין לעבן פּלעגט מיר אויסקומען פאַרבייגיין יענע
 גאַס — ליסטאַוסקיעגאַ. איצט קיראַוואַ. תּמיד פּלעג איך זען די מאַסיווע
 ווייסע תּפּיסה־ווענט פון א ו י ס נ ו י י נ י ק. איצט, באלד אין ערשטן
 יאָר פון דער סאָויעטישער הערשאַפּט; אין ערשטן יאָר פון גראַדעס

„באַפרייאונג“ — האָט מען מיר געוויזן די תפיסה פון א י נ ע ו ו י י
 ג י ק — — —

57

אין גראַדנער תפיסה

דער באַלויכטענער טורמע־הויף איז געווען נישקשהדיק איבערפולט פון מענטשן. דער „ג. ק. וו. ד.“ אַפאַראַט אַרבעט, זעט־אויס, מיט דער גאַנצער פאַרע. „פּאָ סטאַכאַנאַווסקי“.

איך זע פון דער ווייטנס באַקאַנטע. נישט געווסט וועגן זיי. איצט זע איך — דער זעלביקער גורל וואָס מיינער. מען גריסט זיך פון דער ווייטנס מיט אַ ווונק, מיט אַ מאַך פון דער האַנט אין דער לופטן. קיין געלעגנהייט צו רעדן, צו באַוועגן זיך איבערן הויף, גיט מען נישט. סיידן מיט די נאַענטסטע אין דער גרופע. טייל שטייען, טייל זיצן פאַרחלשטע אויפן ברקירטן באַדן פונעם טורמע־הויף.

מ'רופט אויס נעמען לויט רשימות. מ'פירט ערגעץ אַוועק די מענטשן פאַרטיעסווייז. דאָס דאַרף מען דורכגיין די אויפנאַם־פּראָצעדור אין תפיסה.

עס דערגייט לסוף צו מיין גרופע. מ'קריכט דורך קאַרידאַרן, דורך טרעפּ.

צום פיינלעכסטן איז געווען די רעוויזיע. פיינלעך און באַליידיקנ־דיק. די מענטשלעכע ווערדע ווערט נידעריק צעטראַטן ווי אַ וואַרעם אונ־טער אַ שווערן גראַבן שטיוול. לכתחילה הייסט מען מיר אַרויסלייגן אויפן טיש אַלצדינג פון די טאַשן. כ'ליידיק אויס יעדן טאַש באַזונדער. אויף דעם טיש ליגט שוין מיין גאַנץ „האַב און גוטס“; זייגער, פולפעדער, פאַרטפעל מיט עטלעכע הונדערט רובל און נאָך אַנדערע טאַשן־קלייני־קייטן. אויפן זייגער און געלט קריג איך אַ קוויטאַנציע. די פעדער ווערט אַריינגעלייגט אין טאַשן־פאַרטפעל און פאַרויקלט מיטן פאַסעק פון די הויזן. אין פאַרטפעל זענען געבליבן ליגן עטלעכע אומשולדיקע פאַפיר־לעך; אַ פאַר געשריבענע לידער; אַ געדרוקטע ליברעטאָ פון „טוביה דער מילכיקער“, אַ לעצטע פאַטאַגראַפיע מיינע, אַ פאַר רעצעפטן וכדומה.

אָבער דאָס אַלץ גיט מען מיר נישט צוריק. איך באַקום בלויז צוריק אַ קעמלעך און אַ נאָדטיכל.

און דאָ הייבט זיך אַן דאָס ערגסטע:

מען הייסט מיר זיך אויסטאָן נאַקעט, מוטער-נאַקעט און אַ „ג. ק. וו. דיסט“ נעמט זיך בודק זיין דעם קערפּער. ער פאַרקוקט אין מויל, אונ-טער דער צונג, אין די אויערן, דרייט מיך אויס אין אַלע זייטן. צום סוף קומט דער פינאַל פון דער רעוויזיע: מען הייסט זיך שטעלן מיטן פנים צו דער וואַנט, אויף אַ דיסטאַנץ פון אַ טריט, דאָן אַנשפּאַרן זיך מיט ביי-דע הענט פאַראויס אָן וואַנט און צעשפּרייטן אַביסל די פיס — אַזוי אַז דער הינטערשטער טייל זאָל אַרויסשווימען אויפן „זעפּעלד“ פונעם רע-וויזאָר... דער לעצטער — אָן דעם מינדסטן געפיל פון עקל — בייגט זיך נאָך איין און באַקוקט מעשה „ספּעץ“ דעם רעקטום... אַזוי טוט אַ דאָק-טער אין די פּאַלן, ווען דאָס פּאַדערט די מעדיצינישע אָבסערוואַציע... אין דעם מאַמענט דערפילט מען באַלד, אַז מען איז שוין נישט מער מענטש, נאָר נ ו מ ע ר... אַ נומער צווישן אַזוי פיל נומערן... אַ נומער, מיט וועלכן מען רעכנט זיך לחלוטין נישט, צי עס קאָן וויי-טאָן, צי עס קאָן באַליידיקן...

נאָך דער דאָזיקער רעוויזיע הייסט מען זיך צוריק אַנטאָן. איצט פאַרשטיי איך שוין דעם טעם, פאַרוואָס „זיי“ האָבן באַהאַלטן דעם פּאַ-סעק פון די הויזן, די שעלקעס: שוין בלויז נאָך אַזאַ „קבלת-פנים“ קאָן נישט איינעם איינפּאַלן צו מאַכן פון פּאַסעק אַדער פון די שעלקעס אַ תּליה — — —

צוליבן זעלביקן טעם האָבן די רעוויזאָרן אויך צוגענומען ביי יעדן איינעם די מעסערלעך און די זשילעטקעס צום ראַזירן זיך, מיט וואָס מען קאָן זיך איבערשניידן די אַדערן אַדער דעם האַלדז...

מען מאַכט דאָן פון מיר פינגער-אַפּדרוקן — פון אַלע פינגער, אויף עטלעכע פּאַפירן.

דאָן פירט מען מיך אַריין אין אַ ספּעציעלן חדר צום פּאַטאַגראַפירן. מען שפּילעט-צו אַ נומער צו מיין ברוסט. כ'בין דאָך געוואָרן אַ נומער. אַ נומער פון פיר ציפּערן...

און אַזוי ווער איך פּאַטאַגראַפירט, מיט אַ צעשוּיבערטן קאַפּ, מיט אַ נישט-ראַזירטן פנים, מיט אַ צעקנייטשטן רעקל און צעכראַסטעטן העמד. און אַז עס וועט ווער אַ קוקטאָן אויף אַזאַ פּאַטאַגראַפיע — צי וועט ער

נישט טראַכטן, אז דאָס איז אַ פּאַטאַגראַפֿיע, אַרויסגענומען פון אַן אמת־דיקן פאַרברעכער־אַלבאָם? אז דאָס איז אַ נאַטאַרישער פאַרברעכער, אַ רעצידיוויסט, אַ קאַטאַרוזשיק, אַ „דזשעק דער בויכשניידער“ פון אבות אבותיו? ... און דאָס האָט מען פון מיר געמאַכט אַזוי בליצשנעל! אַזאַ אויס־זען האָב איך באַקומען אין משך פון אַ פאַר טעג בלויז — פון 3טן ביזן 5טן יולי! „געניאַלע ספּעצן“ די „נ. ק. וו. ד.“, טראַכט איך בעת־מעשה מיט גאַל און ביטערניש.

58

צ ע ל ע 16

נאָכן פּאַטאַגראַפֿירן פירט מען מיך אין תּפּיסה־באַד. דאָרט איז אַ גוואַלדיקע שטיקעניש, אַ געדראַנג. דעם גאַנצן עולם, געבראַכטע דורך דער נאַכט, אַריינגעשטופּט אין אַזאַ קליינע באַד. אין אַ פּאַדער־חדר נעמט מען צו פון יעדערן די מלבושים צו דעזינפּעקצירן. נאָכן אַרומשטויסן זיך צווישן דער מאַסע נאַקטע לייבער, נאָכן רייבן זיך כּסדר מחמת ענג־שאַפט לייב אַן לייב, טו איך זיך אָן, כ'טו אַן מיין העמד, — מיין איינ־ציק אויבער־העמד — און באַמערק גלייך, אַז פון די מאַנזשעטן האָט מען אַראַפּגעגנבעט די ספינקעס... אַזוי אַז פון די אַרבל קריכן מיר אַרויס די פּאַנאַדערעגעפנטע טאַפּלטע מאַנזשעטן פון העמד... און דאָס האָט נאָך צוגעגעבן אַ בולטערן שטריך צו מיין בראַדיאַגישן אויסזען...

כ'בין שוין אַ „געלייטערטער“. שוין דורכגעמאַכט אַלע שבעה מדורי־גיהנום פון דער אויפנאַם־פּראַצעדור און כ'בין שוין ראוי צו ווערן אַריינגעלאָזט אין תּפּיסה־„גוֹעֶדן“.

ס'איז שוין שפּעט אין אָונט. שעהען האָט געדויערט די פּראַצעדור פאַר דעם גרויסן עולם. לסוף נעמט מען זיך פּאַנאַדערפירן די מענטשן — אַדער די „נומערן“... — איבער די צעלן. מען פירט פאַרווייז, איינ־ציקווייז.

אַ תּפּיסה־„קליוטשניק“ פירט מיך דורך קאַרג־באַלויכטענע, לאַנגע קאַרידאַרן. פון ביידע זייטן — טירן פון די צעלן. אַ סך טירן. אַ מאַדנע שטילקייט אין די קאַרידאַרן. אַ פאַרדעכטיקע, איינגעהאַלטענע שטומ־

קייט. דער „קלויטשניק“—„נ. ק. וו. ד.“יסט רעדט נישט קיין וואָרט. גייענ-
דיק זוכט ער אינעם גרויסן בונד שליסלען דעם נייטיקן נומער.
ביין איין צעלע בלייבט ער שטיין — צעלע 16. דאָ וועט זיין מיין
צעלע.

ער גרילצט מיטן שליסל אין שלאָס און טוט אַן עפּן פּאַר מיר אַ
שווערע, מאַסיווע, אייזערנע טיר.

— גיי אַריין!

און פּאַרהאַקט באַלד הינטער מיר צוריק די טיר.

פאַר מייע אױגן האָט זיך אַנטפלעקט:

אַ לעבעדיקע וואַנט פון מענטשישע, האַלב-נאַקעטע גופים. בלייכע
פּנימער. פּאַרוואַקסענע, באַבערדיקע. מסתמא דערהערנדיק דעם גרילץ
פון שליסלען ביי דער טיר, זענען אלע אַרעסטאַנטן געוואָרן געשפּאַנט און
מ'האַט זיך אויסגעשטעלט אַנטקעגן — ווער אויף דער פּאַדלאַגע, ווער
אויף דער נאַרע — אַזוי אַז עס האָט זיך באַקומען אַ וואַנט פון גופים.

דער ערשטער רעפלעקס פון געדאַנק איז ביי מיר געווען: מיצקע-
וויטשעס „דזיאַדי“... אַ סצענע פון „דזיאַדי“: אין די קאַזעמאַטן פון אַ
וויילנער תּפּיסה, אַנגעפּילט מיט פּאַליאַקן — אויפשטענדלער קעגן רור-
סישן צאַר. אין נאַוואַסילצעווס צייטן. אַן ענלעכע סצענע איז מיר פּאַר-
בליבן אין זכרון פון אַ פּאַרשטעלונג פון „דזיאַדי“ אין וואַרשע. דער-
זעלבער מענטשן-קנויל. די זעלבע פּאַרשלאַסענע, געפּייניקטע...

קורץ נאַכדעם ווי די טיר האָט זיך פּאַרמאַכט האָט זיך די מאַסע
גופים אַ באַוועג געטאַן און האָט מיך אַרומגערינגלט. אַלץ פּאַליאַקן. כ'זע
נישט קיין איין יידיש פנים.

מ'האַט מיך פּאַרשאַטן מיט פּראַגן פון אלע זייטן:

— וואָס הערט זיך אויף דער פּריי?

— ווי האַלט עס מיט דער מלחמה?

— וואָס הערט זיך ביי די „פּאַרבינדעטע“?

איך ווער אַביסל צעטומלט.

— איר ווייסט גאַרנישט? — פּרעג איך.

— שוין וואָכן ווי אין אונדזער קאַמער איז קיינער נישט צוגעקומען.

— אַז פּאַריז איז געפּאַלן ווייסט איר?

— טאַקע געפּאַלן פּאַריז?!

— ראַני באַסקיע! (גאַטס ווונדן!).

— געפאלן פאריז — טראגט מען פון מויל צו מויל.
 — איז אַ ווונדער וואָס אונדזער וואַרשע איז געפאלן? ...
 — און אז די „רויטע“ האָבן איצט פאַרנומען ליטע, ווייסט איר
 אויך נישט? — זאָג איד.
 — פאַרנומען ליטע?!
 — פאַרנומען ליטע... מיט ווילנע... מיט קאַוונע...
 — ראַני באַסקיע!
 — ביידע שותפים נעמען איין די וועלט... איינער אין מזרח, דער
 אַנדערער אין מערב...
 — ווי לאַנג זיצט איר דאָ שוין, ראַדאַציי? (לאַנדסלייט), — פרעג
 איד.
 — ווי נאָר מ'האַט אונדז „באַפרייט“, זיצן מיר... — ענטפערט איי-
 נער איראַניש.
 — פאַרוואָס האָט מען אייך אַרעסטירט? — טוט מען מיך באלד
 אַ פרעג.
 כ'דערצייל זיי בקיצור — ווי אַ „ביעזשניעוץ“, וואָס האָט זיך פאַר-
 שריבן צוריקצופאַרן קיין וואַרשע...
 דעם דאָזיקן אויסטערלישן עולם, זע איד, אימפאַנירט עס.
 — און מיר האָבן געמיינט, — רופט זיך איינער אָפּ, — אַז נאָר
 אונדז, פּאָליאַקו, פאַרפאַלגן „זיי“... צום סוף... אויך צו די „זשידקעס“
 האָט מען זיך גענומען...
 דאָס האָט אַזוי גערעדט אַן עלטערער פּאָליאַק מיט אַ לאַנגער באַרד.
 עס האָט זיך אָפּגערופן אַ צווייטער, אַ דריטער — און ס'איז אַוועק אַ
 שמועס וועגן יידן. וועגן „גוטע“ יידן און וועגן „שלעכטע“ יידן... ווער
 ס'האַט קריטיקירט, ווער פאַרטיידיקט. יעדער האָט געבראַכט אַנדערע
 ביישפּילן פון „גוטע“ און „שלעכטע“ יידן... מיר איז עס געווען שטאַרק
 דערווידער. כ'בין געווען איין ייד צווישן לערך 40 פּאָליאַקן. האָב איד גע-
 האַלטן פאַר גלייכער זיך נישט אָפּצורופן אָפּילו מיט קיין וואַרט. נישט
 רעאַגירט אויף זייערע אַלע רייד, סיי די לאַקריצדיקע, סיי די בייסיקע.
 זאָלן זיי רעדן וואָס זייער האַרץ גלוסט! כ'בין געווען פאַרנומען מיט מיי-
 נע אייגענע ביטערע רעיונות...
 מ'האַט זיך געקליבן גיין שלאָפן. ווי אַ פּריש-אַנגעקומענעם, האָט
 מען מיר אויפגעקלערט דעם סדר אין דער צעלע:

פלאץ אויף דער נאָרע איז פאַראַן פאַר 16 מענטשן. אין קאַמער זע-
נען אָבער פאַראַן גאַנצע 40. אַן „איבערבאַפעלקערונג“!...

— ביי דער פּוילישער מאַכט איז אין גראַדנער תּפּיסה קיינמאָל
נישט געווען אַזאַ ענגשאַפט... — באַמערקט ווער.

— אויף דער נאָרע, — דערקלערט מען מיר ווייטער, — שלאָפן די
ערשטע „פענסיאָנערן“. אַז איינער פון זיי גייט אַוועק, פאַרנעמט זיין
אַרט דער ערשטער קאַנדידאַט, וואָס איז אַנגעקומען אַהער נאָך די 16 —
און אַזוי כּסדר.

די אַלע „קאַנדידאַטן“ שלאָפן אויף דער שטיינערנער פּאַדלאַגע. ווי
לאַנג דאָס דאַרף דויערן — דאָס איז אַ מזל־זאָך. מ'ווייס קיינמאָל נישט
ווען און ווער עס וועט איבערגעפירט ווערן „ערגעץ אַנדערש“...

פון דעם געשילדערטן סדר זע איך, אַז איך, ווי אַ לעצט־געקומענער,
האָב שוואַכע שאַנסן צו דערוואַרטן זיך אויף אַ פּלאַץ אויף דער נאָרע...
סיידן... סיידן מיין זיין דאָ וועט זיין אַ לאַנג־דויערנדיקער... ווער קאָן
עס וויסן?...

אפילו אויף דער פּאַדלאַגע איז מיין אַרט דער סאַמע ערגסטער: ביי
דער טיר און ביי דער „פאַראַשאַ“... (נאַכט־צעבער). די לופט אין קאַמער
איז אַזוי אויך אַ שווערע, אַ שטיקנדיקע, כּפרט נאָך אַז מ'האַט די „פּאַ-
ראַשאַ“ אונטער דער נאָז... קיין סך פּלאַץ אויף דער פּאַדלאַגע האָב איך
אויך נישט. אַזוי פיל גופים לייגן זיך אויס אויף דעם קליינעם שטח פון
דער צעלע. מען קאָרטשעט זיך איין, מען ציט איין די קני — ווי אַ
קנויל. וואַלט איך כּאָטש געהאַט וואָס נישט איז אונטערצולייגן אונטערן
קאַפּ — האָב איך דאָך מיט זיך גאַרנישט מיטגענומען: דער ליגנערישער
מיליציאָנער האָט דאָך נישט געלאָזן. ער האָט דאָך מיך פאַרויכערט, אַז
אין אַ שעה אַרום וועל איך זיין צוריק אין שטוב. אַזאַ שקרן און רשע!
לייג איך אונטער די פּויסט אונטערן קאַפּ. אַז די רעכטע פּויסט ווערט
פאַרחלשט, לייג איך אונטער די לינקע. נאָך אַ צרה איז וואָס איז דער
ענגשאַפט איז שווער זיך אויסצודרייען. איז דאָס ליגן אַ פּיין, אַן אָפּקור
מעניש. איך שטעל אַן דעם קאַלנער פון מיין רעקל, — דער איינציקער
רעקל! — צי אים, דעם קאַלנער, אַלץ העכער, ער זאָל „אימיטרן“ אַ צור
דעק, אַ קאַלדרע. איך פרוּו פאַרמאַכן די אויגן צום איינשלאָפן. אָבער
כּאָטש כ'בין שוין אַ פאַרחלשטער, פונדעסטוועגן אַנטשלאָפן ווערן איז
מיר אוממעגלעך: ליגנדיק אַזוי איינגעקנוילט, הייבן מיר אַן וויי טאַן אַלע

גלידער, דער עיקר אין די קני. פרוווי איך עטוואָס אויסציען די פיס, דער־
הער איך אַ זידלעריי פון שכן, וואָס פראַטעסטירט: כ'בין אים אַריינגע־
פאַרן, זאָגט ער, מיט אַ פוס אין אויג אַריין... ער איז טאַקע גערעכט, מיין
שכן. אָבער וואָס בין איך שולדיק? איך קאָן אויך אַזוי קיין טענה נישט
האַבן צו מיין שכן פון לינקס, וועלכער האָט אין מיטן שלאָף אַ צי אויס
געטאָן אינסטינקטיוו אַ פוס און מיר אַ טיפן זעץ געטאָן אין דער געגנט
פון דער בלינדדאַרם. דערצו זענען נאָך צוגעקומען די אַפטע באַזוכן ביי
דער „פאַראַשאַ" — אין שכנות פון מיר... און דאָס אַליין וואַלט אויך
געקלעקט אויף צו פאַרטרייבן דעם שלאָף פון די מידע אויגן...

און ליגנדיק אַזוי אַ שלאַפלאַזער איז מיר אויך אויפגעקלערט גע־
וואָרן פאַרוואָס די מענטשן דאָ גייען האַלב־נאַקעט, אָן העמדער אַפילו:
ערשטנס טאַקע צוליב דער דושנעקייט. ביי אַ טייל מענטשן האָבן איבערן
נאַקעטן לייב גערונען ריטשקעלעך שווייס. צווייטנס צוליב די לייז... אַזוי
איז מיר מסביר אין דער שטיל מיין שכן אויף דער פאַדלאַגע, וועמען עס
שלאַפט זיך אויך נישט אין דאָזיקן „קאָמפּאַרט". די העמדער ביי אַלעמען
זענען שוין פאַרלייזיקט, אַז ס'איז גלייכער צו גיין נאַקעט — אַבי נישט
געביסן צו ווערן.

אַזוי איז צוגעגאַנגען די נאַכט־"רו" אין דער גראַדנער סאַוויעטישער
תּפּיסה. הינטער דער אייזערנער טיר, אויף יענער זייט, איבער די לאַנגע
קאָרידאָרן האָט אַרומגעשפּאַצירט דער „ג. ק. וו. ד."־שומר, וועלכער האָט
אַפּגעהיט אונדזער „שלאָף"...

און איבערן תּפּיסה־טויער אין דרויסן — ווי איך פּלעג אַלע טאָג
זען ווי אַ פאַרבייגייער — האָט אויך געפלאַטערט די רויטע פּאַן מיטן
האַמער און סערפּ, וועלכע האָט סימבאָליזירט די מענטשלעכע פּ ר יי־
ז י י ט

59

און אז טאָג איז געקומען...

אַוועק די ערשטע נאַכט אין תּפּיסה. אויבן דורכן קליינעם קראַטן־
טעצנטערל האָט אַריינגעקוקט אַ פּיצל גרויקייט פון אַ טאָג.
אויפּגעוויבן זיך מיט אַ ווייטיק אין אַלע גלידער. אין קאַפּ אַ שווע־
רער קאַשמאַר פון נישט אויסשלאַפּן זיך שוין די דריטע נאַכט. די האַר

צעשויבערט: ווייזט זיך ארויס, אַז אין באַד בעת דער דעזינפעקציע, האָט מען פון מיינע מלבושים אויך מיין טאַשן־קעמעלע צוגעלקחנט... די דע־זינפעקציע־מאַכער מוזן שוין זיכער האָבן אַ גאַנצן מאַגאַזין פון די קליי־ניקייטן... טאַג־טעגלעך ברענגט מען דאָך דאָ פרישע „געסט“, איז דאָך פאַראַן וועמען צו „באַאַרבעטן“...

און נישט האָבנדיק קיין קעמעלע, „פאַרקעם“ איך די צעשויבערטע האָר מיט צעשפרייטע פינגער — אַזוי ווי עס טוען פרימיטיווע פויערים אין די אָפגעשטאַנענע דערפער.

מ'פירט אונדז גרופעסווייז אין וואַש־צימער. פון אַ לאַנגער בלע־כענער רעדן שטעקן אַראָפּ אַ שורה זינע אייזנבלעך — אויך אַזעלכע קליי־נע רעדעלעך. ביים אויפהייבן אַזאַ אייזנדל רינט אַראָפּ וואַסער; אָבער קאַרג, כמעט טראָפנסווייז. איך זאַמל אַן אַביסל וואַסער אין הויפן און פריש אָפּ דערמיט די אויגן, דאָס געזיכט, רייב זיך די הענט. אָבער דאָס ביסעלע וואַסער צעשמירט נאָר די ברודיקייט פונעם לייב. זאַמלען אין הויפן מער וואַסער איז נישטאַ קיין צייט. דער „וויואַדנאַי“ (אונטערפֿי־רער) יאַגט כסדר:

— ביסטרעי, ביסטרעי! (שנעלער, שנעלער!).

נישט צו חידושן זיך אויף דער איילעניש: איין וואַש־צימער פאַרן גאַנצן שטאַק, אויף יעדן שטאַק אַזוי פיל אָנגעשטאַפטע קאַמערן. מיט וואָס זיך אָפצווישן האָב איך נישט. צי איך אַרויס פון טאַש מיין איינציקע נאָז־טיכל, וואָס איז שוין שמוציק ווי אַ שמאַטע, און רייב זיך אָפּ אַביסל דאָס פנים, די הענט. נאָך אַ נס, וואָס דער גנב פון „דע־זינפעקציע“ האָט מיר איבערגעלאָזט דאָס נאָז־טיכל: דאָס איז זיכער דערפאַר, ווייל דאָס טיכעלע איז שוין געווען צעקנייטשט און נישט אַזוי ביי און עס האָט אים נישט „אימפּאַנירט“... מיין גליק!...

אַז אַלע גייען דורך דאָס וואַש־צימער, ברענגט מען אַריין „קיפּיאַ־טאַק“ (קאַכיק וואַסער) און ברויט. איך זע ווי אַלע שפּרינגען אויף פון די ערטער — קוים זיך דערוואַרט.

מען נעמט זיך טיילן די פאַרציעס. דאָס ברויט איז אין קליינע לע־בעלעך; אַ ברויטל פאַר פיר פּערזאָן. פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער צעטיי־לונג איז דער „סטאַראַסטאַ“. דער „סטאַראַסטאַ“ איז אַן אַרעסטאַנט ווי אַלע אַרעסטאַנטן. דאָס באַשטימט די טורמע־מאַכט וועמען עס איז פון דער קאַמער אויפן דאָזיקן אַמט און ער איז דער ממונה איבער אַלעמען

אין קאמער. אז מען ברענגט אריין דאָס ברויט אין צעלע, נעמט עס גלייך איבער דער „סטאַראַסטאַ“ אין זיין רשות און ער טיילט עס אויס די אלע אימפּראָוויזירטע גרופּן פון פיר.

ביי איטלעכער „טשוורקאַ“ (פירל) באַזונדער איז די פּאַרטיילונג צוגעגאַנגען לויט אַזאַ סיסטעם: ס'האַט איינער צעשניטן דאָס ברויטל אויף פיר גלייכע חלקים. געטאַן האָט עס איינער פון די פיר, וואָס איז דורך די איבעריקע אנערקענט געוואָרן פאַר אַ מענטש מיט אַ געניט אויג און מיט אַ פלינקער האַנט. געשניטן האָט מען דאָס ברויט מיט אַ הילצער־נעם „מעסערל“ — מיט אַזאַ מין פאַרשאַרפטן שפענדל. די אמתע מעסער־לעך האָט מען דאָך ביי אַלעמען צוגענומען בעת דער רעוויזיע. דער „שניי־דער“ האָט איטלעכע פאַרציע געוויגן אויף דער האַנט אַרויף־אַראָפּ, אַרויף־אַראָפּ באַקוקט אויך פון אַלע זייטן מיטן אויג און אויסגעגלייכט. אַמאָל אַפּגעצופּט פון איין פאַרציע אַ פיצל און צוגעלייגט עס צו אַן אַנדערער, וואָס האָט אים אויסגעוויזן צו זיין עטוואָס קלענער, „באַעוולה־טער“... נאָכן צעשניידן איז צוגעגאַנגען אַזאַ מין סדר: איטלעכן טאַג האָט יעדער פון דער גרופּע געהאַט זיין ריי: ערשטער, צווייטער, דריטער, פער־טער. דער, וואָס איז היינט, למשל, געווען אין דער ערשטער ריי, האָט געהאַט דעם שאַנס דער ערשטער אויסצוקלייבן זיך אַ פאַרציע פון אַלע פיר, לויט זיין איינזען. נאָך אים קומט דער, וואָס איז אין דער צווייטער ריי. דער דאָזיקער קלייבט אויס אַ פאַרציע שוין פון די דריי: דער דריי־טער לויט דער ריי קלייבט אויס שוין פון צוויי; דער פערטער נעמט די געבליבענע פערטע פאַרציע שוין אַן אויסוואַל. דעם דאָזיקן פאַלט אַריין די קלענסטע פאַרציע.

קיינ געליטענע זענען אָבער נישט געווען, ווייל צומאָרגנס האָט זיך אַלץ איבערגעדרייט: דער פערטער איז שוין געוואָרן דער ערשטער און אַזוי כסדר — אַזוי אַז אין לויף פון פיר טעג האָבן זיך אַלעמענס שאַנסן אויסגעגלייכט...

אַזוי איז צוגעגאַנגען אין יעדער גרופּע און זיכער אויך אין אַלע קאַמערן פון דעם איזאָלירטן וועלטל...

איך האָב זיך צוגעקוקט צו דער דאָזיקער פּראָצעדור און זיך גע־ווונדערט, ווי אַזוי מענטשן פאַסן זיך צו צו די „אומשטענדן“: ווי אַזוי עס שאַפן זיך „סיסטעמען“ אַפילו אין אַזאַ „מיסט־קאַסטן“... איד פאַר־ענטפער עס גלייך מיט דעם אַפטימיזם, מיט דער פאַרבאַרגענער האַפּע־

בונג, וואָס לעבט אין יעדן באַשעפעניש — און אַ פשיטא שוין אין אַ בך אָדום — אַ האַפענונג, וואָס צווינגט צום ראַנגלען זיך, צו האַלטן זיך אַפילו אָן אַ שטרוי אויף די כוואַליעס...

איך קוק זיך צו צו די מענטשן, וואָס שטייען אַרום דעם טיילער; צו זייערע הונגעריקע זשענדע אויגן און — איך דערזע, איך דערשפיר דעם גרויסן שוידער פון הונגער... די דאָזיקע מענטשן זיצן דאָ שוין נישט פון היינט און נישט פון נעכטן. קיין פעקלעך פון קרובים לאָזט מען דאָ נישט אַריין. בכלל איז איבערגעריסן איטלעכער קאַנטאַקט מיט קרובים פון דער אויסערלעכער וועלט. אַפילו קיין בריוול, קיין וואָרט, קיין גרוס ווערט נישט צוגעלאָזן אַהער, גלייך ווי די תפיסה וואָלט עקזיסטירט אויף אַן אַנ־דער פלאַנעט... מוז מען אַזוי אַרום לעבן בלויז פון דעם, וואָס מען באַ־קומט אין תפיסה.

און וואָס, אומשטיינס געזאַגט, באַקומט מען דאָ! די פאַרציע ברויט האָט פיר הונדערט גראַם; אַבער דאָס ברויט איז זייער שווער, איז פול מיט וואַסער און קלעפיק. איטלעכער שלינגט עס גלייך איין מיטן „קי־פּיאַטאַק“ באַלד אין דער פרי און בלייבט שוין אַ גאַנצן טאָג אָן אַ ביסן ברויט. צו מיטיק ברענגט מען אַריין אַ זופקע — און דאָס גאָר. אַ שיטערע זופקע, אין וועלכער עס שווימען אַרום קליינע פיצלעך קאַרטאַפּל אַדער צעריבענע פיצלעך פון פישלעך. דער פאַרטיילער ביי דער טיר פון קאַ־מער גיסט איטלעכען אַריין אַ קאַכלע אין בלעכענעם שיסעלע און נישט איטלעכען איז באַשערט דאָס „גרויסע געווינס“ — צו האָבן אין שיסעלע אַ פיצל קאַרטאַפּל אַדער אַ זכר פון אַ פישל. זופט מען דעם וואַרעמען שיי־טערן מאַכל און מען דערוואַרעמט דעם מאַגן און געדערים. ביים עסן ערשט צעגלאַנצן זיך די אויגן פון הונגער; אַבער מיט וואָס צו שטילן דעם הונגער איז נישטאָ...

אין די ערשטע פאַר טעג האָב איך נאָך דעם הונגער נישט געפילט. מיין אַרגאַניזם האָט נאָך געצערט די אייגענע רעזערוון פון דער פריי. אדרבה, מחמת אויפגערגעטקייט האָב איך כלל נישט געהאַט קיין שום אַפעטיט — נישט אין דער מיליץ, נישט אין דער „ג. ק. וו. ד.“ און נישט די ערשטע פאַר טעג אין תפיסה. נאָך מער: צוקוקנדיק זיך צו דער זשע־נעקייט פון מיינע שכנים; צו דעם אַפהיטן יעדעס ברעקעלע, יעדעס קריש־קעלע פונעם בידנעם ברויט — איז מיר נישט איין מאָל איינגעפאַלן אַפ־צוצופן אַ שטיקל פון מיינ קלעפיקן ברויט און געבן עס אַ שכן.

— מיר וועלן זען, צי איר וועט זיין אזא גוטער אביסל שפעטער...
 — באַמערקט דערביי אַ צווייטער שכן מיט איראַניע.
 שפעטער האָב איך זיך איבערגעצייגט, אַז ער איז טאַקע גערעכט גע-
 ווען, דער דאָזיקער שכן, מיט זיין באַמערקונג. שפעטער — שוין אויפן
 דריטן טאָג. כ'האָב פּלוצלונג דערשפּירט אַזאָ ליידיקייט אין מאַגן, אַזאָ
 גריזשענדיקע פּוסטקייט... און מיט וואָס קאָן מען עס אויספּילן?
 דאָן האָב איך שוין, פּונקט ווי אַלע אין קאַמער, באַלד אין דער פּרי
 אויפגעגעסן צום "קיפּיאַטאַק" די גאַנצע פּאַרציע ברויט. און פּונקט ווי
 אַלע האָב איך אויך אונטערגעשטעלט די האַנטפּלאַך, כדי נישט צו פּאַר-
 לירן חלילה קיין קרישקעלע... און צו מיטיק האָב איך נישט אַוועקגע-
 שטעלט אָן אַ זייט די זופּקע, פּון וואָס איך האָב געשפּירט אַ נישטגוט-
 קייט. נאָר האָב אויסגעזופּט ביזן דנאָ, נישט איבערלאָזנדיק קיין לעק, און
 מסתּמא האָבן זיך בעתן עסן אויך מיינע אויגן צעגליט מיטן זעלביקן
 הונגער ווי ביי אַלע מיינע שכנים...
 איך בין געוואָרן אַן אמתער אַרעסטאַנט ווי אַלע, מיטן שטענדיקן
 הונגער, מיטן שטענדיקן לעכצן נאָך אַ שטיקל ברויט. דער חילוק צווישן
 מיר און די אַלטע "תּושבים" איז נאָר געווען דער, וואָס יענע, די אַלטע,
 זענען געווען "פּריווילעגירטע" און געשלאָפּן אויף דער נאַרע און איך —
 אויפן קאַלטן שטיינערנעם דיל. זיי פּלעגן דעריבער יאָ זיך ביינאַכט צע-
 כראַפּען מיט אָפּענע מיילער און איך פּלעג זיך אָפּמוטשען די נעכט, נישט
 געפּינענדיק קיין אָפּרו נישט פּאַרן גוף און נישט פּאַר דער נשמה, וואָס
 האָט געגאַרט אַביסל פּאַרגעסנקייט... אַביסל צו קאַנען אַנטלויפּן אין דער
 אירעאַלער וועלט פּון חלומות... ווי פּלעגן איך עס ביינאַכט מקנא זיין די
 אַלע שלאַפּערס: זיי פּלעגט אַמאָל אַ חלום פּאַרטראַגן אויף דער פּריי...
 און איך — איך פּלעג מוזן זיין אין תּפּיסה כּמעט גאַנצע פּיר און צוואַנ-
 ציק שעה אין מעתּלעט!...

60

געשרייען אין דער נאַכט

איך האָב זיך שוין אַביסל מער באַקענט מיט מיינע שכנים פּון דער
 צעלע. פּאַראַן אויך עטלעכע אינטעליגענטן, צווישן זיי דער דירעקטאָר
 פּון "באַנק פּאַלסקי" (פוילישע נאַציאָנאַלע באַנק) אין גראַדנע. אַלע האָבן

אים טיטולירט מיט רעספעקט: „פאניע דירעקטאזשע!“ געווען אביסל „וואַיטן“ און סתם „קולאקעס“ פון די אַרומיקע דערפער. מ'רעדט כמעט נישט וועגן די „ספראַוועס“ (פראַצעסן); פאַרוואָס מ'האַט אַרעסטירט; אין וואָס מ'באַשולדיקט. אַפנים, יעדער באַזונדער האַלט פאַר גלייכער וואָס ווייניקער צו רעדן וועגן זיך. וואָרום סוף-כל-סוף קאָן מען דאָך נישט וויסן אויף זיכער וואָס אין אַנדערן שטעקט. באַגרענעצט זיך יעדער מיט אַרייַנוואַרפן סתם אַ וואָרט, אַ רמז. איבעריקנס, אַפילו נישט רעדנדיק קאָנקרעט וועגן די „ספראַוועס“, ווייסן אַלע פאַרוואָס מען זיצט דאָ אין תפיסה. אַלעמען וואַרפט מען פאַר: „שונאים פון פאַלק!“; „שונאים פון נייעם סאָוועטישן רעזשים“... אַחוץ דעם האָט מען צו דעם און צו יענעם צוגעטשעפעט נאָך עפעס אַ חטא, אַזוי ווי אַ „לונג-און-לעבער צו דער נאָז“... דער האָט אַגיטירט, יענער האָט גערופן צו מרידה, דער דריטער האָט סאַבאַטירט ביים צושטעלן תבואות פאַר „גאַסודאַרסטוואָ“.

די וואָס זענען שוין דאָ באַקאַנט, פון פריער צי פון דאַנען, רעדן צווישן זיך אויף אַן אינטימערן אופן, אין דער שטיל און מיט רמזים. יעדער טיילן זיך אַפילו מיט זייערע פערזענלעכע ענינים — סיי פון דער פריי, סיי וואָס איז נוגע זייער „ספראַווע“. איך האָב שנעל געוואונען דעם צוטרוי ביי די עטלעכע אינטעליגענטן. איינער איז אַפילו געווען אַן אַר-בעטער-טוער, אַ „פ. פ. ס. אַוועץ“, וואָס האָט ליב געהאַט אויסצוגיסן פאַר מיר דאָס האַרץ. ער האָט זיך גאַרנישט געקאַנט שענקען, וואָס די ראַטן-מאַכט איז אַזוי ברוטאַל לגבי ברידער-סאַציאַליסטן... וואָס זי וואַרפט אַריין אין די תפיסות קרישטאַל-ריינע אַרבעטער-טוער, וואָס האָבן זייער גאַנץ לעבן מקריב געווען פאַר דער אַרבעטער-זאַך... פאַר דער אידיע פון סאַציאַליזם... „מילא, — האָט ער געטענהט — מיט דער בורזשאַזיע טוט וואָס אייך געפעלט; אַבער מיט אונדז, סאַציאַליסטן, מיט ברידער-פאַרטייען“...

— נו, און די נייע צעטיילונג פון פוילן? ... — האָט ער זיך געדעקט — טאָן דאָס זעלבע וואָס צאַרן האָבן אַמאַל געטאָן? און מיט וועלכע מען? מיט היטלערן?! „זיי“ וועלן נאָך דערפאַר אַפגעבן דיין-חשבון פאַר דער געשיכטע...

אַזוי האָט ער אין מיר אַרייַנגערעדט זיינע „נאַאיווע“ טענות, דער פ. פ. ס. ישער אַרבעטער-טוער. עס האָט זיך מיר געגלוסט אים אַ זאָג-

טאָן דעם אַלטיידישן זאָג: „כל דאלים גבר“... אָבער גיי זאָג תורה פאַר אַ גוי!... האָב איך פאַראַפּראַזירט:

— דערווייל געוועלטיקט אויף דער וועלט די פּויסט; די ר ע כ ט ע פּויסט, די ל י נ ק ע פּויסט — אַלצאיינס. ביז די געשיכטע וועט משפטן — איז פאַלג מיך אַ גאַנג!...

— אויב עס וואָלט כסדר אַזוי געווען, וואָלט דאָך נישט געלוינט צו לעבן אויף דער וועלט... מיר, סאַציאַליסטן, גלויבן אין אַ שענערער וועלט... —

מסכים! אָבער דערווייל... דערווייל... דערווייל גייט אונטער אַ וועלט... —

און אַזוי זענען געגאַנגען די שמועסן צווישן די באַזונדערע פאַרלעך און גרופּקעס. און אין אַלע גערעדערייען פלעגט פאַמעלעך קריכן דער טאָג. אַמאָל פלעג איך בייטאָג פרווון אויסנוצן אַ שטיקל נאַרע און כאַפּן אַ דרימל — ווי אַ „רעקאָנפּענסאַציע“ פאַר דער ביינאַכטיקער שלאַפּלאַץ זיקיטי; אָבער דאָס אויג פון שומר, וואָס קוקט אַריין דורכן טיר-לאַך, באַ- מערקט עס באַלד און עס דערהערט זיך אַ ברומ: „סליעזאַי!“... (קריך אַראָפּ!). שלאַפּן בייטאָג — דאָס איז קעגן תּפּיסה־רעגולאַמין. צום שלאַפּן איז באַשאַפּן די נאַכט.

יא, צום שלאַפּן איז פאַראַן די נאַכט... אָבער נאָר פאַר די, וואָס ליגן אין בעטן... אָדער כאַטש אויף נאַרעס... אָבער נישט פאַר די, וואָס ליגן איינגעקנוילט אויף אַ קאַלטער שטיינערנער פּאַדלאַגע מיט אַ „פאַראַשאַ“ ביים צוקאַפּנס... —

רעגולאַמין!... —

אויך די יעניקע שלאַפּן נישט ביינאַכט, וועמען מען רופט אויף אַ פאַרהער, ווייל אַזוי גייט עס דאָ צו: אויף די „דאַפּראַסן“ רופט מען נאָר ביינאַכט. אין מיטן נאַכט עפנט זיך פּלוצלונג די מאַסיווע, אייזערנע טיר. עס ווייזט זיך דער קאַפּ פון „דיעזשורני“. ער רופט אויס: —

וּנּימאַניע! (אַכטונג!). —

זיין גראַבער קול וועקט אַלעמען אויף. די איינגענורעטע קעפּ רייסן זיך אויף.

— ווער איז דאָ אויף בוכשטאַב „מ“ — רוף זיך אָפּ!

עס דערהערן זיך שטימען:

— מאַזשדזשעק!

— מאַטיל!

— מאַקאווסקי!

— מאַזאַך!

— מאַזאַך, סאַבעריס! (קלייב זיך). — פאַרהאַלט זיך דער „דעזשור“

ניי“ ביים לעצטן נאַמען און נעמט אים אַרויס פון קאַמער.

די סיסטעם פון בוכשטאַבן איז אין דער סאָויעטישער תפיסה אייני-געפירט, כדי אַפצוהיטן די געהיימעניש: ווען דער „דעזשורני“ וואַלט אויסגערופן „מאַזאַך“ און מאַזאַך וואַלט אין דער קאַמער נישט געווען, וואַלטן דאָך אַלע אַרעסטאַנטן געווויר געוואָרן דערווייל, אַז אין תפיסה — אין אַן אַנדער קאַמער — געפינט זיך אַ מענטש מיט אַזאַ נאַמען. ביי דער סאָויעטישער בוכשטאַבן-סיסטעם איז עס אויסגעשלאָסן. פערפֿעק-ציאָנירטע געהיימעניש!...

די תפיסה-נאַכט איז אימהדיק לאַנג. אין משך פון דער נאַכט עפנט זיך נישט איין מאָל די טיר. מ'לופטערט כסדר אַנדערע בוכשטאַבן... און נאָך איטלעכן בוכשטאַב שלעפן זיך נאָך לעבעדיקע מענטשן, און די דאָזיקע מענטשן ווערן איינציקווייז געפירט דורך די לאַנגע קאַרידאָרן ביז מען באַגלייט זיי אַריין אין די תפיסה-קאַבינעטן פון די אויספאַרשערס. ביי וועמען דער פאַרהער גייט צו מעכאַניש, גרינג און קורץ, און ביי וועמען לאַנג און פיינלעך, ווי אַן עקזעקוציע... היות ווי איך בין געווען פון די נישט-שלאָפערס, פלעג איך אין מיטן נאַכט, אין מיטן דער שטילקייט, זייער אַפט הערן געשרייען און גוואַלדן פון די ווייטערע חדרים... עס פלעגן זיך אויפרייסן אַנדערע קעפ אין קאַמער און מ'פלעגט זיך איבער-קוקן מיט צערשאַקענע אויגן:

— מ'שלאַגט...

— טאַרטורן!...

און דער פ. פ. ס. ישער אַרבעטער-טוער, וואָס רייסט זיך אויך אויף פון שלאָף אַ צעשוּיבערטער, אַ דענערווירטער, וואַרפט מיר צו פון דער נאַרע:

— די געשיכטע וועט „זיי“ משפּטן...

ווי ער קלאַמערט זיך אָן דער „געשיכטע“, דער נאַאיווער מענטש... עס פלעגט אויך טרעפן, אַז אין אונדזער קאַמער פלעגן זיך אַ פאַר מענטשן תמיד אומקערן פון פאַרהער צעקיילטע און צעניזוקטע. נישט צוזאַמען, נאָר באַזונדער, אין אַנדערע שעהען פון דער נאַכט. דער צע-

ממיתטער פלעגט א פאלטאן אויף דער פאדלאגע, צי אויף דער נארע, ווי א סנאפ און נישט רעדן קיין ווארט. ער האט נאר געשטיקט אין זיך זיינע קרעכצן. געקריצט מיט די ציין פון יסורים. אז מען פרעגט אים, ענטפערט ער נישט. שטום, ווי דאס לשון וואלט אים געווארן אפגענומען. מיט איינעם פון די געשלאגענע — א וואַיט פון א דאָרף, גראַד אַ באַרעדעוודיקער פויער — פרוווי איך צומאָרגנס כאַפן אַ שמועס.

— ווי איז נעכטן צוגעגאַנגען אייער פאַרהער? — פרעג איך אים.

— פרעגט בעסער נישט.

— וואָס הייסט?

— איר זעט? — טוט ער מיר אַ ווייז אַ צייכן הינטערן אויער. אַ

בלויען אויפגעלאָפענעם צייכן.

— מ'האַט אייך אַזוי צעשלאָגן?

— דאָס איז נאָך גאַרנישט, — זאָגט ער, — ווען איך דעק אייך

אַפּ מיינע זייטן, וואָלט איר געזען עפעס ערגערס.

— וואָס ווילן „זיי“ פון אייך? פאַרוואָס?

— „זיי“ האַלטן מיך אין איין פרעגן: ווער האָט דערהרגעט דעם

רויטאַרמייער?

— מ'האַט טאַקע דערהרגעט אין אייער דאָרף אַ רויטאַרמייער?

— אין דאָרף זיכער נישט. אפשר אין דער געגנט אַרום. איך האָב

אַפילו נישט געהערט דערפון. ערשט פון „זיי“ דאָ הער איך עס...

ווי מאַוידיק, ווי גרויליק זענען געווען די געשרייען און קולות אין

מיטן דער תפיסה־נאַכט! עס האָט אין אַלעמען אויפגעוועקט פחד און

פאַרביטערונג אינאיינעם. קיינער האָט דאָך נישט געקאַנט וויסן ווער עס

איז יאָ אַ קאַנדידאַט צו די קלעפּ און ווער נישט... און בעת די טיר פון

קאַמער פלעגט זיך אין מיטן נאַכט עפענען און דער „דעזשורני“ פלעגט

נעמען אויסרופן: „קטאָ נאַ בוקוון...“ (ווער איז אויפן בוכשטאַב...)

— פלעגט ביי יעדן דאָס האַרץ אַ צאַפּל טאָן. ס'האַט זיך איטלעכער געפילט

אין דער ריי — צו די פאַרבאַרגענע טאַרטורן...

טאַרטורן אונטער די פליגל פון דער תפיסה־נאַכט — — —

61

עם קומט מיין ריי

— ווער איז דא אויפן בוכשטאב „ז“? — רופט מען אמאל אויס
אזוי אין מיטן נאכט ביי דער אויפגעריגלטער טיר.
איך רוף אן מיין נאמען.
— סאבעריס!

מיט א קלאפנדיק הארץ גיי איך פאראויס פאר דעם „דעזשורני“.
די טריט וואקלען זיך אביסל. מיין מוח, מיין גאנץ וועזן איז פול מיט
די נאכטיקע געשרייען... ווער ווייס...

קארידאר-אין, קארידאר-אויס. אין ערגעץ א קארידאר עפנט פאר
מיר דער „דעזשורני“ א טיר און איך גיי אריין. מיין באגלייטער טרעט
נישט אריין און פארמאכט באלד צוריק די טיר.

איך דערזע פאר זיך איין מענטש הינטער א קאנצעלאריע-טיש. א
ציווילער אין א שווארצן אנצוג. פון רגילות טו איך א זאג:
— גוט נ'אוונט!

יענער ענטפערט נישט אויף מיין גרוס און טוט נאר א ווייז אויפן
בענקל ביים טיש אנטקעגן אים:
— זיצט.

דער מענטש אין שווארצן אנצוג קוקט א היפשע וויילע אריין אין
מיינע פאפירן און רעדט נישט קיין ווארט. ער קוקט, בלעטערט, נישט
טערט. ער לייענט אדורך פארשיידענע נאטיצן און באמערקונגען, געשריבן
מיט כלערליי האנטשריפטן: אין מיליץ און אין „ג. ק. וו. ד.“. צופעליק
באמערק איך אויף דעם רעכטן טאול פון דער טעטשקע אן אנטריפט
מיט גרויסע בוכשטאבן, קווער איבער דער גאנצער לענג פון דעם טאול:
„פּיסאַטיעל“ (שריפטשטעלער).

דער מענטש אין שווארצן אנצוג רייסט לסוף איבער דאס לייענען
און נעמט זיך צו מיר.

עס חזרן זיך איבער די אלע פראגן וואס שייך מיינע פערסאנאליען.
קאנטראלירט ביי מיין יעדן ענטפער די פינקטלעכקייט אין פארגלייך מיט
מיינע תשובות אין די פריערדיקע אינסטאנצן.

דאן נעמט ער זיך פארלייענען שוין א צוגעגרייטן פראטאקאל: פלוני

בן פלוני... אריבער אָן דערלויבעניש די גרענעץ... געווינט אין גראַדנע אויף קיראַוואַ 39... אָן באַשטימטער באַשעפטיקונג...
 — אַנטשולדיקט... — רייס איך איבער, — פאַרוואָס „אָן באַשטימ־
 טער באַשעפטיקונג“? איך האָב דאָך געאַרבעט ווי אַ „זאוולט“ אין ייִדישן
 טעאַטער. איך האָב עס אָנגעגעבן סיי אין מיליץ, סיי אין „ג. ק. וו. ד.“...
 — דאָס איז נישט וויכטיק... — ענטפערט מיין אויספרעגער.
 — ס'איז יאָ וויכטיק. איך האָב זיך נישט פאַרנומען מיט שפּעקולאַ־
 ציע, נאָר געאַרבעט אין טעאַטער־קאַלעקטיוו.
 — נישט וויכטיק! — חזרט יענער איבער און נעמט זיך לייענען
 ווייטער:

„...אויף דער פאַררעדענונג פונעם פראַקוראַר פאַר דער שטאַט גראַד־
 נע און סביבה ווערט ער פאַרהאַלטן און איבערגעגעבן אין רשות פון
 „ג. ק. וו. ד.“.

— שרייבט זיך אונטער! — טוט ער מיר אַ רוק אונטער דאָס פאַפיר.
 — איך בעט צו פאַרריכטן, אַז איך האָב יאָ געאַרבעט... איז מיין
 פאַרטפעל, וואָס געפינט זיך אין קאַנצעלאַריע, ליגט אַפילו אַ „ספּראַוו־
 קע“ פון טעאַטער...
 — איר ווילט נישט אונטערשרייבן? עס ענדערט אַבסאָלוט נישט די
 לאַגע... — זאָגט ער גאַנץ רואיק און ציט צוריק דאָס פאַפיר.
 — איך בעט אייך דאָס צו פאַרריכטן... ס'איז דאָך אַ גרויסער
 חילוק...
 — קיין חילוק...
 — אגב... — הייב איך אָן אַביסל שטאַמלענדיק, — אפשר... זאָגט
 מיר, כ'בעט אייך, פאַרוואָס האַלט מען מיך אין תפיסה?
 — לויט אַ פאַררעדענונג פון פראַקוראַר...
 — אָבער דער פראַקוראַר האַט דאָך מיר נישט וואָס פאַרצוואַרפן...
 „אָן באַשטימטער באַשעפטיקונג“ איז דאָך נישט ריכטיק... אַ מיספאַר־
 שטייעניש...
 — איר האַט אויך איבערגעשריטן די גרענעץ אָן אַ דערלויבעניש.
 — ענטפערט יענער, ווי שפּילנדיק זיך מיט מיר.
 — כ'בין דאָך נאָר אַ „ביעזשעניעץ“. בין געלאָפן פון די באַרבאַרישע
 דייטשן ווי אַנדערע צענדליקער טויזנטער יידן. געזוכט שוין אויף דער
 סאַויעטישער טעריטאָריע.

— און זיך פארנומען מיט שפעקולאציע... — גיט יענער צו. ווי רייצנדיק זיך מיט מיר.

— מיט וועלכער שפעקולאציע? אפילו אין פראטאקאל רעדט זיך דאך נישט וועגן דעם. זאגט מיר, פאזשאלויסטא!
— נישט אלץ דארף זיין אין פראטאקאל...

— וואס הייסט? איך דארף דאך וויסן קאנקרעט אין וואס מען בא- שולדיקט מיר. דער גרעסטער פארברעכער האט אַזאַ רעכט.
— איר וועט שוין וויסן... — ענטפערט יענער אין זעלבן קאלטן טאָן.

— וועל איך באַקומען דעם באַשולדיקונגס-טאַקט? איך וויל צוגרייטן מיין פאַרטיידיקונג. כ'בעט צו פאַרצייכענען מיין אַדוואַקאַט.
— ס'איז נאָך פריצייטיק... — באַווייזט זיך ביים אויספרעגער אַן איראַנישער שמייכל אויפן פנים. — דערווייל שרייבט אונטער דעם דאָ- זיקן פראַטאָקאַל.

און ער רוקט מיר ווידער צו דאָס פאַפיר צום אונטערשרייבן.
— ניין! — ענטפער איך קאַטעגאָריש, — כ'וועל אונטערשרייבן, ווען איר וועט מאַכן די אויסבעסערונג.

— לאַדנאַ! — גיט ער שוין אַ זאָג מיט אַ שטרענגן טאָן. — כ'האַב אייך שוין געזאָגט: דאָס ענדערט נישט אַבסאָלוט אייער לאַגע...
און ער גיט אַ דריק אַ גלעקל אויפן טיש. די טיר טוט זיך גלייך אַן עפן און עס באַווייזט זיך דער „דעזשורני“.
— פיר אים אַרויס!

„נאָך מיט חסד אַפגעשניטן“... — טראַכט איך שוין אויף יענער זייט, אין קאַרידאָר — געריכט זיך אויף עפעס ערגערס... אַפנים מיט אונדז „ביעזשענצעס“ צערעמאַניעט מען זיך גאַנץ ווייניק... „זיי“ מאַ- ניפולירן בלויז מיט די פאַר פראַזן: „איבערגעשריטן די גרענעץ“... „שפעקולאציע“... מיט עפעס מוז מען דאָך „פאַרמולירן“...

בעת מיר זענען נאָך געווען אין מיטן קאַרידאָר דערהערט זיך אַ רוף פון הינטן:
— שטיי!

דער „דעזשורני“ האַלט מיך אָפּ.
דאָס איז געווען מיין אויספרעגער. ער קומט צו נאָענט און פרעגט

מיד:

— איר האָט אין „גאַסאינדאָט“ אַרויסגעגעבן אַ בוך?
 — יאָ.
 — ווי הייסט דאָס בוך?
 — „אונטער די פליגל פון טויט“.
 — לאַדנאָ, גיי!
 און ער האָט זיך צוריק אומגעקערט.
 איך ווער געפירט ווייטער דורך געדרייטע קאַרידאָרן. אין איין קאָ-
 רידאָר דערהערן זיך טרייט פון אַנטקעגן: דאָס פירט מען עמיצן אַנדערש
 אויפן פאַרהער.
 — סטאַי! — גיט מיר אַ קאַמאַנדע מיין „דעזשורני“.
 ער נעמט מיך תיכף אָן פאַר ביידע אַקסלען און דרייט מיך אויס
 מיטן פנים צו דער וואַנט.
 — ריר זיך נישט!
 די טרייט זענען פאַרבייגעגאַנגען פאַרביי אונדז איבערן שטייגערנעם
 דיל און האָבן זיך דערווייטערט.
 — געגאַנגען! — באַקום איך ווידער אַ קאַמאַנדע.
 מיר זענען אזוי צוריקגעקומען צו מיין צעלע 16.
 אזוי אַרום קאָן שוין קיין ילוד אשה קיינמאַל נישט וויסן ווער און
 וואָס עס געפינט זיך אין די איבעריקע צעלן פון אַ סאָויעטישער תפיסה...

62

דער אַוונטיקער „אפער“

אַלע אַוונט, נאָכן אַוונטברויט, קומט פאַר אין קאַמער אַ „פּאָויער-
 קאַ“ (אַפּעל).
 עס קומט אַריין דער „דעזשורני“ און הייסט זיך אַלעמען אויסשטעלן
 אין רייען לענג-אויס דער צעלע — אויף וויפל עס דערלויבט די גרויסע
 ענגשאַפט. ביי דער זייט פון „דעזשורני“ שטייט דער „סטאַראַסטאַ“
 (עלטסטער פון קאַמער). דער „דעזשורני“ האַלט אַ רשימה און רופט אויס
 אַלעמען לויט די נעמען. יעדער אַרעסטאַנט מוז זיך אַרופן.
 — יאָ! (איך).

צום סוף פון דער „פאָויערקאַ“ פּרעגט דער „דעזשורני“ אַ סטע־
רעאַטיפישע פּראַגע וואָס ער חזרט איבער אַלע טאַג:

— ווער האָט אַן אַנקלאַגע?

— איך האָב אַן אַנקלאַגע, — פּלעג איך אויפהייבן די האַנט.

— זאַג!

און כ'גיי אַרויס מיט לשון:

— ביים אַרעסט האָט מיר דער מיליציאַנער נישט געלאָזן מיטנע־
מען מיינע זאַכן. איך בין אַן מלבושים, אַן וועש. כ'בעט שיקן אַ שליח
אָדער אַ מעלדונג דורך פּאַסט — צו מיינ מוטער, וועלכע וווינט גראַד
פונקט נעבן תּפּיסה, קיראַוואַ נומער 3, וועט זי מיר באַזאָרגן מיינע זאַכן.
— לאַדנאַ! — קומט אַן ענטפּער.

און אַז דער „דעזשורני“ פּלעגט שוין זיין אויף יענער זייט, פּלעגט
מען זיך אין צעלע וויצלען:

— איר זאָלט אים האַלטן ביים וואָרט...

פונדעסטוועגן פּלעג איך די דאָזיקע אַנקלאַגע מיינע כּסדר איבער־
חזרן אַונט נאָך אַונט, ביי יעדער „פּאָויערקאַ“. אפּשר וועט עס אים
פאַרט אַריינקריכן אין קאַפּ אָדער אין געוויסן... ווי נאָר דער „דעזשורני“
פּלעגט נאָך דער „פּאָויערקאַ“ אַ פּרעג טאַן: „ווער האָט אַן אַנקלאַגע?“
פּלעג איך תּיכּף אויפהייבן די האַנט און אַרויסגיין מיט מיינ טענה. איך
פּלעג עס אָפט מוזן איבערחזרן אינגאַנצן, ווייל די „דעזשורניס“ פּלעגן
זיך דאָך בייטן. אָבער פון די אַלע „דעזשורניס“ האָט זיך די גאַנצע צייט
נישט געפונען קיין איינציקער, ביי וועמען מיינ אַנקלאַגע זאָל האָבן אַ
פעולה. „לאַדנאַ“ — און דאָס גאָר. „לאַדנאַ“ — און נישט קיין וועש...
אַזוי אַז די גאַנצע צייט האָב איך געמוזט טראַגן אויפן לייב מיינ איינציק
שוואַרץ־געוואָרן העמד.

און בשכּנות — צופעליק די צווייטע שטוב ממש — האָט מיינ אַל־
טע גרויע מאַמע אויסגעוויינט אין די נעכט די אויגן איבערן גורל פון איר
בן־יחיד... נישט נאָר אַ העמד וואָלט זי מיר געשיקט — אַ שטיק האַרץ
וואָלט זי אַריינגעוויקלט אינעם שטאַף פונעם העמד — — —

און דאָס זעלבע אויך מיינ איינציקע שוועסטער — די פרוי מיט
אַזוי פּיל גוטסקייט, מיט אַזוי פּיל נשמה פאַר מיר! און מיט אַזוי פּיל
טרערן צוליב מיינ גורל — איך פּיל עס, איך פּיל עס אַזוי ממשותדיק,

גלייך ווי זייער ביידנס ליבע וואָלט געפונען אַ וועג צו מיר אַפילו דורך די דיקע תפיסה־ווענט...

אין גרונט האָבן זיי זיכער נישט געוווסט, אַז איך בין אַזאַ נאַענטער „שכן“... אויף אַ דיסטאַנץ פון איין גאַס־נומער סך־הכל... ביי דער סאַ־וועטישער פערפעקציאָנירטער תפיסה־גע־היימניש איז אַזאַ איין נומער אַלץ איינס ווי אַ ווייטער אומבאַקאַנטער קאַנטינענט! — — —

63

אַ גרום פון זלמן רייווען

אַחוץ מיט דעם פ. פ. ס. ישן טוער האָבן איך זיך אויך איינגעלעבט מיט נאָך אַ פאַר שכנים: מיטן דירעקטאָר פון גראַדנער „באַנק פּאַלסקי“ און מיט איינעם אַ „וואָיט“ — אַ זייער סימפּאַטישער, הגם פרימיטיווער פויער. דאָס שווערע תפיסה־לעבן, דער אייביקער הונגער האָט דעם פויער אויסגעאיידלט. זיין בלאַס פנים, די ווילד־צעוואַקסענע האָר אויפן קאַפּ, די עטוואַס־איינגעזונקענע אויגן — דאָס אַלץ האָט אים צוגעגעבן אַ פאַר־גייסטיקט אויסזען ווי פון אַ מדבר־נביא... דער „וואָיט“ האָט גערעדט מיט מיר שטיל, בלחש, געהיימנישפול.

— וואָס ערגער, אַלץ בעסער! — האָט ער כסדר איבערגעחזרט דאָס ווערטל מיט אַ באַזונדער אַקצענטירונג.

איינ נאַכט האָט זיך אין דער שטילקייט דערטראַגן פון גאַס אַ שטאַרקע רוישעריי פון שווערע רעדער. אַ רוישעריי, וואָס האָט געדויערט זייער לאַנג.

איך הייב אויף פון פּאַדלאַגע — פון מיין „געלעגער“ — דעם קאַפּ און באַמערק, אַז אויך דער „וואָיט“ שלאַפט נישט (ער איז דאָ פון די „פּריוויילעגירטע“: פון די נאַרע־באַזיצער...). ער איז כמעט ווי געזעסן און אַנגעשטעלט מויל און אויערן.

— איר הערט? — טוט ער מיר אַ ווייז צום פענצטערל — צום גע־רויש פון גאַס.

איך טייטש עס אים אויס:

— מסתמא לאָזן זיך נישט די ליטווינער אַזוי גרינג „באַפרייען“...

מסתמא קומט נאך דארט עפעס פאָר... נו, גייען נאך טאַנקען צו דער ליטווישער גרענעץ...

— טאַק יעסט, מוי פּאַניע! (אַזוי איז עס, מיין הער!) וואָס ערגער, אַלץ בעסער... — חזרט ער איבער זיין ווערטל און הערט זיך ווייטער איין אין שווערן גערויש, וואָס קומט פון דער גאַס. ער איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין איין שטיק געהער, דער „וואַיט“.

— זעט טאַקע אויס, די ליטווינער לאָזן זיך נישט... — זאַגט ער אַ פאַרטראַכטער אין גערויש פון גאַס.

ווי אויסטערליש האָט עס אויסגעזען: דער גאַנצער עולם אויף דער נאַרע און אויף דער פּאָדלאָגע ליגט איינגעקנוילט אין די שמאַטעס, ווי אין אַ מיסט־קאַסטן, ווי אַפּפּאַל פון דער „באַפּרייאונג“... און דאַרט, הינטער די תּפּיסה־ווענט, גייט מען נאָך פאַרענדיקן די „באַפּרייאונג“ פון אַנדערע שטעט... אַזוי ווי דאָ... אַזוי ווי אונדז... ווי ווייט וועט זי נאָך דערגיין, די דאָזיקע „באַפּרייאונג“?... ווי גרויס וועט זיך עס צעוואַקסן דער „אַפּפּאַל“ פון דער „באַפּרייאונג“?... וועלן קלעקן תּפּיסות? — איך האָב שטום געקוקט אויבן צום אַפענעם קראַטן־פענצטערל, דורך וואָנען דער שווערער רעדער־גערויש איז צו אונדז אַריינגעדרינגען. דאָס פּיצל נאַכטיקער הימל האָט ווי פאַרנומען מיינע טראַכטונגען, אָבער קיין ענטפּער נישט געגעבן...

אין אַ שמועס מיטן דירעקטאָר פון „באַנק פּאַלסקי“ איבערראַשט ער מיך איינמאַל מיט אַ פּראָגע:

— איר קענט זלמן רייזענען? אַ שרייבער פון ווילנע?

— יאָ, אַוודאי קען איך אים. ווי קומט איר עס פרעגן?

— באַקענט זיך מיט אים אין ווילייקער תּפּיסה...?

— טאַקע? ווען האָט איר אים געזען?

— ערשט מיט אַ חודש צוריק. פון ווילייקער תּפּיסה האָט מען מיך

איבערגעפּירט אַהער. מיר זענען געזעסן אין איין צעלע.

— דערציילט, איך בעט אייך!

— וואָס איז פאַראַן צו דערציילן? ער זיצט ווי מיר אַלע.

— ער איז דאָך נישט קיין „ביעזשעניעץ“. ער איז דאָך אַ ווילנער.

פאַרוואָס זיצט ער?

— און איד? און די אלע דא אין קאמער? קיינער, אַחוץ אייך, איז דאָ נישט קיין „ביזשעניעץ“. רייזען זיצט ווי מיר אַלע...
 — ניין, — טענה איד, — זלמן רייזענס אַרעסט איז פאַר מיר נישט צו פאַרשטיין... זיין צייטונג — „דער טאָג“ וואָס ער האָט רעדאַ- גירט, האָט זיך לגבי סאָויעטן־רוסלאַנד מיט גאַרנישט פאַרזינדיקט... אַדרבה, רייזען איז געווען אַ פריינד פון רוסלאַנד... היתכן?...
 — זעט איר דאָך... די פריינדשאַפט מיט אַ וואָלף איז קיינמאָל נישט קיין זיכערע... אין מיטן שמייכלען צו אים קאָן ער פלוצלונג אַב- כאַפן מיטן פּיסק פאַרן גאַרגל...

— לאַנג זענט איר געווען מיט רייזענען אין איין צעלע?
 — אַ גאַנצן חודש לערך. ביזן איבערשיקן מיך אַהער. כ'בין געהאַט געווען אַנטלאָפן פון גראַדנע קיין ווילנע, האָט מען מיך דאָרט אַרעסטירט און שפּעטער, בעת די מאַכט האָבן איבערגענומען די ליטווינער, האָט מען אַלע אַרעסטאַנטן איבערגעפירט אין ווילייקער תּפיסה — אין סאָ- ויעטישן געביט.

— ווי האַלט ער זיך דאָרט, זלמן רייזען? וואָס רעדט ער?
 — ער איז זייער נידערגעשלאָגן... צעבראַכן... ליגט תּמיד אויף דער נאַרע אַ שווייגעוודיקער... דער וועכטער פון יענער זייט טיר פּלעגט כּסדר שרייען אויף אים ער זאָל אַראָפקריכן פון דער נאַרע... בייטאָג טאָר מען דאָך נישט ליגן...

— אָבער וואָס רעדט ער? דערציילט, דערציילט!
 — די ערשטע צייט פּלעגט ער כּסדר טענהן: „אַ יוסטיץ־טעות...“ דאָס הייסט, אַז די סאָויעטישע יוסטיץ איז לגבי אים באַגאַנגען אַ טעות... שפּעטער אָבער, אַז די תּפיסה האָט אים שוין שטאַרק דאַקוטשעט און קיין סוף האָט אַלץ נישט גענומען, האָט ער שוין באַנוצט אַן אַנדער פּראָזע: „פּאָדלי שוויאַט“... (אַ געמיינע וועלט...)... איינמאָל, געדענק איך, האָט ער אַ פאַר טעג לחלוטין נישט געוואָלט אַננעמען קיין עסן, ער האָט געמיינט, אַז „זיי“ וועלן זיך דערפון איבערנעמען... ביי דער „פּאַ- ווערקאַ“ האָט דער „סטאַראַסטאַ“ פון קאַמער געמאָלדן וועגן דעם דעם „דעזשורני“.

— טי טשעוואָ? (ס'הייסט: וואָס פאַרלאַנגסטו?). — פּרעגט יע- גער רייזענען.

— איד פאָדער אַ געריכט! — האָט רייזען געענטפּערט.

— וועסט נישט עסן, וועסטו פגן... — האָט דער „דעזשורני“ אַ זאָג געטאָן און איז אַרויס.

— מיר האָבן, — דערציילט ווייטער דער דירעקטאָר פון „באַנק פּאַלסקי“, — קוים נאָכדעם געפּועלט ביי רייזענען, אַז ער זאָל איבער־רייסן זיין נאַרישן הונגער־שטרייק. אַן אָפּגעשוואַכטער, אַן אָפּאַטישער, האָט ער קוים דאָן געקייט זיין אַרעמע „פּייקע“ ברויט. ער פּלעגט אַלע וויילע אויפהערן און איך פּלעג אים דערמאָנען: „יעדו פּאַן“... (עסט, עסט). און רייזען האָט בעת־מעשה געמורמלט: „פּאַדלי שוויאַט“... „פּאַד־לי שוויאַט“...
איך הער זיך איין מיט אַלע מיינע חושים אין די רייד פון פּאַליאַק.

אין דער רגע איז מיר זלמן רייזען אַזוי נאָענט געווען. איך האָב געזען זיין ליידנדיק פנים, זיינע צעשוּיבערטע האָר... זיינע אויגן... אַזוי נאָענט... גלייך ווי צווישן אונדז, צווישן די ביידע תּפּיסות, ווילייקער און גראַד־נער וואָלטן אַלע דיסטאַנצן פאַרשווונדן... אַפּילו די תּפּיסה־מויערן... די דיקע ווענט... אַט זע איך אים נעבן זיך... אויף דער נאַרע... איך הער, דוכט, זיין שטים:

— אַ געמיינע וועלט! * — — —

64

טעג און נעכט

האָבן זיך געצויגן טעג און נעכט ווי אַן אומענדלעכקייט צווישן די דיקע מויערן. די גאַנצע פּרייע וועלט זעט שוין אויס ווי אַ ווייטער חלום... אַלץ אָפּגעריסן... פאַרשווונדן... ווי די ערד וואָלט זיך פּלוצלונג אָפּגעריסן פון אונטער די פּיס און כּ׳בין עס אַריינגעפּאַלן אין אַזאַ שמוציקן אָפּ־גרונט...

אויך די מענטשן פון דער פּריי זעען שוין אויס אין דער מחשבה

* שפּעטער, אין יוני 1941, בעתן אויסברוך פון דער דייטש־סאָויעטישער מלחמה, איז זלמן רייזען, צוזאַמען מיט אַדוו. יוסף טשערניכאָו (דניאַלי), ביי דער עוואַקואַציע פון ווילייקער תּפּיסה, דערשאַסן געוואָרן דורך דער „ג. ק. וו. ד.“ מ׳האַט זיי געטריבן צופּוס אויף אַ לאַנגן וועג. רייזען און טשערניכאָו זענען אין מיטן גיין אָפּגעשטאַנען און זיי „ג. ק. וו. ד.“ האָט זיי מיט עטלעכע קוילן „פאַרטיק געמאַכט“...

אזוי ווייט, אזוי ווייט... ווי פון א פאַרשווונדענער וועלט... נישט רעאַל...
נאָר דאָס האַרץ קלעמט אזוי, צופט, מאַנט... איז עס הונגער? ... פשוטער
הונגער?...

די "פייקע" ליימיק ברויט, די וואַסערדיקע זופקעס בייטאָג, דער
"קיפּיאַטאָק" — דאָס אַלץ פּילט נישט אויס די אומאויפהערלעכע נאגנ-
דיקע פּוסטקייט, די קלעמעניש אינעם האַרץ־גריבל. דאָס איז נישט קיין
געוויינלעכער הונגער — דאָס איז אַ פּלאַגעניש, אַ מוראדיקע ליידיקייט
נאָכן פאַרלירן אַלצדינג — די גאַנצע וועלט — — —

איך שפּיר: איך בין מאַגערער געוואָרן. די הויזן — אָן פּאַסעק —
האַלטן זיך נישט און כ'מוז זיי כסדר אונטערהייבן. וואָס צו רויכערן איז
אויך שוין ביי קיינעם נישטאָ. ליידנשאַפטלעכע רויכערער ווערן פשוט
משוגע אָן אַ פּאַפּיראַס. וויקלען זיי איין סתם שטיקלעך פּאַפּיר און פרווון
אַריינציען דעם עסנדיקן רויך — אַבי צו האָבן די אילוזיע, אַז מען רוי-
כערט; אַבי זיך אַליין אַפּצונאָרן... די לונגען אָבער פּראַטעסטירן —
און די רויכערער פאַרהוסטן זיך ביז בלוי ווערן.

בייטאָג פּירט מען אונדז אויף "פּראַגולקאַ" (שפּאַציר) אויף איי-
נעם פון די טורמע־הויפלעך. מען פּירט יעדע קאַמער באַזונדער: קיינער
טאָר דאָך נישט וויסן, ווער עס געפינט זיך אין די אַנדערע צעלן... אויפן
הויפל שטעלט מען אונדז אויס פּאַרווייז אין אַ לאַנגער קייט און מיר
לאָזן זיך אזוי מאַרשירן אַרום דעם פּירקאַנטיקן בלינדן קאַסטן. דאָס איז
עפּעס אַ זייטיקער הויפל, נישט קיין גרויסער, מיט פענצטער, פּאַרשטעל-
טע דורך גרויסע בלעכענע דאַשקעס. דער מאַרש איז אַ שטומער, אָן ווער-
טער. רעדן איז בעתן שפּאַציר פּאַרבאַטן. מ'הערט נאָר דאָס מאַגאַטאַנע
קלאַפּן פון די טריט. אזוי דרייט מען זיך אין דער אויסטערלישער "הקפה"
אַרום די ווענט פון הויפל. די הענט מוז מען כסדר האַלטן פּאַרלייגט פון
הינטן. די פּיס פּלאַנטערן זיך פון אַפּגעשוואַכטקייט. דו אַטעמסט דורש-
טיק און טיף אַריין די פּרישע לופט. דו שלינגסט אַריין די פּרישקייט אין
די פּאַרשאַכטע לונגען אַריין, פּאַרריסט די אויגן צום פּירקאַנטיקן
שטיק הימל איבערן הויף־קאַסטן, גלייך ווי דו וואַלסט עס אַלץ וועלן
איינשלינגען אויפן גאַנצן מעת־לעת...

אָבער דער שפּאַציר דויערט נישט לאַנג — צוואנציק מינוט סך-
הכל. גיך לויפן זיי אַריבער, די געציילטע מינוטן. אין די דאָזיקע מינוטן

דערמאנט מען זיך נאָר, אַז ס'איז פאַראַן אַ הימל מיט אַ זון, ליכט און לופט...

עמיץ פון דער בריגאדע „ג. ק. וו. דיסטן“, וואָס היטן אונדז, גיט באַלד אַ קאַמאַנדע:
— צורייק!

געענדיקט. צוריק דורך די טויבע, לאַנגע קאַרידאָרן אין דער טונ-קעלער, ענגער, שמוציקער צעלע אַריין.

געציילטע מענטשן פון דער נאָרע זענען שוין געוואָרן איבערגעפירט ערגעץ אַנדערש. ווהיין האָט קיינער נישט געוואוסט. אַפילו אַז מען באַ-פרייט עמיצן, זאָגט מען עס-אים אויך נישט ביים אַרויסנעמען פון צעלע. סיי ביים איבערפירן אין אַן אַנדער תּפּיסה, סיי ביים אַוועקשיקן אין אַ לאַגער, סיי אַפילו ביים אַרויסלאָזן אויף דער פּריי — אַלץ איינס. דער „דעזשורני“ האָט פאַר אַלעמען שטענדיק איין נוסח:

— קלייב זיך מיט די זאַכן!

דער גערופענער ווערט בעת־מעשה זייער נערוועז און געשפּאַנט: צו וואָס רופט מען עס אים „מיט די זאַכן“? צו ווייטערדיקע פּלאַגענישן אָדער צו דער ליכטיקער וועלט?... די עטלעכע פּריי־געוואָרענע פּלעצער אויף דער נאָרע זענען תּיכּף פאַרנומען געוואָרן דורך די ערשטע „קאַנדי-דאָטן“ און איך בין געבליבן ווייטער אויף דער פּאָדלאַגע. צו מיר איז נאָך ווייט...

ביינאַכט, ווי דער שטייגער, פּלעגט זיך עפענען די טיר און דער „דעזשורני“ פּלעגט אויסרופּן:

— נאָ בוקוּו „ג“!

— נאָ בוקוּו „ק“!

— נאָ בוקוּו „ש“!

אַזױװ.

מייך רופט מען שוין כלל נישט. איך וואָרט אויף אַ קאַנקרעטער באַ-שולדיקונג, אויף אַ באַשולדיקונגס־אַקט. אָבער בחנם דאָס וואָרטן. „נאָ בוקוּו ז“ רופט מען גאַרנישט... און ווי תּמיד קומען די עטלעכע זייער אַפט גערופענע מיט צייכנס אויפן קערפּער. צעקיילטע און צעביילטע, מיט אונטערגעשלאַגענע לאַמטערנעס אונטער די אויגן...

צוקוקנדיק זיך צו די דאזיקע צעניזוקטע, בין איך שוין צופרידן וואָס מען לאָזט מיך צורו... אָבער ווי לאַנג? ... ווי לאַנג וועל איך זיך אַזוי וואַלגערן אויף דער שטיינערנער פּאַדלאַגע, אָן לופט, אָן לעבן? ... אָן אַ מינימום שלאָף? ... ווי לאַנג קאָן עס דער מענטשלעכער אַרגאַניזם אויס-האַלטן אַזאַ פּלאַגעניש ביו דעם ענדגילטיקן אויסגעלאַשן ווערן? אין דעם איינציקן שמוציקן העמד? אין די ברודיקע מלבושים? ... ווי לאַנג קאָן מען עס? ...

און אַ פּראַגע פיקט אין מוח ווי דער שאַרף פון אַ חלף:

פ א ר ו א ס א ר ו פ א ר ו ע נ ? — — —

אפילו קעגן פייניקער פון חיות זענען שוין אין דער וועלט פאַראַן געזעצן! פאַרשריפטן!

און דאָ — מענטשן! לעבעדיקע מענטשן! אָן אפילו אַ שמץ פון שול-דיקייט! סתם פייניקן לשם פייניקן! — — —

סאַדיום איבער מענטשן אין מיטן העלן טאָג! פאַרן שיין פון דער וועלט! אונטערן שוץ פון באַגנעטן! — — —

אין מוח פרעגט עס, לעכערט עס:

פ א ר ו א ס ? פ א ר ו ע נ ?

זלמן רייזען — טראַכט איך — האָט עס לסוף אַנגערופן ביים נאָ-מען: „פּאַדלי שוויאַט“, אַ געמיינע וועלט! ... און אפשר איז די וועלט נישט אַזוי געמיין ווי נאַריש, ווי אידיאַטיש: אַ גאַנצע וועלט האָט מען איינגעוויגט מיט אַ מעשהלע וועגן פ ר י י ה י י ט, — וועגן דער פריי-הייט, וואָס קומט פון מזרח, און — ס'איז גאַלע ליגן, גאַלע שקר! — —

דורך די טעג און געכט אין דאָזיקן מענטשישן מיסט-קאַסטן ווערט געבוירן אַן עקל צום אייגענעם קערפּער: אָן זייף און אָן אַ מינימום וואַ-סער אין דעם וואַש-צימער; אָן אַ פּיצל פּאַפּיר אין דער „אובאַרנאַיאַ“ און אין אייגענעם באַזיך; אויפן לייב דער שיכט שמוץ, וואָס פאַר-מערט זיך אַלץ און וואַקסט און עסט זיך איין אין די הויט-פאַרן; די שמר-ציקע וועש, וואָס קלעפט זיך צום שווייסיקן לייב! דאָס פּאַסקודנע קריכנ-דיקע איבערן לייב, איבער אַלע טיילן פון קערפּער, וואָס רייצט טיילמאַל ביז משוגעט — דאָס אַלץ ברענגט עקל און שנאה צום אייגענעם גוף... אפילו דער סאַמע פאַרליבטער אין זיך אַליין ראַנגלט זיך נישט איין מאָל

מיט דעם פארצווייפלטן געדאנק: זיך גופא אָנצוכאַפּן ביים גאַרגל און
אַ סוף מאַכן! — — —

איך האָב שוין אין דער „אובאַרנאַיאַ“ אויסגענוצט אַלע תּחבולות
און „טריקן“, כדי צו פאַרמיידן נאַכדעם דאָס עקל-געפּיל; פון די הויזן
אויסגעצופּט שטיקלעכווייז דעם אונטערשלאַג, די „אומנייטיקע“ צודאַטן
אַרום דער טאַליע, דעם „לוקסוס“־אונטערשלאַג אונטער די קני — אַלץ
איז שוין אויסגענוצט! און איצט ציען זיך טעג, ווען איך האָב שוין גאַר־
נישט, גאַרנישט, מיט וואָס זיך צו ראַנגלען קעגן דעם מוראדיקן עקל!
וואָס טויג אַזאַ גוף, וואָס טויג אַזאַ „כלי“ פאַר אַ נשמה, וועלכע
ראַנגלט זיך אין אַזעלכע יסורים? איז טאַקע נישט גלייכער אַ סוף צו
מאַכן? — — —

אַבער כּוחות! ווער האָט עס כּוחות זיך אַליין אָנצוכאַפּן מיט די
גאַלע הענט פאַרן אייגענעם גאַרגל?..

יא, זיי ווייסן וואָס „זיי“ טוען, די געניטע לייט פון „ג. ק. וו. ד.“:
זיי האָבן מעשה־שטן באַצייטנט צוגענומען דעם פּאַסעק, די שעלקעס פון
די הויזן, די ראַזיר־מעסערלעך... — — —

און נישט פון ליבע צום קרבן — פון שנאה, פון האַס, פון רשעות,
צולהכעיסדיק; אַט זאָלן זיי זיך פּייניקן, זאָלן זיי זיך פּרעגלען אין איי־
גענעם „סאָס“, זאָלן זיי פּילן דעם אמתן טעם פון אַ סאַויעטישער
תּפיסה! — — —

„פאַרפּאַלן! מיר מוזן אויסטרינקען דעם בעכער ביזן דנאַ“... —
דערמאַן איך זיך דאָס לעצטע בריוועלע צו מיר פון לעאַ פּינקלשטיין, אין
די לעצטע טעג פאַרן אַרעסט.

אַ צו ביטערער געטראַנק! דער טייוול אַליין וואַלט אַזאַ „משקה“
נישט געקאַנט אויסטראַכטן — — —

אין אַזעלכע ביטערע רגעס, אין אַ מיטן נאַכט, רופּט מען מיך ווידער
אויס צום פאַרהער. פון שלאָף האָט מען מיך נישט איבערגעריסן, ווייל
כ׳בין סיי־ווי־סיי נישט געשלאָפּן.

דאָס מאָל פּרעגט מיך אויס אַן אַנדער פאַרשוין, אויך אין ציווילן.
— פאַרוואָס שרייבסטו נישט אונטער דעם פּראָטאַקאָל? — ווענדעט

ער זיך צו מיר פּער „דו“.

— ווייל ער איז נישט ריכטיק אָנגעשריבן געוואָרן.

— פאַרוואָס נישט ריכטיק?

— כ'האָב דערקלערט פאַרוואָס: ערשטנס שטייט דאָ געשריבן „אָן באַשעפטיקונג“, דאָן ווען איך האָב יאָ געאַרבעט — אין יידישן טעאַטער... צווייטנס: עס שטייט געשריבן: „אַריבער די גרענעץ אָן דערלויבעניש“... די סאָויעטישע גרענעץ־וואַך האָט מיך פריי אַדורכגעלאָזט... בעט איך דאָס אַריינצושרייבן...!

— דו וועסט אונדז פריקאָזעווען ווי אַזוי צו שרייבן פראַטאַקאָלן?!

— פאַלט שוין יענער אַריין אין אַ העכערן טאַן.

איך שווייג.

— נאָ, שרייבט אונטער!

איך ריר זיך נישט פון אַרט.

— זאָגסט זיך אָפּ, וועט זיין ערגער פאַר דיר.

— מיר איז שוין אַלצאיינס...

— וועסט באַדויערן!

איך שווייג.

— נו, גיי צום טייוול!

ער דריקט דאָס קנעפל אויפן טיש — מען פירט מיך אַרויס. אין דעם מאַמענט האָב איך זיך געפילט אַביסעלע דערהויבן. דאָס האָט מיר געגעבן אַביסעלע חשיבות צו זיך אַליין אין מיין געפאַלנקייט, אין מיין איצטיקן ווערעמדיקן לעבן...

די זעלבע נאַכט בין איך שפעטער, נאָכן פאַרהער, לאַנג געזעסן צו־פּונס פון מיין באַקאַנטן „וואַיט“, מיין תּפּיס־פּריינד, וועמען עס האָט זיך אויך נישט געשלאָפּן. אין מיינע אויגן איז ער גייסטיק אויסגע־וואַקסן. איך האָב אין אים ביסלעכווייז אָנגעהויבן זען איינעם פון מיצ־קעוויטשעס „דזיאַדי־העלדן, אַ העלד פון די אַמאָליקע צאַרישע קאַזע־מאַטן... כ'האָב זיך דורך די ברודיקע גופים צו אים צוגערוקט געענטער, גאָר נאָענט. עס האָט זיך מיר געגלוסט צו רעדן מיט אים, צו טיילן זיך מיט אים. און כ'ווייס נישט ווי אַזוי, פון וואַנען, נאָר דורכן מוח האַבן זיך פּלוצלונג דורכגעטראָגן באַקאַנטע צוויי שורות פון מיצקעוויטשעס „גרויסער אימפּראַווּיאַציע“ — און כ'האָב עס אים, מיין מיטשמועסער, געמוזט אַרויסברענגען שטיל, בלחש:

ציעמנאָ ווּשענדזיע, גלױכאַ ווּשענדזיע —
צאַ טאַ בענדזיע, צאַ טאַ בענדזיע? *

הגם איך גלויב קוים, צי דער פויער, אפילו אן אויסגעאיידלטער,
האַט אַמאַל דערפון געווסט...

— וואָס ערגער, אַלץ בעסער... — חזרט ער מיר איבער שוין צום
וויפלטסטן מאָל, ווי אַן ענטפער אויף מיין שטיל רעציטירן.
— אַט זעט איר, — איז ער מיר ווייטער מסביר: — פאַריז איז געד-
פאַלן. דער שוואַב פון איין זייט טוט דאָס זייניקע... און דאָ — „זיי“...
די „באַפרייער“... „זיי“ האָבן שוין אַ טייל פון אונדזער פוילן „באַ-
פרייט“... — איצט ליטע... אָבער עס בלייבט נאָך נישט ביי דעם... געד-
דענקט, פאַניע, מיינע ווערטער: אויף שלעכטס קאָן די וועלט נישט
שטיין... לאַמיר וואַרטן אויפן סוף...

— אָבער אַט־אַדאָ וואַרטן? ווי לאַנג קאָן מען עס?...
— פאַרפאַלן, ברודער... ווי זשע איז יעזוס געגאַנגען אויף גאַלאַגאָ-
טע? נאָר אין דער דערנער־קרוין קומט מען צו דעם גרויסן ליכט...
ער האָט אין דער אמתן גערעדט ווי אַן אַפאָסטאָל אין דער תפיסה-
נאַכט, אַט דער דאָזיקער פויער מיט די איינגעזונגענע אויגן, מיטן שטאַרק
צעשויערטן קאַפּ. איך האָב געקוקט אויף אים אַ פאַרחידושטער: פון
וואַגען אַזוי פיל רואיקייט, אַזוי פיל בטחון אין אַט דעם פרימיטיוון דאָר-
פישן פאַלקס־מענטש?...

פון דרויסן, פון ערגעץ ווייט, דערהערט זיך ווידער דאָס שוין באַ-
קאַנטע שווערע רעדער־גערויש איבערן ברוק.

— איר הערט? — טוט ער אַ ווונק צום פענצטערל אויבן — „זיי“
מיינען, אַז מיט טאַנקן און האַרמאַטן קאָן מען איינגעמען די וועלט...
גאַטס קיניגרייך איז שטאַרקער פון זייערע טאַנקן...

— וועמען גייען „זיי“ ווידער „באַפרייען“?

— סיידן דעם טייוול אַליין...

* שניצטער, טובי אָרום אַן שיין, —
וואָס וועט זיין? וואָס וועט עס זיין?

65

איך רעד „צו דער לאַמפּ“

עס פאלט מיר איין טאָג איין זיך צו ווענדן מיט אַ שריפטלעכער בקשה צום נאַטשאַלניק פון תפיסה. פאַר אַ האַלבער „פייקע“ ברויט קויף איך ביי איין אַרעסטאַנט אַ זייטל פאַפיר פון זיין העפט וואָס ער האָט צופעליק פאַרמאַגט. ער האָט מיר אויך אויסגעבאַרגט אַ בלייפּעדער.

איך פאַרמוליר קורץ און דייטלעך מיין בקשה:

„צום נאַטשאַלניק פון גראַדנער תפיסה אויף קיראַוואַ נומער 1.

איך ווענד זיך דורך אייער פאַרמיטלונג צו די באַטרעפּנדיקע מאַכט-אַרגאַנען אין שייכות מיט מיין ענין.

אויף דער אויספאַרשונג, ביי אַלע פאַרהערן — סיי אין מיליץ, סיי אין נ. ק. וו. ד., סיי אין טורמע — האָט מען מיר נישט פאַרגעוואַרפן קיין שום קאַנקרעטע באַשולדיקונג. די באַמערקונג אין פראַטאַקאָל, אַז איך בין געווען „אַן באַשטימטער באַשעפטיקונג“, שטימט נישט מיטן אמת. איר קאַנט פעסטשטעלן אין גראַדנער „אַטדיעל איסקוסטוואַ“ (אַפֿ-טיילונג פאַר קונסט), אַז איך האָב געאַרבעט ווי אַ „זאָוליט“ אין יידישן טעאַטער-קאַלעקטיוו. דעריבער טאַקע האָב איך דעם פראַטאַקאָל נישט געוואָלט אונטערשרייבן.

איך בעט מיר צו ענטפערן:

1. אויף וועלכן גרונט האַלט מען מיך אין תפיסה?
 2. איך בעט מיר צוצושטעלן אַ קאַפּיע פון באַשולדיקונגס-אַקט — אויב ס'איז איבערהויפט פאַראַן קעגן מיר אַ באַשולדיקונג.
 3. איך בעט מיר צו דערלויבן שטעלן אַן אַפיציעלן פאַרטיידיקער — אַדוואַקאַט אפרים ליוביטש, פאַרויצער פון דער יורידישער קאַנסול-טאַציע.
 4. איך בעט צו דערלויבן מיין מוטער חיה זאַק (קיראַוואַ 3) זי זאָל אַריינבאַזאָרגן פאַר מיר אין טורמע די נייטיקסטע זאַכן, דער עיקר וועש. איך פאַרמאַג נאָר דאָס איינציקע העמד אויפן לייב, וואָס עס ברענגט מיר צו דער גרעסטער פאַרצווייפלונג...
- צום סוף פון די פיר פונקטן האָב איך נאָך צוגעגעבן אַן אַזוי-צו-זאָגן „ליטעראַרישן“ פּאַסוס:

„דאָס רעדט צו אייך אַ לאַיאַלער מענטש, וואָס איז נישט באַגאַנגען קיין שום פאַרברעך קעגן דער סאַוועטישער יוסטיץ; וואָס איז לגבי קיי-נעם נישט שולדיק. און דאָס גיט מיר דאָס מאַראַלישע און יורידישע רעכט צו אַפּעלירן צו אייער געוויסן: באַגייט נישט קיין עוולה לגבי אַן אומ-שולדיקן!“

געווען רגעס, ווען איך האָב געגלויבט, נאַאיוו געגלויבט, אַז אַזאַ בקשה קאָן האָבן אַ פעולה.

אין אַוונט, ביי דער „פּאַויערקאַ“, אַז דער „דעזשורני“ האָט, ווי זיין שטייגער, אַ פּרעג געטאַן: „ווער האָט אַן אַנקלאַגע?“, האָב איך צו אים אויסגעשטרעקט מיין פּאַפּיר:

— איך האָב אַ „זאַיאַוולעניע“... (בקשה).

דער „דעזשורני“ האָט צוגענומען, געגעבן אַ וואָרף אַדורך מיט די בליקן איבערן פּאַפּיר. אויף זיין פנים האָט זיך אויסגעלייגט אַ לייכטער שמייכל.

— לאַדנאַ... וועסט וואַרטן...

זיין שמייכל האָט עס פאַרטייטשט: „וועסט האָבן געדולד“... און אויף יידיש לשון וואַלט עס געהייסן: „ביז עס וועט קומען משיח“...

פונדעסטוועגן אין די ווייטערדיקע טעג, בעת די טיר פלעגט זיך אַמאָל אויפריגלען, פלעגט זיך מיר דוכטן, אַז דאָס גייט מען צו מיר; אַז דאָס איז אין שייכות מיט מיין ווענדונג צום טורמע-נאַטשאַלניק, דאָס האַרץ פלעגט האַסטיקער אָנהייבן קלאַפן.

אַבער...

— נאַ בוקוון „ק“...

— נאַ בוקוון „פ“...

„נאַ בוקוון „ז““ האָט מען מעשה־שטן נישט אויסגערויפן. מ'האַט

לחלוטין אַן מיר „דאַרטן“ פאַרגעסן...

אַ פאַר מאָל האָב איך געפרעגט דעם „דעזשורני“ ביי דער „פּאַ-ויערקאַ“:

— וואָס איז מיט מיין „זאַיאַוולעניע“? פאַרוואָס ענטפערט מען

מיר נישט?

— ביסט צו אומגעדולדיק... — באַקום איד אַן ענטפער.

און נאָך דער „פּאַויערקאַ“ באַמערקט מיר דער דירעקטאָר פון „באַנק

פּאַלסקי“:

— די ערשטע צייט נאך מיין ארעסט בין איך אויך געווען נאָאָוו
און געשריבן „זאָאוולעניעס“... איצט בין איך זיכער, אַז מען לייענט זיי
אַפילו נישט... עס איז גלייך ווי גערעדט צו דער לאַמפּ...

66

אַ נאַכט אין תּפּיסה-קעלער

אין איינער אַ נאַכט — פּונקט צו די פּיר וואָכן — עפּנט זיך די
טיר פּון אונדזער קאַמער 16. אַלע רייסן אויף די קעפּ. אין דער אָפּענער
טיר שטייט דער „דעזשורני“ מיט נאָך צוויי באַגלייטער.
— נאָ בוקוּוּ „ז“!

— יאָ! — רוף איך אויס מיין נאָמען מיט אַ פּריידיק קול, כאַטש
איך ווייס נישט וואָס איז דאָ מיט מיר די שמחה... די פּריייד האָט נאָר
געקאָנט זיין ביי מיר ווי אַן איבערווייניקסטער קורטש. ווי אַ צאַפּל אין
מיין וועזן, וואָס לעכצט נאָך אַן ענדערונג. אפשר... אפשר וועט די ענ-
דערונג אַ סוף מאַכן צו מיין אומאויפהערלעכער פּלאַגעניש, צו דער לאַנג-
זאַמער פיזישער און גייסטיקער וועגעטאַציע אין דער דאָזיקער שמוצי-
קער, חזירישער צעלע. זאָל קומען אַן ענדערונג וועלכע עס זאָל נישט זיין
— אַבי ווייטער. ווייטער פּון דאַנען! אַבי ווייטער, ווייטער פּון דער חזיר-
ריי. פאַר די גאַנצע פּיר וואָכן איז נאָך מיין „ריי“ נישט געקומען צו קאָ-
נען ליגן אויף דער נאַרע. פּון דער ערשטער נאַכט ביז איצט בין איך גע-
לעגן אַן איינגעקאַרטשעטער ווי אַ יעזש אויף דער פּאַדלאַגע.

— פאַרנעם זיך מיט די זאַכן! — דערהער איך די קאַמאַנדע.
מיינע זאַכן... וואָס האָב איך דען אַחוץ מיין פּויסט צוקאַפּנס? און
אפשר... אפשר גיי איך אויף דער פּריי? ... „פאַרנעם זיך מיט די זאַכן!“
— קלינגט מיר ווי אַ בשורה.

איך שטעל זיך פלינק אויף און פון איבערראַשונג געזעגן איך זיך
אַפילו נישט ווי עס געהער צו זיין מיט מיינע פאַר היימיש-געוואָרענע
מענטשן. איך טו צו זיי נאָר אַ מאַך מיט דער האַנט.

— ז'פאַנעם באַגיעם! (מיטן האַר גאַט!), — שיקט מיר נאָך זיין
וונטש דער „וואַיט“, וואָס האָט זיך אויפגעזעצט אויף דער נאַרע.
כ'בין געווען דער איינציקער, וועמען מ'האַט אַרויסגענומען פּון צע-

לע. די צעלע האָט זיך באַלד צוריק פאַרריגלט און פאַרבאַרגן דעם מענטשן־
קנויל. אין דער רגע האָב איך שוין געוואָסט, אַז כ'וועל זיך שוין אין דאָ־
זיקן מיסט־קאַסטן נישט אומקערן.

אין קאַרידאָר באַמערק איך באַלד נאָך עטלעכע אַרעסטאַנטן, באַ־
גלייט פון אַנדערע שומרים. עס איז פאַר מיר געווען אַ גוטער סימן, וואָס
דאָס מאָל הייסט מען מיר נישט אויסדרייען זיך מיטן פנים צו דער
וואַנט... מען האָט מיך גענומען פירן אין דער זעלביקער ריכטונג, דורך
די זעלבע קאַרידאָרן, וואָס יענע מיט יענעם באַגלייטער. מען הייבט מיך
אַן פירן דורך טרעפּ, אין דער נידער. מ'איז אַזוי דערגאַנגען ביז אַ סוטע־
רינע, אַ טונקעלער אונטערערדישער קאַרידאָר. אַ טיר האָט זיך פאַר מיר
אויפגעריגלט און כ'בין אַריין אינעווייניק.

אַ באַוועגונג פון צענדליקער מענטשן. משונהדיקע מענטשן, פאַר־
וואַקסענע, פאַרשמוציקטע, צעקנאָדערטע. די פנימער ווילדע, חושכדיקע,
באַדעקט מיט אַ שטעכיקן האַר־געוויקס. איך קוק זיך צו צו דעם און צו
יענעם.

פלוצלונג רופט אויס ווער מיין נאָמען...

האַ? ווער קאָן עס זיין?

כ'קוק זיך גוט צו — קוים דערקענט. אַ באַקאַנטער. דאָס איז דער
יונגער אַדוואָקאַט קורלאַנדסקי. אין מיליק, אין „נ. ק. וו. ד.“ זיך דאָך
געזען. גאָט מיינער, ווי ער האָט זיך געענדערט. ער זעט אויס ווי אַ פאַר־
שטעלטער...

— ווי שרעקלעך איר זעט אויס. — רופט ער אויס, מיך אַנקוקנ־
דיק, — ס'אַראַ בערדל!... — טוט ער אויף מיר אַ טייטל מיטן פינגער.

— און איר, מיינט איר, זעט בעסער אויס?... — לאַך איך.

איך באַטאַפּ זיך ערשט די באַקן, דעם קין. „עס מוז טאַקע אויסזען
עקלהאַפּט“... — טראַכט איך ביי זיך.

— אַ נס, וואָס מיר האָבן נישט קיין שפיגל... — זאָג איך.

— אַבער איינער איז דאָ אַ שפיגל פאַרן אַנדערן... אויב איר ווילט

וויסן ווי איר זעט אויס, טוט אַ קוק אויף מיר...

— וואָס מ'האַט פון אונדז געמאַכט אין איינע פיר וואַכן!...

— קונצנמאַכער זענען „זיי“...

איך קוק זיך אַרום צווישן עולם, גיי צו נעענטער צו די שאַטנס און

געפין נאך א פאך באקאנטע. אלע זענען אויס ווי אן אמתע באנדע קרימי-
נאליסטן, מיט אויסטערלישע פנימער פון אונטערוועלט-מענטשן...
— וואָס גייט מען טאָן מיט אונדז? — פרעגט ווער.
— אויף דער פריי גייען מיר זיכער נישט. — קומט אָן ענטפער פון
א צווייטן.

— זיכער נישט אויף דער פריי. אויף דער פריי לאַזט מען נישט
אַרויס מאַסנווייז.

— און איך האָב שוין געמיינט... — זאָג איך פאַרשעמט, — גע-
מיינט, אַז היינט נעכטיק איך שוין אין דער היים...
— פאַרגעסט, פעטער... אָן דער היים פאַרגעסט...
עס ווערן אַרויסגעזאָגט פאַרשידענע השערות, ווי עס איז תמיד גע-

ווען, בעת די פליטים פלעגן זיך צונויפקומען אין די געזעמלעך, אין די
קניפּעס, אויף די וואַקאַלן, איינער, למשל, דערציילט דעם אַלטן קלאַנג,
אַז מען גייט אונדז איבערפירן קיין פינסק, צו טריקענען דאָרט די זומפן.
— איר וועט שוין פאַרן אַביסל ווייטער ווי קיין פינסק... — פאַלט
אַריין אין שמועס אַדוואַקאַט קורלאַנדסקי.

— פון וואַנען ווייסט איר עס? אייך האָט מען דען יאָ פאַרטרויט?
— מ'האַט עס מיר געזאָגט, פונקט אַזוי ווי אייך. אָבער דאָס לייגט
זיך אויפן שכל.

— מיר וועלן שוין זען פאַרטיקערהייט.

— מ'פרעגט אונדז דען?

פון די אלע נערוועזע קורצע שמועסן האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אויף
די פאַרהערן איז כמעט מיט אַלעמען פאַרגעקומען די זעלביקע פראַצע-
דור און כמעט איטלעכן האָט מען געשטעלט די זעלביקע פראַגן, די זעל-
בע „קלאַץ-קשיות“ און די זעלביקע פראַטאַקאַלן געגעבן צום אונטער-
שרייבן: „אַריבער די גרענעץ אָן אַ דערלויבעניש“... „אַן באַשטימטער
באַשעפטיקונג“ אַזוין.

— אין גרונט — רייד איך מיט אַדוואַקאַט קורלאַנדסקי — חורט
זיך מיט אונדז איבער דאָס זעלביקע, זינט דעם ערשטן טאָג פון אַרעסט:
„זיי“ טראַקטירן אונדז אין אַלע הינזיכטן נישט אינדיווידועל, נאָר ווי
אַ מאַסע, גרעמאַל, ווי אַ פליטים-מאַסע. דעריבער קאָן מען אפשר האַפן,
אַז „זיי“ וועלן אונדז סוף-כל-סוף מוזן אַרויסלאַזן... ווי פאַרקוקט איר
זיך דערויף ווי אַ יוריסט?

— גערעכט זענט איר... — ענטפערט קורלאַנדסקי סקעפטיש, — אויב אַפּערירן מיט די קאַטעגאָריעס פון יורדישן קאָדעקס, דאַרף עס טאָ-
 קע אַזוי זיין... ווייל ס'איז נישטאָ אין קיין שום קאָנסטיטוציע אַזאַ מין
 געזעץ, וועלכער זאָל דערלויבן צורויבן ביי מענטשן די פּערזענלעכע פּריי-
 הייט לחלוטין אָן שום גרונט... אָבער די פּראָגע איז: מיט וועלכע קאָ-
 טעגאָריעס דענקען „זיי“?... לויט וועלכן „קאָדעקס“ האַנדלען „זיי“? דע-
 רויף קאָן שוין אַפילו אַ געניאַלער יוריסט אויך נישט ענטפּערן.
 — הייסט עס, מיר מוזן וואַרטן אויף די פּאַקטן?
 — נישטאָ קיין אַנדער ברירה. אַלנפּאַלס, קיין אילוזיעס איז נישטאָ
 וואָס זיך צו מאַכן.

67

ווידער אין די תפיסה-קעמטשלעך

די טיר פונעם קעלער-זאַמל-פונקט ווערט אַלע פאַר מינוט געעפנט
 און עס קומען אַלץ צו נייע און נייע גרופּעס פון די אַלע שטאַקן און קאָ-
 מערן. אַלע זעען אויס ווי די בראַדיאַגעס און איינער האָט זיך נישט צו
 שעמען פאַרן אַנדערן.

אין איין גרופּע, וואָס איז צו אונדז אַריינגעלאָזן געוואָרן, האָב איך
 באַלד דערקענט אַ היימישן וואַרשעווער דאַקטער, מיט וועמען איך פלעג
 זיך אָפט באַגעגענען אין דער ווינונג פון ד"ר ברייזמאַן. כ'האָב זיך ממש
 דערפרייט מיט אים און בין גלייך צו אים צוגעגאַנגען.

— שלום-עליכם, פּאַניע דאַקטאָזשע!
 — עליכם-שלום, פּאַניע רעדאַקטאָזשע!
 — נו, ווי געפעלט אייך עפעס אונדזער „האַטעל“?...
 — ער געפעלט מיר פונקט ווי אייך...
 ער קוקט מיך אָן, באַטראַכט מיך פון אַלע זייטן.
 — איר זעט דאָך אויס ווי אַ פּורים-שפּילער... — שמיכלט ער.
 — כ'זע אויס פונקט ווי איר, פּאַניע דאַקטאָזשע... מיר זענען אַלע
 געוואָרן „לומפּן“...
 — ווי איז עס אייך געגאַנגען אין דאָזיקן „האַטעל“?

— וואָס שייך צו זאָגן... אַזאַ „קאַמפּאַרט“... זיך אָפּגעוואַלגערט די גאַנצע צייט אויף דער שטיינערנער פּאָדלאָגע.

— קענטיק אָן אייך אין וואָסער „רחבות“ איר האָט געלעבט.

— איך מיינ, אַז ווי אַ מעדיקער, וואָלט איר אונדז אַלעמען — און

זיך אַליין אויך בתוכם... — געשיקט אויף „נאַכקור“ קיין אַטוואַצק...

— מסתמא פאַרשטייט איר דאָך אויך, אַז אין קיין קוראַרט וועט

מען אונדז איצטער נישט שיקן...

איך קוק אויף דעם דאָקטער מיט האַרצווייטיק: ס'אַראַ ליכטיק פנים ער האָט געהאַט, ווי רעפּרעזענטאַבל זיין אויסזען! און איצט... אויך ער טראָגט אַ צעקנייטשטן אנצוג, אַ שמוציק העמד און זיינע באַקן און קיין זענען באַדעקט מיט שטעכיקע האַר — שוואַרצע און גרויע. די אויגן טיף פער איינגעזעצט אונטערן שטערן.

— זענט איר כאַטש געזונט, דאָקטער?

— ווען איך לעב עס איבער אין דער היים, וואָס דאָ, וואָלט איך

זיך שוין אויף די פיס נישט געהאַלטן...

— מיט וואָס, דאָקטער, דערקלערט איר די דאָזיקע אויסהאַלטעוּ-

דיקייט פון אַרגאַניזם?

— דאָס זענען אַלץ אונדזערע רעזערוון. די רעזערוון פון דער היים.

ווער עס האָט אין אַרגאַניזם ווייניק רעזערוון, גייט שלאַפּן...

— אַ פּראָפּאָ שלאַפּן... זענט איר כאַטש געשלאַפּן אויף אַ נאַרע?

— צוויי וואָכן זיך געוואַלגערט אויף דער פּאָדלאָגע. באַקומען הוי-

כע טעמפּעראַטור, אַ וואָך צייט געלעגן אין תּפּיסה־שפּיטאַל; געמיינט אַז

עס ענדיקט זיך אַלץ... אָבער צו צרות ווערט מען שטאַרק און מען האַלט

אויס.

אין קעלער איז אַריינגעלאָזט געוואָרן אַ פּרישע גרופּע. דער דאָך

טער האָט זיך צוגעקוקט און איז אַן איבערראַשטער צוגעלאַפּן צו איינעם

פון די פּרישע־אריינגעקומענע מיט אַן אויסגעשריי:

— פּאַניע קאַלעגאַ!

אויך אַ וואַרשעווער דאָקטער, אויך אַ „ביעזשעניעץ“, וועלכער האָט

פּאַרבּראַכט דאָ אַ חודש אין אַן אַנדער צעלע פונעם „האַטעל“... און ווי-

דער אַ ווערטער־אויסטויש, און ווידער טיילט מען זיך מיטן איבערגע-

לעבטן, און ווידער פּרייט מען זיך וואָס מען זעט זיך ווידער מיט היימי-

שע. יאָ, מען פּרייט זיך איינע מיט די אַנדערע. די געמיינזאַמע איבער-

לעבונגען, די בשותפותדיקע צרות און פלאַגן פאַרברידערן, דערנענטערן, מאַכן משפּחהדיק... בפרט אַז מען האָט נישט די נאַענטע פון דער היים... מען איז עלנט און אַליין מיטן אומגליק... ווערן די ברידער פון דער נויט משפּחהדיק נאַענט.

די ענגשאַפט אין קעלער איז געוואָרן זייער גרויס. מ'רייבט זיך ממש איינע אָן די אַנדערע. שוין אַ פאַר הונדערט פּליטים זיך אָנגעקליבן אין קעלער. די טיר עפנט זיך אַפט — און די משפּחה ווערט גרעסער... אַזוי אַ גאַנצע נאַכט.

אין פּלוג זענען אַלע פּליטים צופּרידן, וואָס מ'האַט אונדז אַרויס-גענומען פון די תּפּיסה-צעלן, וווּ אַלע האָבן פּשוט געפּוילט לעבעדיקער-הייט. אַלע זענען פאַרחזירט און פאַרלייזיקט געוואָרן. כאַטש קיינער ווייס נישט וואָס עס דערוואַרט אונדז איצט... אפשר גאַר עפּעס ערגערס... ווער ווייס? דאָך! פון איין שלעכטס דערווייל פטור געוואָרן.

צי דערפאַר ווייל מענטשן זענען ווידער געווען צוזאַמען, עס האָבן זיך געטראָפּן באַקאַנטע, פּריינד, צי דערפאַר ווייל אפשר האָט פּונדעסט-וועגן ביי אַיטלעכן געטליעט אויך אַ שטיקל האַפּענונג — נאָר די שטי-מונג ביי אַלעמען איז געוואָרן אַ מער הייטערע, אַ מער לעבעדיקע. אַנ-דערע זענען שוין אַפּילו געוואָרן אויפגעלעבט צו זאָגן אַ וויץ, אַ גלייכ-ווערטל. וויצן אַקטועלע, פון די אייגענע צרות.

אַזוי דערציילט, למשל, איין „ליץ“, אַז בעתן פאַרהער לייענט מען אים פאַר דעם פּראַטאַקאַל: „איבערגעשריטן די גרענעץ אָן דערלויבע-ניש“...

— איך האָב די גרענעץ איבערהויפּט נישט איבערגעשריטן — האָט ער דערקלערט דעם אויספאַרשער — כ'בין צופּעליק געווען פון פאַר דער מלחמה אין גראַדנע... נאָר עמיץ אַנדערש האָט שפּעטער איבערגעשריטן די גרענעץ אָן אַ וויזע...

— ווער איז עס דער „עמיץ אַנדערש“? — פּרעגט אים דער אויס-פאַרשער.

— טאַקע איר... די רויטע אַרמיי... — האָט ער שפּאַסיק געענט-פערט.

דער אויספאַרשער האָט אַ שמייכל געטאָן פון שפּאַס; אָבער דעם פּראַטאַקאַל האָט ער געלאָזט אין זיין נוסח...

ס'איז נאָך געווען פינצטער, בעת מ'האַט אונדז פאַרטיעסווייזן אַנ-

געהויבן אַרויספירן פון קעלער אויפן תפיסה-הויף. די לונגען האָבן פּלוצ-
לונג דערשפּירט — לופט. אַך, לופט! ס'האָט אַיטלעכער גענומען דורש-
טיק אַטעמען טיפּער, טיפּער. אַך, לופט!

אויפן הויף זענען געשטאַנען פאַרמאַכטע תפיסה-קעטשלעך, אַ גרו-
פע טונקעלע קעטשלעך — ווי ריזיקע קאַסטנס. יעדעס קעטשל מיט אַ
פּיטשיגן שאַטקע-פענצטערל פון ביידע זייטן. ביי די קעטשלעך זענען
געשטאַנען אַ סך „ג. ק. וו. דיסטן“ מיט רויטע „אַקאַלאַשקעס“ אויף די
היטלעך. אַ פאַרשטאַרקטע שמירה.

— נו וואָס זאָגט איר? — רופט זיך אַפּ צו מיר קורלאַנדסקי, וועל-
כער איז גראַד געשטאַנען נעבן מיר — מען לאָזט אונדז אויף דער פּריי-
קוקט אַן די קעטשלעך!

— יא, מיט קעטשלעך פאַרט מען נישט אויף דער פּריי...

מ'האָט אָנגעהויבן פאַקן די מענטשן אין די קעטשלעך. מ'האָט אַריינ-
געשטופּט אין יעדן קעטשל וויפל עס האָט זיך געלאָזט. מ'האָט אַריינגע-
שטויסן איינע אויף די אַנדערע. ווער ס'האָט פאַרכאַפט איבערווייניק אַן אַרט
אויף די צוויי בענק פון ביידע זייטן, איז אים געווען נאָך ערגער, ווייל
די שפּעטערדיקע אַריינגעשטויסענע מענטשן זענען אַרויפגעפאַלן מיט
זייער גאַנצער משא צו זיי אויף די קני, אויף די פיס. דער קליינער פאַר-
שלאָסענער רוים פונעם קעטשל איז געוואָרן אָנגעפילט מיט מענטשישע
גופים און מיט קולות.

אַזוי אין יעדן קעטשל. אין יעדן קעטשל די זעלביקע ענגשאַפט. די
זעלביקע שטיקעניש, גלייך ווי נישט קיין מענטשן וואָלט מען עס דאָ גע-
דאַרפט פירן, נאָר עפעס נישט קיין לעבעדיקע זאַכן, וואָס מ'וואַרפט אַן
איינע אויף די אַנדערע, איינע אויף די אַנדערע, וואָס מער, וואָס שפאַר-
זאַמער.

איך ליג איינגעהויקערט אויף עמיצנס קני. דעם קאַפּ קאָן איך נישט
אונטערהייבן. אַ שוידערלעכע פּאַזיציע, וואָס מ'קאָן לאַנג נישט אויס-
האַלטן.

טורררר! דאָס קעטשל פאַרט לסוף. עס פאַרט, עס פאַרט! ווער ווייסט
וואוּהיז? ... אפשר וואָלט מען עפעס געקאַנט באַמערקן דורך די שאַטקע-
פענצטערלעך? אָבער די געדיכטע מענטשן-מאַסע פאַרשטעלט אַלץ. הערט
מען נאָר גרילצן די רעדער איבערן שטיינערנעם ברוק. הערט מען נאָר
די קולות פון די מענטשן, וואָס פּייניקן זיך אין דער גוואַלדיקער ענג-

שאפט. איך ווייס נישט, ווי לאַנג איז מעגלעך פאַר אַ שטערבלעכן אויס-
צוהאַלטן אַזאַ רייזע און די געדערם זאָלן זיך אינעווייניק נישט איבער-
דרייען...

עס האָט אַבער נישט געדויערט צו לאַנג. אַ צוואנציק מינוט סך-הכל.
דאָס קעטשל איז געבליבן שטיין. עס האָט זיך אַן עפן געטאָן דאָס טירל
פון הינטן:

— קריך אַרויס!

מ'קריכט אַרויס איינציקווייז און מ'גלייכט אויס די גלידער.
מיר שטייען פאַר אַ צוג אויף אַ פראַכט־סטאַנציע. אַן אַרעסטאַנטן-
צוג מיט פאַרקראַטעוועטע פענצטער.
ס'איז שוין גרויער באַגינען. אויף יענער זייט פאַרקאַן — צעוואָר-
פענע הייזער, פאַרזונקענע אין שטילקייט און שלאָף.

68

אין אַרעסטאַנטן-צוג

מ'הייסט אונדז אַריינגיין אינעווייניק אין די וואַגאָנעס.
אין יעדן וואַגאָן — אַ לאַנגער קאַרידאָר און ביי איין זייט — קע-
מערלעך, ווי קאַסטנט. די וואַגאָנעס, וואָס האָבן אויף אונדז געוואַרט,
שלינגען באַלד אַלעמען איין.
אין מיין קעמערל, ווהיזן איך בין אַריינגעפאַלן. — און מסתמא אויך
אַזוי אין די אַלע אַנדערע קעמערלעך — זענען פאַראַן זעקס בענק; צו
דריי פון ביידע זייטן, איינע איבער די אַנדערע. דריי גאַרנס. פאַקטיש
נאָר זעקס ליג־פלעצער. אַבער אַריינגעפאַקט אין קעמערל האָט מען נישט
זעקס, נאָר זעכצן פאַרשוין. און, פאַרשטייט זיך, וועגן אויסציען זיך איז
קיין רייד נישט געווען. אַלע בענק זענען גלייך באַזעצט געוואָרן. די, וואָס
זענען געזעסן אויבן, האָבן נישט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט די פיס; די
פון אונטן האָבן כסדר פראַטעסטירט, אַז די פיס פלאַנטערן זיך איבער
זייערע קעפּ. געקומען אַפילו באַלד צו „אינצידענטן“: איינער אַ גערוועזער
פאַרשוין פון אונטן האָט אַפגעשטויסן אַן אויבערשטן פוס מיט אַ ווילד-
קייט און מיט קלעפּ איבערן פרעמדן פּוס. דער איינגטימער פונעם פוס
איז נישט געבליבן שולדיק און טאַקע מיטן זעלבן געשלאַגענעם פוס מכבד

געווען דעם שלעגער איבערן קאפ... ס'איז קיים געלונגען צו באַראַיאַקן די צעהיצטע געמייטער. דער עיקר האָבן זיך דערהערט קולות פונעם „ג. ק. וו. ד.“-שומר, וועלכער איז כסדר געשטאַנען מיט אַ ביקס ביי אונדזער טיר און אַריינגעקוקט דורך אַ ספעציעלן לאַך.

— שרייט נישט, מערזאָוועס! — האָט ער געזידלט.
ס'איז אַריינגעטראָגן געוואָרן פון עמיצן אַ פאַרשלאָג, אַז היות ווי מיר אַלע זענען דאָך אויסגעמאַטערט פון נישט דערשלאָפן, זאָל מען שלאָפן ריינענווייז צו שעה אַדער צוויי. אויבן אויף די פיר בענק פון ביידע זייטן זאָלן ליגן פיר מענטשן, און די איבעריקע צוועלף זאָלן זיך ווי עס איז אַריינקוועטשן אויף די אונטערשטע צוויי בענק. נאַכדעם וועלן אַנ-דערע פיר פאַרנעמען די אויבערשטע פיר ליג-פלעצער. אַזוי כסדר. אַזוי איז טאַקע געבליבן.

בעת מיין ריי איז געווען צו ליגן אויף אַן אויבערשטער באַנק, איז מיין ליגנדיקער שכן קעגנאיבער געווען אַדוו. קורלאַנדסקי. כ'בין זייער צופרידן געווען פון דער שכנות. ער איז מיר דאָ געוואָרן היימיש, אייגן.

— זעט איר, ס'איז מיר שוין איצט בעסער, — זאָג איך אים, — גאַנצע פיר וואָכן נישט געלעגן אויף אַזאַ „רחבותדיקן“ געלעגער...
— ווער ווייס אויף וואָסערע „רחבותן“ מיר קאָנען זיך נאָך ריכטן...
— זעט אויס, לויט אונדזערע וואַגאַנעס, אַז מיר פאַרן נישט קיין פּינסק...

— איר חלומט אַלץ פון פּינסק?
— כ'ווייס... אַביסל נעענטער... היימישער...
— נו, און אַז איר זענט אַפגעווען פיר וואָכן אין גראַדנער תּפּיסה, אין אייער היימישן גראַדנע, איז אייך דען געווען גרינגער?...
— יאָ, גערעכט. די תּפּיסות רויבן אומעטום די זון, די וועלט... אַפילו אין דער אייגענער היים... אדרבה, אויב איר ווילט וויסן, איז אין דער היימישער תּפּיסה דער ווייטיק אפּשר אַ גרעסערער. דו זיצסט פאַר-שפאַרט — און הינטער די ווענט פון תּפּיסה איז — היים... נאַענטע... אַט האָב איך אַליין טאַקע דאָ איבערגעלעבט אַזאַ פּיין: אויף קיראַוואַ 1 איז די גראַדנער תּפּיסה און אויף קיראַוואַ 3 — אין צווייטן הויז ממש — ווינט מיין מאַמע... זי ווינט און זי — וו יי נ ט . . .
— איז וואָס-זשע אינטערעסירט אייך אַזוי פּינסק?

— איך מיין דאָן נישט פינסקער תפיסה... איך מיין אפשר ביי אַ
 געוויסער אַרבעט אין פינסק...
 — ביי די זומפן?...
 — ווייס איך ביי וואָס?
 — טאָ פאַרמאכט איצט די אויגן. אפשר וועט איר אַביסל אַנטשלאַפן
 ווערן און זען אין חלום די... פינסקער בלאַטעס...
 — אויב חלומען, איז שוין פון עפעס בעסערס...
 מיר זענען ביידע אַנטשוויגן געוואָרן. ס'איז מיר געווען אַ שאַד אין
 דעם מאַמענט אַנטשלאַפן צו ווערן. ס'האַט זיך געגלוסט צו לייון די רע-
 טעניש: ווהיין? ווהיין גייט מען אונדז פירן? איך האָב מיינע בליקן אייב-
 געגראָבן אין קראַטן־פענצטער און געשלונגען דורשטיק די גרויקייט פון
 באַגינען. ס'איז ביסלעכווייז געוואָרן אַלץ ליכטיקער, העלער. די זון איז
 שוין אַפנים אויפגעגאַנגען, ווייל אַט זע איך שוין אויך אין איין זייט אַ
 ראַזלעכן אַפשיין. עס נעמט אַלץ נישט קיין שלאָף און קיין חלום איז
 נישט געקומען. מיין געהער האָט פאַרנומען דעם גערויש פון די תפיסה-
 קעטשלעך, וועלכע זענען פון צייט צו צייט אַנגעקומען מיט פרישע „פא-
 סאַזשירן“ פאַר אונדזער אַרעסטאַנטן־צוג.

אינדערפרי האָט מען אין אונדזער „קופע“ אַריינגעבראַכט פאַר אונדז
 ברויט. אויך לויטן זעלביקן „מאָדוס“: אַ ברויטל פאַר פיר. דאָס מאַל
 האָט מען צום ברויט גאַרנישט באַקומען. נישט קיין „קיפּיאַטאַק“, נישט
 קיין זופקע. אַפילו שפעטער צו מיטיק האָט מען אויך קיין לעפל פליסי-
 קייט נישט באַקומען. צוליב דער דושנעקייט און ענגשאַפט אין קעמערל
 האָט איטלעכן געברענט אַ גוואַלדיקער דורשט. מ'האַט ממש געחלשט מיט
 עפעס פייכט צו מאַכן דעם פאַרטריקנטן גומען. דערצו האָט זיך די זון
 שוין צעגליט און דער וואַגאָן איז געוואָרן אַלץ מער צעוואַרעמט.
 — וואַסער! — האָט אַלע וויילע עמיץ געמאַנט ביים שומר פון יע-
 נער זייט טיר.

דער „נ. ק. וו. דיסט“ איז געשטאַנען גלייכגילטיק, ווי נישט אים
 מיינט מען עס. אַז די קולות זענען געוואָרן שטאַרקער און די געשרייען
 „וואַסער!“ האָבן אים שוין דעם קאַפּ געלעכערט. האָט ער נאָר באַוויליקט
 אַמאָל אַ ברום צו טאָן:

— נייע האלדי! (ליאָרעם נישט!).

איין אַרעסטאַנט פון אונדזער „קופּע“, אַ מער היציקער פּאַרשוין, האָט פון גרויס פּאַרביטערונג אַ וואָרף געטאָן צו אונדזער גלייכגילטיקן שומר אויף יענער זייט:

— פּאַשיסט, פּשיאַ קרעוו!

דער „נ. ק. וו. דיסט“, וועלכער איז די גאַנצע צייט געווען ווי טוביב צו אונדזערע קולות, האָט דעם לעצטן אויסרוף גראָד יאָ תּיכּף אויפּגע-
כאַפּט...

— ווער האָט עס געשריען? — האָט ער אָן עפּן געטאָן די טיר און געוואַרט מען זאָל אים אַנווייזן, געזוכט מיט די אויגן.

איצט אָבער זענען מיר אַלע, אַזוי ווי ער פּריער, געווען טוביב ווי די וואַנט... קיינער האָט זיך נישט אָפּגערוּפּן.

— ווער האָט געשריען? — חזרט ער איבער נאָכאַמאָל.

אַ שטומקייט.

— הינטישע זין! — גייט ער שוין אַרויס פון די נלים.

— פּאַרוואָס גיט מען אונדז נישט קיין וואַסער? — פּרעגט אים

ווער מיט אַ העכערן קול. — איר זעט נישט, ווי מענטשן פייניקן זיך?

— ברענגט אונדז וואַסער!

— וואַסער!

— וואַסער!

מ'האָט אים פון אַלע זייטן פּאַרשריען. אַ בייזער, אַ דערצערנטער, האָט ער האַסטיק פּאַרהאַקט די טיר און אַריינגעשריען דורכן טיר-לאָך:

— שלאָגט אייך קאַפּ אָן וואַנט!

ווי אין איין כאָר האָבן אַלע גענומען שרייען:

— וואַסער!

— וואַסער!

באַלד דערהערן מיר אויך פון די שכנותדיקע קעמערלעך די זעלביקע

געשרייען:

— וואַסער!

— וואַסער!

דאָס געשריי האָט זיך צעטראָגן איבער אַלע וואַגאַנעס. דער גאַנצער צוג האָט זיך צעשריען, צעליאַרעמט. אָבער די קולות און גוואַלדן האָבן נישט געהאַלפּן. מיר האָבן קיין וואַסער נישט באַקומען. די טרוקענע גר-

מענס זענען נאך מער טרוקן געוואָרן און האָבן געשטאַכן, גלייך ווי זיי וואָלטן באַשאַטן געווען מיט זאַמד...

— פּאַניע מעצענאַשיע! — זאָג איך איראַניש צו קורלאַנדסקין, — מיר באַפּולמעכטיקן אייך אונטערצונעמען אַ יורדישע אינטערווענץ וועגן וואַסער...

קורלאַנדסקי איז געווען מאַדנע בלאַס, פּאַרחלשט. די וואַסער־קללה האָט אים לחלוטין דערשלאַגן.

— מען קאָן נאָר אינטערווענירן ביים רבּונו של עולם... — ענט־פּערט ער מיט אַ פּאַרחלשטער שטימ, מיט טרוקענע ליפּן. — איבע־ריקנס, — גיט צו קורלאַנדסקי, — ווענדט זיך אָט צו דעם „חבר“: ער קאָן זיכער ביי „זיי“ פּוועלן.

און ער ווייזט אָן אויף איינעם אין אונדזער קעמערל.

— וואַסער כּוזו האָט ער, דער דאָזיקער „חבר“?

— ס'איז „זייערס“ אַ „חבר“, אַ פּאַרטיי־חבר.

דאָס איז געווען איינער אַ נעבעכדיקער, שוואַרץ־באַבערדלסער יונגע־מאַן פּון אַ יאָר 35, וואָס איז די גאַנצע צייט געזעסן אַ שווייגנ־דיקער און מיט קיין איינציק וואָרט זיך נישט אָפּגערופּן. איבע־ריקנס, זיי נע יאָרן איז שווער געווען צו באַשטימען אויפן אויג, ווייל אַלע האָבן מיר דאָ אויסגעזען ווי זקנים... אַזוי אַז דער דאָזיקער יונגע־מאַן איז אפשר אויך אַ סך יינגער ווי ער זעט אויס.

— פּאַרוואַס־זשע שווייגט איר טאַקע, חבר? — ווענדט זיך ווער צו אים אין אַ שפּאַסיקן טאַן. — מסתּמא קאָנט איר דאָך עפּעס אויפּטאַן...

— אדרבה, — מישט זיך אַריין אַ צווייטער, וואָס קען אים אָפּנים, — פּוועלט אויס וואַסער כאַטש פּאַר זיך אַליין — ווי אַן „אייגענער“, ווי

אַ פּאַרטיי־חבר. האַ, וואַס־זשע זאָגט איר, חבר חיים?

דער „חבר חיים“, דער קאַמוניסט, האָט זיך לסוף אָפּגערופּן מיט אַן ערנסטער, שוואַכער שטימ:

— אייך ליגן אין זינען חכמות... נישט איצט איז דער מאַמענט פּאַר

וויצן...

— וואָס הייסט? — ענטפּערט אים קורלאַנדסקי, — איר ווי אַ פּאַרטיי־חבר ליידיט אומזיסט. איר דאַרפט זיך נישט שעמען. זאָגט דעם „שומר“, אַז איר זענט אַ „חבר“, וועט ער זיכער אייך גלייך דערלאַנגען

א טעפל וואַסער... דאָן וואָלט איך ביי אייך געבעטן כאַטש איין טראָפּן פאַר מיר... כ'פּיל, כ'גיי אויס...
— נו, חבר חיים! וואָס שווייגט איר? — מונטערט אים עמיץ אַנ-
דערש.

— נישט קיין „חבר“... נישט קיין „אייגענער“... — רופט זיך לוסף אָפּ דער „חבר חיים“, — דאָס אַלץ איז געווען... אָבער שוין נישט איצט...
— וואָס הייסט? — ווונדערט זיך קורלאַנדסקי, — ערשט מיט אַ פאַר חדשים צוריק האָט איר גאָר אַנדערש גערעדט... איר געדענקט, איר געדענקט בעת מיר זענען געזעסן אויף אַ באַנק אין דער „ברעכאַל-קע“? ... *) ווי איר האָט זיך עס דאָן געהיצט, געקאַכט און פאַרטיידיקט דעם סטאַלין-היטלער-פּאַקט? ... איר געדענקט? ...
— יא, איך געדענק... אָבער אַ מענטש איז נישט קיין פאַרגליווער-טע טויטע זאָך... ביי אַ מענטש, וואָס איז נישט קיין מאַשין, קאָנען זיך אויך איבערצייגונגען בייטן...
— וואָס הייסט? אויך ביי אייך? ...

— שטעלט אייך פאַר, אויך ביי מיר... איך בין שוין נישט מער דער, וואָס געווען... כ'בין איצט ווי איר... אַט ווי איר אַלע...
— זינט ווען?

— זינט טאַקע די לעצטע פיר וואָכן... אין דער פינצטערער תּפּיסה איז מיר ליכטיק געוואָרן אין קאַפּ... בלויז די „דאַפּראַסן“ אין „ג. ק. וו. ד.“ האָבן מיר אויפגעעפּנט די אויגן... אין לעבן טרעפּן אַמאָל טראַגישע טעותים... אומזיסט יאָרן אַוועקגעגעבן אין דער אומלעגאַלער באַוועגונג... אין דער לאַדזשער אַרגאַניזאַציע... אומזיסט געפּטרט יאָרן אין תּפּיסה צוליב קאַמוניזם...

ער האָט גערעדט כּמעט בלחש, דער „חבר חיים“, ווי אַ ווידוי. ער האָט עס גערעדט צו די עטלעכע מענטשן אין קעמערל, וועלכע האָבן אים אויסגעהערט מיט מיטגעפּיל. נאָכן ענדיקן איז ער אַנטשוויגן געוואָרן מיט אַן אויסדרוק פּון דערלייכטערונג, גלייך ווי ער וואָלט צופּרידן געווען פּון דער געלעגנהייט זיך אַראָפּצורעדן פּון האַרץ.

*) „ברעכאַלע“ — אזוי האָט מען אין גראַדנע שפּאַסיק אַנגערופּן דעם שוויצער-טאַל.

— דאָס הייסט, חבר, אַז קיין ביסל וואַסער קאָנט איר איצט נישט אויספועלן? אַ גרויסער שאַד!

— ניין, חברים... — ענטפערט ער מיט אַן אומעטיקן שמייכל, — עס טריקנט מיר אין האַלדז אַזוי ווי אייך...

נאָכן אויסהערן דעם ווידוי פון „חבר חיים“ האָב איך געקריגן פאַר אים דרך־ארץ: גוט איז, אַז אַ מענטש איז ערלעך. קאָן ציען קאָנסעקװענצן פון געשעענישן, פון דערפאַרונגען און לעבט נישט אין קאָנווענציאָנעלן ליגן... נישט אַלע זענען פעאיק דערצו... דער גרויסער רוב לעבט אָפּ אַ גאַנץ לעבן מיטן ליגן, און באַוווסטזיניק! ס'איז זיי אַזוי בעסער, באַװעמער...

— אָבער, רבותי, וווּ נעמט מען פאַרט אַביסל וואַסער? — פרעגט קורלאַנדסקי.

ער גייט צו צו דער טיר, פרוווט אין אַ מילדן טאָן אַרויסרעדן דורכן לאַך צו דעם שומר־ג. ק. וו. דיסט״:

— טאָוואַרישטש, ווען וועט מען אונדז דאָך אַריינגעבן וואַסער?

— וואָס בין איך דיר פאַר אַ „טאָוואַרישטש“? — קומט אַ געבייזער פון יענער זייט, און דער שומר הייבט אַן אַרומשפאַצירן איבערן קאָרדאָר הין און צוריק.

— זעט נאָר אַ רשעות!

— סדום!

— נו, ווער וואַלט אַזוינס געגלויבט!

די זון האָט זיך נאָך מער צעגליט און די וואַגאַנעס דערהינט. נישט געווען אין דער דושנעקייט פון קעמערל מיט וואָס צו אַטעמען. מ'האַט שוין אַראַפּגעוואַרפן פון זיך די מאַרינאַרקעס, און אַנדערע — אַפילו די העמדער.

ביים אַנידערלייגן אויף די בענק די מלבושים האָט זיך אַנגעהויבן אַ מחלוקת.

— פאַרזיכטיק מיט דיין העמד... מיט דייע ליין...

— נאָט אייך אַן אַריסטאָקראַט צום טיש! נו, און דייע ליין?...

— גענוג פאַר מיר מיינע אייגענע... נאָך דייע ליין פעלן מיר?

— שאַט, שאַט, רבותי! קריגט זיך נישט! עס פעלט אונדז קיינעם

נישט די „מציאה“... דערמיט זענען מיר אַפילו רייכער פון ראַטשילדן...

אין דער אומגעהויערער היץ פון קעמערל האָט מען אַפילו קיין

הונגער היינט נישט געפילט. עס האט איטלעכן נאָר געברענט אַ מורא-דיקער דורשט. אינעווייניק האָט אַלץ געחלשט נאָך אַביסעלע פייכטקייט.

69

אין אומבאַקאַנטן וועג אַרײַן...

ס'איז שוין מיטן טאָג. די זון שטייט שוין הויך אויפן הימל. אפילו דורכן קראַטן־פענצטער זעט מען אַ שטיק הימל־בלויקייט. אַ פרעכטי־קער זומער־טאָג. אין דערווייטנס זעען זיך דורכגייער. ווען עמיץ גייט פאַרביי נעענטער, וואָלט איך אַרויסגעשריען מען זאָל איבערגעבן אַ גרוס פון מיר מיין מוטער, זי זאָל וויסן וווּ מען האָט מיך געזען. אָבער דער פאַרקאַן לאָזט נישט צו אַזוי נאַענט.

פלוצלונג דערשפירן מיר ווי די רעדער רירן זיך.

— מיר פאַרן!

— מיר פאַרן!

איך הער זיך צו צו דעם טאָן פון די אויסרופן. איך פיל אין זיי אַ דאָזע פרייד, אַ הייטערקייט. וואָס פרייען זיך די מענטשן? צי ווייסן זיי דען ווהיין מען פירט אונדז? ווי איך זע, לאַקט טאַקע אַלעמען דער „ער־געץ אַנדערש“, כאַטש קיינער האָט קיין אַנונג נישט געהאַט וווּ עס איז דער „ערגעץ אַנדערש“ און ווי וועט ער אויסזען...

— מיר פאַרן!

— מיר פאַרן!

אַזוי קענען זיך אויך פרייען קליינע קינדער. פאַר וועמען דאָס פאַרן גופא איז אַ גרויסע שמחה — אפילו בעת מען פירט זיי אין נע־ונד — ווהיין גייט אָבער דער צוג? אין וועלכער ריכטונג?

איך קוק אַרויס געשפאַנט דורכן קראַטן־פענצטער. איך שלינג מיט די בליקן די בערגלעך ביי דער זייט פון דער אייזנבאַן, די הייזער פון דערווייטנס, די פאַנאַראַמע פון דער שטאָט. באַלד דערוועט מען די אייזנ־באַן־בריק. מיר זענען שוין איבערן ניצמאַן. דאָס הייסט, אַז מיר פאַרן נישט אין דער ריכטונג צו ווילנע, נאָר, פאַרקערט, צו ביאַליסטאָק. דער צוג גייט זייער פאַמעלעך איבער דער הויכער בריק. איך קוק זיך צו צו דער הערלעכער פאַנאַראַמע פון מיין היימישן גראַדנע, וואָס

שפרייט זיך אויס פאַר מיר אַלץ ברייטער, אַלץ אַפענער... אַט פּאָדאַל...
 קאַלאָזשע... די גרויסע, לאַנגע קאַזאַרמעס אויף פּאָדאַל... דער באַטאַריי-
 שלאַס איבערן נייעמאַן... די הייזלעך צעוואַרפן איבער די גרינע ברעגעס...
 אין אויג, פיל איך, בריען טרערן... איך געזעגן זיך מיט אַלץ, מיט
 אַלעמען... מיטן היימישן נייעמאַן... מיט די אויסגעשפרייטע גאַסן... מיט
 די נאַענטע דאָרט ערגעץ אויף קיראַוואַ 3... מיט אַלעמען... אַלעמען...
 צי וועל איך נאַכאַמאַל זען די שטאַט? די מענטשן? — — — ווער
 וויסט? ווער וויסט?...

די וואַגאַן־רעדער רוישן איבער דער לאַנגער בריק און פאַרטויבן די
 מחשבות. די בריק ענדיקט זיך. דער צוג הייבט אָן גיין שנעלער. מיינע
 בליקן שלינגען די גאַסן פון „פּערשטאַט“. אַט פאַרביי שוין די „ראַגאַט-
 קע“ אויף אַמדורער גאַס. דער וועג צו מיין שטעטל...

— טראַטאַ! טראַטאַ! טראַטאַ!

אַלץ פאַרשווינדט — דער נייעמאַן, די ברעגעס, די גאַסן... אַלץ שוין
 אין דער ווייטנס... אַלץ אַנטלויפט פון מיין אויג... נישטאַ! — — —
 מיר פאַרן שוין צווישן גרינע בערגלעך. בערגלעך באַוואַקסענע, באַ-
 דעקט מיט סאַסנעס און יאָדלעס.
 מיר פאַרן פאַרביי די סטאַציע לאַסאַסנע. לאַסאַסנע — דאָס פריי-
 לעכע דאַטשע־אַרט ביי גראַדנע. אַן אַרט, וואָס האַט אַמאַל געגעבן אַזוי
 פיל פרייד, אַזוי פיל זאַרגלאַזיקייט...
 אויך לאַסאַסנע שוין נישטאַ. פאַרשווינדן — ווי פאַרשווינדן ס'איז
 די אַמאָליקע פרייד — — —

— טראַטאַ! טראַטאַ! טראַטאַ! — הילכן די רעדער, און זייער
 גערויש מישט זיך אַריין אין די רעיונות. די אויגן, וואָס זענען כסדר גע-
 ווענדט צום קראַטן־פענצטער, כאַפן אויף די וואַקזאַלן, די היימישע שטעט-
 לעך, וווּ דער אַרעסטאַנטן־צוג פאַרהאַלט זיך נישט אַפילו אויף קיין רגע.
 קוזניצע, סאַקאַלקע, שפּעטער לאַפי. מיר פאַרן, הייסט עס, זיכער
 קיין ביאַליסטאַק.

און ווידער גייט אַוועק אַ סדרה השערות ביים עולם וועגן דעם וווהין
 מען פירט אונדז. די פאַנטאַזיעס צעשפילן זיך. יעדער פרוווט טרעפן.
 קורלאַנדסקי, — דער שוואַרץ־זעער, — גיסט אָפּ די היץ־קעפּ מיט
 אַ קאַלטן „דוש“:

— דער „פאראד“, מיט וועלכן מען פירט אונדז, איז אַ גוטער סימן, אַז די „נסיעה“ איז נישט אַזאַ נאַענטע...

זייגער פינף פאַרנאַכט איז אונדזער אַרעסטאַנטן־צוג אַנגעקומען קיין ביאַליסטאָק. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט נישט ביים הויפט־וואַקזאַל, נאָר ערגעץ ווייטער, צווישן אַ סך באַך־רעלסן, אַנטקעגן אַ לאַנגן, ריזיקן עשאַ־לאַן. פון ביידע זייטן — פאַרקאַנעס און הינטער די פאַרקאַנעס — הייזער, טיילן פון גאַסן, וואָס ענדיקן זיך דאָ.

אונדזער צוג איז תיכף אַרומגערינגלט געוואָרן פון אַ גרויסער מחנה „נ. ק. וו. דיסטן“, באַוואַפנטע מיט ביקסן.

— קריך אַרויס! — דערהערן זיך קולות איבער דער גאַנצער לענג פון אונדזער צוג.

פון אַלע וואַגאַנעס קריכן אַרויס די אַרעסטאַנטן. אַן עולם פון עט־לעכע הונדערט פליטים. יעדע גרופע ווערט פאַרהאַלטן ביי איר וואַגאַן. אונדזער צוג, אַ פוסטער, פאַרט באַלד אָפּ פון פּלאַץ.

אונדזער עולם נעמט זיך אַרומקוקן, מ'זוכט מיט די בליקן באַקאַג־טע, היימישע, אַ סך דערקענען זיך און עס הייבן זיך אָן איבעררופן:
— שיינמאַן! סערווס...

— גראָס! גראָס!

— גרינבלאַט!

— זעלמאַן! ביסט, גאַט צו דאַנקען, אויך דאָ?...

— נישט רעדן! — דערהערן זיך געשרייען.

איך קוק צום לאַנגן עשאַלאַן — ווייזט זיך אַרויס, אַז טייל וואַגאַ־נעס זענען פאַרהאַקטע, פאַרריגלטע און פון אויבערשטע קליינע פענצ־טערלעך קוקן אַרויס קעפּ, אַ סך קעפּ. קעפּ פון הונדערטער, הונדערטער... די וואַגאַנעס אַזוי פיל און אומעטום — קעפּ... קעפּ... בלויז אַ קליינער טייל וואַגאַנעס — טאַקע דאַרט, וווּ מיר זענען שטיין געבליבן, — זענען אָפּגע, מיט פאַנאַנדערגעכראַסטעטע ברייטע טירן. זעט אויס, אַז די דאָ־זיקע וואַגאַנעס זענען עס טאַקע פאַר אונדז. פאַר אונדז עקסטראַ רעזער־ווירט. דאָס זענען נישט אַזעלכע וואַגאַנעס ווי פון אונדזער אַרעסטאַנטן־צוג, נאָר „טיעפּלושקעס“.

צוליב דעם, וואָס מ'האַט זיך פאַרט איבערגעשרייען איינער מיטן אַנ־דערן, איז געגעבן געוואָרן אַ קאַמאַנדע צו זעצן זיך אויף דער ערד. אפּשר אויך דערפאַר, כדי פאַרבייגייער ביים סאַמע פאַרקאַן פון יענער זייט זאָלן

אונדז נישט קענען אַנקוקן. אַלע האָבן זיך געמוזט אַנידערזעצן מיט די פּנימער פּאַראַויס, כדי די מענטשן זאָלן זיך פון דערווייטנס נישט קענען אַנקוקן און במילא נישט רעדן.

באַלד האָט זיך אָנגעהויבן אַ שפּאַגל־נייע רעוויזיע. וואָס זוכט מען ווידער? מ'האַט אונדז דאָך אַרויסגענומען פון תּפּיסה, פון אַ סאָויעטישער תּפּיסה, מ'האַט אונדז דאָך דאַרטן שוין אַזוי בודק געווען — אַזוי גרינט־לעך און אַזוי ברוטאַל! וואָס ווילן „זיי“ ווידער פון אונדז? צי האָבן „זיי“ נישט קיין צוטרוי צו זייער אייגענעם תּפּיסה־פּערסאָנאַל, וועלכער זאָל אונדז האָבן באַזאַרגט מיט... פּולעמיאַטן און באַמבעס? ... אַ קשיא אויף אַ מעשה!...

70

אַ סצענע פון נאַקעטקייט...

אויך די דאָזיקע רעוויזיע אויף דרויסן, פאַרן עשאַלאַן, איז אַ פּיינד־לעכע, אַ ברוטאַלע. אַלע האָבן געמוזט, לויט אַ קאַמאַנדע, אַראַפּלאַזן די תּחתונים און אַנטבלויזן דאָס לייב... היות ווי דאָס זוכן האָט געדויערט, האָט במילא געדויערט די סצענע פון נאַקעטקייט פון הונדערטער מענטש־לעכע גופים. דער אופן פון זוכן ביי איטלעכען, דאָס פאַרקוקן צווישן די פּיס און פון הינטן האָט ממש מבזה געווען דאָס מענטשלעכע וועזן... דער מין מענטש, דער כבוד פון דער מענטשלעכער בריאה, איז אין די דאָזיקע רגעס געוואָרן אַזוי דערנידעריקט, געפּאַלן, אַז ביי אַ סך האָבן ממש גע־פּלאַמט די פּנימער און זייערע אויגן זענען געווען אַראַפּגעלאַזט צו דער ערד...

נישט געשעמט האָבן זיך בלויז די אונטערזוכער, די רעוויזאָרן. זיי, די „נ. ק. וו. דיסטן“, האָבן מעכאַניש און גלייכגילטיק אויסגעפּירט זייער אַרבעט, נישטערנדיק און גראבלענדיק זיך מיט זייערע הענט צווישן די קויטיקע מלבושים פון די אַרעסטאַנטן און צווישן די נאַקעטע מענטשלע־כע אברים...

בעת דער רעוויזיע האָבן אידן צום פאַרקאָן נישט געקוקט. כ'בין זיי כער געווען, אַז נישט איין פאַרבייגייער אויף יענער זייט פאַרקאָן האָט

זיך אָפּגעשטעלט קוקן מיט שוידער צו דעם ווילדן, מאַקאַברישן ספּעק-טאַקל...

איך בין לאַנג אַזוי געשטאַנען אויף די קני, מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן צו דער ערד...

אַז די רעוויזיע האָט זיך געענדיקט, האָט מען אונדז צוגעפירט נעענ-טער צום עשאַלאַן, וואָס האָט געוואָרט אויף אונדז. דעם שפּיץ פון עשאַ-לאַן האָט מען נישט געזען — אַזוי לאַנג איז ער געווען. פאַר יעדער טיר, ביי יעדן וואַגאַן, איז געשטאַנען אַ לייטערל אָדער אַ ברעט מיט צוגע-שלאַגענע דרענגלעך אַנשטאַט טרעפּ, אַז דער פּוס זאָל זיך פאַרהאַלטן. מ'האַט גענומען אַרויסלייענען אונדזערע נעמען פון אַ רשימה. יעדער, וועמען מ'האַט אַרויסגערופּן, האָט זיך געדאַרפט אָפרופּן: — "יא!" (איך!).

— קריך אַהין! — האָט מען אים אַ ווייז געטאַן צום לייטערל. אַזוי זענען די אַלע אונדזעריקע שנעל איינגעשלונגען געוואָרן פון די "טיעפּלושקעס".

די טיר פון מיין וואַגאַן איז פאַררוקט און פאַרריגלט געוואָרן. אינע-ווייניק זענען מיר געווען אַ "משפּחה" פון פּערציק פאַרשוין! ווידער אַ פאַרמאַכטער קאַסטן! ווידער אַ תּפּיסה־צעלע! איך קוק זיך צו צום עולם — אַלץ אומבאַקאַנטע. בלויז דער געווע-זענער לאַדזשער קאַמוניסט, דער "חבר חיים", איז דאָ פאַראַן. מיין באַ-קאַנטער אַדוואָקאַט קורלאַנדסקי איז אַריינגעפאַלן, לויט די רשימות, אין אַן אַנדער "טיעפּלושקאַ".

די "מעבלירונג" אינעווייניק איז ווי פאַר אַרעסטאַנטן: פון ביידע זייטן — נאַרעס. צו צוויי נאַרעס, איינע איבער די אַנדערע. אַזוי פון ביי-דע זייטן. צוזאַמען הייסט עס, פיר נאַרעס, צו צען פאַרשוין אויף אַ נאַ-רע. איבער די צוויי אויבערשטע נאַרעס זענען געווען קליינע פענצטער-לעך אין קראַטן. אין גאַנצן וואַגאַן אַזעלכע צוויי פענצטערלעך. דערפאַר איז אין וואַגאַן האַלב־טונקל, חושכדיק.

פאַראַן דאָ אויך אין וואַגאַן נאָך אַ וויכטיקע "באַקוועמלעכקייט" — אַן "אובאַרנאַיאַ": אַ פּשוטער לאַך אין דער פּאָדלאַגע פון וואַגאַן פאַר מענטשישע באַדערפּענישן...

— "ביי אונדז איז זייער קולטורעל" — דערמאַנט זיך מיר די באַרימערשישע פּראָזע, וועלכע מ'פלעגט תּמיד הערן פון די רויטאַרמיייער,

אז מען פלעגט זיי אין גראַדנע צי אין ביאָליסטאָק אויספרעגן וועגן לעבן אין סאָויעט־רוסלאַנד.

די ביידע פלעצער ביי די צוויי פענצטערלעך זענען תיכף פאַרנומען געוואָרן. צו איינעם פון זיי האָט מען צוגעלאָזן אַן עלטערן ייד — אַ שוואַכער, אַ בלאַסער, מיט אַ שווערער אַסטמע. דאָס האָבן אַלע געזען פון זיין שווער אַטעמען און פון די שווייס־טראָפנס אויף זיין שטערן. מען האָט דעריבער אַראָפּגענומען אַ יינגערן פון יענעם אָרט ביים פענצטערל און אַרויפגעלאָזט אַהין דעם קראַנקן עלטערן ייד.

דאָס אָרט ביים פענצטערל, נישט געקוקט אויף זיין גרויסער מעלה — לופט, לופט! — האָט אויך געהאַט אַ חסרון: שטענדיק איז עס געווען באַלאַגערט, ווייל אַלע האָבן זיך געשטופט אַהין, וועלנדיק כאַפּן אַ בליק וואָס עס טוט זיך אין דרויסן. אגב, טאַקע צוליב דער לופט אויך. עס האָט איטלעכען זיך געוואַלט אַ טיפּן אַטעם טאָן אַביסל ריינע לופט פון דרויסן.

דורכן פענצטערל האָט מען געזען איבער דער באַריער, ווי עס שטעלן זיך אָפּ דורכגייער. מענטשן פאַרהאַלטן זיך און קוקן זיך צו נייגעריק צו אונדזער קילאַמעטער־לאַנגן עשאַלאָן. די נייגעריקע דאָרט זענען אַלץ יידן. מסתמא האָבן יענע פון דערווייטנס באַמערקט אין אונדזערע פענצטער־לעך יידישע קעפּ.

אונדזער עשאַלאָן האָט נישט געשוויגן. פון פאַרשיידענע וואַגאַנעס האָבן זיך אָנגעהויבן טראַגן קולות:

— וואַסער!

— וואַסער!

אַבער, זעט אויס, אַז דער „נ. ק. וו. ד.“ איז איצט נישט געלעגן אין זינען צו פאַרזאָרגן אַזוי פיל וואַגאַנעס מיט וואַסער. פאַראַן בילכערע אַר־בעט: רעוויזיעס פון די פריש־צוגעקומענע אַרעסטאַנטן ביים אַנדערן עק פון עשאַלאָן; די פאַרטיילונג און „פאַסאַדקאַ“ (באַזעצונג) אין די וואַגאַנעס אַריין. אַלץ דאַרף „קלאַפּן“ שנעל. היינט וואַס־זשע גייען זיי אַן די געשרייען „וואַסער!“...

איך רוק אויך צו מיין קאַפּ צום פענצטערל. אויף יענער זייט פאַר־קאָן דערזע איד עטלעכע יידישע פרויען. עלטערע פרויען. אפשר אויך מאַמעס, וואָס זענען געקומען מלווה זיין זייערע זין, וועלכע ווערן פון זיי

אפגעריסן? ... איך האב דייטלעך געזען ווי די דאָזיקע פרויען האָבן זיך געווישט די אויגן — — —

איין פרוי פון אַ רעדל גייט צו נעענטעך צום פאַרקאַן, שטרעקט אַרויס די האַנט, אין וועלכער זי האַלט אַ ברויטל, און זי רופט צו די „נ. ק. וו. ד.“-שומרים נעבן אונדזערע וואַגאַנעס:

— טאָוואַרישטש... טאָוואַרישטש... זייט אַזוי גוט... גיט זיי דאָרט איבער... דאָרטן אין וואַגאַן... איך בעט אייך...

די „נ. ק. וו. ד.יסטן“ האָבן צו איר אַפילו דעם קאַפּ נישט אויסגע- דרייט. אדרבה, זיי זענען אַריינגעפאַלן אין צאַרן, געוואָרפן זיך צו די וואַגאַנעס און מיט די אויפגעהויבענע ביקסן-שטיקעס אין דער לופטן אַפּ- געטריבן די אַרעסטאַנטן פון די פענצטערלעך.

דאָס פאַרטרייבן די קעפּ פון די פענצטערלעך האָט אַבער נישט פאַר- טריבן דעם דורשט, די ברענעניש אין די געדערים, די טריקעניש פון גור- מען... און די געשרייען זענען געוואָרן נאָך שטאַרקער, נאָך העכער. די קולות האָבן זיך צעשפּרייט איבער דער גאַנצער לענג פון עשאַלאַן. מ'האַט געשרייען איינציקווייז און אין כאָרן:

— וואַסער!

— וואַסער!

— וואַסער!

די גוואַלדן האָבן זיך געריסן צום דרויסן, צו די גאַסן, צו דער שטאַט, צו דער וועלט — — —

כאַטש די שומרים האָבן געטריבן מיט די שטיקעס, פונדעסטוועגן האָבן זיך אַלע וויילע צוגערוקט אַ פאַר קעפּ צום פענצטערל — ביז יענע אונטן האָבן באַוויזן אַ הייב צו טאָן די ביקס. אַזוי האָט זיך עס כסדר איבערגעחזרט ביי אַלע וואַגאַנעס, גלייך ווי אַ שפּיל אין קאַץ און מויז... דאָרט, פון יענער זייט פאַרקאַן, ווערן די רעדלעך גרעסער. ביאַליס- טאַקער יידן, אחינו בני ישראל, האָבן דערזען וואָס מען גייט טאָן מיט די פּליטים — מיט די היימלאַזע יידן... זענען זיי געשטאַנען און גע- קוקט מיט מיטלייד, מיט צער, געשאַקלט מיט די קעפּ אויף דעם גרויסן בראַך...

פון איין רעדל דערטראַגט זיך צו אונדז אַ שטים פון אַ פרוי:
— זאָגט מיר, איך בעט אייך, נישטאָ צווישן אייך איינער גאַלד- שטיין?

— גאלדשטיין! גאלדשטיין! — רופט מען זיך איבער אין די שכני־
שע וואגאָנעס.
— נישטאָ, מומעשי! נישטאָ! גייט פּרעגן ווייטער... צו יענע וואָ־
גאָנעס...

מיר באַמערקן באַלד, ווי פון יענער זייט פאַרקאָן וואַקסן אויס אַ
פאַר „נ. ק. וו. ד.“־לייט, וואָס צעטרייבן די רעדלעך יידן. זיי בלייבן שוין
דאָרט, די שומרים, דרייען זיך אום הין און צוריק און לאָזן מער נישט
אַפּשטעלן זיך קיינעם ביים פאַרקאָן. און אַז עמיצער גייט פאַרט פאַרביי,
מאָכן זיי צייכנס מען זאָל גיין ווייטער, נישט אַזוי נאָענט פון פאַרקאָן.
געזינטער, הייסט עס, פאַר די בירגער נישט צו זיין אַזוי טשיקאווע און
נישט אַזוי בעל־רחמנותדיק...

71

די ערשטע נאכט אין עשאַלאַן

ס'איז געוואָרן אַוונט. אַ פינצטערניש האָט אַרומגענומען אונדזער
„אַפּאַרטאַמענט“: די שמוציקע „טיעפּלושקאַ“. בלויז דורך די קראַטן־
פענצטערלעך האָט אַריינגעדורנגען אַ פּיצל קאַרגער אַפּשיין פון אַ שכנישן
לאַמטערן. בלויז אַ קליינעם טייל, אַ פאַר פּלעצער בלויז ביים פענצטערל,
האָט דער דאָזיקער אַפּשיין פאַרכאַפט. דער עולם האָט זיך אויסגעצויגן
אויף די נאַרעס און געוואָרט אויף אַביסל שלאָף, וואָס זאָל מאַכן אַביסל
פאַרגעסן; וואָס זאָל אַוועקטראָגן פון דאַנען...

פאַר מיר איז דער וואַגאָן געווען אַן ענדערונג צום גוטן: צום ערשטן
מאָל נאָך אַזאַ צייט געקאָנט ליגן אויסגעצויגן אין דער גאַנצער לענג...
ליגן אויף ברעטער, נישט אויף אַ שטיינערנער פּאַדלאָגע... אמת, האָר־
טע ברעטער, מיט דער פּויסט צוקאַפּנס; אַבער דאָך בעסער ווי אין
תּפּיסה. מען איז געלעגן איינגעפּרעסט איינע אין די אַנדערע. די נאַרע
איז צו שמאָל געווען פאַר צען פאַרשוין. האָט מען זיך איינגעפּרעסט ווי
די הערינג אין אַ פּאַס. די לופּט איז דאָ אויך געווען אַ בעסערע ווי אין
דער תּפּיסה־קאַמער, ווייל די קראַטן־פענצטערלעך זענען געווען אַן שוויבן
און עס איז אַריין דורך זיי אַביסל לופּט. עס האָט אַביסל גרינגער געמאַכט
און דורכגעלופּטערט די אויסדעמפּונגען פון פּערציק שלאָפּנדיקע נפּשות.

איז טאקע אין דער דאזיקער נאכט געקומען צו מיר אַ שלאָף. כ'בין אַנט-
שלאָפן געוואָרן האַרט, האַרט ווי אין קבר. כ'האַב אין דאָזיקן האַרטן
שלאָף אַפילו נישט געפילט, אַז איך לעב...

לאַנג האָט מען אַבער נישט געלאָזט שלאָפן. אין מיטן נאַכט — אַ
„טרעוואָגע“ ביי דער ברייט־פאַנאָדער־גערוקטער טיר.

— אויפשטיין! — דערהערט זיך אַ געשריי פון אַ „נ. ק. וו. דיסט“,
וועלכער איז געשטאַנען ביי דער טיר און באַלויכטן אונדז מיט אַן עלעק-
טרישן טאַשן־לעמפל. דאָס לעמפל האָט אַלעמען געשטאַכן אין די פאַר-
שלאָפענע אויגן.

וואָס ווידער? וואָס קומט ער אונדז לאָזן הערן?...

ער הייסט אַלעמען אַראַפקריכן פון די נאַרעס און איבערגיין אויף
איין זייט פון וואַגאַן.

— פּאַויערקאַ!

דער „נ. ק. וו. דיסט“ האָט גענומען אַרויסלייענען פון אַ רשימה די
נעמען, באַלייכטנדיק זיך דערבײַ מיטן טאַשן־לעמפל.

יעדער אויסגערופענער איז אַריבער אויף דער אַנדער אויסגעליידיק-
טער זייט. אַזוי ביזן לעצטן. אַ „פּאַויערקאַ“, הייסט עס, ווי אין תּפּיסה.
אַבער פאַרוואָס גראַד אין מיטן נאַכט? פאַרוואָס נישט לאָזן די מענטשן
כאַטש אַביסל רו! כאַטש אַביסל זיך צו פאַרגעסן וווּ מיר זענען? — — —

— אויף די ערטער! — האָט ער דאָן אַ קאַמאַנדע געגעבן.

— ווער איז דער עלטסטער? — פּרעגט ער.

מ'ווייזט אים אָן אויפן קראַנקן ייד אין דער הויך ביים פענצטערל.

— דו וועסט זיין סטאַראַסטאַ פון וואַגאַן, — זאָגט ער צום ייד.

— כ'בין קראַנק... — רופט זיך אָפּ דער ייד מיט אַ נעבעכדיק קיל.

— אמת, אמת, ער איז אַ קראַנקער! — באַשטעטיקן אַנדערע אין

וואַגאַן.

— לאַדנאַ!

דער „נ. ק. וו. דיסט“ פירט מיטן עלעקטרישן לעמפל איבערן וואַ-

גאַן און שטעלט זיך אָפּ ביי אַן אַנדערן:

— דו וועסט זיין סטאַראַסטאַ.

— גוט.

— דו ביסט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַלע פּערציק מענטשן אין וואַ-

גאַן. דו הערסט?

יענער האָט געשוויגן. אין דער רגע האָט ער זיך דערשראָקן פֿאַר
דער „פֿאַראַנטוואַרטלעכקייט“...

— טאַמער אַנטלויפט עמיצער, צאָלסטו מיטן קאַפּ... — גיט צו
דער „נ. ק. וו. דיסט“.

דער ניי־געקרוינטער סטאַראַסטאַ הערט אויס מיט אַ זויערער מינע.
יענער איז אַרויס און די ברייטע טיר האָט זיך ווידער צוגערוקט און
פֿאַרשלאָסן פֿון יענער זייט.

עולם האָט זיך אויף דאָס ניי אויסגעלייגט אויף די נאַרעס. אָבער
נישט צו אַלעמען איז צוריקגעקומען דער שלאָף. איד בין געלעגן שוין
מיט אַפענע אויגן און זיך איינגעקוקט אין חלל פֿון פענצטערל, אין געלב־
לעכן אָפֿשיין פֿון דער לאַמטערן. ערגעץ האָבן צוגן געפֿייפט אין דער
נאַכט אַריין. וואָס פֿאַר אַ בשורות זאָגן זיי אָן דער וועלט? ... ווהיין איילן
זיי? צי פֿאַרן דאָרט מענטשן פֿריי, ווהיין זיי ווילן? צו נאָענטע, צו היי־
מישע שטעט? אָדער פֿירט מען זיי אויך אין אומבאַקאַנטע ריכטונגען.
אָזוי ווי אונדז? ... און מענטשן ליגן דאָרט אויך אויף נאַרעס, קוקן אויך
אַרויס דורך קראַטן־פענצטערלעך? — — —

די פינצטערניש איז ביסלעכווייז צעקראַכן געוואָרן. עס איז פֿון מי־
נוט צו מינוט געוואָרן העלער, ליכטיקער. דורכן פענצטערל זע איד אַנט־
קעגן ווי די שויבן פֿון עפעס אָן איינזאַמען פֿוסטן וואַגאַן האַכן זיך צע־
שפּילט מיט קאָלירן: די זון, הייסט עס, איז שוין אויפגעגאַנגען. שוין
טאַג.

72

אַריע, ביאַליסטאַק!

פּלוצלונג הייבט זיך דער עשאַלאַן אָן צו באַוועגן. עס קרעכצן די
רעדער אָזוי שווער.

באַלד נעמט דער עשאַלאַן גיין האַסטיקער. די רעדער צערוישן זיך.

— מיר פֿאַרן!

— מיר פֿאַרן!

אַלע כאַפּן זיך אויף, רייסן זיך אויף אויף די נאַרעס.

מען באַלאַגערט די פענצטערלעך.

די ביאליסטאקער גאסן שארן זיך שנעל אוועק, שארן זיך און בלייבן
פון הינטן. פארשווינדן.

עמיץ האָט זיך צעזונגען:

אוי, אוי ביאליסטאָק...

און דער גאַנצער כאָר האָלט אונטער:

אוי, אוי, ביאליסטאָק...

מײן שטעטעלע ביאליסטאָק — — —

דאָס האָט מען געזונגען מיט דעם ניגון פון „מײן שטעטעלע בעלז“,
פאַראַפּראָזירנדיק דעם טעקסט, פאַרטוישנדיק „בעלז“ אויף „ביאליסטאָק“.
דערביי האָט יעדערער אין זינגען אַליין אַריינגעפלאַכטן אַנדערע ווערטער
— אַזוי אַז עס האָט זיך באַקומען אַ ווילדער געמיש — האַלב־ערנסט,
האַלב־גראַטעסק. דער ניגון איז אַבער געווען איין און דער זעלביקער —
אַ רירנדיקער, אַן אומעטיקער. די זינגער אַליין זענען געריט געווען און
ביי אַ סך האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן... דער עלטערער ייד
ביים פענצטערל, דער אַסטמאַטיקער, האָט זיך צעכליפעט אויפן קול...

דער עשאַלאַן פליט שנעלער. די רעדער רוישן האַסטיקער:

— טראַטאַ! טראַטאַ! טראַטאַ!

די לעצטע גאָסן פון שטאָט פאַרשווינדן. ביאליסטאָק פאַרשווינדט.
מענטשן הייבן זיך ווידער אָן צו קליגלען:

— וווּהיזן? אין וועלכער ריכטונג?

קיינער ווייס נאָך נישט זיכער. מען היט דאָס פענצטערל, מען וויל
אָפּהיטן די ווייטערדיקע סטאַנציעס.

דער עשאַלאַן האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי עפעס אַ קליינער סטאַנציע.
אין דער זייט זעט זיך אַ דאַרפישער ישוב.

באלד ריגלט זיך אָפּ און עס רוקט זיך פאַנאַדער די טיר פון וואַגאַן.

— סטאַראַסטאַ! — רופט אויס אַ „ג. ק. וו. דיסט“.

אונדזער סטאַראַסטאַ טאַנצט אַראָפּ פון דער נאַרע.

דער „ג. ק. וו. דיסט“ הייסט דעם סטאַראַסטאַ גיין נאָך ברויט פאַרן
גאַנצן וואַגאַן. ער דאַרף מיטנעמען אַ זאַק אַדער דעקע. קיין זאַק האָט דאָך
קיינער נישט, נעמט ער אַ דעקע. און ווער ווייסט וואָס אין דער דעקע טוט
זיך נאָך אַ חודש תּפּיסה?...

דער „נ. ק. וו. דיסט“ נעמט אים מיט מיט זיך, פֿאַרשליסט צוריק די טיר נאָך זיך. דער עולם וואָרט געשפּאַנט. שפּעטער לאָזט מען דעם סטאַראַסטאַ צוריק אַריין שוין אַן אַנגעלאָדענעם מיט ברויט.

— מיר באַקומען אויך וואַסער! — גיט ער איבער מיט שמחה.

— וואַסער!

— וואַסער!

ער לאָזט איבער ביי אַ פּאַר מענטשן די צונויפגעבונדענע דעקע און גייט ווייטער אַראָפּ נאָך וואַסער. עס דויערט נישט לאַנג און ער ברענגט אַן עמער וואַסער פון אַ פּלומפּ ביי דער סטאַנציע. דאָן ווערט שוין די טיר ווידער פּאַרהאַקט.

מען נעמט זיך צו דער חלוקה. ווייזט זיך אַרויס, אַז צום ברויט האָט מען נאָך צוגעגעבן פּיש. אַלטע, פּאַרדאַרטע, געזאַלצענע פּיש. די פּיש זענען געווען גרויס און דין, פּאַרצויגן מיט אַ ווייסקייט ווי שימל.

— פּריער דאָס וואַסער! — רופּט ווער אויס.

און אַלע נאָך אים:

— פּריער וואַסער!

— וואַסער!

ביי אַלעמען איז דאָס וואַסער אין דער רגע געווען אַ סך חשובער ווי דאָס ברויט מיט די פּיש.

דער סטאַראַסטאַ האָט גענומען צו זיך נאָך אַ פּאַר געהילפּן און מען האָט גענומען אויסטיילן דאָס וואַסער. איטלעכער האָט באַקומען דערווייל אַ טעפעלע, אַן אנדערטהאַלבן גלאָז לערך. מענטשן האָבן געציטערט איבער יעדן טראָפּן. מ'האַט קודם־כל אַפּגענעצט די ליפּן, אַ שלונג געטאָן, זיך איינגעהאַלטן נישט אויסצוטרינקען עס פּאַר איין מאָל, כאַטש עס האָט זיך גוואַלדיק געגלוסט אַ צי אַריין טאָן דאָס גאַנצע טעפל אין פּאַר־טריקנטן גומען און זיך דערקוויקן, מחיה זיין. וואַסער! וואַסער! ס'אַראַ ציות! ס'אַראַ תּענוג! ווער נאָך וואַלט געקאָנט אַפּשאַצן דעם טעם פון וואַסער אַזוי ווי מיר, אַט די פּאַרשמאַכטע!... דער פּאַרטריקנטער גומען איז אַפּגעפּרישט געוואָרן. די אויגן האָבן זיך ווי לעבעדיקער צעעפּנט... וואַסער! וואַסער!

איך פּאַרגין זיך אויך אַ „פּאַרשווענדערישקייט“: איך נעץ אָפּ פּאַר־זיכטיק מיט עטלעכע טראָפּנס די שפּיצן פינגער און וויש מיר אויס די אויגן, וואָס האָבן געשטאַכן פון לאַנג נישט באַנעצן זיי. איך טו עס מיט

דער גאַנצער אָפּגעהיטנקייט — אַזוי אַז קיין איינציקער טראָפּן זאַל, חלילה, נישט אַראָפּטריפּן אויף דער פּאָדלאָגע.

נאָכן פּאַרטיילן דאָס וואַסער נעמט מען זיך צום ברויט מיט די פּיש. דאָס איז שפּייז אויף צוויי טעג. אַ ברויטל פּון צוויי קילאָ לערך פאַר צוויי מענטשן. יעדער באַקומט אַ האַלב ברויטל. אויך פאַר די פּיש האָט מען ווי עס איז געשאַפּן אַ טייל-„מאָדוס“. די פּיש האָבן אַבער ווייניק גע-לאָקט. זיי זענען געווען האַרט, ווי ברעטלעך, אָן שום יידישן טעם. דערצו איז עס געווען אַזוי געזאַלצן. עס האָט אַזש געריסן ביים גומען. אַזוי ווי לוגער. דאָס ברויט איז אויך געווען אַלט און פאַרשימלט. אַבער ס'האָט זיך קיינער נישט פאַרגונען אויסצוקאלופּען דעם שימל פּונעם ברויט און מ'האָט געגעסן צוזאַמען מיטן שימל.

פּון פאַרשימלטן ברויט און געזאַלצענע פּיש האָט ווידער גענומען ברענען דער דורשט. אַבער מ'האָט זיך געראַנגלט מיט זיך אַליין און זיך געמאַטערט איבערצולאָזן כאַטש אַביסעלע וואַסער אויף שפּעטער. נישט אַלע האָבן עס געקענט ביי זיך פּועלן. געווען אַזעלכע „טרייפּענע העל-דוער“, וואָס האָבן באַלד פאַר איינמאַל אַלץ אויפּגענאַשט: סיי דאָס ברויט, סיי דאָס וואַסער און געבליבן ביי גאַרנישט...

איך וואַרף אַ בליק צום פענצטערל: די סטאַנציע אַנטקעגן איז לחלוף-טיין ליידיק. מען זעט נישט קיין לעבעדיקן מענטשן. אַפּנים, אַז מען האָט באַצייטנס דאָ עקסטראַ אָפּגערוימט פּון נייגעריקע. אַ סימן: אויפּן פּעראַן דרייט זיך דאָ אום אַ גאַנצע בריגאַדע פּון „נ. ק. וו. ד.“.

צו וואָס די „צושויער“? ... גלייכער, אַז אַזא עשאַלאַן פאַרט אַדורך דורך אַ מדברדיקע פּוסטקייט...

דער עשאַלאַן רירט ווייטער. ווייטער אין דעם אומבאַקאַנטן וועג

אַריין?...

באַלד דערהערן זיך קולות אין וואַגאַן:

— אַ סטאַנציע! אַ סטאַנציע!

— וואַלקאַוויסק!

— וואַלקאַוויסק!

דער עשאַלאַן בלייבט אַבער נישט שטיין. ער איילט ווייטער — אַזוי ווי אַן עקספּרעס-צוג אויף אַ נישט-וויכטיקער פּראַווינק-סטאַנציע, וואָס פאַרדינט נישט אַזא זכות. מיר זעען אין דער ווייטנס די שטאַט, נאַענטע פאַרבייגייער, וואָס פאַררייסן די קעפּ און קוקן פאַרגאַפּט צום פּליענדיקן

לאנגן עשאלאָן. גלייכער נישט צו ווייזן אַזאַ „לאַדונג“ די בירגער פון די „באַפרייטע“ געביטן... אַ קנאַפע רעקלאַמע!...
אַזוי איז אויך געווען שפעטער, בעת מיר זענען פאַרבייגעפאַרן סלאַ-
נים און נאָכדעם באַראַנאָוויטש. דער עשאלאָן איז דורכגעגאַנגען, נישט
פאַרהאַלטנדיק זיך אויף קיין מינוט נישט אַפילו.
אויך איז באַראַנאָוויטש צעזינגט זיך דער עולם מיטן ניגון און פאַ-
ראַפראַזע פון „בעלז“

אוי, אוי, באַראַנאָוויטש — —

און מערקווערדיק: נישט נאָר אין אונדזער וואַגאָן צעזינגט מען זיך,
נאָר עס דערגייען אויך די זעלבע טענער, דער זעלבע ניגון אויך פון
אַנדערע שכנישע וואַגאַנעס, גלייך ווי עס וואַלט אַזוי „רעזשיסירט“ גע-
וואָרן פון פאַראויס...
אוי, אוי, באַראַנאָוויטש —
מיין שטעטלע האַראַנאָוויטש — —

וויפל וויי האַבן די מענטשן אַריינגעלייגט אין דאָזיקן געזאַנג! דאָס
איז געווען אַ געזאַנג פון געבראַכענע הערצער — — —
אַפגעשטעלט האָט זיך דער עשאלאָן הינטער באַראַנאָוויטש, ביי
עפעס אַ קליין סטאַנציעלע. מיר זענען דאָ לאַנג געשטאַנען. קיינער האָט
לכתחילה נישט געוואָסט פאַרוואָס. מ'האַט אַרויסגעקוקט דורך די פענצ-
טערלעך און גאַרנישט באַמערקט. די „נ. ק. וו. ד.“ האָט זיך אומגעדרייט
לענגראַויס דעם לאַנגן עשאלאָן, היין און צוריק, היין און צוריק.

באַלד איז קלאַר געוואָרן די סיבה פון אונדזער לאַנגן שטיין: פון
דער באַראַנאָוויטשער זייט איז אַנגעפאַרן אַן אַרעסטאַנטן-צוג און זיך
אַפגעשטעלט אַנטקעגן אונדז. עס איז פאַרגעקומען דאָס זעלביקע וואָס
מיט אונדז אין ביאַליסטאָק; מ'האַט פון אַרעסטאַנטן-צוג אַרויסגענומען
מענטשן — אַ סך מענטשן, פליטים, אַזוי ווי מיר — און מ'האַט זיי גע-
נומען רעווידירן. פונקט ווי אונדז, מיט דער זעלבער אומפאַרשעמטקייט,
מיט דער זעלבער ברוטאַלקייט. דאָס האָט געדויערט ענוג לאַנג. נאָך דער
רעוויזיע האָט מען די צוגעקומענע אַרעסטאַנטן געפירט לענגראַויס פון
אונדזער עשאלאָן, פאַראויס. אַפנים דאַרט זענען געווען רעזערווירט נאָך
ליידיקע וואַגאַנעס פאַר די נייע „פאַסאָזשירן“..

איצט איז שוין קלאָר אויף וועמען דער עשאלאָן האָט געוואָרט... עס איז אויך קלאָר און פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס דער עשאלאָן האָט אין באַראַנאוויטש גופא נישט אויפגענומען די דאָזיקע „פאַסאַזשירן“. די „דערפאַרונג“ אין ביאָליסטאָק, די סצענעס אַרום עשאלאָן, די געזעמלען פון פאַרבייגייער אויף יענער זייט פאַרקאָן — דאָס אַלץ האָט באַוויגן די „נ. ק. וו. ד.“ צו מאַכן די „פאַסאַדקע“ פון די אַרעסטאַנטן הינטער דער שטאָט און אַזוי אַרום אויסמיידן דעם נישט־נייטיקן „ספּעקטאַקל“... דער אויסגעליידיקטער אַרעסטאַנטן־צוג האָט לאַנג מאַנעוורירט און איז לסוף צוריקגעפאַרן פון וואַנען ער איז געקומען. אונדזער עשאלאָן האָט זיך אָבער ווייטער פאַרהאַלטן. צי מחמת דער וועג איז נישט געווען פריי, אָדער אפשר האָט נאָך אונדזער עשאלאָן געהאַט אויפצונעמען פריי־שע פאַרטייעס פליטים?...

דער עולם אין וואַגאָן האָט זיך צערעדט, צעשמעסט. צייט איז דאָך שוין איצט פאַראַן אַ סך... ווהיין צו אַיילן זיך איז נישטאָ... פאַראַן דאָ יידן פון וואַרשע, פון לאַדזש, פון לובלין, פון טשענסטאָכאָו און פון אַנ־דערע מקומות. אַן עמכדיקער עולם. מען געפינט־אויס געמיינזאַמע באַ־קאַנטע און מען ווערט היימישער. מ'דערנענטערט זיך. נישטאָ קיין אַנ־דער געזעלשאַפט אין וואַגאָן. מ'מוז זיך אַיינלעבן מיט די דאָזיקע מענטשן. עס גייט אַ גערייט בציבור און גרופקעסוויי, פאַרווייז. ווער עס ליגט אויף דער נאַרע, ווער עס דרייט זיך אום אַ דענערווירטער איבערן קליינעם שטח פון נאַרע ביז נאַרע.

מיינע שכנים אויף דער נאַרע זענען: פון איין זייט — אַ פעטלייבי־קער יונגעראַן מיט קאַלירן אין די באַקן, מיטן נאָמען האַלצמאַן, אַ וואַרשעווער, פון פאך אַ קאָנדיטאָר. פון דער צווייטער זייט — דער „חבר חיים“, דער געוועזענער לאַדזשער קאַמוניסט. ביים פאַרנעמען די פלעצער האָט ער עקסטראַ זיך צוגעשאַרט צו מיר, וועלנדיק ווערן מיין שכן. האַלצמאַן ליגט אויסגעצויגן אויף דער נאַרע, פאַרלייגט גיידע הענט אונטערן קאָפּ און וויצלט זיך:

— פונדעסטוועגן זענען זיי גאַנץ גוטהאַרציקע לייט, ד' „נ. ק. וו. ד.“... זייער גאַסטפריינדלעכע... גיבן אונדז אומזיסטע באַנען... מיט אַלע באַקוועמלעכקייטן... אַפילו מיט אַן אַייגענער „אובאַרנאַיאַ“ אינטער דער נאָז... אַבי אונדז נישט צו פאַטיגירן...

אַ גאַנץ גוטמטיקער מענטש געווען, דער דאָזיקער האַלצמאַן. אינ־

דערפרי, אז ער האט דערזען ווי איך ליג בלויז מיט דער פויסט צוקאפנס, האט ער מיר געגעבן אונטערצולייגן זיינס א צווייט רעקל, וואס ער האט געהאט מיט זיך. דאס איז טאקע געווען א שטיק ישועה פאר מיין קאפ, וואס איז פון די הארטע ברעטער געווען אנגעגאסן ווי מיט בליי.

ס'איז געווארן נאכט און מיר שטייען נאך אלץ אויף אן ארט. אלע האבן זיך פארקליבן אויף די נארעס. היינטיקע נאכט וועל איך מסתמא שלאפן בעסער ווי די גאנצע צייט: האב איך דאך שוין וואס אונטערצורלייגן צוקאפנס.

און אז איך צי זיך אויס גוט אויף דער נארע, זאג איך צו האלצמאך

נען:

— כ'בין אייך זייער דאנקבאר פאר אייער חסד... ס'איז באמת א חסד של אמת... ווארום מיט וואס וועל איך אייך דא קאנען אפדאנקען?... — א גוט ווארט איז אמאל בעסער פון אלץ. — ענטפערט ער.

איך נורע זיך איין אין האלצמאנס מארינארקע און באמי זיך איינצושלאפן. אבער דער שכן פון דער אנדערער זייט — דער „חבר חיים“, — איז אומרואיק און דרייט זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער. מחמת ענגשאפט שטויסט ער זיך אלע וויילע אן און מיר און שטערט מיר איינצושלאפן. איין מאל, ביים איבערדרייען זיך האט ער שיער נישט זיין פלאץ פארלירן: זיין שכן פון יענער זייט האט זיך אינסטינקטיוו א רוק געטאן בעת-מעשה אויף „חבר חיים“ טעריטאריע. ס'איז געקומען צו א גאנצער מחלוקת. „חבר חיים“ האט גענומען פראטעסטירן קעגן דעם אנהערן שכן, צוליב וועמען זיין פלאץ איז אזוי איינגעשרומפן געווארן. בעתן דאזיקן קאנפליקט האט מען זיך דעררעדט, אז להבא זאל זיך קיינער נישט איבערדרייען „ביחידות“, נאר „בציבור“, לויט א קאמאנדע... נאר אזוי ארום וועלן אלע קענען אפהיטן די „סווערעניטעט“ פון זייערע פלע-צער אויף דער נארע...

— פארוואס שלאפט איר נישט, „חבר חיים“?

— עס נעמט מיך נישט קיין שלאף... איך טראכט און טראכט און

קאן מיר נישט שענקען...

— שלאפט, שלאפט. איצט איז שוין פארפאלן... איר וועט שוין

איצט נישט כאפן צוריק...

„חבר חיים“ פאלט ווידער אריין אין א ווידוי-טאן, ווי דאן אין גראד-

נער ארעסטאנטן-צוג. ער רעדט שטיל, פארשטיקט אליין זיין שטים.

אַבער די אויפגערגעטקייט, דער ווייטיק, שפאַרט אַרויס פון אים ווי פון אַן אויפגעפראַלטן פאַס:

— איר פאַרשטייט? ... עס טוט וויי... עס פייניקט... פאַרוואָס האָב איך עס געפּוילט פיר יאָר אין דער פּוילישער תּפּיסה? ... אַז איך טענה אויפן „דאַפּראָס“ אין „נ. ק. וו. ד.“, אַז איך בין אַן „אייגענער“, אַ קאַ-מוניסט; אַז איך בין געזעסן פאַר קאַמוניזם — ענטפּערט מען מיר, אַז איך בין געקומען אַהער זיך פאַרנעמען מיט שפּיאַנאַזש... נו, קאַן דאָס האַרץ נישט פּלאַצן? ... האָט זיך עס געלוינט? ...

— פאַר אַן אמתן אידעאַל לוינט יעדער קרבן...

— יאָ, פאַר אַן אמתן אידעאַל... מסכים... אַבער וואָס האָט מען דאָ געמאַכט פון אַזאַ שיינעם אידעאַל? ... מיט וואָס זענען זיי בעסער פון די צאַרישע זשאַנדאַרמען? פון דער אַמאַליקער „אַכראַנע“? ... צי פון די פּוילישע פאַשיסטן? ... איר פאַרשטייט מיך אַוודאי, מיין ווייטיק? ...

— יאָ, איך פאַרשטיי, אַז אייד קאַן עס ווייטאַן נאָך מער ווי מיך... פאַר מיר, אַ זייטיקן, אַ פּרעמדן פון דער קאַמוניסטישער באַוועגונג, איז די אַנטווישונג פון אַ גאַנץ אַנדערן כאַראַקטער ווי פאַר אייד... האָט איר דאָך אייער לעבן פאַרבוּדן מיט דער דאָזיקער באַוועגונג!

— איר פאַרשטייט מיך, חבר. איר פאַרשטייט מיך אויסגעצייכנט. דערפאַר טאַקע רעד איך עס מיט אייד אַזוי. נישט מיט אַלעמען קאַן מען וועגן דעם רעדן.

אין זיין פּליסטערנדיקער שטימע איז געלעגן אַזוי פּיל פּיין. פון דער נאָענט האָב איך געקאָנט באַמערקן אין דער טונקלקייט, ווי זיין געזיכט האָט זיך אַלע וויילע געקרימט ווי אין נערוועזע קאַנוולסיעס. ס'איז מיר אין דער רגע געווען באמת אַ רחמנות אויף דעם דאָזיקן ליידנדיקן מענטשן.

— באַמייט זיך איינצושלאָפן. — לייג איך אים פאַר, — די איינ-ציקע זאַך, וואָס עס בלייבט אונדז, איז — צו פאַרגעסן זיך...

— פאַרגעסן... — כאַפט ער זיך אַן אַן מיין לעצטער פּראָזע. — ווי קאַן מען זיך פאַרגעסן? — סיידין אויסשניידן דעם מוח פון קאַפּ... רק עס טראַכט זיך; צי דאָס האָט געמיינט קאַרל מאַרקס? ... צי דאָס האָט פאַרגעזען דער פּאַטער פון סאַציאַליזם? ... סאַציאַליזם איז קודם-כל ליבע; ליבע צום פּאַלק, צום מענטש! ליבע צו דעם כלל ווי צום יחיד. אַבער וואָס מאַכן „זיי“ פון די מענטשן? אַט זעט! — טוט ער אַ ווייז מיט דער האַנט

אויף די נאַרעס, — אזוי צו טרעטן דעם מענטשלעכן כבוד מיט די שטיוול! און פאַרוואָס? פאַרוועזן?...

ער האָט זיך גאַרנישט געקאַנט באַראַיקן, דער „חבר חיים“. עס האָט פון אים אַרויסגערעדט דער באַעווילהטער מענטש, דאָס אויפגעוואַכטע געוויסן... ער האָט גערעדט מיט קליינע הפסקות. אַנטשוויגן געוואָרן אויף אַ ווייל, נאָכגעטראַכט און ווידער אין מיר אַריינגערעדט. איך האָב אים מער נישט איבערגעריסן. אַפנים דאָס אויסגיסן פאַר מיר דאָס האַרץ האָט אים געבראַכט אַ געוויסע פאַרלייכטערונג.

73

פאַרשוועכטע פאַנען

אינמיטן נאַכט האָבן מיר זיך אָנגעהויבן פאַמעלעך צו וויגן אויף די נאַרעס. דער עשאַלאַן האָט זיך געלאָזט ווייטער אין וועג אַריין. איך האָב געקוקט אַנטקעגן צום קראַטן־פענצטערל. די סטאַנציע איז פאַרשוונדן. אויך די איינציקע לאַמטערנעס זענען געבליבן פון הינטן מיט זייערע פייערלעך. עס האָט אַריינגעקוקט צו אונדז אַ טונקעלע נאַכט. דוכט, אַלע זענען שוין געשלאָפן. קיינער רעדט נישט מער. מ'הערט נאָר פון אַלע זייטן אַ שנאָרכן. אויך מיין באַריידעוודיקער שכן, דער „חבר חיים“, איז אַנטשוויגן געוואָרן. גוט, וואָס ער שלאָפט. זאָל ער פאַרגעסן, דער צע־פייניקטער, אָן זיינע פיינען...

אויפגעוועקט אויף אַן אַנדער קליינער סטאַנציע האָט אונדז אַלעמען די „פּאַויערקאַ“:

אזוי וויל די „מלאכי־חבלה“ האָבן זיי זיך צעטאַנצט, די „ג. ק. וו. דיסטן“, אויפן דאָך פון דער „טיעפלושקאַ“, זוכנדיק צי מ'מאַכט נישט קיין לעכער. באלד נאָכדעם האָבן זיי אויפגעפראַלט די טיר פון וואַגאַן מיט זייער „ברוך־הבא“:

— אויפשטיין!

און ווידער די גאַנצע פראַצעדור: דאָס איבערגיין אויף איין זייט, דאָס אויסרופן ביי די נעמען אַזוי וו.

— ווהיין פארן מיר, בירגער נאטשאַליק? — פרוווט עמיץ אַ פּרעג צו טאָן.

— קיין לענינגראַד... — ענטפערט מיט חוזק דער „נ. ק. וו. דיסט“.
נאָך דער „פּאַווערקאַ“ איז שוין קיינער נישט געשלאָפּן. און ווידער האָט מען זיך צערעדט, ליגנדיק אויף די נאַרעס. אונדזער תּפּיסה אויף רעדער האָט זיך געצויגן דורך פינצטערע וועלדלעך, צווישן בערגלעך און שלאָפּנדיקע ישׁובים. זעלטן־וווּ פון אַ כאַטע האָט געוונקען אַ פייערל, וואָס האָט דערמאָנט אָן היים...

מיין שכן האַלצמאַן פּאַרט־אַרויס מיט אַ נייעם וויץ אינעם טונקעלן וואַגאַן:

— אַ מאַדנע זאַך: מיר טוען איצט צוויי זאַכן מיטאַמאַל: — מיר „זיצן“ און מיר פּאַרן...

— זאַגט בעסער: „מיר „זיצן“ און מיר ליגן“... — פּאַרריכט אים ווער דעם וויץ.

די פינצטערניש איז געוואָרן שיטערער. דאָס קראַטן־פענצטערל איז געוואָרן גרויער און גרויער. דער עשאַלאַן האָט פּאַרלאַנגזאַמט זיין לויף. דורכן פענצטערל דערזענען זיך הייזער, גאַסן. מיר פּאַרן־פּאַרביי אַ סטאַנ־ציע. מ'פּאַלט־צו מיט די קעפּ צום פענצטערל. עס דערהערן זיך אויסגע־שרייען פון אַלע זייטן:

— סטאַלבעי!

— סטאַלבעי!

דער עשאַלאַן שטעלט זיך נישט אָפּ. ער מיידט־אויס די סטאַנציע און פּאַרט ווייטער.

— מען פירט אונדז קיין רוסלאַנד!

— קיין רוסלאַנד!

פאַר אַלעמען איז עס שוין איצט קלאַר געוואָרן. עס איז אויך פאַר אַלעמען קלאַר געווען, אַז נישט „קיין לענינגראַד“ — ווי דער „נ. ק. וו. דיסט“ האָט זיך געחכמהט.

אין וואַגאַן טראָגן זיך שטימען:

— אַדיע, פּוילן!

— אַדיע, וואַרשע!

— אַדיע, גראַדנע!

— אַדיע, לאַדוש!

— ווער ווייס, צי מיר וועלן נאך אמאל אַנקוקן די היימען...
 אַ טרויער האָט אַרומגעכאַפּט די מענטשן אין וואַגאַן, גלייך ווי ערשט
 איצט וואָלט מען זיך גענומען רעכט אָפּגעבן אַ חשבון, וואָס מיט אונדז
 איז געשען. דער קראַנקער זקן ביים פענצטערל אַנטקעגן האָט זיך צעכלי-
 פעט אויפן קול. צעכליפעט זיך ווי אַ קליין קינד...

אין דעם זעלבן פרימאָרגן איז דער עשאַלאַן דורכגעפאַרן די אַלטע
 פּויליש-סאָויעטישע גרענעץ — ניעגאַריעלאַיע. דורך די קראַטן־פענצ-
 טערלעך האָבן מיר אַפילו דערזען דעם גרויסן טויער ביי דער גרענעץ, און
 אויפן טויער אַ ריזיקער טראַנספּאַרענט מיט ריזיקע אותיות: „פּראַלע-
 טאַריער פון אַלע לענדער, פאַראייניקט אייך!“... און איבערן טויער פּלאַ-
 טערט אַ רויטע פּאַן מיט דער עמבלעם פון האַמער און סערפּ.
 אַלע אין וואַגאַן שפּאַרן זיך צו די פענצטערלעך. יעדער וויל עס אַנ-
 קוקן מיט די אייגענע אויגן.

— איר זעט? — פּרעג איך דעם „חבר חיים“.

— יא, איך זע... איך זע... — ענטפּערט ער מיר שטיל, מיט אַ צי-
 טערדיקער שטים און בלאַס געוואָרענעם פנים, — איך זע... איך שעם
 זיך פאַר דער לאַזונג... איך שעם זיך פאַר דער רויטער פּאַן... פאַר דער
 פאַרשוועכטער פּאַן — — —

74

אויף סאָויעטישער ערד

ווידער אַ טאַג. ווידער אַ בלויער הימל איבער ווייטקייטן, איבער
 פעלדער און וועלדער.

מיר פאַרן שוין, הייסט עס, אויף דער סאָויעטישער ערד. איבער
 ווייסרוסלאַנד. מיר פאַרן פאַרביי איין דערפּל, אַ צווייטס, אַ דריטס. אַרע-
 מע דערפּער, קליינע פּויערישע כאַטקעס מיט שטרוי־דעכער, מיט קליינע
 פענצטערלעך, מיט פיטשינקע שייבלעך. אויף איין לאַנקע פּאַשעט אַ
 פּויערל אַ קליינע, גאַר קליינע סטאַדע בהמות. דאָס קליינע פּויערל קריכט
 אום אַ באַרוועסער אַרום זיין סטאַדע, אין אַ גרויער, לייוונטענער סער-
 מינגע און גרויסן טונקעלן שטרויענעם קאַפעליוש אויפן קאַפּ. דער פּאַס-
 טוך פאַררייסט גולמעוואַטע דעם קאַפּ צו אונדזער עשאַלאַן, ווי ער וואָלט

געווען פֿאַרחידושט: „הע, מ'פירט נייע געסט צו אונדז?“... פון די אַלע דערפער ווייעט מיט דער אַמאָליקער אַרעמקייט און דחקות. זעט אויס, אַז אויך דאָ איז נישט מקוים געוואָרן יענער שיינער חלום פון זשעראָמ־ סקיס אַ העלד וועגן „גלעזערנע הייזער“ (* — — —

אויך די יידישע שטעטלעך, וואָס מיר פֿאַרן פֿאַרביי, מאַכן אַ נעבעכ־ דיקן איינדרוק: אַלטע הילצערנע כאַטעס, טונקעלע, דורכגעפּוילטע פון רעגנס און שנייען. אויך אין די שטעטלעך וואָרפן זיך דורך שטרוי־דע־ כער. דער רוב דעכער איז מיט שינדלען. אַ סך דעכער זענען לעכערדיקע, אויסגעפּוילטע, אויסגעצופּטע. נישט מקנא צו זיין יענע איינוווינער בעת עס רעגנט אַריין. מסתמא מוזן דאָרט די פֿאַדלאַגעס דעמאָלט אויסגע־ שטעלט ווערן מיט טעפּ און מיט שיסלען...

אויף די שכנישע געסלעך פון די סטאַנציעס זעט מען יידישע דורכ־ גייער. די יידן פֿאַררייסן די קעפּ צום פֿאַרביילויפּנדיקן לאַנגן עשאַלאַן און קוקן לאַנג אונדז נאָך מיט פֿאַרווונדערונג. אויך דער „הולך“ פון די יידן איז אַ נעבעכדיקער, אַן אַרעמער. אין אַפּגעטראַגענע רעקלעך, ווער אין אַרבעט־שיך, ווער אין „טאַפּאַטשקעס“ — כמו שטעק־לאַטשן, אַלע אין היטלען, קיין איין קאַפעליוש. אַזוי פּלעגט אַמאָל אויסזען די אַרעמ־ קייט אויף דער יידישער גאַס, אין די קליינע שטעטלעך.

אַרעמע יידישע שטעטלעך פון ווייסרוסלאַנד! זעט אויס, אַז איר האָט זיך נאָך נישט געזעגנט מיטן אַלטן דלות. עס האָט נישט געענדערט אייער אויסזען אויך די נייע אַרדענונג... וואָס טוען זיי דאָ, די יידן? פון וואָס לעבן זיי? צי גייען זיי אַרום אין מאַרק שלינג און שלאַנג, ווי אַמאָל, קייענדיק אַ שטרוי פון אַ וואָגן? צי וואָרטן זיי אַפּ אַ בריוו מיט אַ פֿאַר דאַלער אויף יום־טוב פון ווייטן אַמעריקע? ... אויב זיי האָבן זיך יאָ גע־ ענדערט, „איבערגעשיכטעט“ — טאָ וווּ זענען זייערע „גליקן“? ... פֿאַר וואָס אַזוי אַרעם זייער „הולך“? אַזוי נעבעכדיק זייערע געצעלטן?...

יאָ, מיר פֿאַרן שוין אויף דער סאַויעטישער ערד. ס'איז אַנהייב אויגוסט. שניט־צייט. אויף די פעלדער אַרבעטן פּויע־ רים — די „קאַלכאַזניקעס“. מאַנסביל און ווייבער, יונג און אַלט. זיי אַר־ בעטן שטיל, שווייגנדיק, נאָר אַ טראַקטאָר רוישט פון דערווייטנס. ער ציט אַ ריזיקן קאַמביין און שערט די זאַגען. אויף אַן אַנדער פעלד לייגט

(* זע סטעפּאַן זשעראָמסקיס „פֿאַר פּרילינג“.)

מען צונויף סנאפעס. דער עשאלאן פליט פארביי און ברענגט אונדז פון אנטקעגן אנדערע דערפלעך, אנדערע פעלדער און אנדערע גרופעס פויע-רים ביי דער ארבעט.

פארוואס ארבעט מען אומעטום אזוי שטיל? פארוואס אן געזאנג? פארוואס זינגען נישט די שקצים און שיקסעס? אמאל פלעגט דאך שניט-צייט דאס פעלד פארקלינגען פון געזאנג. פארוואס זינגט נישט איצט די דארפישע יוגנט? צי איז איר פרעמד געזאנג, פרייד?... פארוואס אזא אומהיימלעכע שטילקייט אויף די סאזיעטישע פעלדער? — — —

75

דער וואגאן זינגט...

פון גרויס לאנגווייל און אומעט האט זיך אין מיטן דרינגען עמיץ אין וואגאן צעזונגען:

הוליעט, הוליעט, ביזע ווינטן,
פריי באהערשט זי וועלט — — —

— פאלש! פאלש! איר זינגט ווי א „דראַנג“...
דאָס האָט אויסגערוּפֿן איינער אַ וואַרשעווער, שיינקין, וועלכער האָט
אַמאָל, ווי ער דערציילט, געזונגען אין שניאורס כאָר.
— טאָ זינגט איר בעסער, אדרבה!
— ווייזט נאָר וואָס איר קענט!
מ'איז צו אים צוגעשטאַנען און יענער האָט זיך נישט געלאָזט לאַנג
בעטן.

און ער האָט טאַקע געיכולט, דער שיינקין: ער האָט פאַרמאַגט נישט
קיין שלעכטן באַריטאַן. קודם־כל האָט ער „געוויזן“ ווי מ'דאַרף זינגען
„הוליעט, הוליעט“. ביי דער צווייטער סטראָפֿע האָט ער געמאַכט מיט
די הענט און דיריזשירט מיטן עולם אין וואַגאָן מ'זאָל אים העלפֿן, אַלע
זאָלן מיטזינגען. און ס'איז אזעק אַ כאַר־געזאַנג מיט אַלע פיטשעווקעס.
שיינקין איז אַריין אין טראַנס און האָט גענומען לופטערן זיין גאַנצן רע־
פערטואַר. און אַ רעפערטואַר האָט ער געהאַט אַ גענוג גרויסן: די פאַפֿר־
לערסטע ייִדישע פּאַלקס־לידער, סתם לידער און אפילו אפערן־אַריעס. אַ

ספעציעלן רעפערטואר האָט ער אויך געהאַט פון לייכטע קופּלעטן. גע-
זונגענע אין פּאַרשיידענע רעוויטעאַטערן, וואַרשעווער שלאַגערס, טאַג-
גאַס א. ד. גל.

מענטשן אין וואַגאַן האָבן אים פּראַוואַצירט מיט זייער פּאַלש זיג-
גען. ווי נאָר עמיצער האָט פּאַרצויגן עפעס אַ מאַטיוו. האָט שיינקין תּיכּף
איבערגעריסן:

— לאַזט אָפּ! איר זינגט ווי אַ „דראַנג“...

מ'איז אים עקסטראַ אזוי „אונטערגעפּאַרן“, כּדי ער זאָל זינגען...

— מיין אויער קאָן עס נישט פּאַרטראַגן, אַז כ'הער זינגען פּאַלש...

— האָט ער זיך ווי פּאַרענטפּערט ביים איבעררייסן די פּאַלשע טענער.

שיינקין איז געוואָרן דער „קליר“ אין וואַגאַן. אין דאָזיקן טאַג —

און אין אַ סך ווייטערדיקע טעג... — האָט ער געבראַכט דעם עולם צו

פּאַרגעסן אַביסל אַן די צרות. שיינקין האָט זיך בעת-מעשה אַליין אויך

פּאַרגעסן און מיטגעריסן אין אַן אַנדער וועלט אויך דעם גאַנצן עולם אין

וואַגאַן.

— שיינקין קען אויך זינגען חזנות — רופּט ווער אויס.

— דערלאַנגט! פּאַדאָוואַי! — איז מען צו אים צוגעשטאַנען.

— כ'בין דערצו נישט אויפגעלייגט. — וויל ער זיך אַרויסדרייען.

אַבער דאָ איז צו אים צוגעשטאַנען דער עלטערער ייד, דער חולה

ביים פענצטערל:

— כ'בעט ענק... גיט אַ זינג „ומפּני חטאינו“...

דער גאַנצער וואַגאַן האַלט אונטער:

— „ומפּני חטאינו“!

— „ומפּני חטאינו“!

און שיינקין האָט געוויזן, אַז ער קען אויך זיין אַ חזן, אַז ער האָט

אַ פּיינעם חוש פּאַר יידישער סקאַרבאָווער נגינה. ער האָט גענומען דעם

עכטן חזנישן שטייגער:

ומפּני חטאינו גלינו מארצנו...

אוי, גלינו מארצנו...

אין וואַגאַן איז געוואָרן אַ יום-נוראימדיקע שטימונג. דער אַלטער

מאַן ביים פענצטערל האָט זיך צעכליפעט. זעט אויס, דעם אַלטנס האַרץ

איז זייער צעווייטיקט. ווי נאָר מען גיט עס אַ ריר, צעכליפעט זיך דער אַלטער.

אַז שיינקין האָט שוין געהאַלטן ביי סקאַרבאָווער נגינה, האָט ער שוין אויך דערלאָנגט אַ „כבֿקרת“, אַ „רצה“. און פון די דאָזיקע ניגונים האָט זיך שוין געבעטן אַריבערצוגיין צום לוי יצחק בערדיטשעווערס „קדיש“, צו „פרעגט די וועלט אַן אַלטע קשיא“ און צו די ניגונים פון „דיבוק“.

אחוץ סאַלאָ-נומערן האָט שיינקין צוגעקליבן פּאַסיקע נומערן פאַרן גאַנצן „אַנסאַמבל“ פון וואַגאַן. ער האָט זיך אַנידערגעשטעלט אין מיטן וואַגאַן און דיריזשירט מיט אַ לעפל.

בעתן „קאַנצערט“ אין וואַגאַן בין איך געלעגן אויף דער נאַרע ווי אַ „צוהערער“. איך האָב פון צייט צו צייט פאַרמאַכט די אויגן. כ'האַב זיך דערוען אין אַן אַנדער אַמביאַנס. עס איז פאַר מיר אויפגעגאַנגען אַ ליכטיקער זאַל, אַ יום־טובֿדיקער עולם...

און אַזוי זענען פּוילישע יידן, היימלאָזע, פאַרוואַגלטע, מיט יידיש געזאַנג געפאַרן צו דעם גרויסן עלנט, צום וויסטן גע־ונד אין די רוסישע ווייטקייטן — — —

76

ווידער די קללה: וואסער!

ס'אַראַ קללה: מ'גיט אונדז ווידער נישט קיין וואסער. נאָכן פאַר־צערטן פאַרשימלטן ברויט און דאַרע געזאַלצענע פיש האָט זיך ביי אַלע־מען צעברענט דער דורשט. כאַטש אַ גאַנצן טאַג האָט שוין קיינער היינט גאָר אין מויל נישט געהאַט. פונדעסטוועגן האָט מען נישט געפילט קיין הונגער, נאָר די גוואַלדיקע ברענעניש אין אַלע אינגעוויידן. באַוועגסט מיט דער צונג אין אַלע זייטן אין מויל, אָבער עס גע־לינגט נישט אַרויסצוברענגען אַביסל פייכטקייט, אַביסל שפייעכץ. שרייט מען ווידער:

— וואסער!

— וואסער!

אָבער אין וועג הערט דאָך קיינער נישט. די רעדער רוישן און פאַר־

טויבן די שטימען. און טאָמער הערט יאָ עמיצער פון דער וואָך, וואָס גע-
פינט זיך אין די וואָך-טורעמלעך צווישן יעדע עטלעכע וואָגאַנעס, נעמט
ער זיך נישט איבער מיט אונדזערע קולות. אָפילו אַז מיר שרייען ביים
פאַרבייפאַרן אַ דערפּל, צי אַ שטעטל, אַרן אויך נישט דער „ג. ק. וו. ד.“
אונדזערע געשרייען: דאָס זענען דאָך שוין אייגענע, סאָוויעטישע ישור-
בים... נישטאַ, הייסט עס, איצט פאַר וועמען זיך צו שעמען...

ליגט מען פאַרחלשט אויף די נאַרעס און מען שווייגט. נישטאַ ביי
קיינעם קיין כוח צו רעדן...

אויף ערגעץ אַ פונקט — ביי אַ ישוב פון געציילטע הייזער —
בלייבט דער עשאלאָן שטיין. היות ווי דאָ איז אַן אויסבויג פונעם וועג,
זעען מיר דורכן פענצטערל ווי אונדזער לאַקאָמאָטיוו נעמט אַן וואַסער
ביי אַ „וואָדאַקאַטשקאַ“. איז וויבאַלד דאָ איז פאַראַן וואַסער, האָט זיך
דער גאַנצער עשאלאָן צעליאַרעמט, ווי לויט אַן איינהייטלעכער קאָ-
מאַנדע:

— וואַסער!

— וואַסער!

— וואַסער!

פון אַלע וואָגאַנעס האָט זיך עס געטראָגן איבערן גאַנצן האַלבן בויגן,
וואָס דער ריזיקער עשאלאָן האָט פאַרמירט.

קיינער פון דרויסן האָט זיך אָבער נישט אָפגערוּפן. די שומרים —
„ג. ק. וו. ד.יסטן“ האָבן רואיק אַרומגעשפאַצירט מיט זייערע ביקסן פאַר-
ביי אונדזערע וואָגאַנעס און אָפילו די קלענסטע אַכט נישט געלייגט אויף
די געשרייען, גלייך ווי פאַר זיי וואַלט עס געווען אַ נאַטירלעכע זאַך, אַז
אַרעסטאַנטן דאַרפן שרייען...

ווייטער, אַנטקעגן אויף אַ זייטיקן „טאַר“, שטייט אַן איינצלנער,
אָפגעזונדערטער וואָגאַן. איך באַמערק, אַז אינעווייניק געפינען זיך קינ-
דער, אַ סך קינדער, יינגלעך און מיידלעך. מסתמא איז עס אַן אויספלוג
פון עפעס אַ שולע. מיין השערה ווייזט זיך באַלד אַרויס פאַר אַ ריכטיקע;
איך דערזע אויך צווישן די קינדער זיך אַרומדרייען אַ פאַר דערוואַקסענע.
אַ מאַן און אַ יונגע פרוי. זעט אויס, לערער, אינסטרוקטאָרן. אין די וואַ-
גאַנעס זעען זיך אויך טישלעך, אַרום וועלכע די קינדער זיצן, זופנדיק
עפעס פון טעפּעלעך.

אונדזערע וואָגאַנעס האָבן זיך נאָך מער צעשרייען:

— וואסער! העי קינדער!

— העי וואסער! קינדער! קינדער!

די קינדער פון אנטקעגן האָבן זיך אָפגעריסן פון די טישלעך און צו-געפאלן צו די אָפּענע פענצטער פון זייער וואַגאָן. זיי האָבן זיך פאַרקוקט צו אונדזער עשאַלאַן. אָבער די פאַר דערוואַקסענע צווישן זיי האָבן די קינדער אָפּגעצויגן פון די פענצטער און צוריק איינגעזעצט ביי די טיש-לעך. די לערערס אַליין האָבן נאָר ווי בגנבה געוואָרפן אַ קורצן בליק דורכן פענצטער...

אונדזער עולם האָט געשריען מיט די לעצטע כוחות, מיט די פאַר-טריקנטע העלדזער, מיינענדיק, אַז די „ג. ק. וו. דיסטן“ וועלן זיך דאָך פאַרשמעצן פאַר די קינדער...

אָבער אויך פאַר די קינדער האָבן זיך די „ג. ק. וו. דיסטן“ נישט פאַרשמעצט; דאָס זענען דאָך היימישע קינדער, סאָוועטישע קינדער... איז נישטאָ זיך וואָס צו שעמען פאַר זיי...

אונדזער עשאַלאַן האָט זיך צוגערוקט מיטן צווייטן לאַקאָמאָטיוו פון הינטן צו דער „וואַדאָקאָטשאַקאַ“, אַנגעטרונקען זיין אויסגעליידיקטן קו-פערנעם מאַגן און — ווייטער אין וועג אַריין.

דער „חבר חיים“ איז געלעגן נעבן מיר מיט פאַרטריקנטע ווייסלעך כע ליפן און אַרויסגעוואָרפן אָפּגעריסענע ווערטער, מיט הפסקות:
— סאָדיסטן... מעטאָדן פון פייניקער... עס פעלן זיי נאָר „ברוינע העמדער“... פאַשיסטן...

ער האָט זיך גאַרנישט געקאָנט באַרואיקן, דער „חבר חיים“. ער וואָלט גערעדט און גערעדט, געשאַטן פעך און שוועבל. אָבער עס האָט אים נעבעך קיין כוחות נישט געקלעקט און ער איז אַנטשוויגן געוואָרן. אַזוי אָפּגעשוואַכט איז ער געבליבן ליגן, ווי אַ שווער קראַנקער. און נישט נאָר ער — אַ גרויסער טייל פון די מענטשן אין וואַגאָן איז געלעגן אַזוי פאַרחלשט. דער וואַגאָן האָט געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַ פאַלאַטע פון שווער-קראַנקע אין אַ שפיטאַל...

וואַסער האָבן מיר ערשט געקריגן ביינאַכט — אויף דער סטאַנציע דזשערזשינסק, וווּ דער עשאַלאַן איז געשטאַנען זייער לאַנג. מ'האַט דאָ באַקומען צו עמער וואַסער פאַר יעדן וואַגאָן און ווידער — פאַרשימלט ברויט און אַלטע, פאַרדאַרטע, געזאַלצענע פיש.

דאָס וואַסער — צו טעפעלע אויף אַ מענטשן — האָט יעדער גלייך

אראפגעשלונגען. ס'האט זיך קיינער נישט געקאנט באהערשן און איבער-
לאזן כאטש א פאר טראפנס אויף נאכאמאל צו באנעצן דעם גומען. בלויז
דער סטארקסטע האט איבערגעלאזן — מיט כוח ממש! — אביסל ווא-
סער אין עמערל: טאקע נאר אויף א רפואה...

— נישט צופעליק האבן „זיי“ אויסגעקליבן פאר אונדז אזא שפייז...
— רעדט אין מיר ווידער אריין „חבר חיים“, וועלכער איז שוין צו זיך
געקומען נאכן טעפל וואסער... — פארדארטע ברויט און געזאלצענע פיש,
און איין מאל אין צוויי טעג א טעפעלע וואסער! ראפינירטע פייניקונג-
מעטאדן פון ערגסטן מין...

ער האט זיך צעדערשנט, דער „חבר חיים!“ ער כאפט איצט אריין...
שפעטער אדער מארגן וועט ער ווידער ליגן א מאכטלאזער און וועט
נישט קאנען די צונג איבערדרייען אין פארשמאכטן מויל...

מיר שטייען אויף א זייטיקן „טאר“. פון דערווייטנס זעען זיך
מענטשן, צו דער סטאנציע קומט אן א פאסאזשיר-צוג. נעמט אויף אביסל
מענטשן און פארט ווייטער אין זיין וועג אריין. צו אונדזער עשאלאן
לאזט מען קיין ציווילע נישט צו.

אומזיסט שרייט מען פון אונדזערע וואגאנעס:

— גראזשדאנין, גיט א פאפיראס!

— גיט צו פאררויכערן!

— גראזשדאנקא, גיט א שטיקל ברויט!

קיינער פון די ציווילע וואגט גארנישט דערנענטערן זיך צו אונדזער
עשאלאן.

שפעט אין דער נאכט האט דער עשאלאן גערירט ווייטער אין וועג
אריין. דער עולם האט זיך אויסגעלייגט אויף די נארעס צום שלאפן און
מ'איז טאקע איינגעשלאפן נאכן וואסער און נאכן ברויט. די פיש האבן
שוין טייל מורא געהאט צו עסן. צו וואס זיך אַנמאַכן א שריפה אין די
געדעריים? נישט אלע האבן אבער געקאנט ביישטיין דעם נסיון: פאראן
דען עפעס אַנדערש צום עסן? טאקע שאַרף — אבער עס פארטרייבט בע-
סער דעם הונגער...

מ'איז איינגעשלאפן ווי יענע נאכט נאר ביו „פאווערקא“: דאס איז
געווען ערגעץ אויף א קליינער סטאנציע, ווו דער עשאלאן איז געשטאנען
א געוויסע צייט. די „מלאכיי-חבלה“ זענען אריינגעקומען אין וואגאן מיט
זייער אליאָרם:

— אויפשטיין! פאָויערקאָ!

נאָך דעם האָט שוין נישט גענומען קיין שלאָף און דער עולם האָט זיך צערעדט:

— צו אַלדי רוחות! — הערט זיך אַ שטים פון עמיצן אינעם חושך, פונקט מיך איבערגעריסן אינמיטן אַ טייערן חלום: כ'האָב פונקט גע'האַלטן אין רעדן מיט מיין פרוי וועגן איינאַרדענען די „אוראָדזשינעס“ (געבוירן־טאָג) פון מיין בן־יחידל... די פרוי האָט אויסגערעכנט וועמען אַלץ זי האָט בדעה צו פאַרבעטן... דאָן האָט זי מיט מיר גענומען דיסקורסירן צי מען זאָל מאַכן בלויו אַ טיי מיט זיסע זאַכן, אָדער אַ „קאַלאַציע“ (אָוונט־ברויט)... איך האָב געהאַלטן פון אַן אָוונט־ברויט, מיט עוף, מיט בוליאָן, מיט מערעלעך, מיט קאַמפּאַט... און זי האָט געטענהט, אַז ס'איז שווער פאַר איר זיך אונטערצונעמען אַזאַ מין „פּאַדריאַד“; אַז גענוג איז אַ טיי מיט זיסוואַרג און פרוכט... און אין מיטן אַט דעם שמועס — „ווסטאַט!“... פשיאַ קרעוו!...

— אַ שאַד, אַ שאַד — רופט זיך ווער אָפּ — איר האָט דאָך געקאַנט אראָפּנעמען פון טיש אַביסל כיבוד פאַר אונדז דאָ אין וואַגאַן...
— אָבער צו אַלדי רוחות! פאַרוואָס קומען זיי נישט מיט דער „פּאַר־ויערקאָ“ בייטאַג? — הערט זיך אַ טענה.

און אויף דער טענה קומט אין דער פינצטער אַן ענטפּער:
— דאָס גיבן „זיי“ אונדז אַפנים צו פילן, אַז מיר זענען נישט אין קיין פענסיאָן, וווּ עס ליגן טעפיכער אויף דער פּאַדלאַגע, כדי חלילה נישט אויפצוועקן די געסט...
— דער אמתער טעם פון די ביינאַכטיקע רעוויזיעס, — איז עמי' צער אַנדערש מסביר, — איז דער, וואָס ביינאַכט קאָן מען אַנטלויפן.

— חכם פון „מה נשתנה!“ אַנטלויפן... וווּ און ווי אַזוי? אַז אַפילו אַ ראַזירמעסערל האָבן „זיי“ צוגענומען. אפשר קאַנט איר מיט די נעגל מאַכן אַ לאַך אין וואַנט? צי אין דער פּאַדלאַגע? אפשר מיט די ציין וועט איר אויסבייסן דעם דאָך?

— אדרבה, זאָגט זשע איר מחמת וואָס די ביינאַכטיקע רעוויזיעס?
— פּראַסט און פשוט: כדי אונדז צו פייניקן. כדי זיך איבער אונדז צו „איזדיקעווען“...
לאַנג האָט מען זיך אַזוי איבערגעוואַרפן פון נאַרע צו נאַרע מיט רייד, מיט אַמפּערייען און אַמאָל אויך מיט שטעך־ווערטער, ווען עמיצער

האָט זיך דערפילט פון וועמען אָנגעגריפן. דער עשאַלאַן איז געגאַנגען ווייטער מיט זיין געוויינלעכן ריטם, וויגנדיק אונדז צום שלאָף, וואָס איז נאָר צו געציילטע, מער גליקלעכע געקומען...

77

א טאָג אויף מינסקער וואַקואַל

אין מיטן טאָג זענען מיר אָנגעקומען אין דעם אַמאָל יידישעלעכן מינסק. ווי עס זעט איצט אויס די גרעסטע שטאָט אין ווייסרוסלאַנד ווייס איך נישט. אַזוי יידישעלעך ווי אַמאָל זיכער נישט... ווען איך וואָלט זיך געקאָנט אַראָפּפאַפן אין שטאָט אַריין! אָבער די פאַרריגלטע טיר! דאָס קראַטן־פּענצטערל!...

עס קומט מיר אויפן זינען: דער מינסקער „אַקטאַבער“... פאַראַן דאָך דאָ יידישע קאַלעגן־שרייבער... אפשר איז שוין אויך דאָ צוריק פון ביאָ־ליסטאָק זעליק אַקסעלראַד... ווען אַקסעלראַד ווייס, אַז איך געפין זיך דאָ אין אַן עשאַלאַן! ער וואָלט זיכער געהאַט גרויס צער; אָבער קומען צו מיר צום וואַקואַל וואָלט ער מורא געהאַט... אין אַן אַנדער לאַנד און אין אַנדערע באַדינגונגען וואָלט איך זיכער זיך באַמיט דורך עמיצן געבן צו וויסן אַ קאַלעגע. יענער וואָלט דאָך אַלץ געטאָן מיך צו ראַטעווען... פּדיון שבויים... אָבער דאָ... איך טאָר אַפילו פאַר קיינעם קיין פיפּס נישט טאָן, אַז איך קען אַ זעליק אַקסעלראַד... מיר וואָלט עס קיין טובה נישט געטאָן און יענעם וואָלט עס געקאָנט טאָן די גרעסטע רעה...
אונדזער עשאַלאַן שטייט פאַררוקט אויף אַ ווייטן „טאָר“, אָבער מיר זעען פון דער ווייטנס די וואַקואַל־געביידע, די באַוועגונג פון מענטשן אויף דעם פּעראָן, אַ היפשע באַוועגונג. אַ צוג קומט, אַ צוג גייט אָפּ. אַ געמיש פון ציווילע און מיליטערייט. דער אַלגעמיינער אויסזען פון די מענטשן אַ גרויער. זייער באַשיידן אָנגעטאָן. מ'זעט אַלץ מענטשן אין היטלען אָדער מיט בלויע קעפּ. אויך דאָ צווישן די אַלע פּאַסאַזשירן — קיין איין קאַפעליוש!

אויך אין מינסק האָט מען אַרויסגערופן אונדזער סטאַראַסטאַ מיטן עמער. זעט אויס, אַז אינגאַנצן אויסגיין פון דורשט לאַזט מען אונדז נישט... מסתמא דאַרף מען אונדז נאָך צו עפּעס האַבן...

דאָס מאָל האָט מען דאָס וואַסער פאַרטיילט מיט מער חשובון. קיין גאַנץ טעפל וואַסער פאַר איין מאָל האָט מען שוין איצט קיינעם נישט גע- געבן, נאָר צו האַלבע. עס האָט געמוזט בלייבן אַ העלפט אויף נאָך אַ צע- טיילונג. אַזוי האָט געפאָדערט די ערנסטקייט פון דער שעה!... אַלע אין וואַגאַן האָבן מסכים געווען אויף דער דאָזיקער שפּאַרזאַמקייט און קיי- נער האָט נישט פּראָטעסטירט.

אַן אויסנאַם האָט מען נאָר געמאַכט פאַר דעם קראַנקן ייד ביים פענצטערל. יענער האָט שוין קוים מיט דער נשמה געפאַכעט און מען האָט אים פון צייט צו צייט געמוזט מינטערן מיט אַ שלוק וואַסער.

איך גיי צו צום דאָזיקן אַלטיטשקן און פאַרפיר מיט אים אַ שמועס.

— פאַרוואָס, פעטערל, האָט מען אייך אַרעסטירט?

— געוואָלט צוריקפאַרן צו מיין טאַכטער קיין וואַרשע. נו, האָב איך

מיך פאַרשריבן. נו, מילא, איר ווייסט דאָך...

— יאָ, יאָ, איך ווייס. זענט איר אַ וואַרשעווער?

— אַודאי אַ וואַרשעווער. פון דער שמאַלער מילע. דער רוח האָט

מיך אָנגעטראָגן אַוועקצופאַרן פון וואַרשע...

— איר האָט געשמוגלט די גרענעץ?

— ווער געשמוגלט! וואָס געשמוגלט! כ'בין געפאַרן קיין ביאַליס-

טאָק מיט דער באַן, נאָך פאַר דער מלחמה. דעם 15טן אויגוסט. איר פאַר- שטייט?

— צו וועמען זענט איר עס געפאַרן?

— צו אַ זון. כ'האָב געהאַט אין ביאַליסטאָק אַן אויסגעגעבענעם

זון. נו, איז נאָכדעם געשען דאָס אומגליק און מ'האַט אים אַרויסגע-

פירט... אין מיטן דער נאַכט האָבן „זיי“ אים פון בעט אַרויסגענומען. די „באַלשעוויקעס“...

— פאַרוואָס און פאַרווען?

— אַ קשיא פאַרוואָס? אַ פאַבריקאַנט געווען... די דירה האָבן „זיי“

צוגענומען... מיין שוור מיטן קינד איז אַוועק צו איר משפּחה אין אַ

שטעטל... נו, איז ווו זשע וועל איך מיך אַרומוואַלגען אין ביאַליסטאָק?

געהערט, אַז מען פאַרשרייבט קיין וואַרשע, בין איך אויך געאַנגען אין „זייער“ קאַמיטעט און האָב זיך אויך פאַרשריבן...

— יאָ, קלאַר...

— זאָגט מיר, פאַניעלעבן, אפשר ווייסט איר ווהיין מען פירט עס

אונדז? — פרעגט ער מיך צום סוף, — איר פאַרשטייט דאָך בעסער פון מיר.

— נישטאָ היינט קיין חכמים. אדרבה, איך זע, איר דאוונט אַלע טאָג... אפשר ווייס דער רבובו של עולם...
דער ייד האָט זיך צעכליפעט. זיין כליפּעריי איז באַלד איבערגע-
גאַנגען אין אַ שווער פאַרהוסטן זיך.

— באַרואיקט זיך, ר' ייד. נישט שיין פאַר אַ מאַנסביל...
אַז ער האָט זיך אַביסל באַרואיקט האָט ער ווייטער גערעדט:
— כ'בין קראַנק... כ'פיל, כ'וועל עס נישט אויסהאַלטן... כ'בעט ענק,
טאַמער... טאַמער שטאַרב איך, גיט צו וויסן מיין טאַכטער אין וואַרשע...
זי וויינט אויף דער שמאַלער מילע 18... גרינבערג הייסט זי פון מאַן...
כ'בעט ענק...

— ווייס איך וואָס... איר וועט נאָך אַליין זיין ביי אייער טאַכ-
טער... — באַרואיק איך דעם אַלטן.

— גאַט ווייס... עס גלויבט זיך נישט...
דער ייד האָט זיך ווידער פאַרקייכט אין אַ שווערן הוסט. זיין פנים
איז בעת-מעשה אַזש בלוי געוואָרן און אַ שווייס האָט אַרויסגעשלאָגן
אויף זיין פנים.

— גיט אַביסעלע וואַסער פאַרן קראַנקן! — בעט איך ביים סטאַ-
ראַסטאַ.

כ'האַב אים אונטערגעטראָגן אַ קליינעם שלוק וואַסער צו די פאַר-
שמאַכטע ליפן. ער האָט קוים געקאַנט אַראַפּשלינגען. די קעל איז ביי אים
ווי פאַרלייגט געווען. דער חולה איז קוים צו זיך געקומען.

— ליגט, רואיק, ר' ייד, און טראַכט נישט אַריין... עס וועט נאָך
גוט זיין...

כ'בין אַרויפגעקראַכן אויף מיין אַנטקעגנאיבערדיקער נאַרע און
אַרויסגעקוקט דורכן פענצטערל. ביי די שינעס אַנטקעגן אַרבעט אַ גרופע
אַרבעטער. מענער און פרויען. זיי שרויפן די שינעס, פאַרריכטן די שפאַלן,
קלאַפן מיט האַמערס. אויך די פרויען אַרבעטן גלייך ווי די מענער. אויך
זיי גייען אין „ספעצאַווקעס“: אין פאַרפעצטע, ברודיקע בלוזן און היזן,
אין גרויסע אַרבעטס-שיך. אַנדערע אין שטיוול. די פנימער ביי די פרויען
פאַרשוואַרצטע, ווי ביי מולאַטקעס. ווען נישט די האָר פון אונטער זייע-
רע בערעטן, וואַלט שווער געווען צו דערקענען, אַז דאָס זענען פרויען.

איך זייערע בלאַטיקע הענט האַלטן זיי פונקט אַזעלכע שווערע האַמערס ווי די מאַנסביל און קלאַפּן און מייסטרעווען אויך אַזוי ווי די מאַנסביל. „יאָ, — טראַכט איך, — פרויען זענען דאָ גלייכבאַרעכער... טיקט... זיי קלאַפּן מיט די שווערע האַמערס גלייך ווי די מענער... אַבער צי האָבן טאַקע די דאָזיקע פרויען — די צאַרטע פרויען — גע- גאַרט נאָך אַזאָ גלייכבאַרעכטיקונג? צי זענען זיי גליקלעך דער- פון?“ — — —

ווי גערן וואַלט איך געכאַפט אַ שמועס מיט אַט אַזאַ פרוי! אַז איך וועל זי אַ רוף טאָן, וועט זי דען נישט מורא האָבן צוצוגיין? צי וועט זי דען דער שומר ביי די וואַגאַנעס צולאָזן נאָענט? איבעריקנס, איר ענטפער ווייס איך אליין אַזוי אויך. כּיבין זיך קלאָר משער איר „גליק“...

— טאַוואַרישטש! גיב צו פאַררויכערן! — האָט עמיץ פון אונדזער שכנישן וואַגאַן אַ רוף געטאָן צו די אַרבעטער פון אַנטקעגן. אַלע אַרבעטער האָבן אויסגעדרייט די קעפּ צו אונדזערע וואַגאַנעס. — טאַוואַרישטש, גיט צו פאַררויכערן! אַ פאַר פון די אַרבעטער האָבן געמאַכט אַ צייכן מיט די הענט און געדריקט מיט די אַקסלען: ס'האַט געהייסן: „ניעלזיאָ“... (מ'טאָר נישט). זיי וואַלטן געגעבן צו פאַררויכערן, נאָר מ'קאָן נישט... באַלד טאַקע וואַקסט אויס אונטער אונדזערע וואַגאַנעס אַ „ני. ק. וו. דיסט“, וועלכער צעבייזערט זיך: — אונדאָדי בליאַד! (גיי אַוועק, דו זונה!).

ער האָט אונטערגעהויבן די ביקס און געטריבן די אַרעסטאַנטן פון די פענצטערלעך. די אַרבעטער אַנטקעגן האָבן זיך געכאַפט צו זייערע האַמערס, ווי זיי וואַלטן די סצענע גאַרנישט באַמערקט. — צי זענען מיר טאַקע פאַרברעכער?... האָבן מיר עס טאַקע פאַר- דינט?... — פרעג איך דעם „חבר חיים“, וועלכער ליגט כּסדר אַן אַפּאַ- טישער אויף דער נאַרע.

— „זיי“ זענען די פאַרברעכער! — רופט ער אויס אַן אויפגערעג- טער, — „זיי“ אַלעמען וואַלט איך געשטעלט פאַר אַ פּאַלקס-טריבונאַל... אַט קוקט אַן אַ „פאַרברעכער“... — טייטלט ער מיט אַ פינגער צום קראַנקן זקן ביים פענצטערל קעגנאיבער. ס'איז געוואָרן שפעט אין אַוונט. די אַרבעטער אַנטקעגן זענען שוין

נישטאָ. נאָך דער שווערער פּראַצע זענען זיי אַוועק צו זייערע היימען.
 צי האָבן זיי כאַטש אַ זאַטן מאָלצייט אין שטוב? ... צי האָבן זיי כאַטש
 אַ געמיטלעכע, ליכטיקע היים? ... ווער ווייס...
 ביי די אַלע שינעס אַרום אונדזער עשאַלאַן איז געוואָרן אַ פּוסט-
 קייט. בלויז אין דער ווייטנס ביים וואַקזאַל דרייען זיך נאָך אום מענטשן.
 דאָס וואַרטן אַפנים פאַסאַזשירן אויף אַ צוג.
 אַ גליקלעכע סטאַנציע פאַר אונדז מינסק; באַגינען עפנט זיך די טיר
 פון אונדזער וואַגאַן און מען הייסט ווידער דעם סטאַראַסטאַ אַרויסקור-
 מען מיטן עמער. דאָס מאָל ברענגט ער נישט קיין וואַסער, נאָר „קיפּיאַ-
 טאַק“. דער עולם דערפרייט זיך און מ'שפּרינגט אויף פון די נאַרעס.
 שוין לאַנג, לאַנג נישט געהאַט קיין וואַרעמס אין די קישקעס. יעדער
 האָט באַקומען אַ פּול טעפעלע און יעדער האָט זיך געקוויקט מיט דער
 הייסער פליסיקייט. דאָס קאַכעדיקע וואַסער איז געווען ווי אַ באַלזאַם
 פאַר די אינגעשרומפּענע געדערים.

78

דורך די ווייסרוסישע פליינען

אינדערפרי האָט אונדזער עשאַלאַן ווייטער געשניטן דעם וועג דורך
 די ווייסרוסישע פליינען, דורך פעלדער, דורך בעריאַזעווע וועלדלעך.
 ווידער אַ בלויזער הימל איבער גאַטס פרייער וועלט. ווידער אַ זון,
 וואָס שטראַלט און וואַרעמט אַזוי פריידיק, אַזוי טרייסטנדיק. אָבער דורך
 אונדזערע פיטשינקע קראַטן-פענצטערלעך דערגייט זי נישט צו אונדז. אי-
 רע שטראַלן פאַלן נישט אויף אונדזערע אַלעמענס אויסגעבלייכטע, אויס-
 געגעלטע, פאַרוואַקסענע פנימער... אַלע פנימער אין „טיעפלושאַקאַ“ האָבן
 אַ וואַקס-קאַליר און עס בעט זיך — אַביסעלע זון, אַביסעלע זון!
 נאָכן „קיפּיאַטאַק“ איז ווידער געקומען — הונגער! פון דעם ברויט,
 וואָס מען האָט באַקומען צוגעטיילט אין דזשערזשינסק, איז שוין ביי קיי-
 נעם קיין זכר נישט געבליבן. ביי יעדער סטאַנציע, ווו דער עשאַלאַן האָט
 זיך אַביסל פאַרהאַלטן, האָט מען פון אַלע וואַגאַנעס געליאַרעמט:

— ברויט!

— ברויט!

אָבער קיינער פון די „נ. ק. וו. דיסטן“ האָט זיך נישט אָפגערוּפן. אויף איין סטאַנציע האָט איינער פון זיי אונטער אונדזער וואַגאַן באַ-וויליקט אַ וואַרף צו טאָן:

— דערווייל קומט אייך נישט... ליאַרעמט נישט...

אַזוי דעם גאַנצן טאָג. אומעטום האָבן זיך אונדזערע קולות געטראָגן; אָבער אין ערגעץ האָבן זיך די געשרייען נישט אָנגעשלאָגן אָן די „נ. ק. וו. דישע“ הערצער... אַפילו אין באַריסאָוו, אַ גרעסערע סטאַנציע, ווו דער עשאַלאָן איז געשטאַנען העכער אַ שעה צייט, האָט מען נישט באַקו-מען נישט קיין ברויט און נישט קיין וואַסער... „דערווייל קומט אייך נישט“...

מיט אונדזער הונגער און דורשט זענען מיר אַזוי אָנגעקומען קיין

אַ ר ש אַ.

אין אַרשאַ זענען מיר לאַנג געשטאַנען. גאַנצענע שעהען. דאָ האָט מען געטוישט די לאַקאָמאָטיוון. דאָ האָבן באַן-אַרבעטער קאַנטראָלירט מיט זייערע העמערלעך די רעדער אונטער אונדזערע וואַגאַנעס. דאָ האָבן מיר לסוף — נאָך לאַנגע גוואַלדן „סאַלאַ“ און אין „כאַרן“... — באַקומען אונדזער צוטיילונג שפייז און וואַסער. שפייז ווי ביז אַהער: אַלט ברויט און די שוין גוט באַקאַנטע פאַרשאַלטענע „ריבאַ“ (פיש). מענטשן אין וואַגאַן האָבן די פיש שוין נישט גערן גענומען. דער סטאַראַסטאַ האָט זיי אַנידערגעלייגט אויף דער פּאָדלאַגע און אויסגערופן, אַז ווער עס וויל, קאָן נעמען די „ריבאַ“ וויפל זיין האַרץ גלוסט. נישט איין פיש האָט מען אַרויסגעשמיסן דורכן פענצטערל: אפשר וועט זיך דערבאַרעמען אויף זיי אַ פאַרבייגייענדיקער חזיר... מיר האָבן שוין געהאַט גענוג ברענעניש, די שריפה אין די געדערים...

אַרויסגעפאַרן פון אַרשאַ איז מען אין מיטן נאַכט. ס'איז שוין גע-ווען נאָך „פּאַויערקאַ“. נאָכן ברויט און וואַסער איז מען רואיקער גע-שלאָפן.

אין דער פרי האָט מען דורכן פענצטערל געזען נייע לאַנדשאַפטן. נייע פרעמדע ישובים. אַלץ האָט פאַרבייגעשוועבט ווי אויף אַן עקראַן. אויף דער דאָזיקער טראַסע טרעפן מיר אַ זאָך, וואָס רופט אַרויס אונדזער אַלעמענס פאַרווונדערונג: פון אַנטקעגן קומען אָן און ציען אין דער ריכטונג צו דער פּוילישער גרענעץ, פון וואַנען מיר קומען. — רי-זיקע עשאַלאָנען מיט אַמוניציע: האַרמאַטן, טאַנקן, פּולעמיאַטן... צו

וועלכן ציל גייען זיי אהין? קעגן וועמען? פוילן גופא איז דאך שוין „דער“ ליידיקט“... ביידע שותפים האָבן זיך דאָך שוין מיט פוילן איינגעטיילט... ליטע איז דאָך שוין אויך „באַפרייט“ און די סאָויעטן זיצן דאָך שוין אין ווילנע און קאָוונע פעסט אויפן זאַטל... איז קעגן וועמען גרייט מען זיך ווידער?...?

איינער אַ לאַדזשער ווענדט זיך מיט אַ שטאַך צום „חבר חיים“:
— זאָגט נאָר, חבר, איר מוזט דאָך וויסן... איר זענט דאָך אַ „הייִ-מישער“... קעגן וועמען פירט מען דאָס די דאָזיקע כלים?...
„חבר חיים“ פילט זיך געטראָפן און ענטפערט נישט.
— אפשר געפינט זיך אויף דער מאַפע נאָך אַ פאַרבאַרגן לענדל, וואָס מען דאַרף „באַפרייען“?...?

דאָס האָט באַמערקט מיין פערטער שכן פון רעכטס, צום פענצטערל, אַ בריסקער, אַ מיטליעריקער קאַרפּולענטער פאַרשוין. דער איינציקער נישט־פליט אין אונדזער וואַגאָן. אים האָט מען אַרעסטירט ווי אַ „בורזשוי“ און ציוניסט, ווי אַן אַקטיוון מיטגליד פון די רעכטע „פּועלי־ציון“ אין בריסק. אויף די „דאָפּראָסן“ אין „נ. ק. וו. ד.“, דערציילט ער, האָט מען אים פאַרגעוואָרפן אַז ער האָט „פאַרפינצטערט די מוחות פון די אַרבעטער מיט זיינע רעאַקציאָנערע אידייען“..

די פּראָגע האָבן מיר אין וואַגאָן בשום אופן נישט געקאָנט לעזן: קעגן וועמען? קעגן וועמען די האַרמאַטן? די טאַנקן?...? אין סמאָלענסק שטעלט זיך אַפּ אונדזער עשאַלאַן פּונקט ביי אַ צווייטן עשאַלאַן, וואָס איז דאָ פון פריער געשטאַנען. אינגאַנצן אַ פיר־פינף „טאַרן“ האָבן אונדז אָפּגעטיילט.
מ'קוקט אַרויס דורך די פענצטערלעך — אייגענע! היימישע, פּויל־לישע יידן!

- עס הייבט זיך אָן אַן איבעררופן:
- פון וואַנען פירט מען אייך?
- פון בריסק!
- און אייך פון וואַנען?
- פון ביאַליסטאָק!
- פאַראַן ביי אייך וואַרשעווער?
- און לאַדזשער?
- און קראָקעווער?

— פאַראַן. פאַראַן!
 — העי, לובלינער!
 — אפשר איז פאַראַן ביי אייך איינער גרינבלאַט?
 — פרידמאַן! פרידמאַן! ווי זשע גייט אייך דער וועג?
 — וווהין פירט מען אונדז? אפשר ווייסט איר וווהין?
 — קיין זאַקאַפּאַנע... מיר זענען „זאַקאַפּאַני“ (*).
 די „נ. ק. וו. דיסטן“ פון ביידע עשאַלאַנען האָבן געהאַט אַ שווער
 שטיקל אַרבעט; זיי האָבן געהאַלטן אין איין טרייבן מיט די שטיקעס פון
 די פענצטערלעך; האָבן זיך אָבער בשום אופן קיין עצה נישט געקאַנט
 געבן. דאָס איבעררופן זיך איז געגאַנגען לענגאויס די עשאַלאַנען. אויב
 מ'האַט זיך צוריקגעצויגן פון די סאַמע פענצטערלעך, האָט מען זיך פון
 אביסל טיפער איבערגעשריען.
 — און ווי קאַרמעט מען אייך, יידן?
 — ברויט מיט „ריבאַ“... מיט האַרץ־ברענעניש...
 — און וואָסער גיט מען אייך צו לעשן די שריפה?..
 — אַז ברענען זאָלן „זיי“...
 אין מיטן האָט יענער עשאַלאַן גענומען רירן. אַ פאַכען פון הענט:
 — צום ווידערזען ביי די „ווייסע בערן“...
 אַלע האָבן זיך געוואָרפן צו די פענצטערלעך. יעדער איינער האָט
 געזוכט אין די פאַרבייפאַרנדיקע וואַגאַנעס אַ באַקאַנט פנים.
 — שלום, יידן!
 — שלום!
 די לעצטע וואַגאַנעס פאַרשווינדן. אין אַ האַלבע שעה אַרום לערך
 איז אויך אונדזער עשאַלאַן אַוועק אין דער זעלבער ריכטונג.
 אַז מיר זענען ביינאַכט געשטאַנען אין וויאַזמאַ און צומאַרגנס ביי־
 טאַג אין מאַזשאַיסק, האָבן אַלע זיך געשטויסן צו די פענצטערלעך; מ'האַט
 געזוכט דעם נעכטיקן עשאַלאַן. אָבער ס'איז פון אים קיין זכר נישט גע-
 ווען. אַדער ער איז אַוועק אין אַן אַנדער ריכטונג, אַדער ער האָט ווייט
 אַוואַנסירט אין זעלבן וועג, וואָס מיר פאַרן.
 לויט די אויסרעכענונגען פון די „זאַכענער“ אין וואַגאַן, פאַרן מיר

(* אַ וואַרט־שפּיל: זאַקאַפּאַנע — אַ באַרג־קוראַרט אין פּוילן און „זאַקאַפּאַני“ מיינט אויך באַגראָבן...)

אין דער ריכטונג צו מאַסקווע. אַלע זענען געווען געשפּאַנט אַנצוקוקן כאַטש פון דער ווייטנס, כאַטש דורכן קראַטן־פענצטערל די סאָויעטישע רעזידענץ, דעם זיך־אַרט פון די נייע מושלים, די „וועלט־באַפּרייער“... אַבער עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז מאַסקווע איז פון אונדזער דירעקטן מאַרשרוט אויסגעמיטן געוואָרן דורך אַ זייטיקן וועג.

ס'איז פאַרט נישט באַקוועם צו „פאַראַדירן“ מיט אַזעלכע עשאַלאַגען אין דער קרוין־שטאַט, וווּ עס זענען פאַראַן צופיל פרעמדע אויגן... אַז דאָס איז טאַקע אַזוי האָבן מיר זיך איבערצייגט בעת מיר זענען צוגעקור מען צו דער סטאַנציע זאַגאַרסק — שוין נאָך מאַסקווע.

— אַ שאַד, אַ שאַד, נישט געזען מאַסקווע... — האָט זיך ווער אָפֿ־גערופּן מיט באַדויערונג.

— וואָס'י? — ענטפּערט יענעם דער בריסקער „פע־צעק“, — איר האָט געוואַלט שיקן אַ דעלעגאַציע אין קרעמל וועגן „קיפּיאַטאַק“?...

79

„סצענעס“ אין וואַגאַן

אין אונדזער וואַגאַן האָבן זיך אַנגעהויבן מחלוקתן און „סצענעס“. און געשען איז עס איבער דעם, וואָס אַ גרויסער טייל פון די „פּאַסאַזשירן“ איז קראַנק געוואָרן אויף די מאַגנס. און נישט קיין חידוש: דער הונד גער, דער כסדרדיקער דורשט, די אַלטע געזאַלצענע דאַרע פיש, דאָס ברויט אַמאָל פאַרשימלט, אַמאָל ווידער — צו פּריש, וואָסערדיק און ליי־מיק, דאָס קאַרגע ביסל רויע וואָסער, וואָס מען באַקומט אַמאָל אויף אַ סטאַנציע ווער ווייס פון וואָס פאַר אַ פּלומפּן, צי פּרימיטיווע ברונימס, — דאָס אַלץ מוז סוף־כל־סוף אַנמאַכן אַ צרה אין די געדעריים...

מענטשן זענען כסדר געזעסן איבער דעם לאַך אויף דער פּאַדלאַגע... איינע נאָך די אַנדערע, איינע נאָך די אַנדערע. איינער האָט זיך אויפּגע־הויבן, דער אַנדערער האָט זיך אַראַפּגעזעצט. די לופט איז צוליב דעם געווען פאַרסמט פון שלעכטע ריחות, פון מיאַזמען, מ'איז געלעגן אויף די נאַרעס אין איבלעניש.

אין וואַגאַן האָבן זיך געטראָגן „געשמאַקע“ וויצן איבער די קראַנ־קע מאַגנס.

— העי דארטן! — שרייט איינער צו א זיצנדיקן איבער דעם לאך,
 — אן קולות וברקים...
 אן אנדער „בת־קול“:
 — העי דארטן! מאכט עס גיכער... שלאפט גיכער, מ'דארף האבן
 די קישן... איר זעט נישט, אז מ'שטייט אין „אטשערעד“...
 און נאך א „וויצלער“:
 — העי חבר, גענוג מיט אייערע „פערפומען“...
 אדער איינער אן אומגעדולדיקער, שוין מיט אפגעקעפלטע הויזן,
 בעט זיך רחמים ביי א זיצנדיקן איבערן לאך:
 — טאמער וואלט איר מיך אויך צוגעלאזט צום „פסוק“?...
 אמאל פלעגט עס קומען צו שארפע אינצידענטן און קריגערייען:
 דער פלאץ ארום לאך פלעגט דורך די מאגן־קראנקע פארשמוציקט ווערן.
 דער סטאראסטא פלעגט פאדערן פון זיי, אז זיי זאלן אויפרימען. פלעגן
 די קראנקע ארויפלייגן די שולד איינער אויפן אנדערן.
 — איך טרעף אריין גלייך אין לאך אריין... — פארויכערט איינער.
 — אזא בריה זענט איר! — מישט זיך אריין אן אנדער קראנקער,
 — גארנישט געוואוסט, אז איר זענט אזא „פאכמאן“...
 עס ווערן געלאזט אין גאנג נאך אנדערע „פערלדיקע“ רייד אין דער
 מחלוקת. דער סוף איז, אז דער סטאראסטא, מיט דער צושטימונג פון
 דער מערהייט אין וואגאן, פסקנען פה אחד, אז אלע מאגן־קראנקע מוזן
 קאלעקטיוו רייניקן די „אובארנאיא“. אלע מוזן זיי זיך איינטיילן לויט
 א ריי און מיטן ספעציעלן בעזימל דערפילן זייער „חוב“... דערביי איז
 געמאלדן געווארן — אויפן אדרעס פון די עקשנים — אז ווער עס וועט
 זיך נישט אונטערווארפן, וועט בכלל מער נישט צוגעלאזט ווערן צום
 לאך.
 דער סטאראסטא האט עס דערקלערט און געווארנט אין זיין „סטיל“:
 — ווער עס וועט נישט פאלגן, יענער מעג זיך באצייטנס צוגרייטן
 פרישע „תחתונים“... געדענקט עס!
 קיין גרויסן „נחת“ האט מען שוין די גאנצע צייט נישט געהאט פון
 די מאגן־קראנקע — נישט פון זייער באשמוצן און נישט פון זייער שפע-
 טערדיקן רייניקן; די מיאזמען זענען געווארן די סטאבילע באגלייטער
 אין אונדזער לאנגן, יסורימפולן וועג...

80

סאָוועטישע שטעט דורכן פענצטער

אזוי זענען פאַרבייגעגאַנגען מעת־לעתן גאַנצע.

אונדזער עשאלאָן שלענגלט זיך דורך יאַראַסלאָוול. מיר פאַרן דורך דעם סאַמע מיטן שטאַט. יאַראַסלאָוול קוקט צו אונדז מיט הויכע פאַ־בריקקווימענס. כמעט אַלע רויכערן. אַן אינדוסטריע־צענטער. פון טייל געביידעס — מסתמא מוניציפאַלע — פלאַטערן רויטע פאַנען, אַ סך רוי־טע פאַנען. צי ווערן די דאָזיקע פאַנען נישט פאַרשעמט, ווען עס פאַרן פאַרביי אַזעלכע עשאלאָנען ווי אונדזערע?... צי ווערן זיי נישט נאָך מער רויט — פאַר הרפה?...

אזוי זענען פאַרבייגעגאַנגען מעת־לעתן גאַנצע. איין טאַג איז געווען אַ קאַפּיע פון אַנדערן. יעדן טאַג די זעלביקע פלאַגעניש, דער זעלביקער דורשט. אַמאָל האָט מען געשפּירט בלויז הונגער, אַמאָל דורשט און אַמאָל ווידער — ביידע צוזאַמען. אַמאָל האָט מען אויף די סטאַנציעס געשריען: „ברויט!“ אַמאָל — „וואַסער!“ דער צוג פלעגט שטיין ביי סטאַנציעס מיט פלומפן, מיט ברונעמער, אָבער קיין וואַסער האָט מען נישט געגעבן. און איבער אַלעמען, תמיד אין דער לופט פון דער „טיעפּלושקאַ“ — די מיאַזמען...

וועהן מען פירט אונדז האָט נאָך אַלץ קיינער נישט געוואוסט. נאָך קאַסטראַמאַ און גאַליטש האָט מען זיך ווידער גענומען צו השערות. זאָגט איינער: „סיביר“, אַ צווייטער: „ביראַבידזשאַן“, אַ דריטער: „סאַכאַלינער אינדזלען“... שפּאַרט מען זיך, קליגלט מען זיך.

— זאָרגט זיך נישט וועהן... — וואַרפט אַריין דער בריסקער, — פאַר אונדז זאָרגט שוין די „נ. ק. וו. ד.“...

הגם מען ווייסט נישט גענוי וועהן מען פירט אונדז, ווייסט מען אָבער לסוף זיכער, אַז אויף צפון. אונדזער עשאלאָן ציט זיך כסדר אויף צפון־זייט. פאַראַן אין וואַגאַן „אַסטראַנאַמען“, וועלכע דערקענען עס אַן דער זון... און אין דער זעלביקער לאַגע לגבי דער זון געפינען מיר זיך כסדר, אַלע טאַג.

אַז מיר פאַרן אויף צפון איז פאַראַן נאָך אַ סימן: ביינאַכט איז שוין גענוג קאַלט אין וואַגאַן. אמת, ס'איז דאָך שוין אויגוסט, אָבער אין אונ־

דזערע מקומות זענען נאך די נעכט וואַרעמערע. ליגן מענטשן ביינאכט אויף די נאַרעס, קוקן אַרויס דורכן פענצטערל צום קאַלטן טונקעלן הימל, צו די קאַלטע שטערן. ווי לאַנג, טראַכט זיך, וועט מען זיך נאָך אַזוי פיי־ניקן? ... ווי לאַנג? ... וועלכער רוח האָט עס אָפגעטאַן אַזאַ „שפיצל“ מיט לעבעדיקע מענטשן, אַרויסגעריסן זיי פון היימען, פון וואַרעמע בעטן און אַריינגעוואַרפן אין די דאָזיקע קאַלטע און שמוציקע פּי־וואַגאַנעס? פאַראַן רגעס ווען עס גלייבט זיך גאַרנישט, אַז דאָס זאַל זיין וואָר. אַ בייזער קאַשמאַר איז עס! אַ וויטער קאַשמאַר! — — —

מיר זענען שוין קרוב צוויי וואַכן אין וועג. פאַר דער גאַנצער צייט האָט מען אונדז בלויז איין מאָל געגעבן אַ וואַרעמע זופּקע. געווען איז עס ערגעץ אויף אַ קליינער סטאַנציע. אַנשטאַט וואַסער האָט אונדזער סטאַראַסטאַ געבראַכט אַן עמער זופּ. אין וואַגאַן איז עס געווען אַ סענ־סאַציע. אַ קלייניקייט, אַ וואַרעם ביסל געקעכטס!

יעדער האָט באַקומען צו טעפעלע, מ'האַט געזופּט פאַמעלעך, מיט גרויס כוונה... געווען איז עס אַ פּראַסטע זופּ, אין וועלכער עס זענען אַרומ־געשווומען קלייניקע הירוש־שרעטעלעך, אַפילו נישט געשמאַלצן מיט עפעס... אַבער איטלעכער אין וואַגאַן האָט דערין געפילט אַ גרעסערן תענוג ווי אינעם גאַלדענעם יודך בעת אַ חשובן יום־טוב אין זיין היים... אַזוי אויסגעהונגערט און אַזוי אויסגעפייניקט איז מען געווען אין דער לעכצעניש נאָך אַביסל וואַרעמס!

אין אַ געוויסן פונקט, אויף אַן אָפענעם שטח, האָט אונדזער לאַנגער עשאַלאַן געמאַכט אַ שאַרפן האַלב־קרייז. אַ היפשע צייט האָט ער זיך אַזוי געשלענגלט. עס האָט זיך אויסגעבילדעט אַ ריזיקער בויגן, ווי אַ „דוגע“ — אַזוי אַז מען האָט געקאַנט זען גלייכצייטיק דורכן פענצטערל ביידע לאַקאַמאַטיוון — פון פאַרנט און פון הינטן. די „סטאַטיסיקער“ פון אונ־דזער וואַגאַן האָבן געהאַט גענוג צייט צו ציילן די וואַגאַנעס.

— 52 וואַגאַנעס! — רופט אויס איין „סטאַטיסיקער“.

— און איך האָב אָפגעציילט 54! — פאַרריכט אַ צווייטער.

— און אַז מיט אַ וואַגאַן מער, צי מיט אַ וואַגאַן ווייניקער קאַנט

איר נישט באַשטיין? ... — מישט זיך אַריין אַ דריטער.

— דינגט זיך נישט... עס וועט אייך קיינער נישט אַרויסצאַלן... —

קומט אַן אַנדערער מיט זיין זאַג.

דער עולם נעמט זיך חשבונען: מען פאַרקייילעכט די סומע פון וואַ־

גאָנעס אויף גלייכע פּופּציק. אין יעדן וואָגאָן האָט מען אַרײַנגעפּאַקט 40 פּאַרשוין. בכּן 40 מאָל 50. מיר האָבן אַ קײמאַלן 2.000 פּאַרשוין.
— אַ גאַנצע אַרמײ, כ׳לעבן! — רופּט אויס „חבר חיים“.

— אַן אַרמײ אַרבעטס־אײזלען... — גײט צו דער בריסקער.
— ווי דען, אויף אַ „לוסטרייזע“ פירט מען אונדז? אײ, וועט מען אַרבעטן! — זאָגט מײן שכן פון לינקס, דער קאַנדיטאַר.

אויף דער דאָזיקער ליניע איז אונדזער עשאַלאָן געקראָכן לאַנגזאַמער. אָפט פּלעגט ער זיך פּאַרהאַלטן בײַ גאַנץ קליינע סטאַנציעס אויף גאַנצע שעהען. — אַפּנים דער וועג איז געווען פּאַרשטאַפּט מיט עשאַלאָ־נען. אויף אײנער אַ סטאַנציע האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט נישט ווייט פון אַ צווייטן עשאַלאָן. אַ רײזן־עשאַלאָן. אפּשר בײַ די זעכציק וואָגאַנעס. דאָס מאָל נישט מיט פּוילישע יידן, פּליטים, נאָר מיט סאָויעטישע ביר־גער. פון די פּאַרקראַטעוועטע פּענצטערלעך פון רוסישן עשאַלאָן האָבן אַרויסגעקוקט צו אונדז אַ מאַסע קעפּ פון פּאַרשיידענע טיפּן; רוסן, קיר־גיזן, טאַטערן, קאַלמיקן מיט ברייטע פּנימער און קליינע אויגעלעך; אונדז בעקן מיט בערד; יידן און ווער ווייס וואָס נאָך פאַר אַ פעלקער זענען דאָ געווען פּאַרטראַטן...

די אַרעסטאַנטן פון אַנטקעגן האָבן געקוקט צו אונדז מיט נײַגער.
— טאָוואַרישטשי! פון וועלכע געגנטן? — קומט אַ פּראַגע פון זײערן אַ וואָגאַן.

— פון פּוילן, — ענטפּערט ווער פון אונדזערע.
— וועסט שוין בײַ אונדז אַרבעטן, ברודערקע... און צו פּאַררויכערן איז פּאַראַן?

— פון וואָנען? מיר האָבן שוין לאַנג נישט. אפּשר ווייסט איר וווּהין מען פירט אונדז?

— דער... (דאָ קומט אַ נישט צענזורירט וואָרט) ווייסט זײ... די „ג. ק. וו. דיסטן“ האָבן באַלד די „דיאַלאָגן“ איבערגעריסן. אין קיראַוו (אַמאָל וויאַטקע) זענען מיר ווידער געשטאַנען נעבן אַן עשאַלאָן מיט פּוילישע יידן.

איז באַלד אַוועק אַ גערייד פון וואָגאַן צו וואָגאַן. אַ סך איז אויפן האַרצן געוואָרן פּריילעכער; צרת רבים...

— פון וואָנען, יידן? פון בריסק?

— פון לעמבערג!

— איר וויסט נישט ווהיין? ...

— איר זעט דאך, צו די „ווייסע בערן“ ...

אזוי האבן זיך דורכגערעדט די וואגאנעס. מ'האט זיך נאכגעפרעגט אויף באקאנטע. אויך איך האב זיך נאכגעפרעגט, צי פארן נישט מיט דעם עשאלאן יידישע שרייבער? ... איך האב אויסגערעכנט די נעמען פון די אלע שרייבער, וואס האבן זיך רעגיסטרירט צוריקצופארן און וואס טיילן זיכער דעם זעלביקן גורל.

— ווו האט מען זיי ארעסטירט?

— מסתמא אין ביאליסטאק.

— אויב אין ביאליסטאק, זענען זיי נישטא דא. דער עשאלאן פירט די ארעסטירטע פליטים פון לעמבערג און אומגעבונג. אפשר זענען דא פאראן שרייבער פון לעמבערג. אפשר אין אנדערע וואגאנעס.

די שומרים האבן אומגעשפאצירט אונטן היין און צוריק. און בעת זיי פלעגן זיך אביסל דערווייטערן פון וואגאן, איז אנגעגאנגען דער שמועס. וויאטקע איז אמאל אויך געווען א באקאנט פארשיקונגס־ארט אין די צארישע צייטן. אהער פלעגט מען פארשיקן די אלע „בוטאָוּשטשי־קעס“ קעגן „צאר־באַטיושקאַ“. וויאטקע דארף געדענקען די גרעסטע רו־סישע רעוואָלוציאָנערן. אין וויאטקע איז אויך פארשיקט געווען לענין. דאָ האָט זיך געשפּונען זיין וויזיע פון אַן אנדער רוסלאַנד... אָבער צי פון אַ זאַ רוסלאַנד ווי עס איז א י צ ט? — — — אַ רוסלאַנד מיט תּפּי־סות און לאַגערן? ... מיט מער תּפּיסות און מיט מער לאַגערן ווי אין די צאָרישע צייטן? — — — — —

וויאטקע! וויאטקע! היינט פירן אויס די עובדה פונעם אמאליקן צאר — די באַלשעוויקעס... עס האבן זיך נאָר געביטן די ראָלן... אמאל זענען דאָ געווען פארשיקט מענטשן, וועלכע האבן געקעמפט פאר פריי־הייט; איצט פארשיקן אהער די „באַפּרייער“ די „באַפּרייטע“... ווי אַ לעבעדיקע אילוסטראַציע צו מיינע מחשבות קומט די געגנט, וואָס נאָך קיראָוו.

מיר זעען עס באַשיינפערלעך:

לאַגערן! לאַגערן! פון צייט צו צייט שטויסט זיך אָן דער בליק אויף לאַגער־פּונקטן. אַט ווייזט זיך אין דער ווייטנס אַ פּראַגמענט פון אַ „זאַ־נע“ מיט אַ דראַט־פּאַרצוּמונג; אין עק — אַ וואַך־טורעמל מיט אַ „סטריע־לאַק“ — אַ באַוואַפּנטער שומר פון „ג. ק. וו. ד.“. אַפּגעפּאַרן ווייטער אַ

צענדליק קילאמעטער — ווידער אזא „זאָנע“ ביי אַ ברעג וואָלד, נישט ווייט פונעם באַן־וועג.

היינט פרעגט זיך: וויבאַלד פון אונדזער עשאַלאַן אַפילו קאָן מען עס באַמערקן, טאָ וויפל זשע „זאָנעס“ זענען דאָ פאַרהוילן הינטער דעם גרינעם פאַרהאַנג פון די וועלדער?...
עס שווינדלט אַזש אין קאָפּ ביי דעם געדאַנק...
לאַגערן, לאַגערן!

אין אַ וואָלד ביים ברעג וועג זעען מיר טאַקע, פאַרבייפאַרנדיק, די לאַגערניקעס ביי דער אַרבעט: מ'האַקט ביימער, מ'שלעפט קלעצער, מען לייגט אויף ריזיקע סטאַסן. ביי יעדער גרופע אַרבעטער־אַרעסטאַנטן שטייען „נ. ק. וו. דיסטן“ און היטן זיי. דאָס אויסזען פון די לאַגער־מענטשן איז אזא נעבעכדיקער. אַ סך גייען אין טראַנטעס, אין שמאַטעס. אַרום די „נ. ק. וו. דיסטן“ דרייען זיך אום ריזיקע הינט — ראַסאָווע הינט מיט לאַנגע אויערן, וואָס וואַרטן נאָר אַפנים אויף אַ ווונק, כדי זיך אויף עמיצן אַרויפצווואַרפן.

לאַגערן, לאַגערן! מיר זענען שוין אין דער אַרביטע פון די סאָויע־טישע לאַגערן.

דער „חבר חיים“ קוקט די גאַנצע צייט דורכן פענצטערל מיט אויפ־געריסענע אַפּלען. דאָס זעלבע דער בריסקער, דער „פע־צעק“.

— איר זעט? — רופט זיך אָפּ דער בריסקער, — ווער פון די טור־ריסטן האָט עס געזען? קיין איינציקער נישט! מיר אָבער — מיר זענען די „פּריווילעגירטע“... אונדז ווייזט מען יאָ די לאַגערן... אַט זענען זיי פאַר אונדזערע אויגן...

„חבר חיים“ שווייגט. זיין פנים איז אויסגעקרימט אין אַ מאַדנער גרימאַסע. קענטיק, ער לעבט עס איבער...

צי זענען טאַקע די אַלע מענטשן, וואָס זיצן אין די „זאָנעס“, וואָס אַרבעטן דאָ אין די וועלדער — צי זענען זיי פאַרברעכער? שווער צו דערקענען אָן מענטשן, וועלכע האָבן יעטוועדן מענטשלעכן אויסזען פאַר־לירן דאָ אין די וועלדער... אַפילו ווען מען זאָל, אַ שטייגער, אָנקוקן ער־געץ אויף דער פּריי אַזעלכע פאַרשוויגען אין אונדזער איצטיקן „הולך“, אַזעלכע פאַרוואַקסענע און פאַרחזירטע ווי מיר זענען, — צי וואָלט מען זיי נישט אָנגענומען פאַר בראַדיאַגעס, גנבים, גאַרגל־שניידער?... איך

גופא וואָלט אויך אזוי געקאָנט טראַכטן, ווען איך באַגעגן אויף דער גאַס
אזא פאַרשוין אין אזא מצב ווי איך בין אַצינד...

81

די „אסיפה“ אין וואַגאַן

ס'איז שוין גוט קאָלט ביינאַכט. דער אויגוסט רוקט זיך. און עס איז
צפון... אזוי קאָלט, אז איך קאָן נישט איינשלאָפן. עס קלאָגן זיך דערויף
נאָך אַנדערע אין וואַגאַן, וועלכע זענען אַריינגעפאַלן אין תפיסה אזוי ווי
איך — אָן די זאַכן. אַפילו אָן אַ מאַנטל, אָן אַ צודעק. נאָר אַ קליינער טייל
איז געווען „ווייטזעעוודיק“ און האָט ביים אַרעסט באַלד מיטגעכאַפט
מיט זיך וואָס עס האָט זיך געלאָזט כאַפן על רגל אחת.

מיר, די „נאַקעטע“, רעדן זיך איין טאָג צונויף און מען אימפּראָ-
וויזירט אַ „פאַרזאַמלונג“. דאָס איז געווען אַן אויסטערלישע אַסיפה. קיין
„איינלאַדונגען“ האָט מען נישט נייטיק געהאַט צו שיקן — אַלע ווי איי-
נער זענען געווען אויפן פּלאַץ... קיינער האָט נישט געפּעלט... דערפאַר
האָט שוין געזאָרגט די „נ. ק. וו. ד.“...

דער „חבר חיים“ — אויך איינער פון די „נאַקעטע“... — מאַכט אַ
דערקלערונג פאַרן וואַגאַן, אז עס איז „אַנטשטאַנען אַ פּראָבלעם“, צוליב
וואָס מען מוז אָפהאַלטן אַ פאַרזאַמלונג...
עס האָבן זיך דערהערט צווישנרופן:
— וואָסי?

— זאָגט וואָס איז אזוינס געשען?

— איר וועט הערן אויף דער פאַרזאַמלונג...

און ער לייגט פאַר מ'זאָל אויסוויילן אַ פאַרזיצער פון דער פאַר-
זאַמלונג. דער דאָזיקער כבוד איז צוגעפאַלן מיר. דאָס איז געווען טאַקע
אויף „חבר חיים“ פאַרשלאָג.

אַלע זעצן זיך אויס אויף די נאַרעס און איך עפן די פאַרזאַמלונג.
איך „רעפּעריר“ וועגן דעם צוועק פון דער אסיפה און אַנטוויקל אַ גאַנצע
טעאָריע וועגן מענטשלעכער מאַראַל... איך באַמי זיך צו ווירקן מיט מיי-
נע רייד אויף דער „אוידיטאָריע“ און ווענד אָן מיין גאַנצע „עלאַקווענץ“:
— אין אַן עת-צרה דערזעט מען דעם מענטש אָן אַ מאַסקע... נאָר

אין טראגישע מאַמענטן קאָן מען זען, צי דער מענטש געפינט זיך אויף אַ מאַראַלישער הויך, אָדער ער איז פאַרדאַרבן, געפאַלן, עגאָאיסטיש... — אויך מיר דאָ אין וואַגאַן, — פיר איך ווייטער אויס, — געפינען זיך אין אַ טראַגישן מאַמענט... איך דאַרף אייך נישט דערקלערן — איר וויסט עס אַליין. מיר אַלע זענען גלייך הילפלאָז, פאַרשלאָסן אין דאָזיקן שמוציקן קאַסטן... די עת־צרה האָט אונדז דאָ פאַראייניקט אין איין משפּחה...

און נאָכן דאָזיקן אַריינפיר קום איך צום אויספיר, צו דער „מאַ־ראַל“, אַז היות ווי אַ טייל מענטשן אין וואַגאַן זענען נאַקעט און בלויו און ביינאַכט פריירן זיי פון קעלט, וואָס עס צעברעכט זיי פיזיש, — קור מען דעריבער די איניציאַטאַרן פון דער פאַרוואַמלונג מיט אַן אַפעל צו די יעניקע אחים לצרה, וואָס האָבן מיט זיך גענוג מלבושים: זאָלן זיי אויס־באַרגן — נאָר אויף ביינאַכט! — עפעס פון זייערע זאַכן פאַר די שכנים אין וואַגאַן. זאָלן זיך יענע אַליין אַפרופן!

באַלד נאָכן ענדיקן האָבן זיך אין וואַגאַן דערהערט שטימען:

— איך — אַ קאַץ!

— איך — אַ טוּזשורקע!

— איך — אַ מאַרינאַרקע!

מיין שכן פון רעכטס, דער בריסקער, האָט דער ערשטער אַרויסגע־שלעפט פון זיין דיקן „פלעצאַק“ אַ מאַנטל און מיר דערלאַנגט: — נאַט, דעקט זיך צו. איך האָב דאָך אַ קאַץ.

— אַ דאַנק, אַ דאַנק, חבר!

אַ שפּאַגל־נייער מאַנטל איז עס געווען.

אַזוי האָבן געטאַן אַלע אין וואַגאַן, ווער עס האָט נאָר געהאַט אַן איבעריקן מלבוש, וואָס קאָן דינען אויף ביינאַכט ווי אַ צודעק. אַ סך „נאַקעטע“ זענען געהאַלפן געוואָרן.

איצט איז מיר שוין ביינאַכט געווען וואַרעם ווי אין אַן אויער. פון ביידע זייטן האָבן מיך געוואַרעמט די שכנים, וואָס האָבן מיך צוגעדריקט מחמת ענגשאַפט, און פון אויבן האָט מיך געוואַרעמט דער ווינטערדיקער מאַנטל פונעם בריסקער „פע־צעק“.

אין דעם דאָזיקן עמק־הבכא האָט מיך טיף גערירט דאָס גוטסקייט, וואָס שלומערט אין דער טיפעניש פון דער מענטשלעכער נשמה. מען דאַרף נאָר צו דער דאָזיקער נשמה־טיפעניש געפינען דעם וועג.

אין דער דאָזיקער נאַכט האָב איך אַפילו געהאַט חלומות: איך האָב געזען מיין וואַרשעווער היים, מיין היים אויף שוויענטאַיערסקע... אַבער די מלאכי־חבלה — די „נ. ק. וו. דיסטן“־שומרים — האָבן זיך ערגעץ אויף אַ סטאַנציע צעטאַנצט ווי די שדים אויפן דאָך פון וואַגאַן, זוכנדיק צי זענען נישט געמאַכט געוואָרן קיין לעכער צום אַנטלויפן, און נאַכדעם זענען זיי אַריין, ווי תמיד, אין וואַגאַן אַריין מיט זייער „פּאַויערקאַ“.

און דאָס האָט מיר איבערגעריסן מייער חלומות...

82

א ייד שטאַרבט אין טרִית...

מיט דעם קראַנקן ייד ביים קראַטן־פענצטערל, דעם אַסטמאַטיקער, האַלט נישט גוט. איך באַקוק אים פון דער ווייטנס — זיין אויסזען גע־פעלט מיר נישט: אַ געל פנים, אַן אַ טראַפן בלוט. ער אַטעמט שווער. עס זעגט ביי אים אינעווייניק ווי מיט אַ טעמפער זעג. די אויגן אויסגעלאַ־שענע. ער ליגט שטיל און רעדט נישט.

איך קריך אַראָפּ פון נאַרע און גיי צו צו אים.

— אַ גוט מאַרגן אייד! ווי פילט איר זיך?

ער ענטפערט נישט. ער גיט נאָר אַ בליק אויף מיר און טוט קוים אַ

מאָך מיט דער האַנט.

— טוט אייך עפעס וויי?

— נישט גוט... — מזרמלט ער שטיל אַרויס.

— וואָס פילט איר? אַ ווייטיק?

— כ'קאַן נישט אָפציען דעם אַטעם...

און ווידער שטיל. קיין וואָרט נישט מער.

זיין ברוסט, זע איך, הייבט זיך שווער אַרויף און אַראָפּ.

כ'גיי צו צום סטאַראַסטאַ פון וואַגאַן און בין זיך מיט אים מיישב

וואָס מ'קאַן טאָן מיטן דאָזיקן חולה־מסוכן. ווען דער צוג וואַלט זיך אָפּ־

געשטעלט, וואַלטן מיר אַליאַרמירט די „נ. ק. וו. ד.“, אַבער אין לויף פון

עשאלאַן — ווער וועט אונדז הערן? דאָך הייבן מיר אַן צו קלאַפן, צו

זעצן מיט די פיס אין טיר און אין ווענטל. אַבער עס העלפט נישט. קיי־

נער פון וואַך־טורעמל צווישן די וואַגאַנעס רופט זיך נישט אָפּ.

מעשה־שטן האָבן מיר היינט אַ טאָג אָן וואַסער, כאָטש דער עשאַלאַן איז שוין היינט צוויי מאָל געשטאַנען ביי סטאַנציעס מיט פּלומפּן. אָבער די טעמפּע רשעים האָבן זיך נישט גערעכנט מיט אונדזערע געשרייען: „וואַסער!“ „וואַסער“. ווען מיר האָבן כאָטש אַביסל וואַסער פאַרן חולה־מסוכן!

— יידן, אפשר איז נאָך ביי עמיצן געבליבן אַ טראָפּן וואַסער אין אַ „קרוזשקע“?

קיינער האָט זיך נישט אָפּגערופּן. ביי אַלעמען זענען די טעפּלעך געווען טרוקן ווי בייך.

— וואָס איז אייך, ר' משה? — פרעגט דער סטאַראַסטאַ, כדי נאָר צו זען ווי דער קראַנקער רעאַגירט.

דער חולה טוט צו מיר אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי ער וואַלט מיר וועלן עפעס זאָגן. די האַנט פאַלט מאַכטלאָז צוריק אַראָפּ. איך הייב זיך אונטער העכער צו אים:

— איר ווילט עפעס?

— כ'בעט אייך... אָט דאָ... מיין טלית... גיט מיר מיין טלית...

און ער האָט אָפּגעהאַקט.

— וווּ איז זיין טלית?

— צוקאַפּנס מסתמא.

מיר זענען ביידע אַרויפּגעקראַכן אויף זיין נאַרע און פאַרויכטיק אַרויסגעצויגן פון הינטער זיין צוקאַפּנס אַ קליין פעקעלע, אין עפעס אַ ברוך־דיקער פאַטשיילקע. דעם יידנס גאַנצער „באַגאַזש“... מיר בינדן אויף די פאַטשיילקע און ציען אַרויס פון דאָרט אַ צונויפּגעקוועטשטן אַלטן טלית. דאָס איבעריקע לייגן מיר צוריק הינטער זיין צוקאַפּנס.

מיר האָבן דעם טלית אַביסל פאַנאַנדערגענומען און אַנידערגעלייגט האַרט נעבן אים. איין טייל פון טלית איז געלעגן אויף זיין שווער־אַטעמ־דיקן גוף...

דער ייד האָט בעת־מעשה מער נישט געקוקט אויף אונדז. זיינע אויגן זענען געווען ווי פאַרגלייזט. די ברוסט ביי אים האָט זיך נאָך שווערער געהויבן אַרויף־אַראָפּ, אַרויף־אַראָפּ.

— ער געפעלט מיר נישט... — באַמערק איך שטיל דעם סטאַ־

ראַסטאַ.

דער סטאַראַסטאַ נעמט ווידער האַקן מיט די פיס אין טיר. עס קומט

אים צו הילף דער „חבר חיים“, נאכדעם קומט צו דער בריסקער און אַב-
דערע יידן. דער וואַגאַן ווערט פאַרטויבט פון דער געקלאַפּעריי.

— גלויבט איר, אַז אין וואַך-טורעמל הערט מען נישט דאָס גע-
בראַזג? אַפילו אַ טויטן וואַלט עס אויפגעוועקט!

— זיי מוזן זיכער הערן, אונדזערע שומרים. אַבער וואָס אַרט עס זיי?
אַזוי האָט מען געקלאַפּט, געזעצט מיט די פיס אין טיר און אין
ווענטל און אַזוי האָט מען זיך דורכגערעדט וועגן דעם ווערט פון אונדזערע
לעבנס אַ לאַנגע, לאַנגע צייט. דער טאַג האָט זיך דערווייל גערוקט, דער
פאַרנאַכט איז שוין געקומען און דער ייד האָט געגוססט...

פּלוצלונג האָט זיך דער „שכיב מרע“ פאַרקייכט, שווער פאַרקייכט,
— אַזוי אַז ער האָט דעם אַטעם מער נישט געקאַנט צוריקאַפּן. זיין קאַפּ
האָט זיך ביים הוסטן קאַנוולסיוו גענומען וואַרפּן. די אויגן זענען גע-
וואָרן ווילד פאַנאַנדערגעריסן און ווייס. דאָס מויל האָט זיך אומנאַטירלעך
געעפּנט, ווי עס וואַלט געוואַלט כאַפּן — לופט! לופט!

נאָך אַ פאַר קראַמפּן — און דעם יידנס גוף האָט זיך מיטאַמאַל אַ
צי אויס געטאַן גלייך ווי אַ סטרונע. דער קאַפּ איז צוריקגעפאַלן אויף
הינטן, די אַפּענע אויגן זענען פאַרגליווערט געוואָרן.

מ'איז צוגעגאַנגען גענטער — שטיל. קיין באַוועג, קיין ריר פון קיין
אבר, אַלע אין וואַגאַן האָבן זיך צוגעקוקט מיט איינגעהאַלטענע אַטעמס.
אַלע זענען געווען ווי פאַרגליווערט.

— ברוך דיין אמת... — רופט ווער אויס מיט אַ געבראַכענער
שטים.

מ'האַט דעם טלית, וואָס איז געלעגן טיילווייז אויפן יידנס גוף, אויס-
געצויגן אין דער לענג און אין דער ברייט און צוגעדעקט דעם מת ביז
איבער זיין קאַפּ.

און עמיץ אין וואַגאַן גיט איבער בלחש, אַז דער ייד האָט אים גע-
האַט דערציילט: אין תּפּיסה, בעת דער רעוויזיע, האָט מען ביי אים צו-
גענומען די תּפּילין, בפרט, אַז ביי די תּפּילין זענען דאָך פאַראַן רצועות.
נעמען זיי דאָך צו אַלע רימענע פאַסקעס. דעם טלית אַבער איז אים גע-
לונגען צו ראַטעווען: ער האָט זיך מיט אים אַרומגעוויקלט דעם האַלדז ווי
מיט אַ שאַל...

און אַזוי איז דער עלנטער ייד געלעגן איינגעהילט אין זיין טלית —
ווי זיין לעצטער ווילן איז געווען...

דער גאנצער עולם אין וואַגאַן איז אַריבער אויף אַ קעגנאיבערדיי-
קער נאַרע. דער מת איז געבליבן אַליין. אַלע זענען אַוועק סיי פון דער
אויבערשטער, סיי פון דער אונטערשטער נאַרע. מ'האַט גערעדט אין שטיי-
לע טענער. אַנדערע כמעט בלחש. אויף אַלע פנימער איז געלעגן אבלות...
מעשה־שטן האָט זיך דער עשאַלאַן נישט אָפּגעשטעלט. עס איז גע-
וואָרן אַוונט, דאָן נאַכט; אָבער קיינער איז די נאַכט נישט געשלאָפּן. אַלע
האַבן זיך צונויפּגערוקט אויף די קעגנאיבערדיקע נאַרעס אין אַ געדיכטער
מענטשן־קופּע. פון אַנטקעגן האָט זיך געוויסלט דער טלית, וואָס האָט
צוגעדעקט דעם מת. יענץ ווינקל האָט געשפּאַנט אַלעמענס גערוון, האָט
צוגעצויגן אַלעמענס בליקן.

ערשט שפעט אין דער נאַכט איז דער עשאַלאַן שטיין געבליבן.
עפעס אַ קליינע סטאַנציע, אַ וויסער העק, אַ קליין וואַקזאַלעכל, געצייל-
טע הילצערנע הייזקעס. די „נ. ק. וו. דיסטן“ האָבן זיך אַריינגעכאַפּט
אויף „פּאַויערקאַ“. דאָס מאָל האָבן מיר אויף זיי געוואַרט, אויסגעקוקט
זיי זאָלן שוין קומען.

דער סטאַראַסטאַ האָט זיי געמאַלדן וועגן טויט־פּאַל. יענע זענען
דערפון נישט נתפעל געוואָרן. זיי האָבן אַ לייכט געטאַן מיטן עלעקטרישן
לעמפל אויפן טויטן קערפּער און איינער האָט אַ מורמל געטאַן:

— לאַדנאַ...

און זיי זענען צוגעטראָטן צו דער „פּאַויערקאַ“. ביים אַרויסלייענען
פון דער רשימה האָט זיך איינער נישט אָפּגערופּן — מאַוּשאַ גאַלדמאַן.
דאָס איז געווען דער געשטאַרבּענער... און ביים ציילן האָט דער „נ. ק.
וו. דיסט“ צום סוף, נאָכן איבערציילן אַלע לעבעדיקע 39, וועלכע זענען
אַריבער אויף איין זייט, אַ ווייז געטאַן צום טויטן דאָרט מיטן פינגער:
— סאַראַקאָוואַי... (דער פּערציקסטער).

בעתן צוריקשליסן די טיר האָט איינער פון די שומרים אַריינגע-
וואַרפּן:

— מיר וועלן „אים“ באַלד צונעמען.

עס האָט אָבער געדויערט גענוג לאַנג. דער צוג איז דאָ געשטאַנען
אַ פּאַר שעה.

לסוף האָט זיך די טיר ווידער אָפּגעריגלט און עס זענען אַריינגעקור-
מען אַ פּאַר פּאַרשוין מיט אַ טראַג־בעטל. זיי האָבן אַראַפּגענומען דעם
מת אַזוי ווי ער איז געלעגן אַן איינגעהילטער אין טלית, צוזאַמען מיטן

טארבעלע שמאטעס פון הינטער זיין צוקאפנס, און האבן אים ארויסגע-
טראגן פון וואגאן. אלע זענען געזעסן נאך מער צונויפגעדריקט אויף די
קעגנאיבערדיקע גארעס און, פארשטארטע, מיט צערפולע בליקן ארויס-
באגלייט דעם בר-מינן...

און דאס איז געווען — די ל ו ו י ה — — — — —
— ווער וויל זאגן קדיש? — דערהערט זיך א שטים, ווי א בת-קול.
אין דער פינצטער פון צווישן דער מענטשן-קופע.

— איך! — האט זיך אפגערופן דער בריסקער.
ער האט זיך ארויסגערוקט פון דעם מענטשן-קנול, וואס אויף דער
אויבערשטער נארע, האט זיך אנידערגעשטעלט מיטן פנים צו דער פאר-
ריגלטער טיר, דורך וואנען מ'האט אקארשט ארויסגעטראגן דעם מת, און
אנגעהויבן מיט א געבראכענער שטים:
— יתגדל ויתקדש שמה רבא — — — — —

די גאנצע נאכט אין וואגאן איז שוין קיינער נישט געשלאפן. דער
חלל איז געווען אנגעפילט מיט טויט...

83

טיפער אויף צפון

מיר פארן אריין אין א געדיכטעניש פון וועלדער. די סטאנציעס
ווערן זעלטענער. דא און דארט ביים שליאך — טארטאקן. עס ראיעט דא
פון מענטשן, מענטשן מיט העק, מענטשן מיט זעגן, מיט האמערס. אומער-
טום גאנצענע קופעס קלעצער. גאנצענע שורות פון סטאסן. מענטשן
שלעפן אויף די אקסלען די קלעצער, פארווייז, זאלבעדריט, זאלבעפערט.
מען זעט באשיינפערלעך, אז דאס זענען לאגער-מענטשן, א סימן:
די שומרים, די „ג. ק. וו. דיסטן“ מיט די ביקסן, וואס היטן די ארבעטער.
דאס זענען אלץ די „איינווינער“ פון די אויסטערלישע „ישובים“, וואס
מיר פארן פארביי פון צייט צו צייט — די „זאנעס“, ארומגערינגלטע
מיט שטעטיקן דראט און מיט וואד-טורעמלעך פון אלע פיר עקן. די דא-
זיקע „זאנעס“ שניידן זיך אריין ווי קאסטנס אין דער געדיכטעניש פון די

וועלדער. פון די "קאסטנס" קוקן ארויס לאנגע הילצערנע געביידעס -- פשוטע באראקן, אפנים די "היימען" פון אַט די גרויע מענטשן, וואָס ראַיען דאָ און דאָרט ווי מוראַשקעס ביי דער אַרבעט אין די וועלדער. עס ווייעט אַן אומהיימלעכקייט פון די דאָזיקע ווילדע וועלדער. דאָס זענען נישט קיין וועלדער, וואָס לאַקן, וואָס רייצן מיט זייערע ראַמאַנטי-שע שטעגן-וועגן, וואָס פאַרקלינגען מיט פריילעכע יונגע געלעכטערס; וואָס פאַרבאַרגן אין זייער גרינער טיפקייט סודות פון פאַרליבטע; מח-שבות פון מתבודדים-טרוימער... -- ניין! נאָר מיט עכאַס פון האַק און זעג זענען אָנגעפילט די וועלדער... דאָס זענען שוין די טייגעס... די וויל-דע טייגעס...

גאַט איינער! וואָס פאַר אַ וועלט איז דאָ אין דער דאָזיקער פאַר-וואַרפֿנקייט?...

איין אַוונט בלייבט דער עשאַלאַן שטיין ביי אַ קליינער סטאַנציע. פון דער ווייטנס זעט מען נישט דעם נאַמען אויפן וואַקזאַל. אין אַ קליי-נעם גערטנדל דערנעבן האָט זיך אַן עולם יוגנט משמח געווען. עפעס מאַד-נע אויסטערלישע געזאַנגען האָבן זיך פון דאָרט געטראָגן. מ'האַט אַפילו נישט פאַרשטאַנען די שפראַך, אויף וועלכער זיי האָבן געזונגען. קיין רו-סיש איז עס זיכער נישט געווען. אומבאַקאַנטע ווערטער און אומבאַקאַנטע ביגונים.

פון אונדזערע פענצטערלעך האָט מען אַפילו געקאַנט באַמערקן ווי מען טאַנצט דאָרט אין גערטנדל. די מוזיק מוז זיין פון אַ האַרמאָשקע. זייער פרימיטיוו. אַמאַל פלעגט זיך דערהערן פון דאָרט אַ מיידלשער קוויטש, אַ געלעכטער.

און ס'האַט זיך געטראַכט: וואָס פאַר פאַלק איז דאָ? וואָס פאַר אַ מענטשן? צי קאָז מען דאָ לאַכן אין שכנות פון לאַגערן? צי איז דאָ מעג-לעך פרייד? — — —

מיט אַ פאַר שעה שפעטער זענען מיר געשטאַנען שוין ביי אַ גרע-סערער סטאַנציע. די לאַקאַמאַטיוון האָבן דאָ געמוזט אָננעמען וואַסער. די לאַקאַמאַטיוון אָבער נישט מיר, די אַרעסטאַנטן... אַן אונדז האָט מען פאַרגעסן... און אַז מיר האָבן דערמאַנט מיט אונדזערע קולות, האָט זיך אונדזער "נאַטשאַלסטוואַ" געמאַכט טוב... .

אונדזער וואַגאַן שטייט ביים עק פון אַ פאַסאָזשיר-צוג. אַזוי אַז פון אונדזערע פענצטערלעך קאָז מען אַפילו זען די פאַסאָזשירן פון אַנט-

קעגנדיקן וואגאָן. געוויינלעך האָט די „נ. ק. וו. ד.“ אזוי אַראַנזשירט אונ-
דזער טראַנספּאָרט, אַז מיר זאָלן זיין וואָס ווייטער פון ציווילע בירגער.
היינט טרעפט עס דאָס ערשטע מאָל זינט דעם לאַנגן עטאַפּ־וועג.
אַלע אונדזערע קעפּ באַלאַגערן די קראַטן־פענצטערלעך. אויך פון
אַנטקעגן אַבסערווירן אונדז נייעריקע בליקן פון פּאַסאַזשירן.
— טאָוואַרישטשי! גיט צו פאַרויכערן! — רופט באַלד אויס ווער
פון אונדז.

פון אַנטקעגנדיקן אָפּענעם פענצטער רוקט זיך אַרויס אַ קאַפּ פון אַ
פּאַסאַזשיר. באַמערקנדיק, אַז אונדזער שומר־„נ. ק. וו. דיסט“ האָט זיך
אויף אַ רגע דערווייטערט, האָט ער אין דער גיך אַ שליידער געטאָן צו
אונדזער פענצטערל אַ צונויפגעוויקלט פּאַפּירל. די אויסגעשטרעקטע
הענט פון די אונדזערקע האָבן עס געכאַפּט. אינעווייניק אינעם פּאַפּירל
איז געווען אַביסל מאַכאַרקע פון היימישער פּלאַנצונג — „סאַמאַסייקאַ“,
מאַכאַרקע אויף 4-5 ציגאַרעטלעך. אין וואַגאָן איז באַלד געוואָרן אַ ריי-
סעריי איבער דער חלוקה. דער וואָס האָט דאָס פּאַפּירל געכאַפּט, האָט
בדעה געהאַט צו דערקלערן עס פאַר זיין אייגנטום... אָבער דאָס געוויסן
פון וואַגאָן האָט עס נישט דערלאָזט און אויף אַלעמענס פּאַדערונג האָט
יענער געמוזט די מאַכאַרקע איבערגעבן צום אַלגעמיינעם רשות. אַלע האָבן
שפּעטער די ציגאַרעטלעך גערויכערט בשותפות. יעדער איינער צו עט-
לעכע צי.

— טאָוואַרישטשי! ווהיז פירט מען אונדז? — שיקט ווער אַ פּראַ-
גע אַנטקעגן.
— איר וועט אין גיכן געווייר ווערן... — קומט אַן ענטפּער פון איין
פּאַסאַזשיר.

דער דאָזיקער פּאַסאַזשיר האָט זיך תיכף אָפּגעדרייט פון פענצטער:
אונדזער שומר מיטן „טייטל“ האָט זיך דערנענטערט צום וואַגאָן.
דער פּאַסאַזשיר־צוג האָט באַלד גערירט. פון אונדזערע פענצטער-
לעך האָט מען צו די פּאַסאַזשירן געפּאַכעט מחמת דאַנקבאַרקיט מיט די
הענט.

אונדזער עולם האָט זיך געקוויקט מיט די ציגאַרעטלעך.
אונדזער עשאַלאַן האָט זיך געשניטן ווייטער אין דער זעלביקער ריכ-
טונג — אויף צפון. ווידער אַ טאַג און ווידער אַ נאַכט. אַ קאַלטע אוי-
גוסט־נאַכט.

אין באגינען איז ארויסגעשוומען פון אנטקעגן א שטאָט. אַ גרע-
סערע שטאָט.

אונדזער עשאַלאַן בלייבט שטיין.

סטאַנציע ק אַ ט ל אַ ס. איבערן וואַקזאַל פלאַטערט אַ רויטע
פּאַן. לכבוד וואָס? לכבוד וועמען? זיכער, נישט לכבוד אונדזער אַנקומען...

84

אין האַרץ פון די לאַגערן

קאָטלאַס ליגט אין האַרץ פון די לאַגערן.

דאָ גרוזעוועט מען אונדז אויס. ס'איז אַ זוניקער פרימאָרגן, מ'קריכט
אַרויס פון די האַלב־פינצטערע „טיעפלושקעס“ ווי די קאַליקעס, ווי אינ-
וואַלדן. אַ סך וואַקלען זיך אויף די פיס. זיך אַפּגעוויינט פון גיין. די
ליכטיקייט בלענדט אין די אויגן. שוין לאַנג די זון רעכט נישט אַנגע-
קוקט...

מ'האַט אונדז אויסגעשטעלט וואַגאַנעווייז. יעדער וואַגאַן — פּער-
ציק מענטשן — האָט געבילדעט אַן אַפטיילונג, ווי אַן אַטריאַד. מ'האַט
אונדז אויסגעשטעלט צו פיר אין אַ שורה, ווי אין מיליטערישן מאַרש און
אַזוי האָט מען לסוף גערירט פון וואַקזאַל־שטח. עס האָט זיך אַזוי אַרום
אויסגעצויגן אַ לאַנגע, לאַנגע לענטע פון מענטשן — אַי אַרמיי אַ גאַנ-
צע. פון ביידע זייטן, לענגראַויס אונדזער צוג — אַ מאַסע „נ. ק. וו.
דיסטן“. די ביקסן האָבן זיי געהאַלטן אין די הענט, ווי גרייטע צו לאַזן
זיי אין גאַנג. זאָל נאָר עמיץ פון דער גרויער מאַסע וואַגן צו אַנטלויפן.
דאָ און דאָרט האָבן מיטגעריטן „נ. ק. וו. ד.“ אַפּצירן און געריסן זיך מיט
זייערע קאַמאַנדעס:

— העי דאָרטן, צי זיך!

— העי דאָרטן, ריר זיך!

— קריך נישט אַרויס, דו סטייערוואַ! (קליפה).

אַ סך פון דער מאַסע זענען אַפּגעשטאַנען צו כאַפּן דעם אַטעם, האָבן
פשוט קיין כוח נישט געהאַט צו שלעפּן די פיס. די לאַנגע וואַכן תּפּיסה
און עשאַלאַן האָבן אויסגעצויגן דאָס חיות פון די ביינער. אויסגעצערטע
פון הונגער און דורשט, פאַרשמוצטע און צעקנאָדערטע, האָבן די מענטשן

אויסגעזען ווי אן אויסטערלישע מחנה מצורעים, וואָס ווערן איזאָלירט פון דער לעבעדיקער וועלט און אַרויסגעפירט צום אומקום, כדי אויסצו־מייַדן די אויסשפּרייטונג פון אַ מגפה...

אַזוי, אייגנטלעך, וואָלט געדאַרפט טראַכטן אַ ״זייטיקער״, אַנקוקנ־דיק די דאָזיקע משונהדיקע מאַסע, וואָס בלויז מיט געציילטע חדשים צו־ריק זענען עס געווען געוויינלעכע מענטשן, ווי אַלע אַנדערע נאַרמאַלע מענטשן — מענטשן, וואָס האָבן טאַטעס און מאַמעס; וואָס האָבן אַ היים און אַ משפּחה; פּרויען און קינדער... פּרייד און לייד...

ווי גיך, ווי שנעל די ״נ. ק. וו. ד.״-מאַשין קאָן עס נאַרמאַלע מענטשן פאַרוואַנדלען אין אַזעלכע אויסטערלישע, שליםמזלדיקע, קריכיקע באַשע־פענישן! — — —

איך קוק זיך נייגעריק אַרום אין מיטן גאַנג. מיינע בליקן בלאַנדזשען רעכטס און לינקס. פון איין זייט, זע איך, שפּרייט זיך אַ שטאַט. אַ שטאַט ווי אַלע רוסישע שטעט. דאָס רוב הילצערנע געביידעס, נידעריקע הייזער. איין־שטאַקיקע, צוויי־שטאַקיקע. אַט ציט זיך אַוועק איין גאַס, אַ צוויי־טע. מענטשן שטעלן זיך אַפּ פון דער ווייטנס און כאַפּן אַ קוק צו דער קריכיקער לאַנגער מאַסע. אַנדערע גייען שנעל פאַרביי, נישט אַרומקוקנ־דיק זיך אַפילו. אַפנים שוין געוויינט צו אַזעלכע בילדער...

פון דער אַנדער זייט זע איך אַ גאַנצן קוואַרטאַל פון באַראַקן. אַ סך, אַ סך באַראַקן. לאַנגע הילצערנע, מיט קליינע פענצטער. דאָ אין דאָרט דראַט־פאַרצוימונגען.

מיר רוקן זיך דורך הינטער־גאַסן. לינקס, פון דער ווייטנס, זעט זיך אַ גרויסער אַרבעט־פּלאַץ. אַ מאַסע מענטשן צעשאַטן ווי די מוראַשקעס. מ'טראַגט ״נאַסילקעס״ ערד, שטיינער. מען גראַבט, מען שיט מיט ריד־לען, מען האַקט מיט לאַמען, מיט קירקעס. אינצווישן דרייען זיך אום ״נ. ק. וו. דיסטן״, דיריגן מיט די מענטשן. עס דערגייען פון דאָרט גראַבע שטימען. קלאַר, דאָס אַרבעטן דאָרט אַרעסטאַנטן, לאַגער־מענטשן. די מענטשן פון די באַראַקן אין די דערבייאַקע ״זאַנעס״. עס זעט זיך פון דערווייטנס אַ גראַבן. דאָס גראַבט מען דאָרט אַוודאי אַ קאַנאַל. צי איז עס נישט אַמאָל אַ קאַנאַל אַט צו יענעם טייך דאָרט העכער, וואָס בלאַנקט אַנטקעגן דער זון ווי אַ בלויער שפיגל?

די פאַרלעך, וואָס טראַגן די ״נאַסילקעס״, קריכן פאַמעלעך, איינגע־

בייגן די קעפ און רוקנס, קוים, קוים וואָס זיי שלעפן די פיס. דער שווע-
רער יאָך שלעפט זיי אַט-אַט צו דער ערד...

אין דמיון ביי מיר טויכט אויף אַ בילד, וואָס כ'האַב אַמאָל ערגעץ
געזען אין אַ קינאַ, צי געלייענט אין אַ בוך: אַ בילד פון דער אַמאָליקער
צאַרישער קאַטאַרגע. מיט וואָס איז אַנדערש פון יענער צאַרישער אָט די
דאָזיקע ס אַ ווי ע ט י ש ע קאַטאַרגע, וואָס מיינע אויגן זעען איצ-
טער ? — — —

— קוקט נאָר אָן, — באַמערקט מיר דער בריסקער, — צי וועלן מיר
אויך אַזוי מוזן אַרבעטן?...

— כ'מיין, אַז נישט... — ענטפערט ווער, — מיר זענען דאָך עפעס
אַנדערש... מיר זענען דאָך „ביעזשענצעס“...

— אַ ייד וויל זיך טרייסטן... — רופט זיך אָפ אַ דריטער מיט אַ
טאָן פון חזוק.

נאָך אַ פאַר הינטער־שטאַטישע גאַסן — און דער פרימאַרגן־מאַרש
אונדזערער ווערט געענדיקט.

— שטיי!

85

אין קאַטלאַסער עטאַפֿ-זאָנע

מיר זענען געשטאַנען פאַר אַ טויער פון אַ ריזיקער „זאָנע“. לאַנגע,
הויכע פאַרקאַנעס, אַרומגעפלאַכטן מיט שטעכיקן דראַט. פון אַלע עקן, ווי
אומעטום — וואָך־טורעמלעך, פון וועלכע עס האָבן אַראָפּגעקוקט די „נ.
ק. וו. ד.“־שומרים. פון הינטערן פאַרקאַן האָט זיך אַרויסגעזען אַ גאַנצע
נעץ פון פראַסטע הילצערנע געביידעס — די באַראַקן.

דאָס טויער האָט זיך געעפנט און אונדזער צעצויגענע „אַרמיי“ האָט
אַנגעהויבן „אַריינמאַרשירן“.

אינעווייניק האָבן זיך די שורות מענטשן פריי צעשאַטן, אויפגע-
לייזט.

אויף יענער זייט האָט אונדז באַגעגנט אַן אַנדערער עולם — אויך
משלונדיקע, אויך פוילישע יידן — פליטים. אַ ריזיקע מחנה, וואָס ראַיעט
אויף דעם ברייטן און לאַנגן שטח פון דער „זאָנע“. עס ווייזט זיך באַלד

ארויס, אז זיי זענען אהער אָנגעקומען מיט אַ טאָג פריער. אויך פון ביאָ-
ליסטאָק, מיט אַן עשאַלאָן, וואָס איז „פאַרמירט“ געוואָרן אין בריסק.
בעת אונדזער מחנה איז שוין געווען אינעווייניק, האָט זיך אָנגע-
הויבן אַ גוואַלדיקע באַוועגונג, אַ טומל, אַ יאַריד. אַ צעמישעניש. מענטשן
זענען אומגעלאָפּן ווי צעדולטע. מען האָט זיך געשטויסן איינע אָן די
אַנדערע. מ'האַט געזוכט נאָענטע, היימישע, פאַרלורענע אין דער בהלה
פון די אַבלאַוועס און אַרעסטן אין ביאָליסטאָק, אין בריסק, אין גראָדנע,
צי ערגעץ אַנדערש.

אַ סך האָבן זיך טאַקע געפונען. מ'האַט זיך אַרוימגעכאַפּט, געהאַלדזט
און געקושט. די צרות האָבן צעשיידט און די צרות האָבן ווידער צונגיפ-
געבראַכט...

אויך איך האָב געהאַט אַ סיורפריז:

צווישן די צעשאַטענע מחנות מענטשן, וואָס האָבן נישט אויפגע-
הערט אַרומצוראָיען איבערן גאַנצן שטח פון דער „זאַנע“, האָב איך באַ-
געגנט אַ יינגערן „מאַמענט“ קאַלעגע — דעם זשורנאַליסט ל. לענעמאַן,
וואָס איז אָנגעקומען אַהער אויך מיטן בריסקער עשאַלאָן. מיר דערפרייען
זיך ביידע, ווי מענטשן פון איין משפּחה, און טיילן זיך מיט די „איינ-
דריקן“ פון דער „לוסטרייזע“...

מיר קוקן זיך אָן איינער דעם אַנדערן און לאַכן טרויעריק.

— קוקט, ווי איר זעט-אויס! — זאַגט מיר לענעמאַן, — ווי באַ-
וואַקסן איר זענט!

— און איר... סאַראַ בלאַנד בערדל ביי אייך! מיר זעען אַלע אויס
ווי אַלטע יידן, ווי אַלטע בעטלערס...

— זעט, זעט, וויפל גרויע האָר ביי אייך געוואָרן! — ווייזט מיר
אַן לענעמאַן.

— דאָס איז מיין ריווח פון די לעצטע וואַכן. — לאַך איך מיט
יאַשטשערקעס. — אפשר האָט איר אַ שפיגעלע? די גאַנצע צייט זיך
נישט אָנגעקוקט.

ער דערלאַנגט מיר אַ פיצל אָפגעבראַכענעם שפיגל-גלאַז, וואָס ער
האַט זיך דאָ דערוואָרבן ווי אַ טייערן „טראַפיי“... איך קוק אַריין און —
אַ שוידער! איך דערקען זיך אַליין נישט. נישט מיין פנים... ס'איז גיכער
אַ יוויל-פנים, וואָס קוקט-אַראַפּ פון אַ קרייץ...

— און איר, זע איך, טראַגט אויף זיך אַ מאַנטל... — קוק איך אָן

מיין געפונענעם משפחה־מענטש, — איך בין אזוי ווי איר זעט מיך...
מער פֿאַרמאָג איך נישט אויף זיך...

— זייער ביטער. דאָ כאַפט מען שוין ביינאַכט אַ ציטער. דאָ אויפן
צפון זענען שוין די נעכט אַזעלכע קאַלטע. אגב איז דאָך שוין דער 17טער
אויגוסט. אַפילו ביי אונדז זענען דאָך שוין די נעכט קילע. פֿאַרוואָס האָט
איר גאַרנישט מיטגענומען?

— איר פּרעגט נאָך פֿאַרוואָס? כ'בין דאָך נישט געגאַנגען פון איי-
גענעם ווילן... מ'האַט דאָך מיך גענומען...
— און איך האָב ביים אַרעסט יאָ באַוווּזן עפעס עס איז מיטצוכאַפן.

— אַ גליקלעכער מענטש! אַ מענטש אין אַ מאַנטל!

— יאָ, זייער אַ גליקלעכער... — שמייכלט ער איראַניש.

און באַלד כאַפט ער זיך:

— קודם־כל פֿאַרכאַפט אַן אַרט אין באַראַק. שפעטער וועט אַלץ זיין
פֿאַרנומען.

און ער פירט מיך אַריין אין זיין באַראַק. ער זוכט דאָ־דאָרט —
פֿאַרנומען. ס'איז קוים געלונגען מיך „אַריינצושטופן“ ערגעץ אויף אַ
נאַרע צווישן אַ פֿאַר וואַרשעווער. איך האָב אַפילו נישט געהאַט וואָס
אָועקצולייגן אויפן פּלאַץ — כאַטש אַ קלייניקייט! — כדי צו האָבן די
„חזקה“. האָב איך געבעטן די שכנים, זיי זאָלן זיין עדות, אַז דער פּלאַץ
איז מיינער.

באַזאַרגט זיך מיטן פּלאַץ, גייען מיר ווידער אַרויס אין דרויסן. איך
בין אויסגעהונגערט נאָך לופט, נאָך זון. ס'איז אַ קילער טאָג, אָבער אַ זון
ניקער. איך צי־אויס מיינע גלידער, איך „לערן זיך“ גיין. אַפגעוווינט פון
באַוועגונגען. איך צי־אויס די הענט רעכטס און לינקס און פֿאַררייס דעם
קאַפּ צום הימל, שלינג דורשטיק די זון, די שטראַלן, צי־אריין דורשטיק
די לופט אין די לונגען און קאָן נישט איינשטיין אויף אַן אַרט. עס יאָגט
מיך איבער דער „זאַנע“. ווען באַקאַנטע קוקן מיך אָן אין דער רגע, מיין
באַוועגן זיך, מיינע העוויות, וואַלטן זיי זיכער געטראַכט, אַז איך בין פון
זינען אַראָפּ...

באַקומען שוין אויך ברויט, אַ פייכטע, שווערע „פייקע“ — מער
וואַסער ווי ברויט. און שפעטער, צום „אַביעד“ (מיטיק) האָט מען באַקור־
מען קליינע טעפעלעך הירוש. געדיכטע הירוש. אפשר איין גלאָז קוים
געווען. עס האָט געקלעקט אויף אַ צאָן, ווי אַ נאַשעריי. אויף דער לופט

האָט זיך דער הונגער ערשט צעשפילט. מ'האָט אויך באַקומען „קיפּיאַ“ טאַק — האָט מען געזופּט דאָס הייסע וואַסער, אָבער דער הונגעריקער מאַגן האָט זיך נישט געלאָזט אָפּנאַרן.

נאָכן „אַביעד“ זיך איך מיר מיט אַ גאַנץ רעדל הינטער אַ באַראַק. לענעמאַן, אַדוואַקאַט קורלאַנדסקי, וועלכער איז געפאַרן מיט מיר צוזאַמען פון גראַדנע, אָבער אין אַן אַנדער וואַגאַן; דער שרייבער-פעדאָגאַג יאַקאַבי פון וואַרשע און אַנדערע.

— נו, ווי איז אייך געגאַנגען אין וועג? — פּרעג איך קורלאַנדסקין.
— אַזוי גוט ווי אייך. — ענטפּערט ער, — ווי איך זע, האָבן אונדז דערע בערדלעך פאַר דער צייט אַ וואַקס-געטאַן... ווען מיר ווייזן זיך אַט אַזוי אין וואַרשע!

— מ'וואַלט זיך דערשראָקן פאַר אַזעלכע „סטראַשידלעס“...
דער אַביסל איינגעהויקערטער יאַקאַבי איז נאָך מער איינגעקאַר-טשעט געוואָרן. ער זיצט אויף דער ערד ווי אַ הויפּן שמאַטעס, פון וועלכן עס קוקט אַרויס אַ דאַר, געל, פאַרוואַקסן פנים. ער איז דערשלאָגן און שווייגט על פי רוב.

— קונצנמאַכער, די „נ. ק. וו. ד.“! — רופּט ער אויס. — ווער נאָך וואַלט אַזעלכעס געקאַנט באַווייזן?

אַזוי זיצט מען און מען רעדט, מען דערציילט. אַרום ראַיעט עס פון מענטשן, אַ קלייניקייט, אַזאַ מחנה! ביידע עשאַלאַנגען — דער ביאַליס-טאַקער און דער בריסקער — האָבן דאָ אויסגעשפיגן אַ פיר טויזנט מענ-טשן; בילדן זיך רעדלעך. זיצט מען גרופּעסווייז. אַ סך קאַנגען נישט איינ-זיצן, ווי געיאַגט פון אַ ווילדער משוגעת. קריכן זיי אום, פּלאַנטערן זיך צווישן די ראַיענדיקע אין דעם פאַרמאַכטן קאַסטן — אין דער „זאַנע“. איין זאָך איז שוין פאַר אַלעמען קלאַר: דאָ, אין קאַטלאַס, פאַר-בלייבן מיר נישט. קאַטלאַס איז נאָר אַן עטאַפּן-לאַגער. פון דאַנען וועט מען אונדז שיקן נאָך ווייטער.

מיר זענען שוין געווייר געוואָרן וועגן דער ראַל פון דער דאָזיקער צפּון-שטאַט. קאַטלאַס איז דער צענטראַל-פּונקט פון אַלע קאַנצענטראַ-ציע-לאַגערן אויפן צפּון. ס'איז אַ ריזיקער עטאַפּן-פּונקט. אַלע עשאַלאַנגען מיט די אַרעסטאַנטן דערגייען נאָר ביז קאַטלאַס. דאָ ווערן די אַרעס-טאַנטן אויפגענומען אין דעם עטאַפּן-לאַגער, פון וואַנען מען צעשיקט זיי אין פאַרשיידענע ריכטונגען און מיט פאַרשיידענע טראַנספּאָרט-מיטלען;

בארזשעס (לאַסט־שיפן) איבערן וואַסער, מיט לאַסט־מאַשינעס און — אויב ס'איז נישט אַזוי ווייט — אויך צופוס.

אהער, הייסט עס, ברענגט מען די צענדליקער טויזנטער און די הונדערטער טויזנטער „ליקווידירטע“ בירגער פונעם גרויסן און ברייטן רוס־לאַנד און פון דאַנען ווערן זיי צעוואַרפן און פאַרלירן זיך אין די הונדער־טער „לאַג־פּונקטן“ אין די ווילדע טייגעס.

קאָטלאַס ליגט ביי צוויי טייכן; סעווערנאַיאַ דווינאַ, וואָס פאַלט־אַריין אין ווייסן ים, און די וויטשעגדאַ, וועלכע איז אַן אַפּצווייג פון דער ערשטער און וועלכע שלענגלט זיך אַוועק אין אַן אַנדער ריכטונג, העט, העט אין די צפונדיקע טייגעס.

קאָטלאַס איז אויך דער איינציקער אַפּראָוויזאַציע־פּונקט, וואָס באַ־זאָרגט מיט שפיז אַלע לאַגערן אויפן צפון. דאָ געפינען זיך ריזיקע סקלאַ־דעס, רעזערוון פון כלערליי פּראָדוקטן; מאַגאַזינען פון די ספּעציעל־ביליקע מאַטעריאַלן פאַר „ספּעצאַווקעס“ (ספּעציעלע אַרבעט־קליידער), וועלכע ווערן אויסגעאַרבעט דורך די וואַרשטאַטן אין די לאַגערן גופא פאַר דער מיליאַניקער שקלאַפֿן־באַפעלקערונג אין די צעזייטע און צעשפּריי־טע „זאַנעס“.

אַפנים, דער גרעסטער, דער ריזיקסטער אינדוסטריע־קאָמבינאַט אין סאָויעט־רוסלאַנד!

די דאָזיקע שטאַט גופא איז אויך נישט „באַעוולהט“: אויך זי פאַר־מאַגט אַ היפש ביסל לאַגערן... אַחוץ די פאַרצוימטע „זאַנעס“, וואָס מיר האָבן געזען פון דער ווייטנס, גייענדיק פון וואַקזאַל, זעען מיר אַפילו דורך אונדזער „זאַנע“, דורך די שטאַכעטן פון פאַרקאַן, פּונקט אַנטקעגן, איין ריזיקן לאַגער, וואָס זעט־אויס ווי אַ פעסטונג; אַ לאַנגער, לאַנגער וואַל, ווי אַ באַרג, פון וועלכן עס קוקן־אַרויס אַ סך, אַ סך קליינע פענצטער־לעך — די „פּאַלאַצן“ פון די אַרעסטאַנטן. דער לאַנגער וואַל איז אַרומגע־צוימט מיט דראַט און פון דער ווייטנס זעען מיר אויך איין וואַך־טורעמל:

דער בעסטער סימן, אַז קיין פּרייע בירגער וווינען דאָרט נישט...

דאָ זענען די לאַגערן בשכנות פון דער שטאַט. אונטער דער גאָז ממש.

דאָ „זשענירט“ מען זיך לחלוטין נישט פאַר די פּרייע בירגער...

זיצן אַזוי די רעדלעך מענטשן און מען רעדט וועגן די „חידושים“ פון קאָטלאַס. עס קומט־צו דער און יענער און דערגאַנצט די אַלע נייעסן און אינפּאַרמאַציעס. ווער עס האָט געכאַפט אַ שמועס מיט אַ „זע־קאַ“ (א)

פֿאַרשלאָסענעם) פֿון דער קיך; ווער עס האָט זיך אויסגעפֿרעגט ביי אַן אַרבעטער פֿון דער בוכהאַלטעריע — אונדזערע ידיעות וואַקסן און מיר ווערן שוין „קליגער“ און „דערפֿאַרענער“. מיר ווייסן שוין, אַז דער דאָזיגער עטאַפֿ־פֿונקט איז תמיד „באַזעצט“. איין פֿאַרטיע ווערט אַוועקגע־שיקט און אַ נייע ווערט אויפֿגענומען. אַזוי כסדר. דאָס הייסט אַז כסדר שטראָמען טויזנטער מענטשן אין די קאַנצענטראַציע־לאַגערן. עס איז אַ פֿערמאַנענטער צופֿלוס ווי פֿון אַ ים. כסדר וואַקסט און פֿאַרמערט זיך דאָס פֿאַלק פֿון שקלאַפֿן אין די ווילדענישן פֿון ווייטן צפֿון — — —

וועגן איין זאָך רעדט מען שוין נישט אין די רעדלעך; וועגן די השערות און קלאַנגען, ווהיין מען וועט אונדז פֿאַרשיקן. מיר זענען שוין אַזוי ווייט פֿון דער היים — נאָך אַ סך ווייטער פֿון דעם אָרט, וווּ לענין כבודו ובעצמו איז אַמאָל געווען פֿאַרשיקט (וויאַטקע). איז וואַס־זשע איצט דער אונטערשייד ווהיין? שוין אַלצאיינס, מיט טויזנט קילאָמע־טער נעענטער, צי ווייטער...

די שמועסן זענען איצט געגאַנגען אויף איין איינציקער טעמע: צי זענען מיר טאַקע שוין פֿאַרלוירענע מענטשן און וועלן די היים שוין קיינ־מאָל נישט אָנזען, ווי די רוסן — די צענדליקער און הונדערטער טויזנט־טער, וועלכע ווערן „ליקווידירט“? אָדער מיר זענען אין אַן אַנדער מצב, אין אַ גליקלעכערן? אַז פֿאַר אונדז איז נאָך פֿאַראַן אַ האַפֿענונג? דאָ האָבן זיך די השערות און מיינונגען געטיילט. געווען אַפֿטימיסטן און פֿעסימיסטן. די ערשטע זענען געווען האַפֿערדיק און האָבן געגלויבט אין אונדזער אויסלייזונג.

— וואָס הייסט! — האָבן זיי געטענהט, — מיר זענען עפעס אַנ־דערש. מיר זענען נישט קיין סאָויעטישע בירגער. מיר זענען דאָך „ביע־זשענצעס“. פֿאַר אונדז וועט זיך אָננעמען די גאַנצע וועלט... ס'איז דאָך אַ הימל־שרייענדיקער סקאַנדאַל אַזוי צו האַנדלען מיט „ביעזשענצעס“!... — האָט איר ביי „זיי“ אַן עוולה! — אַפֿאַנירן די פֿעסימיסטן, די נישט־גלויבערס אין אונדזער אויסלייזונג, — וואָס קאָן מען „זיי“ טאָן? איר וועט זיי רופן „קנאַקניסל“... „זיי“ ווערן אַ סך נתפעל פֿון דער וועלט!...

— וואָס הייסט? אַמעריקע האָט נאָך אויך עפעס צו זאָגן! און ענג־לאַנד! איר מיינט טאַקע, די וועלט איז שוין הפקר?... — פֿש... פֿש... פֿש... — האָבן איראַניזירט די פֿעסימיסטן, —

וואָס־זשע מיינט איר, אַז אַמעריקע אָדער ענגלאַנד, צי פראַנקרייך וועלן פאַר אונדז „איינרייסן דעם יאַשטשיק“? ... און טאַמער אַפילו יא, הערן „זיי“ די וועלט ווי המן די מגילה... אַט האָבן „זיי“ געשלאַסן אַ פאַקט מיטן טייוול אַליין — קעגן די אינטערעסן פון דער גאַנצער דעמאָקראַטישער וועלט! — און „זיי“ האָבן די גאַנצע וועלט אין טראַק!...

— טאַקע אַ סקאַנדאַל, טאַקע אַ געמיינקייט! — קאַכן זיך די אַפטי־מיסטן, — וואַרט, וואַרט, „זיי“ וועלן נאָך פאַר דער דאָזיקער נבלה טייער באַצאָלן...

— פּש... פּש... פּש... — חוזקט ווידער איינער פון די סקעפטיקער, די שוואַרץ־זעער, — גלויבט, גלויבט אין דער וועלט. איידער די „וועלט“ וועט אונדז באַפרייען, קאַנען אונדזערע ביינער פאַרפּוילט ווערן...

— ווי געפעלט אייך עפעס דער שוואַרצער נביא? איר מיינט, אַז שוין, עק וועלט... הפּר־פּעטרישקע?...

ביי אַן אַנדער רעדל זע איך דעם „חבר חיים“. ער שטייט אַ שוויי־געוודיקער און הערט זיך צו צו די שמועסן.

— נו, וואָס זאָגט איר עפעס צו אונדזער נייער „אכסניה“? ... — פּרעג איך אים.

— עס געפעלט מיר זייער גוט... — ענטפּערט ער מיט ביטערקייט.

— איר ווייסט, אַזוי ווייט האָט מיין „פאַנטאַזיע“ נישט געאַרבעט...

— איר ווייסט שוין וואָס קאַטלאַס איז? איר ווייסט שוין אַליץ?

— איך ווייס, איך ווייס... הלוואי וואָלט איך עס נישט געווסט...

און אין אַ וויילע אַרום גיט ער צו אין זיין ווידוי־טאָן:

— פאַר דעם האָב איך עס געקעמפט... אין תּפּיסה געזעסן...

איך זע, דער מענטש לעבט נאָך אַליץ איבער זיין ביטערע אַנטווי־

שונג... עס עסט אים, עס טאַטשעט אים אינעווייניק ווי אַ וואַרעם...

אַזוי זענען אַנגעגאַנגען די דיסקוסיעס אין די רעדלעך אין פאַרשיי־

דענע ווינקלען צווישן די באַראַקן.

ס'איז צוגעפאַלן דער אַוונט. אַ טונקלקייט האָט איינגעהילט די באַ־

ראַקן און אַ קילקייט האָט אַדורכגענומען די אויסגעמוטשעטע גופים. ווער

עס האָט געהאַט אַ פּלאַץ אין אַ באַראַק, האָט זיך אַהין פאַרקליבן; ווער

נישט — האָט זיך איינגעדרייט ווי אַ חיה און געטוליעט זיך צו אַ וואַנט,

זוכנדיק אַביסל שוץ פון דער נאַכטיקער קעלט.

86

נישט אויסגעהאלטן דעם „עקזאמען“...

צומארגנס — ווידער אַ שיינער, זוניקער טאָג. די זון שיקט אירע שטראַלן אויך אין אונדזער פאַרצאַמטער „זאַנע“. נאָך אַ נס, וואָס אויך די זון איז נישט געוואָרן פאַרצאַמט הינטער פאַרקאַנעס און שטעכיקע דראַטן.

דער גאַנצער עולם פון די באַראַקן האָט זיך אויסגעשאַטן אויף דרויסן. די שטימונג איז דאָך אַ הייטערע, אַ גרינגערע. פאַרט נישט ווי צווישן יענע דיקע ווייסע מויער-ווענט פון גראַדנער תפיסה. מ'אַטעמט דאָך דאָ פריי פרישע לופט. מען זעט דאָך אַזאַ בלויען, אַזאַ רחבותדיקן הימל! און דערצו איז מען דאָך צווישן אַזוי פיל היימישע יידן פון די היימישע פוילישע שטעט. איטלעכנס צרות באַהעפטן זיך מיט די צרות פון די אַלע יידן דאָ: עס איז צרות-רבים...

אַרומשפאַצירנדיק אַהין און צוריק באַמערק איך אין איין ווינקל אַ גרופע פּאַליאַקן: ליגנדיקע, זיצנדיקע און שטייענדיקע. קלאָר, אַז זיי זענען נישט קיין פליטים אַזוי ווי מיר. איך רעד מיט עמיצן בשכנות פון זיי און הער זייער שמועס. אויך זיי פּאַליטיקירן וועגן גרויסן אומרעכט, וואָס עס איז געשען פוילן און דעם פוילישן פּאַלק. זיי דערציילן איינע די אַנדערע פרטים פון זייער אַרעסט: איינעם האָט מען „ליקווידירט“, ווייל ער איז אַ „קולאַק“, אַ רייכער פויער; אַ צווייטן — צוליב אַ באַשולדיקונג אין שפּעקולאַציע; אַ דריטן — ווייל ער איז נישט געווען אַזוי „באַגייסטערט“ פונעם קאַלכאַז, וואָס מ'איז געגאַנגען איינפירן אין זיין דאָרף; אַ פּערטן — ווייל ער איז אַ גלח. איך הער טאַקע אַלע וויילע, ווי מען טיטולירט אים — „פּאַניע קסיענדזוו!“ דער גלח דער-צוויילט, אַז ער איז אַרעסטירט געוואָרן טאַקע פאַרן קלויסטער, זונטיק אינדערפרי, נאָכן ענדיקן די „משיאַ שוויענטאַ“ (הייליקע מעסע). דאָרט האָבן אים ביים טויער פון קלויסטער-פאַרקאַן באַגעגנט צוויי „נ. ק. וו. דיסטן“ און אים פאַרבעטן צו זיך. עס פאַרשטייט זיך, אַז זיין „פאַראַ-פיע“ האָט אים שוין מער פאַר די אויגן נישט געזען...

און אַזוי כסדר. יעדער פּאַליאַק מיט זיין געשיכטע.

איך בין נייגעריק און שיק צו זיי אַ פּראַגע:

— צי האָט מען יעדן פון אייך געגעבן עפעס אַ „סטאַטיאַ“? (פאַ-
ראַגראַף).

עס קומען ענטפערס: וועמען מ'האַט געגעבן „ק. ר. ד.“ (קאַנטרער-
וואָלוציאַנערע טעטיקייט); וועמען — „פ. ש.“ — (פאַרדאַכט אין שפּיאַ-
נאַזש); ווער — אַלס שעדיקער וכדומה.

— און איר אַלע דאָ? — פרעגט מען מיך, מיינענדיק אַלע יידן
אַרום.

— מיר אַלע זענען פליטים. מיר האָבן נישט קיין פאַראַגראַף... —
זאָג איך אַביסל באַרימעריש...

— פאַניע, דאָס איז איין שוואַרץ יאָר! — רופט אויס איינער אַ
פאַליאַק, — איר זעט דאָך, אַז מען גיט אונדז דעם זעלבן „קאַמפאַרט“
און מען פירט אונדז אין זעלביקן „קוראַרט“...
— איר מיינט אַזוי?

— איר וועט שוין זען... — טרייסט מען מיך.

— און איך האָב געמיינט, — רופט זיך אַן אַנדער פאַליאַק, —
אַז מיט אייך, מיט די זשידקעס, וועלן זיי זיך אַנדערש באַגיין... אייער
רע „פשיאַטשעלעס“ דאָך!... צום סוף זע איך, אַז ביי „זיי“ איז נישטאַ
קיין אויסנאַם... בעזו זאָדראַשטשי!... (אַן קנאה), — פאַרענדיקט ער מיט
אַ בייזוויליקער שאַדן־פרייד...

— פאַרוואָס גראַד א ו נ ד ז ע ר ע „פשיאַטשעלעס“? — בלייב
איך נישט שולדיק קיין ענטפער דעם בייסיקן פאַליאַק, — איז דאָך
דזשערוזשינסקי געווען א י י ע ר ע ר... אַ כשרער פאַליאַק, אַפילו מיט
אַ „סקי“... נו, און דאַמבאל, און וואַרסקי, און סאַכאַצקי, און לאַנצוצקי,
און קאַסטשעוואַ?...

— איר דערמאָנט אַפילו די פאַליאַקן, וואָס די באַלשעוויקעס האָבן
געשיקט אויף יענער וועלט?... — כאַפט זיך יענער אַן.
— צי נאָר פאַליאַקן האָבן „זיי“ געשיקט אויף יענער וועלט?... נו,
און די יידן טראַצקי און קאַמעניעווי, און זינאוויעווי, און קאַרל ראַדעק, און
נאָך און נאָך?...

— איין טייוול! — רופט אויס דער ערשטער.

און דער גלח גיט־צו מיט אַ בנעימותדיקער שטים:

— די אַנטיקריסטן מאַכן נישט קיין אונטערשייד פון ראַסן... זיי

רעספעקטירן נישט נישט דעם קלויסטער, נישט די „בוזשניצאַ“ (שול)...

און צום ליקווידירן זענען ביי „זיי“ אלע גלייך... איר זעט, פאנאווייע, — מאַכט ער אַ זשעסט מיט דער האַנט צום עולם, — זעט, פאנאווייע, וויפל זשידקעס!...

עס קומען־צו צו מיר לענעמאַן און יאַקאַבי מיט אַ ניס: — איינער אַ „ביעזשעניעץ“ האַט דאָ דורך אַ קיך־אַרבעטער באַקומען אַ נומער „איזוועסטיאַ“ און גראַד דאָרט איז פאַראַן אַ נאַטיץ וועגן אונדז, פליטים. אין דער נאַטיץ זאָגט זיך, אַז אין וואַשינגטאָן האַט מען מצד די יידישע קרייזן אָנגעפּרעגט די סאָויעטישע אַמבאַסאַדע וועגן גורל פון די יידישע פליטים פון פּוילן. דער סאָויעטישער אַמבאַסאַדאָר האַט גע־ענטפּערט, אַז די פליטים געפּינען זיך אונטער דער שוץ פון דער סאָויע־טישער מאַכט און אַז עס ווערט געזאָרגט פאַר זיי און זייערע משפּחות... — זעט איר שוין! — טריאומפּירט לענעמאַן, — די וועלט ווייסט וועגן אונדז און מען שווייגט נישט... מיר זענען דאָך נאָר פליטים! — הלוואי! — רוף איך אויס מיט אַ פּונק פון האַפּענונג.

יאַקאַבי איז ווייניקער גלייביק; — הלוואי זאָל איך בלייבן דער ליגנער... נאָר מיר גלייבט זיך עפּעס נישט... איר זעט דאָך, ווי אמת עס איז דער ענטפּער פון סאָויעטישן אַמבאַסאַדאָר אין אַמעריקע; מיר זענען „אונטער דער שוץ פון דער מאַכט און עס ווערט געזאָרגט פאַר אונדז און אונדזערע פאַמיליעס“... אַ שיינע „שוץ“ און אַ שיינע „זאָרג“... אַז אַך און וויי! ס'איז דאָך אַ ביטערער חזק!

— יא, אַוודאי זענען „זיי“ געמיינע ליגנער. אָבער אַז „זיי“ מוזן זיך פאַרענטפּערן, איז דאָך אַ סימן, אַז מען האַט אונדז אין זינען... — הלוואי! מיר וועלן זען פאַרטיקערהייט...

— פאַרגעסט נישט, — עקשנט זיך ווייטער לענעמאַן, — אַז מיר האָבן נישט נישט קיין „וויראַקן“ (אורטיילן) און נישט קיין פאַראַגראַפּן... — נאַאיווער מענטש, וואָס איר זענט! — רופּט־אויס יאַקאַבי מיט נישט ווייניקער עקשנות. — אַפּילו אַן „וויראַקן“ און אַן „פאַראַגראַפּן“ קאָנען מיר ביי „זיי“ אויך נישט לעקן קיין האַניק... איר זעט דאָך, אַז מען באַגייט זיך מיט אונדז ווי מיט די ערגסטע פאַרברעכער, גלייך ווי מיר וואַלטן מענטשן געקוילעט!...

דער קליינבווקסיקער יאַקאַבי האַט זיך געהיצט און זיך אונ־טערגעהויבן, זשעסטיקולירנדיק משונהדיק מיט די הענט און בליצנדיק

מיט די אויגן. ער איז אריינגעפאלן אין א מין נערוון־אטאק און כ'האָב איינפאַך מורא געהאַט פאַר זיין צושטאַנד. כ'האָב געפרוווט אַפּציען דעם שמועס אין אַן אַנדער ריכטונג.

— יאָ, אָבער מיר דאָ קאַנען זיך סיי־זוי נישט העלפן... צו וואָס די רייד?...

יאַקאַבי אָבער האָט זיך נאָך נישט געהאַט אויסגעלאָדן פון זיין אויפֿרעגונג און צאָרן און האָט ווייטער געשאַטן מיט פונקען פייער:
— אדרבה, זאָגט! פאַראַן דען נאָך אַזאַ ביישפּיל אין דער וועלט, וווּ מ'זאָל זיך אַזוי באַגיין מיט פּליטים — מיט פאַרפּאָלגטע, וואָס אַנט־לויפן פון סכּנה? אַזאַ מאַראַל האָט נאָר געקאַנט געמאַלט זיין אפשר ביי האַטענטאַטן אָדער ביי דושינגיס־כאַן...

לענעמאַן איז אַנטשוויגן געוואָרן: אַ סברה, דער לעצטער פּאַסוס האָט אים אָפּגעקילט דעם אָפּטימיזם און געמאַכט אומעטיק.

דער דאָזיקער טאָג האָט זיך פאַרענדיקט מיט צוויי געשעענישן:
איינער פון דער מחנה פּליטים — עפעס אַ יונגער אימפּולסיווער בחור פון לאַדזש — האָט געמאַכט אַ פּרוּוו צו אַנטלויפן. פאַרנאַכטלעך איז ער, פּלינג ווי אַ קאַץ, אַריבערגעקראַכן דעם פאַרקאַן, — פאַרשטייט זיך, צערייסנדיק זיך דערביי אָן שטעכיקן דראָט די מלבושים — און שוין אויף יענער זייט אָנגעהויבן אַנטלויפן. אָבער דאָס שטענדיק־וואַכע אויג פונעם „סטריעלאַק“ אויפן וואַך־טורעמל האָט עס גלייך באַמערקט און עס האָט זיך גלייך דערהערט אַ סעריע אויטאָמאַט־שאַסן. געטראַפן אין פּוס פון אַ פאַר קוילן, איז ער אַנידערגעפּאַלן אין אַ קאַלזושע בלוט. קיינער אין דער „זאַנע“ האָט אַפּילו זיין נאָמען נישט געוואָסט. מען האָט דורכן פאַרקאַן נאָר געזען ווי „נ. ק. וו. דיסטן“ האָבן דעם פאַר־ווונדעטן ערגעץ אָפּגעפּירט.

אַ צווייטן פּליט — אַ סטודענט פון וואַרשע — האָט מען אין אַוונט געפונען אַ טויטן ביים פאַרקאַן: ער האָט זיך מיט עפעס אַ שאַרפּער זאַך איבערגעשניטן די ווענעס פון האַנט...

אַ צעפּיעשטשעטער מסתמא געווען, דער וואַרשעווער בחור, אין זיין היים, „אונטער דער מאַמעס פאַרטוך“, האָט ער פון קיין צרות נישט גע־וואָסט און דאָ... אַזאַ האַרטע וואַר... אַזאַ האַרבע „לעקציע“!... נו, האָט ער נישט אויסגעהאַלטן דעם „עקזאַמען“...

די דאָזיקע פּאַסירונגען האָבן פאַרגרעסערט די געדריקטע שטימונג

אין דער „זאָנע“. און אפילו ביי די מער האַפערדיקע איז דער גלויבן שוואַכער געוואָרן.

87

וויצן, וואָס מאַכן טרויעריק...

דעם דריטן טאָג האָט מען אונדז געפירט אין באַד אַריין. טאַקע אין דער „זאָנע“ גופא. מ'האַט זיך געבאָדן פאַרטיעסווייז. איין פאַרטיע אַריין אויף אַ צען־פופצן מינוט — די אַנדערע אַרויס. די ענגשאַפט איז געווען אַזאַ גוואַלדיקע, אַז וועגן וואַשן זיך האָט גאָר אינעווייניק קיין רייד נישט געקאָנט זיין... קיין סך וואַסער איז נישט געווען. די פאַרע האָט נאָר גע־ברענט, גערייצט דאָס פאַרשמוצטע לייב און מיט וואָס צו אַפּפּרישן זיך, מיט וואָס צו לעשן דאָס ברענעניש איז נישט געווען. דאָס קאַרגע ביסל וואַסער און די פאַרע האָבן זיך נאָר געגאַסן אין שמוציקע ריטשקעלעך איבערן אויפגערעגטן לייב.

באַדינט די באַד האָבן אַלטע אַרעסטאַנטן, וועלכע האָבן זיך אומגע־דרייט צווישן דעם נאַקעטן עולם. יענע האָבן זיך געוויצלט איבער די „נאַוויטשקי“ (די נייע, די „גרינע“):

— וואַש זיך יאָ — וואַש זיך נישט, די לייז וועלן איך סייוויסיי

אויפּרעסן...

אַן אַנדער אַלטער אַרעסטאַנט פּרעגט אַן אונדזעריקן:

— די לייז זענען פון פוילן אַדער אונדזערע, רוסישע?...?

— רוסישע, רוסישע, טאַוואַרישטש! עכטע רוסישע!... — ענטפערט

מען אים אין זעלבן זשאַנר.

מ'האַט זיי אויסגעפּרעגט, די אַרעסטאַנטן, ווי לאַנג זיי זיצן שוין דאָ

און זיי האָבן דערציילט: ווער צען, ווער פופצן יאָר...

— אַזוי לאַנג!?

— נישקשה, טאַוואַרישטש, ביי אונדז אין סאַויעט־רוסלאַנד וועלן

קלעקן יאַרעלעך אויך פאַר אייך... מיר זענען אַ גאַסטפּריינדלעך פּאַלק...

פון אַזעלכע וויצן האָט זיך קיינעם פון אונדז נישט געגלוסט צו

לאַכן... זיי האָבן געשניטן מיטן קאַלטן חלף פון פאַרצווייפלונג...

מיט נישט אַפּגעפּרישטע קערפּערס איז מען צוריק אַריין אין די

מלבושים. הגם אלעמענס זאכן זענען געגאנגען אין דער דעזינפעקציע-קאמער ביי דער באד; אבער קיין באַרואיקונג האָבן זיי נישט געבראַכט דעם אויפגערעגטן לייב: אַזוי דורכגענומען זענען שוין געווען די מלבוש-שים פון שמוץ אין תפיסה און אויף די נאַרעס אין „טײַפּלישקאַ“. אַפילו נאָך דער באַד האָט מען אין אַלע ווינקעלעך פון דער „זאַנע“ געקאַנט זען דאָ און דאָרט מענטשן האַלב-אויסגעטוענע, וועלכע האָבן געלויזט די מלבושים. ס'האָט זיך קיינער נישט זשענירט פאַר קיינעם. אַלע זענען דאָך גלייך געווען געפלאַגט פון דער דאָזיקער מכה — פּרעהס דריטע מכה...

די גרויסע פיין פון פאַרלייזיקטקייט האָט פונדעסטוועגן נישט פאַר-טריבן דעם תּלּיה־הומאָר ביי די מענטשן, און מ'האָט זיך אין די רעד-לעך, ביים לויזן זיך, דערלויבט אויף לייכטע ווערטלעך:

— וואָס-וואָס, קיין לייז אין רוסלאַנד פעלן נישט...

— ווען איך וואָלט געווען משה רבינו, וואָלט איך מיט דער דאָזי-קער מכה מכבד געווען דעם מלך פון דער „נ. ק. ו. ד.“ — כ'מיין טאַקע דעם אָדון בעריע... אפשר וואָלט ער אונדז דאָן אַרויסגעשיקט פון סאַ-ויעטישן מצרים...

— זעט אַבער אויס, אַז איידער עס וועט געשען דער דאָזיקער נס, וועלן די כּנים אונדז, די בני ישראל, אויפּפרעסן...

אַזוי האָבן זיך געוויצלט די פּוילישע יידן אין דער עטאַפּ-„זאַנע“ פון קאַטלאַס — די „קאַנטרעוואָלוציאַנערן“, וואָס האָבן זיך דערלויבט אין מיטן „געיעג“ אַנצוגרייפן „מלכות“...

אין זעלבן נוסח זענען אויך געגאנגען די וויצן איבער אונדזער מאַ-גערער באַשפּייזונג: איבערן „קיפּיאַטאַק“, איבער דעם קאַרגן טעפעלע פּאַסטנע זופ און איבער דער „פּייקע“ ברויט, וואָס האָט געהאַט אין זיך מער וואָסער ווי מעל. דער הונגער האָט זיך דאָ ביי אַלעמען מוראדיק צע-שפּילט. אַ גאַנצן טאָג אויף דער פּרישער לופט, איז דער אַפעטיט גע-וואקסן. מ'האָט כּסדר געהונגערט! צוצוקויפן עפעס האָט מען דאָך נישט געקענט: ערשטנס, האָט מען ביי איטלעכן אין תּפיסה צוגענומען דאָס געלט; צווייטנס, אַפילו ווען מען וואָלט יאָ געהאַט געלט — זענען דאָך דאָ אַלע פאַרשלאַסענע. שפעטער האָבן טייל זיך אָן עצה געגעבן מיט זאַכן: ווער עס האָט געהאַט אַן איבעריקן מלבוש, האָט ער פאַרקויפט די אַלטע אַרעסטאַנטן אין דער „זאַנע“ — אין דער בוכהאַלטעריע, אין קיך,

צי אין באַד. פאַרקויפט נישט פאַר געלט, נאָר געטוישט אויף ברויט. פאַר אַ העמד האָט מען געקאָנט קריגן צוויי פייקעס ברויט; פאַר אַ פאַר הויזן — אַ סך מער. די רוסישע זענען פאַרכאַפט געוואָרן פאַר אַ פוילישן מלבוש. כאָטש צו וואָס דאַרפן זיי דאָס דאָ אין לאַגער? נאָכדעם איז עס קלאָר געוואָרן: זיי האַנדלען עס איין נישט פאַר זיך גופא, נאָר פאַר די בריגאַדירן און „נאַטשאַלניקעס“ פון לאַגער. איין פליט, למשל, וואָס האָט געהאַט מיט זיך אַ „געשוואַלענעם“ רוקזאַק מיט זאַכ, האָט פאַרקויפט אַן אנצוג פאַר 200 רובל, דריי „פייקעס“ ברויט און פינף שטיקלעך צור-קער. ער האָט זיך דאָן געפילט אין „זאַנע“ ווי דער גרעסטער גביר. ווער איז טאַקע געווען צו אים גלייך?...

לענעמאַנען איז געלונגען צו פאַקן ביי עמיצן אַ זשילעטקע. ס'האַט מיך שטאַרק געחידושט: נאָך אַזעלכענע רעוויזיעס פון דער „נ. ק. וו. ד.“! — איר ווייסט, — זאָג איך צו לענעמאַנען, — איך הייב שוין אַן צו גלויבן פונקט ווי די „נ. ק. וו. ד.“, אַז ביי יעדן פון אונדז אין רעק-טום געפינט זיך אַ טייוול'מאַשין... דערפאַר טאַקע זוכן זיי עס דאַרט... והא ראייה די זשילעטקעס!...

לענעמאַן קאָנסטרוואַירט די זשילעטקע אין שפיץ פון אַ שפענדל, באַ-נעצט זיך דאָס געזיכט מיט וואַסער און אַריינקוקנדיק אין דעם פיצל שפיגל-גלאַז, וואָס ער פאַרמאַגט, „סקראַבעט“ ער זיך פאַמעלעך אָפּ די באַקן. ער קרימט זיך אַלע וויילע פון יסורים. זיין בלאַנד בערדל פאַר-שווינדט און ער ווערט יונגער מיט אַ יאָר 20...

דאָן איז ער אויך מיך מכבד מיט דער זשילעטקע און מיטן שפיגל-גלאַז. דאָס מעסערל איז שוין איצטער נאָך מער טעמפּ און מיינע יסו-רים — גרעסער. עס ראַזירט נישט, נאָר עס צופט, פליקט יעדעס האַר. איך קריץ מיט די ציין, כאַפּ אַ ווייל דעם אַטעם און צופּ ווייטער. איך צעקאַליעטשע דאָ-דאָרט די הויט. לסוף פאַרענדיק איך די „זעלבסט-עק-זעקוציע“. מיין אַלט אויסזען פאַרשווינדט. איך דערזע איצט אַן אויסגע-מאַגערט, אויסגעצערט, בלאַס פנים, ווי נאָך אַ שווערער קראַנקייט...

מיר „פאַראַדירן“ מיט אונדזערע אויסגעראַזירטע געזיכטער אי-בער דער „זאַנע“ צווישן בלויז זקנים מיט בערד. די וועג-באַקאַנטע דער-קענען אונדז ממש נישט.

אין איין ווינקל, ביי אַ וואַנט פון אַ באַראַק, זיצן אויף דער ערד די צוויי וואַרשעווער יידישע דאָקטוירים, רובינשטיין און לעווענשטיין. זיי זענען אַרומגערינגלט פון אַ היפשן רעדל פליטים. מיר בלייבן אויך שטיין. ווייזט זיך אַרויס, אַז עמיץ האָט געפאַקט אין דער בוכהאַלטעריע אַ „פּראָוודאַ“ און לייענט עס פון דאָרט אַרויס אויפן קול. ער לייענט צו-ערשט די ידיעות, די „סוואַדקאַ“ (קריגס-באַריכט), דאָן די אַרטיקלען. אַלע הערן זיך צו געשפּאַנט.

די „סוואַדקאַ“ ברענגט נישט קיין גוטע נייעס פון די פּראָנטן. דער דייטש גייט אַלץ פּאַראַויס און די פּאַרבינדעטע קאָנען זיך מיט אים קיין עצה נישט געבן. פּראָנקרייך קרעכצט אונטערן דייטשישן שטייול. ענג-לאַנד לאָזט זיך נישט, אַבער דער באַריכט גיט איבער וועגן שטאַרקע „נאַליאַטן“ איבער לאַנדאָן; וועגן אַ סך צעשטערונגען און מענטשלעכע קרבנות. די „סוואַדקאַ“ שטרייכט ספעציעל אונטער: „דער מעכטיקער דייטשישער לופט-פּלאַט“ און רימט די דייטשישע נצחונות...

דאָ און דאָרט אין די אַרטיקלען ווערן געוואָרפן פּראָזן: „די ענגליש-שע אימפּעריאַליסטישע קריגס-העצער“... „די ענגלישע קאָלאָניאַלע פּאַר-כאַפּערס“... „די מפלות פון די אַליאירטע“...

— זעט, זעט, ווי זיי פּאַסמאַקעווען זיך אַזוי פון היטלערס נצחונות! — רופט ווער אויס פונעם רעדל.

— נו, יא. — באַמערקט אַן אַנדערער, — סטאַלין האַלט טריי דעם אַפּמאַך מיט היטלערן גלייך ווי ער וואַלט געווען זיין „גלויבנס-גענאַסע“... און אַ דריטער גיט צו:

— די ביידע דיקטאַטורן גייען זיך צונויף אין איין פונקט: אין זייער ברוטאַליטעט...

— רבותי, — מאַכט ווער אויפּמערקזאַם, — מיר פּאַרפאַרן שוין אַביסל צו ווייט אין פּאָליטיק... עס קאָן אונדז נאָך פּאַרשאַטן... — וואָס האָט איר מורא, מען וועט אייך אַרעסטירן?... — פּאַרגעסט נישט, אַז מיר זענען „ביעזשענצעס“. מ'דאַרף אַביסל האַלטן די צונג אונטער די צייך.

— מיר זענען שוין סיי-ווי-סיי „אַפּגעדאוונטע“. — טוט אַן אַנדער-רער אַ מאַך מיט דער האַנט. און עולם צעקריכט זיך איבער דער „זאַנע“.

88

וואס א בעדער דערציילט

אין אייגעם אן אוונט כאפ איך א שמועס מיטן עלטערן „באנ־
שטשיק“ (בעדער) פון דער „זאנע“. כ'האב אים געטראפן זיצנדיק אויף
דער שוועל פון באד און רויכערנדיק א פאפיראס, אויפגעדרייט אין ציי-
טונגס־פאפיר. א פאניע א זקן, מיט א גרויער בארד. ער ציט־אריין דור-
שטיק דעם רויך און דעלעקטירט זיך: אפנים דאס איינציקע ביסל „עולם־
הזה“ דאָ...

איך בלייב שטיין נעבן אים.

— פארוואס שלאפט איר נאך נישט, דיעדושקא (זיידע)?
— עס נעמט נישט קיין שלאף, סינאק! (זונדל), — ענטפערט ער
גוטמוטיק.

— ווו איז אייער פאמיליע, דיעדושקא? אייער פרוי? קינדער?

— גאט ווייס זיי... כ'בין שוין לאנג פון דער היים...

— ווי לאנג?

— שוין זיבעטער יאר.

— נו, און זיי שרייבן אייך גארנישט?

— א, ניין, כ'בין אן רעכט זיך איבערצושרייבן מיט וועמען...

— וואס הייסט?

— זייער פשוט. מיין „סטאטיא“ איז א פאסקודנע. האב איך נישט

קיין רעכט צו שרייבן בריוו. איז אין שטוב ווייס מען אפילו נישט צי
איך לעב... נישט זיי ווייסן פון מיר און נישט איך פון זיי...

— פון וועלכער שטאט זענט איר, דיעדושקא?

— כ'בין נישט פון קיין שטאט. כ'בין געבוירן אין דארף. הינטער

אריאל. ביי דער ערד דאס גאנצע לעבן פארבראכט. אזוי ווי מיין טאטע.
אזוי ווי מיין זיידע.

און אין א וויילע ארום רעדט ער ווייטער:

— ווער ווייס, צי מיין „סטארוכא“ לעבט נאך. איבערגעלאזט זי א

שוואכע. צו דער ארבעט האט זי שוין נישט געטויגט. אפילו דאס גערטנדל

ביי דער כאטע איז איר שווער געווען ארומצוזען...

— זעץ זיך, סינאק! — כאפט ער זיך אינמיטן און רוקט זיך אפ

אביסל, מאכנדיק פאר מיר פלאץ אויף דער שוועל. — וועסט פאררויכערן?
 — א גרויסן דאנק, דיעדושקא, שוין טאקע לאנג נישט גערויכערט.
 ער נעמט־ארויס א טארבעלע טיטון מיט א שטיקעלע צייטונגס־פאָ-
 פיר און דערלאנגט מיר. איך דריי־אויף א פאפיראָס און פאררויכער. דער
 רויך האָט נישט קיין געהויבענעם טעם. קיין ווילגערוד. אַזאָ מין גראָ-
 בע מאַכאַרקע פון קאַרשן־בלעטער מסתמא. עס איז ביטער און עס צופט
 אין די לונגען... אָבער גוט כאַטש אַזאָ פאַפיראַס.

מיר זענען שוין, הייסט עס, היימישער.

— זאָגט מיר, דיעדושקא, פאַרוואָס, אייגנטלעך, האָט מען אייך צו-
 גענומען פון אייער היים?

— פאַר מיין צו לאַנגער צונג... באַדאָי וואַלט איך געבוירן געוואָרן
 אַ שטומער...

— וואָס אַזוינס איז געשען?

— זייער פשוט, כ'האָב זיך צעווערטלט מיטן „פּרעדיסעדאַטיעל“
 (פאַרזיצער) פון קאַלכאַז. איז ער אַוועק און מיך געמטרט אין דער „נ. ק.
 וו. ד.“.

— האָט איר טאָקע גערעדט, וואָס מ'טאָר נישט?

— אפשר האָב איך זיך אַרויסגעכאַפט מיט אַ וואָרט. בין געווען
 אויפגעבראַכט.

— איבער וואָס איז אַרויסגעקומען דער סכסוך?

— זייער פשוט, איבער די „טרודאַדני“ (אַרבעטס־טעג). דער „פּרעד-
 סיעדאַטיעל“ האָט אונדז געיאָגט מיט דער אַרבעט אויפן פעלד, געהייסן
 אַרבעטן איבער די כוחות, די נשמה פון אונדז אַרויסגעיאָגט. ער האָט
 פאַרזיכערט, אַז דאָס יאָר באַקומען מיר פון „אוראַזשאַי“ (גערעטעניש)
 אַ גאַנצן קילאָ ווייץ פאַר אַ „טרודאַדען“... מיט די לעצטע כוחות געאַר-
 בעט. אַזוי איך, אַזוי מיינע צוויי זין און אַ טאַכטער. נו, אַז עס איז גע-
 קומען צום געבן, האָט דער הינטישער זון, דער „פּרעדיסעדאַטיעל“, דער
 קלערט, אַז מער ווי 200 גראָם פאַר אַ „טרודאַדען“ איז נישטאַ... נו, האָט
 עס מיך אויפגעקאַכט ביז גאַר און איך האָב אים אַריינגעזאָגט, דעם הינ-
 טישן זון...

— וואָס אַ שטייגער?

— אַז ער איז אַ לינגער... אַז ער איז אַ הונט... אַז מען באַראַבע-
 וועט די אַרעמע קאַלכאַזניקעס...

— וואָס־זשע האָט יענער געטענהט?

— יענער האָט געטענהט: „גאָסדאָרסטוואָ“... (מלוכה). די „גאָסד־דאָרסטוואָ“ האָט צוגענומען די תבואה און ס'איז מער נישט געבליבן ווי צו 200 גראַם... „אַקים וואַסיליטש“ — זאָג איך אים, — די „גאָסדאָר־סטוואָ“ קאָן דאָך נישט לאָזן די אַרבעטער הונגען... אַפילו די „פּאַמיע־שטשיקעס“ האָבן דאָך אַזוי נישט באַהאַנדלט די אַנגעדונגענע קנעכט“... נו, נו, איז ער אַוועק, אַט־דער הינטישער זון, צו דער „ג. ק. וו. ד.“ און מיך פאַרמסרט... ער האָט נאָך דערביי אַ היפש ביסל צוגעזאַצן...

— איז מיט וואַס־זשע האָט זיך עס געענדיקט?

— איר זעט דאָך מיט וואַס: איך בין דאָ געוואָרן אַ שטענדיקער תושב פון קאַטלאַס... 15 יאָרעלעך געפאַקט... זיבן יאָר שוין דאָ אַפּגע־פינצערט. דאָס רעשט וועל איך זיכער נישט באַוווּיזן דאָ צו ענדיקן... גאָט וועט מיך פריער אויסלייזן און צונעמען אייף יענער וועלט...

— אַ, דיעדושקא, זייט נישט פאַרזאָרגט. איר זענט נאָך נישט אַזוי

אַלט...

— דאָ אַבער, ביי דער קאַטאַרגע... ביי די גרויסע אויוונס אונטער די קעסלען... שוין געענדיקט 67... נאָך 8 יאָר וועל איך נישט דערציען... דער זקן איז אַנטשוויגן געוואָרן ווי אונטער דער שווערקייט פון מחשבות.

— דיעדושקא! — פרעג איך אים אין אַ וויילע אַרומ, — און וואַס טראַכט איר וועגן אונדז? איר ווייסט דאָך מסתמא, מיר זענען „ביע־זשענצעס“... קיין „סראַק“ האָבן מיר נישט באַקומען...

— סינאַק! אין סאָויעטסקי סאַיוז איז נישט ווי אין דער גאַנצער וועלט... איר קומט פון דאָרטן... פון זאַפּאַד (מערב) און מיינט, אַז דאָ איז אַזוי ווי ביי אייך דאָרטן אין פּאַלשאַ... אַ קנאַפע נפּקא מינה ווער איר זענט... „ביעזשענצעס“, צי אייגענע... פאַראַן צווישן אונדז אויך „אינאַסטראַנצעס“ (פרעמדלענדישע). די „ג. ק. וו. ד.“ קוקט נישט אַריין אין יחוס... אין דער אַפּשטאַמונג... זי איז צו אַלעמען „גאַסטפּרינדלעך“... איך האָב געהערט און געשוויגן. דעם זקנס רייד האָבן פאַר מיר גע־קלונגען ווי אַ גרויזאַמער פּסק־דין...

דער קלוגער אַלטיטשקער האָט ווייטער גערעדט: די צונג האָט זיך אים ממש פאַנאַנדערגעבונדן.

— און וואַס־זשע מיינסטו, סינאַק? — גייט ער איבער אויף „דו“...

— מיינסט, אז „ביעזשענצעס“ האָבן נישט קיין הענט צו אַרבעטן? ... דאָ, סינאַק, דאַרף מען האָבן אַרבעטער... הענט! הענט! ווער עס זאָל נישט זיין! דאָס לאַנד איז גרויס און אַרבעט איז דאָ פאַראַן — אַ ים! דו פרעג מיך. פאַר די זיבן יאָר, וואָס איך בין דאָ, זענען שוין דורך אַט־דער „זאָנע“ דורכגעגאַנגען מיליאָנען מענטשן! נישטאָ די וואָך עס זאָלן נישט קומען אַהער אַ פּאָר עשאַלאָנען... יעדע וואָך טוישט זיך עס דאָ. אַז איר וועט היינט־מאַרגן אַוועקגעשיקט ווערן ווייטער, קומען אָן אויף אייער אַרט אַנדערע טויזנטער... אין סאָויעטסקי סאַיוו דאַרף מען האָבן הענט!... איך הער — און אַ קעלט גייט מיר ממש דורך דורך די ביינער.

— אָבער, דיעדושקאַ, — בעט איך זיך ביי אים... — מיר זענען דאָך פאַרט פּרעמדע בירגער... פון אַ פּרעמד לאַנד... אָן אַ „פּריגאַוואָר“ (פּסק־דין)... מ'האַט אונדז דאָך נאָך נישט געמשפּט...

— סינאַק! — רעדט יענער אין גוטמוטיקן טאָן, אָבער פאַר מיר קלינגט עס גרויזאַם. — אַ נפּקאַמינה ביי זיי... מיט אַ „פּריגאַוואָר“, צי אָן אַ „פּריגאַוואָר“... מיט אַ משפּט, צי אָן אַ משפּט... און דו מיינסט אז די אַלע מיליאָנען מענטשן אין די לאַגערן זענען טאַקע פאַרברעכער?... יערונדאָ! הענט דאַרף מען האָבן! פּאַניאַל? הענט פון וואָנען דאָס זאָל נישט זיין... זענען איצט אונטערגעקומען „ביעזשענצעס“ פון פּאַלשאַ — איז פּאַזשאַלויסטאַ! דאַוואַי ראַבאַטאַט!... (ס'הייסט: נעם זיך אַרבעטן). איך האָב שוין נישט געהאַט מער וואָס אים צו פּרעגן, דעם זקן. ס'איז פאַר מיר אַלץ קלאָר געוואָרן. אַט־דער דאָזיקער פּרימיטיווער רו־סישער מווישיק, דער פּאַלקס־מענטש, וואָס איז דערצויגן געוואָרן ביי ערד, וואָס האָט זיך אויסגעלערנט צו טראַכטן פשוט, תּמימותדיק און ער־לעך; וואָס באַנעמט זאָכן גראַדליניק, אַט אַזוי ווי זיי זענען — ער האָט פאַר מיר ווי אַפּגעדעקט אַ תּהום... אין דער רגע האָב איך נישט געהאַט מער קיין שום אילוזיעס...

— צייט צו גיין שלאָפּן, — רופּט־אויס דער זקן, — מאַרגן באַגינען דאַרף מען שוין ווידער הייצן די באַד. אַ וועלט מיט לייז, סינאַק!... פון אַלע עקן רוסלאַנד פאַרשלעפּט מען זיי אַהער...

— אַ גוטע נאַכט, דיעדושקאַ!

ער הייבט זיך אויף מיט אַ שווערער באַוועגונג, צלמט זיך איבער עטלעכע מאָל און לאָזט זיך גיין הינטער דער באַד, אין ספּעציעלן באַ־ראַק פאַר די אַרבעטער.

איך בין אריין אין מיין באראק, צו די אָנגעפראָפטע נאַרעס — צו מייע „ביעזשענצעס“, וואָס האַלטן זיך פאַר „פּריווילעגירט“...

89

מיט דער וויטשענדא

אין איינעם אָן אַוונט — נאָכן זעקסטן טאָג אין קאַטלאַס — פירט מען דורך אַ גרויסע „פּאַווערקאַ“ אין דער גאַנצער „זאַנע“. מען צעטיילט אונדז אין צוויי מחנות: דער ביאליסטאָקער עשאַלאַן באַזונדער, דער בריסקער באַזונדער. מען שטעלט אַויס דעם עולם פון יעדער מחנה גרוי פעסווייז, וואָגאַנענווייז — לויטן זעלבן סדר ווי מיר זענען אַהער אָנגעקומען.

שפּעט ביינאַכט ווערט די „זאַנע“ געעפנט און מען הייבט אונדז אָן אַרויסלאָזן. אויפן פּלאַץ פאַר דער „זאַנע“ שטעלט מען אונדז אַויס ווי סאַלדאַטן, צו פיר אין אַ שורה, און מען הייבט זיך אָן צו רוקן פאַראַויס. אַרום און אַרום — אַזוי פיל „נ. ק. וו. דיסטן“ — אין די הונדערטער, הונדערטער. זיי רינגלען אונדז אַרום אין אַ קייט און באַוועגן זיך גלייכ־צייטיק מיט אונדזערע רייען. די ביקסן מיט די שטיקעס אין די הענט, גרייטע צו מאַכן „געברויך“...

אַזוי ציט זיך אַויס אונדזער מחנה אַלץ לענגער, לענגער, ווי אָן אומענדלעכע לענטע. מיר קומט אַויס צו גיין אינמיטן און איד זע. ווי פון פאַרנט ווערט דער שפיץ פאַרלוירן אין דער ווייטיקייט און פון הינטן ציט זיך עס, ווי אָן אַפּפּלוס פון אַ ים.

מיר קריכן פאַזע דער שטאַט צווישן צעוואָרפענע הייזער און פאַר־קאַנעס. מיר קומען אַרויס אויף אַ פּרייען שטח. די מחנה בלייבט דאָ שטיין, זי וואַקסט אַלץ גרעסער פון די צוקומענדיקע רייען. ס'איז אַ קאַלטע נאַכט. איד כאַפּ אַ גוטן ציטער. נאָך אין דער „זאַנע“ האָט מיר עמיצער געשענקט אַ „נאַרציאַרסקיע“ היטל פאַר מיין נאַקעטן קאַפּ; אַבער דאָס גיט נאָך נישט קיין וואַרעמקייט מיין גוף, וואָס טרייסלט זיך ממש ווי אין קדחת. אַ שכן פון מיין ריי — דאָס איז געווען דער בריסקער — באַמערקט ווי איד טרייסלט זיך, ווי עס קלאַפט מיר אַ צאַן אָן אַ צאַן — שלעפט ער אַרויס פון זיין „געשוואַלענעס“ „פּלעצאַק“ אַ קאַץ און דער־לאַנגט מיר:

— נאָט, וויקלט זיך איין דערין.

איך דריק דעם בריסקער די האַנט פון דאָנקבאַרקייט. איך בין אַזוי דורכגעקעלטערט, אַז אַפילו דער קאַץ קאַן מיך נישט דערוואַרעמען.

— צו אַלדע טייול, וואָס שטייט מען דאָ אויף אַן אָרט!

איך דעק זיך איבער מיט דעם קאַץ איבערן קאַפּ, ווי אַ קליינשטעטל-דיקע יידענע מיט אַ פאַטשיילע. און איך טראַכט דערביי: „ווי לעכערלעך מ'ווערט אין אַזעלכע ביטערע רגעס. אַ קאַריקאַטור ממש.“ בררר! ווי עס שוידערט מיך!

ס'איז אַ טונקעלע נאַכט. אַ נאַכט מיט בלויו אַיינצלנע שטערן. שווער צו זען, וואָס עס טוט זיך אַרום אונדז. פון איין זייט, רעכטס. צי-טערט אַ נעץ פייערלעך האַרט איבער דער ערד. עס דערגייען פון דאָרט מענטשלעכע שטימען. פון הינטן ליגט די אַיינגעשלאַפענע שטאַט. אויך פון דאָרטן ווינקען אינעם חושך אַיינזאַמע פייערן.

— פאַראויס! — דערהערט זיך פּלוצלונג אַ קאַמאַנדע.

ווידער הייבט זיך אַן אונדזער מחנה רייענווייז באַוועגן.

— וווהין טרייבט מען אונדז?

— אַ סטאַדע זאָגט מען דען?...

— און פאַרוואָס עפעס אינמיטן נאַכט?

— בייטאָג קאַן מען נאָך אונדז אַן עין-הרע געבן...

מ'איז אַזוי אָפּגעאַנגען נאָך אַ קילאַמעטער לערך. די פייערלעך פון רעכטס האָבן זיך פאַרמערט. מען פירט אונדז אין זייער ריכטונג. — שטיי!

די ערשטע שורות בלייבן שטיין. אַליץ גייט צו נענטער, נענטער. די מחנה ווערט ווידער געדיכטער, קאַמפּאַקטער. פון רעכטס, ווו די פייער-לעך, טויכט-אַרויס אַ טייך. אַ ברעג מיט דאַמפּערס און באַרזשעס (לאַסט-שיפּן). קוימענס הייבן זיך איבער זיי אין דער לופטן. אויף די דעקן פון די שיפּן באַוועגן זיך מענטשן. אויפן ברעג פאַרען זיך אַרבעטער. פון דאַנען האָבן מיר עס פריער געהערט די קולות.

מ'הייסט ווידער די ערשטע רייען צו ציען זיך ווייטער.

— פאַטיאַניס! (צי זיך!), — טרייבט מען אונטער פון די זייטן.

דער שפיץ פון אונדזער צוג ווערט ערגעץ אין דער נידער ביי דעם ברעג פאַרפאַלן. אַז עס דערגייט נאַענט צו מיינ ריי, זע איך שוין מיט די אַייגענע אויגן; מען „גרועוועט“ אונדז אין אַ ריזיקער באַרזשע. מענטשן

קריכן איינציקווייז דורך א הענגענדיקער בריק און ווערן פארשוונדן אין דער נידער — אין בויך פון א טונקעלער באַרושע.

שעהען לאַנג האָט געדויערט די דאָזיקע „פּאַסאַדקאַ“ אין שיף. אַזאַ

מחנה!

אַז איך בין לסוף אויך אַראָפּ אונטן, איז שוין אינעווייניק געווען אַ באַוועגונג פון מענטשן — פון די ערשטע רייען. דאָ זענען נישט געווען קיין קאַבינעס, נאָר איין ריזיקלאַנגער רוים, ווי אין אַ באַראַק נאָר אַן נאַרעס, אַן בענק און אַן טישן. בלויז אַ פּאַדלאַגע. דאָס איז דאָך אַ שיף נישט פאַר מענטשן, נישט פאַר פּאַסאַזשירן, נאָר פאַר משאות. די באַלייכטונג אינעווייניק, אין דער גרויסער פּוסטקייט, איז זייער אַ קאַרגע. קליינע נע נאַפּט־לעמפלעך ברענען וווּ נישט וווּ און עס מאַכט דעם איינדרוק, ווי מיר וואַלטן זיך געפונען אין אַן אונטערערדישער הייל.

די מענטשן, וועלכע האָבן זיך שוין אַריינגעכאַפט אינעווייניק, האָבן תיכף פאַרכאַפט פּלעצער. ס'האַט יעדער פאַרשטאַנען, אַז נישט אַלע וועלן האָבן מזל צו האָבן אַן אָרט, וווּ צו ליגן. אויך דאָ האָט מען געדאַרפט ליגן וואַגאַנענווייז, אין דער זעלבער אַרדענונג ווי ביז אַהער. אונדזער וואַגאַן האָט פאַרכאַפט אַ ווינקל נישט אַזאַ באַקוועמען. קיינער פון אונדז האָט זיך נישט געקאַנט פאַרגינען אויסצוציען אין דער גאַנצער לענג. און נישט נאָר אונדזער וואַגאַן. אַלע גרופּעס האָבן זיך געמזוט צונויפקוועטשן, צונויפּדריקן געדיכטער, ענגער. דער צושטראָם פון די ווייטערדיקע רייען האָט אַלץ מער צונויפּגעקוועטשט דעם עולם און צעשטערט דעם „רחבות“ פון די ערשטע. די ענגשאַפט האָט מיר דערמאַנט די פּאַדלאַגע פון דער גראַדנער תּפּיסה...

דער גאַנצער ביאָליסטאַקער עשאַלאַן — לערך 2.000 מענטשן — איז אַריינגעפּאַקט געוואָרן אין דער ריזיקלאַנגער באַרושע. זעט־אויס, אַז דאָס איז אַזאַ עקסטראַגעבויטע שיף פאַר „מאַסן־געברויך“... אויבן איבער אונדז האָט זיך געזען אַ גאַרן, נישט קיין קאַיטעס, נאָר אויך אַן אַפענער רוים, אַפּגעצאַמט נאָר מיט אַ באַריער. דאָרט האָט זיך איינגעאַרדנט די וואַך — די קאַמאַנדע פון דער „נ. ק. וו. ד.“. די וואַך איז געשטאַנען האָרט ביי דער באַריער און אַראָפּגעקוקט אונטן, גע־האַלטן אויג אויף אַלץ, וואָס עס טוט זיך אונטן אין דער מענטשן־מאַסע. געגעבן קאַמאַנדעס, דיריגירט, געשריען און זיך געבייזערט. עמיצער פאַרריסט דעם קאַפּ צו אונדזערע שומרים און פּרעגט:

— גראַזדאַנין! אויף וועלכן טייך זענען מיר?
 — וואָס איז דיר דער אונטערשייד? — קומט אַ צולהכעיסדיקער
 ענטפער פון אויבן.
 „גערעכט! — טראַכט איך — דער „ג. ק. וו. דיסט“ איז טאַקע אין
 גרונט גערעכט; וואָס איז דעם הינדל דער אונטערשייד, מיט וואָס פאַר
 אַ פעטס מ'פרעגלט עס?“...
 יענער פרעגער איז אָבער געווען משמעות שטאַרק נייגערק און אַן
 עקשן. ער האָט שפעטער ווידער געפרעגט אין דער הויך:
 — אויף וועלכן טייך זענען מיר?
 דאָס מאָל האָט זיך שוין געפונען אויבן איינער צווישן די שומרים,
 וועלכער האָט אַראָפגעענטפערט:
 — מיר פאַרן מיט דער וויטשעגדאָ.
 דער גאַנצער עולם האָט זיך שוין ווי עס איז איינגעלייגט אויף דער
 פּאַדלאָגע. מ'האָט זיך איינגעפרעסט איינע אין די אַנדערע. ס'איז געווען
 בלויז אַ מאַטערניש, אַ פרעסעניש, ווייל שלאָפן אין דער דאָזיקער ענג-
 שאַפט איז נישט מעגלעך געווען. אַ גאַנצע נאַכט האָט מען דאָ און דאָרט
 געהערט קריגערייען און זידלערייען איבער אַ פאַר צענטימעטער פּלאַץ.
 אין איין ווינקל איז עס דערגאַנגען צו אַ געשלעג. די „ג. ק. וו. ד.“ פון
 אויבן האָט גענומען געוואַלדעווען, מ'זאָל זיך באַראַויקן.
 — עס האָט אייך פאַרשמעקט אין קאַרצער אַריין? — האָבן זיי גע-
 דראָט.
 — טשיקאַווע, — זאָגט מיין שכן דער בריסקער, — ווי זעט דאָ
 אויס דער קאַרצער, אַז דער „סאַלאָן“ גופא איז אַזאָ גיהנום?
 באַגינען האָט די שווימענדיקע תּפּיסה גערירט.
 — ווהיין פּירט מען אונדז? אין וועלכער ריכטונג?
 די „געאַגראַפּן“ אין דער באַרושע האָבן געמאַכט חשובּן:
 — ווען מיר פאַרן מיט דער סעווערנאַיאַ דווינאַ, — זאָגט אייגער,
 — וואָלט עס געהייסן, אַז מען פּירט אונדז אין דער ריכטונג צום ווייסן
 ים, צו אַרכאַנגעלסק. ווהייןזשע קאָן אונדז פאַרפירן די וויטשעגדאָ?
 — מסתּמא צום צפון-פּאַל... — רופט זיך אָפּ אַן אַנדערער.
 — לאַכט נישט! — מישט זיך אַריין אַ דריטער, — די וויטשעגדאָ
 גייט טאַקע אין דער ריכטונג צו דער אַרקטישער געגנט.
 — טאַקע צו די ווייסע בערן... — גיט ווער צו.

90

מענטשן פארמיאוסן די שיינקייט...

עס גלוסט זיך אַרויסקוקן אויף דרויסן; אָבער אין אונדזער „סאַלאַן“ זענען נאָר פאַראַן גאָר הויך קלייניגקע קיילעכדיקע שייבלעך. נישטאָ אויף וואָס זיך אַרויפצודראַפּען צו זיי.

דעם דרויסן האָב איך ערשט דערוען, אַרויפגייענדיק צו דער „אור באַרנאַיאַ“, וואָס געפינט זיך אויבן אויפן דעק. אַהין גייט מען אַרויף אויף אַ שמאַל לייטערל. דער גאַנצער דעק איז שטאַרק באַוואַכט פון דער „נ. ק. וו. ד.“. ס'איז פריי נאָר אַ שמאַלער דורכגאַנג צו דער „אובאַר-נאַיאַ“.

אָבער עס האָט זיך געלוינט אַרויפגיין. אַ פּיטאַרעסקער פּייזאַזש. וועלדער, וועלדער! דער טייך שלענגלט זיך צווישן גרינס. פון צווישן די וועלדער זע איך אויך אַ פאַרצוימטע „זאַנע“... זעט אויס, אַז אַן דעם גייט עס נישט דאָ אויף צפון...

אָבער אויך דער צפון איז שייין... די נאַטור שיקט אירע שיינקייטן אומעטום. די מענטשן אַליין פאַרמיאוסן אָפט די שיינקייט... ס'וואַלט דאָ געווען אַ פּיינע נסיעה, ווען מען פאַרט נישט אין דער באַרזשע, נאָר אין אַ יאַכט־שיף און אַן שומרים...

פון הינטן, נישט ווייט פון אונדז, פאַרט נאָך אַ צווייטע גרויסע באַרזשע. דאָרט פאַרט אַוודאי דער „בריסקער עשאַלאַן“... מען האָט זיי דאָך אַרויסגענומען פון דער קאַטלאַסער „זאַנע“ גלייך מיט אונדז צום „פאַרגרוועוען“.

איך פאַרהאַלט זיך אַביסל לענגער אויפן אויבערשטן דעק. דאָס אויג שלינגט די לאַנדשאַפט; אָבער די שומרים טרייבן צוריק אַראָפּ:

— אַוועק!

די „פּרעקווענין“ אין דער „אובאַרנאַיאַ“ איז כסדר אַ גרויסע, אַן אומאויפהערלעכע; פון איין זייט קומען אַרויף מענטשן כאַטש אויף אַ פאַר מינוט, כדי צו כאַפּן אַ בליק אויף דעם דרויסן, אַריינאַטעמען אַביסל פרייע לופט. מ'גייט אַרויף אַן נייטיקייט, מיטן תירוץ, אַז מ'דאַרף כלומרשט אין דער „אובאַרנאַיאַ“. פאַראַן אָבער אין דער באַרזשע אַ סך מענטשן „לויפערס“: די מאַגן־קראַנקע... זיי מוזן אַלע שעה, אַלע האַל-

בע שעה לויפן ארויף און אראָפּ. און נישט סתם עפעס מאַגן־קראַנקע; נאָר עס זענען פאַראַן צווישן זיי אויך אמתדיקע דעזינטעריע־חולאים, וואָס זענען פאַרסמט פון לאַנגן וועג. דער סאַניטאַר אין דער באַרושע טיילט זיי טאַבלעטן צום מאַגן; אַבער די צאָל „לויפערס“ ווערט נישט פאַר־קלענערט, נאָר זי וואַקסט כסדר.

אויך אין דער באַרושע איז אונדזער באַשפייזונג געווען פונקט די זעלביקע, וואָס אין עשאַלאַן: פאַרדאַרט, פאַרשימלט ברויט און טרוקענע, געזאַלצענע פיש, — אַזוי אַז די מענטשן האָבן זיך צוגעכאַפט צום וואַ־סער, וואָס איז געשטאַנען אין עטלעכע פעסער. דער מין וואַסער האָט גראַד נישט געפעלט — האָט מען געגאַסן אין זיך און געלאַשן דעם דורשט נאָך די פיש. איטלעכער פלעגט אַריינשטעקן אין פאַס זיין נישט־זויבער טעפעלע, מיט די נישט־זויבערע, לאַנג נישט געוואַשענע פינגער צוואַמען... אַן דורך דער דאָזיקער „טבילה“ נאָך פאַרמערט די מיקראַבן אינעם וואַסער... היינט ווי אַזוי זאַלן זיך נישט פאַרמערן די דעזינטע־ריע־קראַנקע?...

אַ גאַנצן טאָג רוישט אין דער באַרושע ווי אין אַ מיל. מען שטויסט זיך איינע אָן די אַנדערע, עס קלייבן זיך גרופעס, רעדלעך. עס טרעפן זיך באַקאַנטע. איך האָב פאַרלוירן לענעמאַנען פון „בריסקער עשאַלאַן“ און געפונען אַדוואַקאַט קורלאַנדסקי פון גראַדנער אַרעסטאַנטן־צוג. מען רעדט, מען זוכט אַ טרייסט איינער ביים אַנדערן. אין איין ווינקל זע איך דאָ אויך די ביידע וואַרשעווער דאַקטוירים, ד״ר רובינשטיין און ד״ר לע־ווענשטיין.

צו די דאַקטוירים „יאַווען“ זיך חולאים נאָך „פאַראַדעס“ (עצות)... אַבער די דאַקטוירים קאַנען בלויז שטעלן די דיאַגנאָזע... מיט וואָס צו העלפן האָבן זיי נישט... דאָך פעלן זיי נישט קיין פאַציענטן, וואָס האָבן ליב, אַז אַ דאַקטער טאַפט זיי דעם פולס. גלייך ווי פון בלויז באַטאַפן וואַלט זיי שוין בעסער געוואָרן. דאָס זענען אַזעלכע וואָס לייזן מער פון איינרעדענדיש ווי פון אַן אמתער קרענק...

דערביי איז עס צוגעגאַנגען נישט אַן הומאַר: ד״ר לעווענשטיין האָט, למשל, איינעם אַ פאַציענט, אַ שטאַרק אויסגעשעפּטן, פאַרשריבן אַזאָ דיטעטע אויף יעדן טאָג: איין ליטער פאַסטעריזירטע מילך, 200 גראַם שמאַנט־פוטער, פיר פרישע אייער, אַ האַלבן קורטשאַק, בוליאַן מיט אַ

געלכל פון אן איי, רייז־קאשע, קארטאָפּל־פירע, געקאכטע מערן און קאָמ־
פּאָטן. קאָמפּאָטן וואָס מער — בייטאָג און אין אָוונט...
דער דאָקטער האָט דעם דאָזיקן „רעצעפט“ געלייענט בכיוון אויפן
קול און עולם אַרום האָט געלאַכט מיט יאָשטשערקעס.
איבער דער באַרושע האָט מען צעטראָגן די ניס:
— דער ד״ר לעווענשטיין פאַרשרייבט די קראַנקע טייערע רעצעפטן.
גיט, יידן, ווער עס האָט אַ קרענק... גיט, פאַרשפעטיקט נישט...
האָט זיך געפונען נישט איין נאַיווער, וואָס איז געקומען צו ד״ר
לעווענשטיין, אַז ער זאָל אים אויך פאַרשרייבן די זעלבע „רפואות“...
יא, אַז די וואָר איז אַזוי טרויעריק, מאַכן זיך יידן אַ רגע פריילעך
מיט אַ וויץ...

91

קלאַנגען פון אַ פירל

אין אָוונט, בעת דער עולם איז שוין געלעגן איינגעפרעסט אויף דער
פּאָדלאָגע צום שלאָפן, דערהערן זיך פּלוצלונג פון איין ווינקל שטילע
טענער פון אַ פּידל. קעפּ הייבן זיך אויף און מען פאַרקוקט זיך אין יענער
ריכטונג פון וואָנען די קלאַנגען גייען.

דאָס שפּילן איז נישט געווען פון סתם אַ דורכשניטלעכען שפּילער, פון
אַ לאַאיקער; נאָר פון אַ פיינעם, רוטינירטן פּידלער. די טענער האָבן זיך
געגאָסן מיט אַזאַ מעלאַנכאָליע, אַז אַלע זענען געלעגן שטום און פאַר־
חידושט.

אַז דאָס שפּילן האָט זיך געענדיקט, האָבן זיך אַ טראַג געטאָן שטיי־
מען איבער דער באַרושע:

— ווער איז עס?

— ווער האָט עס געשפּילט?

באַלד איז געגאַנגען פון מויל צו מויל, אַז דאָס האָט געשפּילט אַ
באַקאַנטער פּידלער פון וואַרשעווער ראַדיאַ — דער ייד שנעלוואַר, ווע־
מען מען האָט ביים אַרעסט נישט געשטערט מיטצונעמען זיין פּידל.

— העי, נאָך!

— ביס! ביס!

דער פידלער אין זיין ווייטן ווינקל האָט זיך לכתחילה נישט גע-
 איילט, האָט זיך געלאָזט בעטן. אָבער אין מיטן דעהערט זיך אַ רוף פון
 אויבן, פון איבער דער אויבערשטער באַריער — פון „נאַטשאַלסטוואָ“:
 — מוזיקאַנט! שפּיל! וועסט באַקומען ברויט...

ווייזט זיך אַרויס, אַז אויך אונדזערע שומרים, די „נ. ק. וו. דיסטן“,
 זענען געוואָרן מיטגעריסן פונעם שפּילן. די גאַנצע באַריער אויבן איז
 באַשטעלט געוואָרן פון זייער קאַמאַנדע.

דאָ האָט זיך שנעלוואַר נישט געקאַנט לאָזן מער בעטן. די גאַנצע
 שווימענדיקע תפיסה איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קאַנצערט־זאַל...
 און ס'האָט אויסגעזען אַביסל מאַקאַבריש: אַ מחנה וואַלגערט זיך
 ווי מיסט אויף אַ שמוציקער פּאַדלאַגע... פאַרוואַגלטע, צעטראַטענע...
 האַלב־חושך, שטיקנדיק... אַן לופט און אַן חיות... און דאָ, אין דעם ריזיקן
 שטאַל — אַזאַ הערלעכע מוזיק!... אַט כישופן די טרעלן פון סאַראַסאַ-
 טעס „ציגיינערווייזע“ און דער גאַנצער אויסטערלישער „זאַל“ מיט די
 „האַרן“ אין דער „אויבער־לאָזשע“ ווערן ממש פאַרכאַפט. ביים ענדיקן צע-
 דונערט זיך די גאַנצע באַרושע מיט לאַנגע, הילכיקע אַפּלאַדיסמענטן.
 די „האַרן“ פון דער הויך האָבן אַראַפּגעוואָרפן פאַרן פידלער אַ גאַנץ
 ברויטל.

— גיט עס אים! — האָבן זיי אַראַפּגעשריען צו די, וואָס האָבן דאָס
 ברויטל געכאַפט.

מ'האָט שנעלוואָרן אונטערגעטראָגן דעם האַנאַראַר.

— נאָך! העי, מוזיקאַנט! — קומען ווידער אויסרופן פון אויבן.
 איבערן „זאַל“ האָבן זיך ווידער צעגאַסן די כישוף־קלאַנגען. דאָס
 מאַל פון מענדעלסאָנס פידל־קאַנצערט, און ווידער מיטן זעלביקן עפעקט
 און זעלביקן „אַפּלוז“ סיי אונטן ביי די „קנעכט“, סיי אויבן ביי די
 „האַרן“...

— נאָך! נאָך!

שנעלוואַר האָט דאָן געגעבן אַ ציקל יידישע מעלאָדיען; ברוכס „כל
 נדרי“, מאַטיוון פון ענגעל, פון אחרון. מאַטיוון אומעטיקע, מיט יידישן
 טרויער דורכגעזאַפט. יידן האָבן אַרויסגעפילט, אַז די דאָזיקע מאַטיוון
 זענען שנעלוואָרן דעם ייד נאָענט צום האַרצן... בפרט שנעלוואָרן דעם
 פּליט... אויף געוונד... אין דער באַרושע... און עס האָט טאַקע מער גע-
 רעדט צו די געבראַכענע הערצער פון די אַלע יידן דאָ... עס האָט די נשמה

אויף שטיקער געריסן... און יידן, וואָס זענען „גרינג אויף טרערן“, האָבן זיך בשתיקה די אויגן געווישט...

— שפּיל עפעס פּריילעכערס! עפעס־וואָס רוסישעס! — קאַמאַנדע־ווען די „האַרן“ פון אויבן.

דער סענטימענטאַל־געוואָרענער בריסקער, מיין נאַענטער שכן אויף דער פּאַדלאַגע, באַמערקט מיר:

— על נהרות וויטשעגדאָ שם ישבנו וגם כבינו...

און זיינע אויגן, זע איך, ווערן טאַקע פייכט אויף אַן אמת... טאַקע ווי דאָרט ביי די יידן ביי די טייכן פון בבל...

דער פּידלעך איז דאָן איבערגעגאַנגען צו יידישע פּאַפּולערע פּאַלקס־לידער. דאָ און דאָרט אין ריזיקן „זאַל“ האָט מען שטילערהייט מיטגע־זונגען. די לידער זענען געווען הייטערער און אויך דער עולם איז געוואָרן מונטערער, גלייך ווי מ'וואַלט פּאַרגעסן בעת־מעשה וווּ מען געפינט זיך... שנעלוואָר האָט אויך יוצא געווען פּאַר די „האַרן“ און געגעבן אַ פּאַפּורי פון רוסישע ציגיינער־ראַמאַנסן. פּאַרענדיקט האָט ער מיט „וואַל־גאַ, וואַלגאַ“. אויך דאָס דאָזיקע ליד איז אונטערגעכאַפט געוואָרן פון אַ סך שטימען.

— וואָס איז דער אונטערשייד צווישן דער וואַלגאַ און דער ווי־טשעגדאָ? — פּרעגט דער בריסקער און ענטפּערט: — די וואַלגאַ איז גע־ווען אַ „מאַט' ראַדנאַיאַ“ — אַן אייגענע מאַמע — און די וויטשעגדאָ איז אַ שטיפּמאַמע, וואָס טראַגט אויף איר בוזים די מענטשן צו קאַ־טאַרגע...

די פּידל איז אַנטשוויגן געוואָרן. דער „זאַל“ איז ווידער געוואָרן — באַרזשע... אַ ריזיקער שמוציקער שטאַל. די קנעכט האָבן ווידער גע־פּרוּווט איינורען די קעפּ ווער אויף שמאַטעס, ווער אויף דער אייגענער פּויסט. מ'האַט געגאַרט אַביסל שלאָף, אַביסל צו פּאַרגעסן זיך... די דאָזיקע קאַנצערטן האָבן זיך איבערגעחזרט יעדן אָונט. בייטאַג האָט שנעלוואָר בשום אופן נישט געוואַלט שפּילן; אַפּנים ביים שיין פון טאַג, ווען ער האָט קלאָר געזען די „גרויע ווירקלעכקייט“, האָט ער נישט געהאַט קיין שטימונג צו שפּילן. זיינע פינגער האָבן אים פשוט נישט גע־דינט... ערשט אין דער טונקלקייט פון אָונט, בעת אין באַרזשע איז אַלץ געוואָרן פּאַרשלייערט, פּאַרשאַטנט, נישט־רעאַל — דעמאַלט האָט ער גע־קאַנט אַריין אין „טראַנס“... דעמאַלט האָט ער, שפּילנדיק, אפּשר גע־

קאנט זיך זען ערגעץ אויף אן עסטראדע, אין א פייערלעכן זאל, פאר א יום-טובדיקן פובליקום...

איך דערמאן יענע אויסטערלישע קאנצערטן נאך איצט מיט א ציי-טער... וויפל דערהויבנקייט האט ער געבראכט און וויפל טרערן האט ער ארויסגערופן, אט דער פידלער אין דער בארושע, וואס איז געשווומען דורך טעג און נעכט איבער דער וויטשעגדא, צווישן די צפונדיקע טייגעס, — צו אומזיניקע פלאגענישן, צו וויסטן עלנט — — — — —

די שווימענדיקע תפיסה האט זיך אזוי אלץ ווייטער, דורך טעג און דורך נעכט, געשניטן אין טיפן צפון אריין.

כ'בין אפט אין דער הויך — כלומרשט אין דער „אובארנאָיאַ“ — און זע אלץ נייע לאַנדשאַפטן. געדיכטע וועלדער, פליינען, ווו נישט ווו שיטערע ישובים, כוּטאַרן. אַמאַל שווימען מיר פאַרביי אַ „זאַנע“, אַמאַל אַ שטעטל מיט אַ האַפן ביים ברעג. אַמאַל יאָגן מיר אַן אַנגעלאַדענע באַר-זשעס מיט פּראָדוקטן פאַר די לאַגערן. אַמאַל ווידער פאַרקערט: עס קו-מען אונדז אַנטקעגן שוין אויסגעליידיקטע שיפן, וועלכע פאַרן שוין מס-תמא צוריק קיין קאַטלאַס.

זייער אַפט זעט מען ווי עס שווימען אויפן וואַסער קלעצער מיטן שטראַם. חמרים קלעצער. וועלדער גאַנצע! דאָס איז די פּרוכט און די אַר-בעט פון די קנעכט אין די לאַגערן, אין די „זאַנעס“, וואָס מיר זעען ביים ברעג. און די „זאַנעס“, וואָס מיר זעען נישט, ווייל זיי געפינען זיך אין הינטערגרונט פון די וועלדער, ווייטער אַביסל פון דעם ברעג. די קלעצער שווימען אזוי הפּקדיק, פריי, אפילו נישט צונויפגעבונדן אין פליטן. אַז זיי דערגרייכן די פּונקטן, ווו מען דאַרף זיי, ווו מען וואַרט אויף זיי, — ווערן זיי פאַרהאַלטן און אַרויסגעשלעפט מיט שטריק און מיט האַקעס אויף לאַנגע שטעקנס: אויך דורך אַזעלכע קנעכט אין אַנדערע „זאַנעס“... אזוי אַרום איז דער גאַנצער „ספּלאַוו“ — די מיליאָנען קלעצער, אַרומגעטעסעטע אַדער רויע נאָך אין דער קאַרע — אַ „גרוס“ פון קאַ-טאַרגע... דאָס איז אַ שווימענדיקער „גרוס“ אויך פאַר אונדז — די פרי-שע קנעכט.

מיר פאַרן פאַרביי איין טאַג אַ גרעסערן ישוב, וואָס ליגט פיטאַ-רעסק אין ראם פון גריניקייט. אונדזער באַרושע שטעלט זיך אין ערגעץ

נישט אָפּ. קיין וואַסער אָננעמען פאַר די קעסלען איז דאָך נישט נייטיק;
מען האָט דאָך דאָס וואַסער פון טייך. ביים האַפן, וואָס מיר פאַרן פאַרביי,
לייען איך אַ גרויסע אַנשריפט: י א ר ע נ ס ק. פון דער הויכקייט,
ווייטער פון ברעג, סטאַרטשעט איבער דעכער אַ טורעם פון אַ צערקווע.
אַבער אָן אַ צלם.

— איר זעט? ווי קומט עס דאָ אַ צערקווע? — ווונדערט זיך עמי-
צער ביי מיין זייט.

— מסתמא אַ זכר לחורבן... — ענטפערט אַ צווייטער, ווי ביי
יידן, להבדיל, דער כותל-מערבי...

וואָס ווייטער מיר פאַרן, אַלץ אַפטער באַגעגענען מיר ביי די ברע-
געס די אַרומגעצאַמטע „זאַנעס“ מיט די באַקאַנטע וואַך-טורעמלעך. דאָס
דערמאַנט אונדז אגב כסדר דעם צוועק פון אונדזער נסיעה... מען פירט
אונדז, הייסט עס, אין מלכות פון די לאַגערן...

אויפן זיבעטן מעת-לעת האָט אונדזער שווימענדיקע תפיסה אין פריי-
מאַרגן געאַנקערט ביים האַפן פון דעם לאַגער-שטעטל א ו ס ט ו ו י ם.
עס האָט אונדז ביים ברעג מקבל-פנים געווען אַ גרויסע מחנה פון
דער „נ. ק. וו. ד.“.

92

די נייע „אכסניה“ אין אוסטרווים

אַ סיורפריז! ביים אויסשטייגן פון דער באַרושע האָט מען אַלעמען
צוריקגעגעבן די קלייניקייטן, וואָס מ'האַט צוגענומען בעת דער רעוויזיע
אין די תפיסות. מיר האָט מען אומגעקערט דעם פאַרטפעל אַזוי ווי איך
האַב אים איבערגעגעבן אין גראַדנער תפיסה אַ פאַרוויקלטן אין פאַסעק
פון די היזן. אינעווייניק האָב איך אַפילו געפונען שטעקן מיין פאַרקער-
פעדער און אַלע פאַפירן, וואָס כ'האַב דאָרט געהאַט. אַ חידוש אויף דער
פעדער: מסתמא האָט מען זי פשוט נישט באַמערקט. דעם זייער און די
עטלעכע הונדערט רובל האָב איך נישט באַקומען; דאָס טאָר נישט אָן
אַרעסטאַנט באַזיצן.

כ'האַב זיך זייער דערפרייט מיט מיין פעדער. כ'האַב זי געצערטלט
אין האַנט ווי אַן אַלטן, צוריקגעפונענעם פריינד... ווי אַן אינטימען

פריינד פון מיינע דערהויבנסטע רגעס אין מיין אָפּגעריסענעם לעבן — אין אוסטווים, פונקט אַנטקעגן דעם טייך, האָט מען אונדזער עשאַ-לאַן לאַקירט אין אַ „זאָנע“, וואָס איז פול געווען מיט גרויסע הילצערנע באַראַקן. מיר האָבן פאַרנומען אַ פינף באַראַקן. קיין נאַרעס זענען דאָ אויך נישט געווען. אָבער פּאָדלאָגעס זענען דאָ געווען גערוימע, רחבותדי-קע — אַזוי אַז עס האָבן זיך באַלד געבילדעט שורות גופים. יעדער איי-נער האָט זיך געקאַנט אויסציען און אויסגלייכן די גלידער.

נאָך דעם זעלבליקן טאָג, מיט אַ פאַר שעה שפּעטער, איז אויך אָנגע-קומען צו אונדז די צווייטע באַרושע מיטן „בריסקער עשאַלאַן“, וועלכע איז געשווומען הינטער אונדז. ס'איז געווען — ליהודים! ווידער האָבן זיך געטראָפּן באַקאַנטע, פריינד. די בריסקער האָבן אויך פאַרנומען עט-לעכע באַראַקן אַזוי ווי מיר, מיט גערוימע „קייזערלעכע“ פּאָדלאָגעס. ווי-דער איז געוואָרן אַ באַוועגונג, אַ גייעריי פון באַראַק צו באַראַק. מען האָט זיך געזוכט. מען האָט זיך איבערגערופן. מען האָט זיך דערציילט איינע די אַנדערע די „נסים“ פון דער נסיעה איבערן טייך.

אויך איך געפין מיינע באַקאַנטע. איך זע ווידער לענעמאַנען, יאַ-קאַבין. מען „לופּטערט“ ווידער די אַלטע טעמע: „ביעזשענצעס“. לענע-מאַן איז נאָך אַלץ ביי זיין מיינונג, אַז... „די וועלט וועט נישט שווייגן אַזאַ רציחה“... יאַקאַבי ווידער האָט זיך אויך נישט געענדערט אין זיין שוואַרץ-זעעריי:

— ווי לאַנג וועט איר נאָך גלויבן — פרעגט ער. — איר זעט דאָך. מיר זענען שוין באַלד אויפן נאַרדפּאָל... ווען מען וואַלט געהאַט בדעה אונדז אין גיכן צו באַפרייען, וואַלט מען אונדז נישט געשיקט צו די „ווייסע בערן“...

מיר שפּאַצירן אום איבער דער „זאָנע“. זעט אויס, אַז אויך דאָ איז אַ טראַנויט-לאַגערפונקט. אויך דאָ, ווי אין קאָטלאַס, איז אַלץ איינגע-אַרדנט אין גרויסן, אין ריזיקן פאַרנעם — פאַר באַדינען מאַסן; מאַסן אין די צענדליקער טויזנטער! אַט האָבן מיר פאַרנומען אַ צענדליק באַראַקן — און פאַראַן נאָך אַ סך ליידיקע באַראַקן. צו וועלכן אַנדערן צוועק אַזעלכע ריזיקע באַראַקן און אַזוי פיל דערצו? ס'איז פאַר אונדז — די „געסט“ — געוואָרן באַשיינפערלעך, אַז דער „נ. ק. וו. ד.“-אַפּאַראַט אָפּערירט דאָ אין דורכשניט נישט מיט קיין קליינע, נישט מיט קיין באַ-שיידענע ציפּערן — — —

„קעסט“ האָט מען דאָ באַקומען לערך אַזוי ווי אין קאָטלאָס: עס קומט דאָך אַלץ לויט איין שאַבלאָן און פון איין קוואַל. און דאָ איז מען אויך אַזוי געווען הונגעריק ווי דאָרטן...
אין אוסטרום האָט מען זיך לסוף גענומען אַרומקוקן אַרום די קראַנג-קע. אַזוי פיל שוין געווען...

אין איינעם אַ חדר פון אַ ליידיקן באַראַק האָט מען אויפגענומען די חולאים. עס האָבן זיך געשטופט אַהין מענטשן אין די הונדערטער. די אַמטירנדיקע דאָקטורים דאָרט זענען געווען טאַקע פון ביאַליסטאַקער עשאַלאָן: ד"ר לעווענשטיין און ד"ר רובינשטיין, וועלכע די מאַכט האָט געהייסן באַדינען די „פּוילישע גראַזשדאַנעס“. און אפשר זענען די דאָזיקע דאָקטורים אַליין געגאַנגען מעלדן דער מאַכט וועגן דער גרויסער צאַל קראַנקע פון לאַנגן וועג. אין „קאַבינעט“ איז אויך געווען אַ סאַניטאַר אַ רוס, וואָס האָט געטיילט די קראַנקע באַלד אויפן אַרט די מעדיצינען, לויט דער אַנווייזונג פון די דאָקטורים.

אין גרעסטן טייל זענען דאָס געווען מאַגן-קראַנקע — מענטשן מיט „פּאַנאַס“ (שלשול) אָדער מיט דעזינטעריע. מ'האָט זיי געגעבן צו עט-לעכע טאַבלעטן יעדערן אָדער טראַפּנס אויסצורטינקען אויפן אַרט, — און וואָלך, געגאַנגען. די דאָזיקע חולאים זענען נישט געוואָרן אינזאָלירט און האָבן פאַרשפּרייט די קראַנקייט ווייטער... אַן אויסנאַם האָט מען נאָר געמאַכט פאַר אַ צענדליק, וועלכע זענען שוין געווען אַזוי דערשעפט און אָפּגעצערט פון זייער מחלה, אַז זיי האָבן אַליין נישט געקאַנט גיין אויף די פּיס און חברים האָבן זיי געבראַכט צו פירן אונטערן אַרעם. יענע שווער-קראַנקע האָט מען איבערגעשיקט אין אַ באַזונדער באַראַק.

געווען אויך אַ סך קראַנקע מיט אַנדערע מיחושן — מיט האַרץ, לונג-גען, מיט אַלגעמיינער דערשעפונג. אָבער מיט די דאָזיקע חולאים איז איצט נישט געווען קיין צייט צו „צערעמאַניען“ זיך. מ'האָט זיי געגעבן אויסצורטינקען טראַפּנס אויף אַביסל וואַסער — און יוצא!

אחוץ דער „אַמבולאַטאָריע“ פאַר קראַנקע האָט אין אַן אַנדער באַ-ראַק, אין אַ קאַנצעלאָריע, געאַרבעט אַ מעדיצינישע קאַמיסיע. יעדער אַרעסטאַנט האָט געמוזט אַדורכגיין די דאָזיקע קאַנטראָל. דאָ איז גע-זעסן אַן עלטערער דאָקטער מיט אַ זייער סימפּאַטישן אויסזען, מיט אַ פּראַנציוזיש בערדל, לענגלעכע פנים און מילדע אויגן. דער דאָזיקער דאָק-טער האָט געהאַט פאַר זיך אַ גאַנצן שטויס רשימות מיט די אַלע נעמען

פון ביידע עשאלאָנען — לויטן אלה־בית. אין משך פון איין טאָג פלעגט ער אויפנעמען עטלעכע הונדערט מענטשן. שנעל שנעל אַ טאָפּ געטאָן דעם אַרעסטאַנט און נאָטירט אין אַ רשימה. דאָס האָט ער פאַרשריבן צו וועלכער קאָטעגאָריע אַרבעטס־פּעאַיקע יעדער געהערט. געווען דריי קאָטעגאָריעס: ערשטע, צווייטע, דריטע. ערשטע — גאָר געזונטע, צווייטע — שוואַכערע, אָבער אַרבעטס־פּעאַיקע, צו לייכטערער אַרבעט; דריטע — אינוואַלידן, וואָס טויגן לחלוטין נישט צו פיזישער אַרבעט.

אַז איך בין געווען אויף דער דאָזיקער מעדיצינישער קאַנטראָל האָט מיך דער דאָקטער געפרעגט, צי איך קלאָג זיך אויף עפעס. איך האָב אים געבעטן לייגן אַכט אויף דאָס האַרץ. ער לייגט צו דאָס טרייבל, פּרעגט מיט וואָס איך באַשעפטיק זיך, איך זאָג אים. ער קוקט מיך אָן אויפ־מערקזאַמער און באַמערקט:

— ווי אַ שרייבער וועט איר האָבן נייע איינדריקן...

איך האָב עס לתחילה פאַרשטאַנען ווי אַ שפּאַס פון זיין זייט; אָבער פאַרוואָס האָט ער דערביי נישט געטאָן אַפילו קיין שמייכל? נאָר מיט אַן ערנסט געזיכט האָט ער געמאַכט זיין באַמערקונג אין דער רשימה. איך האָב באַמערקט, אַז ער נאָטירט אַ "2" — צווייטע קאָטעגאָריע.

יא, זיכער איז זיין באַמערקונג אַן אויסדרוק פון באַדויערונג... עס פּאַסט זיך גיכער פאַר זיין איידעלער באַנעמונג...

— בירגער דאָקטער! ביי וואָס וועט מיר אויסקומען צו אַרבעטן?

— ריזיקיר איך צו פּרעגן.

— איר וועט שוין זען אויפן אַרט... באַמיט זיך צו אַרבעטן אין אַ

קאַנצעלאַריע...

— וווּ איז דאָס אַרט?

— אוכטאַ.

און באַלד דערויף גיט ער שוין אַ רוף אַן אַנדערן פון דער מחנה

וואַרטנדיקע הינטער דער טיר:

— דער ווייטערדיקער!

יא, צופיל אויפּמערקזאַמקייט פאַר איין מענטשן, ווען ער מוז אין

משך פון טאָג דערליידיקן עטלעכע הונדערט!

צווייטע קאָטעגאָריע! לייכטערע אַרבעט... טשיקאווע, ווי וועט עס

אויסזען די „לייכטערע אַרבעט“?...

איך דערצייל באקאנטע וואָס דער דאָקטער האָט מיר געזאָגט: אַז מיר פאָרן קיין אוכטאַ.

ווי אוכטאַ? ווען אוכטאַ? קיינער ווייס נישט ווו דאָס איז. ס'איז אַלנפאַלס נישט אַזאַ געאַגראַפישער פונקט, אַז מ'זאָל עס געדענקען פון דער שולע...

מ'פרעגט יאַקאָבין:

— איר דאַרפט דאָך יאָ וויסן. אַ פעדאָגאָג פון אַ שולע.

— הלוואי וואָלטן מיר דאָס אַרט אויך איצט נישט געקענט... —

שפאַסט ער ביטער. — נאָר ס'שיינט מיר, פאַראַן אַ טייך אַזאַ אין דער פאַלאַר־געגנט...

מיר וועלן עס שוין אַנקוקן מיט די אייגענע אויגן...

93

מיר, „מאַנצן“ אַרײַן אין קניאַז־פּאַנאַסט

אין עטלעכע טעג אַרום, נאָכן פאַרענדיקן די מעדיצינישע קאַנטראַל, — ווידער אין וועג אַרײַן.

דאָס מאָל פאַרן מיר שוין נישט מיטן וואַסער, נאָר מיט לאַסט־מאַ־שינען. לענג אויס דעם ברעג אַנטקעגן אונדז איז אויסגעשטעלט אַ ריזיק־לאַנגע קייט מאַשינען, וועלכע וואַרטן אונדז אויפצונעמען. צוערשט האָט מען אַרויסגעפירט פון דער „זאַנע“ דעם ביאַליסטאַקער עשאַלאַן — אַלץ לויטן סדר פון די וואַגאַנעס. מיר שטייען אויסגעשטעלט אין רייען האַרט נעבן דער „זאַנע“ אין דערוואַרטונג פון דער „פּאַסאַדקאַ“.

עס רינגלט אונדז אַרום אַ קייט „נ. ק. וו. דיסטן“.

דער בריסקער כאַפט אַ שמועס מיטן שומר, וואָס שטייט נעבן אונדז. ער פרעגט אים:

— ביז וואַנען וועט מען אונדז נאָך אַזוי פירן? ס'איז דאָך שוין באַלד עק וועלט...

יענער איז גראַד געווען אַביסל באַרעדעוודיקער, נישט ווי די אַלע אַנגעכמורעטע בייזע „נ. ק. וו. ד.“־לייט, און ער ענטפערט, שמייכלענדיק: — נישקשה, אונדזער לאַנד איז גענוג גרויס...

אַז יענער שמייכלט, ווערט דער בריסקער נאָך מער דרייסטער:

— אָבער וואָס וויל מען פון אונדז? פאַרוואָס קומט עס אונדז, „ביע-
זשענצעס“?
— מסתמא האָט איר פאַרדינט... — ענטפערט יענער מיטן זעלבן
שמייכלעך.

אין דאָזיקן שמייכל זע איך ציניזם. עס רעגט מיך אויף און עס
כאַפט זיך ביי מיר אַרויס אַ פּראָזע:

— אַזוי באַגיין זיך מיט „ביעזשענצעס“ קאָנען נאָר פאַשיסטן...
די דאָזיקע באַמערקונג האָט אין אים צעקאַכט די יוכע. אין זיינע
אויגן האָט זיך אָנגעצונדן אַ שלעכט פייערל.
— דו ווייסט, זאָגט ער, — פאַר אַזעלכע רייד האָב איך דאָס רעכט
דיך צו דערשיסן?

— האָקט אָפּ מיט אים! — וואָרנט מיך דער בריסקער.
און צום שומר ווענדט ער זיך, ווי וועלנדיק פאַררייבן דאָס צע-
ווערטלען זיך:

— ווהיין וועלן מיר פאַרן פון דאַנען, גראַזשדאַנין?
— גענוג צו רעדן! — ענטפערט אָבער יענער נאָך אַלץ אין צאַרן.
מיין שולד: כ'האָב קאַליע געמאַכט זיין גוטן „הומאַר“...

לסוף הייבט זיך אָן די „פּאַסאַדקאַ“: מען „גרוזעוועט“ אונדז אויף
די לאַסט־מאַשינען. דאָס זענען גרויסע פּלאַטפּאַרמעס וואָס קאָנען אַרייבן-
נעמען אַ סך מענטשן. מען זעצט אונדז אויס זייער שפּאַרזאַם אין פּלאַץ:
מיט די פיס אונטער זיך, נישט אויסגעצויגן. אַזוי אַז איינער איז צו-
נויפגעדריקט מיטן אַנדערן, געדיכט, קאַמפּאַקט. אַזוי פילט מען אָן יעדע
פּלאַטפּאַרמע — וויפיל נאָר עס לאַזט זיך אַריינקוועטשן. פון אַלע פיר
זייטן אויף יעדער מאַשין שטעלן זיך אויס „נ. ק. וו. דיסטן“ מיט ביקסן.
דער „אַבאָז“ פון די דאָזיקע לאַסט־מאַשינען איז זייער צעצויגן —
אַזוי אַז פון מיין פּלאַטפּאַרמע זע איך נישט נישט דעם אָנהייב, נישט
דעם סוף.

די בריסקער זענען נאָך דערווייל אין „זאַנע“. מסתמא וועלן זיי גיין
נאָך אונדז. לענעמאַן און יאַקאַבי קוקן פון יענער זייט פאַרקאַן דורך די
שטאַכעטן און שטעכיקן דראָט און געזעגענען מיך מיט האַנט־באַווע-

גונגען. ווער ווייסט ווו און ווען מיר וועלן זיך ווידער צונויפטערעפן... (*).
 דער שפיץ פון „אבאָז“ איז שוין אין באַוועגונג. אַלע וויילע הייבן
 זיך אָן צו ציען די ווייטערדיקע מאַשינען פון הינטן.
 מיר פאַרן. דער וועג איז אַ שווערער. נישט קיין שאַסיי, נאָר אַ וויל-
 דער וועג, געבערגלט און מיט גריבער. די מאַשינען דרייען זיך און טאַנצן
 אַ משוגענעם טאַנץ. פון דער דאָזיקער טאַנצעניש דרייען זיך ביי אונדז
 די אינגעוויידן. אַלע וויילע הייבט עס אַזש אונטער אין דער לופטן. די
 פיס אונטער זיך טוען פיינלעך וויי פון יעדן זעץ אַרויף און אַראָפּ. פון
 אַזאַ „קאַמפּאַרטאַבלע“ נסיעה וואָלט זיך אַ טויטער געקאַנט אויפּקאַפּן...
 עמיצער פרוווט זיך אויפּצושטעלן, כדי צו פאַרטראָגן לייכטער די
 טרייסלעניש.

— זעץ זיך! — צעבייזערן זיך מיט באַנומענע קולות די שומרים
 ביי די עקן פון דער מאַשין.

און איין „פּאַסאַזשיר“ רעדט אַרויס זיין טענה:

— אַבער פאַרוואָס לויפן זיי, די מאַשינען, אַזוי ווי די רוחות? ווען
 זיי פאַרן פאַמעלעכער, וואָלט דאָך אַזוי נישט געוואָרפן ווי אין קדחת!
 — פאַרגעסט נישט — ענטפערט אַ שכן, — אַז מיר זענען נישט
 די איינציקע. זיי מוזן נאָך מסתמא ליפערן אַנדערע „פּאַסאַזשירן“...

מ'איז אַזוי אָפּגעפאַרן — אַדער „אָפּגעטאַנצט“... — אַ פאַר שעה
 בלויז, אַ 60-70 קילאָמעטער סך-הכל; אַבער די קורצע נסיעה איז גענוג
 געווען, אַז די „פּאַסאַזשירן“ זאלן באַקומען צעקלאַפּטע און צעניזוקטע
 אברים... אַז מ'איז אַראָפּגעקראַכן פון די מאַשינען, איז מען געווען פאַל-
 נע קאַליקעס...

די מאַשינען זענען שטיין געבליבן אין אַן אַנדער מקום — ביי איי-
 נעם פון די לאַגער-„זאַנעס“ אין קניאַז-פּאַגאַסט.

דער דאָזיקער לאַגער האָט אינעווייניק פאַרמאָגט אַביסל ביימער. די
 באַראַקן זענען געווען ווי פאַרשלייערט אין גרינס. און עס האָט אין

(* דער שרייבער-פּעדאַגאָג יאַקאָבי האָט זיך אין לאַגער פּיזיש צוזאַמענגעבראַכן.
 נאָך דער אַמעסטיע איז ער אַוועק קיין סיקטיווקאַר, (הויפטשטאָט פון קאָמ), וווּ דער
 „אַבלאַנאַ“ (אַבלאַסט-אַפּטיילונג פאַר פּאַלקס-בילדונג) האָט אים — דעם באַקאַנטן פּע-
 דאַגאָג פון וואַרשע — געגעבן אַ פּאַסטן אין אַ שולע אַלס „אַכראַניק“ (שומר)... לאַנג
 האָט שוין יאַקאָבי דאָרט נישט געלעבט. אַ שטאַרק דערשעפּטער פון לאַגער, איז ער
 אַוועקגעפאַלן און געשטאַרבן.

פלוג געמאכט אן איינדרוק שיער נישט ווי א דאטשע־אָרט... אָבער עס איז גענוג געווען אַנצוקוקן די אַרטיקע „דאָטשניקעס“ — די אַרעס־טאַנטן — אין זייערע אַלטע טראַנטעס, די „ספּעצאַווקעס“; די פּאַר־חושכטע פּנימער זייערע פּון עבודת פּרך, כדי צו זען, אַז די מענטשן דאָ לעבן נישט אין גרויס תּענוג...

אין קיין באַראַקן לאַקירט מען אונדז דאָ נישט. מיר דרייען זיך אום אין דער גרויסער „זאַנע“, ווייזט אויס, נאָר אויף דערווייל. שפּעטער טאַקע ווייזט זיך עס טאַקע אזוי אַרויס. אַז מען האָט געפּרעגט אַן עלטסטן פּון דער „נ. ק. וו. ד.“ פּאַרוואַס מען גיט אונדז נישט קיין באַראַקן, האָט ער געענטפּערט, אַז מיר פּאַרן נאָך היינט פּון דאַנען אַוועק.

אָבער קניאַד־פּאַגאַסט מוז איך דערמאַנען צום גוטן; דאָ האָט מען אונדז געפירט אין באַד אַריין, געמאַכט אַ דעזינפּעקציע פּון די מלבושים און — דער עיקר — איטלעכן אַרויסגעגעבן אַ פּאַר אונטער־וועש. אמת, נישט קיין נייע, פּאַרלאַטעטע, אָבער ריינע. אין יענעם מאַמענט — ווען די מענטשן האָבן פשוט געפּוילט אין זייער שמוץ — איז עס געווען אַ גרויס גוטס. אַ גוטס, וואָס דער האַר ווייזט אַרויס אַמאָל אין גוטער שטימונג צו זיין אַרעמען שקלאַף...

נאָכן באַדן זיך האָט מען פּאַר אונדז צוגעגרייט אַן „אַביעד“: „פּיי־קעס“ ברויט און אַ „שטשי“ (באַרשטש). מ'האַט נישט אויסגעטיילט יעדן איינעם אַ „קרוזשקע“, נאָר געגעבן אונדז דעם באַרשטש אין גרויסע בעקנס, אַ בעקן פּאַר אַכט פּערזאָן. דער עולם האָט זיך אויסגעזעצט אויף אַ גרויסן פּרייען פּלאַץ, אונטערן פּרייען הימל, אין גרופּעס צו אַכט.

עס איז געקומען לכתחילה צו סצענעס כמעט אין יעדער גרופּע. אור־מעטום זענען געווען „כיטרינקע“, וואָס האָבן זיך גלייך געכאַפּט שנעל, שנעל שפּען מיט זייערע לעפל פּונעם בעקן, כדי אַריינצוכאַפּן וואָס מער אין מויל אַריין... כדי איבערצויאָגן אַנדערע...

אָבער די דאָזיקע „כיטראַקעס“ האָט מען באַלד אָפּגעהאַלטן:

— סטאַפּ! סטאַפּ!

— גיס אויס צוריק דאָס לעפל אין בעקן!

און מ'האַט דאָס שפּען איינגעפירט לויט אַזאַ סיסטעם, אַז קיינער זאָל נישט באַעוולהט ווערן. לויט אַ קאַמאַנדע: „ראַז!“ האָבן אַלע אַכט געדאַרפּט גלייכצייטיק אַריינשטעקן די לעפלען אין בעקן און אַנשעפּן. אַז אַלע זענען פּאַרטיק געוואָרן מיטן ערשטן לעפל, איז געגעבן געוואָרן

די צווייטע קאמאנדע: „דוואָ!“ דאָן האָבן ווידער אַלע אַכט אַריינגע-
שטעקט גלייכצייטיק די לעפלען. און אַזוי כסדר, ביז דער בעקן איז גע-
וואָרן ליידיק, אויף אַזא אופן זענען נישט געווען קיין „אָפגעשטאַנענע“
און קיין „קלוגינקע“... אַלע האָבן געהאַט צו גלייכע צאָל לעפל און מען
האַט זיך נישט געדאַרפט איילן כאַפֿלאַפּ אין דער מורא צו בלייבן אָן
אָפגענאַרטער... אגב איז דער באַרשטש געווען דאָס מאָל אַ גוט געשמאַל-
צענער און דער אויסגעוונגערטער עולם האָט זיך אמתדיק באַלעקט. און
צוריקגעשמועסט: פון וואָסער עסן וואָלט מען דאָ נישט געהאַט קיין
הנאה — בפרט נאָך פון געקעכטס! — נאָך אַזוי פיל נישט־דערעסענע
און נישט־דערטרונקענע טעג און וואַכן?

נאָך דער באַד און נאָכן עסן — דער עיקר, פילנדיק אויפן לייב דאָס
ריינע פאַר וועש... — איז דער עולם געווען אין אַ הייטערער שטימונג.
עס גייען באַלעכטע שמועסן. מען הערט אַפילו אַ וויץ, אַ געלעכטער.
איך טרעף זיך אין „זאָנע“ מיט אַדוואַקאַט קורלאַנדסקי און רעד צו
אים אין לייכטן טאָן:

— נו, ווי געפעלט אייך עפעס קניאַז־פאַגאַסט? אַבי איר זינדיקט...
אַ „מרחץ“ מיט הייסער פאַרע... אַ ריין העמד... אַ פיינער באַרשטש...
„מיין ליבכען, וואָס ווילסט דו נאָך מער?“...

— מוחל טובות... — ענטפערט ער, — איך בין גרייט צו פירן דעם
אדון בעריע צען מאָל אין „מרחץ“... אין דער רוימישער באַד אין וואָר-
שע אויף קראַקאָווסקיע פשעדמיעשטשיע... געבן אים נישט איין העמד,
נאָר אַ גאַנצע טויך נייע העמדער אָן לאַטעס... פירן אים אין בעסטן וואָר-
שעווער רעסטאָראַן — אין „אייראַפייסקי“! — אַבי ער זאָל מיך לאָזן
אַהיים!...

אַדוואַקאַט קורלאַנדסקי דערציילט אגב, אַז ער האָט דאָ געכאַפט אַ
שמועס מיט אַ יידישן אַרעסטאַנט פון דער בוכהאַלטעריע. יענער איז דאָ
שוין אַן אַלטער „תושב“ און איז באַהאַוונט אין אַלץ. ער האָט געזאָגט דאָס
זעלבע, וואָס דער דאָקטער אין אוסטווים האָט מיר מגלה געווען: אַז מען
פירט אונדז קיין אוכטאַ. אוכטאַ איז טאַקע אַ טייך, ווי יאַקאָבי האָט זיך
דערמאַנט, און ביים דאָזיקן טייך געפינט זיך אויך אַ שטעטל מיטן זעלבן
נאָמען. אַ חוץ דעם טייך אוכטאַ איז אין דער געגנט פאַראַן נאָך אַ טייך
— איזשמאַ, דערפאַר ווערן יענע לאַגערן אָנגערופן: „אוכטאַ־איזשמער
לאַגערן“.

מיר זענען אויך געווייר געוואָרן. אז פון דאָנען וועט אונדז ווידער אויסקומען צו פאָרן מיט דער באַן. דאָ איז שוין פאָראַן אַ ״וויעטקאָ״ (אַפּצווייג) פון דער צפון־אייזנבאַן אין לאַגערי־געביט (״סיעוו־זשעל־דאָר״), וועלכע ווערט געבויט דורך די ״זעקאָ״ (זאַקליוטשאַניע — פאָר־שלאַסענע). די דאָזיקע אייזנבאַן דאָרף דערגיין ביז די ווייטסטע לאַגער־ראַיאַנען פון צפון — אַרום וואַרשאַ און פּעטשאַר אַ — דעם טייך, וואָס פאַלט אַריין אין אַרקטישן אַקעאַן.

94

מיר זענען די מענטשן אין יאָד...

די דאָזיקע אינפאָרמאַציעס האָבן זיך טאַקע אַרויסגעוויזן פאָר ריכ־טיקע, ווייל נאָך דעם זעלביקן פאָרנאַכט פירט מען אונדז אַרויס פון דער ״זאַנע״ און מיר קומען צו, נאָך אַ נישט לאַנגן מאַרש, צו אַ קליינער סטאַנציע, וווּ עס וואַרט שוין אויף אונדז אַ זייער לאַנגער עשאַלאַן. דאָס רוב וואַגאַנעס זענען אָפּענע, בלויז פּלאַטפאָרמעס פאָר משא אַ צווישן יעדע עטלעכע וואַגאַנעס זענען פאָראַן ״ווישקעס״ (וואַך־טורעמלעך) פאָר די ״ג. ק. וו. ד.״־שומרים.

איך בין אַריינגעפאַלן אין אַן אָפּענעם וואַגאַן, טאַקע נעבן אַ וואַך־טורעמל. מ'איז געזעסן איינגעקאָרטשעט אין ענגשאַפט, צוגעטוליעט איי־נער צום אַנדערן. וועגן אויסציען זיך איז קיין רייד נישט געווען.

דער עשאַלאַן האָט גערירט שפּעט ביינאַכט. אַ שטיק צייט נאָכן ״איינגרוזעווען״ דעם גאַנצן עולם, די נאַכט איז געווען אַ קאַלטע, אַ סוף־אויגוסט־נאַכט אויפן צפון. די קעלט האָט נישט געלאָזט איינדריםלען. בין איך געזעסן מיט אָפּענע אויגן צו דער נאַכט, צום קאַלטן אויסגע־שטערנטן הימל, און געטראַכט וואָס כ'האַב געטראַכט. ביי די זייטן וועג האָבן וועלדער געפינצטערט. וואָס באַהאַלטן זיי אין זייער פינצטערניש, די וועלדער? מסתמא לאַגערן... פון הימל האָט אַראַפּגעקוקט דער ״גרוי־סער בער״ אַזוי רואיק־פינקלדיק, אַזוי גלייכגילטיק־קאַלט, ווי תמיד, ווי אומעטום, גלייך ווי גאַרנישט געווען... גלייך ווי אים וואַלט גאָר קיין נפּקאָמינה נישט געווען, וועמען און וווּ ער באַגלייט פון אויבן... ווער וועט עס דערציילן דער וועלט, וואָס מען טוט מיט לעבעדיקע מענטשן?

מענטשן מיט האַרץ און נשמה, אַרויסגעריסענע פון היימען, פון נאַענטע, אָן אַ „פאַרוואַס“ און אָן אַ „פאַרווען“? — — — וווהין און צו וואָס פירט מען די אַלע מענטשן און וואָס וועט פון זיי ווערן אין דער דאָזיקער פאַרוואַרפֿנקייט? — — —

איך פֿיבער און עס קלאַפט מיר אַ צאַן אָן אַ צאַן. פאַרוואַס פֿייִ גיקט אַזוי די נאַכטיקע קעלט? כאַטש אַביסעלע שלאָף! אַלץ האָט זיך פאַרלייגט קעגן אונדז אַלעמען דאָ אין עשאַלאַן... אַלץ וויל אונדז אומ־ברענגען — — —

אין באַגינען איז נאָך קעלטער געוואָרן. דער הימל איז אַלץ בלייִ כער געוואָרן. די שטערן זענען אומבאַמערקט פאַרפאַלן געוואָרן. אַ ווינט האָט זיך פון ערגעץ אָפּגעריסן און דורכגענומען די ביינער אין די אָפֿע־נע וואַגאַנעס.

ערשט ווען די זון איז אַרויסגעשווומען פון הינטער די וועלדער איז געוואָרן אַביסל וואַרעמער.

דער עשאַלאַן פאַרט זייער פאַוואַליע. מ'זעט, ס'איז אַ נייער „טאַר“, פריש געמאַכט און פריש אויפגעשאַטן פון די זייטן, און מ'קאָן נישט טרייבן די לאַקאַמאַטיוון מיט פיל אימפעט.

עס האָט זיך שוין געשטעלט דער טאַג פון אַרבעט פאַר די „זע־קאַ“ פון די אַלע אַרומיקע לאַגערן: אונטן אין דער נידער, לענגאויס דער אייזנבאַן, אַרבעט מען שוין ביים „נאַסיפּ“. מען שיט־צו ערד, מען גלייכט־ אויס די שפּועים, מען שלעפט „נאַסילקעס“ שטיינער. מען מייסטערעוועט דאָ אומעטום.

— וויטאַזיע, ראַדאַציי! (זייט געגריסט, לאַנדסלייט!), — דער־הערט זיך פּלוצלונג פון אונטן.

— ווער זענט איר, פּאַנאָויע? — פּרעגט מען זיי פון אונדזער עשאַ־לאַן.

— יענצי (געפאַנגענע), — קומט אָן ענטפער. ס'ווערט אַ סענסאַציע. מענטשן פאַלן־צו צו די ראַנדן פון די וואַ־גאַנעס און מ'וואַרפט מיט פּראַזן אַרויף און אַראַפּ.

— פון וואַנען?

— ווו גענומען געפאַנגען?

— הינטער גראַדנע!

— פון ביאַליסטאַק!

— פון ראָוונע!

פאַראַן אויך יידן צווישן די געפאַנגענע פּוילישע זעלנער און עס
טראָגן זיך אויך איבעררופן אין מאַמע-לשון:

— פון וואָנען, יידן?

— פון וואַרשע!

— פון לעמבערג!

— ווי גייט עס אייך, יידן?

— מיר בויען פּיתום און רעמסס...

— וווּהין פּירט אונדזער וועג?

— אין אמתן „גן-עדן“...

די „ג. ק. וו. דיסטן“ אויף די וואַך-טורעמלעך האָבן זיך געריסן די
העלדזער, געבייזערט זיך, פאַרוואַס מען רעדט זיך איבער; אָבער קיינער
אין אונדזער עשאלאָן איז דערפון נישט נתפעל געוואָרן. אזוי לאַנג ווי
אונטן זענען געווען די פּוילישע געפאַנגענע, האָבן מיר זיך כסדר איבער-
געשריען מיט זיי. דער צוג איז דאָך געגאַנגען פאַמעלעך, די פּוילישע
זעלנער אונטן אין אַ זייער לאַנגער שורה, אונדזערע וואַגאַנעס אָפּענע —
נו, האָבן זיך די שומרים נישט געקאַנט קיין עצה געבן מיטן צעשריגענעם
עולם. מען האָט כסדר געפאַכעט מיט די הענט און זיך געגריסט:

— וויטאַציע, ראַדאַציע!

— שלום עליכם, יידן!

— לשנה הבאה בני חורין!...

די פּוילישע געפאַנגענע האָבן אַלע געטראָגן זייערע מיליטערישע
מונדירן און האָבן געהאַט אַ מענטשלעך אויסזען. בלויז די פּנימער זייער
רע זענען געווען פאַרחושכטע, אויסגעמאַגערטע. איין ייד פון אונטן האָט
צו אונדז אַרויפגעשריען:

— יידן, וואַרפּט-אַראַפּ אַ שטיקל ברויט!...

אַ גוטער סימן, ס'אַראַ „קעסט“ זיי האָבן דאָ ביי דער שווערער קאָ-

טאַרגע...

דער עשאלאָן איז אַריינגעפאַרן אין אַן אַנדער געביט, וווּ עס האָבן
געאַרבעט רוסן. דאָן איז אונדזער עשאלאָן איינגעשטילט געוואָרן. דאָ זעט
מען שוין פאַרשיידנקאַליריקע און פאַרשיידנטיפיקע פּנימער: אייראַפּעאיש-
נאַרמאַלע און ברייט-קנאַכיקע, אַזיאַטישע, ווייסע און טונקל-ברוינע.
פאַרשטייער פון אַלע פעלקער, וואָס באַוווינען דאָס גרויסע, ברייטע רוס-

לאַנד. די דאָזיקע מענטשן האָבן געאַרבעט גלייכגילטיק, פּאַוואַליע, מיט זייערע רידלען ביים „נאַסיפּ“, גלייך ווי זיי וואַלטן שוין שלום געמאַכט מיט זייער ביטערן גורל: אַזוי, הייסט עס, דאַרף עס זיין און אַנדערש קאָן עס נישט זיין... זעלטן-ווער פון די רוסישע אַרעסטאַנטן האָט פאַר-ריסן דעם קאַפּ צו אונדזער עשאַלאַן; פאַר זיי, פאַר די רוסן, איז עס קיין נייעס נישט... ס'איז „טעגלעך ברויט“...

איך קוק זיך צו צו אַט-דעם פּאַלק, צו די רוסישע געדולדיקע מענטשן — צו די מענטשן אין יאָך... אַט-די דאָזיקע קנעכט ברענגען עס די „דער-גרייכונגען“ צווישן דער ווילדער נאַטור, צווישן די וויסטע וועלדער... אַזוי ווערן עס דורכגעשניטן די טייגעס און אויסגעלייגט די שטאַלענע וועגן... די „סעוּר-זשעל-דאַר“... ווייס עס די וועלט? ווייס זי, ווער עס בויט, ווער עס שאַפט אין דעם גרויסן לאַנד, וואָס טונקט זיך כלומרשט אין פרייהייט-פּאַנען? — — —

אַ גאַנצן טאַג האָט מען היינט „פאַרגעסן“ אונדז צו געבן שפייז: נישט קיין ברויט, נישט קיין זופקע, נישט אַפילו קיין וואַסער, הגם מען איז נישט איינמאַל פאַרבייגעפאַרן ברונעמער מיט פלומפּן. די זאַטקייט פון קניאַז-פּאַגאַסט איז ביי אַלעמען פאַרשווונדן און עס האָט גענאַגט און געפלאַגט אַ שאַרפּער הונגער.

מענטשן זענען אַרויס פון די כלים און האָבן געשריען צו די וואַך-בודקעס, וואָס דאָ און דאַרט צווישן די וואַגאַנעס:
— ברויט!
— וואַסער!
— וואַסער!

פון די וואַך-בודקעס קומט אַ גרילצנדיק קול:
— שריי נישט, בליאַד!
— רייסט זיך נישט, מאַלפעס!
פון איין וואַך-בודקע איז פּלוצלונג געקומען אַ קנאַל אין דער לופטן — אַ וואַרענונג, אַז מען זאָל זיך נישט צופיל פאַרגעסן...

דער עשאַלאַן האָט זיך אַזוי געשלענגלט נישט געאיילט, פּאַוואַליע צווישן די ווילדע וועלדער, דורכגעשניטענע פון לאַגער-„זאַנעס“, געקראַכן פאַמעלעך, ווי צולהכעיס די אַלע שרייערס... ער האָט צייט... די צוויי לאַקאַמאַטיוון פון פאַרנט און פון הינטן האָבן געפרייכט און געסאַפּעט

שווער, שלעפנדיק די לערך 50 וואגאָנעס מיט פרישע קנעכט פאַר די טייגעס...

אַזוי אַ גאַנציקן טאַג. די פאַרשמאַכטע נפשות אויף די אָפּענע פּלאַטפּאַרמעס זענען שוין געזעסן אַפּאַטיש און אויסגעשעפט פון דער כסדרדיקער טרייסלעניש. אויך דער מוח איז באַפּאַלן געוואָרן פון אַזאַ מידיקייט, פון אַזאַ פאַרחלשטקייט. איין מחשבה נאָר האָט אויסגעפּילט דעם קאַפּ: „כאַטש אַביסעלע שלאָף“...

פאַרנאַכט איז דער עשאַלאָן געבליבן שטיין פאַר אַ קליינער סטאַנ-ציע — פאַר עפעס אַ בודקע ביי אַ וואַלד.
— קריך אַרויס! — צעטראָגט זיך אַ קאַמאַנדע.

מען האָט זיך „אויסגערוזעוועט“.

מ'האַט אונדז אַרױפּגעפירט אויף אַ גרויסער „פּאַליאַנע“ צווישן אַ וועלדער-ים. דער פאַרחלשטער עולם האָט זיך אויסגעלייגט אויפן גראַז, מידע און אויסגעצערטע פון וועג און פון נאָגנדיקן הונגער.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ פּאַנאַדערטיילונג פון די מענטשן אין פאַרשיידענע גרופּן, אַלץ לויט רשימות, לויט אַ צוגעגרייטן פּלאַן. יעדע גרופּע איז באַשטימט פאַר אַן אַנדער לאַגער. איטלעכע גרופּע איז גע-וואָרן אָפּגעטיילט אויף אַן אַנדער פּלאַץ און אַרומגערינגלט פון אַ באַ-זונדער שמירה. איך בין אַריינגעפּאַלן אין אַ גרעסערער מחנה פון 600 מענטשן, דאָס רוב יידן, אפשר קוים אַ פּופּציק פּאַליאַקן.

אונדזער גרופּע ווערט איבערגעפירט אויף יענער זייט סטאַנציע, אויף עפעס אַ וועג צווישן וועלדער. דאָ דערזען מיר ווידער אַ שורה לאַסט-מאַשינען.

ווידער „געגרוזעוועט“ ווי די גענדז, ווידער אַן ענגשאַפט, מיט די פיס אונטער זיך — לויטן זעלבן סיסטעם ווי פון אוסטוים ביז קניאַז-פּאַגאַסט. אַפּנים, אַז די לאַגערן „קלאַפּן“ לויט איין שאַבלאַן...

דער קאַראַוואַן פון מאַשינען לאַזט זיך אין וועג אַריין. דאָ איז שוין דער וועג נישט אַזאַ צעלעכערטער. מסתמא פּעלן דאָ נישט קיין הענט צו דער אַרבעט...

לאַנג זענען מיר איצט נישט געפּאַרן; אַ קנאַפע שעה לערך. אין דער טונקלקייט פון אַוונט האָבן געלויכטן גרעלע פייערן. מיר דערנענטערן זיך צו די פייערלעך; ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס זענען נאַפּט-טורעמלעך. אומעטום, רעכטס און לינקס, זענען דאָ און דאָרט צעזייט די דאָזיקע טו-

רעמלעך מיט זייערע פייערלעך אין דער נאכט. דא איז אַ נאָפּט־געביט.
 — ווי רופט מען דאָס אָרט, גראַזשדאַנין? — וואָג איך צו פרעגן
 דעם שומר, וואָס שטייט הינטער מיר ביים ווענטל פון דער לאַסט־מאַשין.
 — אוכטאַ... ווטאַראַי נייעפּטאַפּראַמיסל... (צווייטע נאָפּט־אינדוס־
 טריע). — באַקום איך אַ קורצן ענטפּער.

די גרעלע פייערן האָבן זיך געמערט. די מאַשינען האָבן זיך גע־
 שניטן אין די וועלדער אַריין, און פון אַלע זייטן, איבער די ביימער, האָבן
 געווונקען די פייערן פון די הויכע טורעמלעך. פון פאַרנט, אַנטקעגן אונדז,
 אין דער ריכטונג, ווהין מיר פאַרן, זענען די פייערן געוואָרן געדיכטער.
 ס'האַט אין פּלוג געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ שטאַט, אַ שטאַט ביינאַכט
 פון דער ווייטנס.

די לאַסט־מאַשינען בלייבן לסוף שטיין.

— שוין? פרעג איך ווידער דעם שומר.

— מיר זענען אַנגעקומען.

דער סוף, הייסט עס, פון דער לאַנגער נסיעה. מיר זענען ביים

„ציל“...

פון אַזאָ ווייטער נסיעה — און קיין נאָענטע וואַרטן נישט אָפּ...

קיינער נישט געקומען מיט אַ קוש, מיט אַ טרער פון פרייד, וואָס גלאַנצט־

אַרויס פון אויג...

(סוף פון באַנד איינס)

פאַרלאַג-לייטער: אברהם מיטלבערג

ביז איצט דערשינען:

- (1) מאַרק טורקאָוו — מלכה אַוויאָני דערציילט... (אויספאַרקויפט)
- (2) ה. ד. נאַמבערג — י. ל. פּרץ (אויספאַרקויפט)
- (3) וו. גראַסמאַן-ווייערניק — טרעבלינקע (אויספאַרקויפט)
- (4) פּרץ גראַנאַטשטיין — מיין חרוב שטעטל סאַקאַלאָוו (אויספאַרקויפט)
- (5) ישראל טאַבאַקסבלאַט — חורבן לאַדזש (אויספאַרקויפט)
- (6) זרובבל — באַרג חורבן (אויספאַרקויפט)
- (7) אלחנן צייטלין — אין אַ ליטעראַרישער שטוב (אויספאַרקויפט)
- (8) ד"ר ח. שאַשקעס — פּוילן — 1946 (אויספאַרקויפט)
- (9) ז. סעגאַלאָוויטש — טלאַמאַצקע 13 (אויספאַרקויפט)
- (10) מ. נודעלמאַן — געלעכטער דורך טרערן (אויספאַרקויפט)
- (11) ד"ר מאיר באַלאַבאַן — די יידן-שטאַט לובלין (אויספאַרקויפט)
- (12) ישראל אפרת — היימלאַזע יידן (אויספאַרקויפט)
- (13) ד"ר יעקב שאַצקי — אין שאַטן פון עבר (אויספאַרקויפט)
- (14) דוד פלינקער — אַ הויז אויף גזשיבאַוו (אויספאַרקויפט)
- (15) ד"ר הלל זיידמאַן — טאַגבוך פון וואַרשעווער געטאָ (אויספאַרקויפט)
- (16) זאַמלונג פון דאַקומענטן — קינדער-מאַרטיראַלאַגיע (אויספאַרקויפט)
- (17) חיים גראַדע — פּליטים (אויספאַרקויפט)
- (18) ש. קאַטשערגינסקי — פאַרטיזאַנער גייען!... (אויספאַרקויפט)
- (19) פרידע זרובבל — נע ונד (אויספאַרקויפט)
- (20) מרדכי שטריגלער — מאַיאַנעק (אויספאַרקויפט)
- (21) יעקב לעשצינסקי — אויפן ראַנד פון אַפּגרינט (אויספאַרקויפט)
- (22) ז. סעגאַלאָוויטש — געברענטע טריט (אויספאַרקויפט)
- (23) אברהם טייטלבוים — וואַרשעווער הייף (אויספאַרקויפט)
- (24) טאַניאַ פּוקס — אַ וואַנדערונג איבער אַקופירטע געביטן (אויספאַרקויפט)
- (25) ש. ל. שניידערמאַן — צווישן שרעק און האַפּענונג (אויספאַרקויפט)
- (26) לעאַ פינקלשטיין — מגילת פּוילן (אויספאַרקויפט)
- (27) יאַנאַס טורקאָוו — אַזוי איז עס געווען... (חורבן וואַרשע) (אויספאַרקויפט)
- (28) ש. איזבאַן — „אומלעגאַלע" יידן שפּאַלטן ימען (אויספאַרקויפט)
- (29) יעקב פּאַט — הענעך (אויספאַרקויפט)
- (30) ד"ר י. קערמיש — דער אויפּשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ (אויספאַרקויפט)

- (31) שמחה פאליאקיעוויטש — אַ טאָג אין טרעבלינקע
 (32) מרדכי שטריגלער — אין די פאָבריקן פון טויט
 (33) אברהם נחתומי — אין שאַטן פון דורות
 (34) יחיאל לערער — מין היים (אויספאָרקויפט)
 (35) יוסף וואַלף — ליינענדיק פרצן...
 (36) צפורה קאַצענעלסאָן-נאַכומאַוו — יצחק קאַצענעלסאָן
 (37) י. הירשהייט — פינצטערע נעכט אין פאָוויאַק
 (38) נחום סאַקאַלאָוו — פערזענלעכקייטן
 (39) רחל קאַרן — היים און היימלאַזיקייט (לידער)
 (40) א. אלמי — מאַמענטן פון אַ לעבן
 (41) מנשה אונגער — פשיטע און קאַצק
 (42) מ. בורשטיין — איבער זי חורבות פון פלוינע
 (43) מ. קיפניס — הונדערט פאַלקס-לידער (אויספאָרקויפט)
 (44) ז. סעגאַלאָוויטש — מינע זיבן יאָר אין תל-אביב (אויספאָרקויפט)
 (45) ד"ר ח. שאַשקעס — אַ וועלט וואָס איז פאַרביי... (אויספאָרקויפט)
 (46) שלמה וואַגאַ — חורבן טשענסטאַכאָוו
 (47) אברהם זאַק — יאָרן אין וואַנדער (לידער)
 (48-49) ש. איזבאַן — פאַמיליע קאַרפ (אויספאָרקויפט)
 (פרעמירט דורכן צביקעסעל-ליטעראַטור-פּאַנד, מעקטיקע 1950)
 (50) ד"ר א. מוקדוני — מינע באַגעגענישן (זכרונות)
 (51) ר. שושנה-קאהאַן — אין פייער און פלאַמען (אויספאָרקויפט)
 (52) י. י. טרונק — די יידישע פּראָזע אין פּוילן
 (53) יאַנאַס טורקאָוו — אין קאַמף פאַרן לעבן (אויספאָרקויפט)
 (54) יצחק פּערלאָוו — די מענטשן פון „עקזאָדוס 1947“ (ראַמאַז)
 (55) פּנחס ביזבערג — שבת-יוס-טובדיקע יידן
 (56-57-58) שלום אַש — פּעטערבורג-וואַרשע-מאַסקווע
 (59) ד"ר פּיליפּ פּרידמאַן — אַשוויענטשיס
 (60) ב. ראָזען — טלאַמאַצקע 13
 (61-62) דוד פּלינקער — אין שטורעם (ראַמאַז)
 (63) יאַנוש קאַרטשאַק — משהלעך, יאַסעלעך, ישראליקלעך
 (64-65) מרדכי שטריגלער — „ווערק צע“
 (פרעמירט דורכן האַפּערלייב ליטעראַטור-פּאַנד ביים יידישן קולטור-קאָנגרעס,
 בוּענאַס איירעס 1951)
 (66) חיים גראַדע — שײן פון פאַרלאַשענע שטערן
 (67) רבקה קוויאַטקאָוויטשאַ — פון לאַגער אין לאַגער
 (68) יואל מאַסטבוים — מינע שטורמישע יאָרן (זכרונות)
 (69) אליהו טראַצקי — גלות דייטשלאַנד
 (70) ד"ר י. שאַצקי — קולטור-געשיכטע פון דער השכלה (אויספאָרקויפט)
 (71) נחמן מייזיל — געווען אַמאַל אַ לעבן... (אויספאָרקויפט)
 (72) י. י. טרונק — סימכע פלאַכטע פון נאַרקאָווע (אויספאָרקויפט)
 (פרעמירט דורכן צביקעסעל-ליטעראַטור-פּאַנד, מעקטיקע, 1951)

- 73) יהודה עלבערג — אונטער קופערנע הימלען
(פרעמירט דורכן ליטעראטור-פאָנד אין סאַ פּאַולאַ, בראַזיל, 1952)
(אויספּאַרקויפּט)
- 74) ד"ר א. מוקדוני — אויסלאַנד
(זיגמונט טורקאָוו — פּראַגמענטן פון מיין לעבן)
- 76) יהושע פּערלע — יידן פון אַ גאַנץ יאָר
(פרעמירט מיט דער פּרין-פּרעמיע פון יידישן פּען-קלוב אין פּוילן
און ליטעראטור-פּרעמיע פון „בונד“ אין פּוילן, וואַרשע 1937)
- 77) יעקב לעשצניסקי — ערב חורבן
(דניאל טשאַרני — ווילנע)
- 79) ז. סעגאַלאַוויטש — דער לעצטער לאַדזשער ראַמאַן
(אויספּאַרקויפּט)
- 80) יוכר'בוך — בעלכאַטאָוו
- 81) מ. י. שעליובסקי — אויף אַ פּולער וואָך
82—83) יצחק פּערלאַוו — דער צוריקגעקומענער (ראַמאַן)
- 84) יוסף אַקרוטני — דאָס בוך פון די עלנטע
85—86) מרדכי שטריגלער — גורלות
- 87) ד"ר יוסף טענענבוים — גאַליציע — מיין אַלטע היים
- 88) זלמן שזר — שטערן פּאַרטאַג
- 89) משה דוד גיסער — דאָס געזאַנג פון אַ לעבן
(אויספּאַרקויפּט)
- 90) ז. י. אנכי — ר' אבא און אַנדערע כתבים
- 91—92) ד"ר עמנואל רינגעלבלום — קאַפּיטלען געשיכטע
- 93) שמעון האַראַנטשיק — אין גערויש פון מאַשינען (ראַמאַן)
- 94) גרשם באַדער — מייע זכרונות (קראַקע)
- 95—96) יאַנאַס טורקאָוו — פּאַלאַשענע שטערן
(פרעמירט דורכן צבי קעסעל-פּאָנד, מעקסיקע 1954).
- 97—98) אַלטער קאַציונע — שטאַרקע און שוואַכע (ראַמאַן)
- 99) פּוועה ראַקאָוויסקי — זכרונות פון אַ יידישער רעוואַלוציאַנערן
- 100) מאַרק טורקאָוו — די לעצטע פון אַ גרויסן דור
- 101) י. הירשהויט — יידישע נאַפּט-מאַגנאַטן
(פרעמירט מיט דער מרדכי סטאַליאַר-פּרעמיע ביי „די אידישע צייטונג“,
בוּענאָס-אַירעס 1955).
- 102) משה זאַנשיין — יידיש וואַרשע
- 103) פ. מינץ — די געשיכטע פון אַ פּאַלשער אילוזיע
- 104) י. י. טרונק — די וועלט איז פול מיט נסים (ראַמאַן)
- 105—106—107) מיכאל באַרוויטש — אַרישע פּאַפּירן
- 108—109) מרדכי שטריגלער — געאַרעמט מיטן ווינט (היסטאָרישער ראַמאַן)
- 110—111) ד"ר א. מוקדוני — אין וואַרשע און אין לאַדזש
(פרעמירט מיט דער האַפּענלייב-פּרעמיע ביים יידישן קולטור-קאָנגרעס,
ניו-יאָרק 1956).
- 112) ברוך האַגער — מלכות חסידות
(פרעמירט מיט דער מרדכי סטאַליאַר-פּרעמיע ביי „די אידישע צייטונג“,
בוּענאָס-אַירעס 1956).

- (113) ב. שעפנער — נאָוואַליפיע 7 (זכרונות)
 (114) פּנחס שטיינזאָקס — יידן צום געדענקען
 (115) ק. צעטניק — דאָס הויז פון די ליאַלקעס
 (116) מאַקס וויינרייך — פון ביידע זייטן פּלויט
 (117) אליעזר וויזל — ...און די וועלט האָט געשוויגן
 (118) ש. בערלינסקי — ירושה
 (119) ד"ר יוסף טענענבוים — צווישן מלחמה און שלום
 (120) יוסף אַקרוטני — סוף קאַפיטל (ראַמאַז)
 (121) זיגמונט טורקאָוו — טעאָטער-זכרונות פון אַ שטורמישער צייט
 (122) בער י. ראָזען — פּאַרטרעטן
 (123) אברהם טענענבוים - ארזי — לאַדזש און אירע יידן
 (124—125) משה קאַנאַנאָוויטש — די מלחמה פון ייִדישע פּאַרטיזאַנען
 אין מזרח-אײראָפּע
 (126—127) אברהם זאָק — קנעכט זענען מיר געווען...

עס דרוקט זיך און דערשיינט בקרוב:

יעקב גלאַטשטיין — ווען יאַט איז געפאַרן

עס גרייט זיך צום דרוק:

ד"ר יצחק שוואַרצבאַרט — זכרונות
 שלמה פּראַנק — טאַג-בוך פון לאַדזשער געטאָ
 דוד פלינקער — יאַנקל באַלעגאַלעס צייטן (ראַמאַז)
 פּנחס וועלנער — דערציילונגען
 מלך באַקאַלטשוק-פעלין — זכרונות פון אַ ייִדישן פּאַרטיזאַן

COLECCION
"EL JUDAISMO POLACO"

DIRECTOR:
MARC TURKOW

DIRECCION ADMINISTRATIVA:
ABRAHAM MITELBERG

Volumen 126

Copyright by
ABRAHAM ZAK, Buenos Aires

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA

The publication of this volume was made possible
by a grant from the Cultural Fund of the Con-
ference on Jewish Material Claims Against
Germany.

Hecho el depósito que marca la Ley

Este libro se terminó de imprimir el día 11 de Octubre de 1956, en los
Talleres Gráficos JULIO KAUFMAN, S.R.L., Corrientes 1976, Bs. Aires

ABRAHAM ZAK

ESCLAVOS FUIMOS...

Tomo I

◆ *© bregio para un
particular sin uso
comercial.*

Editado por la
Unión Central Israelita Polaca en la Argentina
Buenos Aires, 1956